СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА: НАУКОВІ ГОРИЗОНТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник матеріалів ІІ-ї науково-практичної конференції за міжнародною участю

25 лютого 2025 року

Том 2

Хмельницький, 2025 рік

Міністерство освіти і науки України
Херсонська обласна державна адміністрація
Департамент кадрової політики Міністерства оборони України
Центральне управління цивільно-військового співробітництва
Генерального штабу Збройних Сил України
Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України
Херсонський національний технічний університет
Херсонська державна морська академія
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Маріупольській державний університет
Жилинський університет в місті Жилина (Словаччина)

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА: НАУКОВІ ГОРИЗОНТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК

матеріалів ІІ-ї науково-практичної конференції

за міжнародною участю

25 лютого 2025 року

Том 2

Хмельницький, 2025 рік

УДК 502.131.1:351

Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи: збірник матеріалів ІІ-ї науково-практичної конференції за міжнародною участю / за наук. ред. О. В. Чепелюк, В. Д. Філіппової, В. М. Демченка. Хмельницький: ХНТУ, 2025. Том 2. 728 с. https://doi.org/10.5281/zenodo.15041563

Рекомендовано до друку Вченою радою
Херсонського національного технічного університету
(протокол № 8 від 25 березня 2025 року)

Збірник сформовано з матеріалів ІІ-ї науково-практичної конференції за міжнародною участю «Сучасні стратегії сталого розвитку держави та суспільства: наукові горизонти та перспективи», що відбулася 25 лютого 2025 року на базі Херсонського національного технічного університету.

На конференції проаналізовано сучасний стан у сферах публічного управління, менеджменту, психології та педагогіки, політології та права, міжнародних відносин і національної безпеки, системного аналізу й моделювання через призму розвитку держави та суспільства в Україні, майбутнього відновлення і входження в європейський демократичний простір. Такі знання актуальні у площині підготовки посадових і публічних осіб – управлінців і політиків, депутатів і військових.

Матеріали представлено в авторській редакції. Відповідальність за зміст та авторський стиль публікацій, розміщених у збірнику, несуть автори. Редколегія має право виправляти орфографію відповідно до останніх тенденцій в українському правописі.

© Колектив авторів, 2025
© Херсонський національний технічний університет, 2025

СКЛАД ПРОГРАМНОГО КОМІТЕТУ

Андрусяк Марк Володимирович - директор Департаменту кадрової політики Міністерства оборони України, полковник

Кутков Олександр Олександрович – начальник Центрального управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України, полковник

Золотов Андрій Валерійович – т.в.о. начальника Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України, полковник

Клюцевський Володимир Іванович – заступник голови Херсонської обласної військової адміністрації, кандидат наук з державного управління, доцент

Чепелюк Олена Валеріївна – ректорка Херсонського національного технічного університету, докторка технічних наук, професорка

Філіппова Вікторія Дмитрівна – в.о. завідувача кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, докторка наук з державного управління, професорка

Акімов Олександр Олексійович - доктор наук з державного управління, професор, заслужений економіст України

Лопушинський Іван Петрович - завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, доктор наук з державного управління, професор, заслужений працівник освіти України

Вольська Олена Михайлівна - доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри економіки та морського права, Херсонська державна морська академія

Тарасенко Денис Леонідович – доктор економічних наук, професор, Маріупольській державний університет

Кравченко Олександр Петрович - доктор технічних наук, професор, Жилінський університет в м. Жиліна, Словаччина

СКЛАД ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ

Волкова Олена Володимирівна – к.е.н., доцент, декан факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу Херсонського національного технічного університету.

Губа Марина Ігорівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

Демченко Володимир Миколайович – к.філ.н., доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

Ковальська Наталя Михайлівна – к.пед.н., доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

Козакова Лідія Олександрівна – к.філ.н., доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

Кретова Наталія Станіславівна – провідний фахівець кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, секретарка оргкомітету.

Оленковська Лариса Павлівна – к.держ.упр., доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, виконавчий директор Херсонського регіонального відділення Асоціації міст України.

Половцев Олег Валентинович - д.держ.упр., професор, в. о. професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

Проніна Оксана Володимирівна – к.держ.упр., доцент, радник Херсонського міського голови, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету (за сумісництвом).

Татарченко Олександр Борисович - к.і.н., доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

Тоцька Наталія Леонідівна – к.пед.н., доцент, доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

Фролова Маргарита Едуардівна – ст. викладач кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету.

З М І С Т

ДОПОВІДІ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ..... 24

Вітальне слово директора департаменту кадрової політики Міністерства оборони України, полковника
МАРКА АНДРУСЯКА 24
Вітальне слово заступника голови Херсонської обласної державної адміністрації
ВОЛОДИМИРА КЛЮЦЕВСЬКОГО 25
Вітальне слово начальника Центрального управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України, полковника
ОЛЕКСАНДРА КУТКОВА 26

ЮРІЙ ДРЕВАЛЬ
Принцип верховенства права і правова освіта населення: необхідність і важливість кореляції 27
MARIA BEREDA
Law Enforcement as a Tool for Promoting Social Stability and Public Trust 30
OLEKSANDR SOKOL
The influence of military conflicts on demographic processes 32
ОКСАНА ІЛЬЇНА
Основні етапи розвитку системи міжнародних організацій 35
АНДРІЙ БАКУМЕНКО
Еволюція штучного інтелекту..... 38
БОГДАН БУРЧАК
Права жінок-правоохоронців та політика гендерної рівності: досвід інших країн у вітчизняному контексті..... 40
БОГДАНА ВІТОВА, ОКСАНА КУЛЬГАНІК
Проблеми процесу європейської інтеграції для країн із перехідною економікою..... 45

ОЛЕНА ВОЛКОВИЧ
Аналіз етапів періодизації та правові чинники регулювання господарських (арбітражних) судів на території України 48
ОЛЕКСАНДРА ГРОНЬ, АНДРІЙ КАЛІНКІН
Класифікація стратегій міжнародного маркетингу 53
АНДРІЙ ДУБ
Інноваційний розвиток бізнесу в умовах війни та технологічного прогресу України 55
МАРІЯ ДУБНЯК
Штучний інтелект та інформаційна асиметрія: виклики корпоративному та публічному адмініструванню 59
ВЕРОНІКА КОХАН
Цифровізація як гарантія здійснення й забезпечення трудових прав ветеранів війни 62
СЕРГІЙ КОНДРАТЮК
Дотримання балансу публічних і приватних інтересів під час патентування композицій ліків: нові підходи апеляційної палати 65
ВАЛЕРІЯ КОШЕВА
Правовий статус адміністративного договору: проблеми та перспективи розвитку 69
ОЛЕНА КРАСНЯК
Стратегічне управління ризиками на підприємствах при здійсненні експортної діяльності 72
DARIA KOSHCHEIEVA
International standards in the field of social protection: impact on local initiatives 76
ОЛЕКСАНДР КУТКОВ, СВІТЛАНА ДЮДЕНКО, ДЕНИС ГРЕЧКО
Роль центрального управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу ЗСУ в дотриманні норм міжнародного права із захисту культурної спадщини 81
А. ЛЕВИЦЬКИЙ, Я. ПЛЮТЕНКО
Роль спеціаліста-криміналіста при документуванні воєнних злочинів 85

ІВАН ЛІСНИЙ
Особливості визначення поняття цінних паперів та їх ознак у цивільному праві 89
АННА МАРУСИЧ
Роль Катерини Зеленко у зміцненні зовнішньої політики України та її представлення на міжнародній арені 92
ВАЛЕРІЯ М'ЯЛИК
Місце соціально-виховної та психологічної роботи в системі виправлення та ресоціалізації засуджених 95
ВАЛЕРІЯ ОЛЕКСЕНКО
Функції сучасної сім'ї 99
ЛАРИСА ОСІПОВА
Передумови, сутність і наслідки глобалізації 101
ОЛЕКСАНДР ПАЛЮХ
Правове регулювання цифрових валют центральних банків (CBDC) у міжнародному фінансовому праві 105
НАТАЛІЯ ПУЗИРНА
Міжнародні та національні правові стандарти регулювання статусу іноемців 110
МАРІЯ САМОЙЛЕНКО
Розвиток емоційно-вольових якостей у студентів-правників 114
ВАЛЕНТИНА ТРОЦЬКА
Правові моделі правомірного оцифрування творів за законодавством ЄС ... 118
НАДІЯ ФЕДОРОВА
Історичний розвиток охорони та захисту суміжних прав: значення Римської конвенції для України 123
ДАНИЛО ЦИМБАЛЮК
Перешкоди інтеграції мігрантів у ринок праці 127
ДЕНИС ЧИРКІН
Міжнародна аграрна політика США 130
АНДРІЙ ШАБАЛІН
Відступ від зобов'язань за конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод: теоретичні та практичні питання 133

ВАЛЕРІЯ ШИШКІНА
Міжнародні санкції як механізм збереження та захисту української культурної спадщини 136
ОЛЕКСАНДР АКІМОВ, ОЛЕКСАНДР ВЕРБОВЕНКО, АНДРІЙ ЗОЛОТОВ
Обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення системи комплектування управлінськими кадрами Сил безпеки та оборони України в контексті національної безпеки 140
МАРК АНДРУСЯК
Стратегія розвитку та утримання людського капіталу в силових структурах України: рекомендації щодо вдосконалення комплектування управлінськими кадрами 145
ІГОР ЗАЙЦЄВ
Застосування безпілотних літальних апаратів при виконанні бойових завдань Сухопутними військами з оборони України 151
VIKTORIIA BAZYCHENKO
Formation and Implementation of Public Administration in the Field of National Security: Foreign Experience 154
ОЛЕКСАНДР ВЕРБОВЕНКО, СЕРГІЙ ЛЕЖЕНКО, ОЛЕКСАНДР АКІМОВ
Аналіз поточного стану людського капіталу в Силах оборони України 157
ЛАРИСА ВОВК
Законодавче та нормативно-правове забезпечення цивільного захисту: сучасний стан і перспективи розвитку 160
ВІТАЛІЙ ГАЛАРЕВИЧ
Модулярні підходи до забезпечення пожежної безпеки в містяних спорудженнях: практичні аспекти 163
ДАР'Я ГЛУШКОВА
Механізм виявлення та протидії дезінформації в системі національної безпеки України 166
ОКСАНА ДЗЬОБА
Нормативно-правові акти в галузі безпеки під час воєнного стану: узагальнений аналіз 169

ВІКТОР ЗАДОЛИННИЙ
Доцільність проведення дослідження можливості самовизначення рухомого об'єкта, керованого штучним інтелектом, у просторі 172
АНАСТАСІЯ КУЦОЛАБСЬКА
Реакція держав на виклики мегатрендів у сфері міжнародних відносин 174
ОЛЕГ МИХАЛКО
Шляхи запобігання корупції у сфері ліцензування правоохоронних органів 177
ДМИТРО МОЩЕНКО
Розроблення рекомендацій щодо обладнання польових складів блискавкозахистом у світлі сучасних поглядів 180
ВОЛОДИМИР ОРЛИК
Державна політика медичного забезпечення збройних сил України 182
ЮЛІЯ РОЗНАЙ
Використання новітніх технологій під час документування воєнних злочинів 184
РУСЛАН РУСЕЦЬКИЙ
Воєнна безпека як фундамент сталого розвитку держави 187
АНДРІЙ ЧЕСТКОВСЬКИЙ
Фінансові важелі державного управління економічною безпекою 189
ВІТАЛІНА ШЕБЕЛА
Вплив корупції на забезпечення національної безпеки та оборони України в умовах воєнного стану 194
РОСТИСЛАВ ШИКУЛА
Військовий омбудсмен як елемент реформи військової юстиції 199
ВІРА САФОНОВА
Концептуальні аспекти формування фінансової моделі інноваційної інфраструктури освітньої діяльності ВНЗ 201
РОМАН ШАПТАЛА, ЯРОСЛАВА ЯКОВЕНКО
Оптимізація рішень на основі оцінювання реальних опціонів 205
ОЛЕНА АНДРОНОВА, АРТУР ПЕТРЕНКО, ВОЛОДИМИР ТУРЧИН
Модель системи сонячного гарячого водопостачання 209

ANNA TELEPENKO, YEVHENIIA RIABOKON, SVITLANA DEVIATKINA
Feasibility of System Analysis for Integration of Modern Technologies into Aviation Specialists' Education 212
ТІНА АНЦИБОР, ВІКТОРІЯ ЩЕРБАЧЕНКО
Аналіз і тенденції змін на ринку праці України під час війни 216
АНДРІЙ БЕРЕЗОРУДСЬКИЙ
Аналіз щільності населення регіонів України 220
ЕДУАРД БОГДАН
Системний аналіз освітніх трансформацій у воєнний час 224
ОЛЕНА БОГУЦЬКА
Оптимізація процесів на основі математичного моделювання 229
ОЛЕНА БУДЯКОВА
Сучасні стратегії сталого розвитку: корпоративна соціальна відповідальність та біоекономіка 231
ОЛЕНА АНДРОНОВА, АННА СМЄШКО, ОЛЕКСАНДР ІВАНОВ
Методика оптимізації розміщення фотоелектричних модулів на фасаді багатоповерхового будинку 235
ОЛЬГА ЖИДКА
Імітаційне моделювання в IOT 238
ВІКТОР ЗАДОЛИННИЙ, БОГДАН РУСІН
Доцільність створення концепції розроблення протоколів синхронізації програм з обліку військово-технічного майна 242
ВЕРОНІКА КАНАКА
Методи аналізу динаміки світових туристичних потоків 244
БОРИС КОНДРАТЮК
Оптимізація маршрутизації в квантових комп'ютерних мережах: алгоритми та їх продуктивність 246
ВЛАДИСЛАВ КУРАК, РОМАН ГРИСЕВИЧ, СЕРГІЙ КОМАРОВ
Урахування теплових ефектів, спричинених дією сонячного випромінювання, у моделі фотоелектричного перетворювача, побудованої в matlab / simulink 250

ВАЛЕРІЙ ЛОГВІНОВ, АНАСТАСІЯ БОГАЧУК, ОЛЕКСАНДР СТЕПАНОВ
Особливості підготовки проєктних менеджерів: відмінності між розробником проєкту й керівником проєкту 253
ІВАН МІКРЮКОВ
Оптимізація процесів на основі імітаційного моделювання ухвалення управлінських рішень 256
ВЛАДИСЛАВ КУРАК, ВАЛЕРІЯ ЛІСОВА, ДМИТРО ТЕНДІТНИЙ
Перспективи використання фасадних фотоелектричних станцій у кліматичних умовах Херсонської області 259
ВАЛЕРІЙ МОСЬПАН, НАТАЛІЯ МОСЬПАН
Визначення базових індикаторів для оптимізації вантажних перевезень у містах за умов сталого розвитку 262
СЕРГІЙ ПАЛАМАРЧУК
Інструменти та методи аналізу логістичних процесів із метою їх оптимізації 265
ЮЛІЯ СТЕЛЬМАХ
Інноваційні технології в управлінні міжнародними логістичними процесами 269
ОЛЕНА ТКАЧУК
Адаптивне відновлення відеоінформації в інформаційній радіотехнічній системі 273
ELIZAVETA TSVIETKOVA, TATIANA SMIRNOVA
The Role of Business Analytics in the Development of Effective Marketing Strategies 277
КІРІЛ ЯВОРСЬКИЙ
Частка «Метінвест» на ринку металургії в Україні: чинник війни 280
VIKTORIIA FILIPPOVA
Manipulative Influence as a Psychological Problem 283
ЄВГЕНІЯ ВИНОГОРОДСЬКА
Ключові відмінності між методикою «Зелена кімната» та моделлю «Барнахус» 287

ОЛЕКСАНДР ДЛУГОПОЛЬСЬКИЙ, ЗЛАТА ДЛУГОПОЛЬСЬКА
Мотивація студентів до вивчення іноземних мов: погляд з точки зору теоретичних шкіл 290
ЛЕСЯ ЛЕБЕДИК
Сучасні стратегії діяльності шкільного психолога щодо формування в учнівської молоді професійних ціннісних орієнтацій 294
ТЕТЯНА МАЛАХОВА
Вплив емоційного інтелекту на професійну реалізацію керівника в сучасному організаційному середовищі 297
ІГОР ОЗЕРСЬКИЙ
Юридико-психологічні особливості класифікації видів допомоги у сфері психічного здоров'я..... 300
ВІКТОР СТРЕЛЬНІКОВ
Сучасні стратегії розвитку системи позашкільної освіти..... 305
ТЕТЯНА ХРИСТОВА, ДЕНИС ТОМЮК
Специфіка правової підготовки майбутніх учителів фізичної культури..... 307
СВІТЛАНА ЦИМБАЛЮК
Реалізація пріоритету соціальної інклюзії у сфері вищої освіти 311
ALONA YURZHENKO, OLENA KONONOVA, YULIIA BEVZENKO
Continuous Professional Development as a Key to Improving Maritime English Teaching Effectiveness 316
ДМИТРО АБРАМОВ, ВІКТОР СТРЕЛЬНІКОВ
Сучасні стратегії формування в учнівської молоді професійних ціннісних орієнтацій у закладах позашкільної освіти 319
НАТАЛЯ БЕНЬКОВСЬКА
Способи розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх офіцерів Військово-Морських Сил Збройних Сил України..... 321
ІННА БІЛАН
Психологічні особливості професійної адаптації внутрішньо переміщених осіб у кризових умовах 324
КАРИНА БОРИСЕНКО
Формування емпатії як компонента емоційного інтелекту у старших дошкільників: методичні рекомендації 327

YELYZAVETA BURMYSTROVA
The Significance of Mental Health in the Framework of Sustainable Development Goals 330
НАДІЯ БРЕЖНЄВА
Майстер-клас як засіб формування ключових компетентностей молодших школярів 333
ЮРІЙ БРИЖЕНЮК
Психологія та педагогіка: вимір синергії 336
АНАСТАСІЯ ВЕЛИКА
Дослідження соціально-психологічних детермінант стрестостійкості особистості 339
АНАТОЛІЙ ВІРЕМЕЙЧИК
Роль емоційного інтелекту у створенні толерантного середовища в мультикультурних колективах 343
ІРИНА ГАЛЬЧИЧ
Формування медіаційних навичок майбутніх соціальних працівників у процесі практичної підготовки як складова сталого розвитку суспільства 346
МАРИНА ГУБА
Психологічний капітал як ресурс особистості та організаційного розвитку 348
OLEKSANDRA DATSENKO
An Auxiliary Modern Tool for Improving English Language Development in the Educational and Cognitive Process 352
ОЛЕГ ДЕГТЯРЬОВ, АНДРІЙ ПАСТЕРНАК
Нейропсихологічний вплив соціальних мереж на формування самооцінки підлітків 354
АНДРІЙ ЄФРЕМЕНКО, ІЛЛЯ ШУТЄЄВ
Проблема мотивації майбутніх тренерів в умовах навчання легкої атлетики з використанням мобільних технологій 357
АНДРІЙ ЗОЛОТОВ, СЕРГІЙ ЛЕЖЕНКО, ОЛЕКСАНДР КУТКОВ
Психоемоційна стабілізація військовослужбовців у процесі реабілітації 359

ВІКТОРІЯ ІВАНЕНКО
Personal Oriented Learnig 365
ІРИНА КАЛЬКО
Шляхи подолання освітніх втрат: як формувати співпрацю в умовах сьогодення 368
ІЛЛІНА КАРПЮК
Розвиток соціально-психологічної компетентності фахівців соціальної сфери як чинник сталого розвитку суспільства 370
ОЛЬГА КАРТАШОВА
Основні компоненти самосвідомості як чинники успішності кар'єрного розвитку державного службовця 373
КАТЕРИНА КОВАЛЕНКО
Умови формування академічної доброчесності у здобувачів освіти під час участі в наукових заходах ЗВО 376
НАТАЛЯ КОВАЛЬСЬКА
Психологічна готовність управлінців до швидкозмінних обставин: проблеми та перспективи 378
ЛІДІЯ КОЗАКОВА, ОЛЕНА МОМОТОК, АННА СОЛОГУБ
Неологізми в сучасній українській мові: тенденції та причини виникнення 381
ЮЛІЯ КОЗАЧЕНКО
Формування наскрізних умінь soft skills в учнів середньої школи засобами української мови та літератури: інтегративний підхід до розвитку комунікативної компетентності та критичного мислення 385
АЛЛА КОНУШЕВА, ОЛЬГА НАУМЕНКО
Емоційно-асоціативне осягнення художнього образу твору 387
ПЕТРО КОРІНЕЦЬКИЙ
Мотивація персоналу та її роль у досягненні цілей сталого розвитку: соціально-психологічний підхід 391
ОЛЕГ КОТОВ
Професійні деформації особистості у психологів-початківців 396
ЛІДІЯ КОЗАКОВА, ОЛЕНА МОМОТОК, АННА СОЛОГУБ
Науковий стиль: проблеми в термінології 401

НАТАЛІЯ КОЧЕТКОВА
Психологічні особливості дітей старшого дошкільного віку 405
ГЕННАДІЙ КУЧЕРОВ
Емоційна праця – новий компонент управління людськими ресурсами 407
СЕРГІЙ ЛЕЖЕНКО, ЯРОСЛАВА БЕРЕСТОВА
Роль і місце психолога-добровольця в лавах Збройних Сил України після 2014 року 410
ДАРИНА ЛИТОВЧЕНКО
Особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами: поняття, категорії, класифікація 413
СЕРГІЙ ЛЕЖЕНКО
Емоційні стани військовослужбовців у період реабілітації 417
DMYTRO LOGACHOV, OLENA BEZRUKOVA
The Psychological Portrait of a Modern Manager: Navigating Complexity, Leadership, and Mental Well-Being 421
МАРГАРИТА ЛЮТІКОВА
Антикрихкість: нова парадигма у психології 424
АНАСТАСІЯ МИНАЄВА
Продуктивна творча діяльність як засіб збереження психічного здоров’я дитини 427
КОСТЯНТИН МИСАН, ВІКТОР СТРЕЛЬНІКОВ
Сучасні стратегії формування професійної толерантності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти в умовах магістратури 429
ІНГА МІРОШНИЧЕНКО
Роль цифрових технологій у розвитку м’яких навичок здобувачів освіти 432
ВАДИМ МІСЬКО, ВІКТОР СТРЕЛЬНІКОВ
Сучасні стратегії розвитку інформаційної компетентності педагога закладу позашкільної освіти в умовах магістратури 434
ВАСИЛЬ МОЙСЕЮК
Професійна компетентність соціальних працівників як основна умова збереження їх професійного здоров'я 437
ОЛЕНА МОЧАЛЮК
Розвиток психологічної толерантності в подружжя 440

ЕРНЕСТ МУРТАЗІЄВ, ДМИТРО ХРИСТОВОЙ
Інтеграція stem-підходів у професійну підготовку фахівців з інформатики: аксіопедагогічні аспекти 442
БОГДАНА НАЗАРЕНКО
Стресостійкість як умова психічного здоров'я особистості 445
ЛЮДМИЛА НЕЇЖПАПА
Роль соціального педагога у формуванні психолого-педагогічної культури батьків здобувачів початкової освіти 449
АНДРІЙ НОВИЦЬКИЙ, ТЕТЯНА ХРИСТОВА
Провідні вектори формування мотивації здобувачів вищої освіти до самостійних занять фізичною культурою 453
ОЛЕКСАНДР ОПОШНЯН, ВІКТОР СТРЕЛЬНІКОВ
Сучасні стратегії формування проєктувальної компетентності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти 457
ОЛЕНА ПАВЛЮК
Неперервний професійний розвиток викладачів закладів вищої освіти в Україні 460
YULIIA PETRYCHENKO
Psychological Resilience of Public Servants 463
АНЖЕЛА ПАСІЧНІЧЕНКО, ІРИНА КАРАПУЗОВА
Психологічна компетентність як основа ефективної взаємодії в соціумі 466
РОСТИСЛАВ ПІДПАЛИЙ
Експериментальні дослідження джованні альдіні та їх значення для розвитку електрофізіології у Болонському університеті 469
РУСЛАН ПУСТЯК, ВІКТОР СТРЕЛЬНІКОВ
Сучасні стратегії підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до організації інклюзивної освіти 472
ДАРИНА РАБОВЛЮК
Гра як засіб формування громадянської та соціальної компетентностей старшого дошкільного віку 474
ВАДИМ РУКАВИЦЯ
Розвиток інтерактивних технологій у процесі взаємодії влади та громадськості 478

АЛЬОНА ПІНКА
Вплив професійного стресу на психічне здоров'я осіб, задіяних у ліквідації наслідків збройної агресії 480
ОЛЕНА САВЧУК
Життєзабезпечення здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану 482
ДМИТРО СНІТЬКО, АНДРІЙ ГАЙНУТДІНОВ
Особливості соціальної перцепції здобувачів вищої освіти 485
ЯНА СОЛОВЕЙ
Соціально психологічна роль психологічних і педагогічних знань у діяльності людини під час війни в Україні 488
МАРИНА СОЛЯНИК, МАРИНА РОМАЩЕНКО
Соціально-психологічна робота з впо щодо їх адаптації до нових умов життя 491
ДМИТРО ТАРАСЕНКО, ДАНІЛ ТАРУТА
The Role of the Psychological Factor in Police Activities in Wartime 495
ОЛЕКСАНДР ТАТАРЧЕНКО
Сучасні проблеми професійної ідентичності майбутніх психологів 498
ТЕТЯНА ТКАЧЕНКО
Синергія психології та педагогіки в сучасній освітній практиці 501
НАТАЛІЯ ТОЦЬКА
Професійна мовленнєва культура 503
КОСТЯНТИН ТРУБІЄНКО
Стрес у професійній діяльності працівників медичної галузі та способи його подолання 505
МАРІЯ ТЮГАНОВА, ІРИНА БОНДАРЕНКО
Робота з травматичним досвідом у межах індивідуального консультування 510
ОКСАНА ХОМИШАК, ОЛЕКСАНДР ГОЛУБЄВ
Англомовна освіта: погляд стейкголдерів 512
МАРІЯ ТЮГАНОВА, ІРИНА БОНДАРЕНКО
Особливості сімейних конфліктів у кризових ситуаціях 516

АНАСТАСІЯ ЧЕРНИХ
Формування психологічної стійкості особистості правника: педагогічні стратегії в контексті сталого розвитку суспільства 518
ОЛЕГ ШАБЕЛЬНИК, ОЛЕГ ДЕГТЯРЬОВ
Роль емоційного інтелекту педагога у формуванні ефективної комунікації зі здобувачами вищої медичної освіти 522
ТЕТЯНА ШЕРШОВА
Роль тілесної усвідомленості у формуванні здорового вокального апарату 525
ОЛЕКСАНДР ШУЛІКА
Використання цифрових технологій у формуванні інформаційної культури вчителів інформатики 528
УЛЯНА ШУСТ, МАРГАРИТА ФРОЛОВА
Прозора комунікація як засіб зниження рівня стресу серед працівників 531
ВЛАДИСЛАВ ЗИМОВЕЦЬ
Уразливість нефінансового бізнесу до глобальних шоків: концептуальні підходи до вимірювання 535
ЛАРИСА СІДЕЛЬНИКОВА, КАТЕРИНА ГРАДІЛЬ
Проблематика податкової політики україни в умовах невизначеності 539
НАТАЛІЯ ХОЛЯВКО, КАТЕРИНА ГНЕДІНА
Структурна схема опитування стейкхолдерів щодо стану інноваційного середовища чернігівського регіону 544
KOVERZA VIKTORIIA
Digitalization of Financial Services in Ukraine: Regulatory Challenges and Development Prospects 548
MARYNA SHENDRYHORENKO, LYUBOV SHEVCHENKO
Challenges of the Modern Economy that Affect the Training of Accounting and Taxation Professionals 551
ОЛЕНА БОГАЧ, ОЛЬГА СТАРОДУБЦЕВА
Кредитна політика банків у посткризовий період 553
ЮРІЙ БЕЗДІТКО, ОКСАНА ПОСАДНЄВА
Оцінювання чинників впливу на формування прибутку банків в Україні 556

ДЕНИС БУРИХ
Міжнародна фінансова допомога для підтримки об'єднаних територіальних громад України 560
ВОЛОДИМИР ВИССАЛ
Управління платоспроможністю підприємства: диверсифікація джерел фінансування 563
АРТЕМ ГОРА
Фінансові ризики в господарській діяльності підприємства 565
ЮРІЙ БЕЗДІТКО, ОКСАНА ПОСАДНЄВА
Оцінні характеристики законодавчої та нормативної бази розвитку мережі відокремлених структурних підрозділів банків України 568
ВІТАЛІНА КИРПАЧ, АННА ЖАРІКОВА, ОЛЕНА ЖАРІКОВА
Перспективні шляхи розвитку іпотечного кредитування в умовах довготривалого вторгнення 571
ВІКТОР КОЦЮБА
Засоби вдосконалення державної політики щодо підтримки малого бізнесу в Україні 574
ПОЛІНА КРЮКОВА, ІРИНА ШКОДІНА
Структура готівкового обігу та роль великих номіналів у фінансовій системі України 576
АННА ЛЕБЕДЕНКО
Роль власних надходжень бюджетних установ у забезпеченні їх функціонування 579
ЄВГЕН ЛИСТОПАД
Особливості диджиталізації фінансової сфери України та протидія наявним кіберзагрозам 583
БОГДАНА МЕЖЕНСЬКА
Оптимізація митних процедур для прискорення проходження митного контролю 586
НАДІЯ МОРОЗОВА, МАКСИМ ГОДЛЕВСЬКИЙ
Фінансові аспекти ефективності стратегії банківського брендингу в умовах цифрової економіки 589

ІРИНА НЕСТЕРЕНКО
Облік у системі електронної комерції як інструмент забезпечення стратегічної стійкості підприємств 592
МИКОЛА НОВИЦЬКИЙ
Компаративний аналіз концептуальних основ обліку інвестиційної нерухомості за НП(С)БО та МСФЗ 595
СЕРГІЙ ПАНЧУК
Митна безпека як складова фінансової безпеки України 599
ДЕНИС ПІВЕНЬ
Цінова політика підприємства 601
ЮЛІЯ ПОЛІЩУК
Застосування міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRS) у сфері сталого розвитку 605
ОКСАНА ПОСАДНЄВА, ЮРІЙ БЕЗДІТКО
Характеристика чинників впливу на формування прибутку банків в Україні 606
ОЛЕКСАНДР СКОРИК
Імплементація стандартів CSRD у звітність із зед підприємства 610
ГАЛИНА ТОЛКАЧОВА, МАРГАРИТА БАТАЛОВА
Упровадження новітніх цифрових технологій у діяльність комерційних банків: поточний стан та перспективи 613
ДМИТРО ФЕДЕНКО
Упровадження візуальних конфігураторів як інструменту оптимізації бухгалтерського обліку 616
СВІТЛАНА ФІМЯР, ОЛЕКСІЙ ЯРОЩУК, ОЛЕКСАНДР СТАРОДУБОВ
Податкове стимулювання малого підприємництва в зарубіжних країнах ... 618
ОКСАНА ПОСАДНЄВА, ЮРІЙ БЕЗДІТКО
Оцінювання чинників впливу на функціонування відокремлених структурних підрозділів банків в Україні 622
АНДРІЙ ФРОЛОВ
Об’єктивні закономірності та суперечності формування глобальної політики зеленого фінансування 625

МАРІЯ ЧИЧУРА
Swot-аналіз в системі управління фінансовою безпекою територіальних громад в Україні 628
ВІТАЛІЙ ШКРОМИДА, ІГОР КУЗИШИН
Формування інтегрованої звітності на основі пріоритетів стейкхолдерів підприємства 633
ОЛЕНА БОГАЧ, ОЛЬГА СТАРОДУБЦЕВА
Кредитна політика банків у посткризовий період 635
СЕРГІЙ ЯЦЕМИРСЬКИЙ
Шляхи до подолання «тіньових» заробітків 639
VIKTORIIA FILIPPOVA
Public Administration as a Component of the Political Process: John Kingdon's Concept 642
ОЛЕКСАНДР КРАВЧЕНКО, ОЛЕНА ВОЛЬСЬКА
Аналітичне дослідження державного управління морегосподарським комплексом України 644
ВОЛОДИМИР ГНАТЮК
Політичний режим і довіра до держави: кейс України та українських воєнних мігрантів у Польщі та Іспанії 648
АНАСТАСІЯ НЕКРЯЧ, ФЕДІР СИДОРЕНКО
Участь громадян в управлінні місцевими справами як запорука побудови спроможних громад і міцних регіонів 653
ФЕДІР СЕМЕНЧЕНКО
Ухвалення політичних рішень в умовах російської агресії та корупційних відносин в українському суспільстві 658
ВОЛОДИМИР ДЕМЧЕНКО
Дезінформація в історії та політиці як інструмент імперіалізму: сучасний вимір 661
ЮЛІЯ КАЛЮЖНА
ЄС та Україна на шляху до сталого розвитку: порівняльний аналіз практик Digital Citizenship 663
СЕРГІЙ БЕВЗ
Політологічне підґрунтя розвитку альтернативної енергетики в Україні 668

ОЛЕКСАНДР ПІДДУБНЯК
Аналітична складова ресурсного потенціалу території 670
ВОЛОДИМИР РАТУШНЯК
Порівняльний аналіз дієвості громадянського суспільства України та країн Європейського Союзу 672
ДМИТРІЙ СЕМЕНИШИН
Аналіз впливу цифрових технологій на політичну мобілізацію: порівняльний підхід до авторитарних і демократичних режимів 674
ОЛЕНА СКЛЯР
Порівняльний аналіз ролі голови уряду в політичній системі Німеччини та Франції 677
ІРИНА ЦУРКАНОВА
Політична регіоналістика як чинник децентралізації: міжнародний досвід та українські реалії 680
ПЕРЕЛІК АВТОРІВ 686

ДОПОВІДІ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

директора Департаменту кадрової політики Міністерства оборони України, полковника Марка АНДРУСЯКА

Шановні учасники конференції!

Наша конференція відбувається в час, коли Україна переживає надзвичайно складний період боротьби за свою свободу та незалежність. У цих умовах особливого значення набуває взаємодія всіх складових нашого суспільства задля досягнення спільної мети – забезпечення безпеки, стабільності та відновлення держави. Співпраця між різними секторами, включаючи військові структури, громадські організації, наукову спільноту й місцеві громади, є важливим елементом цього процесу.

Ця конференція має стати місцем обговорення найактуальніших проблем сучасності, серед яких – поєднання інноваційних рішень у сфері безпеки, відновлення інфраструктури, підтримки військових і ветеранів, а також розроблення стратегій, які забезпечать стійкість суспільства в умовах повоєнного відновлення. Упевнений, що ваші ідеї, досвід та дослідження допоможуть сформувати стратегії, які сприятимуть зміцненню зв’язків між суспільством і військовими, а також забезпечать стійкість нашої держави перед сучасними викликами.

Бажаю результативної роботи та цікавих обговорень. Нехай ця конференція стане платформою для народження нових ідей, які сприятимуть зміцненню нашої держави, її відновленню та впевненому руху вперед до сталого розвитку. Разом ми створюємо майбутнє, в якому Україна стане сильною та сучасною країною!

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

заступника голови Херсонської обласної державної адміністрації

Володимира КЛЮЦЕВСЬКОГО

Шановні учасники конференції!

Сьогоднішній захід об’єднує людей, які прагнуть знайти ефективні рішення для відновлення та розвитку нашої держави. У сучасних умовах, коли Україна долає загрози війни, надзвичайно важливою є спільна робота всіх секторів суспільства. Узаємодія між державними інституціями, громадянським суспільством, науковою спільнотою та іншими структурами дозволяє створювати міцний фундамент для майбутнього.

Наразі перед нами постає завдання не лише захисту нашої незалежності, а й відновлення постраждалих регіонів, підтримки громад і створення умов для сталого розвитку. Саме об’єднання зусиль, координація дій і обмін досвідом допоможуть нам впоратися з цими викликами. У цьому процесі кожен із вас відіграє важливу роль, оскільки ваші знання, ініціативи та ідеї є основою для змін.

Ця конференція – це простір для нових рішень, конструктивних дискусій і плідної співпраці. Упевнений, що ваш внесок стане важливою складовою у формуванні стратегії, яка допоможе Україні рухатися вперед, долаючи труднощі та створюючи нові можливості.

Бажаю вам натхнення, цікавих відкриттів і продуктивної роботи. Разом ми здатні змінити майбутнє!

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

начальника Центрального управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України,

полковника Олександра КУТКОВА

Шановні учасники конференції!

Щиро вітаю вас на цьому важливому науковому заході, присвяченому розгляду сучасних стратегій сталого розвитку держави та суспільства. У наш час сталий розвиток є не лише глобальною метою, а й необхідною умовою для забезпечення стабільності, безпеки та процвітання кожної країни. Військові та цивільні структури мають спільну відповідальність за створення умов, у яких економічний, соціальний та екологічний розвиток гармонійно поєднуються, забезпечуючи краще майбутнє для наших громадян.

Сьогоднішній захід є яскравим прикладом того, як наукова спільнота, представники державних інституцій, громадянського суспільства та військові можуть об’єднувати свої зусилля заради досягнення спільної мети. Адже саме наукові горизонти відкривають перед нами нові перспективи для вирішення актуальних проблем, які стоять перед сучасним суспільством. Дякую кожному з вас за відданість справі сталого розвитку, за ваші ідеї, дослідження та практичні рішення, що сприяють покращенню якості життя наших громадян і зміцненню нашої держави.

Бажаю всім учасникам конференції цікавих дискусій та плідної роботи. Нехай цей захід стане ще одним кроком до побудови сильного, безпечного та сталого майбутнього для України!

Секція №2. Міжнародні відносини, право та міжнародне право

Юрій Древаль

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА І ПРАВОВА ОСВІТА НАСЕЛЕННЯ: НЕОБХІДНІСТЬ І ВАЖЛИВІСТЬ КОРЕЛЯЦІЇ

Відомий давньоримський вислів«ubi societas, ibi jus» («де є суспільство, там є і право») свідчить про те, що право є важливим компонентом суспільних відносин. Дійсно, будь-якому суспільству необхідне право, водночас і право є формою організованого життя суспільства. Сучасності ж властиве акцентування уваги на тому, що право є мірилом розвитку цивілізованості суспільства, спрямовуючись як основне завдання на захист прав і свобод людини. Відтак особливої значущості набуває принцип верховенства права (англ. «rule of law») – і як нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права, і як універсальний та інтегральний принцип права з основою в захистові прав людини як найвищої соціальної цінності.

Принцип верховенства права в загальному розумінні означає панування права, а також неухильне дотримання органами державної влади прав і свобод людини. Цей принцип слушно вважається стрижневим компонентом правової держави та однією з основоположних засад сучасного державного владарювання. Причому в такому разі має йтися не лише про дотримання стандартів правової держави та виконання приписів нормативно-правових актів, але і про усвідомлений вибір громадянами власної правомірної поведінки.

У рішенні Конституційного Суду України у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України від 2 листопада 2004 року вказується, що верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори,

зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства (див. п. 4.1. Рішення) [1].

Поняття «rule of law», на що додатково звертають увагу В. Добіжа та В. Корнієнко, «не обмежене державою як термін «правова держава» (право діє в суспільстві загалом)» [2, с. 6]. Причому, виходячи із сутності соціологічного підходу до праворозуміння, у цьому разі обов'язково слід ураховувати і наявність з боку суб'єктів, на яких поширюється дія норми, свідомої переконаності в потребі й розумності вважати певну норму обов'язковою. Дійсно, громадяни чи суб'єкти права мають свідомо ставитися до обов'язкових для них правил поведінки, щоб відповідально та усвідомлено виконувати приписи норм права.

Відтак важливе значення має відводитися правовій освіті та правовому вихованню населення, які і складають надійний фундамент правової поведінки. Так, у дослідженні, яке було проведено Є. Дулібою та її співавторами, обґрунтовано положення щодо «існування чіткої кореляції між дотриманням принципу верховенства права в державі і правовою культурою, освітою і дотриманням академічної доброчесності» [3, с. 17]. Формальну основу зазначеного дослідження склало співставлення Рейтингу процвітання за 2021 рік, Рейтингу рівня освіти за країнами 2021 року, світових рейтингів університетів (Times Higher Education за 2021 рік, QS World University Rankings 2021).

Узагальнення різних підходів до уточнення участі держави у справі забезпечення принципу верховенства права викладено в доповіді, яка схвалена Венеційською Комісією Ради Європи в березні 2011 р. У ній зазначається, що верховенство права є основоположною цінністю, яка охоплює сукупність суто формальних та матеріальних ознак, які передбачають консенсус верховенства права і правової держави. У підрозділі під назвою «Пошук чіткого розуміння» до суттєвих ознак верховенства права віднесено:

1) законність (що окрім іншого означає те, що приписів права слід неухильно дотримуватися);

2) юридичну визначеність (яка вимагає, щоб юридичні норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними);

3) заборону свавілля (що передбачає недопущення ухвалення суттєво несправедливих, необґрунтованих, нерозумних чи деспотичних рішень, що є несумісним із поняттям верховенства права);

4) доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами);

5) дотримання прав людини;

6) заборону дискримінації та рівність перед законом [4, с. 177-181].

Правова освіта в загальному розумінні – це структурний компонент освіти в Україні, процес набуття правових знань, навичок і вмінь, формування поваги до права, закону, прав та свобод людини, відповідних правових орієнтацій та оцінок, правових поведінкових установок і мотивів правомірної поведінки тощо.

Доволі актуальним є питання щодо співвідношення юридичної та правової освіти. Загалом під вищою юридичною освітою розуміється частина системи спеціалізованої освіти, яка забезпечує підготовку правознавців (юристів) для роботи в державному апараті, судах, адвокатурі, народному господарстві та правоохоронних органах. Правова ж освіта є більш широкою категорією, охоплюючи як спеціалізоване навчання фахівців, так і правові знання широких верств населення.

Отже, удосконалення принципових засад правової держави та розвиток правової освіти мають бути взаємопов’язаними процесами, відзначаючись єдиним завданням – формуванням демократичної, правової і соціальної держави, в якій права і свободи людини визнаються найвищою соціальною цінністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). Справа № 15-рп/2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text

2. Добіжа В. В., Корнієнко В. О. Європейське бачення принципу верховенства права. *Держава і право*: збірник наукових праць. 2022. Вип. 92. С. 4-14. DOI: 10.33663/1563-3349-2022-92-4
3. Дуліба Є. В., Аврамова О. Є., Куліш А. М., Миргород-Карпова В. В. Верховенство права, правова культура, освіта й академічна доброчесність. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 15-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2022_3_4
4. Верховенство права (доповідь схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 року). *Право України*. 2011. № 10. С. 168-184.

Maria Bereda

LAW ENFORCEMENT AS A TOOL FOR PROMOTING SOCIAL STABILITY AND PUBLIC TRUST

Scientific supervisor: Olena Serafymova

Law enforcement plays a crucial role in maintaining social stability and fostering public trust. Social stability is a balance in a situation where problems are

occurring but remain in position and can change according to circumstances. This social stability refers to the situation that occurs in society, where the social institutions in it function properly and complement each other [1, p.1657]. By upholding the rule of law, ensuring public safety, and preventing criminal activities, law enforcement agencies serve as the backbone of a functioning society. Their effectiveness directly impacts citizens' sense of security and confidence in government institutions. As Patterson and Swan rightly point out, the social component in the performance of police officers is quite significant: police and social workers traditionally work together to solve community problems [2, p.376].

One of the primary functions of law enforcement is to maintain order and stability. By enforcing laws fairly and consistently, police and other security agencies prevent chaos and social unrest. In democratic societies, law enforcement institutions act as a bridge between the government and the public, ensuring that individual rights are protected while promoting collective well-being. Timely intervention in criminal activities, dispute resolution, and crisis management all contribute to a stable environment where people can live and work without fear.

Public trust in law enforcement is essential for social cohesion and effective crime prevention. Transparency, accountability, and community engagement are key factors in strengthening this trust. When law enforcement officers act with professionalism and integrity, they enhance their legitimacy in the eyes of the public. Community policing strategies, which emphasize collaboration between law enforcement and local communities, help build relationships based on mutual respect and cooperation.

Additionally, addressing issues such as police misconduct and corruption is vital for maintaining trust. Citizens must feel confident that law enforcement agencies operate within legal and ethical boundaries. Independent oversight, body cameras, and strict disciplinary measures for violations can enhance accountability and improve the public's perception of law enforcement institutions.

Despite their critical role, law enforcement agencies face numerous challenges, including excessive use of force, bias in policing, and difficulties in adapting to social changes.

To promote stability and trust, continuous reforms are necessary. These may include improved training in de-escalation techniques, diversity initiatives within police forces, and increased emphasis on non-violent conflict resolution. Additionally, the integration of modern technology, such as predictive analytics and AI-driven policing, can enhance efficiency and fairness. Law enforcement is a vital tool for ensuring social stability and fostering public trust. When law enforcement agencies operate with fairness, accountability, and community involvement, they create a safer and more harmonious society. Ongoing reforms and advancements in policing strategies can further strengthen their role as protectors of justice and social order [2, p.377].

Law enforcement serves as a fundamental pillar of society, ensuring stability, security, and the protection of rights. By enforcing laws fairly and consistently, law enforcement agencies help create an environment where individuals and communities can thrive. However, their effectiveness is not solely determined by their ability to control crime but also by the level of public trust they maintain.

Building and sustaining this trust requires transparency, accountability, and strong community engagement. When citizens believe in the integrity and professionalism of law enforcement officers, they are more likely to cooperate with

authorities, report crimes, and actively participate in initiatives that enhance public safety. Conversely, a lack of trust can lead to social unrest, resistance to law enforcement efforts, and overall instability. To strengthen their role as guardians of justice, law enforcement agencies must continually evolve, embracing reforms that promote fairness, reduce bias, and enhance their connection with the communities they serve. Training in de-escalation techniques, ethical policing, and community-oriented strategies can improve interactions between officers and the public, fostering a sense of shared responsibility for maintaining order [3, p. 42].

In a democratic society, law enforcement should not be seen as an oppressive force but as a protector of fundamental freedoms. The balance between security and civil liberties must always be maintained, ensuring that law enforcement practices align with human rights principles. Through continuous improvement and adaptation to social needs, law enforcement agencies can effectively contribute to a just, stable, and harmonious society.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Sarbini, Rodhi Agung Saputra, Alya Annisa Rahman. Optimizing the Role of Law Enforcement Officers in Realizing Social Stability. *International Journal of Social Science and Education Research Studies*. Volume 03 Issue 08 August 2023. P. 1656-1659.
2. Oleksii Voluiko, Olena Druchek, Serhiy Benkovsky, Volodymyr Zelenyi4 & Vladyslav Yarema. The Social and Humanitarian Function of Law Enforcement Agencies under Martial Law. *Pakistan Journal of Criminology*. Vol. 16, No. 02, April–June 2024. P. 375-388.
3. Komziuk A. V., Komziuk M. A. International experience of organizing cooperation between police and public. *Law and Safety*. 2020. № 4 (79). P. 39-43.

Oleksandr Sokol

THE INFLUENCE OF MILITARY CONFLICTS ON DEMOGRAPHIC PROCESSES

Scientific Supervisor: Tetiana Ishchenko

Military conflicts, whether they are full-scale wars, civil wars, or localized conflicts, have profound and long-lasting impacts on demographic processes. These processes include birth rates, death rates, migration patterns, and overall population growth. The influence of military conflicts on demographic trends can be both direct

and indirect, and the effects can be seen in both the short and long term. In this paper, we will explore how different aspects of military conflicts shape demographic dynamics, focusing on mortality, fertility, migration, and long-term population structure.

The most direct and immediate effect of military conflict on demographic processes is mortality. Armed conflicts typically result in high casualties, both military and civilian. The death toll can be staggering, particularly in conflicts involving extensive bombing campaigns, chemical warfare, or ethnic cleansing. For example, during World War I and World War II, millions of civilians and soldiers lost their lives, dramatically altering the demographic structure of many countries.

In addition to direct combat casualties, conflicts often lead to secondary factors that increase mortality, such as disease outbreaks, malnutrition, and lack of medical care. In some cases, these secondary effects result in higher death rates than the immediate consequences of violence. A historical example of this is the Spanish Civil War, where disease and starvation claimed more lives than actual combat.

Even in cases where wars do not lead to massive civilian casualties, the trauma and stress associated with conflict can have long-term effects on health, contributing to an increase in mortality rates long after the end of the fighting. Furthermore, the destruction of infrastructure and the breakdown of healthcare systems exacerbate the impact of conflict on public health.

Military conflicts often have significant effects on fertility rates, which can drop significantly during and immediately after a conflict. The reasons for this decline are varied, including the loss of life among reproductive-age individuals, the displacement of families, and the general instability that reduces the desire or ability to have children.

In some cases, women face the additional stress of sexual violence during conflicts, which can result in unwanted pregnancies and long-term reproductive health problems. The consequences of sexual violence in conflict zones can lead to higher rates of maternal mortality and long-term health issues for women, further contributing to a reduction in fertility.

Furthermore, during times of war, people may delay having children due to the economic insecurity and social disruption that often accompany conflicts. Families may prioritize immediate survival over long-term planning, and the disruption of

social networks can lead to a loss of the support systems needed to raise children. In post-conflict societies, fertility rates may take years to return to pre-conflict levels, and in some cases, they may remain permanently lower than they would have been otherwise.

One of the most visible effects of military conflicts on demographic processes is migration. Conflicts often lead to large-scale displacement, both within a country and across borders. Refugees and internally displaced persons (IDPs) are common outcomes of military conflicts, and their movements can create significant demographic shifts in the regions they flee from and those they migrate to.

The displacement of populations can cause major changes in population density, especially in areas that receive large numbers of refugees. Countries that host refugees may see population growth due to the influx, but they may also experience strain on resources, infrastructure, and social services. This can lead to overcrowding, increased competition for jobs, and sometimes tension between local populations and refugees [1].

In addition to the immediate migration caused by conflict, military conflicts can have long-lasting effects on migration patterns. After the end of a conflict, many displaced people may remain in their host countries, resulting in permanent demographic changes. Moreover, individuals and families who had been displaced during conflicts may return to their home countries once stability is restored, but they often find that the conflict has left lasting scars on the local economy, infrastructure, and social fabric, which can inhibit the process of reintegration.

The long-term demographic effects of military conflicts can be seen in shifts in population structure. The loss of life, particularly among young men, can result in an aging population, with fewer working-age individuals available to support the elderly. The imbalance in the sex ratio, especially after conflicts where women are disproportionately affected, can also contribute to social instability and gender imbalances that may persist for generations [2].

Additionally, the economic impact of war can have lasting effects on demographic trends. In countries where conflicts devastate economies, population growth may slow due to the loss of human capital, increased poverty, and a lack of investment in social services like healthcare and education. The long-term economic

effects of conflict can lead to reduced opportunities for young people, encouraging emigration and contributing to negative population growth.

In conclusion, military conflicts have significant and far-reaching impacts on demographic processes. From the loss of life and the disruption of family structures to large-scale migration and shifts in population structure, the effects of war are deeply felt in societies both during and after conflicts. These demographic changes can have long-lasting consequences, shaping the future of nations and regions for generations to come. Understanding the interplay between military conflicts and demographic processes is crucial for policymakers, humanitarian organizations, and researchers who seek to mitigate the negative effects of war on human populations and work toward more peaceful and stable societies.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Malynovs′ka O. Foreign migration in war conditions. *European development strategies: experience for Ukraine*. 2023. P. 131–158. Retrived from: http://eurodev.uzhnu.edu.ua/images/files/MONO_2023_2_compressed.pdf.
2. Knyazhytskyy M. The Ministry of Love or Ukraine without Ukrainians. 2023. Retrived from: https://www.youtube.com/watch?v=cyqsiPelmg0&t=1589s.

Оксана Ільїна

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Система міжнародних організацій зазнала значних змін упродовж історії – від перших спроб міжнародної співпраці до створення сучасних глобальних і регіональних інститутів, які регулюють важливі аспекти взаємодії між державами та іншими міжнародними акторами. Ось основні етапи розвитку системи міжнародних організацій:

1. Зародження ідей міжнародного співробітництва (до XVIII ст.)

– історичний контекст: Давньогрецькі міста-держави створювали союзи (наприклад, Делоський союз), мирні договори (такі як договір Рамсеса II з хеттами XIII ст. до н.е.);

– розвиток концепції міжнародного права: Гуго Гроцій («Про право війни та миру», 1625 р.) заклав основи міжнародного права.

2. Формування перших міжнародних організацій (XVIII–XIX ст.)

– інституціоналізація співробітництва: Вестфальський мир (1648 р.) розпочав дію принципу рівності суверенних держав та утворення спеціалізованих комісій, як-от Центральна комісія судноплавства на Рейні (1815 р.);

– поява організацій для гуманітарних цілей. Так, Міжнародний комітет Червоного Хреста (1863 р.) займався захистом жертв військових конфліктів;

– розвиток спеціалізованих угод: Паризька конвенція з охорони промислової власності (1883 р.), Бернська конвенція (1886 р.), Міжнародний телеграфний союз (1865 р.).

3. Період між двома світовими війнами (1919–1939 рр.)

– Ліга Націй (1919 р.) – перша глобальна організація;

– інші міжнародні ініціативи: Міжнародна організація праці (МОП), Женевська конвенція (1929 р.).

4. Післявоєнний період: створення Організації Об'єднаних Націй (1945 р.)

– створення ООН для забезпечення світу, захисту прав людини, економічного розвитку;

– розвиток спеціалізованих агентств: ЮНЕСКО, ВООЗ, МВФ і Світовий банк.

5. Розширення системи міжнародних організацій у період «холодної війни» (1945–1991 рр.)

– глобальний поділ: створення військово-політичних блоків: НАТО (1949 р.), Варшавський договір (1955 р.);

– економічний поділ: Рада Економічної Взаємодопомоги (РЕВ, 1949 р.), Бреттон-Вудська система (1944 р.);

– регіональна інтеграція: Європейське об’єднання вугілля та сталі (1951 р.), Європейське економічне співтовариство (1957 р.), Організація американських держав (ОАД, 1948 р.), Організація Африканської Єдності (ОАЄ, 1963 р.).

6. Глобалізація та інтеграція в постхолодну епоху (1991 – початок XXI ст.)

– розширення глобального співробітництва;

– посилення ролі регіональних організацій.

7. Сучасний етап: виклики XXI століття

– Нові загрози: зміна клімату, боротьба з тероризмом, кібербезпека, посилення регіональних конфліктів та загроза багатосторонності;

– інновації у співробітництві: зростання ролі G20, BRICS, ШОС у глобальному управлінні та використання цифрових технологій для міжнародної координації;

– реформи міжнародних організацій: можливість адаптації ООН та інших структур до сучасних умов (наприклад, реформа Ради Безпеки ООН).

Кожна міжнародна організація у свій історичний період принесла певні здобутки для держав та суспільства, більшість із них продовжує функціонувати до сьогодні, змінюючи позиції та умови функціонування. Зокрема це ООН, НАТО, ЄС, МВФ, Світовий банк, ЮНЕСКО тощо [1; 2].

Кожна з міжнародних організацій зробила свій внесок у розвиток міжнародних відносин, регулювання глобальних проблем, забезпечення світу й розвитку. Вони адаптуються до нових реалій, змінюючи свої стратегії, структури і роль у сучасному світі, щоб відповідати на загрози часу. Ці організації продовжують сприяти миру, безпеці, економічному розвитку та гуманітарним місіям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Каліна І.І., Шуляр Н.М., Хорошенюк А.П. Роль якості в підвищенні конкурентоспроможності підприємства на внутрішньому та міжнародному ринках: теоретичний аспект. *Економічний простір*, 2023, Вип. 188. С. 101-108. DOI: https://doi.org/10.32782/2224-6282/188-17
2. Червінська Л, Каліна І., Червінська Т., Сафонов Ю., Ліщенко А., Шуляр Н. Вимушена міграція в умовах війни: виклики, фінансово-економічні ризики, напрями роз’язання проблем. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 2 (55), С. 531–545. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.55.2024.4331

Андрій Бакуменко

ЕВОЛЮЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Штучний інтелект сьогодні є однією з найвпливовіших і найважливіших галузей сучасної науки і технологій. Однак шлях до його розвитку був довгим і складним, починаючи від давніх філософських ідей про мислення та свідомість і до створення перших обчислювальних машин й алгоритмів.

Ідея створення штучних істот, здатних мислити, бере свій початок ще в давніх міфах і філософських трактатах. У Давній Греції міфи про керованих істот, створених богом вогню, ковальства та технологій Гефестом, та механічну пташку, зроблену Дедалом, ілюструють ранні уявлення про автоматизовані пристрої. У IV столітті до н.е. Аристотель запропонував ідею логічних міркувань як основи мислення, яка пізніше стане одним із фундаментів формальної логіки та основою для комп'ютерних алгоритмів.

У XVII столітті Рене Декарт і Томас Гоббс висловлювали думки про мислення як процес, що може бути описаний математичними законами [1, с. 135]. Так, Гоббс стверджував, що «мислення – це розрахунок», тим самим задаючи напрямок для наступних поколінь дослідників у пошуку способів автоматизації розумового процесу .

У XVII-XVIII століттях почали з'являтися механічні пристрої, які демонстрували перші спроби створення «штучного розуму». Так, 1642 року Блез Паскаль створив перший механічний калькулятор, здатний виконувати базові арифметичні операції. Цей пристрій, відомий як «Паскалін», став предком майбутніх обчислювальних машин.

Джозеф Марі Жаккар 1801 року розробив ткацький верстат, який використовував перфокарти для автоматизації процесу. Хоча це не було штучним інтелектом у сучасному розумінні, перфокарти стали прообразом програмованих систем.

У XIX столітті англійський математик Чарльз Беббідж спроєктував «Аналітичну машину», яка могла виконувати арифметичні обчислення на основі інструкцій, записаних на перфокартах. Його колега Ада Лавлейс написала перший алгоритм для цієї машини, що дозволяє вважати її першою програмісткою в історії. Ада також припустила, що машина може виконувати

не лише математичні операції, але й працювати з текстами, музикувати, якщо це буде закладено у програму.

ХХ століття стало переломним моментом для розвитку штучного інтелекту. 1936 року Алан Тюрінг, британський математик, представив свою знакову роботу «Про обчислювальні числа». У ній він описав концепцію «універсальної машини», яка стала основою для сучасних комп'ютерів. Тюрінг уважав, що машину можна запрограмувати на виконання будь-якого розумового процесу, який може виконувати людина. Його ідеї стали фундаментом для теорії обчислювання та лягли в основу майбутніх досліджень штучного інтелекту. 1950 року Тюрінг опублікував статтю «Чи можуть машини думати?», у якій запропонував тест для визначення здатності машини до інтелектуальної поведінки. Цей тест, відомий як «Тест Тюрінга», залишається одним із ключових критеріїв у галузі штучного інтелекту.

Поняття «штучний інтелект» було вперше використане 1956 року під час Дартмутської конференції, організованої Джоном Маккарті, Марвіном Мінським, Клодом Шенноном і Натаном Рочестером [2, с.125]. На цій конференції штучний інтелект був визначений як нова галузь досліджень, метою якої є розроблення машин, здатних виконувати завдання, що зазвичай вимагають людського інтелекту: розпізнавання мови, навчання, планування, вирішення проблем тощо.

У 1950-1960-х роках відбувся вибух досліджень у галузі ШІ. У цей період з'явилися перші програми, здатні грати в шахи, вирішувати математичні завдання й імітувати діалог із людиною. Так, 1966 року Джозеф Вейзенбаум створив програму ELIZA – один із перших чатботів, який імітував поведінку психотерапевта.

Незважаючи на ранні успіхи, штучний інтелект зіткнувся із серйозними труднощами. У 1970-х роках почалася так звана «ШІ-зима», коли фінансування досліджень значно скоротилося через невідповідність очікувань і реальних досягнень. Машини не могли виконувати складні завдання, для яких вони були розроблені, а обчислювальні потужності були не достатніми для роботи з великими обсягами даних.

Проте в 1980-х роках, із появою експертних систем (комп'ютерних програм, здатних ухвалювати рішення у вузьких сферах на основі заданих

правил), штучний інтелект знову отримав перевагу. Його технології почали використовуватися в медицині, фінансах, промисловості та інших галузях.

Від 2000-х років розвиток обчислювальних потужностей та доступ до великих обсягів даних дали новий поштовх для інтелектуальних систем. Машинне навчання, зокрема методи глибокого навчання, дозволили створювати системи, здатні до самостійного навчання та адаптації до нових умов.

Одним із ключових проривів стало створення алгоритмів розпізнавання зображень і мови, які тепер використовуються в таких продуктах, як Siri, Alexa та Google Assistant. 2016 року програма AlphaGo, розроблена компанією DeepMind, перемогла чемпіона світу з гри Ґо, продемонструвавши можливості сучасного штучного інтелекту у стратегічному мисленні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гарасимів Т. З. Особливості використання субстанційного дослідницького підходу у науковій розвідці девіантної поведінки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»* : зб. наук. пр. Львів, 2015. № 827: Юридичні науки. С. 133-137.
2. Єфремов, М. Ф., Єфремов, Ю. М. Штучний інтелект, історія та перспективи розвитку. *Вісник ЖДТУ. Серія «Технічні науки»*, Житомир, 2016. № 2(45). С. 123-126. https://doi.org/10.26642/tn-2008-2(45)-123-126

Богдан Бурчак

ПРАВА ЖІНОК-ПРАВООХОРОНЦІВ ТА ПОЛІТИКА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ДОСВІД ІНШИХ КРАЇН У ВІТЧИЗНЯНОМУ КОНТЕКСТІ

Науковий керівник: Тетяна Іщенко

Проблематика гендерної рівності в правоохоронних органах є важливою складовою загальної політики гендерної рівності, що охоплює різні аспекти життя суспільства, включаючи професійну діяльність. Однією з важливих складових забезпечення рівних прав для жінок є їх участь у таких сферах, як правоохоронні органи. Жінки, які працюють у поліції та інших правоохоронних структурах, мають можливість виконувати важливу роль у забезпеченні правопорядку. Однак на практиці вони часто стикаються з численними бар'єрами, зокрема дискримінацією, нерівним ставленням та обмеженням можливостей для кар'єрного зростання. У зв'язку з цим вивчення

досвіду інших країн у сфері гендерної рівності в правоохоронних органах є важливим для подальшого розвитку цієї політики в Україні.

Історично жінки в поліції та інших правоохоронних органах були менш представлені порівняно з чоловіками. Це було зумовлено стереотипами, що правоохоронна діяльність є виключно «чоловічою» професією, а жінки не здатні виконувати складні та небезпечні завдання. Однак за останні десятиліття ситуація змінилася, і багато країн почали активно впроваджувати політики гендерної рівності, створюючи умови для залучення жінок до правоохоронних органів та їх подальшого професійного розвитку [1].

Прикладом країн, де активно реалізується політика гендерної рівності в правоохоронних органах можуть бути найрозвиненіші країни західного світу. Так, Канада активно працює над інтеграцією жінок в правоохоронні органи. Жінки в канадській поліції складають близько 20% від загальної кількості співробітників, і більшість із них працюють у різних підрозділах поліції, включаючи оперативні та слідчі групи. Канада має низку програм підтримки для жінок-правоохоронців, серед яких – спеціалізовані тренінги, можливості для професійного навчання, наставництво та психологічна підтримка. Зокрема, в канадській поліції є програми, що сприяють підвищенню рівня фізичної підготовки жінок, а також програми щодо боротьби з насильством та дискримінацією. Важливою складовою канадської політики є надання жінкам можливості займати високі посади, зокрема в керівних органах поліції.

У США жінки складають близько 12% від загальної кількості працівників поліції, але їхня роль зростає. У багатьох містах США діють спеціалізовані програми, які сприяють залученню жінок до правоохоронних органів, зокрема за допомогою гендерно нейтральних тренінгів. Так, у Нью-Йорку активно функціонує програма, що підтримує жінок в поліції, надаючи їм можливості для професійного розвитку, а також програми наставництва, де досвідчені жінки-правоохоронці допомагають молодим колегам адаптуватися та розвивати кар’єру. Однак, незважаючи на такі ініціативи, у США ще існують серйозні проблеми з дискримінацією жінок у правоохоронних органах, зокрема у вигляді обмеження їх доступу до певних посад або підрозділів. На цьому фоні важливим є розвиток політики гендерної рівності, що передбачає не лише запровадження гендерно нейтральних програм, але й боротьбу з гендерними стереотипами та насильством [2].

Одним із цікавих прикладів є Австралія, де політика гендерної рівності в правоохоронних органах активно підтримується на рівні держави. Жінки складають близько 30% від загальної кількості поліцейських, і цей показник постійно зростає. 2017 року в Австралії було ухвалено національний план дій, спрямований на підвищення рівня залучення жінок у правоохоронні органи. У межах цього плану уряд створив програми навчання та розвитку для жінок, що бажають кар'єрно зростати в поліції. Ці програми сприяють розвитку лідерських якостей у жінок-правоохоронців, а також підвищують їх доступ до спеціалізованих підрозділів і посад. Так, були розроблені програми для жінок, що займаються профілактикою насильства, боротьбою з організованою злочинністю та іншими специфічними напрямками. Такий досвід може бути корисним для України, де проблема недостатнього представництва жінок у таких важливих підрозділах поліції залишається актуальною.

Прикладом країн, де активно реалізується політика гендерної рівності в правоохоронних органах, можуть бути країни північної та західної Європи. Так, Швеція відома своєю гендерно нейтральною політикою, що передбачає однакові можливості для чоловіків і жінок на всіх етапах служби. Вони не тільки забезпечують рівний доступ до всіх категорій роботи, але й активно створюють умови для жінок, щоб ті могли працювати на рівних із чоловіками в будь-яких підрозділах поліції, зокрема й в оперативних групах. У Швеції також активно впроваджуються тренінги, спрямовані на боротьбу з гендерними стереотипами, дискримінацією та сексуальними домаганнями на робочому місці. Це включає регулярні курси та програми підтримки для жінок, які дозволяють їм досягати кар'єрних висот у поліції, зокрема ставати керівниками підрозділів.

Не менш цікавий досвід мають Велика Британія та Норвегія, де уряди активно підтримують рівність жінок у правоохоронних органах через політику квотування. У Великій Британії, зокрема, було встановлено квоту для жінок у правоохоронних структурах, що передбачала певний відсоток жінок у поліції на всіх етапах її відбору. Це дозволило значно збільшити кількість жінок у поліції, зокрема серед керівного складу. Відповідно жінки стали займати важливі посади в управлінні поліцією, а також мають змогу реалізувати себе в спеціалізованих, більш технічно складних підрозділах. Норвегія також продовжує працювати над інтеграцією жінок у всі аспекти правоохоронної

діяльності через спеціалізовані програми та навчання, що дає можливість жінкам зрівнятися з чоловіками не лише в кількісному, а й у якісному аспекті роботи в правоохоронних органах.

Ще одним прикладом є Німеччина, де гендерна рівність активно сприяє створенню комфортних умов для жінок-правоохоронців, зокрема в контексті сімейного життя. У Німеччині впроваджено програми, які дають змогу поєднувати кар'єру в поліції з сімейними обов'язками. Так, німецька поліція пропонує гнучкий графік роботи для жінок, які мають маленьких дітей, а також спеціальні можливості для часткового робочого часу. Ці програми сприяють тому, що більше жінок обирають кар'єру в поліції, не побоюючись втратити можливості для розвитку через потребу піклуватися про сім'ю. Зазначена практика є надзвичайно важливою для України, де багато жінок можуть стикаються з потребою поєднувати роботу й сімейні обов'язки, що може стати перешкодою для їхньої професійної реалізації.

Щодо гендерної політики в країнах Європи можна звернути увагу на досвід Франції, де жінки займають близько 20% від загальної кількості працівників поліції, але при цьому їх роль у правоохоронних органах продовжує збільшуватися завдяки програмам щодо підтримки кар'єрного зростання. У Франції створено спеціалізовані курси для жінок, спрямовані на фізичну підготовку, психологічну стійкість та боротьбу з гендерною дискримінацією. Також французька поліція впроваджує системи внутрішнього наставництва, що дозволяє жінкам отримати підтримку від більш досвідчених колег. Це допомагає зменшити рівень стресу та забезпечує рівний доступ до можливостей кар'єрного зростання для всіх поліцейських. Важливо, що такі програми сприяють високій ефективності роботи поліції, оскільки в умовах гендерної рівності створюються умови для досягнення кращих результатів.

В Україні ситуація з правами жінок-правоохоронців перебуває на етапі реформ. Після проведення поліцейської реформи в Україні значно збільшилася кількість жінок, які служать в поліції, зокрема у Києві жінки складають 25% від загальної кількості працівників. Однак досі спостерігається низький рівень представництва жінок на керівних посадах і в оперативних підрозділах. Рівні можливості для кар'єрного зростання жінок залишаються обмеженими, а дискримінація та сексуальні домагання, хоча й мають законодавчу заборону, все ж таки є проблемами, з якими стикаються жінки на службі. Українські

жінки-правоохоронці часто не мають доступу до спеціалізованих програм, таких як навчання з фізичної підготовки чи психологічної підтримки, що дозволяє зламати стереотипи та допомагає в подоланні професійних бар'єрів.

Вивчаючи досвід таких країн, як Швеція, Канада, США та інших, Україна має можливість не лише покращити систему інтеграції жінок у правоохоронні органи, але й забезпечити реальні умови для їхнього професійного розвитку. Важливо створити сприятливу атмосферу, де жінки матимуть рівні можливості для реалізації свого потенціалу. Потрібно розробити й упровадити програми, що включають не лише спеціалізоване навчання, а й заходи для боротьби з дискримінацією, сексуальними домаганнями та насильством на робочому місці. Тільки за таких умов жінки зможуть повною мірою реалізувати свій потенціал у правоохоронних органах, що в кінцевому підсумку сприятиме підвищенню ефективності діяльності поліції та інших правоохоронних органів[5].

Як висновок можна стверджувати, що в Україні важливо не тільки створювати законодавчі й організаційні умови для забезпечення гендерної рівності в правоохоронних органах, але й упроваджувати практику, що діє в інших країнах. Ось чому важливим кроком є розвиток програм підтримки жінок у поліції, забезпечення рівного доступу до всіх категорій роботи, зокрема оперативних і слідчих підрозділів, та створення реальних можливостей для кар'єрного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лях Н. В. Міжнародні стандарти забезпечення гендерної рівності в діяльності поліції. *Нове українське право*. 2022. № 6. С. 255-260. DOI https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.37
2. Стахура А. П. Адміністративно-правове забезпечення гендерної рівності у поліції: питання зарубіжного досвіду. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. 2022. С. 139-143. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.21
3. Лях Н. Правові та психологічні засади реалізації гендерної рівності в діяльності Національної поліції України. *Юридична психологія*. 2022. № 29. С. 14-19. DOI: https://doi.org/10.33270/03212902.14

Богдана Вітова, Оксана Кульганік

ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ДЛЯ КРАЇН ІЗ ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Нині світ спостерігає за низкою проблем, що постають перед Європейським Союзом починаючи від 2022 року. До їх кола увійшли й ті, що пов'язані з більш вираженою політикою розширення, коли Україна, Молдова та Грузія подали заявки на вступ до ЄС. Для Союзу розширення зумовлене потребою насамперед підвищення оборонної здатності та закріплення безпеки, але, як наслідок, розширення провокує реформи, втілення яких займає чимало часу. Не менш важким цей процес залишається для кандидатів, що зобов'язані виконати низку вимог задля такої інтеграції.

Процес вступу до Європейського Союзу передбачає 9 кроків:

1. Подання заяви на членство в Раді. Уже на цьому етапі країна має відповідати Копенгагенським критеріям 1993 року, що в загальному розумінні передбачають стабільне функціювання демократичних інститутів задля захисту цінностей ЄС. Також у країні має функціювати конкурентна ринкова економіка [1].

2. Отримання висновку від Комісії щодо заяви. Якщо за результатами розгляду країна не відповідає критеріям, то для повторної спроби отримання статусу потрібно вжити заходів для виправлення недоліків, про які було повідомлено [2].

3. Якщо країна відповідає встановленим критеріям, то після одноголосного рішення Ради (GAC) вона набуває статусу кандидата на членство в ЄС. Варто зауважити, що набуття статусу кандидата не завжди гарантує перехід до наступного етапу – перемовин. Про початок перемовин може свідчити лише одноголосне рішення Ради, тобто, згода всіх урядів ЄС [3].

4. Результатом успішного перебігу попередніх етапів є початок перемовин, що відбуваються між міністрами та послами урядів ЄС і країни-кандидата на так званій міжурядовій конференції. Початок перемовин становить собою так званих скринінг, тобто проводиться детальний аналіз початкових показників кожної сфери країни-кандидата. За результатами

скринінгу Комісія або надає рекомендацію про продовження перемовин, або вимагає вдосконалення початкових контрольних показників [3].

5. За основу рамок перемовин береться проєкт Комісії. Держави-члени мусять погодити ці рамки перед початком офіційних перемовин про вступ.

6. Під час перемовин, розділених на кластери та розділи, країна готується впроваджувати закони та стандарти ЄС. У кожному випадку всі держави-члени ЄС мають погодитися, що всі вимоги виконано. Тривалість перемовин є прямо залежною до швидкості впровадження всіх визначених реформ. Саме тому в такому разі країни з перехідною економікою мають ризик потрапити в тривалий період невизначеності, адже прогнозувати досягнення контрольних показників практично неможливо.

7. Завершення перемовин і висновок Комісії щодо готовності країни стати членом ЄС. Закриття кожного з розділів можливе лише за умови одноголосного погодження з результатами кожним урядом країн-членів.

8. Завершення перемовного процесу відбувається через одноголосне ухвалення рішення державами-членами ЄС після остаточного погодження готовності країни-кандидата до ратифікації вступу.

9. Усі держави-члени ЄС і країна-кандидат підписують і ратифікують угоду про приєднання, яка дозволяє країні стати державою-членом ЄС. Угода про приєднання, що перетворює досягнуті домовленості в договірну форму, має бути схвалена більшістю в Європейському парламенті та одноголосно в Раді. Цей документ містить усі пункти, що охоплюють питання взаємних обов'язків, зокрема фінансових, захисні положення та кінцевий термін їх дії. Він є остаточним і підлягає ратифікації країною-кандидатом і кожною окремою країною ЄС відповідно до їх конституційних норм.

Від 2020 року процес здійснення реформ у країнах-кандидатах має відбуватись одночасно у всіх галузях, а не в порядку їх розгляду Комісією. Тобто основи розглядаються першими й закриваються останніми, а решта 5 груп розглядаються згруповано [2].

Актуальним питанням для кандидатів на вступ залишається перехід до спільної валюти євро. Європейським Союзом передбачено, що всі члени користуватимуться спільною валютою, але за умови переходу не спільного валютного ринку є потреба відповідності чотирьом критеріям. Це зокрема

контроль інфляції на стабільному низькому рівні, відповідність державного боргу та дефіциту правилам ЄС, підтримка низьких процентних ставок і прив'язка національної валюти до євро щонайменше на два роки без серйозних проблем, таких як потреба девальвації. Проте на сьогодні не існує механізму, який змушував би країни переходити до спільної валюти. Так само для країн, що ввели в обіг євро до початку вступу в ЄС, стабілізація курсу та відповідність критеріям будуть входити до вимог при розгляді всіх розділів Комісією [2].

Отже, для країн із перехідною економікою процес європейської інтеграції є важким та часто тривалим. На всіх етапах, що очікують на кандидата, існує потреба реформації не лише основ, тобто демократі та верховенства права, але й решти чинних сфер. Важливою залишається якісна зовнішня політика, що дозволить отримати погодження на вступ від усіх урядів країн-членів. Також для ЄС політика розширення є пріоритетною, як стратегічна інвестиція у стабільність та якісне функціювання Союзу, що у свою чергу мінімізуватиме вплив потенційних перешкод із боку організації.

Отже, найбільшими проблемами інтеграції залишається здатність реформації власних механізмів у різних сферах країни-кандидата, а також геополітичний стан і якість міжнародних відносин, що побудовані між країнами-учасницями процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Enlargement policy: Reforms and challenges ahead URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/757575/EPRS_BRI(2023)757575_EN.pdf
2. How new member states join the EU: all you need to know URL: https://ukandeu.ac.uk/explainers/how-new-member-states-join-the-eu-all-you-need-to-know/
3. Steps towards joining URL: https://enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/steps-towards-joining_en

Олена Волкович

АНАЛІЗ ЕТАПІВ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ТА ПРАВОВІ ЧИННИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ (АРБІТРАЖНИХ) СУДІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Україна вже понад тридцять років як отримала довгоочікуваний шанс побудувати якісно нову модель демократичного суспільства, реалізувавши тим самим можливість створення потужної нормативної бази для врегулювання різного роду суспільних відносин. відокремлення від складу колишньої радянської держави. Першочерговим кроками були зокрема визначення територіальних кордонів, забезпечення сталої грошової одиниці, створення кодифікованих актів, які формували порядок побудови пострадянського простору в нові економічні відносин.

Арбітражний порядок вирішення правових суперечок має багатовікову історію, про що свідчать відповідні згадки в державах античного світу. Так, цей порядок мав широке використання за допомогою методу примирення юридичних осіб. Далі з розвитком міжнародних відносин інститут арбітражу почав застосовуватися і для вирішення спірних питань між державами.

Судова система господарських судів України пройшла складний шлях становлення й утвердження. Сучасні господарські суди мають свої історичні витоки, і прийнято виокремлювати три види комерційних судів – морські, консульські та ярмаркові.

Історичним фактом становлення арбітражно-судової системи прийнято вважати заснування на початку XIX століття одного з перших комерційних судів у місті Одесі. Трохи з часом аналогічні суди були створені в містах Феодосії (1819) та Ізмаїлі (1832). Ця процедура переходу від комерційних до арбітражних судів та комісій не змінювала сутності такого органу, зокрема вирішення суперечок, які мали зв’язок з відносинами власності.

Так, проведення судової реформи 1864 року мало значний вплив на ставлення і законодавця, і суспільства до комерційних судів. Відповідно до цього було проголошено судовою реформою демократичні принципи судоустрою й судочинства, тим самим зроблено непотрібним самостійне комерційне судочинство. Так, за Законом від 24 липня 1875 року функції

Одеського комерційного суду скоротилися до ведення справ із торгової неспроможності, вексельного позову, охорони торгового спадку.

Датою створення системи господарських (арбітражних) судів прийнято вважати 21 листопада 1922 року, що пов'язано з ухваленням постанови Ради Народних Комісарів УСРР про затвердження Положення про порядок вирішення майнових спорів між державами установами та підприємствами. Так, арбітражні комісії, які діяли в період 1922–1931 роки, були наділені судовими функціями. Більш детально про особливості правового регулювання діяльності органів, що забезпечували виконання рішень господарських судів у радянський період, досліджено науковцем В. Дерев'янко [1, с. 46-50].

Організацію і порядок діяльності органів державного арбітражу вперше визначено Законом СРСР «Про державний арбітраж СРСР» від 30 листопада 1979 р., ухваленим Верховною Радою СРСР. На допомогу цьому Закону було ухвалено такі нормативні акти: положення про Державний арбітраж при Раді Міністрів СРСР та Правила розгляду господарських спорів державними арбітражами. Відповідні акти законодавства було ухвалено в Україні та інших союзних республіках.

Суттєві зміни у сфері системи арбітражними судами визначалися новими економічними умовами переходу до ринкових відносин, появою різних форм власності.

Уперше спробував започаткувати правосуддя в господарських відносинах спеціалізованими судовими установами, був Закон України «Про арбітражний суд» від 4 червня 1991 року, за яким арбітражні суди набули статусу органів судової влади, які здійснюють правосуддя в господарських відносинах як спеціалізовані судові установи. Закон «Про арбітражний суд» [2] та Арбітражний процесуальний кодекс від 6 листопада 1991 року [3] визначали систему арбітражних судів і процесуальну форму їх діяльності.

Конституція України від 28 червня 1996 р. встановила конституційний принцип правосуддя в Україні, яке здійснюється виключно судами, що закріплено у ст.124 Основного Закону [4]. У статті 125 Конституції України декларовано побудову системи судів загальної юрисдикції за принципом спеціалізації.

Черговим знаковим кроком у реформуванні арбітражного судочинства держави стало ухвалення 21 червня 2001 року акта «Про внесення змін до Закону України «Про арбітражний суд», в якому закріплено ключове положення, що теза «арбітражний» замінена на «господарський», зокрема запроваджено триланкову систему судів, утворено апеляційну й касаційну інстанції для розгляду скарг на рішення місцевих судів, змінено обсяг прав учасників судового процесу. Так, у липні 2001 року Указом Президента України №511/2001 від 11.07.2001 було утворено сім апеляційних господарських судів і затверджено території апеляційних округів. Серед новоутворених судів апеляційної інстанції – і Одеський апеляційний господарський суд, юрисдикція якого на початку його існування поширювалася на Одеську та Миколаївську області, а згодом і Запорізьку. На сьогодні – Одеську, Миколаївську та Херсонську області.

Мала судова реформа принесла такі зміни у відносини господарського судочинства: ухвалено Закон України «Про судоустрій України», що вступив в дію з 1 червня 2002 року, унаслідок цього втратив силу Закон України «Про господарські суди», що умовно можна вважати процесом завершення першого етапу судової реформи. Ці зміни мали позитивні зрушення в аспекті закріплення статусу спеціалізованих судів, окреслювалися повноваження їх керівників, поряд призначення судів на адміністративні посади тощо. Трохи згодом, у період 2002-2003 рр., було створено поетапно ще ряд господарських апеляційних судів, що було закріплено у відповідних Указах глави держави.

Наступним етапом реформування господарських судів слід уважати ухвалення 7 липня 20210 року Закону «Про судоустрій та статус суддів», яким визначено організацію здійснення правосуддя, систему судів загальної юрисдикції, статус судів, порядок здійснення суддівського самоврядування тощо.

Указом Президента від 12.08.2010 року було визначено ліквідувати низку господарських апеляційних судів, серед яких – Житомирський, Запорізький, Київський міжобласного значення, Луганський апеляційний господарський суд та утворити Рівненський апеляційний господарський суд. Також декларувалося визначити територіальну юрисдикцію апеляційних господарських судів і затвердити мережу господарських судів України [8].

Наступним кроком став Закон України «Про відновлення довіри до судової влади України» від 11.04.2014 р. [6], мета якого полягала у відновленні втраченої довіри громадян до судової гілки влади, відновленні законності та справедливості. Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 р. [7] визначено організацію судової влади, здійснення правосуддя в Україні. 15.12.2017 р. ухвалено Господарський процесуальний кодекс України в новій редакції. Розпочав свою роботу Верховний суд України [7].

Указ Президента України «Про ліквідацію апеляційних господарських судів та утворення апеляційних господарських судів в апеляційних округах» №454 від 29.12.2017 р. [9] передбачає створення Східного апеляційного господарського суду; Центрального апеляційного господарського суду; Південного апеляційного господарського суду; Південно-західного апеляційного господарського суду; Північного апеляційного господарського суду; Північно-західного апеляційного господарського суду; Західного апеляційного господарського суду. У жовтні 2018 року новоутворені апеляційні господарські суди розпочали свою роботу.

Далі, рухаючись до сьогодення, варто зазначити, що Верховною Радою України від 03.03.2022 року ухвалено Закон України «Про внесення змін до частини сьомої стаття 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових витрат» [10], у якому зазначається, що у випадку, коли суд з об’єктивних причин під час воєнного стану не може здійснювати правосуддя, що пов’язано з такими надзвичайними обставинами, як стихійне лихо, військові дії, заходи щодо боротьби з тероризмом, за рішенням Вищої ради правосуддя, яке ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, територіальну підсудність судових справ може бути змінено. При цьому такі справи передають до суду, який перебуває найближче до суду, що не може здійснювати свої повноваження.

Тобто після аналізу поетапної реформи в контексті покращення стану роботи та довіри до господарського судочинства в Україні висновуємо таке:

– війна змінила все й не оминула судів: першою проблемою залишається кадровий голод (як показує статистика, дуже багато вакантних місць нині в судовій системі); потрібні розроблення й затвердження нової мапи судів, яка б відповідала новому адміністративно-територіальному устрою; деякі суди є

носіями ще рудиментів радянських назв (так, ще існує Ленінський районний суд міста Кіровограда), під час війни є дійсно абсурдом; існує проблема істотної нерівномірності навантаження, яке мають судді у різних судах; потрібен розгляд судами всіх типів справ, які наразі віднесено до їхньої підсудності;

– доцільно врегулювати роботу судів у прифронтових регіонах (були спроби ще 2022 року, але ситуація на фронті постійно змінюється, а багато суддів реально перебувають у небезпечному стані. Так, територіальну підсудність Господарського суду Херсонської області тимчасово змінено відповідно до розпорядження голови Верховного Суду від 18.03.22 №11/0/9-22 «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану» (окремі суди Донецької, Харківської та Херсонської областей) тепер справи підсудні Господарського суду Херсонської області розглядається Господарським судом Одеської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дерев'янко Б. В. Ознаки правового регулювання діяльності органів, що забезпечили виконання рішень господарських та інших судів у радянський період. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. №2 (11). С.46-50.
2. Про арбітражний суд: Закон України РСР від 4.06.1991. № 1142-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. №36. Ст. 469.
3. Арбітражний процесуальний кодекс від 6.11.1991. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0003211-96#Text.
4. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст.141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
5. Питання мережі господарських судів: Указ Президента України від 12.08.2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/811/2010#Text.
6. Про відновлення довіри до судової влади України: Закон України від 11.04.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №23. С. 870. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text
7. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. №31. С. 545. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.
8. Господарський процесуальний кодекс України в редакції 15.12.2027р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/T_179800?an=3094&ed=2022_02_17
9. Про ліквідацію апеляційних господарських судів та утворення апеляційних господарських судів в апеляційних округах: Указ Президента України №454 від 29.12.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/454/2017#Text.

10. Про внесення змін до частини сьомої стаття 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 3.03.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text.

Олександра Гронь, Андрій Калінкін

КЛАСИФІКАЦІЯ СТРАТЕГІЙ МІЖНАРОДНОГО МАРКЕТИНГУ

У сучасному глобалізованому світі компанії стикаються з потребою виходу на міжнародні ринки, щоб зберегти конкурентоспроможність і розширити свій бізнес. Однак кожен закордонний ринок має свої особливості, культурні відмінності, економічні та правові умови, що потребує ретельного підходу до розроблення маркетингової стратегії. Вибір правильної стратегії міжнародного маркетингу стає критичним чинником успіху компанії на глобальній арені.

Стратегія – це план дій, спрямований на досягнення довгострокових цілей або вирішення певних завдань в умовах невизначеності та конкуренції. Стратегія визначає загальний напрямок і підхід, який організація або особа обирає для досягнення своїх цілей, використовуючи доступні ресурси та враховуючи можливі ризики і можливості.

У маркетинговому контексті стратегія – це комплексний план, який визначає, як компанія буде просувати свої товари або послуги, завойовувати ринок і залучати споживачів. Мета стратегії міжнародного маркетингу – максимізувати прибутковість і конкурентоспроможність на глобальному рівні, ураховуючи унікальні характеристики кожного ринку, такі як споживчі уподобання, законодавчі обмеження, економічні умови та культурні відмінності [2].

Ключові чинники успіху маркетингової стратегії включають чітке розуміння цільової аудиторії, конкурентні переваги, збалансований маркетинговий мікс, інновації та креативність. Стратегія має включати чіткі індикатори успіху. Маркетингова стратегія має підтримувати загальну бізнес-стратегію компанії і сприяти досягненню довгострокових цілей, таких як розширення на нові ринки, збільшення прибутковості або зміцнення бренду [4].

Існує кілька підходів до класифікації стратегій міжнародного маркетингу, які залежать від рівня адаптації до місцевих умов, способів проникнення на ринок та управлінських рішень компанії (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікації стратегій міжнародного маркетингу

Стратегія	Зміст
Стратегія стандартизації (глобальна стратегія)	Стандартизація є підходом, який полягає у просуванні однакових продуктів на всіх міжнародних ринках без істотної адаптації до місцевих умов. Основна ідея полягає в тому, що споживачі по всьому світу мають подібні потреби, і компанія може використовувати одну й ту саму стратегію маркетингу для всіх ринків
Стратегія адаптації (локалізація)	Адаптація передбачає зміну продукту або маркетингової стратегії залежно від особливостей конкретного ринку. Цей підхід враховує культурні, мовні, економічні та правові відмінності різних країн для досягнення максимальної відповідності місцевим споживчим уподобанням
Змішана стратегія	Це поєднання підходів стандартизації та адаптації. Продукт залишається більш-менш однаковим на всіх ринках, але його маркетинг і комунікація адаптуються під локальні особливості
Стратегія експорту	Експортна стратегія передбачає продаж продукції на закордонні ринки без серйозної адаптації товару або його виробничих процесів. Цей підхід є одним із найпростіших способів виходу на нові ринки
Стратегія спільного підприємства	Спільне підприємство – це стратегія, за якою компанія співпрацює з місцевими партнерами для входження на нові ринки. Це може бути створення нового підприємства, що належить обом сторонам, або стратегічний альянс для розширення ринкової присутності
Мультинаціональна стратегія	Мультинаціональна стратегія передбачає створення окремих філій або підрозділів у кожній країні, які працюють як незалежні підрозділи. Це дозволяє компанії максимально адаптувати свої продукти та послуги до кожного ринку
Транснаціональна стратегія	Транснаціональна стратегія поєднує стандартизацію основних операцій з гнучкістю в адаптації продукту та маркетингових підходів на місцевих ринках. Метою є досягнення одночасно глобальної ефективності та локальної гнучкості

Розуміння цих класифікацій дозволяє підприємствам обрати найкращий підхід для свого продукту та аудиторії, забезпечуючи ефективне досягнення цілей.

Кожна з цих стратегій має свої переваги та недоліки, і вибір конкретної стратегії міжнародного маркетингу залежить від багатьох чинників, як-от специфіка ринку, ресурсна база компанії, культурні відмінності та конкурентне середовище [3].

Успішність обраної маркетингової стратегії полягає в її здатності ефективно досягати поставлених цілей компанії, як-от збільшення продажів, зміцнення позицій на ринку, підвищення пізнаваності бренду або покращення стосунків з клієнтами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іваннікова М.М. Маркетинг у формуванні конкурентних переваг підприємства. 2016. 23 с.
2. Корж М.В. Маркетинг : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 344 с.
3. Лошенюк О.В. Галан Л.В. Посохов І.М. Сучасні стратегії в міжнародному маркетингу. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. №2 (66). С.123-131.
4. Шталь Т. В., Козуб В. О., Нахметов А. Н.Формування міжнародної маркетингової стратегії виходу зовнішній ринок. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2018. № 1. С. 345–35.

Андрій Дуб

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПРОГРЕСУ УКРАЇНИ

У сучасних умовах, коли Україна перебуває перед викликами війни та стрімкого технологічного розвитку, інноваційний підхід до управління підприємствами стає ключовим фактором забезпечення стабільності та збереження конкурентних позицій. Воєнні дії та швидкі темпи технологічних змін формують нові вимоги до бізнесу, змушуючи його оперативно адаптуватися до динамічних обставин.

Сьогоднішні реалії створюють унікальну можливість для перебудови системи взаємовідносин між бізнесом і суспільством. Це сприяє посиленню ролі бізнесу у сприянні науково-технічному прогресу, інноваційним розробкам, зміцненню обороноздатності країни, а також у формуванні стратегічно важливих рішень на національному рівні – від розроблення воєнних доктрин до визначення ключових напрямів розвитку держави.

Перед українськими підприємствами постало завдання розроблення ефективних стратегій інноваційного зростання, які б ураховували складнощі воєнного часу та перспективи технологічного прориву. Це вимагає

впровадження новітніх технологій, раціонального підходу до вирішення кризових ситуацій та адаптації до постійних змін.

Особлива увага в цьому контексті приділяється вивченню взаємодії між умовами воєнного стану та наявними технологічними можливостями. Дослідження має на меті розроблення стратегій, що не лише дозволяють бізнесу мінімізувати вплив негативних факторів воєнного конфлікту, але й сприяють створенню інноваційних рішень та ідей, які забезпечать розвиток навіть у періоди кризи.

Аналіз інноваційного розвитку підприємств у контексті сучасного українського бізнес-середовища є вкрай важливим для визначення перспектив розвитку країни. Наша робота зосереджена на виявленні ключових аспектів цієї взаємодії та формуванні практичних рекомендацій для бізнесу, що прагне досягти технологічного та інноваційного прориву в умовах складних викликів і широких можливостей.

Метою роботи є створення практичних рекомендацій для розвитку інноваційного підприємництва в умовах війни та технологічного прогресу, спрямованих на забезпечення сталого зростання та адаптації українських підприємств до нових викликів. Завдання дослідження включають:

1. Аналіз впливу військових дій: Дослідження впливу воєнного конфлікту на бізнес-середовище та інноваційні процеси вітчизняних підприємств.

2. Оцінювання технологічного прогресу: Вивчення викликів та нових можливостей, які створює технологічний розвиток для стимулювання інновацій у бізнесі.

3. Розроблення інноваційних стратегій: Визначення найкращих стратегічних підходів, які дозволять підприємствам подолати виклики війни та скористатися перевагами технологічного зростання.

4. Оцінювання впливу інновацій на стійкість: Аналіз того, як інноваційна діяльність сприяє підвищенню стійкості підприємств в умовах війни та швидких технологічних змін.

Військовий конфлікт в Україні створює низку проблем для бізнесу та інноваційної діяльності. Розглядаючи цей вплив, можна виділити такі ключові аспекти:

1. Економічні втрати та нестабільність. Воєнні дії спричиняють значні економічні втрати, пов’язані зі скороченням обсягів виробництва, розривами у ланцюгах постачання та ризиками для безпеки. У таких умовах бізнес-середовище зазнає серйозної нестабільності, що позначається на фінансовій стійкості підприємств.

2. Ризики для інноваційних процесів. Війна породжує нові непередбачувані ризики для інноваційної діяльності. Нестабільність і невизначеність можуть призводити до затримок у реалізації проєктів, а також створювати бар’єри для впровадження нових ідей.

Аналіз цих аспектів дозволяє зрозуміти складний взаємозв'язок між військовим конфліктом, бізнес-середовищем і інноваційними процесами. Це знання необхідне для розроблення ефективних стратегій, які допоможуть підприємствам вистояти й адаптуватися до кризи.

Технологічний розвиток у контексті діяльності підприємств вимагає ретельного вивчення як викликів, так і можливостей, які виникають у результаті швидкого прогресу. З одного боку, нові технології відкривають широкі перспективи для підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємств, з іншого – їхнє впровадження супроводжується певними труднощами, такими як високі витрати, необхідність навчання персоналу та складність обробки великих обсягів даних [1, с. 71].

На сучасному етапі розвитку ключовими трендами є цифрова трансформація та впровадження концепції Індустрії 4.0. Цей процес включає використання Інтернету речей, штучного інтелекту, великих даних та автоматизації виробництва. Для успішного впровадження таких технологій підприємствам необхідно проявляти гнучкість і здатність швидко адаптуватися до нових умов, ураховуючи ринкові тенденції та власні стратегічні цілі.

Розроблення стратегій інноваційного розвитку в умовах війни та швидкого технологічного росту є надзвичайно актуальною [3, с. 1].

1. Однією з оптимальних стратегій є адаптація до змін у бізнес-середовищі через упровадження нових технологій, які сприяють захисту підприємств і мінімізації ризиків у схемах постачання.

2. Інший важливий напрямок – співпраця між компаніями, урядовими структурами та міжнародними партнерами для вирішення спільних проблем і обміну найкращими практиками [1, с. 80].

3. Інновації як основа стійкості підприємств. Інноваційні рішення можуть не лише допомогти бізнесу адаптуватися до змін, але й створити умови для розширення на нові ринки та підвищення конкурентоспроможності продукції. Крім того здатність підприємств до інноваційного мислення допомагає ефективно вирішувати поточні проблеми та зберігати стійкість навіть у несприятливих умовах.

Загалом інновації відіграють ключову роль у забезпеченні довгострокової стабільності та розвитку українських підприємств у складних умовах військових конфліктів і технологічного прогресу.

Сучасні геополітичні проблеми посилили важливість розвитку національної наукової системи, орієнтованої на підтримку знань та інновацій. Зростання значення питань обороноздатності, охорони здоров'я та інклюзивного розвитку вимагає створення потужних наукових інституцій, які здатні стати осередками спеціалізованих знань і розробляти ефективні рішення для вирішення актуальних проблем відповідно до національних пріоритетів. Україна має самостійно формувати свій добробут, адже ніхто в світі цього не зробить замість неї. Для того щоб наукова сфера максимально сприяла післявоєнному економічному відродженню, слід кардинально змінити її взаємодію з суспільством, владою та бізнесом.

Серед основних перешкод на шляху відновлення бізнесу можна виділити високу вартість сировини, проблеми з логістикою та брак обігових коштів. Однак попри ці труднощі, війна привернула значну увагу та підтримку з боку Європейського Союзу та міжнародної спільноти. Однією з таких можливостей є грант у розмірі 20 млн євро, виділений для підтримки 200 українських стартапів і інноваційних МСП. Це лише один із прикладів багатьох нових перспектив, які відкрилися для України завдяки міжнародній підтримці [2, с. 3].

Сьогодні перед країною стоїть завдання ефективно використати ці можливості, інтегруючи їх у стратегію розвитку національної науки, економіки та підприємництва.

Глобалізація відкриває нові горизонти для скорочення технологічного розриву та впровадження інновацій, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності національної економіки. Зниження позицій України в глобальних рейтингах демонструє зменшення її інноваційного потенціалу. Для подолання цих викликів необхідно створити дієвий механізм, спрямований на активізацію інноваційного розвитку, що дозволить відновити економіку країни та забезпечити її подальшу інтеграцію у світове економічне середовище.

На основі проведеного аналізу рекомендовано підприємствам активно інтегрувати інноваційні рішення у свої стратегії розвитку, упроваджувати гнучкі механізми управління та посилювати партнерську співпрацю. Це стане ключовим чинником для забезпечення стійкості та успішного розвитку бізнесу в умовах військових загроз і динамічного технологічного прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Данилишин В. Про роль національної науки у відродженні України. URL : https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/515894_pro_rol_natsionalnoi_nauki.html
2. Офіційний сайт Центру розвитку інновацій. URL : https://cid.center/
3. Офіційний сайт Порталу Дія. Бізнес. URL : https://business.diia.gov.

Марія Дубняк

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ІНФОРМАЦІЙНА АСИМЕТРІЯ: ВИКЛИКИ КОРПОРАТИВНОМУ ТА ПУБЛІЧНОМУ АДМІНІСТРУВАННЮ

Інформаційна асиметрія – це дисбаланс у якості чи кількості інформації, якою володіють два або більше суб’єктів [1, с.51]. У зв’язку зі стрімким упровадженням новітніх технологій у всі процеси суспільного життя, кількість інформації, яку потрібно зібрати та проаналізувати для ухвалення оптимального рішення, перевищує здібності людського мозку. А в сучасних динамічних процесах ухвалення рішень в кризових ситуаціях додається проблема швидкості обробки інформації. Помилками у процесі ухвалення рішень, пов’язаних із «людським фактором» можуть бути недостатня прозорість, когнітивні упередження, корупція, лобіювання, некомпетентність, брак часу на збір та аналіз усіх необхідних даних.

Отже, інформаційна асиметрія, що відображає нерівномірний розподіл інформації між суб’єктами, спричиняє помилки в ухваленні рішень через

людський фактор, що підкреслює актуальність застосування технологій обробки великих даних (Big Data) і штучного інтелекту для оптимізації процесів аналізу та ухвалення рішень.

Застосування технологій штучного інтелекту можливе як у корпоративному, так і публічному адмініструванні.

У корпоративному управлінні впровадження технологій штучного інтелекту при ухваленні найважливіших стратегічних рішень компанії відбувається на принципах відповідальності, прозорості, безпеки, адаптивності та довіри, що дозволяє підвищити ефективність процесу ухвалення рішень з використанням технологій штучного інтелекту в корпоративній системі управління [2, с.396]. Положення про порядок використання технологій штучного інтелекту закріплюється в корпоративних кодексах поведінки, статутних документах, реалізується через створення спеціалізованих відділів, залученням спеціалістів із відповідною кваліфікацією та розробкою посадових інструкцій для них.

Використання штучного інтелекту у процесі ухвалення рішень, з одного боку, може генерувати стандартні варіанти для певних ситуацій, які не враховують конкретні проблеми в управлінні чи «проблемний контекст» ситуації, щодо якого необхідно ухвалити рішення. Разом із тим навчання моделей штучного інтелекту на конкретному наборі даних (навчання з підкріпленням) дозволяє отримати модель штучного інтелекту, яка враховує «контекст ситуації». Навчання за таким принципом розпочинається з вибору необхідної кількості навчальних даних, а завершується, коли нейронна мережа перестає робити помилки, на думку того, хто її навчає.

У процесі такого навчання потрібно забезпечити збереження комерційної таємниці компанії як на етапі створення наборів даних (це можуть бути оцифровані архіви, договори, статистика продажів чи клієнтських баз), так і на етапі безпосереднього процесу навчання.

У корпоративній культурі застосування штучного інтелекту дозволяє виявити помилки серед контрактів, доповнити дані зовнішніми джерелами, урахувати та класифікувати ризики, виявити більше кореляції в процесах, які при першому оцінюванні здавались, не мають причинно-наслідкового чи будь-якого іншого зв’язку [2, с. 399].

У корпоративній сфері застосування штучного інтелекту для ухвалення рішень сприятиме підвищенню конкуренції компанії, а в публічному адмініструванні застосування таких технологій може підвищити стандарти сервісної держави, ефективності, прозорості та доступності державних послуг для громадян.

В ухваленій Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року є стратегічна ціль 12 – розвиток спроможностей держави через упровадження технологій у сфері урядування (govtech). Govtech охоплює такі напрямки роботи, як розроблення та впровадження цифрових рішень, автоматизація процесів, використання великих даних, штучного інтелекту та інших передових технологій у державному управлінні. Цілі govtech досягаються через створення цифрових платформ для надання державних послуг, цифровізацію документообігу, реалізацію проєктів електронного урядування [3].

Ризиками при застосуванні штучного інтелекту в корпоративній сфері є втрата конкурентних позицій та завдання шкоди споживачам через неналежну якість товарів і послуг, які пропонують компанії, що використовували штучний інтелект для ухвалення рішень. У сфері govtech ризиками застосування штучного інтелекту є недостатність чітких законодавчих норм, що може створити правову невизначеність у застосуванні цих технологій у суспільних відносинах.

Отже, посилення курсу цифрових інноваційних практик, зокрема і розвиток штучного інтелекту та govtech, в Україні є важливим, проте визначені в Стратегії операційні показники, які спрямовані на посилення технологічного бренду України, не повною мірою враховують всі ризики від швидкого впровадження цифрових рішень у публічне адміністрування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Магдіч А. С., Лимонова Е. М. Асиметрія інформації: сфери виникнення та ефекти. *Нобелівський вісник*. 2019. № 1 (12), С.50–56. DOI:10.32342/2616-3853-2019-2-12-6.
2. Teliukov, S., Frolov, D., Dubniak, M., Manzhai, O., & Haidarzhy, A. (2024). Fundamentos da aplicação da tecnologia para apoiar a inteligência em sistemas de tomada de decisão. *Revista Gestão & Tecnologia*. 2024 24(5), P. 391–403. https://doi.org/10.20397/2177-6652/2024.v24i5.3119.

3. Стратегія цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2024 р. № 1351-р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text.

Вероніка Кохан

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ГАРАНТІЯ ЗДІЙСНЕННЯ Й ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Цифровізація в Україні продовжує формувати новий тип держави та становлення правової системи із чітким орієнтиром на задоволення потреб суспільства, реалізуючи заходи практичного впровадження, інтеграції та освоєння нових цифрових сервісних технологій в систему публічного адміністрування з неухильною орієнтацією на вимоги міжнародно-правових стандартів [1, с. 417]. Нині цифрові технології трансформують і трудове право – його змістовне наповнення, механізм дії, сферу й ефективність правового регулювання.

Зокрема, у сфері праці в Україні процес цифровізації вже втілено в таких інноваціях, як електронна трудова книжка та електронний документообіг, але цього не достатньо для повного переходу на цифрові стандарти. Ефективне законодавче регулювання цифровізації в трудовій сфері має забезпечити баланс інтересів працівників і роботодавців, ураховуючи такі аспекти, як захист персональних даних, стандарти дистанційної роботи та умови електронного обліку робочого часу працівників [2, с. 71].

Масове застосування цифрових технологій в житті суспільства призвело до того, що диджиталізацію слід розглядати як гарантію доступу працівників до трудових прав та їх здійснення незалежно від професії та виду діяльності. З нашого погляду, варто розглядати й оцінювати цифровізацію ринку праці ширше, аніж просто як запровадження електронного документообігу та здійснення роботи дистанційно, поза місцем розташування роботодавця, за допомогою інформаційно-комунікаційних пристроїв. Диджиталізація праці змінює підхід до реалізації працівниками трудових прав, з’являються нові механізми їх здійснення через використання електронних сервісів у сфері зайнятості населення, запроваджених державою. Скажімо, електронні послуги

від Державної служби зайнятості України, які доступні на її офіційному сайті [3].

Це твердження особливо актуальне для ветеранів війни – категорії працівників, що мають певні особливості як суб'єкти трудового права, зумовлені посиленим правовим захистом у соціально-трудовій сфері відповідно до спеціального закону – Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту від 22.10.1993 р. № 3551-XII [4].

Для ветеранів війни нині функціюють численні електронні сервіси, за допомогою яких вони можуть отримати інформацію про свої трудові, соціальні права та права у підприємницькій діяльності (сервіс Е-ветеран [5], розділ «Ветеранам війни» на порталі Дія [6]); ветерани війни можуть скористатися послугами професійної адаптації та працевлаштування, отримати грант на відкриття власної справи через сайт Державної служби зайнятості [3].

Можемо виснувати, що запровадження державних електронних сервісів у сфері пошуку роботи, професійної адаптації та започаткування бізнесу, якими можуть скористатися усі працівники, зокрема з ветеранів війни, є результатом цифровізації сфери праці. Отже, цифрові технології безумовно полегшують доступ ветеранів війни до інформації про встановлені права і гарантії у сфері праці й таким чином сприяють реалізації ними трудових прав, отриманню трудових гарантій і пільг, передбачених трудовим законодавством і Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

Однак уважаємо, що не можна обмежувати зміни, викликані процесами диджиталізації у сфері праці, лише розвитком електронних послуг: цифровізація суспільства та економіки має більш масштабний вплив – на предмет трудового права – ті суспільні відносини, що традиційно унормовуються трудовим правом. Саме через диджиталізацію праці поширюються нестандартні форми праці, які не мають всіх класичних ознак трудових відносин, і через це не всі вони унормовані національним трудовим законодавством, що викликає питання щодо прав і обов'язків працівників, які обрали працювати на умовах нестандартної зайнятості. Мова йде не про дистанційну роботу, яка отримала правове регулювання в Кодексі законів про працю України [7], а про роботу через цифрові платформи та мобільні застосунки за викликом, яка на разі не відома трудовому праву України.

Отже, констатуємо, що процеси цифровізації суспільства й економіки у сфері праці спричинили виникнення й поширення нестандартних форм праці, однак реалізація працівниками, зокрема й ветеранами війни, права на працю у вигляді працевлаштування на умовах нестандартної зайнятості, не регульованої законодавством про працю, фактично відбувається не як трудова діяльність, а як виконання робіт і послуг за цивільним законодавством. Відповідно такі працівники позбавлені трудових прав і гарантій, їм не нараховується страховий стаж для права на пенсійного забезпечення. Якщо їх права порушуються, вони також не можуть їх захистити через відсутність механізму захисту трудових прав працівників цифрових платформ (скажімо, під час виконання роботи через цифрові платформи).

Очевидно, що така ситуація вкрай не вигідна для осіб, що працюють через цифрові платформи, тому нині нагальною потребою є легалізація в Україні платформенної роботи й напрацювання механізмів захисту трудових прав працівників платформ. Водночас для ветеранів війни працевлаштування на умовах нестандартної зайнятості є вирішенням проблеми реалізації права на працю з використанням переваг цифровізації суспільства і економіки. Звідси можна зробити висновок, що цифровізацію можна і треба вважати гарантією здійснення і забезпечення трудових прав ветеранів війни, і ширше – усіх працівників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Швець Н. М. Цифровізація трудових відносин за умов воєнного стану. Transformation of the legal system and human rights protection under the influence of martial law : Scientific monograph. Under the general editorship of Stratonov V.M. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2024. С. 417-437. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-26-462-7-18.
2. Швець Н.М., Балашова Д.Д. Шляхи цифровізації законодавства про працю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Том 3. № 86. С. 69-75. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.10.
3. Державна служба зайнятості. Популярні послуги. URL: https://dcz.gov.ua/ (дата звернення: 15.02.2025).
4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text (дата звернення: 15.02.2025).
5. Е-ветеран. Міністерство у справах ветеранів війни. URL: https://eveteran.gov.ua/ (дата звернення: 15.02.2025).

6. Портал Дія. Ветеранам війни. URL: https://guide.diia.gov.ua/thematic-area/veteranam-viiny (дата звернення: 15.02.2025).
7. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 р. № 322-VIII. Дата оновлення: 01.01.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text (дата звернення: 15.02.2025).

Сергій Кондратюк

ДОТРИМАННЯ БАЛАНСУ ПУБЛІЧНИХ І ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ПІД ЧАС ПАТЕНТУВАННЯ КОМПОЗИЦІЙ ЛІКІВ: НОВІ ПІДХОДИ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ПАЛАТИ

Патентування лікарських засобів є однією з ключових характеристик фармацевтичного ринку, оскільки фармацевтичні компанії, що розробляють нові лікарські засоби (далі – ЛЗ), активно використовують можливості, які надає охорона прав на винаходи. Надання патентної монополії на 20 років обґрунтоване потребою компенсувати інвестиції, вкладені фармацевтичною компанією в розроблення нового ЛЗ. Водночас це викликає певні суспільні та етичні проблеми із забезпеченням балансу між суспільними інтересами (наприклад, щодо забезпечення населення ЛЗ, профілактикою та контролем інфекційних захворювань, тощо) та приватними інтересами власника (далі – ІВ) патенту. Так, пандемія COVID-19 та поточна надзвичайна ситуація у сфері охорони здоров'я, що має міжнародне значення, добре продемонстрували, як чинна система розроблення ЛЗ, базуючись на захисті прав ІВ, не може забезпечити своєчасне постачання необхідних вакцин для зупинки поширення цих інфекційних хвороб, незважаючи на наявність розроблених і виведених на ринки розвинених країн ефективних вакцин.

Посилюють цей дисбаланс також зловживання умовами патентоздатності з боку фармацевтичних компаній у рамках стратегії вічного озеленення патентів, які передбачають отримання додаткових патентів відносно одного й того самого лікарського засобу, через патентування різних модифікацій та аспектів виробництва й використання такого лікарського засобу. Так, одним зі шляхів стратегії вічного озеленення патентів є патентування композицій уже відомих речовин. Такі композиції згідно з Настановами щодо експертизи патентних заявок, що стосуються фармацевтичних препаратів: експертиза

фармацевтичних патентів з точки зору охорони здоров'я (ПРООН) по своїй суті не є результатом винахідницької діяльності. Існують праці щодо вічного озеленення патентів у сфері фармації вітчизняних дослідників О. Гургули, О. Кашинцевої, С. Петренко, В. Селіваненко, М. Трофименко, О. Жихарєва, однак, на нашу думку, в Україні це питання є недостатньо дослідженим, зокрема в аспекті патентування композицій лікарських засобів.

Пункти формули щодо композицій (лікарської форми) дуже часто використовуються заявниками як основний пункт формули або залежно від пунктів формули на діючу речовину [1, с.6]. Такі пункти формули включають діючу речовину та допоміжні речовини (ексципієнти). Хоча самі по собі патенти на композицію виробники генеричних лікарських засобів можуть обійти через створення іншої рецептури композиції з використанням тієї самої речовини, однак на практиці такі патенти можуть використовуватися для залякування конкурентів і через зловживання судовою системою поданням позовів про нібито порушення патенту й отримання заходів забезпечення позовів.

Існують різні підходи до патентування композиції відомих речовин. Міжнародні рекомендації ПРООН та ВООЗ уважають композиції відомих речовин такими, що не відповідають критерію винахідницького рівня, за виключенням коли є дійсно несподіваний або непередбачуваний (surprising) ефект – наприклад, коли дійсно складна проблема або дуже давня потреба вирішується неочевидним способом, або коли знайдене рішення призводить до величезної переваги порівняно із сучасним рівнем техніки. В Аргентині підходи до патентування композицій співпадають із зазначеними міжнародними рекомендаціями. В Індії ж установлено, що не є винаходом речовина, отримана через просте змішування, що призводить лише до об'єднання властивостей її компонентів, або процес отримання такої речовини [2].

Практика ЄПВ дозволяє патентувати нові композиції вже відомих сполук, де композиція забезпечує неочікувану технічну перевагу, та вже відомі композиції відомих сполук для нових медичних застосувань [3]. В Україні донедавна були відсутні спеціальні правила оцінювання відповідності композицій умовам патентоздатності, крім пункту 6.5.3.3 Правил розгляду

заявки на винахід та заявки на корисну модель, затверджених наказом МОЗ №197 від 15.03.2002, який передбачав, що умові винахідницького рівня відповідає «композиція, яка складається принаймні з двох відомих інгредієнтів, що забезпечують синергетичний ефект, можливість досягнення якого не випливає з рівня техніки (тобто яка виявляє властивості обох інгредієнтів, проте кількісні показники хоча б однієї з цих властивостей вищі, ніж показники тієї самої властивості окремого інгредієнта)» [4]. Ця норма була перенесена в нині чинні Правила складання, подання та проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель, затверджені наказом Міністерства економіки України від 9 вересня 2024 року № 23301 [5]. Крім того була додана норма про те, що для наявності винахідницького рівня композиції відомого лікарського засобу слід продемонструвати істотну зміну ефективності порівняно з відомим лікарським засобом.

Практика Апеляційної палати Національного органу інтелектуальної власності є недостатньо розвиненою загалом і зокрема у сфері фармації. Так, починаючи від 2011 року, із 93 рішень Апеляційної палати НОІВ лише 9 прямо стосуються лікарських засобів, і всього три рішення стосуються досить детально питань, пов’язаних із патентуванням композицій.

Так, у рішенні від 28 вересня 2017 року щодо заперечення ЛТСЛОМАНН ТЕРАПІ-СІСТЕМЕ АГ про відмову у виданні патенту на винахід «Трансдермальна система доставки» за заявкою No a 2014 07625 Апеляційна палата, порівнюючи майже ідентичні системи доставки ліків з лише однією відмінністю, підтримала позицію заявника та повернула заявку на кваліфікаційну експертизу. Це було обґрунтовано тим, що на підставі даних із D1 не можна передбачити, що різна структура трансдермальної терапевтичної системи (ТТС), а саме виключення додаткового шару, який контактує зі шкірою, надаватиме схожий або навіть кращий характер вивільнення, зокрема поліпшить характер вивільнення бупренорфіну без передчасного спустошення ТТС і є несподіваним, що вивільнення бупренорфіну із застосованої згідно з цим винаходом ТТС без другого шару так довго триває, оскільки в D1 викладено, що другий шар застосовують саме для уникнення передчасного вивільнення бупренорфіну, що забезпечує таким чином довшу тривалість застосування ТТС. На нашу думку, таке рішення є суперечливим, оскільки

системи доставки ліків є добре відомою технологією, і їх застосування до певного активного інгредієнту є очевидним, що призводило до частих анулювань патентів в іноземних судах та ЄПВ [6, с. 274].

В іншому рішення від 23 травня 2014 року щодо заперечення компанії ТЕВА ФАРМАСЬЮТЇКЛ ШДАСТРІЗ, ЛТД. (TL) проти рішення про відмову у виданні патенту на винахід «Склади разагіліна, їх отримання та застосування» за заявкою No a 2010 08578 Апеляційна палата також підтримала позицію заявника щодо неочікуваного технічного ефекту через наявність незначної різниці у вивільненні разагіліну у 12 % на півгодинному проміжку заявленої композиції пролонгованої дії, складові якої були вже широковідомими та застосовувалися в фармацевтичному виробництві. Ця позиція була підтримана Апеляційною палатою, навіть незважаючи на те, що вона вказала в рішенні, що препарат разагіліну приймають по 1 таблетці 1 раз на добу, і тому досягнення 100 % вивільнення за період часу після попадання в кишечник, наприклад через 30 хвилин чи 45 хвилин, не є критичним. Тобто зовсім незначна відмінність у властивостях композиції, яка не має суттєвої терапевтичної переваги, була використана для підтвердження винахідницького рівня.

Отже, наявна практика щодо патентування композицій є недостатньо розвиненою та має суперечливі підходи, з погляду захисту суспільних інтересів та протидії вічному озелененню фармацевтичних патентів, які можуть бути виправлені в майбутніх рішеннях Апеляційної палати НОІВ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Correa C. Guidelines for the examination of pharmaceutical patents: developing a public health perspective. ICTSD, WHO, UNCTAD – A Working Paper. 2007. 65 с. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/Ictsd-who2007d1_en.pdf (дата звернення: 14.12.2023).
2. India: Patent Act, 1970. URL: https://ipindia.gov.in/writereaddata/Portal/IPOAct/1_31_1_patent-act-1970-11march2015.pdf (дата звернення: 16.12.2023).
3. Leonard T. Considerations for formulation and combination patents in Europe Kilburn & Strode. 2021. URL: https://www.kilburnstrode.com/formulation-combination-patents-in-europe (дата звернення: 16.11.2023).
4. Правила розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 15 березня 2002 р. № 197. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/z0364-02 (дата звернення: 16.11.2023).

5. Правила складання, подання та проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель: Наказ Міністерства економіки України від 9 вересня 2024 року № 23301. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1411-24#Text (дата звернення: 16.11.2023)
6. Grubb P. Patents for chemicals, pharmaceuticals and biotechnology. Fundamentals of global law, practice and strategy. Clarendon Press. Oxford. 1999. 448 p.

Валерія Кошева

ПРАВОВИЙ СТАТУС АДМІНІСТРАТИВНОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Науковий керівник: Наталія Пузирна

Адміністративний договір є одним із дієвих інструментів публічного адміністрування, що становить собою специфічний засіб діяльності органів державної влади та засіб реалізації державними органами своїх владних повноважень.

Адміністративний договір не є новим поняттям для адміністративного права України, проте саме впродовж останніх десятиріч набув поширення. Законодавче визначення адміністративного договору з'явилося разом із Кодексом адміністративного судочинства (далі – КАС), проте перше визначення зазнавало критики науковців. КАС від 6 липня 2005 року зазначав адміністративний договір як дво- або багатосторонню угоду, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що випливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією зі сторін угоди [1].

Т. Тимчишиним зазначалось, що таке законодавче поняття не охоплює всієї сукупності адміністративних договорів, містить загальні ознаки, а тлумачення є значно вужчим, ніж його загальне розуміння та визначення [2, с. 201]. Загалом із цим можна погодитись, оскільки визначення не демонструє основи поняття, не даючи змоги зрозуміти важливих аспектів поняття.

Від 2018 року діє нове поняття адміністративного договору, за яким це спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону [1].

Наукове суспільство було більш задоволене новим формулюванням, оскільки надавало розуміння деяких основних ознак адміністративного договору.

Говорячи про ознаки, доцільно будо б зазначити основні з них:

1) одним з учасників адміністративного договору обов'язково є суб'єкт владних повноважень;

2) змістом адміністративного договору є права та обов'язки його учасників у публічній правовій сфері;

3) укладається на підставі закону, тобто право суб'єкта владних повноважень укласти адміністративний договір має бути передбачене саме законом, а не підзаконними актами;

4) реалізується на нормах адміністративного права;

5) викликає безпосереднє настання юридичних наслідків у вигляді виникнення, зміни й припинення правовідносин (меморандум про співпрацю), виникнення зміни, припинення прав і обов'язків його учасників (договори про розстрочення та відстрочення грошових зобов'язань або податкового боргу платника податків) у публічній сфері;

6) метою адміністративного договору є задоволення публічних інтересів;

7) адміністративний договір оформлює ті суспільні відносини, які входять до предмета адміністративного права [3, с. 229].

Ознаки адміністративного договору є дещо схожими з ознаками адміністративного акта, проте поєднувати ці поняття не доречно. Наукове суспільство відмежовує ці поняття за ознаками, юридичною природою, метою та іншими елементами, що відрізняють ці методи публічного адміністрування.

Попри суспільну користь, яку приносить адміністративний договір через взаємодію владних органів на договірних засадах, є і проблемні питання, які потребують вирішення задля розвитку цього інституту.

Однією з головних проблем є недостатня нормативно-правова база адміністративних договорів. Як зазначає В. Решота, під час розгляду справ із приводу адміністративних договорів суддям у зв'язку з відсутністю законодавчого регулювання цих питань залишається керуватись аналогією із Цивільним кодексом України [4, с. 127]. Такий підхід до законодавчого

визначення є неефективним, оскільки аналогія права від приватного до публічного не може бути правильною.

Із проблеми недостатньої законодавчої бази випливає обмеженість практичного застосування адміністративних договорів. Невизначеність його правового статусу та законодавчого закріплення основних положень викликає проблеми у використанні. Проте як метод публічного адміністрування адміністративний договір за своїми функціями може бути навіть підзаконним джерелом права. Також він набув поширення у сфері місцевого самоврядування.

Як зазначав Ю. Кириченко, застосуванню адміністративних договорів у діяльності органів місцевого самоврядування сприяло передусім ухвалення 28 червня 1996 року Основного Закону України, а згодом і Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», які:

1) визнали місцеве самоврядування як самостійний суб'єкт публічної влади, органи якого наділили повноваженнями щодо самостійного вирішення питань місцевого значення та управління майном і фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад;

2) здійснили розмежування предметів відання та повноважень як між окремими органами державної виконавчої влади, так і між цими органами й органами місцевого самоврядування;

3) надали органам виконавчої влади та місцевого самоврядування право делегувати один одному повноваження [5, с. 360].

Оскільки за своїми ознаками адміністративний договір може укладатися між владними органами, то є доволі зручним методом делегування повноважень між органами місцевого самоврядування або ж з місцевими адміністраціями. А також органи місцевого самоврядування можуть взаємодіяти з недержавними організаціями задля виконання державних програм.

Отже, основною проблемою інституту адміністративного договору є недостатнє нормативно-правове регулювання, що провокує низку інших проблем. Ухвалення нових законодавчих актів або покращення чинного законодавства може поліпшити становище інституту і створити умови для частішого використання адміністративних договорів. А частіше використання

зумовить розвиток інституту адміністративних договорів через збільшення судової практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 липня 2005 р. № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text (дата звернення: 31.01.2025).
2. Тимчишин Т. М. Адміністративно-правовий договір як акт правового застосування. Загальна характеристика. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2018. Вип. 2. С. 199-207.
3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.
3. Решота В. В. Адміністративні договори в системі джерел адміністративного права України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018. № 4. Том 29 (68). С. 126-130.
5. Кириченко Ю. М. Адміністративні договори в діяльності органів місцевого самоврядування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 359-361.

Олена Красняк

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Експортна діяльність наразі є важливою складовою розвитку та успіху підприємств на міжнародній економічній арені. Проте в умовах сучасної глобальної економіки підприємства стикаються з численними викликами, які ускладнюють здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Однією з основних глобальних проблем є нестабільність міжнародного ринку, зумовлена економічними та політичними кризами, а також природними катастрофами, що призводить до підвищення ризиків для експортних операцій, таких як зниження попиту на послуги, зростання витрат та затримки в постачаннях.

Розв’язання проблем, пов’язаних з експортною діяльністю підприємства та управлінням ризиками, є складним і багатогранним процесом, який потребує значних зусиль, підготовки, глибоких економічних і політичних знань, аналізу статистичних даних, урахування впливу численних чинників і детального

ознайомлення з аспектами проблематики. Серед українських науковців, які досліджували окреслене питання та аналізували його в практичному контексті, варто відзначити А. Мазаракі, В. Юхименко, О. Гребельник [1], В. Хачатрян, В. Стратійчук [2], Н. Богацьку [3], О. Кульганік [4], О. Мельничук [5] та інших. Проте постає потреба в комплексному дослідженні актуальних проблем управління ризиками на підприємствах при здійсненні експортної діяльності, враховуючи воєнний стан.

Актуальні проблеми експортної діяльності мають закономірності, які дозволяють зрозуміти, що саме завдає негативного впливу на економіку та роботу підприємства, коли воно розширює продаж своїх послуг чи товарів. Найбільш важливими закономірностями є такі:

– залежність від глобальної економічної кон'юктури – експорт значно залежить від економічного стану своїх країн-партнерів. Під час економічних криз чи спаду в інших країнах попит на товари знижується, що тим самим сильно впливає на експортну активність;

– зростальна роль технологій та інновацій на сучасному етапі – інновації та його продукти сприяють відкриттю нових ринків; країни, які зроблять ставку на технології, мають більше шансів на успіх у глобальній торгівлі;

– бар'єри вільної торгівлі – у своїй мірі глобалізація сприяє зниженню торгових бар'єрів, певні обмеження як митні тарифи, квоти та технічні регламенти залишаються проблемою для експортерів;

– коливання валютних курсів – зміни в курсах валют можуть значно впливати на конкурентноспроможність експортерів. Падіння курсу національної валюти робить експортні товари дешевшими на зовнішніх ринках;

– екологічні та соціальні стандарти – сучасні ринки вимагають дотримання екологічних норм і соціальних стандартів виробництва; підприємства, які відмовляються від цих стандартів, ризикують втратити доступ до ринків;

– політична нестабільність – політичні кризи, конфлікти у країнах-партнерах можуть впливати на експортні потоки;

– диверсифікація ринків – підприємства, які працюють на кількох експортних ринках, можуть бути більш уразливими до змін, тоді як диверсифікація напрямків збуту знижує ризики і стабілізує доходи.

Аналіз наведених закономірностей дозволяє підприємствам визначити слабкі аспекти та можливості для розвитку експортної діяльності, адаптуючи власні стратегії для успішного функціювання на міжнародних ринках. Дослідження проблематики, обґрунтування закономірностей та пошук засобів вирішення проблем допоможе підприємству вийти на новий рівень, що в результаті підвищить його прибутки.

Експортний потенціал підприємства визначається врахуванням кон'юнктури ринку, конкурентних переваг та рівня конкуренції на окремих зовнішніх ринках [2].

Стратегічне управління ризиками в експортній діяльності відіграє критичну роль, через те що міжнародна торгівля пов'язана з багатьма чинниками, що впливають на ефективність. Важливість такого підходу полягає у здатності підприємств передбачити можливі загрози та оперативно реагувати на зміни ринкових умов.

Отже, стратегічне управління ризиками та його здатність до адаптації стають не просто важливою конкурентною перевагою, а й потребою для виживання та успішного функціювання підприємств у сучасному глобальному середовищі.

Аналіз проблем експортної діяльності підприємств України є важливим початком розуміння викликів, що постають перед ними. У сучасних реаліях війна зробила експорт украй важким елементом діяльності, особливо прифронтових підприємств. Так, 2022 року український експорт склав понад $44 млрд. Серед них до ЄС було продано товарів на майже 28 мільярдів доларів США. Найбільшу експортну виручку Україна отримала від експорту до Польщі – 6,6 млрд дол. Зростання експорту до Європи підтримується скасуванням ЄС мит на українські товари 2022 року та запровадженням безвізу [6].

За оцінками Нацбанку, за роки війни українська економіка втратила 50% «невиробленого» ВВП. Тобто національна економіка щотижня втрачає понад 50 мільярдів гривень. І це – без збитків від пошкоджень [7]. Незважаючи на це,

Україна є важливим гравцем на міжнародному ринку. Але через війну, зростання витрат на транспорт обмеження експортних можливостей негативно вплинуло на прибутки підприємств.

Експортна діяльність України стикається з низкою викликів, як-от залежність від сировинного експорту, логістичні та регуляторні проблеми, а також недостатня диверсифікація ринків. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, включаючи розвиток інфраструктури, підтримку інновацій та стимулювання продукції з високою доданою вартістю. Для вирішення проблем, що виникають під час експортної діяльності, підприємства можуть застосовувати комплекс заходів, які допомагають мінімізувати ризики, підвищити ефективність і забезпечити конкурентоспроможність на міжнародних ринках [8].

Тому стратегічне управління ризиками включає комплекс заходів, спрямованих на виявлення, оцінку, мінімізацію та моніторинг ризиків у експортній діяльності. Підприємства мають регулярно аналізувати зовнішнє і внутрішнє середовище для виявлення потенційних загроз. Важливо оцінити ймовірність виникнення ризиків та їхній вплив на діяльність підприємства, а також врахувати розроблення стратегій управління ризиками (уникнення ризиків – утримання від діяльності на ринках із високим рівнем небезпеки; зменшення ризиків – диверсифікація ринків збуту, використання альтернативних логістичних маршрутів, укладення страхових угод; передання ризиків – страхування експортних операцій, передання ризиків банкам або іншим фінансовим установам; прийняття ризиків – урахування їх у стратегічному плануванні та створення резервних фондів). Постійний контроль за ризиками та їхнім впливом дозволяє своєчасно адаптувати стратегії та забезпечувати безперервність експортної діяльності.

Стратегічне управління ризиками сприяє не лише мінімізації втрат, але й формує конкурентні переваги підприємства, що дозволяє підвищити довіру з боку партнерів, забезпечити стабільність поставок і фінансову безпеку.

Отже, використання комплексного підходу до вирішення проблем експортної діяльності дозволяє підвищити ефективність бізнесу, мінімізувати ризики та розширити присутність підприємства на міжнародних ринках. Застосування зазначених заходів сприяє створенню стійкої та гнучкої

експортної стратегії, що забезпечить стабільний розвиток підприємства в умовах глобальних економічних змін. Інтеграція сучасних методів аналізу, прогнозування та адаптації до змін середовища дозволить підприємствам не лише зберегти свої позиції, але й досягти сталого зростання на міжнародних ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мазаракі А.А. Юхименеко В.В. Гребельник О.П. Управління експортним потенціалом України : монографія. Київ : КНЕУ, 2007. 210 с.
2. Хачатрян В.В., Стратійчук В.М. Концептуальні основи розвитку експортного потенціалу підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2022. Т.310, №5(1). С.28–32. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5(1)-4 (дата звернення: 19.01.2025).
3. Богацька Н.М. Особливості оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.73 (дата звернення: 19.01.2025).
4. Кульганік О.М. Ефективність системи державного стимулювання експорту. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.65 (дата звернення: 19.01.2025).
5. Мельничук О.П. Міжнародна торгівля послугами. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 4. URL: http://zt.knute.edu.ua/files/2020/04(111)/10.pdf (дата звернення: 19.01.2025).
6. Зовнішня торгівля України товарами у 2022 році. URL: https://ukrstat.gov.ua/express/expr2023/02/04.pdf (дата звернення: 20.01.2025).
7. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. URL: https://epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/ (дата звернення: 20.01.2025).
8. Товарна структура експорту та імпорту України у 2021-2023 роках та січні-лютому 2024 року. URL: https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-economy/3859650-tovarna-struktura-eksportu-ta-importu-ukraini-u-20212023-rokah-ta-sicnilutomu-2024-roku.html. (дата звернення: 20.01.2025).

Daria Koshcheieva

INTERNATIONAL STANDARDS IN THE FIELD OF SOCIAL PROTECTION: IMPACT ON LOCAL INITIATIVES

In today's world, where globalization and interdependence of countries are becoming an integral part of everyday life, the issue of social protection is gaining particular importance. Social protection is a system designed to ensure basic human

rights, including the right to a decent life, access to education, health care, social services and other important aspects that affect the quality of life. In this context, international standards play a key role, as they form the basis for national and local initiatives that ensure the realization of social rights.

International social protection standards include norms that govern people's rights to social services, assistance, education and health. These standards have been developed by various international organizations, such as the United Nations (UN), the International Labour Organization (ILO) and the World Health Organization (WHO). Each of these organizations works to create a framework that helps countries implement effective social protection programs that are consistent with international norms and principles.

One of the key aspects of international standards is their universality. They are designed to ensure basic rights for all people, regardless of their gender, age, race, religion or social status. This means that social programs should be targeted at all segments of the population, especially vulnerable groups such as children, people with disabilities, the elderly and others. The universality of international standards encourages states to develop policies that not only meet the requirements of international agreements, but also actually provide social protection for all citizens.

Local initiatives that meet international standards can improve the quality of life of the population, reduce social inequality and ensure access to important resources. However, their implementation faces challenges, including financial instability and a lack of trained personnel. Limited budgets force local authorities to reduce social spending, which reduces the effectiveness of programs. At the same time, the lack of qualified specialists complicates the implementation of initiatives. It is important to invest in training personnel and seek alternative sources of funding for the successful implementation of social programs.

Social resistance to change is also an important factor affecting the implementation of international standards. Many communities have a conservative attitude towards new ideas and approaches in the field of social protection. This can complicate the process of adopting new programs that require adaptation to international norms. To reduce resistance to change, it is important to involve the community in the decision-making process, conduct information campaigns and outreach work.

One of the key aspects of implementing international standards is monitoring and evaluating their implementation. Local authorities should regularly analyze the effectiveness of social programs, collect data on their impact on the population, and make adjustments if necessary. This allows programs to be adapted to changing conditions and community needs, and ensures their compliance with international standards.

In addition, international standards in the field of social protection can help to develop inclusive practices. For example, programs designed based on international norms can ensure that services and resources are accessible to all, regardless of physical or social limitations. This increases the level of social integration and contributes to the creation of a just society in which all its members have equal opportunities for development.

An example of successful implementation of international standards is the implementation of social protection programs for children and youth in Ukraine. In cooperation with international organizations such as UNICEF, several initiatives have been developed to improve children's access to education, health care and social services. These programs have become the basis for creating a more inclusive social protection system that meets international standards and community needs.

In the context of the war that Ukraine is experiencing, the importance of social protection takes on special significance. The conflict leads to enormous social and economic losses, which significantly increases the need for social protection. Many people lose their homes, jobs, access to health services and education. In such conditions, the implementation of international social protection standards becomes critically important to support the population.

One of the priorities in the field of social protection during war is the provision of humanitarian assistance and social benefits to victims. This includes financial support for internally displaced persons (IDPs), families who have lost breadwinners, and people with disabilities. International organizations such as the UN, UNICEF, and the Red Cross are actively working with local authorities to provide this support. [1; 2]

Social protection during war also includes psychological support for trauma survivors. Psychological services, counseling, and rehabilitation programs are an integral part of comprehensive assistance that allows people to adapt to new living

conditions. In this context, it is also important to develop inclusive programs that ensure the accessibility of social services to all segments of the population, in particular vulnerable groups.

In addition, war often leads to increased social inequality. People who already have limited access to resources become even more vulnerable in a crisis. International standards in the field of social protection require that assistance programs be focused on eliminating these disparities and ensure equal opportunities for all. This means that local initiatives must take into account the specific needs of the affected population and adapt their programs in accordance with international norms.

The war situation also highlights the importance of international solidarity and cooperation. Countries, international organizations and non-governmental organizations should join forces to provide assistance to Ukraine. This may include financial support, the provision of humanitarian assistance, and the exchange of experience and best practices in the field of social protection. Cooperation at the international level allows for the optimization of resources and the improvement of the effectiveness of programs implemented at the local level.

It is also necessary to emphasize the importance of creating mechanisms for rapid response to social needs in wartime. This involves not only providing immediate assistance, but also developing programs that provide long-term support to those affected. For example, recovery programs that help people return to work, rebuild infrastructure and social services are important for restoring stability in society. [5]

International standards influence national policies by obliging countries to adapt their legislation to international norms. They stimulate changes in local governance, particularly in the area of social protection.

An example is the social integration programs for people with disabilities that local authorities develop in cooperation with international organizations. Despite financial and human resource challenges, such standards contribute to the accessibility of social services and the formation of a just society.

Current global challenges, including economic inequality and social instability, make the implementation of these standards even more relevant. This

requires integrating them into national policies, involving communities in decision-making, and adapting programs to local needs.

International norms also facilitate the development of new forms of social protection that respond to modern challenges. During the COVID-19 pandemic, countries were forced to quickly adapt programs, using new technologies and online services. [3; 4]

Monitoring the effectiveness of social programs remains important. Regular analysis of their impact allows for adjustments to initiatives and increases their effectiveness. Ultimately, international standards are the foundation for social justice, helping to make societies more inclusive and sustainable.

In conclusion, it can be noted that international standards in the field of social protection are an important tool for the formation of effective local initiatives. They contribute to ensuring equality and justice in society, forming the basis for the development of social well-being. Despite the numerous challenges that arise before the implementation of international standards at the local level, the potential for their impact on improving the quality of life of the population remains enormous. The more local initiatives are oriented towards international standards, the more just and inclusive the society in which we live will become. [5]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Social protection. International Labor Organization. URL: https://www.ilo.org/topics-and-sectors/social-protection
2. Social determinants of health. World Health Organization (WHO). URL:https://www.who.int/health-topics/social-determinants-of-health#tab=tab_1 (access date: 21.02.2025).
3. Poverty and inequality in Ukraine under the influence of COVID-19: approaches to assessment / Libanova E.M. et al. Kyiv: M.V. Ptukha Institute of Demography and Social Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2023. 203 p.
4. State Statistics Service of Ukraine. Social Protection of the Population of Ukraine 2022. URL:https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/10/zb_szn_2022.
5. Bezpalenko O. V. Vectors of social policy for Ukraine in the context of the challenges of war. 2022. No. 4. URL:https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-4-07-04/2022-4-07-04.

Олександр Кутков, Світлана Дюденко, Денис Гречко

РОЛЬ ЦЕНТРАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ ЗСУ В ДОТРИМАННІ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ІЗ ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Культурна спадщина та культурні цінності України згідно з чинним законодавством є власністю держави, а відповідно до міжнародного права – невід'ємною частиною культурного надбання всього людства. У об'єктів культурної спадщини є одна важлива властивість – їх не можна відтворити, вони зникають назавжди при руйнуванні. Цим зумовлено й потребу їх усебічного захисту, особливо під час збройних конфліктів. Україна має чимало пам'яток національного та місцевого значення, а також занесених до переліку об'єктів світової спадщини ЮНЕСКО.

Міжнародна спільнота активно реагує на загрози вітчизняній культурній спадщині. У жовтні 2022 року Європарламент ухвалив резолюцію «Культурна солідарність з Україною та механізм надзвичайного спільного реагування для культурного відновлення Європи». Європарламентарі справедливо називають збройну агресію рф проти України «нападом проти нашої спільної європейської ідентичності, цінностей та способу життя, базованих на демократії, повазі до прав людини, гідності, правовладді та культурному різноманітті» [1].

Збройна агресія рф, анексія Криму, окупація значної частини території України, активні бойові дії, призвели до руйнування та пошкодження сотень пам'яток культурної спадщини. Чимало пам'яток археології та архітектури наразі перебувають поблизу лінії бойового зіткнення та у прикордонній зоні з рф та Білоруссю. Це вимагає поєднання та координації спільних зусиль Сил оборони України та цивільних організацій та установ.

Ми маємо схарактеризувати роль Центрального управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу ЗСУ в діяльності, спрямованій на реалізацію норм міжнародного права із захисту культурної спадщини.

Важливість культурної спадщини та цінностей як частини цивільного середовища вже довгий час ураховується НАТО при плануванні військових операцій та в діяльності впродовж постконфліктного періоду. Країни НАТО мають досвід бойових дій у районах розташування значної кількості пам'яток культури під час війни на Балканах у 90-ті роки минулого століття та пізніше – в Іраці та Афганістані [2]. Ці об'єкти мають украй важливе значення для місцевого населення та є частиною їхньої ідентичності. Їх руйнування може призвести до загострення у відносинах із цивільним населенням і навіть заворушень та повстань. Це ще раз підкреслює важливість урахування необхідності заходів із захисту культурних цінностей при плануванні військових операцій.

Ця діяльність відбувається у рамках дотримання норм Гаазької конвенції 1954 року та двох протоколів до неї (1954, 1999 рр.), Конвенції про заходи, спрямовані на заборону й запобігання незаконному ввозу, вивозу й передачі права власності на культурні цінності (1970 р.) та Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.). Варто відзначити, що рф, як і Україна, приєдналася до конвенції, проте не підписала Другого протоколу до Гаазької конвенції, де конкретизуються положення в разі збройного конфлікту та захисту культурних цінностей на окупованих територіях. Добре відомо з відкритих джерел про масштабні археологічні розкопки в окупованому Криму, які заборонені Другим протоколом. Крім того напад на цивільні об'єкти культурної спадщини згідно з Римським статутом Міжнародного кримінального суду кваліфіковано як різновид воєнних злочинів. Україна підписала, але не ратифікувала цього статуту, а рф – відкликала підпис.

Система CIMIC у ЗСУ почала формуватися з літа 2014 року. Напрямок захисту культурної спадщини в Україні було започатковано 2020 року разом із затвердження Доктрини цивільно-військового співробітництва ЗСУ [3, с. 17].

Від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну було пошкоджено 1333 об'єкти культурної спадщини [4]. Особлива увага вітчизняної громадськості та міжнародної спільноти до цієї масштабної проблеми пришвидшила розвиток цього напрямку CIMIC.

Цьому сприяв і початок операції в Курській області рф як протидія початку наступу рф на територію Сумської області 2024 року. Захист об'єктів культурної спадщини на території цієї буферної зони також був покладений на представників CIMIC. Ці заходи показали чітке дотримання норм міжнародного гуманітарного права Україною, на відміну від держави-агресора.

Новий етап у роботі Центрального управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України розпочався у грудні 2024 року. На виконання директиви міністра оборони України та Головнокомандувача ЗСУ була розпочата робота зі створення окремого підрозділу із захисту культурної спадщини. Ураховуючи потребу наявності спеціальних знань у кандидатів для проходження служби в цьому підрозділі, було зібрано інформацію про військовослужбовців, які до мобілізації працювали у сфері охорони та дослідження різних типів пам'яток культури. Заплановано проведення спеціальних курсів підготовки й оцінювання кандидатів – найкраще підготовлених фахівців.

Для реалізації норм міжнародного права у пам'яткоохоронній сфері основними функціями нового підрозділу будуть:

– організація дотримання у Збройних Силах України норм міжнародного гуманітарного права та правил застосування сили щодо захисту культурної спадщини;

– узаємодія та координація діяльності, планування заходів із захисту культурної спадщини між Силами оборони України, державною владою, установами та неурядовими організаціями;

– участь у співпраці та реалізації проєктів із Міжнародними організаціями (Міжурядовий комітет з охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, Міжнародний комітет «Голубий щит», Міжнародний центр з дослідження, збереження та реставрації культурних цінностей (ICCROM), Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць (ICOMOS) тощо);

– проведення комплексу заходів із питань захисту об'єктів культурної спадщини та культурних цінностей від наслідків ведення бойових дій (аварій, катастроф);

– співпраця з евакуації та переміщення до сховищ культурних цінностей та їх колекцій;

– постійне підвищення кваліфікації осіб, уповноважених здійснювати заходи із захисту культурної спадщини;

– розроблення спеціальних положень та інструкцій, ураховуючи весь наявний досвід;

– підготовка програм та планів заходів з оцінювання шкоди, збереження, реставрації та консервації об’єктів культурної спадщини України після завершення війни.

Війна триває переважно на території України, тому ми маємо бути найбільше за всіх у світі зацікавлені у збереженні людських життів, природного середовища та нашої культурної спадщини. Практика сучасних бойових дій демонструє повне ігнорування агресором норм міжнародного права, зокрема зобов’язань Гаазької конвенції. У реальності захист культурної спадщини та санкції проти порушників Конвенції гарантовано тільки доброю волею держав-підписантів (ст. 28). У цих жорстких умовах ми маємо, принаймні зі свого боку, робити все можливе для мінімізації загроз для нашого культурного надбання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. European Parliament resolution of 20 October 2022 on cultural solidarity with Ukraine and a joint emergency response mechanism for cultural recovery in Europe. (2022/2759(RSP). Texts adopted – Cultural solidarity with Ukraine and a joint emergency response mechanism for cultural recovery in Europe – Thursday, 20 October 2022 (дата доступу: 16.02.2025).
2. Стандарт НАТО AJP-3.19, Спільна доктрина цивільно-військового співробітництва Альянсу. Видання А, версія 1. Брюссель: Офіс стандартизації НАТО, 2018. URL: AJP-3.19_EDA_V1_E_2509.pdf (дата доступу: 14.02.2025).
3. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво»: затв. наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 02.07.2020 р. № 15860/С. Київ: ГШ ЗСУ, 2020.
4. URL:1333 пам’ятки культурної спадщини та 2185 об’єктів культурної інфраструктури постраждали в Україні через російську агресію станом на кінець січня 2025 року | Міністерства культури та стратегічних комунікацій (дата доступу: 17.02.2025).

А. Левицький, Я. Плютенко

РОЛЬ СПЕЦІАЛІСТА-КРИМІНАЛІСТА ПРИ ДОКУМЕНТУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Військове вторгнення росії супроводжується численними воєнними злочинами, які продовжують зростати як за кількістю, так і за жорстокістю. Це вимагає термінового документування випадків, що стосуються постраждалих осіб і пошкодженої цивільної інфраструктури. Усе більше свідків і жертв розповідають про трагічні обставини, і з моментом звільнення нових українських територій потрібно фіксувати докази, оскільки вони можуть зникнути.

Документування виявлених воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, скоєних в Україні, а також проведення відео- та фотофіксації злочинів у відповідних форматах покладається на підрозділи криміналістичного забезпечення Національної поліції України. Зокрема криміналісти залучаються до фіксації наслідків обстрілів, здійснених російською армією, а також до роботи на деокупованих територіях, включаючи місця масових поховань загиблих.

Також на сьогодні спеціалісти-криміналісти активно залучені до роботи як оператори сучасних безпілотних літальних апаратів (БПЛА). Ця діяльність стала одним із найважливіших напрямків у процесі документування руйнувань, які були завдані внаслідок російських ракетних атак на житлові будинки та об’єкти критичної інфраструктури.

Використання БПЛА дозволяє криміналістам отримувати високоякісні аерофотознімки та відеоматеріали, що фіксують масштаби руйнувань і наслідки атак. Завдяки цим технологіям фахівці можуть оперативно оцінювати ситуацію на місцях подій, не наражаючи себе на небезпеку, адже в зонах, де відбулися обстріли, часто існує ризик повторних атак.

Також БПЛА забезпечують можливість збору даних у важкодоступних або небезпечних територіях, що значно підвищує ефективність розслідувань. Зібрані матеріали можуть бути використані як доказова база в судових справах, а також для аналізу тактики і стратегій, які застосовуються агресором.

Отже, участь криміналістів у роботі з БПЛА не лише сприяє документуванню злочинів, але й допомагає у формуванні більш повної картини подій, які відбуваються, що є важливим для подальшого розслідування та притягнення винних до відповідальності.

Також криміналісти займаються створенням детальних тривимірних моделей місць і обставин, пов'язаних із воєнними злочинами. Для цього вони використовують сучасний сканер Z+F Imager 5016, який є одним з найсучасніших пристроїв у своїй категорії. Цей сканер дозволяє здійснювати зйомку з високою точністю та швидкістю, що є критично важливим у контексті документування злочинів. Однією з ключових переваг Z+F Imager 5016 є можливість виконувати зйомку з безпечної відстані від потенційно небезпечних зон. Це особливо актуально, оскільки російські війська часто повторно обстрілюють місця злочинів, коли туди прибувають поліцейські та медичні працівники для надання допомоги постраждалим.

Завдяки цій технології криміналісти можуть створювати точні тривимірні моделі, які відображають не лише фізичні руйнування, але й обставини, що супроводжували скоєння злочинів. Це дозволяє фіксувати в 3D-моделі всі наслідки ракетних ударів по житлових будинках та критичній інфраструктурі, артилерійських обстрілів, бомбардувань та інших воєнних злочинів росіян [1]. Ці моделі можуть бути використані як важливий елемент доказової бази в судових процесах, а також для подальшого аналізу та розслідування. Тобто використання сучасних технологій, як-от Z+F Imager 5016, значно підвищує ефективність роботи криміналістів і сприяє більш детальному розумінню подій, що відбуваються в умовах воєнного конфлікту.

Також криміналісти залучені до встановлення ДНК-профілю особи всього за півтори години за допомогою мобільних пристроїв «ANDE RAPID DNA 6C», часто досягаючи стовідсоткової точності. Усього в розпорядженні поліції є 32 таких пристрої: по одному в кожній області країни, а в прифронтових регіонах – кілька [2].

Для ідентифікації загиблих українців спеціалісти-криміналісти використовують пересувні ДНК-лабораторії. На сьогодні в Національній поліції працюють вісім пересувних лабораторій.

Система ANDE є провідним світовим рішенням у сфері Rapid DNA. Технологія ANDE активно використовується як у США, так і в інших країнах. Вона була зареєстрована 2004 року в Бостоні (США). Продукти ANDE ґрунтуються на низці ключових мікрофлюїдних і молекулярно-біологічних технологій, розроблених для підготовки зразків, очищення ДНК, швидкого термічного циклу, оптичного виявлення ДНК-послідовностей, а також для розділення й виявлення нуклеїнових кислот. Ці продукти призначені для використання нетехнічними операторами поза межами лабораторій.

Система швидкої ідентифікації ДНК ANDE є інноваційною технологією, яка дозволяє генерувати ДНК-ідентифікатори із судово-медичних зразків менш ніж за дві години. Хоча етапи обробітку та інтерпретації даних у системі Rapid DNA переважно аналогічні традиційним методам: зразки обробляються, а результати інтерпретуються автоматично. Раніше тривалий час, необхідний для тестування SAEK, призводив до того, що лабораторії не збирали зразки для аналізу. Завдяки цьому новому підходу лабораторії можуть швидко отримувати результати, що сприяє розслідуванням у реальному часі, ідентифікуючи підозрюваних та виправдовуючи невинних.

Технологія ANDE значно скорочує час обробітку ДНК із місяців або навіть років до менш ніж двох годин. Ця система складається з пристрою, витратних матеріалів та автоматизованої інтерпретації даних, що здійснюється за допомогою інтегрованого програмного забезпечення. Зразки, які можна обробляти на ANDE: щічні мазки (збір буквального епітелію з ротової порожнини), плями крові, залишки від сексуального злочину, чашки, банки та пляшки (оральні сліди), сигаретні недопалки, гумка та трубочки для напоїв, кермо, зброя, мобільні телефони та ручні предмети, до яких доторкалися, а також кістки, волосся, зуби, сперма, м‘язи і тканини тощо [3].

Такі лабораторії використовувалися для ідентифікації тіл після ракетних обстрілів торгового центру у Кременчуці, у середмісті Вінниці, під час падіння гелікоптера під Києвом, в Умані. Спеціалістам-криміналістам за допомогою унікальної технології швидкісного встановлення ДНК удається ідентифікувати сильно обгорілі фрагменти тіл загиблих людей. З цією метою відбираються ДНК-профілі у родичів загиблих і порівнюються зі зразками, вилученими на місцях учинення злочинів. Завдяки кропіткій роботі спеціалістів-криміналістів

у найкоротший термін опрацьовується велика кількість ДНК-матеріалу та встановлюються особи загиблих. Це надзвичайно важливо для людей, які втратили своїх рідних. Також формується база ДНК: наразі майже 16 тисяч родичів загиблих або безвісти зниклих здали ДНК, відбираються профілі під час повернення тіл наших захисників. Ці відомості зберігають в експертних закладах системи МВС.

Отже, саме слідчі та криміналісти беруть участь у фіксації наслідків обстрілів, здійснених окупаційними військами рф. Ці фахівці працюють на деокупованих територіях, документуючи численні воєнні злочини, зокрема розстріли евакуаційних автоколон, виявлення масових поховань, катівень та інші злочини. За словами Л. Томас-Грінфілд, документування воєнних злочинів – це процес, в якому українці збирають і фіксують докази звірств росіян на полі бою, а ті, хто вчинив ці звірства на війні, мають відповідати [4].

Проаналізувавши цю тему можна зробити висновок, що роль спеціаліста-криміналіста в документуванні воєнних злочинів, скоєних під час військового вторгнення росії в Україну, є надзвичайно важливою та багатогранною. Ці фахівці не лише забезпечують збір і аналіз доказів, але й використовують сучасні технології, як-от безпілотні літальні апарати, тривимірне сканування та мобільні ДНК-лабораторії, що дозволяє їм оперативно й точно фіксувати наслідки злочинів. Завдяки своїм знанням і навичкам криміналісти здатні створювати детальні моделі місць подій, що допомагає в подальшому розслідуванні та судовому процесі. Вони також відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки під час виконання своїх обов’язків, адже часто працюють у небезпечних умовах, де існує ризик повторних атак.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Поліція на Дніпропетровщині застосовуватиме 3D-сканери для фіксації наслідків воєнних злочинів росіян URL: https://1kr.ua/ua/news-86165.html
2. Бишевець О. В. Використання спеціальних знань у доказуванні в кримінальних провадженнях. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 209–215.
3. Михальчук Т.В., Свобода Є.Ю. Система ANDE RAPID DNA – унікальна технологія швидкісного встановлення ДНК. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи*: збірник матеріалів конференції. Київ. НАВС. 25 листопада 2022. С. 82-85.

4. Слідчі поліції фіксують наслідки воєнних злочинів військ рф за трьома напрямками. URL: https://armyinform.com.ua/2022/11/09/slidchi-policziyifiksuyut-naslidky-voyennyh-zlochyniv-vijsk-rf-za-troma-napryamkamy/

Іван Лісний

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ЇХ ОЗНАК У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Цінні папери становлять важливий елемент цивільного обігу й економіки загалом. Вони забезпечують можливість реалізації майнових прав та фінансових зобов'язань. У цьому дослідженні детальніше розглянемо поняття й ознаки цінних паперів у цивільному праві.

Відповідно до ст.8 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» «цінний папір – це документ (електронний документ), що посвідчує майнові та інші права його власника, які виникають внаслідок вчинення одного чи декількох правочинів (емісії або видачі цінного папера), та має грошовий вираз» [1].

Отже, цінний папір – це особливий юридичний документ, який є носієм певних прав, що надаються його власнику. Згідно з нормами цивільного законодавства України цінний папір може засвідчувати, майнові права – на отримання доходу (наприклад, у вигляді дивідендів, відсотків чи інших виплат, що належать власнику на підставі відповідного цінного папера). До таких цінних паперів належать, наприклад, облігації, акції та векселі.

Членські права та обов'язки – наприклад, право брати участь в управлінні акціонерним товариством або отримувати інформацію про його діяльність, які надаються власникам акцій.

Регулювання цінних паперів в Україні здійснюється на підставі Цивільного кодексу України, який визначає основні положення щодо правового статусу цінних паперів, їхнього використання, передання та знищення та Спеціального законодавства, до якого належать нормативно-правові акти, що деталізують порядок емісії, обігу, зберігання та інших аспектів використання цінних паперів. Такими є закони України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», «Про акціонерні товариства» тощо. Цінні папери можуть існувати в різних формах, це документарна форма

(паперовий вигляд, що є фізичним підтвердженням прав власника) та бездокументарна форма (електронна форма, яка підтверджується записами в спеціальних реєстрах чи системах обліку).

Поняття «цінні папери» також має численні трактування в науковій літературі. Розглянемо декілька визначень: Так, О. Вінник уважає, що цінні папери – це документи, які є формою вираження майнових прав і засобом їх реалізації. На його думку, цінний папір одночасно є як носієм права, так і способом його передачі іншій особі [2, с.181].

Цінні папери визначаються як засіб закріплення зобов'язань між емітентом та інвестором. Акцентується увага на функції цінного папера як юридичного підтвердження права на майно чи доход [3, с.109]. Ю. Шемшученко описує цінний папір як фінансовий документ, який підтверджує наявність прав чи обов'язків між сторонами, які беруть участь у правовідносинах [4, с.129]. О. Кологойда вказує, що цінні папери – це юридично оформлені документи, які надають право на отримання майна, грошей або участь у капіталі. Він підкреслює взаємозв'язок між правовим і економічним аспектами цього інструменту [5, с.137].

Цінні папери мають низку характерних ознак, які визначають їхню правову природу та економічне значення. До основних ознак цінних паперів належить документальність (цінні папери існують у вигляді документа, який підтверджує наявність певних прав у його власника. Цей документ може бути оформлений у двох формах – паперова форма, що становить собою фізичний носій інформації – наприклад, акцію чи облігацію, виготовлену на спеціальному бланку та електронна форма, адже сучасні технології дозволяють обліковувати та передавати права, пов'язані з цінними паперами, за допомогою електронних систем обліку, як-от депозитарії чи реєстри.

Цінні папери завжди пов'язані з майновими правами. Їх придбання надає власникові певні економічні вигоди – наприклад, право на отримання доходу (дивідендів, процентів тощо); право на частку в майні компанії у випадку її ліквідації; право вимагати повернення позичених коштів або виконання інших фінансових зобов'язань). Також цінні папери мають властивість обігу, тобто їх можна передавати іншим особам. Ця ознака передбачає свободу передання,

тобто власник може продати, подарувати, обміняти чи іншим чином передати свої права іншій особі.

Існує регульованість обігу, законодавство визначає порядок передання прав, що забезпечує захист інтересів як попереднього, так і нового власника. Цінні папери мають відповідати встановленим законодавством вимогам щодо їхньої форми. Це означає, що в документі або записі в електронній системі має бути зазначено всі необхідні реквізити (назва емітента, серія, номер, номінальна вартість тощо); відсутність певних реквізитів може зробити документ недійсним або ускладнити його обіг.

Цінні папери є важливим інструментом у фінансовій системі, оскільки є засобом забезпечення фінансових потреб фізичних чи юридичних осіб; виконують функцію залучення капіталу, інвестування, забезпечення боргових зобов'язань; мають грошову вартість, яка може змінюватися залежно від ринкових умов.

Отже, поняття «цінні папери» є багатоаспектним і охоплює як правові, так і економічні характеристики. Усі визначення об'єднує те, що цінні папери є формою закріплення та реалізації прав їх власників, забезпечуючи стабільність функціонування фінансового ринку. Такі ознаки відрізняють цінні папери від інших правових або фінансових інструментів, роблячи їх унікальним об'єктом економічної та правової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. №31.Ст. 268. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text
2. Вінник О.М. Господарське право: Курс лекцій. Київ: Атіка, 2004. 624 с. URL: https://westudents.com.ua/knigi/406-gospodarske-pravo-vnnik-om.html
3. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні: монографія, за заг. ред. Н. Ю. Голубєва; НУ ОЮА. Одеса: Юрид. літ., 2017. 212 с.
4. Юридична енциклопедія. Нац. акад. наук України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана; ред. кол.: Шемшученко Ю. С. (голова) [та ін.]. Київ: Юридична думка, 2011 . 654 с.
5. Кологойда О. Поняття та юридична природа цінних паперів. *Вісник Київського національного університету*. 2011. №86. С.36-39.

Анна Марусич

РОЛЬ КАТЕРИНИ ЗЕЛЕНКО У ЗМІЦНЕННІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ПРЕДСТАВЛЕННЯ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Науковий керівник: Наталія Шевченко

Історично склалося так, що дипломатія була сферою, традиційно домінованою чоловіками. Гендерні стереотипи довгий час обмежували участь жінок у політичних процесах, і особливо в таких престижних галузях, як міжнародні відносини. Жінок часто сприймали як менш кваліфікованих, менш рішучих і менш здатних до ведення переговорів на високому та кваліфікованому рівні. Однак ситуація поступово змінюється. Усе більше жінок займають високі посади в урядах, міжнародних організаціях та дипломатичних місіях. Так, у Міністерстві закордонних справ України (МЗС) спостерігається поступове зростання кількості жінок на керівних посадах. Станом на 2015 рік лише 3 жінки обіймали посади послів, тоді як 2023 року їхня кількість зросла до 17, чверть керівних посад в МЗС на рівні департаментів та відділів належить жінкам. Крім того у МЗС працюють дві заступниці міністра, що свідчить про прогрес у досягненні гендерної рівності.

Як приклад участі жінок у дипломатичній сфері хочемо навести діяльність Катерини Зеленко – української дипломатки з понад 20-річним досвідом роботи на дипломатичній службі. 2002 року вона з відзнакою закінчила Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка за спеціальністю «міжнародні відносини».

Упродовж своєї кар’єри пані Зеленко обіймала різні посади в Міністерстві закордонних справ України та за кордоном. Вона працювала в Посольстві України в Республіці Австрія та Постійному представництві при міжнародних організаціях у Відні, а також двічі на посаді першого секретаря Посольства України в Німеччині. Між закордонними відрядженнями вона обіймала посади в департаменті персоналу, департаменті Європейського Союзу та політичному департаменті МЗС України.

Від листопада 2018 року по 2020 рік Катерина Зеленко виконувала обов’язки речниці Міністерства закордонних справ України, відповідаючи за взаємодію із засобами масової інформації та інформаційно-роз’яснювальну

роботу. На нашу думку, у цій ролі вона активно представляла позицію України на міжнародній арені, сприяючи зміцненню зовнішньої політики держави.

У листопаді 2020 року пані Зеленко була призначена Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Сінгапур, а в грудні 2021 року – за сумісництвом Послом України в Брунеї Даруссаламі. На цих посадах вона зосередилася на розвитку економічної дипломатії, зокрема сприяючи українським експортерам у виході на ринки Південно-Східної Азії. Завдяки її зусиллям українські продукти, такі як ковбасні вироби, яйця та яблука з'явилися на полицях сінгапурських супермаркетів, успішно конкуруючи з товарами з інших країн.

Варто додати, що Катерина Зеленко володіє українською, російською, німецькою та англійською мовами. У грудні 2021 року їй було присвоєно дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посланника другого класу. Ураховуючи досвід та професійні досягнення Катерини Зеленко, можна констатувати, що вона зробила вагомий внесок у зміцнення зовнішньої політики України та представлення країни на міжнародній арені завдяки своїй багатогранній дипломатичній діяльності.

Зокрема, як речниця Міністерства закордонних справ України (2018–2020), вона активно комунікувала зовнішньополітичні пріоритети держави. Її чітка й послідовна позиція сприяла покращенню сприйняття України серед міжнародної спільноти, зокрема у період початку російської агресії. Її виступи часто акцентували на важливості європейської та євроатлантичної інтеграції України, зміцненні санкційної політики проти росії, а також підтримці територіальної цілісності країни.

Будучи на посаді Надзвичайного і Повноважного Посла України в Сінгапурі (з 2020 року) та за сумісництвом у Брунеї Даруссаламі (з 2021 року), пані Катерина сконцентрувалася на розширенні економічних можливостей України в регіоні Південно-Східної Азії. Завдяки її роботі українські продукти успішно вийшли на сінгапурський ринок, що є важливим кроком у зміцненні іміджу України як надійного торговельного партнера. У ролі посла Катерина Зеленко розвивала двосторонні відносини України з країнами Південно-Східної Азії, залучаючи інвестиції, зміцнюючи культурні й освітні зв'язки. Завдяки її роботі Україна стала активніше сприйматися як важливий учасник

глобального співтовариства, здатний вносити вклад у вирішення світових викликів.

У період роботи речницею МЗС вона також ефективно використовувала інструменти публічної дипломатії для досягнення зовнішньополітичних цілей України. Її вміння донести складні дипломатичні питання до широкої аудиторії сприяло покращенню розуміння української позиції за кордоном.

Отже, роль жінок у сфері міжнародних відносин і дипломатії має позитивну динаміку. Їхній внесок у вирішення глобальних проблем є беззаперечним. Україна також активно працює над підвищенням ролі жінок у дипломатичній службі. Катерина Зеленко є прикладом того, як професійний дипломат може сприяти посиленню впливу України на міжнародній арені, розвивати стратегічні партнерства та захищати національні інтереси через економічну, публічну та політичну дипломатію. Її робота демонструє здатність України ефективно діяти у глобальному середовищі та розширювати свою присутність у ключових регіонах світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міністерство закордонних справ України. У Міністерстві закордонних справ відбулася стратегічна сесія з гендерної рівності за підтримки ООН Жінки. *Офіційний сайт МЗС України*.2023. URL: https://mfa.gov.ua/news/u-ministerstvi-zakordonnih-sprav-vidbulasya-strategichna-sesiya-z-gendernoyi-rivnosti-za-pidtrimki-oon-zhinki.
2. Катерину Зеленко призначено новим речником МЗС України, *UNN (Українські національні новини)*. 2018. URL: https://web.archive.org/web/20181113030246/https://www.unn.com.ua/uk/news/1762047-katerinu-zelenko-priznacheno-novim-rechnikom-mzs-ukrayini
3. Колодяжна Д. Сьогодні 12 жінок обіймають посади послів України, ще три є тимчасово повіреними у справах. *Укрінформ*, 04.12.2024. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3934345-gendernij-rozpodil-u-diplomatii-ukraini-slah-do-rivnosti.html
4. Відеокоментар Речниці МЗС України Катерини Зеленко щодо слухання Міжнародного трибуналу з морського права у справі щодо українських моряків. *UkraineMFA*, 16.05.2019. URL: https://www.youtube.com/watch?v=fjWrYaLyZus

Валерія М’ялик

МІСЦЕ СОЦІАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Науковий керівник: проф. Ігор Озерський

Виправленню засуджених як одній із цілей покарання присвячено окрему статтю в Кримінально-виконавчому кодексі України (далі КВК України). У ній виправлення засудженого трактується як процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки [1]. Крім того згадаємо ще про ресоціалізацію, визначену в КВК України як свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства, тобто повернення останнього до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві [1]. Досягнути мету виправлення та ресоціалізації засудженого можна за допомогою різних засобів, як-от порядок виконання та відбування покарання, суспільно корисна праця, навчання, громадський вплив та, зокрема, соціально-виховна робота.

Соціально-виховна робота як один з основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених уперше була виокремлена законодавцем разом з ухваленням 2003 року КВК України та детально регламентовано главою 19. До того часу керувалися поняттям «виховна робота», а ще раніше – «політико-виховна робота». Уведення ж нового терміна, на думку І. Богатирьова, С. Лучко та М. Пузирьова, було пов’язане з потребою реформування пенітенціарної системи в Україні, спрямованої на гуманізацію та соціальну переорієнтацію виконання кримінальних покарань з урахуванням міжнародноправових норм у сфері прав і свобод людини, установлення системи соціальних і правових гарантій, що забезпечують правовий статус засуджених, приведення порядку й умов відбування покарання відповідно до загальновизнаних міжнародних стандартів [2, с. 35].

Однак чи змінився насправді підхід законодавця, чи натомість відбулася проста заміна понять, а змістовне наповнення залишилось ідентичним?

Порівняймо обидва визначення, закріплених у Кримінально-виконавчому кодексі України та Виправно-трудовому кодексі України (далі – ВТК України).

Кримінально-виконавчий кодекс України	**Виправно-трудовий кодекс України**
Соціально-виховна робота	*Виховна робота*
Спрямована на формування та закріплення в засуджених прагнення до заняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів (абз. 2 ч.1 ст. 123).	Спрямована на виховання їх (у значенні – засуджених) у дусі чесного ставлення до праці, точного виконання законів, бережливого ставлення до державної власності, на підвищення свідомості і культурного рівня, на розвиток корисної ініціативи засуджених (ч.1 ст. 55).

Спрямована на формування та закріплення в засуджених прагнення до заняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їх загальноосвітнього і культурного рівнів (абз. 2 ч.1 ст. 123).

Спрямована на виховання їх (у значенні – засуджених) у дусі чесного ставлення до праці, точного виконання законів, бережливого ставлення до державної власності, на підвищення свідомості і культурного рівня, на розвиток корисної ініціативи засуджених (ч.1 ст. 55).

Як бачимо з таблиці, внутрішнє наповнення майже нічим не відрізняється, крім того що до визначення соціально-виховної роботи двічі додали прикметник «суспільний», однак цього не достатньо для виправдання появи частинки «соціально» до словосполучення «виховна робота». Звісно, що у визначенні ВТК України переважає радянська модель виправлення через працю та дисципліну й загалом це застаріле формулювання, а визначення КВК України хоча й виглядає більш сучасним і нібито має бути спрямованим на соціальну адаптацію засуджених, однак це може виявитися не більше ніж перестановкою і заміною застарілих слів на нові.

У нерозривному взаємозв’язку із соціально-виховною роботою перебуває психологічна робота. У процесі виправлення та ресоціалізації засудженого вона відіграє не останню роль, оскільки спрямована на надання засудженим психологічної допомоги, зниження психотравмувального впливу позбавлення волі на особистість, мотивування засудженого до переосмислення власного досвіду й поведінки, що призвела до скоєння кримінального правопорушення та відбування строку позбавлення волі в установі, й відповідно способу життя. У розрізі статті 6 КВК України психологічна допомога не згадується як один із засобів виправлення і ресоціалізації засуджених, натомість ужито поняття «соціально-виховна робота». Очевидно, що такий вибір здійснено не тому, що засуджені не потребують фахового психологічного втручання, а тому, що законодавець розглядав психологічну роботу як складову соціально-виховної роботи.

Такий підхід наочно продемонстрований у Положенні про відділення соціально-психологічної служби, затвердженому наказом Міністерства юстиції України від 04.11.2013 № 2300/5, в якому передбачено, що для проведення соціально-виховної роботи в установах виконання покарань створюються відділення соціально-психологічної служби, також у тексті нормативного акта неодноразово згадується психологічна робота як одне із завдань цього підрозділу [3]. Також відповідно до Типових посадових обов’язків психолога установи виконання покарань і слідчого ізолятора надання психологічної допомоги засудженим та особам, узятим під варту, є основним завданням психолога, який входить до складу соціально-психологічної служби установи [4]. Тому позиція законодавця щодо місця психологічної роботи в системі виправлення та ресоціалізації засуджених є зрозумілою.

Якщо звернутися до наукових праць, можна отримати різноманітні підходи та погляди з цієї теми. Так, Ю. Попик розглядає соціальну й виховну роботу виключно як єдине ціле, оскільки будь-яке соціальне обслуговування засуджених до позбавлення волі має здійснюватись насамперед у порядку, зазначеному у кримінально-виконавчому законодавстві та інших нормативно-правових актах. Так, у статті 123 КВК України соціально-виховна робота також розглядається як єдине ціле [5, с. 290].

Протистоїть цьому погляд І. Богатирьова, який уважав, що «соціальна і виховна робота в установах виконання покарань відрізняються за предметом своєї діяльності. Для соціальної роботи характерна орієнтація на реальних людей із їхніми життєвими турботами і труднощами. Для педагогічної діяльності (виховної роботи) предметом виступає особистість (людина як предмет виховання). При здійсненні соціальної роботи реалізується конкретний підхід до людини, при здійсненні виховної – абстрактний. Соціальна робота акцентована на «актуальній діяльності», а виховання – на «глибші пласти» свідомості особистості» [2, с. 175].

Дещо іншої думки дотримується А. Гусак, який розкладає поняття «соціально-виховна робота» на такі складники: виховна робота, соціальна робота та психологічна робота [6, с. 64]. Утім ми не зовсім погоджуємося з таким розподілом, оскільки дотримуємось підходу, за якого психологічну роботу не слід розглядати як складову соціально-виховної, натомість як окремий, хоч і взаємопов'язаний засіб виправлення та ресоціалізації засуджених. Відповідно соціально-виховну роботу треба розглядати як комплексне поняття, що поєднує в собі два напрямки – виховну й соціальну роботу.

Таким чином, соціально-виховна робота є одним із ключових засобів виправлення та ресоціалізації засуджених, спрямованим на формування у них правослухняної поведінки, зміну антисоціальних установок та розвиток соціально корисних навичок. Вона є комплексом заходів, що включає в себе виховну, соціальну та психологічну роботу, хоча щодо останньої в наукових колах існують полярні думки, а ми є прихильниками позиції, за якої психологічну роботу потрібно розглядати як окремий, але взаємопов'язаний засіб виправлення, який є невід'ємною частиною процесу виправлення та ресоціалізації засуджених, оскільки сприяє їх адаптації до умов позбавлення волі, зменшенню негативного психологічного впливу ув'язнення та формуванню мотивації до змін. Хоча законодавство України не виокремлює психологічну допомогу як самостійний засіб виправлення, вона фактично інтегрована в соціально-виховну роботу, що свідчить про її важливість у комплексному підході до виправлення та реабілітації засуджених.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV : станом на 1 січ. 2025 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text (дата звернення: 08.02.2025)
2. Богатирьов І. Г., Лучко С. В., Пузирьов М. С. Соціальна робота із засудженими в Україні : навч. посіб. / ред. І. Г. Богатирьов. Київ : ВД «Дакор», 2013. 230 с.
3. Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими : наказ М-ва юстиції України від 04.11.2013 № 2300/5 : станом на 9 квіт. 2024 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1863-13#Text (дата звернення: 09.02.2025)
4. Типові посадові обов'язки психолога установи виконання покарань та слідчого ізолятора : наказ М-ва юстиції України від 04.11.2013 № 2300/5 : станом на 29 листоп. 2024 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1866-13#Text (дата звернення: 09.02.2025)
5. Попик Ю. В. Особливості соціально-виховної роботи з засудженими в умовах установ виконання покарань. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна*. 2012. № 21 (1). С. 289–296.
6. Гусак А. П. Методи соціально-виховної роботи у виховних колоніях з неповнолітніми засудженими. *Problems of practical application of innovations, methodology and experience* : Abstracts of XXI International Scientific and Practical Conference, м. Lisbon, 15–16 квіт. 2021 р. С. 64–67.

Валерія Олексенко

ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ СІМ'Ї

Науковий керівник: Тетяна Худолій

Сучасна сім'я – це люди, які пов'язані між собою спільним проживанням, побутом, взаємними правами та обов'язками. Вона є первинним та основним осередком суспільства [1]. Вивчення сучасних функцій сім'ї допомагає нам краще зрозуміти її роль у суспільстві та підтримувати її розвиток.

Ця тема стосується кожного, адже сім'я відіграє важливу роль у житті кожної людини. Тому потрібно виявити, які функції сім'я виконує в сучасному суспільстві.

Сучасна сім'я виконує безліч важливих функцій, які допомагають нам розвиватися. Ось декілька з них:

1. Виховна функція, що особливо важлива, адже вчить нас бути добрими, чесними й відповідальними, передає нам важливі цінності, такі як повага,

любов, дружба. Дослідження сучасних функцій сім'ї корисне тим, що допомагає зрозуміти, як змінюється роль сім'ї в суспільстві, і розробити ефективні соціальні програми.

2. Репродуктивна функція – містить біологічне відтворення суспільства, підтримку та збереження репродуктивного здоров'я, задоволення потреби мати дітей, планувати їх народження.

3. Господарсько-економічна функція – значною мірою зумовлює реалізацію трудового виховання дітей, бо в її основу покладено працю й особистий приклад батьків. Відповідно до ч. 3 ст. 150 СК України батьки зобов'язані готувати дитину до самостійного життя. У розпал серйозного економічного спаду економічна роль сім'ї має неабияке значення. На ринку економічний вимір сімейного життя зазнає значної трансформації – питання сімейних фінансів стає все більш важливим [3].

4. Емоційна функція: відіграє важливу роль у розумінні процесів формування шлюбної пари, динаміки розвитку партнерів і внутрішньосімейної ситуації загалом, у встановленні гармонійних дитячо-батьківських стосунків та стилів виховання [4].

5. Функція соціалізації: часом відбувається зміна навчальної ролі сім'ї – установлюється новий набір цінностей, очікувань і поведінкових рекомендацій. Так, роль релігії та церкви у формуванні морального й етичного розвитку людей знову підкреслюється. На додаток до своїх навчальних цілей рекреаційна функція має вирішальне значення для зростання та розвитку членів сім'ї. Ця функція є особливо важливою в часи соціальної напруженості, коли спостерігається збільшення стресових ситуацій як у професійних, так і в особистих сферах [3].

Отже, сучасна сім'я, незважаючи на трансформації, залишається фундаментом суспільства. Виконуючи основні природні, біологічні вимоги, сім'я одночасно дозволяє людям досягти конкретних цілей у спілкуванні – як особистих, так і духовних.

Розуміння та підтримка цих функцій є ключем до створення здорового та гармонійного суспільства, де кожна людина відчуває себе захищеною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text
(дата звернення: 24.02.2025).
2. Мелеш К. Ю. Сучасна сім'я: стан, проблеми та перспективи розвитку : thesis. 2018. URL: https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/11332 (дата звернення: 24.02.2025).
3. Байрачна М.І. Функції сім'ї у сімейному праві України. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/15.pdf (дата звернення: 24.02.2025).

Лариса Осіпова

ПЕРЕДУМОВИ, СУТНІСТЬ І НАСЛІДКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах розгортання інформаційної та телекомунікаційної революції, поглиблення коопераційних зв'язків і постійного розвитку інтернаціоналізації в економіці процес формування всепланетарного співтовариства прискорився.

Досліджують глобалізаційні тенденції чимало вітчизняних науковців, як-от О. Білорус, І. Бураковський, А. Гальчинський, П. Куцик, Р. Щупаківський [1], А. Румянцев, А. Філіпенко, О. Шнирков, В. Чужиков та багато інших.

Глобалізація – це система різноманітних зв'язків і залежностей суспільного життя, насамперед в економіці, які визначають нову якість в інтегруванні й цілісності світу. Сутність глобалізації полягає в різкому розширенні та ускладненні взаємозв'язків і взаємозалежностей як людей, так і держав, планетарного інформаційного простору, світового ринку товарів, капіталів і робочої сили, в інтернаціоналізації проблем техногенного впливу на природне середовище, міжетнічних та міжконфесійних конфліктів і безпеки. Прискорене зростання світової торгівлі, нова роль міжнародних організацій (глобальних і регіональних), тотальне утвердження принципів відкритої ринкової економіки – це й інше є проявами глобалізації.

Глобалізація означає включення всього господарського організму планети в оптимальний варіант світового розвитку на базі загальнолюдських цінностей, інтересів особистості, високої якості життя. При цьому вона з'являється як глобальна стратегія, спрямована на формування на планеті єдиного типу господарської практики. Тому виникає нова перспектива

глобального розвитку, з'являються нові принципи побудови міжнародних систем керування.

Найважливішу системотвірну роль у глобалізації відіграють три типи просторів – географічний, економічний та інформаційний, у рамках яких функціюють підсистеми, що забезпечують саме існування світової економіки. У географічному просторі – це авіакомпанії, судовласницькі фірми, залізничні компанії, системи зв'язку тощо, діяльність яких регулюється сукупністю міжнародних угод. В економічному просторі – це Світовий Банк, Міжнародний Валютний Фонд (МВФ), Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), нині перетворена в Світову організацію торгівлі (СОТ), а також центральні банки США (Федеральна резервна система), Великої Британії, Франції, ФРН, Японії. Новий інформаційний простір дозволяє об'єднати в єдине ціле розміщені в різних куточках земної кулі підприємства, що належать глобальним компаніям.

Процес глобалізації – явище неоднозначне. З одного боку, можна говорити про саморозвиток процесу глобалізації і про глобальну економіку як саморозвинену систему. З іншого, через виснаження ресурсів земної біосфери і втрату нею здатності до самовідтворення зникають необхідні умови саморозвитку економічних систем. Крім того додаються не менш важливі екологічні й демографічні проблеми. Екологічні проблеми створюють небезпеку економічної втрати переваг саморозвитку й саморегулювання. Це потребує застосування вже неекономічних методів регулювання, а глобалізація може прийняти зовсім інший, «адміністративний», тоталітарний аспект.

Серед чинників, які визначають процес глобалізації, відзначаємо формування єдиного світового товарного і фінансового ринку, що посилило тенденцію до інтеграції в економіці, освіті, науці, інформатизації, технологізації тощо; якісні зміни в структурі продуктивних сил, які відкрили можливості зростання масштабів виробництва, матеріальних і духовних цінностей; нові світові центри, які визначають тенденції соціально-економічного розвитку; нові глобальні суб'єкти загальносвітових відносин, до яких належать і національні держави.

Вплив глобалізації на національну економіку суперечливий. Процеси глобалізації значно розширюють можливості окремих країн щодо використання та оптимального комбінування різноманітних ресурсів, з іншого

боку – значно загострюють конкурентну боротьбу, спричиняють неефективне маніпулювання величезними фінансовими та інвестиційними ресурсами, деформують структуру економіки. Місце країн-глобалізаторів упевнено займає світова промислово-фінансова еліта, яка вже сьогодні управляє світовим ринком. Процес глобалізації в його сучасних формах пов'язаний з множиною суперечностей. В умовах глобалізації протистояння між сильними регіональними лідерами посилюється як за рівнем, так і за різними аспектами, і все це послаблює взаємозалежності. Посилюється протистояння між класичними історичними лідерами (США, Велика Британія, Франція, Німеччина, ЄС) та новими військово-політичними центрами впливу (Китай, Бразилія, Індія, країни Південно-Східної Азії тощо) [1, с. 8].

Дискусії щодо передумов, сутності та наслідків глобалізації є доволі багатоаспектними, та все ж серед інших переважає економічний підхід, що трактує глобалізацію як вищий ступінь інтернаціоналізації. Однозначних відповідей на всі питання, пов'язані з глобалізацією, наразі не існує. Існують принаймні два різних підходи до розуміння процесу глобалізації. Перший можна умовно назвати глобомоноцентричним, що відбиває концепцію глобального лідерства, по суті американоцентризму. Другий підхід до процесу глобалізації багато в чому відбиває об'єктивні процеси розвитку людської цивілізації як системного явища. Цей підхід може бути названий глобополіцентричним, що відбито в концепції багатополюсного, поліцентричного світу.

Проблеми становлення цієї більш високої економічної спільності варто розглядати з позицій двох взаємно доповнювальних тенденцій – глобалізації та регіоналізації. Якщо перша відбиває якісно новий стан в економіці і політиці, в інституціональних структурах, то друга виражена в перерозподілі ролі окремих країн або груп країн у світовій економіці. Загалом процеси регіоналізації та фрагментації структурують саму глобалізацію, але простежується і протидія їй, що має швидше периферійний характер.

Представляючи одну з підсистем національної економіки, яка заснована на тісній взаємодії галузевого та територіального поділу праці, регіон становить собою деяку соціально-економічну цілісність, основу якої складає структура господарства, що визначається розташуванням промислових та

сільськогосподарських підприємств, транспортного комплексу. Переважно саме регіон є рухомою силою інтегрування національної економіки у світогосподарську систему, адже за своєю структурою є більш відкритим до проникнення на його територію інших товарів, послуг, ніж загалом до національної економіки, чому сприяє ретельний облік потреб населення регіону, становище й динаміка ринків, що формуються, інтересів держави та окремих підприємств; створення умов для максимального пристосування економіки регіону до внутрішніх та зовнішніх чинників; активна реалізація регіональних інтересів.

Глобалізація зустрічає протиборство з боку країн, що розвиваються, адже вони побоюються впливу великих компаній на свої національні економіки. Спроби насильницької глобалізації (яких би форм не набувало таке насильство) породжують насильницький опір її поширенню по горизонталі й вертикалі, створюючи небезпеку зростання загроз безпеці людства до глобальних масштабів.

Серед економістів існує думка, що вже можна говорити про конкуренцію тільки поза державою. Держава навіть змушена підтримувати монополістів на своєму ринку, щоб вони могли конкурувати на світовому (переважно це трапляється у високотехнологічних галузях).

У кризових ситуаціях, у періоди криз (загальноекономічних або галузевих) посилюються протекціоністські тенденції, відбуваються відступи від досягнутого рівня лібералізації. Ось чому, хоч в довгостроковому плані, глобалізація уявляється незворотнім процесом, тенденція ця розвивається й очевидно буде розвиватися не прямолінійно.

В умовах ринкової економіки держави й регіональні об’єднання діють таким чином, який вони знаходять для себе найприйнятнішим, впливаючи своїми діями на особливості перебігу процесів регіоналізації і глобалізації у світовому господарстві. Світове господарство є складною ієрархічною системою, у якій існує структурна взаємозалежність глобалізації та регіоналізації, неузгодженість процесів викликатиме структурні дисбаланси, асиметрії і навіть кризові явища, попередження або корегування яких вимагатиме глобального управління світовим господарством, що має трансформувати структурну взаємозалежність глобалізації та регіоналізації, що

посилить єдність світового господарства й узгодженість функціонування його суб'єктів і головних елементів.

Отже, сучасні міжнародні інтеграційні процеси сприяли глобалізації регіональних фінансових ринків, посиленню взаємозв'язку окремих національних економік, формуванню цілісності світового господарства й більш ефективному використанню фінансового та виробничого потенціалу окремих держав. Глобалізація економіки породжує суперечності, адже при цьому стикаються інтереси різних економічних, політичних і соціальних сил, різних сфер господарства промислових і фінансових груп і компаній, галузей і країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Куцик П. О., Щупаківський Р. В. Екзистенційні тренди виклики та наслідки глобалізації для забезпечення конкурентоспроможності національної економіки. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. No 67. 2022. С. 5-12. URL: http://www.journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/1141/1076

Олександр Палюх

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ (CBDC) У МІЖНАРОДНОМУ ФІНАНСОВОМУ ПРАВІ

Цифрові валюти центральних банків (CBDC) становлять собою інноваційний фінансовий інструмент, що знаменує новий етап еволюції грошових систем [5]. Фундаментальна дихотомія CBDC розкривається через конвергенцію суверенного монетарного контролю та інноваційних цифрових технологій, формуючи принципово новий клас фінансових активів у глобальній економіці. Імплементація CBDC каталізує трансформацію усталеної фінансової парадигми, модифікуючи архітектоніку платіжних систем, механізми монетарної трансмісії та усталені канони транскордонної фінансової взаємодії.

Міжнароднoправове регулювання CBDC базується на рекомендаціях і стандартах провідних міжнародних фінансових організацій. Банк міжнародних розрахунків (BIS) відіграє ключову роль у розробленні технічних стандартів і правових рекомендацій щодо впровадження CBDC, зосереджуючи увагу на питаннях безпеки та міжсистемної сумісності. Міжнародний валютний фонд (МВФ) забезпечує аналітичну підтримку та технічну допомогу країнам у

процесі розроблення та впровадження CBDC, концентруючись на макроекономічних аспектах і потенційних ризиках для фінансової стабільності [1, с. 248].

Класифікація правових механізмів регулювання CBDC:

1. За рівнем регулювання:

– міжнародний рівень (стандарти BIS, рекомендації МВФ, вимоги FATF);

– наднаціональний рівень (директиви та регламенти інтеграційних об'єднань, регіональні угоди);

– національний рівень (закони про центральні банки, нормативні акти щодо платіжних систем).

2. За об'єктом регулювання:

– технічні аспекти (стандарти безпеки, протоколи взаємодії, криптографічні вимоги)

– операційні аспекти (процедури емісії, механізми транзакцій, системи клірингу)

– інституційні аспекти (повноваження регуляторів, механізми нагляду, режими відповідальності).

Основні напрямки правового регулювання CBDC:

– інституційно-правове забезпечення (комплексне визначення правового статусу CBDC як нового фінансового інструменту в системі грошового обігу, а також регламентація компетенції та повноважень центральних банків щодо регулювання й контролю цифрових валют);

– операційна інфраструктура (всебічне регулювання технічних аспектів функціонування системи CBDC, включаючи впровадження та дотримання міжнародних стандартів безпеки для забезпечення надійності та стабільності системи);

– захист прав користувачів (забезпечення належного рівня конфіденційності персональних даних користувачів системи CBDC при здійсненні операцій, а також гарантування безпеки проведення транзакцій в цифровому середовищі).

Дуальна природа правового регулювання CBDC виявляється в конвергенції норм міжнародного фінансового права та національних

правопорядків, створюючи багаторівневу систему нормативного забезпечення. На наднаціональному рівні тріаду регуляторних інструментів формують стандарти AML/CFT Групи з фінансових дій (FATF), технічні протоколи Банку міжнародних розрахунків (BIS) та макропруденційні директиви МВФ. Особливий правовий режим установлюється для транскордонної інтероперабельності CBDC, де ключового значення набуває гармонізація фіскального законодавства через механізми міждержавних угод про уникнення подвійного оподаткування, включаючи Типову конвенцію ООН 1980 року, що потребує суттєвої модернізації для врахування специфіки цифрових валют центральних банків [2].

На національному рівні впровадження CBDC вимагає суттєвої модернізації законодавства про центральні банки та платіжні системи. Ключовими аспектами є закріплення монопольного права центральних банків на емісію CBDC, установлення вимог до учасників системи CBDC та визначення механізмів захисту прав споживачів. У ЄС додатковим чинником є потреба відповідності систем CBDC вимогам Загального регламенту про захист даних (GDPR). Важливим аспектом правового регулювання CBDC є забезпечення фінансової інклюзії та доступності цифрових валют для всіх верств населення [5]. Це вимагає розроблення спеціальних правових механізмів, що гарантують доступ до CBDC у віддалених регіонах і для вразливих груп населення. Паралельно потрібно розвивати освітні програми з підвищення фінансової грамотності та розуміння специфіки використання цифрових валют.

Трансформація монетарно-правових механізмів у контексті впровадження CBDC створює новий правовий вимір регуляторних повноважень центральних банків. Розширення їх компетенції через імплементацію цифрових інструментів монетарного контролю вимагає фундаментального переосмислення чинної парадигми правового регулювання грошово-кредитної політики. Комплексність такої трансформації зумовлюється потребою збалансування інноваційного потенціалу CBDC з імперативом забезпечення стабільності традиційної банківської системи, що потребує розроблення нової архітектоніки пруденційного нагляду та модернізації механізмів підтримки фінансової стійкості.

Міжнародне співробітництво у сфері регулювання CBDC ускладнюється різними підходами країн до контролю та приватності. Так, Китай робить акцент на посиленому державному контролі, тоді як країни ЄС приділяють більше уваги захисту приватності користувачів. Ця відмінність підходів створює потребу в розробленні уніфікованих міжнародних стандартів через механізми BIS та МВФ для запобігання фрагментації глобальної фінансової системи. Правове регулювання кібербезпеки CBDC вимагає безпрецедентного рівня міжнародної координації [4]. Атаки на інфраструктуру цифрових валют можуть мати серйозні наслідки для фінансової стабільності, що вимагає розроблення комплексних правових механізмів захисту та протоколів реагування на інциденти. Міжнародне співробітництво у сфері кібербезпеки стає критично важливим елементом правового регулювання CBDC.

У системі міжнародного фінансового права впровадження CBDC створює правові передумови для формування альтернативної системи транскордонних розрахунків, що де-юре послаблює монопольне становище долара США в міжнародних платіжних відносинах. Пілотні проєкти міждержавної інтеграції цифрових валют, exempli gratia mBridge, актуалізують потребу розроблення нової нормативної бази для регулювання мультиюрисдикційних цифрових платформ і встановлення уніфікованих правових режимів їх функціонування в міжнародному фінансовому просторі.

Правова дихотомія в регулюванні CBDC набула нового виміру на тлі технологічного прогресу: якщо країни Глобального Півдня активно формують нормативну базу для впровадження цифрових валют (eNaira в Нігерії, цифрова рупія в Індії), то розвинені юрисдикції (США, ЄС, Японія) призупинили законодавчі ініціативи щодо CBDC. Причина такої регуляторної дивергенції може полягати в потенціалі інтеграції штучного інтелекту із системами цифрових валют. Правова архітектоніка поєднання CBDC та AI створює передумови для фундаментальної трансформації міжнародного фінансового правопорядку, що забезпечить справедливе ціноутворення на природні ресурси та сировину. Це особливо актуально для країн із сировинною економікою, включаючи Україну, де впровадження CBDC може стати інструментом забезпечення прозорості експортних операцій та запобігання заниженню цін через офшорні схеми. Однак упровадження таких систем стикається з певним

опором як на міжнародному рівні, так і з боку внутрішніх стейкхолдерів, що потребує додаткового правового регулювання та міжнародної координації [3].

Підсумовуючи проведений аналіз правового регулювання CBDC, варто констатувати його динамічну еволюцію в умовах формування нової парадигми глобального фінансового правопорядку. Імперативом подальшого розвитку нормативного забезпечення функціювання цифрових валют центральних банків постає досягнення оптимального балансу між інтересами множинності стейкхолдерів при одночасному гарантуванні системної стійкості фінансових інституцій. Визначальними векторами вдосконалення правового регулювання CBDC є такі: уніфікація міжнародно-правових стандартів їх функціонування, розроблення механізмів гармонізації вимог щодо захисту персональних даних із забезпеченням кібербезпеки, а також імплементація інноваційних регуляторних підходів у національні правові системи з урахуванням проблем цифрової трансформації фінансового сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грицай С. О. Цифрові гроші в Україні – CBDC? Digital money in Ukraine – CBDC? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 245-248. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/57
2. Конвенція про усунення подвійного оподаткування у зв’язку з коригуванням прибутків асоційованих підприємств (90/463/ЄЕС) : Конвенція; ЄЕС від 23.07.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_001-90 (дата звернення: 08.02.2025)
3. Поєднання цифрової валюти та штучного інтелекту допоможе країнам Глобального Півдня розв’язати глобальну проблему. Укрінформ : веб-сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3838343-poednanna-cifrovoi-valuti-ta-stucnogo-intelektu-dopomoze-krainam-globalnogo-pivdna-rozvazati-globalnu-problemu.html (дата звернення: 08.02.2025)
4. Рябокінь М. В. Виклики впровадження цифрової валюти центрального банку у контексті нової еволюційної форми грошей в Україні: світовий досвід. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-63
5. Що таке CBDC і навіщо світові центробанки запускають власні цифрові валюти. *UA.NEWS* : веб-сайт. URL: https://ua.news/ua/money/chto-takoe-cbdc-y-zachem-myrovye-tsentrobanky-zapuskayut-sobstvennye-tsyfrovye-valyuty (дата звернення: 08.02.2025)

Наталія Пузирна

МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ІНОЕМЦІВ

Сучасний світ характеризується інтенсифікацією міжнародної міграції, що зумовлено глобалізацією, економічною інтеграцією, політичними конфліктами й іншими чинниками. У цьому контексті питання правового статусу іноземних громадян є надзвичайно важливим, оскільки воно впливає на функціювання держав, забезпечення прав людини та національну безпеку. Адміністративно-правовий статус іноземців визначає їхні права, обов'язки та відповідальність, що потребує чіткого правового регулювання, особливо в умовах динамічних змін.

У сучасній правничій науці немає єдиного підходу до визначення поняття «правовий статус особи», його структури та класифікації. У загальній теорії права зазвичай розглядається правовий статус особи як юридично закріплене становище особистості в суспільстві. М. Вітрук пропонує розрізняти це поняття в широкому та вузькому значеннях, де перше можна вважати «правовим становищем», а друге – «правовим статусом» (незважаючи на етимологічну схожість термінів «становище» і «статус»). За словами автора, ядро правового становища особи складає система юридичних прав, свобод, обов'язків і законних інтересів особи, що функціюють як єдність, тобто це і є правовий статус особи [1, с. 5].

Отже, політичні права і свободи належать людині як члену політичного співтовариства, де вона є передусім громадянином України. Варто зазначити, що за винятком права на об'єднання в неполітичні організації та права на індивідуальні або колективні звернення, політичні права належать лише громадянам України. Правовий статус особи включає комплекс її юридичних прав, свобод та обов'язків. Поняття «права та свободи іноземців в Україні» як «можливості», визначені міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, Конституцією та законами України, дозволяють іноземцям обирати вид і міру своєї поведінки для користування

економічними, соціальними, культурними та іншими благами, щоб задовольняти свої законні інтереси.

Деякі науковці підтримують ідею розширення прав іноземців у політичній сфері. А. Чернявський пропонує надати іноземним громадянам та особам без громадянства, які постійно проживають в Україні, право на активне, а за можливості – й пасивне виборче право під час місцевих виборів і референдумів [2, с. 26]. Конституційно-правовий статус іноземців у нашому контексті можна розглядати як цілісну систему взаємопов'язаних прав, свобод і обов'язків іноземного громадянина, який законно перебуває в Україні. Режим іноземців визначається ставленням держави до їх перебування на території, загальними принципами регулювання правовідносин, в які вони вступають, що відображає основи здійснення їхніх прав і обов'язків.

Аналізуючи муніципально-правовий статус іноземців в Україні, А. Левенець підкреслює важливість забезпечення активної участі іноземців, які постійно проживають в Україні, у вирішенні місцевих справ як частини їх інтеграції в місцеві громади. Серед прав іноземців на місцевому рівні він зазначає право подавати письмові звернення до органів місцевого самоврядування, оскаржувати незаконні рішення і звертатися за відшкодуванням матеріальної та моральної шкоди, а також брати участь у громадських слуханнях й ініціювати місцеві питання [3, с. 12-14].

Попри відсутність виборчих прав для іноземців в Україні, існує законодавчо унормована можливість їх залучення до участі в місцевому самоврядуванні, що дозволяє враховувати позитивний міжнародний досвід у вирішенні місцевих проблем. Іноземці, які проходять службу у Збройних Силах України на контрактній основі, тимчасово вважаються легальними мешканцями України на період служби.

У міжнародному праві спостерігається тенденція наближення правового статусу іноземців до статусу громадян держави перебування, при цьому їхні права регулюються законами країни перебування. Усі іноземці, крім осіб з особливим статусом, підпадають під юрисдикцію держави перебування, а за правопорушення за її межами несуть відповідальність згідно з міжнародними зобов'язаннями та національним законодавством. Існують злочини та

правопорушення, суб’єктами яких можуть бути виключно іноземці, – наприклад, шпигунство чи порушення режиму перебування.

Іноземці підпорядковуються як юрисдикції держави перебування, так і держави свого громадянства, що може створювати ситуації конкурувальної юрисдикції. Водночас вони можуть користуватися правами відповідно до свого національного законодавства, якщо це не суперечить законодавству країни перебування, зокрема щодо політичних прав, військової служби та регулювання в’їзду/виїзду.

Регулювання статусу іноземців базується на міжнародних та національних правових стандартах, що забезпечують узгодженість їх прав і обов’язків. У міжнародному праві спостерігається тенденція зрівняння у правах іноземців із громадянами держави перебування. Закони приймальної країни застосовуються до іноземців, за винятком осіб з особливим статусом. Вони підпорядковуються кримінальній, адміністративній та цивільній юрисдикції держави проживання, а за правопорушення поза її межами несуть відповідальність відповідно до міжнародних зобов’язань. Іноземці одночасно перебувають під територіальною юрисдикцією держави проживання та екстериторіальною юрисдикцією держави свого громадянства. У разі конфлікту законів може виникати конкуренція юрисдикцій, однак права й обов’язки іноземців визначаються законодавством держави перебування, якщо це не суперечить її суверенітету й безпеці [4, с. 156].

На основі аналізу міжнародних і національних правових стандартів можна зробити висновок, що правовий статус особи, зокрема іноземців є багатогранним поняттям, яке включає комплекс юридичних прав, свобод і обов’язків. Відсутність єдиного підходу до визначення поняття «правовий статус особи» у правничій науці свідчить про складність і багатошаровість цього феномену. Іноземці, які перебувають на території України, користуються широким спектром прав і свобод, визначених Конституцією, законами України та міжнародними договорами, згоду на обов’язковість яких надала Верховна Рада України. Водночас існують певні обмеження, зокрема у сфері політичних прав, які зазвичай належать лише громадянам України.

На міжнародному рівні відзначається тенденція до зрівняння прав іноземців із громадянами держави перебування, що сприяє інтеграції іноземців

у приймальне суспільство. Україна поступово імплементує ці стандарти, забезпечуючи правове регулювання, яке відповідає сучасним вимогам. Проте залучення іноземців до участі в місцевому самоврядуванні є перспективним напрямком розвитку, який може сприяти їхній інтеграції в українське суспільство та запозиченню найкращого міжнародного досвіду. Особливе значення має забезпечення дотримання балансу між суверенітетом держави та правами іноземців, що є важливим компонентом як національного, так і міжнародного правопорядку.

Отже, адміністративно-правовий статус іноземців в Україні має значну актуальність у контексті євроінтеграційних прагнень країни та необхідності ефективного регулювання їхнього перебування. Він визначається системою прав, обов'язків і відповідальності, закріплених національними та міжнародними правовими актами, і залежить від мети, тривалості перебування та правосуб'єктності іноземців. У правовій науці відзначається відсутність єдиного підходу до поняття «правовий статус особи», що підтверджує складність цього феномену. Права іноземців в Україні регулюються міжнародними договорами, Конституцією та законами, водночас існують обмеження у політичній сфері та доступі до певних посад. Адміністративно-правовий статус іноземців потребує подальшого вдосконалення, зокрема щодо уточнення понять, профілактики правопорушень і врегулювання правових колізій. Подальші дослідження мають бути спрямовані на гармонізацію національних і міжнародних стандартів, підвищення ефективності правозастосування та забезпечення балансу між інтересами держави й правами іноземців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вітрук Н. В. До теорії правосуб'єктності (правоздатності) як правовідносини. *Питання держави і права*. Тернопіль : Вид-во Тернопільського ун-ту, 1968. С. 3-8.
2. Чернявський А. Л. Проблеми реалізації виборчих прав іноземців та осіб без громадянства в контексті євроінтеграції України. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 3. С. 25-27.
3. Левенець А. В. Муніципально-правовий статус іноземців в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків, 2017. 20 с.
4. Кривошеєнко Ю. Е., Рудой К. М. Адміністративно-правовий статус іноземних громадян та осіб без громадянства. *Проблемні питання правоохоронної та правозахисної діяльності в контексті євроінтеграційних*

тенденцій: матеріали Міжнародної курсантсько-студентської наук.-практ. конф. (м. Одеса, 5 квітня 2019 р.). редкол. В. П. Маковій, та ін. Одеса: ОДУВС, 2019. С. 167–170.

Марія Самойленко

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ-ПРАВНИКІВ

Науковий керівник: проф. Ігор Озерський

Для юридичної діяльності характерними є наявність великих інтелектуальних навантажень і високий рівень емоційності. Крім того робота юриста часто пов'язана з виконанням обов'язків в екстремальних і стресових умовах, що призводить до нервово-психічного перевантаження й викликає у правника стійкі стани психічної напруженості, емоційної нестійкості, що може виявитися у зниженні працездатності, загальному почутті втоми та емоційному виснаженні [1, с. 221]. Тому актуальним видається питання розвитку емоційно-вольових якостей у правників ще на стадії навчання на юридичних факультетах задля успішного здійснення ними професійної діяльності в майбутньому.

Питання емоційної готовності майбутніх юристів до професійної діяльності досліджували С. Дерев'янко, Г. Дубчак, В. Зарицька, Я. Куценко, І. Корнієнко, О. Лящ, І. Озерський, І. Харченко, М. Хворост та інші.

Емоції – це психічні стани людини, у яких реалізується безпосереднє ситуативне переживання тих явищ та ситуацій, які впливають на неї [2, с. 96]. До вольових належать усі дії і вчинки, що відбуваються не за внутрішнім бажанням, а за потребою, а також ті дії, що пов'язані з подоланням різних життєвих труднощів і перешкод [3, с. 192].

Ключовою особливістю професійного становлення фахівців у сфері юриспруденції є потреба формування емоційної готовності до майбутньої професійної діяльності в період навчання у вищих навчальних закладах [4, с. 105]. Емоційна готовність є своєрідним регулятором задоволення своєю роботою та її змістом, відчуття внутрішнього спокою, впевненості у собі. Емоційна готовність до здійснення юридичної діяльності зумовлена рівнем формування емоційної компетентності особистості правника як результат розвитку його емоційного інтелекту [5, с. 154].

Емоційно-вольова сфера професійної діяльності студента-юриста висвітлює внутрішній світ майбутнього фахівця, структуру чинників, за допомогою яких він демонструє своє ставлення до певних майбутніх професійних ситуацій. Особливістю емоційно-вольових процесів майбутніх професіоналів є те, що вони безпосередньо висвітлюють зв'язок між мотивами діяльності та її реалізацією [5, с. 152].

У професійній діяльності студента-правника емоційно-вольові процеси є найважливішим чинником регулювання процесу пізнання, обміну інформацією, установлення спілкування [5, с. 152]. Як зазначає І. Озерський [6, с. 82], правнику постійно доводиться переборювати якісь стресові, часом критичні та екстремальні ситуації у своїй діяльності. Такими ситуаціями можуть бути: ризик ухвалення рішення (санкціювати обшук, арешт, іншу негласну слідчу дію), особистий ризик (провести обшук без дозволу суду), ризик втратити близьку людину (погрози, шантаж стосовно родичів слідчого, прокурора, судді взамін на уникнення покарання) тощо.

Емоційні реакції на подібні негативні ситуації можуть викликати певні зміни у психіці майбутнього юриста, які призводять до соціальних змін особистості. Тому потрібно формувати у студентів-правників здатність керувати своїми емоціями, підтримувати високу професійну ефективність, здійснювати діяльність без конфліктів у важких стресових ситуаціях [5, с. 152].

Емоційна готовність особистості до майбутньої професійної діяльності є результатом емоційного розвитку та інтелекту й містить у собі такі критерії та показники оцінки якості:

- конструктивний – здатність використання емоційних знань і вмінь з метою встановлення стратегії і тактики власних дій для нормального розвитку та упровадження внутрішньої можливості та здібності особи;
- стабілізуючий – визначає можливість керувати емоційними знаннями, що сприяє підтримці емоційного здоров'я людини;
- регулятивний – присутність і досвід використання емоційних знань, що сприяють формуванню адаптивної професійної поведінки.

На думку І. Харченко, найефективніше формування компетенцій здійснюється у процесі: використання проблемних ситуацій, які відображають складні завдання та вибір рішення в стресових і небезпечних випадках; ведення

щоденного журналу, що фіксує процес навчання для отримання поглибленої інформації про конкретну проблему з погляду типових помилок та ухвалення раційних рішень.

Теоретична модель процесу формування емоційного інтелекту у студентів юридичного факультету має поєднуватися з адаптивним досвідом в управлінні емоціями, розумом та фізіологічними реакціями на стресові ситуації. Майбутнім правникам потрібно вміти досягати взаєморозуміння у процесі виконання професійних функцій, розбиратися в поведінці людей, розуміти їх емоційний стан і потреби, надавати емоційну підтримку, знаходити індивідуальні підходи, емоційно адекватно реагувати на гнів, невдоволення, критику з боку інших, зберігати рівновагу в конфліктних ситуаціях, бути підготовленими до ефективної комунікації та емоційно розумної поведінки [5, с. 154-155].

Уважаємо за доцільне навести також окремі етапи розвиту емоційно-вольової стійкості юриста та рекомендації з їх упровадження [7, с. 266]:

Перший етап – мотиваційноорієнтований – спрямований на актуалізацію мотиваційного компонента. У правника має сформуватися мотивація до розвитку в себе емоційно-вольової стійкості; глибокий інтерес до самовиховання та самовдосконалення; висока самодисципліна й вимогливість до себе. Основними завданнями цього етапу є:

– визначити наявний стан емоційно-вольової стійкості;

– сформувати необхідні установки, позитивне ставлення, інтерес і мотивацію до розвитку емоційно-вольової стійкості;

– сформувати систему вихідних понять із проблеми емоційно-вольової стійкості, схарактеризувати її важливість для професійної діяльності та методи її розвитку.

Показники успішності цього етапу: сформована мотивація до розвитку емоційно-вольової стійкості; стійкий інтерес до самовдосконалення; високий рівень самодисципліни та вимогливості до себе.

Другий етап – релаксаційно-рефлексійний, на якому здійснюється цілеспрямований вплив на емоційний компонент. Завданнями цього етапу є:

– розвинути у правників вміння релаксації;

– на фоні нервово-м’язового розслаблення навчити їх розпізнавати внутрішні переживання та емоції;

– сформувати вміння диференціювати внутрішні відчуття та здатність до рефлексії різних емоційних станів.

Показники успішної реалізації цього етапу: уміння розслабляти м’язи та викликати у себе стан спокою, мобілізувати сили організму; уміння керувати рівнем рефлексії та розрізняти емоційні стани і поведінкові реакції.

Третій етап – розвивально-регулятивний, що за своїм змістом є основним і спрямований впливати на вольовий і пізнавально-прогностичний компоненти. Головні завдання цього етапу:

– вдосконалити навички емоційно-вольової саморегуляції та самоконтролю;

– сформувати у правників стан ситуативної психологічної готовності до дії стрес-факторів особливих умов професійної діяльності.

Показники успішності наведеного етапу: удосконалені навички емоційно-вольової саморегуляції та розвинені вольові якості; уміння актуалізувати власні емоційно-вольові якості у стресогенних умовах.

Тобто для того, щоб розвивати емоційний інтелект у майбутніх юристів, потрібно усвідомлювати власні емоції та займатися самоаналізом; розвивати емпатію, тобто спробувати зрозуміти емоції іншої людини; мотивувати себе; покращувати навички спілкування; застосовувати набуті навички на практиці [5, с. 155].

Отже, розвиток емоційно-вольових якостей є основним чинником професійного становлення та успіху майбутніх правників, оскільки професія вимагає діяти спокійно, впевнено, вміти швидко ухвалювати рішення, часто і у стресових умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шепеленко Т. Л. Психологічна готовність майбутніх фахівців юридичного профілю до професійного самовизначення. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2019. № 1 (17). С. 218-223.
2. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергеенкова / за ред. Н. А. Побірченко. Київ : Науковий світ, 2007. 274 с.
3. Полілуєва І. В. Основні підходи до аналізу закономірностей емоційно-вольової регуляції діяльності людини. *Вісник Харківського національного*

педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія. Харків : ХНПУ, 2016. Вип. 53. С. 186-194.
4. Лящ О.П. Значення емоційного інтелекту в професійній діяльності юристів. URL : http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/23414/1/104-106.pdf (дата звернення: 21.02.2025).
5. Харченко І.І. Розвиток емоційного інтелекту майбутніх юристів. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки»*. 2021. Вип. № 1. С. 151-156.
6. Озерський І. В. Юридична психологія : навч. посіб. Полтава. Видавництво «Полтавський літератор». 2024. 668 с.
7. Андрусишин Ю. І. Структурно-функціональна модель розвитку емоційно-вольової стійкості правоохоронців. *Вісник Національного університету оборони України*. 2014. № 6 (43). С. 262-267.

Валентина Троцька

ПРАВОВІ МОДЕЛІ ПРАВОМІРНОГО ОЦИФРУВАННЯ ТВОРІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄС

Питання винайдення правових моделей, що дозволяли б збереження творів як культурної спадщини в нових доступних форматах, гостро постало в світі, та в ЄС, зокрема, з розвитком цифрових технологій та появою можливості відтворення (оцифрування) творів. Однак на заваді втіленню мети масового оцифрування творів стали виключні авторські права, гарантовані законодавством, за яких будь-яка особа може використати охоронюваний твір лише з дозволу суб'єкта авторського права та з виплатою винагороди, крім випадків вільного використання творів. Тож виникла потреба у вирішенні питання, як, не порушуючи авторського права, забезпечити масове оцифрування колекцій творів закладами культурної спадщини – бібліотеками, музеями, архівами, установами зі збереження кінематографічної чи аудіоспадщини (далі – заклади). У зв'язку з цим у ЄС запропоновано правові моделі щодо дозволеного відтворення творів, ознайомлення з перевагами та недоліками яких буде корисним з урахуванням європейського вектору розвитку законодавства України.

Згідно з Директивою 2012/28 про певні дозволені способи використання сирітських творів (далі – Директива 2012/28) [1] передбачено правову модель щодо можливості закладами відтворювати твори, автори яких, чи інші суб'єкти

авторського права не відомі, або яких не можливо віднайти (далі – сирітські твори). Однією з умов визнання твору сирітським є ретельний пошук його автора чи іншого суб'єкта авторського права. Джерела, за якими заклади мають здійснювати пошук, визначаються кожною державою-членом ЄС, з урахуванням тих, що перелічені у Додатку до Директиви 2012/28 (це пошук через численні бази даних, реєстри асоціацій, видавництв тощо). На сьогодні всі держави-члени ЄС імплементували положення Директиви 2012/28 у національне законодавство.

Проте у Звіті Європейської Комісії про застосування Директиви 2012/28, опублікованому 5 жовтня 2022 року (далі – Звіт) [2], зазначено, що база даних сирітських творів, адміністратором якої є Офіс інтелектуальної власності ЄС (далі – EUIPO), наповнюється досить повільно – 122 користувача з усіх держав-членів ЄС. Основною причиною є «обтяжливий характер механізму ретельного пошуку, який сприймається як бар'єр, що перешкоджає застосуванню положень Директиви», і тому актуальність механізму «як потенційного інструменту для масового оцифрування культурної спадщини, виявилася обмеженою» [2].

Розуміючи недоліки зазначеної правової моделі, у Директиві 2019/790 про авторське право й суміжні права на єдиному цифровому ринку (далі – Директива 2019/790) [3] запропоновано іншу правову модель стосовно відтворення закладами творів, що вийшли з комерційного обігу (далі – позакомерційні твори). Такими є твори: що постійно перебувають у колекції закладів (ст. 8 (1)); не були призначені для комерційного використання, чи ніколи не використовувалися в комерційних цілях, – наприклад, плакати, листівки, журнали або аматорські аудіовізуальні твори, а також неопубліковані твори (п. 30, п. 37 преамбули).

На відміну від Директиви 2012/28, згідно з якою закладу потрібно здійснити ретельний пошук суб'єктів авторського права, на виконання вимог Директиви 2019/790 достатньо перевірити, чи є твір комерційно доступним, заклад має «докласти розумних зусиль, щоб оцінити доступність творів для громадськості через загальновживані комерційні канали» (ст. 8 (5)). Очевидно, що за відсутності в Директиві 2019/790 уніфікованих правил заклади можуть по-своєму трактувати позакомерційність творів, що не сприяє єдиному

застосуванню положень у різних державах-членах ЄС. Тож існує потреба в чіткому визначенні поняття «загальновживані комерційні канали».

Не існує чіткості й стосовно кінцевих дат спливу комерційної доступності твору, установлення яких покладено на розсуд держав-членів ЄС (ст. 8 (5)). Так, за законодавством Угорщини, літературні твори вважаються вилученими з торгівлі, якщо вони опубліковані до 31 серпня 1999 року. У Франції, позакомерційними є твори, оприлюднення яких здійснено 30 і більше років тому. В Італії такий строк складає 10 років [4]. Тобто кінцеві дати не уніфіковано, що може викликати питання у використанні ідентичних видів творів на території різних держав-членів ЄС.

Для правомірного відтворення позакомерційних творів заклади мають отримати дозвіл (невиключну ліцензію) через ОКУ, які здійснюють розширене колективне управління. Такий механізм не вимагає проведення ретельного пошуку суб'єктів авторського права закладами, а завдання збору, розподілу та виплати винагороди суб'єктам покладається на ОКУ. Але при реалізації цієї моделі виявилися проблемні питання.

По-перше, діяльність ОКУ має територіальний характер, а відтак не може поширюватися на правовідносини, що виникають на території інших країн, окрім коли між відповідними організаціями укладені договори, за якими ОКУ може збирати, розподіляти винагороду для іноземних суб'єктів авторських прав. Тож правове регулювання відносин не покриває ліцензування в усіх державах-членах ЄС. Кожна ОКУ встановлює власні тарифи виплати винагороди (роялті) за використання творів, виходячи з кількості закладів, зареєстрованих читачів і сфери використання творів. Так, згідно з договором, укладеним між Національною цифровою бібліотекою Чехії та ОКУ «DILIA» (щодо використання монографій, періодичних видань та журналів), виплата винагороди складає близько 800 000 євро за рік; а з ОКУ «OOA-S» (щодо використання творів образотворчого мистецтва) – 200 000 євро. За договором, укладеним між Словацькою національною бібліотекою та ОКУ «LITA», щорічна оплата складає 240 000 євро на рік [5], а згідно з Угодою, укладеною між Королівською бібліотекою Нідерландів та ОКУ «LIRA», «Pictoright», – 115 000 євро [6].

По-друге, дозволяється використання творів певними способами. Так, дія ліцензії поширюється на онлайн-доступ до творів через пристрої, розташовані в приміщеннях бібліотек, дистанційний перегляд зареєстрованими читачами платформи бібліотеки, але на ліцензійній території. Такі обмеження не прийнятні для цифрових бібліотек (Europeana та ін.), «оскільки не сприяють доступу до оцифрованої культурної спадщини із-за транскордонного обмеження» [5].

Ключовою вимогою є те, що заклади мають укласти угоду з ОКУ, яка є репрезентативною. При цьому ознаки репрезентативності має визначити держава-член ЄС з урахуванням категорії прав, якими управляє ОКУ, здатності ефективно управляти майновими правами, творчого сектору, в якому вона працює, та того, чи охоплює організація значну кількість правовласників відповідного виду творів (п. 48 преамбули). У тих випадках, коли діє більше ніж одна репрезентативна ОКУ, держави-члени ЄС мають установити спеціальні правила, – наприклад, спільного укладання договору між ОКУ та закладами (п. 33 преамбули). Проте «існує занепокоєння, якщо від Закладу вимагатимуть звертатися до кількох ОКУ для одного виду творів, це зробить процес невиправдано обтяжливим» [4].

На практиці існує інший підхід: заклад укладає договір з однією ОКУ, яка на підставі договорів, укладених з іншими ОКУ, перерозподіляє зібрану винагороду, належну правовласникам. Так, у Німеччині ОКУ «VG WORT» (літературні твори) і «VG BILD-KUNST» (твори образотворчого мистецтва) співпрацюють для полегшення ліцензування, щоб «весь вміст книги з текстом та ілюстраціями об’єднати в одній ліцензії» [4].

За відсутності в державі жодної репрезентативної ОКУ щодо відповідних видів творів держави-члени ЄС мають передбачити в законах винятки та обмеження авторського права, згідно з якими некомерційні заклади можуть вільно відтворювати, надавати доступ на власних вебсайтах до позакомерційних творів (ст. 8 (2)). Отже, від наявності чи відсутності у країні репрезентативної ОКУ залежить, чи має заклад отримувати дозвіл та виплачувати винагороду, або мати право вільно використовувати твори. Позитивним напрацюванням є те, що відомості про позакомерційні твори оприлюднюються в базі даних на єдиному онлайн-порталі EUIPO за шість

місяців до того, як їх буде використано закладом (ст. 10 (1)), що надає можливість суб'єктам авторського права, подавши запит, у будь-який час вилучити твори зі сфери застосування механізму ліцензування або зі сфери застосування винятку чи обмеження (ст. 8 (4)).

Ознайомлення з наведеною практикою ЄС є корисною для України, оскільки в нашій країні передбачено лише одну з розглянутих правових моделей масового оцифрування творів, а саме дозволеного використання сирітських творів згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права».

Наведені приклади правових моделей свідчать, що модель стосовно відтворення позакомерційних творів має певні переваги порівняно з моделлю дозволеного відтворення сирітських творів. Водночас існують і недоліки. Зокрема, чітко не визначено, що вважати «загальновживаними комерційними каналами», не встановлено уніфікований перебіг строку, згідно з яким твір уважатиметься позакомерційним, не досягнуто мети транскордонного поширення творів. Тому ознайомлення з подальшою практикою застосування законодавства про авторське право держав-членів ЄС дозволить визначити, наскільки запропонована правова модель є ефективною для досягнення мети масового оцифрування творів, а також розглянути питання про доцільність передбачення в Законі України «Про авторське право і суміжні права» положень про відтворення позакомерційних творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 on certain permitted uses of orphan work.s Text with EEA relevance. OJ L 299, 27.10.2012, p. 5–12.
2. Report on the application of the «Orphan Works Directive». 09 December 2022. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/SWD_2022_412_1_EN_document_travail_service_part1_v2_hMkwvT5vlASTk4zQqZi0Wth3bk_92220.pdf
3. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. OJ L 130, 17.5.2019. p. 92–125.
4. Out of Commerce Works FAQs: key concepts in the Directive. URL: https://pro.europeana.eu/page/out-of-commerce-works-faqs-key-concepts-in-the-directive

5. Matas A. Licences for out of commerce works: the state of play. URL: https://pro.europeana.eu/post/licences-for-out-of-commerce-works-the-state-of-play
6. Koepelovereenkomst «Out-of-Commercie Periodieken». URL: https://www.kvan.nl/themas/auteursrecht-werken-die-niet-langer-in-de-handel-zijn-periodieken

Надія Федорова

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ СУМІЖНИХ ПРАВ: ЗНАЧЕННЯ РИМСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Охорона прав інтелектуальної власності, зокрема суміжних прав, є ключовим елементом розвитку культурної та економічної політики сучасних держав. Ухвалення Римської конвенції про охорону прав артистів-виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення 1961 року стало важливим кроком у створенні міжнародного правового середовища, яке захищає інтереси не лише авторів, але й усіх учасників творчого процесу. Для України, яка прагне інтеграції в європейське та світове культурне співтовариство, питання охорони суміжних прав набуває особливого значення.

Історія охорони суміжних прав почалася від XX століття, коли потреба в захисті прав артистів і виробників фонограм стала очевидною. «У 1928 році на Римській конференції було розпочато обговорення цих питань, що зрештою призвело до створення Римської конвенції у 1961 році» [1, с. 8]. Конвенція стала відповіддю на виклики, пов’язані з розвитком технологій. Упродовж десятиліть вона зазнавала модифікацій, щоб відбити нові реалії, такі як цифровізація та інтернет, які значно змінили ландшафт творчої індустрії.

Основні положення Римської конвенції [2] є такими: закріплює право артистів-виконавців запобігати без їхньої згоди телерадіопередачі, запису та публічного сповіщення їхніх виконань. Це право є критично важливим для захисту інтересів артистів у контексті нових технологій і форм розповсюдження контенту. Це зокрема означає, що артисти мають можливість контролювати, як і де використовуються їхні виконання, що запобігає несанкціонованому використанню їхньої творчої діяльності.

Кожна договірна держава має право у своєму національному законодавстві передбачати виключення з гарантій, наданих Конвенцією. Це може стосуватися використання в особистих цілях, використання коротких уривків для повідомлення про поточні події, короткочасного звукового запису, здійснюваного організацією мовлення для своїх власних передач, а також використання виключно в навчальних або науково-дослідних цілях. Це надає державам гнучкість в адаптації норм охорони прав до своїх специфічних умов, проте також ставить перед ними проблему знайти баланс між захистом прав і суспільними інтересами.

Важливо, що охорона не залежить від формальностей, за винятком випадків, коли це прямо зазначено, – наприклад, вимоги щодо маркування фонограм знаком (Р) та року публікації. Конвенція також передбачає виплату справедливої винагороди виконавцям і виробникам фонограм за використання їхньої продукції в телерадіомовленні або публічному сповіщенні, що підкреслює важливість фінансового захисту.

Організації мовлення отримують права на контроль за ретрансляцією, записом та відтворенням своїх передач, що забезпечує додатковий рівень захисту їхньої продукції та сприяє розвитку професійної діяльності у сфері медіа. Строк охорони прав, закріплений Конвенцією, триває не менше ніж до закінчення двадцятирічного періоду від моменту запису фонограм або виконань.

Держави-учасниці Конвенції зберігають право укладати спеціальні угоди між собою, якщо такі угоди передбачають надання виконавцям, виробникам фонограм або організаціям мовлення більш широких прав, ніж ті, що надаються цією Конвенцією. Це підкреслює гнучкість системи охорони прав і можливість країнам адаптувати її під свої національні потреби, забезпечуючи тим самим ефективніше використання культурних продуктів.

Держава-учасниця може денонсувати Конвенцію, і це робиться через повідомлення Генерального Секретаря ООН. Денонсація набирає чинності через дванадцять місяців після отримання повідомлення. Проте право на денонсацію може бути здійснено не раніше ніж через п’ять років від моменту, коли Конвенція набула чинності для цієї держави.

Держава-учасниця перестає бути учасницею Конвенції в разі припинення її участі у Всесвітній конвенції про авторське право або членства в Міжнародному союзі з охорони літературних і художніх творів. Це підкреслює важливість міжнародних зобов'язань для підтримки охорони прав, адже відмова від участі в міжнародних угодах може призвести до втрати прав і гарантій для своїх громадян.

Через п'ять років після набуття чинності Конвенцією будь-яка Держава-учасниця може запропонувати скликати конференцію для перегляду Конвенції. Для ухвалення змін потрібна більшість у дві третини голосів держав, які беруть участь у конференції. У разі ухвалення нової Конвенції попередня перестає бути відкритою для ратифікації. Це забезпечує адаптивність міжнародного правового середовища до нових викликів і реалій, що виникають у сфері охорони інтелектуальної власності.

Цією Конвенцією засновується Міжурядовий комітет, до обов'язків якого входять такі: вивчати питання, пов'язані із застосуванням і дією цієї Конвенції; збирати пропозиції та готувати документацію для можливого перегляду Конвенції. Комітет складається з представників Держав-учасниць, обраних із належним врахуванням справедливого географічного представництва. Кількість членів Комітету змінюється залежно від кількості Держав-учасниць: він складатиметься з шести членів, якщо Держав-учасниць буде дванадцять або менше; із дев'яти членів, якщо Держав-учасниць буде від тринадцяти до вісімнадцяти, і з дванадцяти членів, якщо Держав-учасниць буде більше вісімнадцяти. Комітет створюється після закінчення дванадцяти місяців від дня набуття Конвенцією чинності через проведення виборів з Держав-учасниць, кожна з яких має один голос. Вибори організовуються Генеральним директором Міжнародного бюро праці, Генеральним директором ООН із питань освіти, науки і культури і Директором Бюро Міжнародного союзу з охорони літературних і художніх творів відповідно до правил, попередньо схвалених більшістю Держав-учасниць.

Комітет обирає голову та керівних осіб, а також ухвалює правила, які визначають його функціювання і порядок оновлення складу, щоб забезпечити черговість членства всіх Держав-учасниць. Секретаріат Комітету складається зі

співробітників зазначених міжнародних організацій, призначуваних відповідно до їхніх генеральних директорів.

Засідання Комітету проводяться почергово у штаб-квартирах цих міжнародних організацій, коли більшість членів уважає це за потрібне. Витрати членів Комітету покладаються на їхні відповідні уряди.

Для України, яка наразі проходить етапи адаптації до міжнародних стандартів, Римська конвенція має особливе значення. По-перше, інтеграція в міжнародну правову систему забезпечує захист прав українських артистів і виробників фонограм на глобальному рівні. Це підвищує інтерес до української культури та продукції, сприяючи її популяризації за межами країни. Наявність правових гарантій на міжнародному рівні відкриває нові можливості для співпраці з іноземними партнерами. По-друге, дотримання норм Римської конвенції зміцнює правову базу для розвитку індустрії розваг в Україні. Відповідність міжнародним стандартам допоможе залучити іноземні інвестиції в культурний сектор, створюючи нові робочі місця та можливості для розвитку талантів. Це також сприятиме створенню сприятливого середовища для розвитку нових медіаформатів і технологій.

Також в умовах глобалізації та стрімкого розвитку технологій захист суміжних прав стає критично важливим для запобігання піратству та неправомірному використанню культурних продуктів. Зміцнення правової охорони сприяє створенню здорової конкурентної середовища для українських творчих індустрій, що в свою чергу стимулює інновації та креативність.

Римська конвенція про охорону прав артистів-виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення є важливим документом, який визначає основи охорони суміжних прав. Для України дотримання норм Конвенції є ключовим чинником для інтеграції у світове культурне середовище, захисту інтересів українських артистів та розвитку культурної індустрії. Активна участь України в міжнародному правовому полі стане запорукою не лише захисту національної культурної спадщини, але й розвитку економіки загалом. Ключовим завданням на майбутнє є посилення співпраці між державними установами, культурними організаціями та міжнародними партнерами для забезпечення ефективної реалізації прав, закріплених у Римській конвенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дроб’язко В. С. Історичні та теоретично-практичні аспекти становлення і розвитку міжнародної системи охорони суміжних прав : науково-практичний посібник. НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. К. : Інтерсервіс. 2021. 102 с.
2. Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення від 26 жовтня 1961 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_763#Text

Данило Цимбалюк

ПЕРЕШКОДИ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ У РИНОК ПРАЦІ

Воєнні дії та запровадження воєнного стану в Україні спричинили значні масштаби міграції населення переважно працездатного віку. Згідно з даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на 19.02.2025 р. 6 906 500 українців мали статус біженців за кордоном. Із них 6 346 300 осіб зареєстровані в країнах Європи. Станом на лютий 2025 р. 1243,4 тис. українців перебували в Німеччині, 998,1 тис. – у Польщі, 390,0 тис. – у Чехії, 223,9 тис. – в Іспанії [1]. Значні масштаби міграції українців є значним викликом для суспільства та економіки як України, так і країн – реципієнтів. У зв’язку з цим набуває актуальності питання про інтеграцію українців у різні сфери суспільного життя, передусім у ринок праці.

Дослідження різних науковців указують на те, що мігранти стикаються з численними проблемами на шляху до швидкої та успішної інтеграції в місцеві ринки праці. Перешкоди, як правило, включають мовний бар’єр, труднощі з визнанням кваліфікації та навичок, набутих за кордоном, а також обмеженість соціальних і професійних мереж у регіоні, через які можна знайти роботу. Мігранти також можуть бути не знайомі з місцевими нормами ведення бізнесу чи роботи, стикатися з конкуренцією з боку місцевих претендентів або дискримінацією (упередженістю) з боку роботодавців. Не сприяють ефективному працевлаштуванню труднощі, пов’язані з визнанням правового статусу мігрантів, перервані кар’єрні траєкторії працевлаштування або навчання, психологічні травми [2, с. 3].

Наведений перелік варто доповнити політичними бар’єрами та культурними відмінностями, браком м’яких навичок (soft skills), що

притаманні окремим культурам, стереотипами щодо мігрантів, зокрема з боку роботодавців [3, с. 1, 48], відсутністю стимулів для роботодавців наймати мігрантів, низькою поінформованістю мігрантів про можливості працевлаштування, браком кваліфікації, професійних навичок і мотивації інтегруватися в ринок праці [4, с. 9-11], відсутністю вибору на ринку праці [5, с. 1].

Ключовим бар'єром на шляху інтеграції мігрантів у Нідерландах є «культурні відмінності», які пов'язані з відсутністю м'яких навичок, характерних для нідерландської трудової культури. Так, із-поміж м'яких навичок, які вважаються специфічними для нідерландської культури праці, відзначаємо вміння працювати самостійно, виявляти ініціативу, висловлюватися, відчувати / виявляти відповідальність за свою сферу діяльності та нідерландську «трудову етику» [3, с. 49].

Оскільки ринок праці можна визначити як взаємозв'язок між пропозицією й попитом на працю та інституціями, що сприяють узгодженню попиту та пропозиції, то бар'єри на шляху до інтеграції ринку праці перебувають на стороні пропозиції, попиту або в процесі узгодження [4, с. 8].

На процес інтеграції мігрантів у ринок праці впливають такі характеристики, як вік, сімейний стан, склад домогосподарств, стать, походження, характеристики людського капіталу (наприклад, освіта), а також стан здоров'я, зокрема психічного [5; 6].

Як зазначає І. Коган, швидкість процесу інтеграції залежить серед іншого від того, який тип інтеграційних програм пропонує приймаюча країна. Зокрема дослідниця виокремлює такі програми, як навчання та консультування з питань ринку праці [7, с. 338].

На основі узагальнення підходів різних дослідників пропонуємо згрупувати перешкоди, з якими стикаються мігранти на шляху інтеграції в ринок праці, залежно від джерела:

– перешкоди з боку мігрантів (індивідуальні бар'єри);

– перешкоди з боку роботодавців;

– перешкоди з боку посередників на ринку праці;

– перешкоди, пов'язані із середовищем (табл. 1).

Таблиця 1

Перешкоди, з якими стикаються мігранти на шляху інтеграції в ринок праці

Джерело	Перешкоди
Мігранти	• недостатня кваліфікація (низький/недостатній рівень освіти, брак досвіду роботи) • відсутність професійних навичок • недостатній рівень володіння мовою (мовний бар'єр) • брак мотивації інтегруватися в ринок праці • необізнаність із місцевими нормами ведення бізнесу чи роботи • брак м'яких навичок (soft skills), що притаманні окремим культурам • перервані кар'єрні траєкторії • проблеми зі здоров'ям, психологічні травми
Роботодавці	• дискримінація (упередженість) з боку роботодавців • відсутність стимулів для роботодавців наймати мігрантів
Державні органи та посередники на ринку праці	• труднощі із визнанням правового статусу мігрантів • труднощі з визнанням кваліфікації та навичок, набутих за кордоном • наявність соціальних виплат та їхній розмір • обмеженість соціальних і професійних (формальних і неформальних) мереж у регіоні, через які можна знайти роботу • низька поінформованість мігрантів про можливості працевлаштування • низька поінформованість роботодавців про можливості наймати мігрантів
Середовище	• відсутність вибору на ринку праці • висока конкуренція з місцевими претендентами • стереотипи в суспільстві щодо залучення до роботи мігрантів • культурні відмінності

Джерело: складено автором

Серед важливих напрямків створення передумов для інтеграції українських мігрантів у ринки праці країн-реципієнтів є створення відповідного правового поля й удосконалення політик і програм відповідних країн, приведення професійних та освітніх кваліфікацій українських громадян у відповідність з кваліфікаціями країн-реципієнтів, створення умов для ведення підприємницької діяльності, віддаленої роботи, оскільки значна частина мігрантів – жінки з неповнолітніми людьми. Важливим чинником для успішної

економічної інтеграції мігрантів є розвиток мовних компетентностей та інвестування у власний людський капітал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. United Nations High Commissioner for Refugees. Ukraine Refugee Situation. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine (accessed 22.02.2025).
2. Hooper K., Desiderio M.V., Salant B. Improving the labour market integration of migrants and refugees. Empowering cities through better use of EU instruments. Working paper. Migration Policy Institute Europe. 2017. 42 p.
3. Lange T., Oomes N., Gons N., Spanikova V. Labour Migration and Labour Market Integration of Migrants in the Netherlands: Barriers and Opportunities Annex D to "Dutch labour market shortages and potential labour supply from Africa and the Middle East" (SEO Report No. 2019-24). Amsterdam, Dutch Ministry of Foreign Affairs, 2019. 58 p. URL: https://www.seo.nl/wp-content/uploads/2019/01/Annex_D_Barriers_to_Migration_and_Integration.pdf.
4. Bredgaard T., Thomsen T. Integration of Refugees on the Danish Labour Market. Nordic Journal of Working Life Studies. 2018. Vol. 8 (S4). P. 7-26. DOI: https://doi.org/10.18291/njwls.v8iS4.111161.
5. Bevelander P. Integrating refugees into labor markets. IZA World of Labor. 2020. 269. P. 1-9. DOI: 10.15185/izawol.269.v2.
6. Górny A., Zwan R. Mobility and labor market trajectories of Ukrainian migrants to Poland in the context of the 2014 Russian invasion of Ukraine. European Societies. 2024. DOI: https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2298425.
7. Kogan I. Integration Policies and Immigrants' Labor Market Outcomes in Europe. Sociological Science. 2016. Vol. 3. P. 335-358. DOI: 10.15195/v3.a16.

Денис Чиркін

МІЖНАРОДНА АГРАРНА ПОЛІТИКА США

Міжнародна аграрна політика США відіграє ключову роль у світовій продовольчій системі. Сполучені Штати є одним із найбільших виробників і експортерів сільськогосподарської продукції, а також активно впливають на глобальні ринки через торговельні угоди, фінансову підтримку аграрного сектору та програми продовольчої допомоги. Політика США спрямована не лише на забезпечення стабільності внутрішнього ринку, а й на зміцнення своїх позицій у світовій економіці, підтримку партнерських країн та боротьбу з продовольчими кризами [5].

Аграрна політика США почала активно формуватися ще у XX столітті, особливо після Великої депресії. Уряд почав впроваджувати програми підтримки фермерів, спрямовані на стабілізацію цін, збільшення виробництва та експортної потужності. Важливим кроком стало ухвалення законів, що регулюють субсидії та допомогу аграрному сектору. Одним із ключових документів є «Farm Bill» (Закон про сільське господарство), який ухвалюється кожні п'ять років і визначає фінансування різних програм [1].

Принципи аграрної політики США базуються на таких аспектах:

Підтримка внутрішнього виробництва – фінансова допомога фермерам, субсидії на вирощування основних культур (пшениці, кукурудзи, сої тощо), контроль за цінами та врожайністю.

Експортна стратегія – укладання міжнародних торговельних угод, які сприяють експорту американської сільськогосподарської продукції, використання кредитних програм для іноземних партнерів.

Продовольча допомога та гуманітарні програми – ініціативи, спрямовані на боротьбу з голодом у світі, такі як програма «Food for Peace» («Продовольство заради миру»).

Інновації та сталий розвиток – підтримка наукових досліджень у сфері аграрної технології, розвиток органічного землеробства та екологічних програм.

США є одним із найбільших експортерів зерна, м'яса, молочної продукції, сої та кукурудзи. Країна постачає аграрну продукцію в різні регіони, зокрема в Європу, Азію, Латинську Америку та Африку. Торговельні відносини з Китаєм, Європейським Союзом та країнами, що розвиваються, відіграють ключову роль у міжнародній економіці. Одним із головних інструментів аграрної політики США є міжнародні торговельні угоди. Так, Північноамериканська угода про вільну торгівлю (NAFTA, а нині USMCA) значно посилила сільськогосподарську співпрацю з Канадою та Мексикою. США також активно використовують Світову організацію торгівлі (СОТ) для захисту своїх інтересів у сільськогосподарському секторі [2].

США традиційно відіграють важливу роль у наданні продовольчої допомоги країнам, що страждають від голоду. Програма «Food for Peace» була створена ще 1954 року й дозволяє США постачати продовольство в кризові

регіони, такі як Африка, Близький Схід та Південно-Східна Азія. Однак існують певні недоліки такої політики. Так, постачання американських продуктів у вигляді гуманітарної допомоги може зашкодити місцевим фермерам у бідних країнах, адже безкоштовна їжа знижує попит на місцеву продукцію. Останнім часом США почали впроваджувати програми, які більше зорієнтовані на розвиток локального виробництва та підтримку сільського господарства в країнах, що отримують допомогу [4].

США є світовим лідером у впровадженні аграрних інновацій. Біотехнології, генетично модифіковані організми (ГМО), автоматизація фермерських господарств, точне землеробство – усі ці технології активно розвиваються завдяки державній підтримці та приватним інвестиціям. Також американці приділяють велику увагу питанням сталого розвитку. В останні десятиліття зросло фінансування програм, спрямованих на зменшення використання хімічних добрив, збереження ґрунтів і водних ресурсів, скорочення викидів парникових газів. Деякі американські фермери переходять на органічне виробництво, що відповідає світовим трендам на екологічно чисту продукцію [3].

Як висновок можна сказати, що міжнародна аграрна політика США є складною та багатогранною. Вона поєднує в собі підтримку національного аграрного сектору, стимулювання експорту, активну участь у міжнародних торговельних угодах та надання продовольчої допомоги країнам, що її потребують. США залишаються ключовим гравцем на світовому ринку сільськогосподарської продукції, впливаючи на глобальну економіку та продовольчу безпеку. Однак їхня політика не є ідеальною: існують суперечки щодо субсидій, впливу на країни, що розвиваються, та екологічних наслідків інтенсивного сільського господарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. United States Department of Agriculture // URL: https://www.usda.gov/
2. Світова організація торгівлі. Енциклопедія історії України : у 10 т.; Інститут історії України НАН України. К. : Наукова думка, 2012. Т. 9: С. 478.
3. Актуальні питання аграрної політики: Збірник робіт. К., 2002. 450 с.
4. Осташко Т.О., Волощенко-Холда Л.Ю. Надзвичайні заходи СОТ для захисту ринків агропродовольчих товарів : монографія. К.: Ін-т екон. та прогнозу в 2011. 224 с.

5. Економіка зарубіжних країн: навч. посібник / А.О. Старостіна, А.О. Длігач, Н.В. Богомаз. К., 2009, 454 с.

Андрій Шабалін

ВІДСТУП ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА КОНВЕНЦІЄЮ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ

Обрання Україною єдиного вектору євроатлантичного розвитку ставить перед нашою державою потребу вирішення низки важливих питань, зокрема й щодо захисту права приватної власності. Особливо актуальним це питання є для України з огляду на набуття статуту держави-кандидата до членства в Європейському Союзі (надалі – ЄС). Іншим чинником у контексті зазначеного є потреба вдосконалення інституції захисту власності у світлі широкомасштабної агресії проти України.

Війна ставить завдання, спрямовані на посилання захисту порушеного права, що зокрема стосується й захисту права власності (майнового та немайнового).

На сьогодні захист власності є одним із важких питань. Це пояснюється тим, що держава не може забезпечити повний правовий захист на окупованих територіях, захист майна, що перебуває на підконтрольних територіях, але може буте потенційно знищене / пошкоджене ворожими ракетними ударами, БПЛ тощо.

У процесі такого захисту важливу роль відведено загальноєвропейським судовим інституціям, зокрема Європейському суду з прав людини, практика якого підлягає застосуванню в Україні (за Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року»).

Натомість у квітні 2024 року Україна відступила від зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). Так, Мін'юст повідомив, що «відповідно до ст. 15 Конвенції Висока Договірна Сторона під час війни може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, й у разі використання цього

права має інформувати Генерального секретаря Ради Європи про вжиті нею заходи.

При цьому слід зазначити, що повідомлення саме по собі не запроваджує надзвичайних заходів, а є лише засобом інформування Ради Європи про можливість їх запровадження відповідно до національного законодавства Високої Договірної Сторони.

З урахуванням вищевказаного та відповідно до ст. 15 Конвенції Раду Європи було поінформовано про запровадження в Україні воєнного стану, норми законодавства, які діють під час цього режиму, заходи, які можуть бути застосовані уповноваженими органами під час дії режиму воєнного стану, а також наведено перелік статей Конвенції та додатків до неї, від яких у зв'язку із можливим застосуванням вищевказаних заходів допускається відповідний відступ, а саме: ст.ст. 3, 8(3), 9, 12, 13, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27 Пакту, а також ст.ст. 4 (3), 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16 Конвенції, ст.ст. 1, 2, 3 Додаткового протоколу до Конвенції, ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

З огляду на вимогу щодо повідомлення про такі заходи без затримки, вищезазначена інформація про запровадження воєнного стану та відповідний відступ була підготовлена та направлена Раді Європи в найкоротший термін одразу після запровадження режиму воєнного стану. На сайті Ради Європи вона була розміщена 01.03.2022.

Згідно з роз'ясненням до ст. 15 Конвенції відступ від зобов'язань не обов'язково є визнанням того, що Держава не зможе гарантувати права, закріплені в Конвенції. Насправді на практиці, заявляючи про відступ від зобов'язань, Договірна Держава зазвичай зазначала, що заходи, яких вона вживає, «можуть» передбачати відступ від її зобов'язань за Конвенцією» [1].

Як бачимо, держава здійснила відступ і щодо ст. 1 Протоколу першого до Конвенції, яким гарантується право на мирне володіння майном [2]. Утім це означає, що конвенційні положення не можуть застосовуватися судами у справах щодо захисту права власності.

Як приклад: у рішенні від 06.12.2024 Обухівського районного суду Київської області, справа № 372/2126/24 щодо захисту прав на земельну ділянку, вказується: «Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів

№ 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» №475/97-ВР від 17 липня 1997 року ратифіковано Конвенцію, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7, 11 до Конвенції.

Згідно зі ст. 1 Першого протоколу Конвенції кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за потрібне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів.

Предметом безпосереднього регулювання статті 1 Першого протоколу є втручання держави в право на мирне володіння майном, зокрема, й позбавлення особи права власності на майно». [3].

Вищенаведений приклад із судової практики свідчить, що не зважаючи на відступлення державою України від деяких конгеніальних положень, суд застосовує положення Європейської Конвенції з прав людини від 1950 р., що повною мірою корелюється із процесуальним законодавством.

Так, відповідно до ст. 10 ЦПК України суди при вирішенні цивільних справ можуть застосовувати Конвенцію з прав людини, відповідні протоколи та практику ЄСПЛ [4].

Процесуальний закон не робить жодних виключень щодо обмежень на застосування національним судом положень Конвенції від 1950 р. відповідної практики ЄСПЛ у разі оголошення державою (мова йде про Україну) відступу від певних конвенційних положень. Варто зазначити, що і сам міжнародних акт не встановлює таких обмежень.

Цілком зрозуміло, що наразі існує потреба вироблення Верховним Судом позиції щодо питання застосування положень Конвенції 1950 р., зокрема і ст. 1 Протоколу першого до неї, українськими судами, з огляду на відступ України від виконання деяких положень.

У цьому розумінні буде цікавим для нашої держави досвід європейських країни [5].

Саме рішення загальноєвропейських судових інстанції, у яких і тлумачиться Конвенція, протоколи до неї, мають стати для нас «золотим

стандартом» на шляху адаптації української правової системи до права ЄС. Особливо це стосується захисту власності (матеріальних активів – речового права та нематеріальних – наприклад, права інтелектуальної власності).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міністерство юстиції України. Щодо відступу від зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. URL : https://minjust.gov.ua/news/ministry/schodo-vidstupu-vid-zobovyazan-za-konventsieyu-pro-zahist-prav-lyudini-i-osnovopolojnih-svobod (дата звернення: 17.02.2025).
2. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 17.02.2025).
3. Рішення Обухівського районного суду Київської області від 06.12.2024 року., справа № 372/2126/24, провадження № 2-1321/24.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року No1618-IV. URL : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20040318 (дата звернення 17.02.2025).
5. Шабалін А. В. Цивільне судочинство Естонії: законодавчий огляд, порівняльний аналіз: монографія: НДІ інтелектуальної власності НАПрН України. К. : Інтерсервіс, 2021. 196 с.
6. Шабалін А. В. Щодо розширення застосування практики ЄСПЛ у цивільному судочинстві України. *Цивільне судочинство України на шляху до євроінтеграції*. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження професорів Михайла Штефана та Павла Заворотька (17 травня 2024 р., м. Київ) / За заг. ред.: Ю.Д. Притики. Київ: ВД «Дакор», 2024. С. 63-66

Валерія Шишкіна

МІЖНАРОДНІ САНКЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Український народ є однією із найсамобутніших націй у сенсі культурної спадщини та історичних традицій. Його культурний розвиток охоплює століття, а можливо й тисячоліття, що супроводжувалося як періодами піднесення, так і етапами криз та боротьби за незалежність. Однак понад десять років тому українська культурна та національна ідентичність опинилася під загрозою зникнення. 2014 року російська федерація ініціювала збройну агресію проти України, яка призвела до анексії Криму та військового конфлікту на

сході країни. 2022 року цей конфлікт ескалував до повномасштабного вторгнення, що супроводжувалося окупацією українських територій російськими військами.

Станом на сьогодні кількість загиблих серед цивільного населення перевищила 10 тисяч осіб, а кількість поранених – удвічі більша. Однак за цими трагічними статистичними даними приховується ще один важливий аспект, на який часто не звертають належної уваги, проте він відіграє ключову роль у збереженні української нації та її культурної ідентичності. Аналіз наслідків російських обстрілів, а також окупації українських територій засвідчив значні втрати у сфері культурної спадщини. Було встановлено, що внаслідок бойових дій пошкоджено або повністю знищено близько 50 пам'яток культури.

Також станом на 2023 рік із музеїв, галерей та інших сховищ російськими окупантами було викрадено 245 культурних цінностей, включаючи унікальні предмети мистецтва та історичні артефакти [1]. На жаль, ці цифри не є остаточними, оскільки активні бойові дії тривають, а кількість зруйнованих або втрачених об'єктів культурної спадщини продовжує зростати. У такій ситуації постає запитання: які заходи потрібно вжити для збереження та захисту культурної спадщини України в умовах війни?

Від початку збройної агресії та повномасштабного вторгнення російської федерації питання охорони культурної спадщини набуло особливої актуальності. Захист культурних цінностей у сучасних умовах передбачає не лише збереження матеріальних об'єктів, серед яких – архітектурні пам'ятки, археологічні артефакти, музейні експонати та витвори мистецтва, але й охорону нематеріальної спадщини. До останньої належать мова, традиції, звичаї та обряди, що формують національну ідентичність українського народу.

Процес збереження культурної спадщини відбувається за активної участі як української громадськості, так і міжнародних інституцій, що здійснюють моніторинг, надають експертну підтримку та ініціюють заходи для мінімізації втрат. Однією з найвпливовіших організацій, яка відіграє ключову роль у цьому процесі, є Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) [2]. Завдяки її діяльності здійснюється документування

руйнувань, оцінювання ризиків та розроблення стратегій щодо відновлення та захисту українських культурних пам’яток в умовах військового конфлікту.

Україна є учасницею Гаазької конвенції 1954 року про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту, а також її Першого протоколу. Чотири роки тому, відповідно до Закону України № 585-IX, держава приєдналася і до Другого протоколу цієї конвенції. Ратифікація зазначених міжнародних документів зобов’язує країни-учасниці інтегрувати їхні положення у національне законодавство та розробляти відповідні механізми правозастосування щодо осіб, які порушують ці норми.

Так, Гаазька конвенція та її Другий протокол містять вимоги до держав-учасниць щодо впровадження кримінальних санкцій та судового переслідування осіб, відповідальних за порушення міжнародних норм охорони культурної спадщини. У більшості країн положення про криміналізацію таких правопорушень уже закріплені в національних кримінальних кодексах, що забезпечує ефективне правове реагування на випадки умисного знищення, розкрадання або незаконного привласнення культурних цінностей. Для реалізації цих норм також створюються спеціалізовані судові органи, які займаються розглядом відповідних справ [2].

Розглядаючи міжнародні санкції як інструмент захисту української культурної спадщини, варто зазначити, що вони мають певну ефективність, однак їх застосування супроводжується низкою обмежень. На відміну від економічних чи фінансових санкцій, які можуть бути накладені на всю державу-агресора, заходи, спрямовані на захист культурних цінностей, здебільшого стосуються окремих осіб або установ, викритих у порушенні Гаазької конвенції та її протоколів. У травні 2020 року Президент України підписав Указ про введення санкцій проти низки російських наукових і культурних установ, причетних до незаконного вивезення та привласнення українських культурних цінностей. До переліку санкційних об'єктів потрапив, зокрема, один із найвідоміших музеїв світу – Державний Ермітаж [3].

Проте ефективність цього механізму є дискусійною. З одного боку, санкції створюють значний тиск на осіб та установи, які беруть участь у незаконному вивезенні та знищенні культурної спадщини, обмежуючи їхні можливості для міжнародної співпраці та фінансування. З іншого боку, вони не

можуть повністю запобігти подальшому розкраданню культурних цінностей на рівні держави. Для підвищення дієвості санкційного механізму потрібно розширити сферу його застосування, підвищити рівень відповідальності за подібні злочини та забезпечити міжнародну координацію в питанні запобігання незаконному обігу культурних артефактів.

Аналізуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що, попри значну культурну та історичну цінність пам'яток української спадщини, механізми їх захисту залишаються недостатньо ефективними як на національному, так і на міжнародному рівнях. Чинні правові та інституційні інструменти не забезпечують належного рівня охорони, що частково зумовлено відносною новизною цієї сфери регулювання та недостатнім практичним досвідом фахівців у протидії загрозам, спричиненим військовими конфліктами.

Так, навіть один із найбільш розповсюджених механізмів міжнародного тиску – санкції – виявляється недостатньо дієвим у питанні запобігання незаконному привласненню та знищенню культурних цінностей. Його вплив обмежується окремими фізичними та юридичними особами, тоді як на державному рівні ці заходи не створюють істотних перешкод для продовження агресивної політики щодо української культурної спадщини. Це свідчить про потребу подальшого вдосконалення національних і міжнародних підходів до захисту культурних цінностей, розширення юридичних механізмів відповідальності та посилення міжнародної співпраці в цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горлач П. Від прикрас до скульптур: у НАЗК зафіксували 245 культурних об'єктів, які Росія вкрала з території України. *Суспільне Культура*, 2023. URL : https://suspilne.media/culture/597677-u-nazk-zafiksuvali-245-kulturnih-obektiv-aki-rosia-vkrala-z-teritorii-ukraini/
2. Культурна спадщина України: 70-річчя Гаазької конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. *Міністерство культури та стратегічних комунікацій України*, 2024. URL : https://mcsc.gov.ua/news/kulturna-spadshhyna-ukrayiny-70-richchya-gaazkoyi-konvencziyi-pro-zahyst-kulturnyh-czinnostej-u-vypadku-zbrojnogo-konfliktu/
3. Мокренюк С. Культурна спадщина: санкційні механізми та їх роль у боротьбі з Російською агресією. *Інформаційна агенція «Голос Криму»*, 2020. URL : https://www.voicecrimea.com.ua/main/mainnews/kulturna-spadshhina-sankcijni-mexanizmi-ta-%D1%97x-rol-u-borotbi-z-rosijskoyu-agresiyeyu.html

Секція №3. Національна, пожежна, цивільна безпека та безпека державного кордону

Олександр Акімов, Олександр Вербовенко, Андрій Золотов

ОБҐРУНТУВАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ КОМПЛЕКТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИМИ КАДРАМИ СИЛ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Аналіз поточного стану системи комплектування відзначає, що згідно з Концепцією військової кадрової політики (далі – Концепція), затвердженою 2023 року, головною метою є створення умов для гарантованого та якісного комплектування Збройних Сил України підготовленим і вмотивованим персоналом [1].

Документ визначає стратегічне бачення розвитку військової кадрової політики у сфері оборони впродовж наступних п’яти років – як під час дії воєнного стану, так і в мирний час. Головний акцент концепції – гарантоване задоволення потреб ЗСУ в людях під час повномасштабної війни, інтеграція в євроатлантичний безпековий простір, взаємосумісність ЗСУ зі збройними силами держав-членів НАТО.

Очікувані результати Концепції:

– ЗСУ перейдуть на військову службу за контрактом. Строкову військову службу замінять інтенсивною військовою підготовкою громадян призовного віку;

– в Україні функціюватиме дієва система рекрутингу ЗСУ професійним і вмотивованим особовим складом;

– людиноцентричний підхід до управління кар’єрою військовослужбовців з урахуванням їхньої освіти, професійного розвитку, гендерної рівності. Рівні можливості чоловіків і жінок в ЗСУ;

– удосконалена електронна система військового обліку;

– автоматизовані та цифровізовані процеси управління персоналом;

– розширена співпраця між українськими вищими навчальними закладами та вишами держав-членів НАТО і ЄС;

– ефективна та прозора система грошового забезпечення військовослужбовців та забезпечення їх житлом;

– удосконалене психологічне забезпечення;

– нова культура взаємовідносин між командирами та підлеглими;

– належні умови для переходу від військової кар'єри до цивільного життя військовослужбовців, які підлягають звільненню з військової служби.

Моніторинг та оцінювання результатів упровадження Концепції здійснюватиме Комітет з питань кадрового менеджменту в системі Міністерства оборони України.

Однак реалії свідчать про наявність проблем у цій сфері. Зокрема, спостерігається дефіцит кваліфікованих управлінських кадрів, що пов'язано з відтоком досвідчених фахівців і недостатньою підготовкою нових. Так, за відкритими статистичними даними Міністерства оборони України, станом на 2024 рік чисельність Сил територіальної оборони становила від 200 000 до 350 000 військовослужбовців, організованих у 31 легкопіхотну бригаду [2]. Проте, незважаючи на значну чисельність, якість управлінських кадрів потребує покращення. Дослідження показують, що лише близько 40% офіцерів мають повну вищу військову освіту, а решта потребують додаткової підготовки.

Окремо слід зупинитись на таких питаннях:

1. Теоретичні основи управління кадрами в силових структурах

1.1. Основні принципи кадрового забезпечення

Система кадрового забезпечення сил безпеки та оборони базується на таких ключових принципах:

- відповідність стандартам професійної компетентності;
- прозорість та відкритість кадрового відбору;
- ефективна система мотивації та кар'єрного розвитку;
- використання сучасних технологій для оцінки професійних якостей;
- безперервний професійний розвиток військовослужбовців.

1.2. Міжнародний досвід кадрової політики

Досвід провідних країн НАТО демонструє ефективність комплексного підходу до формування кадрового резерву сил безпеки.

- США – запроваджена система військової освіти (Professional Military Education), яка передбачає підготовку майбутніх лідерів з урахуванням інноваційних методик.
- Велика Британія – система підготовки офіцерів передбачає обов'язкове стажування у міжнародних організаціях безпеки.
- Франція – діє система оцінювання та атестації офіцерського складу з метою підвищення рівня компетентності.

Запровадження цих практик в Україні сприятиме оптимізації процесу комплектування управлінських кадрів у силових структурах.

2. Аналіз поточного стану комплектування управлінських кадрів в Україні

2.1. Проблеми кадрового відбору в силових структурах

Серед основних проблем у кадровому забезпеченні силових відомств України можна виокремити:

- недостатній рівень підготовки управлінських кадрів;
- відтік кваліфікованих спеціалістів через низький рівень фінансового забезпечення;
- корупційні ризики під час проходження конкурсного добору;
- слабка інтеграція військової освіти із практичними навичками.

2.2. Освітня підготовка управлінських кадрів

На сьогодні підготовка управлінських кадрів здійснюється в Національному університеті оборони України та інших профільних навчальних закладах. Проте лише 45% випускників оцінюють рівень підготовки як достатній для ефективного виконання службових обов'язків. Потрібне реформування освітніх програм із врахуванням сучасних проблем у сфері безпеки.

2.3. Корупційні ризики в кадровій політиці

Згідно зі звітом Антикорупційного комітету Верховної Ради 2022 року було зафіксовано понад 200 випадків корупційних правопорушень у секторі безпеки та оборони. Неформальні практики та відсутність ефективного

механізму моніторингу сприяють зниженню рівня професійної підготовки кадрів.

3. Рекомендації щодо вдосконалення кадрової політики

3.1. Освітня реформа та міжнародна співпраця

- упровадження стандартів НАТО у підготовку військових кадрів;
- посилення мовної підготовки (англійська, французька);
- запровадження стажувань у міжнародних безпекових структурах.

3.2. Використання цифрових технологій

- створення єдиної електронної бази кадрів;
- автоматизоване оцінювання професійних навичок;
- електронне тестування під час відбору на керівні посади.

3.3. Запровадження прозорої системи кадрового резерву

- розроблення чітких критеріїв підбору кандидатів;
- регулярні курси підвищення кваліфікації;
- незалежний аудит кадрових рішень.

3.4. Підвищення рівня фінансового забезпечення

Однією з головних причин відтоку кваліфікованих кадрів є недостатній рівень заробітної плати. Важливим є перегляд фінансування силових структур для підвищення конкурентоспроможності професії.

3.5. Підсилення антикорупційних механізмів

- упровадження незалежних кадрових комісій для відбору кадрів;
- посилення відповідальності за корупційні правопорушення;
- цифровізація кадрового обліку для запобігання маніпуляціям.

Окремо зупинимось на нормативно-правовій базі.

Нормативно-правова база, що регулює кадрову політику в секторі безпеки та оборони, включає низку законів та підзаконних актів. Основними документами є Закон України «Про національну безпеку України», Концепція військової кадрової політики [1], а також Стратегічний оборонний бюлетень України [3]. Ці документи визначають основні напрямки розвитку кадрового потенціалу, проте потребують оновлення з урахуванням сучасних викликів та реалій.

Проблеми та загрози:

1. Недостатня мотивація персоналу: Низький рівень заробітної плати та соціального забезпечення призводить до відтоку кваліфікованих кадрів у приватний сектор або за кордон.

2. Застарілі методи підготовки: Навчальні програми не завжди відповідають сучасним вимогам і стандартам НАТО, що знижує ефективність управлінських рішень.

3. Бюрократичні перепони: Складні процедури призначення та просування по службі демотивують персонал та уповільнюють процес комплектування.

Рекомендації щодо вдосконалення системи комплектування.

1. Підвищення рівня соціального забезпечення: запровадження конкурентоспроможних зарплат, забезпечення житлом і медичним обслуговуванням для підвищення привабливості служби.

2. Модернізація освітніх програм: адаптація навчальних курсів до сучасних стандартів і впровадження новітніх технологій у навчальний процес.

3. Спрощення адміністративних процедур: оптимізація процесів призначення та кар'єрного зростання для зменшення бюрократії та підвищення оперативності управлінських рішень.

4. Упровадження системи безперервного професійного розвитку: регулярні тренінги та курси підвищення кваліфікації для підтримки високого рівня професійних навичок.

5. Розроблення чіткої стратегії кадрового резерву: формування бази даних потенційних кандидатів на управлінські посади та планування їхнього розвитку.

Можна зробити такі висновки: ефективна система комплектування управлінськими кадрами є ключовим елементом забезпечення національної безпеки України. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме підвищенню професійного рівня персоналу, покращенню управлінських процесів та зміцненню обороноздатності держави. Удосконалення системи комплектування управлінськими кадрами у силових структурах України є стратегічно важливим напрямком забезпечення національної безпеки. Запровадження міжнародних стандартів, модернізація освітніх програм, використання цифрових технологій та підвищення рівня фінансового

забезпечення сприятиме підвищенню ефективності функціювання силових відомств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Концепції військової кадрової політики в Збройних Силах України. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/go/v0637322-23
2. Сили територіальної оборони Збройних Сил України. *Вікіпедія*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Сили_територіальної_оборони_Збройних_Сил_України
3. Стратегічний оборонний бюлетень України. *Офіційний вебсайт Ради національної безпеки і оборони України*. URL : https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5005.html

Марк Андрусяк

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ТА УТРИМАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В СИЛОВИХ СТРУКТУРАХ УКРАЇНИ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМПЛЕКТУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКИМИ КАДРАМИ

Розвиток людського капіталу є ключовим чинником забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави. Ураховуючи сучасні виклики та безпекову ситуацію, Україна впроваджує нові підходи до управління військовим персоналом, що базуються на міжнародному досвіді, інноваційних практиках та адаптації до бойових реалій.

Питання вдосконалення системи комплектування управлінськими кадрами в силових структурах України є важливою складовою реалізації державної політики у сфері національної безпеки. В умовах зростання зовнішніх загроз і трансформаційних процесів у секторі безпеки актуальним є перехід від традиційного кадрового добору до сучасних методів оцінювання та залучення персоналу. Основним вектором розвитку має стати запровадження компетентнісного підходу, який передбачає оцінювання не лише фахових знань, а й управлінського потенціалу, лідерських якостей, адаптивності та мотивації кандидатів.

Важливим інструментом у цьому процесі є формування кадрового резерву на основі об’єктивних критеріїв добору та системи кар’єрного

планування. Запровадження програм професійного розвитку, наставництва та оцінювання результатів діяльності сприятиме підготовці майбутніх керівників, здатних ефективно реагувати на виклики безпекового середовища. Окрему увагу слід приділити цифровізації процесів комплектування, що забезпечить прозорість, оперативність і неупередженість добору. Упровадження зазначених рекомендацій сприятиме підвищенню професіоналізму управлінських кадрів і зміцненню кадрового потенціалу сил безпеки й оборони України.

Слід зазначити, що комплектування управлінськими кадрами сил безпеки й оборони України є одним із ключових аспектів забезпечення національної безпеки. В умовах військових викликів та гібридних загроз державі необхідна ефективна кадрова політика, що ґрунтується на принципах професіоналізму, компетентності, прозорості та стратегічного планування. Недостатня адаптованість кадрової системи до сучасних викликів, корупційні ризики, дефіцит кваліфікованих кадрів та потреба інтеграції європейських стандартів зумовлюють актуальність удосконалення процесу підготовки та добору управлінських кадрів у секторі безпеки та оборони.

У сучасних умовах забезпечення національної безпеки України вимагає ефективної системи комплектування управлінськими кадрами в силах безпеки та оборони. Це зумовлено потребою швидкого реагування на зовнішні та внутрішні загрози, а також адаптації до сучасних проблем у військовій справі. Так, правове регулювання кадрової політики в Силах оборони України здійснюється на основі Конституції України, законів, указів Президента, постанов Кабінету Міністрів і нормативних актів Міністерства оборони.

Основні законодавчі акти:

- Конституція України (1996) – закріплює обов’язок держави забезпечувати захист територіальної цілісності та безпеку громадян.
- Закон України «Про національну безпеку України» (2018) – визначає основи оборонної політики, включаючи заходи щодо управління людським капіталом.
- Закон України «Про військовий обов’язок і військову службу» (1992, з доповненнями) – регулює порядок проходження військової служби, умови залучення та звільнення особового складу.

• Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (1991) – містить положення щодо матеріального, соціального та правового забезпечення особового складу.

• Закон України «Про оборону України» (1991) – визначає правові засади оборонної політики, включаючи питання кадрового забезпечення.

• Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 «Про Стратегію воєнної безпеки України» – установлює пріоритети розвитку оборонного сектору, зокрема питання кадрової політики.

Стратегічні документи у сфері оборони.

• Стратегія людського капіталу в Силах оборони України на період до 2027 року – основний документ, що визначає політику в сфері залучення, розвитку та утримання військового персоналу.

• Державна програма розвитку Збройних Сил України на 2025-2030 роки – передбачає модернізацію системи підготовки військовослужбовців, розвиток професійного резерву та впровадження нових мотиваційних механізмів.

• Концепція військової кадрової політики до 2028 року – спрямована на підвищення рівня професіоналізації особового складу та адаптацію до стандартів НАТО.

Проаналізуємо міжнародний досвід і кадрову політику країн НАТО.

Країни-члени НАТО дотримуються принципу людиноцентричності в управлінні військовим персоналом. Основні підходи включають:

• Гнучкі системи рекрутингу, що дозволяють залучати як професійних військових, так і резервістів.

• Програми розвитку лідерських якостей, які забезпечують кар’єрне зростання та мотивацію.

• Соціальні пакети для військових, що включають медичне страхування, підтримку родин, житлові програми.

• Системи адаптації після звільнення зі служби, що сприяють поверненню військових до цивільного життя.

Досвід США.

Збройні сили США використовують військову кар’єрну модель, що передбачає індивідуальну траєкторію розвитку для кожного військовослужбовця. Основні особливості:

- високий рівень цифровізації – автоматизовані системи аналізу даних допомагають прогнозувати кадрові потреби;
- програми освітньої підготовки, що дозволяють військовим здобувати цивільні спеціальності під час служби;
- гнучкі умови контрактної служби, що дозволяють поєднувати військову кар’єру з навчанням або роботою в цивільному секторі.

Досвід Великої Британії.

Збройні сили Великої Британії роблять акцент на ментальному здоров’ї військових. Запроваджено комплексні програми психологічної підтримки, що включають:

- центри адаптації та реабілітації для військовослужбовців, які повертаються із зон бойових дій;
- навчальні курси з управління стресом для підвищення психологічної стійкості;
- програми залучення сімей військових до процесу адаптації та реабілітації.

Залучення, розвиток та утримання військового персоналу в Україні є важливим компонентом національної безпеки. Для оцінювання ефективності чинної кадрової політики варто розглянути актуальні статистичні показники.

Так, за відкритими даними Міністерства оборони України, чисельність військовослужбовців, які уклали контракт на проходження військової служби, зросла на 15% 2024 року порівняно з попереднім роком. Основні причини збільшення:

- упровадження нових мотиваційних програм (грошові виплати, соціальні гарантії);
- покращення умов служби та забезпечення військових сучасним спорядженням;
- посилення патріотичного виховання та інформаційної підтримки.

Окремо зупинимось на питанні освітнього рівня військовослужбовців. Аналіз освітнього рівня особового складу Збройних Сил України (далі – ЗСУ) свідчить про тенденцію до збільшення частки військових із вищою освітою.

Освітній рівень	**2022**	**2023**	**2024**
Повна вища освіта	27%	30%	35%
Неповна вища освіта	41%	38%	36%
Середня спеціальна	32%	32%	29%

Проаналізуємо причини звільнення військовослужбовців. Так, незважаючи на позитивну динаміку залучення, утримання кадрів на військовій службі залишається проблемою. Основні причини звільнення:

- Психологічне вигорання – 40% випадків.
- Незадовільні соціальні гарантії – 25%.
- Можливості працевлаштування у цивільному секторі – 15%.
- Сімейні обставини – 10%.
- Інші причини – 10%.

Урахування цих чинників є критично важливим для формування ефективної кадрової політики в силових структурах.

Основні проблеми кадрової політики

В умовах тривалих бойових дій та необхідності реформування ЗСУ кадрова система стикається з низкою проблем:

– Дефіцит кваліфікованих кадрів.

З огляду на бойові втрати та високу мобільність військовослужбовців, критично важливим є створення системи оперативної підготовки нових кадрів.

– Психологічне навантаження.

Тривала служба в умовах бойових дій призводить до вигорання, посттравматичних синдромів та емоційної нестабільності. У зв’язку з цим необхідне розширення програм психологічної реабілітації.

– Конкуренція з цивільним сектором.

Деякі військові спеціалісти (ІТ-фахівці, інженери) після завершення служби обирають цивільну кар’єру через більш привабливі фінансові умови.

Для вирішення цієї проблеми потрібно розширити програми кар’єрного розвитку в армії.

– Інституційні проблеми.

Потребує вдосконалення система управління персоналом, зокрема:

- Цифровізація кадрового обліку.
- Упровадження автоматизованих систем прогнозування кадрових потреб.
- Покращення системи внутрішнього контролю та оцінки ефективності.

Рекомендації щодо впровадження Стратегії

Для забезпечення успішної реалізації Стратегії залучення, розвитку та утримання людського капіталу в Силах оборони України потрібно впровадити такі заходи:

Оптимізація системи рекрутингу

- Використання цифрових платформ для набору особового складу.
- Створення мобільних рекрутингових центрів.
- Запровадження більш гнучких умов контрактної служби.

Покращення підготовки військовослужбовців

- Запровадження адаптивних навчальних програм на основі досвіду НАТО.
- Використання інтерактивних симуляторів та VR-тренажерів.
- Підвищення кваліфікації офіцерського складу.

Психологічна підтримка та реабілітація

- Упровадження обов’язкових програм психологічної реабілітації.
- Створення центрів психологічної підтримки на базі військових частин.
- Надання додаткових соціальних гарантій військовим, які зазнали психологічних травм.

Покращення соціального забезпечення

- Модернізація системи грошового забезпечення з урахуванням бойового досвіду.
- Житлові програми для військовослужбовців та їхніх сімей.

- Розширення програм професійної перепідготовки після завершення служби.

Ураховуючи викладене, можна зробити такі висновки: реалізація Стратегії залучення, розвитку та утримання людського капіталу в Силах оборони України на період до 2027 року є ключовим чинником для зміцнення обороноздатності країни.

Запропоновані заходи сприятимуть:

- збільшенню чисельності особового складу;
- підвищенню рівня підготовки військових;
- покращенню мотивації та соціального забезпечення;
- зміцненню психологічної стійкості військовослужбовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про національну безпеку України». *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text
2. Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 «Про Стратегію воєнної безпеки України». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text
3. Стратегія залучення, розвитку та утримання людського капіталу в Силах оборони України на період до 2027 року, затверджена наказом Міністерства оборони України № 862/нм від 26.12.2024.
4. Офіційний сайт НАТО. Military Human Resource Management Policies. URL : https://www.nato.int/cps/uk/natohq/index.htm

Ігор Зайцєв

ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ПРИ ВИКОНАННІ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ СУХОПУТНИМИ ВІЙСЬКАМИ З ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Сучасні проблеми у сфері національної безпеки потребують швидкого реагування, високої оперативності та мінімізації ризиків для особового складу. Інтеграція безпілотних систем у структуру сухопутних військ є одним із ключових напрямків сучасної модернізації збройних сил, що дозволяє підвищити ефективність розвідувальних, бойових та логістичних операцій. Використання таких систем сприяє не лише зниженню людських втрат, а й покращенню координації сил у режимі реального часу.

Основними напрямками використання безпілотних систем у сухопутних підрозділах на сьогоднішній день є такі:

– розвідка та спостереження, збір оперативних даних: висока якість відео- та фотозйомки дозволяє своєчасно отримувати інформацію про ворожі позиції та артилерійські підрозділи, шляхи пересування, пункти управління сил противника та ситуацію на полі бою [1, с. 35-40];

– картографування та моніторинг території: безпілотні системи можуть здійснювати детальне картографування, що є особливо важливим у плануванні наступальних та оборонних дій або патрулюванні важливих критичних об’єктів;

– бойове управління та корекція вогню: інтегровані системи управління, що включають дані з БПЛА, дозволяють оперативно реагувати на загрози (інформація з безпілотних систем передається в реальному часі до пунктів управління, що сприяє ухваленню рішень у реальному часі) [2, с. 57];

– підвищення точності артилерійського та мінометного вогню: корекція вогню на основі даних із БПЛА значно покращує ефективність використання важкої зброї та зменшує ризик помилкових ударів;

– логістична підтримка та забезпечення тилу: автономні наземні безпілотні транспортні засоби використовуються для транспортування боєприпасів, медикаментів, озброєння та інших необхідних ресурсів у зонах підвищеного ризику без безпосереднього залучення особового складу;

– забезпечення зв’язку: мобільні безпілотні системи можуть бути ретрансляторами сигналу у важкодоступних районах, що сприяє підтриманню надійного зв’язку між підрозділами [3, с. 35-40].

Переваги використання безпілотних систем:

– зниження ризику для особового складу: безпілотні системи виконують завдання, які зазвичай пов’язані з високою небезпекою, що дозволяє зберегти життя та здоров’я військових;

– підвищення оперативності: можливість отримувати та аналізувати дані в режимі реального часу, сприяє швидкому ухваленню управлінських рішень;

– ефективне використання ресурсів: безпілотні системи можуть працювати без відпочинку впродовж тривалого часу, що забезпечує безперервність виконання завдань;

– масштабованість операцій: використання безпілотних систем дозволяє охопити великі території, що є важливим у сучасних умовах як на полі бою, так і під час охорони державних кордонів.

Проблеми та перспективи інтеграції безпілотних систем для виконання бойових завдань в складі Сухопутних військ є такими:

– для досягнення максимального ефекту потрібно забезпечити сумісність різних типів безпілотних систем із чинними мережами управління та зв’язку [5, с. 46-50];

– подальший розвиток алгоритмів автономного управління дозволить підвищити самостійність безпілотних систем та їх здатність ухвалювати оперативні рішення без людського втручання;

– захист інформаційних потоків, зростання використання безпілотних систем створює нові вектори кібернападів, а тому важливим є розроблення ефективних заходів захисту даних.

Упровадження безпілотних систем у склад сухопутних підрозділів є ключовим напрямком сучасної модернізації збройних сил та забезпечення безпеки держави. Їх використання дозволяє підвищити оперативність, знизити ризики для особового складу, а також забезпечити ефективне управління бойовими діями і логістичними процесами [5, с. 46-50]. Попри наявні проблеми в технологічній інтеграції, кібербезпеці, перспективи розвитку безпілотних систем є значними, що відкриває нові можливості для підвищення обороноздатності держави.

Отже, подальший розвиток й інтеграція безпілотних технологій у сухопутних підрозділах сприятиме формуванню більш адаптивної та ефективної системи національної безпеки, здатної оперативно реагувати на сучасні загрози та виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Литвиненко Є. Розвідка за допомогою БПЛА: перспективи та виклики. Київ: Наукове Видання, 2020.
2. Семенов В., Кравченко Ю. Перспективи розвитку використання FPV-дронів у морській обороні. *Збірник наукових праць "Морська безпека та оборона"*. 2022. № 1(5). С. 56-67.
3. Дьяків О. Інтеграція безпілотних технологій у систему управління сухопутними військами. *Вісник сучасних технологій в обороні*. 2021. № 4(3). С. 33–50.

4. Петров А., Сидоренко М. Автономні системи управління у військових операціях: переваги та виклики. *Вісник національної академії військового управління*. 2021. № 3. С. 25–39.
5. Мельник В. Використання безпілотних систем у сучасних військових конфліктах. *Оборонна Техніка*. 2022. № 5(2). С. 45–62.

Viktoriia Bazychenko

FORMATION AND IMPLEMENTATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF NATIONAL SECURITY: FOREIGN EXPERIENCE

Today's challenges are of formulating an effective state policy in the field of national security are becoming increasingly important. This is due to external threats, such as Russian aggression, information threats, cyberattacks, as well as internal threats, such as information threats and dangers; as a system of ensuring the professionalism of the human resources of the public administration potential; as a system of the state from international interference, etc.

In addition, there is a need in Ukraine to in the formation of an innovative state policy in the field of national security, which would provide for the modern globalisation requirements of the world community. Therefore, the issue of systematisation of foreign experience on the formation of effective and efficient state policy in the field of national security.

As Ukraine aspires to become a member of the European Union, it is advisable to analyse the experience of European countries in formulating state policy in the field of national security management.

For most developed European countries, the national security strategy has almost ceased to differ from the international security strategy, as they all they form a single system of collective security, within which military force does not play any active role in relations between states that are elements of this system [6].

In France, in the field of national security, there is a document called the ‘White Paper on Defence and National Security’ (hereinafter referred to as the White Paper),

which sets out the main provisions of the national security strategy and the fundamental changes to be implemented in the armed forces.

Significant changes to the Book were made by President Nicolas Sarkozy, who decided to radically change the national security policy and reconsider the direction of further military construction. The Book was officially presented on 17 June 2008

in the presence of nearly 3,000 high-ranking officials from the military and political leadership of the republic and invited guests from around the world [9].

It formulated five basic strategic functions (areas of activity), mandatory for the national armed forces and relevant government agencies (these areas are still in place today):

1. Possession of the necessary information and the ability to anticipate events (knowledgfe and anticipation). This means the ability of the military and security agencies to collect all necessary information about a potential enemy, new threats and challenges, which, according to the authors of the document, guarantees France's autonomy in decision-making and strategic initiative. Naturally, all types of intelligence play a key role here.

2. Prevention or proactive action (prevention). The main goal is to prevent serious threats or challenges to France's national security. It uses the whole range of means: diplomatic, economic, military, legal, cultural, as well as a combination of them, coordinated at the national or international level. The priority military measures include the need to maintain two military bases in Africa (one on the coast of the Atlantic and Indian Oceans) and to strengthen the French military presence in the Persian Gulf region (the base point is Abu Dhabi in the UAE).

3. Deterrence, which actually means nuclear deterrence, which remains one of the most important and priority means of ensuring the national security of the republic. According to its military and political leadership and the authors of the White Paper on Defence White Paper, nuclear deterrence is the surest guarantor of France's security and independence. Its sole purpose is to prevent aggression by any foreign state and damage to the country's national interests, in whatever form and from whatever side such threats would come from.

4. Protection, which is understood as the direct provision of military and police methods to ensure the security of the population and the integrity of the territory of France itself, and ‘the ability of society as a whole to recover after a severe crisis and continue to function as before’. An important role here is assigned to the creation and operation of effective surveillance, communications and information systems using land, sea, air and space-based systems. The solution to this task (function) is the responsibility of the military, as well as the internal security services of the state and the civil defence system.

5. Intervention, which is recognised as one of the main methods of using the French armed forces to protect the interests of national security. Moreover, prevention and intervention are inseparable tasks that need to be solved only together. France's military and political leadership and the authors of the White Defence White Paper believe that the republic should focus its attention on ensuring national interests in such important areas as the Atlantic and the Mediterranean, the Persian Gulf and the Arabian Sea, as well as the Indian Ocean. It is here that the interests of France and other European states will be concentrated in the medium term and other European states will be concentrated in the medium term, and it is from here will be the main threats to their national security [9].

At the same time, Germany's security policy has been significantly revised: compared to the previous strategy of 2006, Germany declares its readiness to become a key player in ensuring not just European, but global security in cooperation with European and transatlantic partners. The key thesis of the new White Paper is that Germany's security is based on a strong and decisive North Atlantic Alliance and a united European Union.

Thus, based on the text of the main doctrines of European states in the field of national security in general, we can conclude that they recognise the principle of a monopolistic world. Germany, for example, stands for the consolidation of the European Union under German leadership and further integration of the European Union - the formation of a common foreign and security policy, including a single European armed forces.

It should be emphasised that European countries are focused on military threats from the outside and are ready to take part in external armed conflicts. At the same time, the main direction of state policy making in the field of national security is to ensure globalisation security as the basis of European security policy.

Summing up the above, it should be noted that Ukraine needs to develop a general framework strategic document – the 'The National Security White Paper', which should include: global security, European security international security, development of national security systems and forecasting of further stages of formation of public administration in the field of national security.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The French Defence White Paper is a policy document of modern geopolitics. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=29235

2. The main provisions of the German national security strategy. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/osnovni-polozhennya-stratehiyi-natsionalnoyi-bezpeky-nimechchyny
3. Integrated security for Germany. URL: https://www.nationalesicherheitsstrategie.de/Національна-стратегія-безпеки-UK.pdf

Олександр Вербовенко, Сергій Леженко, Олександр Акімов

АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В СИЛАХ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Від початку російсько-української війни 2014 року питання залучення й утримання кваліфікованих кадрів у Збройних Силах України стало надзвичайно актуальним. Військові дії вимагали швидкого нарощування чисельності особового складу та підвищення його професійного рівня.

Людський капітал є ключовим стратегічним ресурсом Сил оборони України, від якого безпосередньо залежить ефективність виконання завдань у сфері національної безпеки. Аналіз поточного стану людського капіталу в силах оборони України дозволяє визначити основні тенденції, проблеми й перспективи розвитку в умовах військових загроз, трансформацій оборонного сектору та євроінтеграційних процесів.

Останні роки характеризуються суттєвим збільшенням кількості особового складу, залученого до виконання завдань у зоні бойових дій, що зумовило значні навантаження на систему кадрового забезпечення. Попри зростання чисельності персоналу, важливою проблемою залишається оптимізація його якісного складу. Наявні кадрові ресурси демонструють високий рівень професійної підготовки та патріотизму, проте потребують подальшого розвитку в контексті цифрових компетенцій, лідерських якостей та управлінських навичок.

Однією з ключових проблем є дефіцит управлінських кадрів середньої та вищої ланки, що зумовлено як природним процесом ротації, так і значними втратами внаслідок бойових дій. Водночас недостатньо розвинена система кадрового резерву та обмежені можливості для кар’єрного зростання негативно впливають на мотивацію особового складу. Недостатня інтеграція

автоматизованих систем управління персоналом також ускладнює процеси підбору, оцінювання та просування фахівців.

Важливим аспектом є рівень соціального забезпечення військовослужбовців, який безпосередньо впливає на залучення та утримання кваліфікованих фахівців. Незважаючи на поступове зростання фінансового забезпечення, рівень матеріального та житлового забезпечення залишається недостатнім, особливо для молодих фахівців та сімей військовослужбовців.

Позитивним чинником є активізація процесів реформування системи військової освіти, що відбувається у рамках упровадження Стратегії залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони України на період до 2027 року. Розвиток професійної підготовки, розширення міжнародного співробітництва у сфері військової освіти та запровадження нових підходів до оцінювання персоналу створюють передумови для підвищення якісного складу кадрового потенціалу.

Проте актуальним залишається питання адаптації військовослужбовців до умов служби після повернення із зони бойових дій. Відсутність ефективних програм психологічної реабілітації та соціальної адаптації ускладнює процес відновлення людського капіталу, що може мати негативні наслідки для бойової готовності підрозділів.

2024 року Міністерство оборони України затвердило низку нормативних документів, спрямованих на реформування кадрової політики. Так, наказом № 50/31 від 23 січня 2024 року було організовано короткострокове планування заходів утримання і розвитку Збройних Сил України на 2024, 2025 та два подальші роки. Цей документ визначив основні напрямки розвитку людського капіталу, включаючи підвищення кваліфікації військовослужбовців та покращення умов служби.

Отже, поточний стан людського капіталу в силах оборони України характеризується високим рівнем мотивації та професіоналізму особового складу, проте потребує подальшого вдосконалення системи комплектування, розвитку та утримання кадрів. Пріоритетними напрямками мають стати створення ефективної системи кадрового резерву, підвищення рівня соціального забезпечення, цифровізація процесів управління персоналом і впровадження програм психологічної реабілітації. Комплексний підхід до

вирішення цих завдань сприятиме посиленню кадрового потенціалу сил оборони України та підвищенню їхньої боєздатності у сучасних умовах.

Отже, питання залучення людського капіталу в силах оборони України вкрай актуальне, для забезпечення обороноздатності держави потрібно розробити ефективну стратегію залучення нових кадрів. Основні компоненти цієї стратегії мають включати:

1. Підвищення престижу військової служби: Проведення інформаційних кампаній, що підкреслюють важливість та почесність служби в Збройних Силах України.

2. Покращення умов вступу на службу: Спрощення процедур добору, забезпечення прозорості конкурсних процесів і надання потенційним кандидатам детальної інформації про кар'єрні перспективи.

3. Співпраця з освітніми закладами: Розроблення програм співпраці з вищими навчальними закладами для підготовки фахівців, які відповідають потребам сучасної армії.

Окремо слід зупинитись на питанні розвитку та утриманні персоналу.

Після залучення нових кадрів важливо забезпечити їхній професійний розвиток та утримання в лавах Збройних Сил. Для цього пропонується:

1. Безперервна освіта та підвищення кваліфікації: упровадження системи регулярних тренінгів, курсів і навчань, що дозволять військовослужбовцям опановувати нові навички та технології.

2. Кар'єрне зростання: розроблення чітких критеріїв і прозорих механізмів просування по службі, що мотивуватимуть персонал до професійного зростання.

3. Соціальне забезпечення: покращення соціальних гарантій, включаючи медичне обслуговування, житлове забезпечення та інші пільги, що сприятимуть утриманню кваліфікованих кадрів.

Ураховуючи викладене, можемо зробити висновки, що розроблення й упровадження стратегії залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони України є ключовим чинником забезпечення національної безпеки. Ураховуючи досвід останніх років та сучасні виклики, потрібно продовжувати реформування кадрової політики, спираючись на передові практики, бойовий та міжнародний досвід.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наказ Міністерства оборони України № 50/31 від 23.01.2024 «Про організацію короткострокового планування заходів утримання і розвитку Збройних Сил України на 2024, 2025 та два подальші роки». *Офіційний вебсайт Міністерства оборони України*. https://www.mil.gov.ua/ministry/normativno-pravova-baza/nakazi-ministra-oboroni-ukraini/nakazi-ministerstva-oboroni-ukraini-za-2024-rik.html

Лариса Вовк

ЗАКОНОДАВЧЕ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Цивільний захист є невід’ємною складовою національної безпеки будь-якої держави. Він спрямований на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій різного характеру. Ефективність системи цивільного захисту значною мірою залежить від її законодавчого та нормативно-правового забезпечення, яке має відповідати сучасним проблемам і загрозам.

В Україні правове регулювання цивільного захисту здійснюється низкою нормативно-правових актів, серед яких ключове місце займають:

– Конституція України, яка визначає основи забезпечення національної безпеки, зокрема й цивільного захисту;

– Кодекс цивільного захисту України, який встановлює загальні засади організації та функціонування системи цивільного захисту, визначає повноваження органів державної влади, місцевого самоврядування та суб’єктів господарювання у цій сфері;

– закони України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», «Про правові засади цивільного захисту», що регулюють відносини у сфері запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та визначають правові основи діяльності суб'єктів цивільного захисту.

Окрім зазначених документів, правове регулювання цивільного захисту здійснюється також низкою інших нормативно-правових актів, таких як

постанови Кабінету Міністрів України, накази міністерств та відомств, рішення органів місцевого самоврядування.

Незважаючи на наявність достатньої кількості нормативно-правових актів, що регулюють сферу цивільного захисту, існує потреба упорядкування та систематизації нормативно-правових актів, що регулюють сферу цивільного захисту, а також забезпечення їх узгодженості та інтеграції. Часто положення законодавчих актів залишаються нереалізованими через відсутність ефективних механізмів їх виконання [1].

Законодавство у сфері цивільного захисту потребує постійного оновлення та адаптації до нових викликів та загроз, таких як зміна клімату, кібернетичні загрози тощо.

З метою удосконалення законодавства у сфері цивільного захисту потрібно:

– здійснити комплексний аналіз чинного законодавства з метою виявлення проблемних питань та визначення шляхів їх вирішення;

– розробити та ухвалити нову редакцію Кодексу цивільного захисту України, який би враховував сучасні виклики та загрози, а також забезпечував ефективне функціонування системи цивільного захисту;

– удосконалити механізми реалізації законодавства, зокрема через посилення контролю за виконанням нормативно-правових актів, а також запровадження ефективних механізмів відповідальності за їх порушення;

– забезпечити належне фінансування системи цивільного захисту, зокрема через збільшення обсягу бюджетних коштів, що спрямовуються на потреби цивільного захисту;

– активізувати міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту, зокрема через обмін досвідом і залучення міжнародної допомоги [2].

Удосконалення законодавства цивільного захисту є важливим завданням, яке потребує комплексного підходу та консолідації зусиль усіх зацікавлених сторін. Потрібно провести інвентаризацію чинного законодавства, виявити колізії та дублювання, а також розробити єдину систему нормативно-правових актів, що регулюють сферу цивільного захисту. Важливо не тільки ухвалити якісні закони, але й забезпечити їх ефективне виконання. Для цього потрібно посилити контроль за діяльністю органів влади та суб’єктів господарювання, а

також запровадити ефективні механізми відповідальності за порушення законодавства.

Ефективне функціонування системи цивільного захисту потребує значних фінансових ресурсів. Тому потрібно збільшити обсяг бюджетних коштів, що спрямовуються на потреби цивільного захисту, а також залучити інші джерела фінансування.

Законодавство цивільного захисту має постійно оновлюватися та адаптуватися до нових викликів та загроз. Особливу увагу слід приділити питанням запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, пов'язаних зі зміною клімату, кібернетичними загрозами, війною, тероризмом тощо.

Міжнародне співробітництво є важливим чинником підвищення ефективності системи цивільного захисту. Потрібно активно обмінюватися досвідом з іншими країнами, залучати міжнародну допомогу та брати участь у міжнародних програмах з цивільного захисту.

Україна є активним учасником міжнародного співробітництва в галузі цивільного захисту населення, співпрацюючи з багатьма країнами та міжнародними організаціями, зокрема з ООН, Європейським Союзом, НАТО та іншими. Основними напрямками участі України в міжнародному співробітництві є розроблення та впровадження міжнародних стандартів і рекомендацій, укладення двосторонніх та багатосторонніх угод про співробітництво з іншими країнами, обмін досвідом та інформацією щодо запобігання, реагування та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, участь у спільних навчаннях та тренінгах із метою підвищення готовності до дій в умовах надзвичайного стану та військових дій.

Отже, законодавче та нормативно-правове забезпечення цивільного захисту відіграє вирішальну роль у забезпеченні безпеки населення та територій від надзвичайних ситуацій. Удосконалення законодавства у цій сфері є важливим завданням, яке потребує комплексного підходу та консолідації зусиль усіх зацікавлених сторін [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азаров В. М. Цивільний захист: навчальний посібник. К.: Видавництво Ліра-К, 2016. 384 с.

2. Надзвичайні ситуації: попередження та ліквідація: навчальний посібник / В.В. Дурнєв, О. М. Петрук, В. І. Ткачук. Вінниця: ВНТУ, 2018. 280 с.
3. Цивільний захист: підручник / за ред. М. І. Дячука. К.: Видавництво АСВ, 2015. 448 с.

Віталій Галаревич

МОДУЛЯРНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В МІСТЯНИХ СПОРУДЖЕННЯХ: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

У сучасному світі забезпечення пожежної безпеки споруджень є одним із найважливіших завдань для міста. Останніми роками виникли нові технологічні розв’язки, які дозволяють не лише швидко виявляти пожежі, але й прогнозувати їх можливість

Модульний підхід до управління пожежною безпекою – це система, де кожен елемент (сенсор, камера, сигналізація) працює самостійно, але одночасно й узаємодіє з іншими для забезпечення повного керування безпекою об'єкта.

Чому потрібна модульна система?

Традиційні системи пожежної безпеки часто бувають негнучкими і важкими для оновлення. Коли встановлюється новий датчик або змінюється логіка роботи системи, це потребує значних затрат часу та грошей. Модульні системи вирішують цю проблему, оскільки кожен елемент можна легко замінити або оновити без зупинки всього обладнання.

Так, у великому торговельному центрі можна встановити окремі модулі для кожного поверху, що будуть працювати самостійно, але одночасно надавати дані головній системі управління. Це дозволяє швидко реагувати на проблеми в конкретній частині будинку, не завдаючи перешкод іншим розділам системи.

Як працює модульна система?

Основними складовими модульної системи є:

– сенсори – вимірюють температуру, концентрацію газів, присутність диму;

– камери відеонагляду – виявляють початкові етапи пожежі за допомогою комп’ютерного бачення;

– централізоване управління – обробляє дані з усіх джерел і ухвалює рішення про реагування.

Модулі можуть працювати автономно, але також передавати дані до головного сервера, де аналізуються за допомогою алгоритмів машинного навчання. Це дозволяє системі «навчатися» на своїх помилках і покращувати точність виявлення пожеж.

1. Роль сенсорів в модульній системі

Сенсори є ключовим елементом модульних систем пожежної безпеки. Вони вимірюють різні параметри середовища, такі як:

– температура: виявляють зростання температури, що може бути першою ознакою пожежі;

– концентрація газів: виявляють палючі гази, такі як метан, пропан або CO_2;

– присутність диму: виявляють початкові стадії пожежі, коли ще немає видимого полум’я.

Сучасні сенсори можуть бути оснащені функціями самоналагодження, що дозволяє їм адаптуватися до змін у середовищі і зменшувати кількість хибних сигналів.

2. Камери відеонагляду й комп’ютерне бачення

Камери відеонагляду в модульних системах використовуються для виявлення пожеж на дуже ранньому етапі. Комп’ютерне бачення дозволяє автоматично аналізувати відеодані і виявляти аномалії, такі як рух або зміни кольору у полі зору камери. Так, якщо камера виявить зростання температури або зміну кольору об'єкта, вона може відправити сигнал тривоги без очікування диму або полум’я.

3. Приклади застосування

На практиці модульні системи вже успішно застосовуються в багатьох міських спорудженнях. Так, у деяких житлових будинках установлено автоматичні системи, які можуть:

– автоматично закрити вентиляційні ходи у разі пожежі;

– відправити повідомлення мешканцям через мобільні додатки;

– запустити систему поливу без участі людини.

Також модульні системи широко використовуються у торгових центрах, де багато людей вимагає особливого швидкого реагування на пожежу. У таких випадках система може автоматично включати маршрути евакуації, які враховують конкретну ситуацію.

4. Евакуація через модульні системи

Одним із найважливіших аспектів модульних систем є організація евакуації. Система може автоматично визначати найбезпечніший маршрут для виходу, ураховуючи:

– місце виникнення пожежі;

– наявність диму на певних шляхах;

– кількість людей у конкретній частині будинку.

Це дозволяє значно скоротити час евакуації та зменшити ризики для життя людей.

5. Переваги модульних систем

Переваги модульного підходу до забезпечення пожежної безпеки включають:

– гнучкість : легко додавати нові елементи або замінювати старі;

– швидкість реагування : кожен модуль працює самостійно, що зменшує час виявлення пожежі;

– економія коштів : модулі можна оновлювати частково, не замінюючи всю систему;

– автоматизація : система може працювати без постійного контролю оператора, що зменшує людський фактор.

6. Проблеми та перспективи

Незважаючи на переваги модульних систем, існують також і проблеми:

Вартість упровадження. Початкові витрати на установку модульної системи можуть бути вищими порівняно з традиційними системами.

Технічне обслуговування. Потрібна регулярна перевірка всіх модулів для забезпечення їх коректної роботи [1].

Проте з розвитком технологій і вартість поступово зменшується, а ефективність зростає. У майбутньому можна очікувати, що модульні системи стануть стандартом для всіх міських споруджень.

Отже, модульні підходи до управління пожежною безпекою демонструють свою ефективність у різноманітних міських спорудженнях. Упровадження таких систем дозволяє значно покращити рівень безпеки, зменшити кількість пожеж та їх наслідків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ДБН В.1.2-7:2021 «Основні вимоги до будівель і споруд. Пожежна безпека»: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3074168653223036024?doc_type=2

Дар’я Глушкова

МЕХАНІЗМ ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабної війни проти України інформаційна безпека стала одним із ключових елементів гібридної агресії. Відповідно до Закону України «Про основні засаді забезпечення кібербезпеки України» захист національного інформаційного простору є приорітетним завданням держави [1]. Масштабні дезінфорпмаційні компанії спрямовані на підрив національної стійкості та державної безпеки України, створюють комплексну загрозу, яка потребує системного аналізу та протидії. Інформаційний простір України зіткнувся з безпрецедентними викликами, пов’язаними з масовими дезінформаційними атаками. Систематичне поширення фейків, маніпуляцій та пропаганди через різноманітні канали комунікації становить серйозну загрозу національній безпеці держави.

Відповідно до Закону України «Про медіа» дезінформацію визначено як свідоме поширення завідомо неправдивої інформації, що становить суспільну небезпеку [2]. Такий нормативно-правовий акт установлює відповідальність за поширення дезінформації.

У нашій державі створено розгалужену систему державних та недержавних інституцій, що займаються виявленням дезінформації. Ключову роль тут відіграє Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки при Міністерстві культури та інформаційної політики України [3]. Цей орган здійснює щоденний моніторинг інформаційного простору та виявляє дезінформаційні наративи. Так, 2023 року Центром було виявлено та спростовано серію фейків про нібито «внутрішній конфлікт» у керівництві ЗСУ, що активно поширювалася російськими ЗМІ та мережею ботів у соціальних мережах. 2024 року аналітичний відділ Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки провів понад 20 досліджень, присвячених аналізу російських пропагандистських наративів, виявленню інформаційних операцій, а також засобам і методам поширення дезінформації. Центр став партнером команди, яке створили багатомовне видання «The Ukrainian Review» – англійською, німецькою та французькою мовами, та поширюється за кордоном на міжнародних заходах та серед громад. Журнал

створюється та друкується спільно з Центром стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. Упродовж 2024 року Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки організував та взяв участь у 22 публічних заходах із партнерами, під час яких працівниками аналітичного відділу та запрошеними експертами обговорювалися актуальні питання порядку денного як в Україні, так і у міжнародній площині. Серед них, наприклад, – «круглі столи», презентації книг чи участь у публічних заходах партнерів.

Важливим інструментом виявлення дезінформації стало використання спеціалізованого програмного забезпечення та штучного інтелекту. Українські фактчекінгові організації, як-от VoxChek та StopFake, використовують автоматизовані системи моніторингу соціальних мереж та ЗМІ. Показовим прикладом є викриття мережі фейкових акаунтів у Facebook, які координовано поширювали дезінформацію про постачання західної зброї в Україну. Завдяки технологічному аналізу було виявлено понад 500 пов’язаних акаунтів, що діяли з території рф.

2020 року затверджено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні. У ній зазначено про необхідність доопрацювати питання щодо регулювання суспільних відносин у сфері розвитку штучного інтелекту. А нещодавно відновив свою роботу комітет із питань розвитку сфери штучного інтелекту в Україні при Міністерстві цифрової трансформації, який зокрема працює над розвитком законодавчої бази регулювання штучного інтелекту. Звісно, під час напрацювання регулювання буде взято до уваги й питання створення та поширення дезінформації за допомогою штучного інтелекту. Зараз представники комітету також уважають за потрібне врахувати досвід Великої Британії, яка видала White Paper щодо штучного інтелекту, що описує підхід уряду до збалансування регулювання та стимулювання штучного інтелекту, а також дає краще розуміння для суспільства і бізнесу вектору розвитку штучного інтелекту.

Стійкість населення України до дезінформації та маніпуляцій важлива для захисту державності й розвитку країни під час війни та в повоєнний період. Медіаграмотність, яку слід розвивати з дитинства і протягом усього життя, є ключовою в цьому захисті. Вона не лише включає перевірку фактів, але й допомагає суспільству ухвалювати конструктивні рішення під час кризи. Україна давно стикається з дезінформацією та інформаційними атаками з боку

росії, що підривають національну безпеку. Ефективна відповідь на ці виклики включає прогнозування, швидке виявлення та спростування дезінформації, стратегічні комунікації та розвиток медіаграмотності.

Пандемія COVID-19 та війна росії проти України підкреслили важливість медіаграмотності для національної безпеки. Розвиток генеративного штучного інтелекту також збільшує потребу в медіаграмотності через можливі дезінформаційні загрози. Для ефективного протистояння дезінформації робота з медіаграмотністю має бути міжсекторальною та потребує координації зусиль держави, громадського сектору, міжнародних організацій та медіаспільноти. Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності спрямована на період до 2026 року. Її мета – покращити координацію та об'єднати зусилля стейкхолдерів для підвищення стійкості суспільства до інформаційних загроз через підвищення рівня медіаграмотності населення України.

Стратегія розроблена з урахуванням Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. У процесі її розробдення брали участь експерти державних органів, громадського сектору, міжнародних організацій та медіа. Цільові групи Стратегії включають стейкхолдерів, які прямо чи опосередковано залучені до розвитку медіаграмотності, досліджень у цій галузі та розвитку когнітивної стійкості населення України [4]. Значна увага приділяється підвищенню медіаграмотності населення.

Міністерство освіти і науки України впровадило курс з медіаграмотності також у шкільну програму. Такі громадські організація, як «Академія української преси» та «Детектор медіа», проводять регулярні тренінги та вебінари. За даними досліджень, рівень критичного сприйняття інформації серед українців, які пройшли навчання з медіаграмотності, зріс на 30%. Україна активно співпрацює з міжнародними партнерами у протидії дезінформації. Показовим прикладом є участь у East StratCom Task Forse при Європейському Союзі та співпраця з NATO StratCom COE. У межах такої співпраці створено спільні механізми моніторингу дезінформації та розроблено системи раннього попередження.

В умовах сучасних геополітичних викликів і повномасштабної війни, Україна розробила та впровадила комплексну систему протидії дезінформації,

яка включає взаємопов’язані інституційні, нормативно-правові, комунікаційні та технологічні механізми. Ефективність цієї системи підтверджується конкретними результатами: скороченням часу реагування на дезінформаційні атаки, зростання медіаграмотності населення та посиленням інформаційної стійкості суспільства. Ключовим досягненням у сфері виявлення дезінформації стало створення багаторівневої системи моніторингу інформаційного простору, яка поєднує можливості державних органів, громадських організацій та технологічних рішень. Упровадження автоматизованих систем аналізу контенту та використання штучного інтелекту дозволило суттєво підвищити швидкість та якість виявлення дезінформаційних компаній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України Закон України від 05.10.2017 №2163 – VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19 - Text
2. Про медіа Закон України від 13.12.2022 №2849 – IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20 - Text
3. Центр стратегічних комунікацій https://spravdi.gov.ua/pro-nas/
4. Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності спрямована на період до 2026 року https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/the-strategy-of-the-ministry-of-culture-and-information-policy-of-ukraine-for-media-literacy-development-until-2026.pdf

Оксана Дзьоба

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ В ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: УЗАГАЛЬНЕНИЙ АНАЛІЗ

Воєнний стан, запроваджений в Україні у зв’язку з військовою агресією рф, став каталізатором масштабних змін у системі нормативно-правового регулювання, спрямованих на забезпечення національної безпеки, громадського порядку та функціювання державних інституцій в умовах надзвичайної ситуації. Ухвалення нормативно-правових актів у сфері безпеки стало ключовим інструментом державної політики, орієнтованої на адаптацію до екзистенційних загроз, які постали перед країною. Аналіз цих актів демонструє їхню спрямованість на оперативне реагування на загрози воєнного

часу, проте також виявляє низку проблемних аспектів, які потребують подальшого вдосконалення.

Інформаційна безпека стала одним із пріоритетних напрямків нормативного регулювання в умовах воєнного стану. Ухвалені акти передбачають заборону на поширення інформації, яка може завдати шкоди обороноздатності країни, а також посилення відповідальності за поширення фейкових новин та співпрацю з агресором. Ці заходи спрямовані на протидію інформаційним загрозам та забезпечення стійкості інформаційного простору.

Додатковим кроком стало ухвалення нормативно-правових актів, значна частина яких спрямована на мінімізацію ризиків диверсійної діяльності та забезпечення громадського порядку, що є критично важливим в умовах збройного конфлікту.

Розширення повноважень військових адміністрацій стало ще одним важливим напрямком нормативного регулювання. Військові адміністрації отримали широкі повноваження, зокрема щодо управління ресурсами, координації діяльності органів місцевого самоврядування, ухвалення рішень про евакуацію населення та забезпечення правопорядку. Така централізація владних функцій сприяє оперативному реагуванню на надзвичайні ситуації, проте створює ризики зловживання владою через недостатній рівень громадського контролю та відсутність чітких механізмів підзвітності. Це особливо актуально в умовах, коли військові адміністрації діють у регіонах, де зруйнована система традиційного місцевого самоврядування.

Особливу увагу слід приділити нормативним актам, які регулюють мобілізаційні процеси та забезпечення функціювання сил оборони. Ухвалені рішення передбачають спрощення процедур призову, розширення категорій осіб, які підлягають мобілізації, та створення механізмів примусового вилучення майна для потреб оборони. Хоча такі заходи є потрібними для підтримання обороноздатності країни, вони потребують чітких процедур компенсації та належного нормативного регулювання, щоб уникнути соціальної напруги. Крім того забезпечення належного матеріально-технічного забезпечення військових підрозділів залишається одним із ключових проблем, що потребує скоординованих зусиль як на державному, так і на місцевому рівнях.

Захист критичної інфраструктури, включаючи енергетичні, транспортні та комунікаційні об’єкти, також став важливим елементом нормативного регулювання. Ухвалені акти передбачають посилення заходів безпеки на стратегічно важливих об’єктах, що сприяє мінімізації ризиків диверсійних атак. Проте реалізація цих заходів вимагає значних ресурсів, а також тісної координації між різними суб’єктами сектору безпеки. У цьому контексті важливо запровадити ефективні механізми моніторингу та оцінки результативності заходів, спрямованих на захист критичної інфраструктури.

Попри значні досягнення у сфері нормативного регулювання безпеки під час воєнного стану, існує низка проблемних аспектів, які потребують вирішення.

Однією з ключових проблем є недостатня прозорість процедур мобілізації, вилучення майна та запровадження обмежень. Відсутність належної комунікації з громадськістю щодо обґрунтування ухвалених рішень може призводити до зниження рівня довіри до державних інституцій. Також жорсткі заходи безпеки, зокрема обмеження логістики та пересування, негативно впливають на економічну активність, що створює додатковий тиск на національну економіку.

У підсумку варто зазначити, що загалом нормативно-правові акти, ухвалені в галузі безпеки під час воєнного стану, демонструють здатність держави оперативно реагувати на виклики, зумовлені збройною агресією. Водночас подальше вдосконалення нормативної бази є необхідним для забезпечення балансу між безпекою, правами громадян та економічною стабільністю. Доцільним є запровадження механізмів підзвітності та прозорості діяльності військових адміністрацій, розроблення додаткових заходів для мінімізації негативного впливу на економіку, а також створення системи моніторингу дотримання прав людини в умовах воєнного стану. Лише за умови комплексного підходу до вдосконалення нормативного регулювання Україна зможе забезпечити стійкість своєї правової системи та ефективно протистояти сучасним викликам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/

Віктор Задолинний

ДОЦІЛЬНІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТІ САМОВИЗНАЧЕННЯ РУХОМОГО ОБ'ЄКТА, КЕРОВАНОГО ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ, У ПРОСТОРІ

Досвід російсько-української війни демонструє, що ефективність застосування безпілотних та роботизованих систем критично залежить від можливості точного визначення їхнього положення у просторі. В умовах активної радіоелектронної протидії противника традиційні методи навігації, засновані на GNSS-системах (GPS, ГЛОНАСС, Galileo, BeiDou), стають неефективними. Засоби радіоелектронної боротьби (РЕБ) ворога можуть глушити або підробляти сигнали супутникової навігації, що призводить до втрати керованості безпілотних платформ, зниження ефективності виконання бойових завдань і значних технічних втрат.

Одним із ключових напрямків вирішення такої проблеми є розроблення автономних методів самовизначення, що включають інерційну навігацію, візуальну одометрію, лідарні технології, радіочастотні методи та комплексування даних.

Високоточні інерціальні навігаційні системи на основі MEMS-технологій дозволяють забезпечити короткочасну автономну навігацію, але потребують ефективних алгоритмів компенсації дрейфу та накопичення помилок. Використання температурної компенсації, калібрування та методів початкової виставки без GPS покращує їхню точність.

Візуальна одометрія дає змогу визначати відносне переміщення об'єкта на основі аналізу послідовності зображень. Для цього необхідно створити систему розпізнавання характерних об'єктів місцевості, застосовувати алгоритми паралельного картографування та локалізації (SLAM) і використовувати стереозір для побудови тривимірних карт.

Лідарні технології відіграють важливу роль у формуванні точного просторового уявлення про місцевість. Компактні лідарні системи, спеціально розроблені для малих платформ, у поєднанні з алгоритмами обробки хмар точок дозволяють автономним системам орієнтуватися навіть у складних умовах. Інтеграція лідарних даних з іншими сенсорами сприяє підвищенню точності позиціонування.

Радіочастотні методи включають використання систем пеленгації радіосигналів, створення мереж радіомаяків та застосування сигналів стільникового зв’язку для навігації. Інтеграція технологій радіодальнометрії з іншими методами самовизначення дозволяє отримати стабільні координати навіть за умов активної РЕБ.

Комплексування даних із різних джерел передбачає розроблення алгоритмів фільтрації та адаптивного оцінювання достовірності інформації. Поєднання сенсорних даних і нейронних мереж дозволяє підвищити стійкість навігаційних систем до перешкод та втрати окремих джерел інформації.

Використання систем машинного навчання дає змогу покращити розпізнавання місцевості та класифікацію типів поверхні. Семантична сегментація зображень і глибоке навчання сприяють точному визначенню об'єктів та їхньої взаємодії з безпілотною платформою.

Розроблення автономних систем самовизначення має застосування в наземних і повітряних комплексах. Для наземних роботизованих платформ потрібно створювати ефективні системи автономної навігації, алгоритми обходу перешкод і методи планування маршруту з інтеграцією в системи керування рухом.

У повітряних системах критично важливими є алгоритми визначення положення для БПЛА різних класів. Автономне повернення при втраті зв’язку, групова навігація та автоматичне керування дозволять підвищити ефективність бойового застосування безпілотних літальних апаратів у складних умовах.

Розроблення комплексної системи самовизначення у просторі забезпечить точність навігації до одного метра. Буде створено програмне забезпечення для різних платформ, а також розроблено методики калібрування та налаштування. Подальше впровадження технологій у серійне виробництво дозволить створити конкурентоспроможні вітчизняні зразки.

Економічний ефект полягає у зменшенні втрат безпілотних систем через проблеми з навігацією, зниженні залежності від імпортних рішень, розвитку власного виробництва та створенні технологій, що відповідають сучасним військовим потребам.

Розроблення автономних технологій самовизначення безпілотних та роботизованих систем є критично важливим напрямком для забезпечення ефективності їхнього застосування в умовах сучасного бою. Запропоновані

методи охоплюють ключові аспекти проблеми та мають чітку практичну спрямованість. Реалізація цих розробок сприятиме підвищенню автономності та надійності військових технологій, що є стратегічно важливим для України в умовах сучасної війни.

Анастасія Куцолабська

РЕАКЦІЯ ДЕРЖАВ НА ВИКЛИКИ МЕГАТРЕНДІВ У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Сучасна сфера міжнародних відносин формувалося під впливом багатьох чинників як історичного, так і соціального чи економічного характеру. Подібна гнучкість міжнародних відносин пов'язана з тим, що ця сфера діяльності держав не може залишатися у сталому вигляді, не реагуючи на жодні нові обставини. Держави, як одні з акторів міжнародної арени, відслідковують тенденції, що виникають у світі та розробляють власну внутрішню політику, аби уникнути можливих негативних наслідків. До них можна віднести «відставання» держави в розвитку певних галузей, напруження відносин з іншими державами, а також загрозу власним національним інтересам. Для кращого розуміння слід розібрати цей феномен на двох прикладах мегатрендів, які наразі викликають тривалі дискусії, а саме – кібербезпеки та глобалізації.

Для початку слід звернути увагу на загальне сприйняття інтернет-мережі в різних регіонах. Узявши за основу бачення західних держав, усесвітня мережа є джерелом розваг і дозвілля, засобом обміну та пошуку інформації. У свою чергу Китай проаналізував усі можливі майбутні загрози для власної безпеки та завчасно створив особливі обмеження для власних громадян, які стосуються принципів відкритості й офіційності [1, с.482].

Ми вже звикли, що доступ до інтернету може отримати кожен охочий, маючи при собі смартфон та підключення до мережі, де дії та слова важко відстежити завдяки несправжнім іменам та можливості залишатися повністю анонімним. Це все створює ідеальне середовище для проведення інформаційних маніпуляцій, збирання важливих статичних даних чи підбурюванню потрібних настроїв серед населення. Оцінюючи подібні ризики, китайська влада вирішила викреслити чинник анонімності, увівши обов'язкову верифікацію у власного провайдера за своїм іменем, що стосується також

різноманітних інтернет-платформ, де використання несправжніх імен не можливе [1, с.482].

Однак окремо слід виділити Великий Китайськи Фаєрол [1, с.482], який здійснює фільтрування всієї інформації, що надходить до китайської частини світової мережі. Завдяки цьому відбувається додаткове відсіювання потенційно небезпечної інформації, яка може вплинути на настрої китайського суспільства або ж стати загрозою для уряду. Подібний всеосяжний контроль інформаційного простору чудово демонструє реакцію держави на зростаючу тенденцію кіберзагроз та кібербезпеку у вигляді превентивних та запобіжних заходів. Завчасна підготовка допомогла китайському уряду зберегти недоторканність власного кібернетичного простору.

На противагу тоталітарній системі Піднебесної, важливі міжнародні організації західного світу демонструють не зовсім позитивні тенденції. Особливо гостро питання стосується ООН, питання її зламаної бюрократичної системи та невідповідності викликам сучасності, і ситуація з кібербезпекою не стала виключенням. Конвенція ООН про кіберзлочинність позиціонується як інструмент зміцнення міжнародної співпраці в боротьбі з кіберзлочинністю, однак її механізм дії піддається критиці через можливе ускладнення судових процесів [2]. Такий підхід відкриває простір для потенційних міждержавних конфліктів, особливо між країнами з несумісними правовими системами та принципово різним трактуванням правових норм.

Окремо слід відзначити, що проєкт цієї Конвенції демонструє відсутність дієвих механізмів відповідальності держав за їхні дії у сфері кібербезпеки [2], що в сучасних реаліях українсько-російської війни вже стало значною проблемою. Особливу загрозу становить відсутність чітких обмежень, тобто держава отримує право схвалювати транскордонні обміни інформацією навіть тоді, коли вони порушують фундаментальні права людини або можуть використовуватися як інструмент політичних переслідувань [2]. Таким чином можна сказати, що, бажаючи досягти демократичного вирішення ситуації, не вдалося досягти балансу між питаннями юридичного характеру та основними правами людини.

Щодо тенденції глобалізації світової спільноти та всіх сфер, що можуть стосуватися діяльності держав, слід спершу зазначити, що подібне зменшення обмежень та бар’єрів між державами цілковито влаштовує міжнародних

акторів. Високорозвинені держави, розуміючи актуальність глобалізації та перспективи розвитку власних економік, усе частіше віддають перевагу відмові від фіксованих бар'єрів на користь уніфікованих регуляторних підходів у ключових сферах, зокрема фінансовому секторі, охороні здоров'я, екологічній політиці та стандартах безпеки [3, с.5]. Однак найбільш актуальним подібний мегатренд стає для таких держав, як наша.

Україна, яка прагне до зростання та подальшого розвитку, згодна послабити власний зовнішній суверенітет для отримання вигідних умов на міжнародній арені. Ми стикаємося з викликами стандартизації та глобалізації на всіх рівнях, щоб мати можливість вступити до Європейського Союзу задля отримання подальшої підтримки та економічних переваг [3, с.5]. Однак для цього нашій державі слід продовжувати впровадження відповідних законів, аби вони відповідали європейському стандарту.

Проте існує інша сторона медалі, яка несе в собі фундаментальну проблему, що стосується глобальної ієрархії й давно закріплена за країнами «Великої сімки». Ці держави, на частку яких припадає лише 12% світового населення, контролюють 60-70% світового ВВП і формують стратегічний курс МВФ, Світового банку, СОТ та ОЕСР, а також визначають правила гри у світовій економіці [4]. Натомість ми отримаємо те, що захід, який історично задавав напрямок розвитку світової економіки, відкрив нові можливості та зміцнив домінантні позиції. Водночас інші країни стояла перед вибором: або стати залежними, або вступити у гонку з державами заходу. Тобто чим масштабнішими стають глобалізаційні процеси, тим відчутнішою стає їхня нерівномірність. Відмінності між державами лише посилюватимуться, створюючи нові лінії напруження й потенційні конфлікти, де головною ставкою буде контроль над економічними, технологічними та політичними ресурсами [4].

Отже, можна зробити висновок, що реакція держав на мегатренди пов'язана передусім з їхнім положенням на міжнародній арені. Так, Китай із великими амбіціями щодо свого подальшого розвитку як гегемона, як тоталітарна держава, має налагоджену та відпрацьовану систему кіберзахисту. У той час як ООН на своєму прикладі продемонструвала недосконалу Конвенцію, яка викликала багато запитань щодо дотримання прав людини.

Розвиток глобалізації у світі продемонстрував як і позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, це чудовий варіант для розвитку держав на основі випробуваних стандартів, що перевірені часом, які зможу дати поштовх для подальшого розвитку. З іншого ж – це жорстока гонка для тих держав, що не бажають бути економічно скореними іншими й бажають боротися за власний суверенітет та національні інтереси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рульов І. М. Превентивні механізми протидії кібертероризму, досвід КНР. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 482-484.
2. Баловсяк Н. Суперечлива угода. Чому навколо конвенції ООН про кіберзлочинність точаться тривалі суперечки. *Інтернет свобода*. https://netfreedom.org.ua/article/superechliva-ugoda-chomu-navkolo-konvenciyi-oon-pro-kiberzlochinnist-tochatsya-trivali-superechki
3. Березневич-Ломанюк В. О. Вплив глобалізації на суверенітет держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 4. С. 3-7. DOI: https://doi.org/10.32782/39221510
4. Чмерук Т. Глобалізація економіки: як не стати державою-банкрутом. *Економічна правда*. https://epravda.com.ua/columns/2018/01/19/633175/

Олег Михалко

ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Запобігання корупції у сфері ліцензування правоохоронних органів є актуальною та важливою проблемою в сучасному суспільстві. Корупція є серйозною загрозою для ефективності та довіри до правоохоронних органів, оскільки може призвести до порушення законності, утрати довіри громадськості та підривання засад правової держави. Специфіка діяльності правоохоронних органів, пов’язана з владою та використанням силових засобів, підкреслює важливість ефективного контролю й запобігання корупції в цій сфері.

Ліцензування правоохоронних органів є складним і відповідальним процесом, що вимагає уваги до деталей та прозорості. Саме через високий рівень влади та впливу, яким користуються правоохоронні структури, виникає підвищений ризик корупції в цьому сегменті. Недостатня ефективність і недостовірність у ліцензуванні можуть призвести до серйозних порушень правопорядку та загрози безпеці громадян.

У сфері ліцензування правоохоронних органів, ефективна правова база є визначальним чинником запобігання корупції та забезпечення чесності та прозорості у процесі видання ліцензій. Законодавчі акти та норми, що регулюють цю сферу, мають велике значення для створення стабільного й ефективного механізму ліцензування.

Визначення прав та обов'язків сторін є важливим аспектом правової бази. Це містить чіткі та докладні норми, які регулюють процедури видання, продовження та відкликання ліцензій. Правова база має визначати критерії, які обов'язково мають дотримуватися кандидати на отримання ліцензії, а також процедури перевірки їх відповідності цим критеріям.

Також правова база має передбачати механізми для забезпечення прозорості та відкритості в процесі ліцензування. Це може охоплювати вимоги до публікації інформації про кандидатів та процеси ліцензування, а також надання можливостей для громадського контролю та залучення громадськості до ухвалення рішень.

У багатьох юрисдикціях, включаючи Україну, ліцензування правоохоронних органів не є типовою практикою. Правоохоронні органи, такі як поліція, спецслужби та інші, зазвичай не отримують ліцензії для своєї діяльності – вони діють на підставі законів і положень, які надають їм повноваження та права для виконання своїх функцій. Це охоплює право затримання, проведення слідства, здійснення обшуків, контролю над громадським порядком і боротьбу зі злочинністю.

Нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення прозорості та контролю, виконують важливу роль у підтримці ефективності та довіри до системи ліцензування правоохоронних органів в Україні. Так, важливим документом щодо запобігання корупції у сфері ліцензування правоохоронних органів є Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції. Законодавство про відповідальність та каральні санкції у сфері протидії

корупції в Україні визначає не лише порушення та їхні наслідки, але й створює ефективні механізми для їхнього припинення та притягнення винних до відповідальності. Міжнародні домовленості відіграють важливу роль у формуванні сучасної системи протидії корупції. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та партнерами для розвитку ефективних механізмів запобігання та припинення корупційних явищ.

У сфері ліцензування правоохоронних органів можуть бути вжиті такі засоби запобігання корупції:

1. Упровадження прозорих та відкритих практик на всіх етапах ліцензійного процесу. Це охоплює організацію публічних консультацій, проведення відкритих засідань, забезпечення доступу до інформації та впровадження електронних систем. Громадський зворотний зв'язок, відкриті процедури вибору та інформаційні кампанії сприяють створенню ефективного та прозорого середовища у ліцензійній сфері.

2. Використання сучасних електронних інструментів та інформаційно-технологічних рішень. Це включає електронні портали, системи онлайн-заявок, електронний моніторинг, цифрові підписи та шифрування, електронні засоби звітності, відкриті API та інші. Ці технологічні рішення спрямовані на поліпшення ефективності та прозорості управління ліцензійною діяльністю правоохоронних органів.

3. Публічні обговорення та консультації з громадськістю, залучення громадських організацій для оцінювання діяльності ліцензіатів, створення механізмів для зворотного зв'язку та прийому скарг від громадян, публікація інформації про ліцензійну діяльність є відкритою та доступною для громадськості формою, а також організація громадських інспекцій та облік їхніх результатів. Ці заходи спрямовані на активну участь громадськості в контролі за ліцензуванням правоохоронних органів і забезпеченням їхньої діяльності відповідно до вимог законодавства та високих стандартів етики.

4. Тренінг та підвищення свідомості у сфері ліцензування правоохоронних органів, що включає проведення спеціальних навчань і семінарів для працівників, які здійснюють ліцензування. Метою таких заходів є поглиблення їхніх знань щодо важливих аспектів ліцензування, ознайомлення з новими законодавчими та регуляторними змінами, розширення розуміння етичних норм та стандартів у цій галузі.

5. Міжнародна співпраця у сфері ліцензування правоохоронних органів має на меті забезпечення ефективного обміну досвідом та ресурсами між країнами для поліпшення ліцензування та протидії корупції. Це реалізується через спільні проєкти, обмін стандартами та технічною допомогою. Міжнародні конференції та форуми є платформами для обговорення важливих аспектів і сприяють створенню сприятливого міжнародного середовища. Громадський контроль та етичний кодекс є частинами цього процесу, сприяючи прозорості та внутрішній чесності.

Отже, на основі викладеного визначено ключові проблеми, які потребують уваги та вирішення, виявлено перспективні напрямки для модернізації та підвищення ефективності системи ліцензування правоохоронних органів в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
2. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015

№ 222-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text

3. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text
4. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України; Форма типового документа, Декларація від 07.04.2011 № 3206-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 3206-17#Text
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (укр/рос) ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
6. Про затвердження Ліцензійних умов провадження охоронної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України; Умови, Форма типового документа, Зразок, Заява, Список, Опис від 18.11.2015 № 960. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-2015-%D0%BF#Text

Дмитро Мощенко

РОЗРОБЛЕННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ОБЛАДНАННЯ ПОЛЬОВИХ СКЛАДІВ БЛИСКАВКОЗАХИСТОМ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ПОГЛЯДІВ

Блискавкозахист арсеналів, баз та складів (далі – БАС) є одним з елементом зберігання боєприпасів а також одним із показників живучості цих місць. Досвід збройної агресії російської федерації проти України, сучасних

локальних воєн, навчань і результати теоретичних досліджень показує, що найважливішими напрямками зберігання боєприпасів на польових складах є проблема, що місця зберігання не обладнуються блискавкозахистом.

Відсутність БАС може привести до виникнення надзвичайної ситуації, унаслідок чого боєзапас буде знищено. Відсутність БАС пов'язана з недостатнім фінансуванням програм із забезпечення безпечного зберігання ракет і боєприпасів у складах, та, як наслідок, призводить до виникнення надзвичайних ситуацій. Якщо обчислити кошти, потрібні на ліквідацію наслідків аварії після вибухів та шкоди, завданої державі у вигляді знищення боєприпасів та інфраструктури об'єктів зберігання, ці суми значно перевищать видатки на заходи превентивного характеру.

Аналізуючи організацію БАС при проведення операцій державами блоку НАТО та вимоги їх стандартів щодо зберігання боєприпасів у зонах проведення операцій, можливо зробити такі висновки:

- потрібне розроблення науково-методичного апарату для оцінювання впливу блискавкозахисту на рівні безпеки при зберігання ракет і боєприпасів на польових складах;
- використовувати досвід держав НАТО щодо обладнання складів, а саме використання сіток Фарадея та телескопічних мобільних блискавкоприймачів.

Для досягнення цієї мети слід поставити та вирішити такі завдання:

– вивчити сутність і зміст заходів щодо обладнання складів для підвищення рівня їх живучості та вибухопожежобезпеки, умови їх функціонування та взаємодії з зовнішнім середовищем;

– розробити методику щодо обладнання блискавкозахистом боєзапасу на польових складах;

– розробити практичні рекомендації щодо обладнання блискавкозахистом боєзапасу на польових складах.

Сучасний стан організації обладнання блискавкозахистом боєзапасу на польових складах вимагає негайного вирішення цього питання для недопущення виникнення надзвичайних подій. Одним із важливих напрямків цієї діяльності у Збройних Силах України є впровадження на польових складах зберігання боєзапасу телескопічних мобільних блискавкоприймачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Організація безпечного функціонування арсеналів, баз і складів боєприпасів / Багдасарян Н. К., Гаврилюк А. О., Карась В. Б, Копашинський С. А., Терещенко А. М., Шишанов М. О. К.: НАОУ, 2009 р.
2. Стандарт НАТО AASTP-1: Інструкції з застосування принципів безпеки НАТО при зберіганні військових боєприпасів і вибухових матеріалів (на постійних складах).
3. Стандарт НАТО AASTP-5: вказівки НАТО, щодо зберігання, обслуговування і транспортування на розгорнутих операціях.

Володимир Орлик

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Збройні Сили України (далі – ЗСУ) є основною складовою національної безпеки держави, тому забезпечення належного медичного обслуговування військовослужбовців є важливим завданням державної політики. Медичне забезпечення ЗСУ є одним із ключових елементів у забезпеченні боєздатності армії, оскільки воно дозволяє зберігати здоров'я військовослужбовців, лікувати їх, а також надавати допомогу в екстремальних ситуаціях. Важливими аспектами цього процесу є медичне обслуговування на всіх етапах військової служби – від мобілізації до реабілітації.

Основою медичного забезпечення ЗСУ є низка законів, указів та постанов, що визначають порядок надання медичних послуг військовослужбовцям та забезпечення їх необхідними медичними засобами. Так, Закон України «Про оборону України» [1] визначає основні принципи та напрямки державної політики у сфері оборони, включаючи медичне забезпечення; Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» [2] та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги» [3] установлюють правові засади медичного забезпечення військових під час їх проходження служби.

Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [4] передбачено право військовослужбовців на охорону здоров'я та медичну допомогу. Військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти, які призвані на

навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, мають право на безоплатну кваліфіковану медичну допомогу у військово-медичних закладах охорони здоров'я.

1 березня 2024 р. Президент України підписав Закон про організацію належного рівня медичного забезпечення ЗСУ. У пояснювальній записці Законопроєкту зазначається, що він надасть Міністерству оборони повноваження затверджувати для Сил безпеки і оборони протоколи та стандарти надання домедичної та медичної допомоги на основі стандартів НАТО, а також здійснювати нагляд за їхнім дотриманням. Також Міноборони зможе затверджувати перелік, стандарти якості та мінімальні вимоги до спеціалізованих медичних виробів, що застосовуються Силами безпеки й оборони під час ведення бойових дій [5].

Медична політика ЗСУ охоплює не лише фізичне, а й психологічне здоров'я військовослужбовців. Особливо важливим є забезпечення психологічної реабілітації після участі в бойових діях, оскільки війна часто призводить до стресових розладів і посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Для цього у військових госпіталях працюють психологи, які допомагають адаптуватися після повернення з фронту.

Після завершення бойової служби військовослужбовці потребують реабілітації, щоб повернутися до нормального життя. Українська армія активно розвиває систему медичних центрів реабілітації, де проводяться лікувальні процедури, фізіотерапія та психологічна реабілітація для військових. Особлива увага приділяється ветеранам, які зазнали тяжких поранень.

Незважаючи на позитивні досягнення, існують численні проблеми у сфері медичного забезпечення:

– недостатнє фінансування медичних закладів ЗСУ;

– потреба в сучасному обладнанні та медикаментах;

– перевантаженість лікарів і медичних працівників, особливо під час активних бойових дій;

– відсутність належної уваги до профілактики захворювань серед військовослужбовців.

Медичне забезпечення Збройних Сил України є важливою складовою національної безпеки, і його значення зростає в умовах гібридної війни та активних бойових дій. Однак для досягнення високого рівня медичного

обслуговування потрібно вирішувати питання фінансування, модернізації медичних установ, підготовки кадрів і розвитку реабілітаційних програм. Лише комплексний підхід до цих проблем дозволить забезпечити високу боєздатність та здоров'я військовослужбовців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12.
2. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення надання медичної допомоги» від 1 липня 2022 року № 2347-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2347-20.
4. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12.
5. Президент підписав закон про медичне забезпечення ЗСУ за стандартами НАТО. URL: https://armyinform.com.ua/2024/03/01/prezydent-pidpysav-zakon-pro-medychne-zabezpechennya-zsu-za-standartamy-nato.

Юлія Рознай

ВИКОРИСТАННЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ДОКУМЕНТУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Науковий керівник: Андрій Левицький

Використання новітніх технологій є критично важливим для документування та розслідування воєнних злочинів. В умовах сучасних конфліктів, зокрема у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну, кількість воєнних злочинів значно зросла, що створює нові виклики в їх фіксації. Станом на 20.01.2025 р., від 24 лютого 2024 року Офісом Генерального прокурора було зареєстровано 153232 злочинів. Це свідчить про збільшення навантаження на правоохоронні органи, тому технологічні інновації стають ключовими інструментами для збору, аналізу та збереження доказової бази, що необхідна для розслідування та притягнення до відповідальності винних у воєнних злочинах [1].

Сучасні цифрові технології, такі як системи управління даними, аналітичні платформи та програмне забезпечення для обробітку відео і зображень, дозволяють ефективно збирати свідчення та інформацію про злочини. Так, програми на зразок Palantir використовуються для аналізу

великих обсягів даних, що допомагає виявляти закономірності та зв'язки між подіями. Це особливо важливо в умовах війни, коли традиційні методи збору інформації можуть бути ускладнені [2].

Використання аналітичних платформ, таких як Palantir, дозволяє правоохоронним органам інтегрувати дані з різних джерел – від соціальних мереж до офіційних звітів і свідчень очевидців. Це створює єдину базу даних, яка може бути швидко проаналізована для виявлення потенційних загроз або злочинних схем. Такі технології допомагають не лише в ідентифікації злочинців, але й у прогнозуванні їхніх дій на основі історичних даних.

Також сучасні системи обробки відео використовують алгоритми машинного навчання для автоматичного розпізнавання об’єктів і осіб на відеозаписах. Це може включати розпізнавання облич або аналіз поведінки людей у натовпі, що є особливо корисним у ситуаціях масових заворушень або під час військових конфліктів. Завдяки цим технологіям правоохоронці можуть швидше реагувати на загрози та збирати докази для подальших розслідувань.

В умовах війни, коли традиційні методи збору інформації можуть бути ускладнені через обстріли, переміщення населення або відсутність зв’язку, цифрові технології стають незамінними. Вони дозволяють отримувати інформацію в режимі реального часу, що є критично важливим для оперативного реагування та ухвалення рішень. Так, використання дронів для збору відео- та фотоматеріалів з місць подій може надати цінну інформацію про ситуацію на місцях без ризику для життя людей. В Україні безпілотники активно застосовуються для документування руйнувань інфраструктури в містах, які піддаються атакам. Це дозволяє створювати детальні звіти про пошкодження, що можуть бути використані як докази в міжнародних судах.

Цифровізація процесу документування має численні переваги. По-перше, вона забезпечує швидкість і ефективність збору даних. По-друге, новітні технології дозволяють зберігати інформацію в безпечному форматі, що запобігає її втраті або спотворенню. По-третє, використання технологій підвищує прозорість процесу розслідування і сприяє довірі суспільства до правосуддя.

Громадські організації та правозахисники також активно впроваджують мобільні додатки для документування воєнних злочинів. Ці додатки дозволяють свідкам фіксувати факти порушень прав людини в режимі

реального часу. Так, програми можуть автоматично збирати геолокаційні дані, фотографії та відео, що істотно підвищує достовірність зібраної інформації. Такі ініціативи сприяють створенню детальних звітів про порушення прав людини та воєнні злочини.

Міжнародною асоціацією юристів для документування злочинів, скоєних в Україні, було розроблено програму «eyeWitness to Atrocities». Вона дозволяє користувачам фіксувати фото, відео- та аудіозаписи, автоматично збираючи метадані, які підтверджують їх автентичність. Усі зібрані дані захищені від редагування і зберігаються на безпечному хмарному сервері. Програма також автоматично передає цю інформацію до Міжнародного кримінального суду, що сприяє розслідуванню воєнних злочинів. Використання «eyeWitness to Atrocities» дозволяє кожному свідку стати учасником процесу документування злочинів і допомагає забезпечити правосуддя на національному та міжнародному рівнях [3].

Штучний інтелект (ШІ) також залучено у процесі документування воєнних злочинів. Алгоритми машинного навчання можуть аналізувати відео- та аудіозаписи, допомагаючи виявляти аномалії або автоматично класифікувати типи злочинів. Так, системи розпізнавання облич можуть бути використані для ідентифікації осіб, які брали участь у злочинах. Це відкриває нові можливості для розслідування і покарання винних.

Як приклад, система розпізнавання облич Clearview AI вже активно використовується правоохоронними органами США. Після вторгнення росії в Україну компанія запропонувала свої послуги українському уряду для ідентифікації військових злочинців. Зокрема, харківські чиновники успішно використали програму для ідентифікації загиблого, порівнюючи його зображення з базою даних Clearview. Clearview AI допомагає українським правоохоронцям виявляти російських військових, колаборантів і навіть зниклих дітей, що було особливо важливим у контексті війни. Технологія дозволила провести понад 350 000 пошукових запитів за час війни, що значно спростило процес збору доказів для розслідувань [4].

Отже, новітні технології відіграють критично важливу роль у документуванні воєнних злочинів. Вони не лише покращують процес збору та аналізу доказів, але й сприяють забезпеченню справедливості в умовах війни. Завдяки впровадженню цифрових інструментів і співпраці з міжнародними

організаціями Україна має можливість ефективніше реагувати на виклики воєнного часу і відновлювати справедливість для жертв конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головна – Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ (дата звернення 21.01.2025)
2. Для збору доказів воєнних злочинів використовують штучний інтелект. *Закон і бізнес*. 2023. URL: https://zib.com.ua/ua/158728.html
3. Документування злочинів. Асоціація правників України. URL:https://hotline.uba.ua/6-crime-documentation

Джеймс Клейтон (2022). Як штучний інтелект допомагає ідентифікувати загиблих в Україні. BBC. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-61105661

Руслан Русецький

ВОЄННА БЕЗПЕКА ЯК ФУНДАМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Воєнна безпека є ключовим елементом існування та розвитку держави, адже саме вона забезпечує захист територіальної цілісності, суверенітету та національних інтересів. У сучасних умовах, коли світ стикається з дедалі складнішими викликами, такими як військові конфлікти, гібридні загрози, тероризм і зростання геополітичної напруженості, роль воєнної безпеки стає надзвичайно важливою, оскільки її стан визначає здатність держави зберігати стабільність, захищати своїх громадян і створювати умови для сталого розвитку.

За законодавчим визначенням, «воєнна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз» [1]. При цьому воєнна безпека охоплює не лише обороноздатність країни, але й готовність до протидії різним формам агресії, включаючи кібернетичні атаки, інформаційні війни та економічний тиск. Вона є основою для збереження миру, який є необхідною передумовою для функціювання економіки, соціальної системи та політичних інститутів. Військова загроза або її реалізація здатні миттєво зруйнувати будь-які досягнення держави у сфері розвитку, як це демонструють численні приклади з історії та сучасності.

Зрозуміло, що сталий розвиток держави передбачає досягнення балансу між економічним зростанням, соціальною стабільністю та екологічною

стійкістю, проте цей баланс не можливий без належного рівня воєнної безпеки. Військові конфлікти, загроза агресії або інші форми дестабілізації призводять до руйнування інфраструктури, втрати людських ресурсів, зниження рівня життя населення та екологічних катастроф. Так, за даними Світового банку, у країнах, які зазнали військових конфліктів, економічне відновлення може тривати десятиліттями, а екологічні наслідки залишаються на покоління [2]. Отже, воєнна безпека є передумовою для досягнення цілей сталого розвитку, оскільки забезпечує стабільність, необхідну для реалізації довгострокових стратегій. Забезпечення воєнної безпеки має базуватися на розбудові та вдосконаленні воєнної системи й її організації, що забезпечує здатність адекватно реагувати на сучасні загрози та виклики.

Україна є яскравим прикладом того, наскільки критично важливо забезпечувати воєнну безпеку. 2014 року країна зіткнулася з військовою агресією, яка поставила під загрозу її територіальну цілісність і суверенітет. Цей досвід продемонстрував, що недостатня увага до оборонного сектору в минулому призвела до значних втрат і викликів. Водночас активна робота над зміцненням Збройних Сил України, модернізацією військової техніки, інтеграцією в міжнародні системи безпеки та розвитком оборонної промисловості дозволила значно підвищити рівень захисту держави [3].

Утім воєнна безпека є не лише питанням армії чи військових технологій. Вона передбачає комплексний підхід, який включає ефективне управління оборонними ресурсами, підготовку населення до потенційних загроз, розвиток стратегічного партнерства з іншими державами та організаціями, а також інформаційну стійкість. Так, досвід Ізраїлю свідчить, що інтеграція всіх компонентів безпеки – від високотехнологічної зброї до освітніх програм для громадян – дозволяє забезпечити довготривалу стабільність навіть у складних геополітичних умовах.

Утім зрозуміло, що зміцнення воєнної безпеки потребує значних інвестицій, але ці витрати є виправданими, оскільки вони гарантують захист держави та її громадян. Як зазначається у звітах Стокгольмського міжнародного інституту досліджень миру (SIPRI), держави, які інвестують у розвиток оборонного потенціалу, водночас підтримуючи демократичні принципи управління, мають найвищий рівень стійкості до зовнішніх загроз [4]. Це також створює умови для сталого розвитку, оскільки забезпечує

безперервність економічних процесів, соціальний захист громадян та екологічну стабільність.

Отже, можна стверджувати, що воєнна безпека є основою існування держави та запорукою її сталого розвитку. Її забезпечення потребує комплексного підходу, постійної готовності до викликів і активної участі всіх громадян у захисті своєї країни. Лише за умов стабільності та безпеки держава може реалізувати довгострокові цілі сталого розвитку, забезпечуючи процвітання для нинішніх і майбутніх поколінь. При цьому зміцнення воєнної безпеки має включати: постійну модернізацію збройних сил, зокрема впровадження сучасних технологій та озброєнь; розвиток системи територіальної оборони, яка залучає громадян до захисту своєї країни; посилення міжнародного співробітництва у сфері безпеки, зокрема участь у спільних навчаннях і програмах НАТО; створення ефективної системи кіберзахисту для протидії сучасним гібридним загрозам. Також потрібно розвивати патріотичну освіту та формувати в суспільстві розуміння важливості оборони як спільного завдання української нації. Водночас важливо інтегрувати воєнну безпеку у стратегії сталого розвитку, зокрема через захист критичної інфраструктури, підтримку економічної стійкості та адаптацію до екологічних викликів, пов’язаних із військовими діями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469- 19#Text
2. Local and Global Economic Impacts of the War in Ukraine. *World Bank,* 2022. URL: https://surl.li/cdclge
3. Скриньковський Р. М. Воєнна безпека держави як складова національної безпеки. *International Scientific Journal «Internauka». Series: «Juridical Sciences»*. https://doi.org/10.25313/2520-2308-2025-1
4. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI). URL: https://www.sipri.org/

Андрій Честковський

ФІНАНСОВІ ВАЖЕЛІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ

Економічна безпека є основою національної безпеки будь-якої держави, оскільки її рівень визначає стабільність і стійкість економічних систем до внутрішніх та зовнішніх загроз [1]. У світлі сучасних глобальних викликів,

зокрема економічних криз, санкцій, терористичних загроз, а також зростальних рівнів зовнішнього боргу, важливість економічної безпеки не можна переоцінити.

Фінансові важелі є основними інструментами, через які державне управління забезпечує належний рівень економічної безпеки. Вони включають систему заходів, спрямованих на управління фінансовими потоками, запобігання економічним ризикам, підтримку макроекономічної стабільності та розвиток інвестиційного клімату. У цій роботі ми хочемо розглянути основні фінансові механізми державного управління економічною безпекою та розробка рекомендацій щодо їх удосконалення. Так, розглянемо теоретичні аспекти фінансових важелів у забезпеченні економічної безпеки.

У теоретичному контексті фінансові важелі державного управління економічною безпекою можна визначити як сукупність фінансових інструментів, які забезпечують баланс між доходами і витратами держави, сприяють підтримці фінансової стабільності та розвитку. Вони можуть бути класифіковані за кількома основними напрямками:

1. Податкові механізми – дозволяють здійснювати контроль за рівнем податкового навантаження на економіку та забезпечувати ефективне адміністрування податків.

2. Бюджетна політика – сприяє збалансуванню доходів і видатків державного бюджету, запобігаючи дефіциту та борговим кризам.

3. Грошово-кредитні механізми – включають у себе регулювання інфляції, стабілізацію національної валюти та підтримку економічного зростання через монетарні інструменти.

4. Інвестиційна політика – охоплює державну стратегію залучення інвестицій, що забезпечують розвиток ключових секторів економіки.

Окремо розглянемо податкові механізми в забезпеченні економічної безпеки.

Податкові механізми є важливим інструментом для забезпечення фінансової безпеки держави. Вони виконують кілька ключових функцій:

- Створення умов для розвитку бізнесу – через податкові пільги, субсидії та інші стимули держава може підтримувати розвиток інноваційних та стратегічно важливих секторів економіки, таких як інформаційні технології, енергетика, машинобудування.

• Податкова стабільність – забезпечення стабільного рівня податкових ставок та системи оподаткування є основою для економічної довіри як серед національних підприємців, так і серед іноземних інвесторів.

• Протидія ухиленню від сплати податків – вдосконалення системи контролю та штрафних санкцій дозволяє забезпечити наповнення бюджету та мінімізувати рівень «тіньової» економіки.

Отже, податкова політика є основою для забезпечення фінансової стабільності та економічної безпеки держави [3].

Окремо зупинимось на бюджетній політиці як важелі економічної безпеки.

Бюджетна політика є ключовим компонентом економічної безпеки, оскільки визначає напрямок та масштаби фінансових потоків у країні [6-8]. Основні аспекти бюджетної політики, що впливають на економічну безпеку, включають:

• оптимізацію державних видатків – ефективне управління бюджетними коштами забезпечує розвиток критично важливих секторів економіки, зокрема, оборони, енергетики, соціальної інфраструктури;

• формування резервів – створення фінансових резервів (як у вигляді стабілізаційних фондів, так і в рамках державного боргу) дозволяє країні мати запас фінансових ресурсів на випадок економічних криз чи природних катастроф;

• контроль над державним боргом – управління борговими зобов’язаннями є важливим аспектом для запобігання фінансовим кризам, оскільки надмірний борг може призвести до зниження економічної стабільності.

Системне управління бюджетними процесами дозволяє забезпечити сталий розвиток економіки та ефективно реагувати на зовнішні економічні виклики [2].

Грошово-кредитна політика у стабільності економіки

Грошово-кредитна політика є необхідним важелем забезпечення економічної безпеки через стабільність національної валюти, рівень інфляції та підтримку доступності кредитування для бізнесу. Ключовими аспектами грошово-кредитної політики є:

• Контроль інфляції – високий рівень інфляції знижує купівельну спроможність громадян та витрати підприємств, що негативно впливає на економічну стабільність.

• Стабільність національної валюти – регулювання валютних курсів та підтримка курсової стабільності є основою довіри до фінансової системи.

• Стимулювання кредитування – державні банки можуть використовувати політику зниження ставок та державних гарантій для сприяння кредитуванню малого та середнього бізнесу.

Ефективна монетарна політика забезпечує макроекономічну стабільність та покращує зовнішньоекономічну ситуацію країни [4].

Інвестиційна політика та її роль у забезпеченні економічної безпеки

Інвестиційна політика є основним інструментом для забезпечення довгострокової фінансової стабільності та розвитку економіки. Залучення інвестицій дозволяє забезпечити фінансування для розвитку інфраструктури, модернізації виробництва, а також сприяє створенню нових робочих місць. Основні аспекти інвестиційної політики включають:

• Залучення іноземних інвестицій – стимулювання іноземних інвестицій через створення сприятливого інвестиційного клімату та податкові пільги.

• Підтримка національних інвестицій – держава повинна заохочувати розвиток інвестицій у національні проекти, зокрема через субсидії, пільгові кредити та інші механізми фінансування.

• Державно-приватне партнерство – стратегічне партнерство між державою та бізнесом сприяє залученню ресурсів для великих інфраструктурних проектів.

Залучення інвестицій дозволяє знизити рівень економічних ризиків та забезпечити довгострокову стабільність [5].

Отже, можемо зробити висновки, що фінансові важелі державного управління економічною безпекою є ключовими інструментами для підтримки стабільності національної економіки, ефективного реагування на зовнішні та внутрішні загрози, а також забезпечення сталого розвитку. Кожен із фінансових механізмів, як-от податкова, бюджетна, грошово-кредитна та інвестиційна політика, відіграє важливу роль у забезпеченні економічної

безпеки, адже від їхньої ефективності залежить здатність держави протистояти економічним ризикам та загрозам.

Загалом ефективність фінансових важелів державного управління економічною безпекою залежить від їх інтеграції в загальну стратегію розвитку країни. Для досягнення максимальної ефективності цих механізмів потрібно:

- оптимізувати податкову політику, забезпечивши справедливий розподіл податкового навантаження і одночасно стимулюючи розвиток інноваційних і стратегічно важливих секторів економіки;
- удосконалити бюджетну політику, сприяючи більш ефективному використанню державних ресурсів, зменшенню дефіциту бюджету та формуванню стабільних фінансових резервів, які можуть бути використані для подолання кризових ситуацій;
- посилити контроль над грошово-кредитною політикою, направляючи її на стабілізацію економіки, зниження інфляційних ризиків і сприяння економічному зростанню через доступність кредитів для підприємств та населення;
- розвивати інвестиційну політику, залучаючи інвестиції не тільки з-за кордону, але й у внутрішні проєкти, створюючи стимули для інвестицій в інфраструктуру, науку та технології.

Не менш важливим є розроблення комплексних заходів щодо підвищення фінансової грамотності в суспільстві, забезпечення довіри до фінансових інститутів та гарантування прозорості фінансових операцій. Ці чинники сприяють покращенню інвестиційного клімату та посилюють довіру до державних фінансових інструментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Семенов В. В. Основи економічної безпеки: теоретичні та практичні аспекти. Київ: Видавництво “Економіка”, 2022.
2. Кравченко С. М. Бюджетна політика в умовах глобальних викликів: механізми стабільності та розвитку. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2023.
3. Іваненко Т. П. Податкові механізми та економічна безпека держави. *Вісник економічної науки*. 2021. № 3(12). С. 45–56.
4. Мельник, О. П. Грошово-кредитна політика як основа фінансової стабільності держави. *Журнал фінансових досліджень*. 2021. № 2(10). С. 58–64.
5. Захарченко, Л. О. Інвестиційна політика та економічна безпека України. *Економіка України*. 2022. № 6(88). С. 28–36.

Віталіна Шебела

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Науковий керівник: Олена Серафимова

Формування національної безпеки України не є можливим без глибокого усвідомлення впливу суспільних цінностей та інтересів громадян. Ця сфера не обмежується лише питаннями оборони, економіки чи інформаційного простору, а охоплює всі аспекти функціонування держави та соціального життя. Гарантування безпеки потребує комплексного підходу, що враховує як зовнішні, так і внутрішні чинники, здатні впливати на стабільність та розвиток країни. Державна політика має спрямовуватися на консолідацію суспільства та створення умов для гармонійного існування громадян, підтримки правопорядку й економічного зростання.

У сучасному світі важливим завданням є розроблення реалістичної та збалансованої стратегії національної безпеки, що здатна ефективно реагувати на загрози та виклики. Для цього необхідно створити сприятливі умови як для життя населення, так і для функціонування державних інституцій. Основним пріоритетом має бути захист життєво важливих інтересів народу, суспільства та країни від потенційних небезпек, що можуть мати як зовнішнє, так і внутрішнє походження [2, с.113].

Однією з найсерйозніших загроз для національної безпеки є корупція, яка підриває основи правової держави, знижує довіру громадян до владних структур та гальмує економічний розвиток. Усвідомлення небезпеки корупційних процесів призвело до того, що міжнародне співтовариство та керівництво багатьох країн визначили боротьбу з корупцією як ключовий напрямок державної політики. Основною метою цих заходів є зміцнення прозорості державного управління, формування механізмів запобігання зловживанням владою та стимулювання чесності в усіх сферах суспільного життя.

До найважливіших завдань у цьому напрямку належить вдосконалення законодавчої бази, що регулює питання антикорупційної діяльності, посилення міжнародного співробітництва, а також підвищення спроможності

правоохоронних органів ефективно протидіяти організованій злочинності. Також особливу увагу слід приділити заходам із виявлення та припинення схем легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом. Для забезпечення реальних змін слід упроваджувати дієві механізми моніторингу та контролю за діями посадових осіб, що дозволить мінімізувати ризики зловживань [5, с.108].

Підвищення рівня довіри населення до судової системи є одним із ключових аспектів боротьби з корупцією. Це можливо лише за умови забезпечення прозорості процесів ухвалення рішень, дотримання принципів верховенства права та дійсного захисту прав людини. Важливу роль у цьому відіграє формування високих стандартів професійної етики серед представників усіх секторів кримінального правосуддя. Держава має сприяти підвищенню кваліфікації кадрів, залученню міжнародного досвіду та розвитку незалежних механізмів громадського контролю.

З огляду на загрозу, яку становить корупція для національної безпеки, питання її запобігання розглядається як стратегічно важливе. Ефективна антикорупційна політика має базуватися на комплексному підході, що включає не лише репресивні заходи, а й формування суспільної нетерпимості до проявів хабарництва та зловживань владою. Тільки за умови консолідації зусиль державних органів, громадянського суспільства та міжнародних партнерів можна досягти реальних результатів у зміцненні безпекової системи країни [1, с.27].

Корупція залишається одним із найсерйозніших викликів, що безпосередньо впливають на економічну стабільність держави та є невід'ємною складовою загальної національної безпеки. Вона не лише підриває основи правової системи, а й формує паралельні нелегальні структури, що пронизують різні сфери суспільного життя. Узаємозв'язок між корупцією та тіньовою економікою виявляється в тому, що корупційні механізми сприяють збереженню нелегальних економічних схем, тоді як тіньова економіка створює фінансову основу для корупційної діяльності. Це формує замкнене коло, в якому корупція та нелегальні економічні відносини взаємно підсилюють одне одного, сприяючи поширенню несправедливості, незаконного збагачення та руйнуванню державних інституцій.

У сучасних умовах корупція виявляється не лише як зловживання владними повноваженнями, а й як механізм комерціалізації державної служби.

Посадові особи, використовуючи службові можливості у власних інтересах, фактично перетворюють державні функції на засіб особистого збагачення. Це підриває принципи рівності перед законом, створює умови для соціальної несправедливості та призводить до значних економічних утрат [4].

Особливо небезпечними є прояви корупційної злочинності у сфері воєнної безпеки. Вона безпосередньо підриває обороноздатність держави, знижує ефективність армії, уповільнює впровадження необхідних реформ і перешкоджає гармонізації оборонного сектору із загальноприйнятими євроатлантичними стандартами. Корупція у військовій сфері може виявлятися у вигляді неефективного розподілу ресурсів, непрозорості тендерних процедур, зловживанні владою при укладенні контрактів на постачання озброєнь та іншого забезпечення армії. Це призводить до значних фінансових утрат та ослаблення оборонного потенціалу країни.

Ще одним негативним наслідком корупції у військовій сфері є погіршення морально-психологічного стану військовослужбовців. Наявність корупційних схем у забезпеченні армії деморалізує особовий склад, викликає недовіру до керівництва та створює відчуття безкарності серед порушників закону. Водночас фінансові махінації, що супроводжують закупівлі та розподіл ресурсів, спричиняють збільшення вартості оборонних проєктів, що є додатковим навантаженням на бюджет [6, с.168].

Корупційні злочини мають комплексний характер і є як причиною, так і наслідком низького рівня життя населення. Вони сприяють посиленню соціальної нерівності, знижують рівень довіри громадян до державних інституцій і створюють передумови для поширення фінансової кризи. Неефективне використання бюджетних коштів, ухилення від сплати податків та незаконне привласнення державного майна безпосередньо впливають на економічну безпеку країни, уповільнюючи її розвиток та створюючи серйозні перешкоди для реалізації соціально-економічних реформ.

Проблеми, пов’язані з національною безпекою України, значною мірою зумовлені неспроможністю правоохоронних органів і спецслужб оперативно реагувати на проблеми сучасності та забезпечувати належний рівень захисту державних інтересів. Відсутність достатньої суспільної єдності, слабка внутрішня консолідація громадян, а також потужний вплив деструктивних

зовнішніх сил на інформаційне середовище України сприяють поширенню дезінформації та формуванню загрозливих тенденцій [3, с.134].

Питання забезпечення національної безпеки було актуальним і на початку 2021 року, проте після повномасштабного вторгнення російської федерації ситуація в Україні зазнала кардинальних змін. Розв'язана агресором війна поставила перед державою нові проблеми, що потребують негайного реагування та рішучих заходів. Забезпечення захисту територіальної цілісності, суверенітету країни та безпеки її громадян стало першочерговим завданням державної влади, що вимагало від України суттєвого посилення оборонних можливостей та оперативного реагування на воєнні загрози.

Зважаючи на те, що Україна не є членом жодного військового союзу та не має міжнародних гарантій колективної безпеки, державі потрібно розраховувати виключно на власні сили та ресурси. Це зумовлює потребу перегляду концептуальних засад національної безпеки та коригуванні пріоритетів оборонної політики. Важливим завданням стало ефективне управління фінансовими та матеріальними ресурсами, спрямування їх на посилення обороноздатності країни, зміцнення військово-промислового комплексу та розвиток сучасних технологій, що можуть сприяти підвищенню ефективності захисту держави [2, с.115].

Питання забезпечення стабільності та безпеки завжди залишалося однією з ключових проблем для будь-якої держави, адже воно виникло ще від моменту формування перших політичних утворень. Забезпечення національної безпеки є одним із фундаментальних завдань державного управління, що вимагає постійного вдосконалення підходів та методів реалізації відповідної політики. Зважаючи на складну структуру національної безпеки як багатокомпонентного явища, її концептуальні засади перебувають у стані неперервного розвитку.

Говорячи про Україну, потрібно виділити спектр загроз, які становлять безпосередню небезпеку для державності, економіки та суспільного розвитку. Передусім це агресивні дії російської федерації, спрямовані на ослаблення економічного потенціалу України, підрив її політичної стабільності та спроби дестабілізувати внутрішню ситуацію з метою встановлення контролю над українськими територіями. Окрім зовнішніх загроз, існує низка внутрішніх чинників, що негативно впливають на стан національної безпеки. До них належать корупція, неефективність державного управління, економічна

нестабільність, виснаження фінансових ресурсів, зниження рівня життя громадян [5, с.109].

Отже, корупція є однією з найсерйозніших загроз національній безпеці та обороноздатності України, особливо в умовах воєнного стану, коли ефективне управління ресурсами, оперативність ухвалення рішень та довіра суспільства до влади мають критичне значення. Вона послаблює державні інституції, підриває боєздатність армії, створює передумови для неефективного використання бюджетних коштів і розкрадання матеріальних ресурсів, що безпосередньо впливає на здатність держави протистояти зовнішній агресії. Також корупція підриває міжнародну репутацію країни, ускладнює залучення фінансової та військової допомоги від міжнародних партнерів, а також формує внутрішню нестабільність, що може використовуватися ворогом для дестабілізації ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бурда О.М. Запобігання проявам корупції в умовах воєнного стану в Україні: *Актуальні проблеми протидії злочинності та корупції*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Харків, 17 лютого 2023 р.). С. 25-31.
2. Кобко Є.В. Система забезпечення національної безпеки України: елементи та характер їх реалізації в сучасних умовах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 112–116.
3. Мазур І. І. Антикорупційна політика в системі детінізації економіки. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*. Матеріали ІІ міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 133–135.
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.
5. Собакарь АО, Нестерцова-Собакарь О.В. Категоріально-теоретичний вимір національної безпеки України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 107–111.
6. Трепак В.М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми:монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.

Ростислав Шикула

ВІЙСЬКОВИЙ ОМБУДСМЕН ЯК ЕЛЕМЕНТ РЕФОРМИ ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ

Розв’язана росією війна в Україні гостро поставила питання дотримання прав людини в умовах військової агресії та потреби розроблення нових підходів до правового регулювання суспільних процесів, пов’язаних із їх захистом. Сьогодні держава мусить не лише зосереджуватися на успішному протистоянні російській агресії (що, безумовно, є пріоритетом), але й забезпечувати максимальний захист прав військовослужбовців. Відповідно Україна стикається з нагальною потребою у створенні ефективних механізмів захисту їх прав. Одним із з таких механізмів, здатних забезпечити реальний захист прав військовослужбовців і водночас сприяти зміцненню авторитету армії серед громадян, міг би стати інститут військового омбудсмена.

Наразі розроблення законопроєкту про створення посади військового омбудсмена перебуває на фінальній стадії. Серед основних положень зазначеного законопроєкту визначено, що основним інструментом діяльності військового омбудсмена стане розгляд скарг і оперативне реагування на них. Передбачається, що час на реагування буде максимально скорочений – 3-5 днів. У виняткових випадках омбудсмен матиме право застосовувати дисциплінарні заходи.

Автори законопроєкту мають намір внести поправки до дисциплінарного статуту, інших військових нормативно-правових документів та адміністративного кодексу. Ці зміни передбачають надання омбудсмену права звертатися до суду в разі особливої важливості, зокрема для запровадження обмежень на зайняття окремих посад.

Одним із запропонованих нововведень є створення та впровадження сертифіката захисника, що стане обов’язковим документом для всіх військовослужбовців, які вже перебувають на керівних посадах або прагнуть зайняти такі в майбутньому. Цей сертифікат передбачатиме проходження спеціально розробленого курсу, метою якого буде поглиблене навчання щодо захисту прав військовослужбовців. Програма курсу охоплюватиме ключові аспекти правового, етичного та професійного забезпечення гарантій і обов’язків військових у процесі виконання їхніх обов’язків. Отримання сертифіката стане обов'язковою умовою для зміцнення знань і компетенцій

військових посадовців, що сприятиме не лише їхній особистій підготовці, але й підвищенню рівня відповідальності у службі.

Також розглядається створення в реєстрі військовослужбовців окремого розділу, де фіксуватимуться дані про посадових осіб, які порушили права військових. У цьому розділі зазначатимуться заходи впливу на командирів, які допустили порушення прав підлеглих. Такі особи не зможуть претендувати на підвищення, а в разі повторного порушення або невдачі у проходженні курсу для отримання сертифіката захисника – утратять право займати керівні посади.

На нашу думку, інститут військового омбудсмена має стати каталізатором для активізації та вдосконалення процесу створення повноцінної системи військової юстиції в Україні. Одним із найважливіших чинників, що визначають ефективність діяльності військового омбудсмена, є забезпечення його повної незалежності. Така незалежність має стати не лише декларативною, але й реальною основою функціювання цієї інституції. Водночас доступ омбудсмена до секретної державної інформації та внутрішніх документів військових структур накладає обов'язок підтримання високого рівня довіри до цього органу. Це передбачає впевненість у тому, що надана йому інформація буде використана виключно в межах правозахисної та наглядової діяльності [1].

Однак, попри потребу таких повноважень, слід ретельно уникати ситуацій, коли військовий омбудсмен перебуває під впливом чи контролем з боку військового керівництва або стає інструментом політичного маніпулювання. Лише за умови забезпечення як довіри, так і автономності, цей орган зможе ефективно виконувати свої завдання й забезпечити юридичну підтримку захисту прав тих, хто захищає країну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Військовий омбудсмен – складова реформи воєнної юстиції. Укрінформ, 04 січня 2025 р. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3945055-vijskovij-ombudsmen-skladova-reformi-voennoi-usticii.html
2. Законопроект про військового омбудсмена на фінішній стадії розробки – Ольга Решетилова. *Судово-юридична газета в Україні*. URL: https://sud.ua/uk/news/ukraine/319677-zakonoproekt-o-voennom-ombudsmene-na-finishnoy-stadii-razrabotki-olga-reshetilova

Віра Сафонова

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВНЗ

Розвиток концепції оцінювання інвестиційної привабливості освітніх новацій передбачає проведення комплексного аналізу складних і невизначених ситуацій, пов'язаних з ухваленням стратегічних і тактичних рішень ресурсного забезпечення освітніх новацій і прозорості управління ними. Провідним інвестиційним ресурсом є фінансові вкладення. Функція фінансів полягає не стільки в забезпеченні інноваційного розвитку ВНЗ матеріальними і нематеріальними ресурсами, скільки в оцінюванні впливу певних інвестиційних і управлінських рішень на фінансову результативність освітньої діяльності, забезпеченні оптимального обсягу фінансування освітніх новацій, контролі величини витрат та оборотних коштів, моніторингу показників досягнення стратегічних цілей.

Інструментом, що дає змогу алгоритмізувати подібні рішення без втрати вкладених коштів, є фінансова модель як образ реального об'єкта, що відображає його істотні властивості. Процес моделювання починається з дослідження ситуації, що вимагає вирішення. При цьому створюється формалізована модель проблемних аспектів управлінської ситуації, яка відображає сутність проблеми. Упродовж останніх п'ятдесяти років економічна наука приділяє велику увагу методам, механізмам та інструментам, що використовуються для розвитку інноваційної діяльності на макро- і мікрорівнях.

Актуальність підвищення ефективності фінансування інноваційної діяльності розкрито в багатьох працях вітчизняних і зарубіжних учених і практиків. Багато дослідників акцентують увагу на проблемах формування й розвитку як інноваційного менеджменту загалом, так і моделей фінансування інновацій. Віддаючи належне їхнім науковим напрацюванням із цієї проблематики, слід зауважити, що дослідження з формування фінансової

моделі інноваційної інфраструктури освітньої діяльності ВНЗ ще не мають координованого й системного характеру.

Дослідимо методологічне, методичне й інформаційне забезпечення моделі інноваційної інфраструктури освітньої діяльності ВНЗ та опрацювання пропозицій щодо її побудови. Фінансова модель дає можливість: імітувати прогнозні грошові потоки, що відповідають цілям і завданням інноваційної стратегії розвитку освітньої діяльності ВНЗ; досліджувати джерела і напрямки використання фінансових вкладень інвесторів; детально пропрацювати й заздалегідь оцінити заплановані рішення без втрати вкладених коштів; забезпечити безперервну аналітичну роботу, внести поправки, передбачити різні сценарії розробки і реалізації освітніх інновацій; заощадити час для ухвалення рішень.

Фінансова модель інноваційної інфраструктури ВНЗ належить до класу прикладних моделей, які передбачають кількісне вирішення фінансово-економічних завдань, зумовлених процесом управління освітніми інноваціями. Фінансова модель інноваційної інфраструктури ВНЗ орієнтована на вивчення й оцінювання індикаторів результативності інвестицій в освітні інновації, їх динаміку і взаємозв'язки з ключовими показниками освітньої діяльності. Мета фінансового моделювання полягає в тому, щоб зрозуміти закони, за якими взаємодіють між собою компоненти системи фінансових ресурсів інноваційної інфраструктури ВНЗ.

Завдання фінансової моделі інноваційної інфраструктури освітньої діяльності ВНЗ:

• оцінювання інвестиційної привабливості освітніх інновацій;

• розроблення варіантів фінансової стратегії та фінансової політики, які відповідають інноваційній стратегії і політиці розвитку освітньої діяльності ВНЗ;

• складання фінансових планів розроблення й реалізації освітніх інновацій;

• формування системи фінансових показників результативності освітніх інновацій.

Формування завдань фінансової моделі інноваційної інфраструктури розвитку освітньої діяльності ВНЗ передбачає розроблення методологічного,

методичного й інформаційного забезпечення моделі. Як методологічну основу цієї фінансової моделі прийнято концепцію оцінювання інвестиційної привабливості освітніх інновацій, а також системну концепцію нововведень, що визначає основні характеристики інноваційної діяльності. Концепції дають змогу поєднати інноваційну та інвестиційну діяльність у єдиний процес, що функціонує на основі таких закономірностей [1]:

1) внутрішня логіка і спрямованість нововведень формується логікою розгортання від ідеї нововведення до його використання. Це у свою чергу формує логіку стосунків між учасниками інноваційного процесу як об'єктів і суб'єктів інвестиційних вкладень;

2) стійкість інноваційного процесу визначається наявністю і функціонуванням механізмів його самовідтворення, ключовим з яких є залучення і трансформація фінансових ресурсів;

3) співвідношення параметрів дії нововведення на навколишнє середовище і зворотний вплив останнього на саме нововведення пропорційне темпам і обсягам інвестиційних вкладень за умови доцільності, прозорості та ефективності їх використання;

4) від динамічних характеристик нововведень залежать їхні кінцеві результати і, відповідно, критерії інвестиційної привабливості освітніх інновацій.

Методичним інструментарієм фінансової моделі інноваційної інфраструктури ВНЗ є методи динамічного моделювання нелінійних механізмів, які характерні для процесів, що відбуваються під час залучення і трансформації інвестиційних ресурсів в освітні інновації, а також методи системного аналізу й оптимізації управлінських рішень.

Інформаційне забезпечення фінансової моделі інноваційної інфраструктури ВНЗ містить:

• початкові дані у вигляді основних форм сегментарної фінансової звітності ВНЗ;

• результати розрахунків – фінансовий план (прогнозний баланс, бюджет прибутків і витрат, бюджет руху грошових коштів) центрів фінансової відповідальності інноваційної інфраструктури ВНЗ;

• розраховані на їх основі фінансові показники, зокрема аналітичні фінансові показники управління інвестиційними ресурсами;

• текстові описи моделі й готові звітні форми.

Керівники підрозділів інноваційної інфраструктури ВНЗ відіграють важливу роль як під час формування абстракцій, складання фінансової моделі та її інтерпретації, так і під час реалізації рішень. У зв'язку з цим вони мають розуміти, які саме фінансові ситуації моделюються, яким чином отримати потрібні для побудови моделі дані або як витягнути їх з великих інформаційних масивів, а також які існують методи аналізу моделей, що допомагають в ухваленні управлінських рішень.

Інноваційні та інвестиційні процеси спонукають фінансове керівництво ВНЗ децентралізувати управління й раціоналізувати фінансову структуру ВНЗ так, щоб одночасно з процесом делегування повноважень на ухвалення рішень про темпи і рівень фінансового забезпечення освітніх інновацій визначити міру відповідальності за фінансові результати впровадження освітніх інновацій. Таким чином, виникає потреба виділення зон фінансової відповідальності за результативність освітніх нововведень, тобто процесу фінансової структуризації. Фінансова структуризація інноваційної інфраструктури ВНЗ – це групування елементів її організаційної структури в елементи фінансової структури. Так, у процесі становлення організаційно-економічного комплексу інноваційної інфраструктури ВНЗ з одного набору елементів будуються дві моделі – організаційна і фінансова.

Навіть оптимальна організаційна структура буде неперспективною для інвесторів, якщо система управління фінансовими ресурсами при такій структурі не здатна виробляти потрібні команди і без спотворень доводити їх до виконавців. За допомогою оцінки професійних компетенцій, досвіду й управлінських здібностей кожного конкретного керівника можна не лише контролювати систему управління, а й цілеспрямовано застосовувати, надаючи їй потрібних властивостей. Знаючи властивості системи управління фінансовими ресурсами, що спрямовуються на освітні інновації, інвестор зможе прогнозувати, наскільки надійно буде реалізована прийнята стратегія інноваційного розвитку освітньої діяльності ВНЗ.

Доцільність побудови фінансової моделі інноваційної інфраструктури ВНЗ як підсистеми його організаційно-економічного комплексу зумовлена потребою підвищення інвестиційної привабливості освітніх інновацій. Інноваційна інфраструктура спрямована забезпечити ефективну взаємодію внутрішніх і зовнішніх елементів системи інноваційного розвитку освітньої діяльності ВНЗ. Побудова фінансової моделі інноваційної інфраструктури – це проєктування своєрідного фінансового механізму, функції якого потрібні й достатні для ефективного управління фінансовими ресурсами в процесі реалізації інноваційної стратегії розвитку освітньої діяльності ВНЗ.

Інноваційна інфраструктура ВНЗ, а також її кадровий склад можуть бути побудовані різними способами залежно від рівня інноваційного потенціалу і типів освітньої діяльності. Проте найдоцільнішим є виділення спеціальної служби з розроблення й реалізації інноваційної стратегії розвитку ВНЗ, а отже, і спеціальної служби з моніторингу й оцінювання її фінансового забезпечення (наприклад, центру інноваційного розвитку освітньої діяльності ВНЗ).

Для вирішення стратегічного завдання підвищення інвестиційної привабливості освітніх інновацій у системі управління фінансами ВНЗ мають виконуватися такі основні процеси, що реалізовуються на основі фінансової моделі інноваційної інфраструктури ВНЗ: довгострокове стратегічне планування; тактичне фінансове планування; оперативне управління грошовими потоками; фінансовий моніторинг управління ресурсним забезпеченням освітніх інновацій; вибір оптимального варіанта дій із безлічі альтернатив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Sianesi B., Van Reenen J. The returnsto Education. Journal of Economic Surveys. 2003. Vol. 17. № 2. P. 157–200.

Роман Шаптала, Ярослава Яковенко

ОПТИМІЗАЦІЯ РІШЕНЬ НА ОСНОВІ ОЦІНЮВАННЯ РЕАЛЬНИХ ОПЦІОНІВ

Метод оцінювання реальних опціонів, або ROV (англ. Real Options Valuation), запозичений із фінансової сфери й становить собою підхід до оцінювання інвестиційних проєктів, ураховуючи можливість зміни стратегії

залежно від розвитку подій [1]. Іншими словами, використовуючи цей метод, можна оцінити не лише прямі фінансові вигоди, але й вартість гнучкості та адаптивності.

Звідси випливають ключові принципи оцінювання за методом ROV, серед яких чільне місце посідає визнання невизначеності майбутнього, що підкреслює ймовірність зміни управлінських рішень залежно від розвитку подій; далі слідують гнучкість та адаптивність як важливі чинники, що забезпечують можливість коригування стратегій у відповідь на зміни зовнішніх умов, а також безпосереднє оцінювання опціонів, для чого використовуються математичні моделі та спеціалізоване програмне забезпечення.

Наведені у таблиці 1 кейси використання ROV демонструють, що цей метод дозволив ідентифікувати й оцінити потенційні можливості, приховані в умовах невизначеності, які можуть бути проігнорованими при використанні традиційних методів оцінювання.

Таблиця 1

Використання ROV для ухвалення бізнес-рішень

Компанія / галузь	Сутність проблеми	Рішення з використанням ROA	Результат
1	2	3	4
Spotify / музичний стрімінговий сервіс	Невизначеність щодо прийняття моделі потокової музики користувачами та потенційними юридичними проблемами з авторськими правами	Замість того, щоб одразу інвестувати в експансію на глобальний ринок, було вирішено поетапно запускати сервіс в різних країнах, що дозволило оцінити попит, адаптувати бізнес-модель та мінімізувати ризики	Поетапний запуск, керований ROV, в подальшому забезпечив успішне масштабування та лідируючі позиції на ринку потокової музики

Zynga / розроблення онлайн-ігор	Невизначеність щодо життєвого циклу ігор та швидка зміна споживацьких смаків, а відтак – популярності різних жанрів	ROV сприяв ухваленню рішення щодо інвестицій в розроблення нових ігор чи підтримку існуючих, беручи за основу ранні показники популярності	Покращилася ефективність управління портфелем ігор та вдалося підтримувати високі темпи зростання, незважаючи на нестабільність ринку
Uber / платформа керування поїздками	Невизначеність щодо регулювання ринку таксі та опору з боку традиційних служб таксі	Uber використовував ROV для експериментування з різними бізнес-моделями та географічною експансією. Вони запускали сервіс в різних містах, адаптуючи його до місцевих умов та законодавства	ROV-підхід дозволив Uber подолати регуляторні бар'єри та стати глобальним лідером на ринку
Slack / корпоративний месенджер	Сильна конкуренція з боку Microsoft Teams та інших платформ для командного спілкування	Компанія використала ROV для розвитку екосистеми додатків та інтеграцій з іншими сервісами	Вдалося розширити функціональність платформи та залучити нових користувачів
Instagram / соціальна мережа	Додаток для чекінів та хештегів з елементами фотообробки зіткнувся з невизначеністю щодо майбутнього мобільних соціальних мереж та конкуренції з боку інших фотододатків	Використання ROV підходу дозволило змістити фокус на розвиток функцій обміну фотографіями та спілкування, що дозволило швидко адаптуватися до потреб користувачів	Гнучкість за рахунок ROV дозволила Instagram перетворитися на одну з найпопулярніших соціальних мереж

Джерело: складено авторами на основі [2, 3]

Як бачимо з вищенаведеної таблиці, Spotify, наприклад, використовувала ROV для поетапного виходу на різні ринки, що дозволило адаптувати бізнес-модель та мінімізувати потенційні ризики, пов'язані як із невизначеністю щодо сприйняття нової технології користувачами, так і з можливими юридичними проблемами [4]. Успіх Spotify на ринку потокової музики, хоча й зумовлений багатьма факторами, серед яких – freemium модель, персоналізовані рекомендації та велика музична бібліотека, безсумнівно, є також результатом ефективного використання ROV.

Інший ілюстративний приклад – Zynga, розробник онлайн-ігор, з огляду на мінливість життєвого циклу ігор та швидку зміну споживацьких уподобань, обрав ROV для ухвалення обґрунтованих рішень щодо інвестицій у розроблення нових ігор та підтримку існуючих, базуючись на аналізі ранніх показників популярності. ROV-підхід став одним із ключових чинників глобального успіху і для платформи керування поїздками Uber поряд зі стратегією швидкого виходу на нові ринки та активним залученням користувачів.

Схожим чином компанії Slack та Instagram успішно використовували ROV для адаптації: Slack зосередився на розвитку екосистеми додатків та інтеграцій, а Instagram змістив фокус на функції обміну фотографіями та спілкування.

Отже, аналіз кейсів показав, що ROV може бути успішно застосований у різних сферах діяльності, включаючи розроблення програмного забезпечення, управління проєктами та інвестування. Усі приклади демонструють, що ROV є ефективним інструментом для ухвалення стратегічних рішень в умовах невизначеності. Компанії, які використовують ROV, отримують значні переваги, зокрема можливість гнучко реагувати на зміни ринку, мінімізувати ризики та максимізувати свій потенціал зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Copeland, T., & Antikarov, V. (2003). Real options: A practitioner's guide. Texere. URL: https://www.amazon.com/Real-Options-Practitioners-Guide/dp/1587990452
2. Brealey, R., Myers, S., & Allen, F. (2020). Principles of corporate finance (14th ed.). McGraw-Hill Education. DOI: https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6(18)-223-231

3. Brennan, M. J., & Schwartz, E. S. (2021). A review of real options valuation: Theory, applications, and future research directions. Annual Review of Financial Economics, 13, 1-32. DOI: https://doi.org/10.1146/annurev-financial-111920-114424
4. Касич, А., Яковенко, Я., Клюс, Ю., & Динько, І. (2023). Штучний інтелект та інтелектуальна власність у креативній індустрії: можливості і виклики. Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки), (6), 77–83. DOI: https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.6.77

Олена Андронова, Артур Петренко, Володимир Турчин

МОДЕЛЬ СИСТЕМИ СОНЯЧНОГО ГАРЯЧОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ

Застосування сонячних систем для забезпечення потреб гарячого водопостачання, опалення, підігріву води у басейнах тощо дозволяє заощадити від 30% до 60% традиційних енергоносіїв. Ефективна робота таких систем може бути забезпечена за умови обґрунтованого підходу щодо вибору схемного рішення, параметрів складових системи, як-то сонячного колектору, ємнісного накопичувача, теплообмінника, насосу, дублюючого джерела енергії, системи керування. Оптимізацію параметрів системи сонячного гарячого водопостачання доцільно проводити на основі імітації її роботи в різних режимах, зумовлених добовою й сезонною зміною природних умов, навантаження на систему тощо, використовуючи засоби моделювання.

Одним із сучасних програмних продуктів для імітаційного моделювання роботи складних технічних систем, зокрема й енергетичних, є MATLAB/Simulink, який дозволяє будувати моделі у вигляді блок-схем, де певний компонент системи моделюється за допомогою блоку, що містить формулювання основних рівнянь, які описують фізичні процеси, характерні для цього компоненту [1].

У цій роботі запропоновано імітаційну модель системи сонячного гарячого водопостачання з електричним дублером, побудовану в середовищі MATLAB/Simulink (рис. 1).

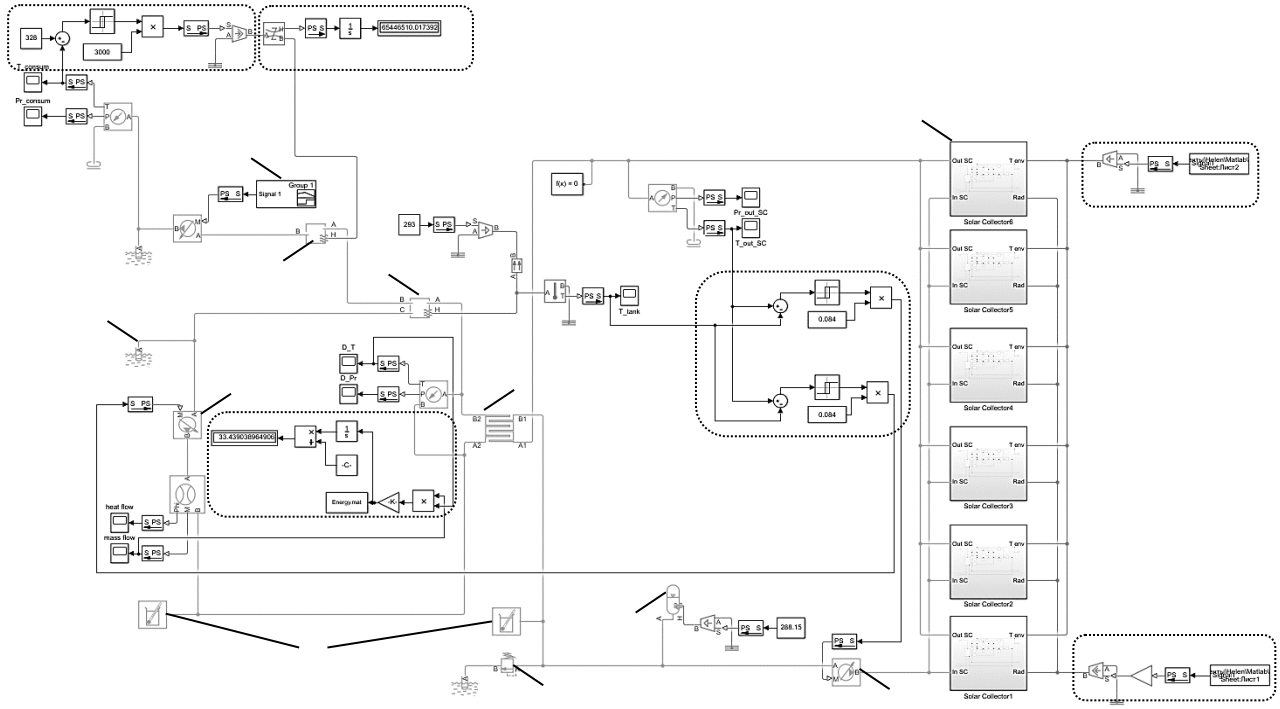

Рисунок 1. Імітаційна модель системи сонячного гарячого водопостачання

Геліоконтур системи складається з сонячних колекторів 1, теплообмінника 2, розташованих на зворотному трубопроводі запобіжного клапану 3, розширювального мембранного баку 4 та циркуляційного насосу 5.

У контурі швидкісного теплообмінника циркуляцію теплоносія між ємнісним водонагрівачем попереднього нагріву 6 та теплообмінником забезпечує насос 7. Підживлення контуру холодною водою для компенсації водорозбору реалізовано через блок «резервуар» 8.

Попередньо підігрітий за рахунок сонячної радіації теплоносій надходить до ємнісного водонагрівача 9, де за потреби здійснюється його догрівання до температури 55 °С дублюючим джерелом тепла 10.

Вид теплоносія в контурах задається блоками 11. Зазвичай у системах, що працюють цілорічно, для запобігання замерзання теплоносія в геліоконтурі використовують суміш води й антифризу [2]. У Європі найчастіше застосовують суміш води з пропіленгліколем концентрацією близько 40 % об.

Керування роботою циркуляційних насосів здійснюється за допомогою групи блоків 12, що забезпечують включення насосів з установленою витратою

теплоносія та їх вимикання при досягненні заданих значень різниці температур та в ємнісному нагрівачі 6 та на виході з сонячних колекторів 1.

Додатково впроваджено схеми вимірювачів теплової енергії, як виробленої за рахунок сонячної радіації 13, так і спожитої дублюючим джерелом енергії з мережі на підтримання температури води в ємнісному нагрівачі 14.

Параметри довколишнього середовища задаються блоком температури 15 та блоком сонячної радіації 16, що описують погодинні зміни погодних умов упродовж характерної доби місяця. Графік споживання гарячої води задається блоком 17.

Апробація побудованої моделі здійснювалася на прикладі системи, геліополе якої складається із шести паралельно з'єднаних теплових сонячних колекторів. Як вхідні використовувались дані для характерного дня липня в кліматичних умовах м. Херсон [3]. Результати імітаційного моделювання порівнювались з розрахунком, проведеним на основі складання рівнянь енергетичного балансу системи [4, с. 263]. Установлено, що розбіжність між значеннями енергетичних параметрів, отриманих на основі імітаційного моделювання, та результатами розрахунку за рівняннями енергетичного балансу не перевищує 5%, що вказує на коректність запропонованої імітаційної моделі системи сонячного гарячого водопостачання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Simulink MathWorks. Math Works. Access mode:https://www.mathworks.com/products/simulink.html?s_tid=hp_products_simulink/ (last access: 24.01.2025). Title from the screen.
2. ДСТУ – Н Б В.2.5-43:2010. Інженерне обладнання будинків і споруд. Настанова з улаштування систем сонячного теплопостачання в будинках житлового і громадського призначення [Чинний від 01-09-2010]. Вид. офіц. Київ: Мінрегіонбуд України, 2010. 45 с.
3. POWER. Data Access Viewer. Access mode: https://power.larc.nasa.gov/data-access-viewer/ (last access: 24.10.2024). Title from the screen.
4. Kalogirou S.A. Solar energy engineering. Processes and systems. Elsevier Inc., 2009. 760 p. DOI: https://doi.org/10.1016/B978-0-12-374501-9.X0001-5.

Anna Telepenko, Yevheniia Riabokon, Svitlana Deviatkina

FEASIBILITY OF SYSTEM ANALYSIS FOR INTEGRATION OF MODERN TECHNOLOGIES INTO AVIATION SPECIALISTS' EDUCATION

Training aviation specialists is a critical element in ensuring the safety and efficiency of the aviation industry. International Civil Aviation Organization (ICAO) Standards and Recommended Practices (SARPs) require that training programs for pilots, technical staff, and other aviation professionals are continually updated to meet modern requirements and technological advancements [1]. For example, SARPS ICAO establishes minimum requirements for the training of aviation personnel, which include the integration of new technologies, teaching methods, and the monitoring of program effectiveness.

Given the rapid development of technology and the growing demands on aviation specialists, there is an urgent need to incorporate the latest technologies into training programs to prepare future professionals.

Aviation is an industry where safety and precision are paramount. Therefore, the training programs for future professionals must at all times maintain the highest standard. The integration of advanced technologies, both presents opportunities and threats, and thus candidate professionals need a process to evaluate the very aspects. Students faced with an outdated curriculum may struggle to acquire the required competencies, leading to decreased academic performance and reduced effectiveness in high-pressure situations.

Drawing insights from the study [2], that highlights the importance of integrating human factors into aviation training. Utilizing SWOT analysis, the research identifies strengths, weaknesses, opportunities, and threats related to the deployment of these technologies. Furthermore, a survey of 10 aviation students revealed that a significant majority advocates for enhanced integration of technology in their training programs. The findings align with the perspectives presented in the source [3], emphasizing the necessity of a systematic approach in evaluating educational practices. Ultimately, this research underscores that the successful introduction of modern aviation technology hinges on comprehensive systems analysis, ensuring that training aligns with industry standards and adequately prepares students for future careers in aviation

The objective of this study is to conduct a comprehensive analysis of the feasibility of applying systems analysis to introduce the latest aviation technologies into the training of future aviation professionals. The research focuses on the importance of using modern technologies in training programs to improve the learning process and better prepare students for the demands of the rapidly evolving aviation industry. Systems analysis allows for the identification of the most effective ways to integrate new technologies into curricula and promotes the development of essential aviation skills in students.

Researches, presented in the source [2], delves into the intricate relationship between human factors and aviation training, emphasizing the critical role of integrating new technologies into educational programs. This integration, as highlighted in their work, is not only vital for improving the curriculum but also for ensuring that the training meets the operational demands of the aviation industry. A key component of this strategic assessment is the application of SWOT analysis, which helps identify the strengths, weaknesses, opportunities, and threats associated with the deployment of advanced aviation technologies in a training environment.

In exploring this, the authors assert that a comprehensive understanding of human factors is essential, particularly when addressing the challenges faced by students in high-pressure training environments. Recognizing the mental and emotional state of students – especially those dealing with stress or past traumatic experiences – is crucial for crafting effective educational programs. By adopting a holistic approach that combines systems analysis, technology integration, and human factors principles, aviation education can significantly enhance learning outcomes, ultimately leading to safer and more efficient operational environments for future aviation professionals.

In light of these insights, a recent survey conducted with 10 students in an aviation training program provides valuable perspectives on the feasibility of integrating the latest aviation technologies through systems analysis. The results revealed that 7 out of 10 students advocated for improved incorporation of advanced technology, while 9 students emphasized the importance of employing a systematic approach, such as SWOT analysis, to assess the strengths and weaknesses of current training methods. This underscores the need for thorough systems analysis when

evaluating the potential benefits and challenges of introducing new technologies into aviation education.

Building on this foundation, the research aligns with concepts discussed the study [3], which stresses the importance of a systematic approach in evaluating educational programs. Through the lens of SWOT analysis, educators can uncover opportunities to incorporate cutting-edge technologies like flight simulators and virtual reality tools into training. The successful integration of these technologies is contingent on conducting a comprehensive systems analysis that assesses technical feasibility, aligns with commercial standards, and meets the specific needs of students. Such an approach will better equip students for the evolving demands of the aviation field.

Further expanding on the significance of human performance training, the ICAO document [1] outlines a curriculum designed to enhance pilots' cognitive, physical, and psychological abilities, addressing both their strengths and vulnerabilities as human operators. Through a SWOT analysis, key areas for improvement are identified, particularly in the integration of modern technologies that can support these goals.

The strengths of this program lie in its focus on developing critical skills such as decision-making, situational awareness, and stress management – ensuring that pilots can respond effectively under pressure. Its adaptability further allows for tailored training across different operational contexts. However, weaknesses persist, including inconsistent implementation and a reliance on traditional methods, which can limit knowledge retention and the practical application of learned skills. Moreover, the gap between theoretical knowledge and real-world practice can be exacerbated by the constraints of traditional classroom settings.

The opportunities to enhance this program are significant, particularly through the integration of virtual and augmented reality technologies for immersive, scenario-based training. Regulatory hurdles and the need for standardization can also hinder progress in adopting these new technologies.

Human Factors Training for Operational Personnel, as outlined by ICAO, is essential in developing aviation professionals capable of handling complex operational environments. The program focuses on critical skills such as decision-

making, situational awareness, and stress management, directly addressing human performance challenges in aviation safety.

This SWOT analyses allows for a structured evaluation of how these technologies could bridge gaps in practical application, knowledge retention, and adaptability to operational demands.

Scheme 1. SWOT Analysis for Human Factors Training for

Systems analysis serves as a crucial tool for evaluating and optimizing educational processes in aviation training. The findings emphasize the need to incorporate systematic approaches, such as SWOT analysis, to identify challenges, enabling the development of more effective and future-ready aviation education programs

The application of SWOT analysis to the ICAO Human Factors Training highlights its strengths, such as adherence to global standards and a focus on critical skills like decision-making and stress management, while identifying weaknesses, including inconsistent implementation. This analysis also reveals opportunities for integrating advanced technologies and modernizing the program to meet contemporary aviation demands, ensuring its relevance and effectiveness in training future aviation professionals.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. International Civil Aviation Organization (ICAO). Human Factors Training Manual (Doc 9683). ICAO, Montreal (2019).
2. Wise, J. A., Hopkin, V. D., Garland, D. M.: Human Factors Guide to Aviation. 2nd edn. Routledge, New York (2018).
3. Dennis, A., Wixom, B. H., Roth, R. M.: Systems Analysis and Design. 6th edn. Wiley, Hoboken (2018).

Тіна Анцибор, Вікторія Щербаченко

АНАЛІЗ І ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна спричинила значні територіальні та галузеві деформації, які вплинули на зайнятість, структуру запиту та пропозицію робочої сили. Вимушене переміщення населення, руйнування інфраструктури, релокація бізнесів та адаптація економіки до умов військового стану кардинально змінили розподіл трудових ресурсів. У такий складний час постає гостра потреба аналізу основних тенденцій трансформації ринку праці, визначення найбільш затребуваних професій, а також розроблення методичних підходів до планування підготовки кадрів відповідно до нових викликів.

Динаміку змін пріоритетів для пошуку та навчання кадрів у зв'язку з військовим станом представлену вченими: «24 лютого можна сміливо називати «чорним лебедем» на ринку праці. Кількість вакансій скоротилася на 45%, кількість нових резюме на 51%. Ринок праці підпорядковується тим же законам попиту та пропозиції, що і будь-який інший ринок. Є попит та пропозиція як на вакансії, так і на робочу силу» [1].

Середня кількість вакансій для пошуку до 24 лютого 2022 року становила близько 100 000 на день, кількість резюме – близько 200 000 – 300 000. Конкуренція на вакансію становила в середньому 1-3 особи на місце. З погляду економіки цього ринку, це здорова ситуація. Є вакансії та є кандидати в достатній кількості [2] (рис. 1, табл. 1).

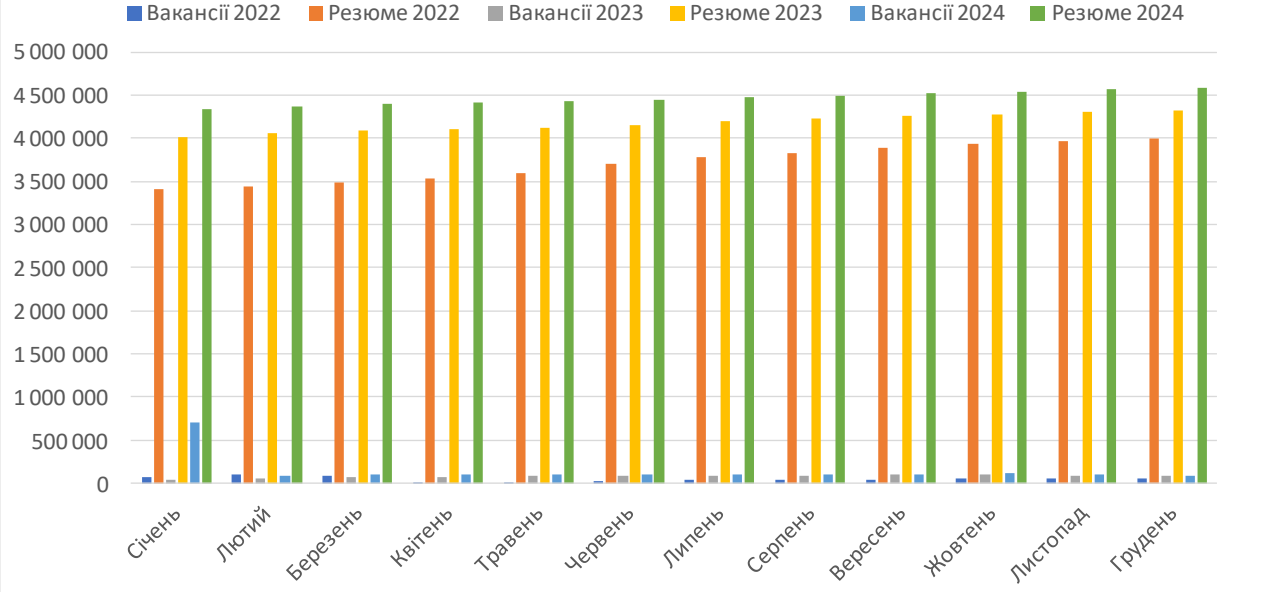

Рис. 1- Динаміка вакансій та резюме 2022-2024 роки [2]

14 500

Від початку війни сусідні країни прийняли понад 5,23 млн українських біженців, серед яких – близько 2,75 млн працездатного віку. Населення України скорочується в середньому на 1,5 млн кожні п’ять років. Якщо не будуть вжиті заходи та реформи, то до 2050-го населення України складатиме 35 млн. Останній раз така низька цифра була 1946 року – після закінчення Другої світової війни [1]. Сьогодні можемо помітити, що настала епоха «ринку роботодавця». Пошукачів на ринку зараз у 4–6 разів більше, ніж вакансій.

Таблиця 1

Популярні вакансії в Україні станом на травень 2022 року [1]

Місто	Вакансія	Очікувана заробітна плата, грн
Київ	Інтернет-реклама, інтернет-маркетинг, SEO	20 000
	Продавець-консультант	14 500
	Продажі телефоном	16 000
	Бухгалтер	19 000
	Водій	27 600
Львів	Продавець-консультант	12 000
	Водій	23 500
	Інтернет-реклама, інтернет-маркетинг, SEO	17 500
	Бухгалтер	14 200
	Продажі телефоном	14 000
Вінниця	Продавець-консультант	9 500
	Водій	25 300
	Бухгалтер	12 000
	Робітник на виробництві	13 700
	Регіональний торгівельний представник	18 122
Дніпро	Водій	25 000
	Продавець-консультант	12 500
	Робітник на виробництві	13 000
	Бухгалтер	15 000
	Продажі телефоном	13 000
Одеса	Водій	26 700
	Продавець-консультант	12 500
	Продажі телефоном	14 000
	Адміністратор офісу	15 625
	Бухгалтер	15 625

Так, у січні 2022-го максимальна кількість відгуків, яку отримала одна з вакансій упродовж дня, склала 168. У травні 2022-го максимальна кількість

відгуків, яку отримала 1 вакансія за 1 день, склала 843 відгуки. Різниця – уп'ятеро більше [1]. Це дуже контрастний приклад, але саме він відбиває всю сутність ситуації, що склалася.

У найближчому майбутньому криза торкнеться всіх. Бізнес буде змушений розпочати внутрішні трансформаційні процеси, щоб вижити та адаптуватися під сьогоднішні реалії. Це зміни у штаті, зарплатах, бізнес-процесах тощо.

Учені зафіксували короткострокове збільшення кількості оголошень про вакансії для українських працівників у Польщі після лютого 2022 року [3]. Попередні дослідження показують, що порівняно з економічними мігрантами та місцевими працівниками вимушені переселенці мають нижчі доходи та рівень зайнятості [4]. Ці результати часто пов'язують із невідповідністю між навичками вимушених мігрантів і тими, які користуються попитом у країнах призначення, а також незнанням мови, що є важливим для інтеграції на ринку праці. Хоча деякі висновки з наукової літератури можна застосувати до російського вторгнення в Україну, усе ж слід розробити стратегію відновлення економіки як на короткостроковий, так і на довгостроковий період.

Істотне збільшення кількості вакансій у Польщі, доступних для українських працівників на початку повномасштабного вторгнення, може допомогти зменшити стурбованість щодо інтеграції українських біженців на ринку праці. Утім, цей короткостроковий тренд у поєднанні зі стійким зниженням пропонованої заробітної плати свідчить про те, що потрібно зробити більше – наприклад, організувати мовні курси або офіційне визнання навичок українських працівників. Також, ураховуючи наведені докази змін щодо навичок, що вимагаються українськими роботодавцями, необхідна відповідна політика на кшталт додаткового навчання (підвищення кваліфікації), щоб працівники мали затребувані вміння, які є важливими для їхніх результатів на ринку праці у післявоєнний період.

Аналіз змін на українському ринку праці під час війни засвідчив, що основними чинниками, які впливають на зайнятість, є непридатні умови для безпечного та комфортного життя та адаптація економіки й бізнесу до нових реалій. Існує значний дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили,

кількість вакансій скоротилася на 45 %, а кількість резюме зросла в 4-6 разів, створюючи умови для «ринку роботодавців».

Значне зменшення чисельності населення, особливо працездатного віку, створює серйозну проблему для майбутнього економічного відновлення. Війна пришвидшила тенденцію до втрати людського капіталу, що призвело до міграції деяких кваліфікованих працівників за кордон і потреби перенавчання інших для задоволення нових вимог ринку. Особливе занепокоєння викликає те, що через мовний бар'єр та невідповідність між наявними навичками й потребами ринку праці наші люди мають нижчий рівень зайнятості та доходу порівняно з місцевими працівниками та економічними мігрантами. Короткострокове збільшення пропозицій роботи для українців у Польщі після початку великого вторгнення свідчить про те, що сусідні країни мають певну здатність поглинати робочу силу, але водночас спостерігається тенденція до падіння зарплат. Це свідчить про потребу розроблення комплексної стратегії сприяння працевлаштуванню українських працівників як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Для стабілізації ринку праці потрібно проводити політику підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників відповідно до нових економічних реалій. Важливими напрямками є розвиток мовних програм для закордонних українців і вдосконалення системи офіційної сертифікації професійних навичок. Також роботодавцям й уряду потрібно адаптувати свої стратегії управління людськими ресурсами до нових вимог і викликів. Тому майбутнє ринку праці України залежить від комплексного підходу до вирішення проблем зайнятості, сприяння поверненню працівників з-за кордону та створення сприятливих умов для зростання післявоєнної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ромашов І. Огляд ринку праці. Що відбувається з роботою в Україні під час війни? URL: https://nubip.edu.ua/node/119497 (дата звернення: 11.02.2025).

2. Кількість вакансій і резюме в Україні. Work.ua – сайт пошуку роботи №1 в Україні. URL: https://www.work.ua/stat/count/?time=year&quantity=1 (дата звернення: 11.02.2025).

3. Тавалера О. Ринки праці під час війни: про що свідчать онлайн-оголошення про роботу. URL: https://voxukraine.org/rynky-pratsi-pid-chas-vijny-pro-shho-svidchat-onlajn-ogoloshennya-pro-robotu (дата звернення: 11.02.2025).

4. Руїс І. Відмінності в результатах на ринку праці між корінними жителями, біженцями та іншими мігрантами. URL: https://academic.oup.com/joeg/article-abstract/18/4/855/5023833 (дата звернення: 11.02.2025).

Андрій Березорудський

АНАЛІЗ ЩІЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Науковий керівник: Ю. Ольвінська

Населення планети розподілено надзвичайно нерівномірно. Близько 70 % жителів Землі проживають лише на 7 % площі суходолу. У той же час близько 15 % території материків та островів залишаються незаселеними, утворюючи так звані «білі плями» на карті. Для оцінювання розподілу населення використовується показник його щільності (густини), а також спеціальні тематичні географічні карти, що відображають цей параметр.

Щільність населення – рівень заселеності певної території; кількість постійного населення, що проживає на одиниці площі (зазвичай у розрахунку на один квадратний кілометр). Застосовуються показники щільності окремо сільського і міського населення [1].

Щільність населення території визначається за формулою:

$$M = \frac{N}{S}, \quad (1)$$

де: M – щільність населення (осіб/км2); N – кількість населення території; S – площа території.

У міру зростання чисельності населення Землі поступово збільшується і середній рівень його щільності. Так, наприкінці XIX століття цей показник становив лише 12 осіб на квадратний кілометр, тоді як 1950 року він зріс до 18 осіб/км². До 1992 року щільність населення досягла 40 осіб/км², а в наш час цей показник уже сягає 48 осіб/км². Водночас він суттєво варіюється залежно від регіону. До територій із високою щільністю населення відносять ті, де вона

перевищує 200 осіб/км². Такі значення характерні для Бельгії, Нідерландів, Великої Британії, Ізраїлю, Шрі-Ланки та Республіки Корея.

В Україні на 1 січня 2022 року щільність населення в середньому складала 71,1 осіб/км2, у той же час щільність міського населення складала 49,4 осіб/км2, а сільського – 21,8 осіб/км2.

Останні 30 років середня щільність населення в Україні демонструє скорочення через депопуляцію населення. Так, історичний максимум спостерігався 1993 року, коли показник складав 86,6 осіб/км2, надалі він поступово зменшувався, а 2013 року вже становив 75,5 осіб/км2. Ураховуючи демографічні тенденції в Україні, можна очікувати на подальше зниження показника.

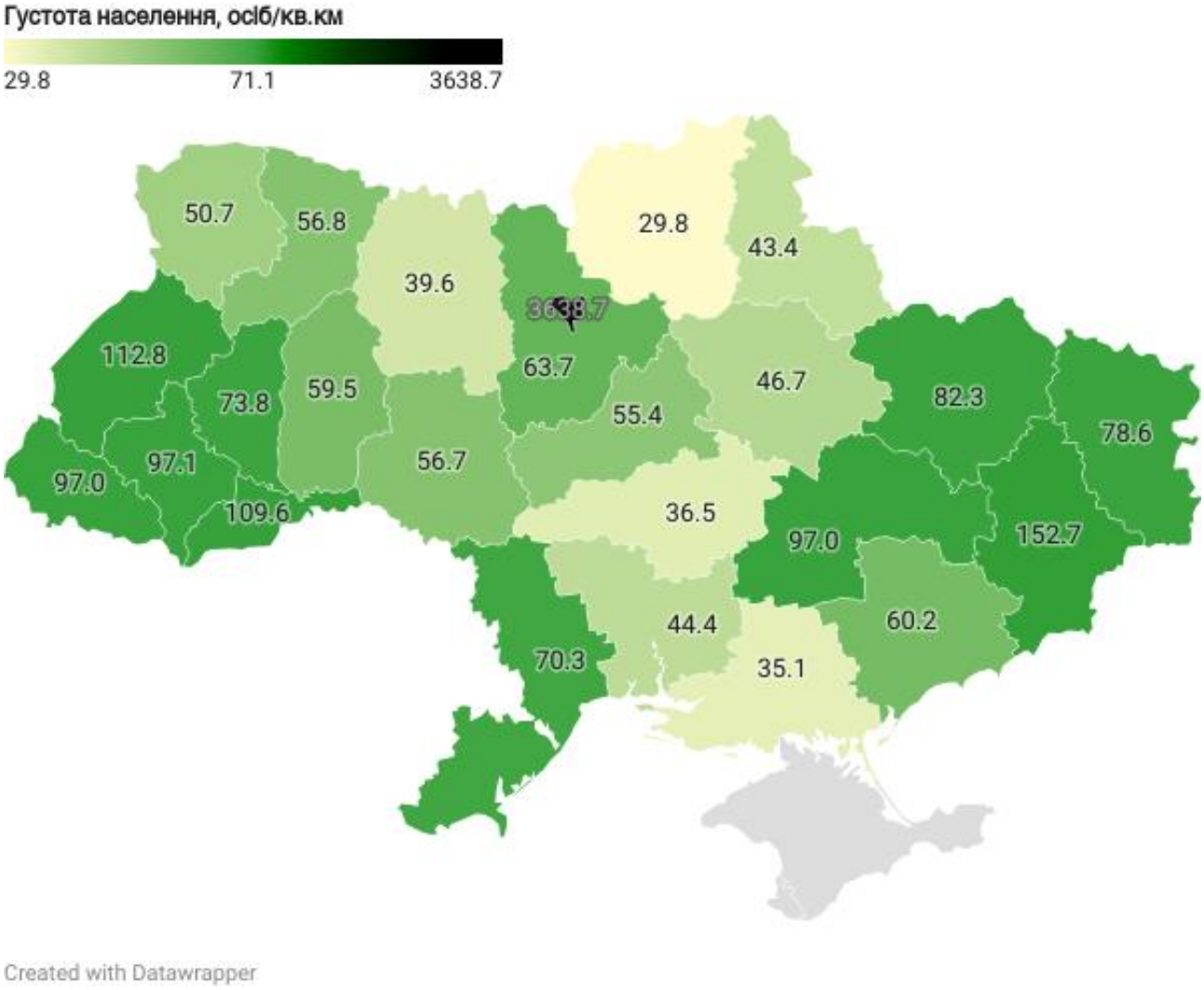

Рис. 1. Щільність населення регіонів України на 1 січня 2022 року

Джерело: побудовано автором за даними [2]

Розподіл населення по території України має свої певні особливості (рис. 1). Висока щільність населення спостерігається у східних та західних областях, а також у Києві. Якщо Київську область розглядати без столиці, то щільність населення тут виявиться нижче середнього значення в Україні. Якщо ж Київ та Київську область розглядати як одне ціле, то показник щільності населення складе 164,3 осіб/км2, що буде найбільшим значенням серед усіх областей.

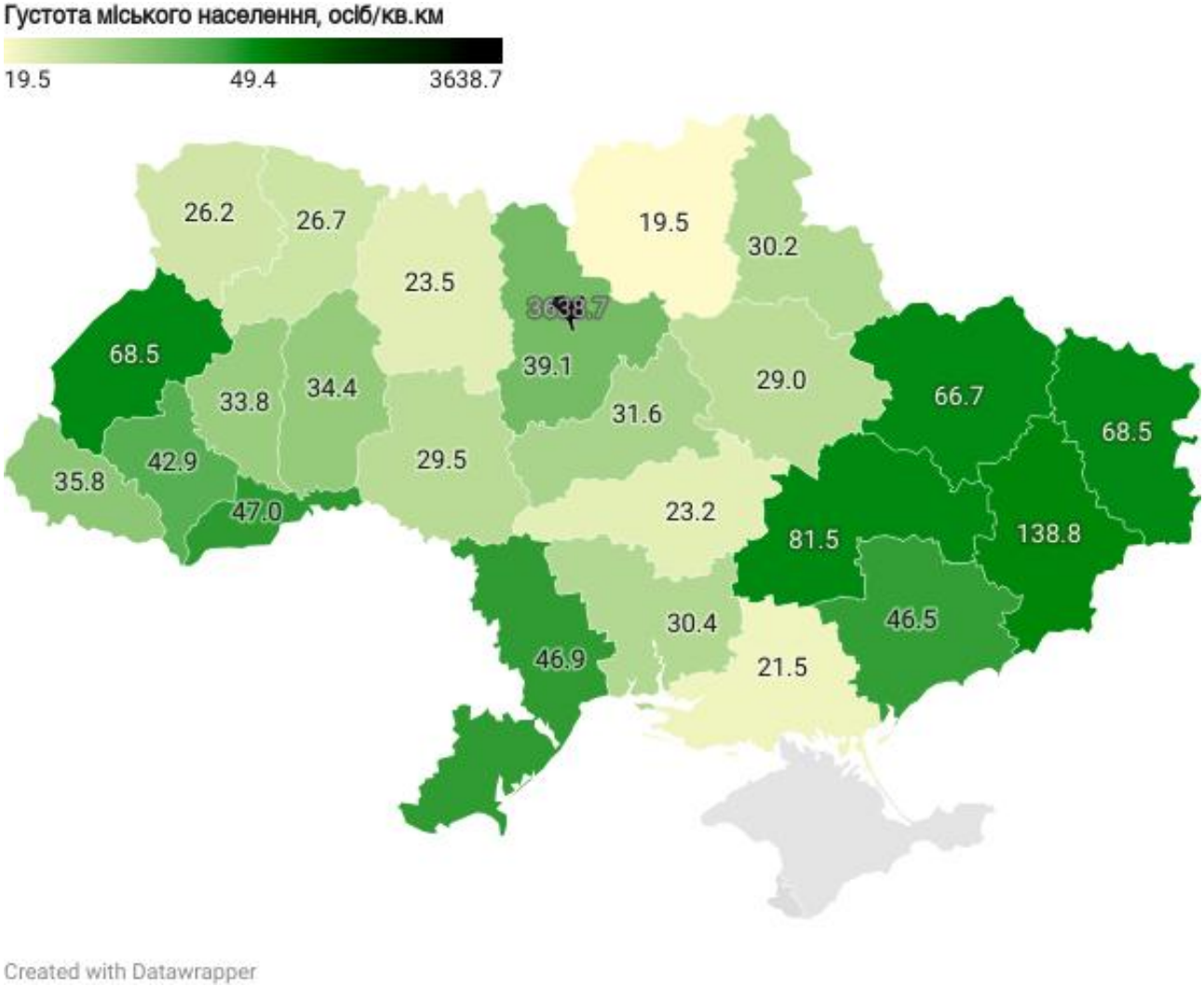

Рис. 2. Щільність міського населення регіонів України на 1 січня 2022 року

Джерело: побудовано автором за даними [2]

На рисунку 2 представлена середня щільність міського населення. Середнє значення для країни складає 49,4 осіб/км2, як видно – вищі показники характерні для східних промислових областей та Києва, для яких також характерний високий рівень урбанізації. Також слід відзначити Львівську область, яка значно виділяється серед усіх областей заходу України. Вона

демонструє таку саму щільність населення, що й Луганська область, разом вони поділяють п’яте місце у країні за цим показником. При цьому рівень урбанізації у Львівській області нижче ніж у Луганській, така відносно висока щільність населення там пояснюється великою чисельністю сільського населення, яке складає майже мільйон осіб, що є найбільшим сільським населенням серед усіх регіонів.

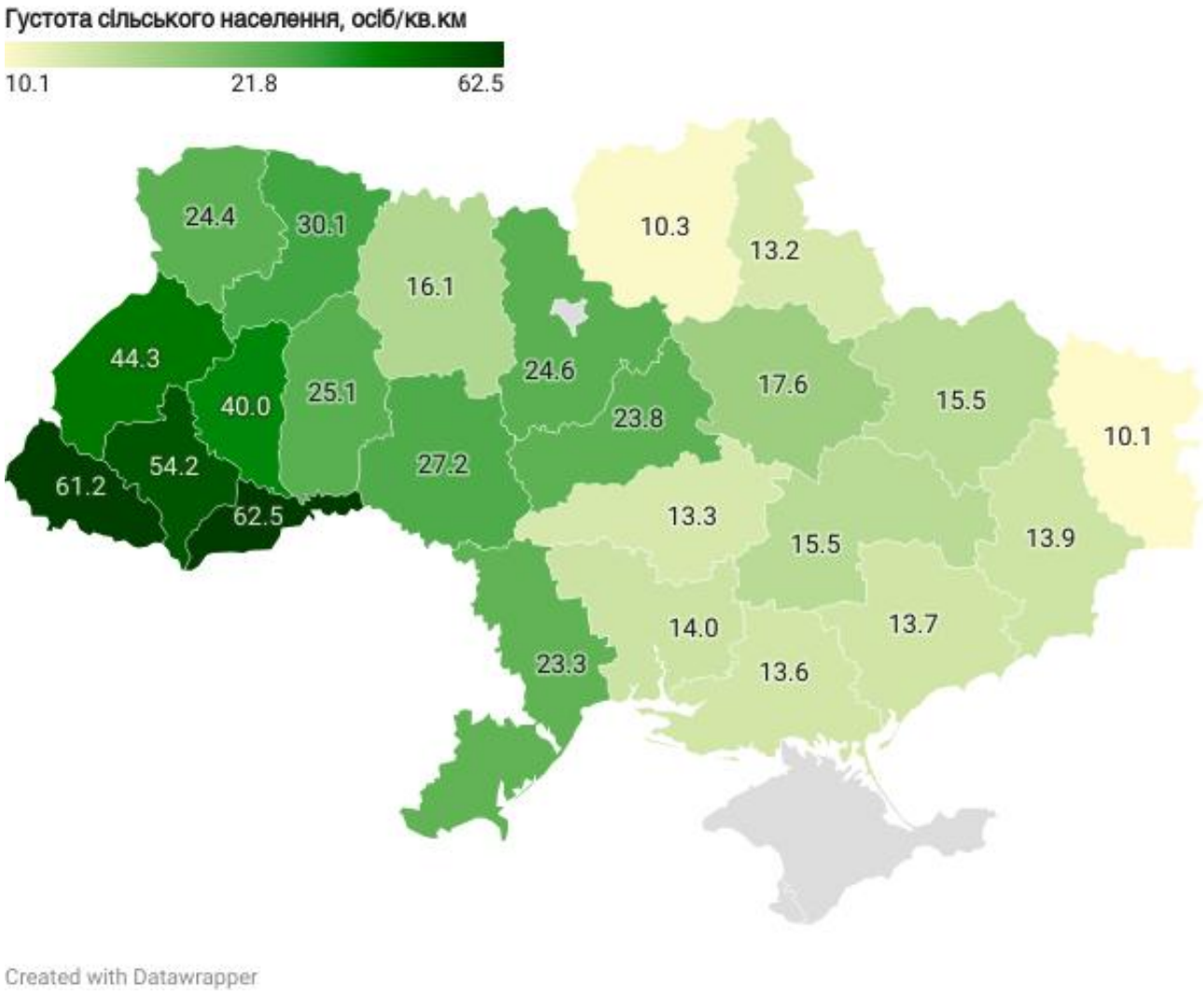

Рис. 3. Щільність сільського населення регіонів України на 1 січня 2022 року.

Джерело: побудовано автором за даними [2]

Хоча Львівська область і має найбільше сільське населення, але за показником густоти сільського населення її випереджають сусідні Івано-Франківська, Закарпатська і Чернівецька області. Загалом на картограмі чітко видно, як рухаючись із заходу на схід зростає середня щільність сільського населення.

Дослідження щільності населення має велике економічне значення, адже воно допомагає ефективно планувати регіональний розвиток, розміщення інфраструктури, житла та транспортних вузлів. Аналіз цих показників також важливий для розуміння міграційних процесів і розвитку ринку праці, оскільки в густонаселених регіонах існує більша потреба в робочих місцях. Також рівень густоти сільського населення забезпечує потенціал аграрного сектору, потребу в трудових ресурсах і рівень продовольчої безпеки. Від щільності населення залежить також формування місцевих бюджетів, податкових надходжень та фінансування соціальних програм. Висока щільність населення робить регіони більш привабливими для інвесторів і бізнесу, оскільки вони мають більшу кількість споживачів і кваліфікованої робочої сили. Отже, аналіз просторового розподілу населення є інструментом для стратегічного економічного планування та розроблення ефективної державної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Густота населення – Вікіпедія. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Густота_населення#cite_note-zhujiworld-1 (дата звернення: 24.02.2025).
2. Статистичний збірник Розподіл постійного населення України за статтю та віком на 1 січня 2022 року. *Державна служба статистики України*. Київ. 2022. 347 с.

Едуард Богдан

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ОСВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ У ВОЄННИЙ ЧАС

Дослідження виконано за кошти бюджету Міністерства освіти і науки України на тему «Моделювання освітніх трансформацій у воєнний час для збереження інтелектуального капіталу та інноваційного потенціалу України» (№ДР 0123U100114)

Науковий керівник: Станіслав Котенко

Сучасні воєнні конфлікти суттєво впливають на всі сфери суспільного життя, зокрема й на освіту. Війна створює проблеми, що потребують глибокого аналізу для розроблення ефективних рішень, які забезпечать безперервність навчального процесу. Системний аналіз є потужним інструментом для виявлення закономірностей, оцінювання ризиків і розроблення стратегій адаптації освітньої системи до нових умов. Він допомагає не лише виявити слабкі місця сучасної освіти, а й створити нові, ефективні підходи до навчання,

адаптовані до кризових ситуацій. Для більш детального аналізу цієї проблематики репрезентується методологія системного аналізу в освіті (рис. 1).

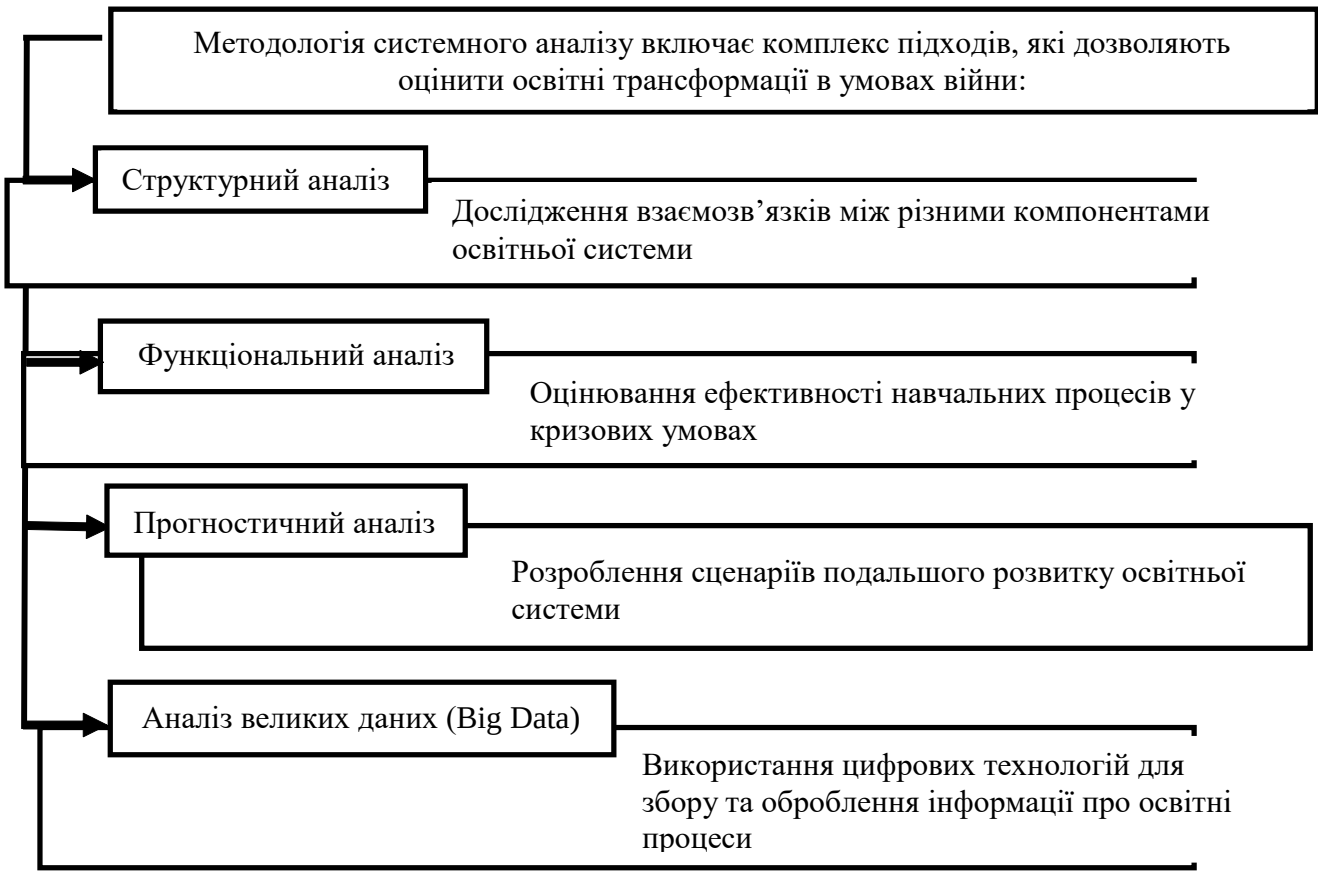

Рисунок 1 – Методологія системного аналізу в освіті
Джерело: сформовано автором на основі [1].

Підходи, репрезентовані в рисунку 1, дозволяють оцінити поточний стан освіти та визначити шляхи її адаптації до сучасних викликів. Проблеми доступу до освіти в умовах бойових дій є значущим викликом для українських освітян. Фізична безпека учнів і педагогів залишається пріоритетним завданням, адже багато навчальних закладів зазнають руйнувань або вимушено припиняють роботу. Частина школярів і студентів змушені змінювати місце проживання або навіть залишати країну, що призводить до розриву навчального процесу. Відсутність належної інфраструктури для навчання в зонах активних бойових дій робить необхідним розроблення мобільних освітніх центрів і альтернативних способів навчання.

Перехід на дистанційне та змішане навчання став одним із головних рішень для забезпечення безперервного навчального процесу. Це рішення передбачає активне використання онлайн-платформ, зокрема Google Classroom, Moodle, Zoom та інших інструментів. Проте такий формат має й низку викликів, серед яких – проблеми доступу до інтернету та цифрових пристроїв, нерівність у можливостях учнів і педагогів, а також труднощі в оцінюванні знань у віддаленому режимі. Водночас дистанційне навчання сприяє розвитку нових підходів до викладання, зокрема інтерактивних методів і гейміфікації навчального процесу.

Психолого-емоційні аспекти навчання також відіграють важливу роль у воєнний час. Вплив стресу та травматичних подій на когнітивні здібності учнів потребує уваги та комплексного підходу. Потрібно впроваджувати психологічну підтримку та адаптивні навчальні програми, спрямовані на стабілізацію емоційного стану дітей. Підготовка педагогів до роботи з дітьми, що пережили психологічні травми, є важливою складовою освітньої політики під час війни.

Освіта є однією з ключових сфер, що зазнає значних змін у періоди криз. Так, військові конфлікти впливають на доступність навчання, методи викладання та психологічний стан учнів. У таблиці наведено порівняльний аналіз освітніх трансформацій у мирний та воєнний час (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз освітніх трансформацій у мирний та воєнний час

Аспект	Освіта у мирний час	Освіта у воєнний час
Доступність	Висока, рівний доступ до навчальних ресурсів	Обмежена, залежність від безпеки та технічних можливостей
Методи навчання	Очне, дистанційне, змішане	Переважно дистанційне або адаптивне змішане
Інфраструктура	Стабільна, доступ до сучасних технологій	Руйнування навчальних закладів, нестача обладнання
Психологічний стан учнів	Стабільний, стандартні виклики навчання	Високий рівень стресу, необхідність психологічної підтримки

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Як видно з аналізу, освітній процес у воєнний час стикається з численними проблемами, серед яких – обмежена доступність, переважання дистанційних методів навчання та психологічні труднощі у дітей. Такі чинники вимагають адаптації освітньої системи, упровадження нових технологій і посиленої підтримки учнів та педагогів.

Також важливим питанням сьогодення є форма навчання в закладах освіти України. Провівши аналіз у галузі вищої освіти (рис. 2) можна сказати, що станом на 1 липня 2023 року більшість закладів вищої освіти України перебувають на дистанційній формі навчання. Це питання є важливим як для студентів так і для викладачів, адже форма організації освітнього процесу відіграє важливу роль в формуванні практичних навичок та досвіду в галузі, в якій навчаються майбутні спеціалісти, і практичний досвід просто необхідний для всіх здобувачів освіти, але через збройну агресію рф проти України більша частина українських ЗВО перебуває на дистанційній формі навчання, і студенти змушені здобувати майбутній досвіт та навички у своїй спеціальності, дистанційно спілкуючись з викладачами та одногрупниками. Звичайно, через безпекову ситуацію було б не правильно змінювати форму навчання, але дистанційне навчання не надає тої ефективності та засвоєння знань студентами, коли вони присутні в аудиторії та бачать наочно специфіку їхньої галузі навчання. Деякі Українські ЗВО навчаються очно або змішано, що ми можемо побачити на рисунку 2, але це невелика кількість університетів порівняно з тими, що у 16 областях України навчаються на дистанційній формі навчання. Крім фронтових, прифронтових і потенційно небезпечних/вразливих регіонів (окрім Одеської області), до цієї групи входять ЗВО Вінницької, Закарпатської, Івано-Франківської, Хмельницької, Черкаської та Чернівецької областей. Найвищі показники застосування цієї форми навчання серед закладів вказаного типу спостерігаються у Волинській (100 %), Рівненській (50 %), Кіровоградській (45,5 %) і Полтавській (33,3 %) областях.

Отже, війна значно прискорила процес цифрової трансформації освіти, водночас виявивши її слабкі місця. Системний аналіз дозволяє оцінити реальні виклики, з якими стикається освіта у воєнний час, і знайти оптимальні рішення. Перспективним є створення стійкої, адаптивної освітньої системи, здатної швидко реагувати на кризові ситуації. Важливу роль у цьому відіграє

міжнародна співпраця, обмін досвідом та інтеграція новітніх технологій. У майбутньому потрібно продовжувати вдосконалення цифрової інфраструктури, розробляти методики навчання, адаптовані до кризових умов, а також підтримувати вчителів і студентів у подоланні психологічних та технологічних бар'єрів. Інноваційний розвиток освіти в умовах війни має бути не просто тимчасовим заходом, а фундаментальним стратегічним напрямком, що дозволить забезпечити якість освіти навіть у найскладніших умовах.

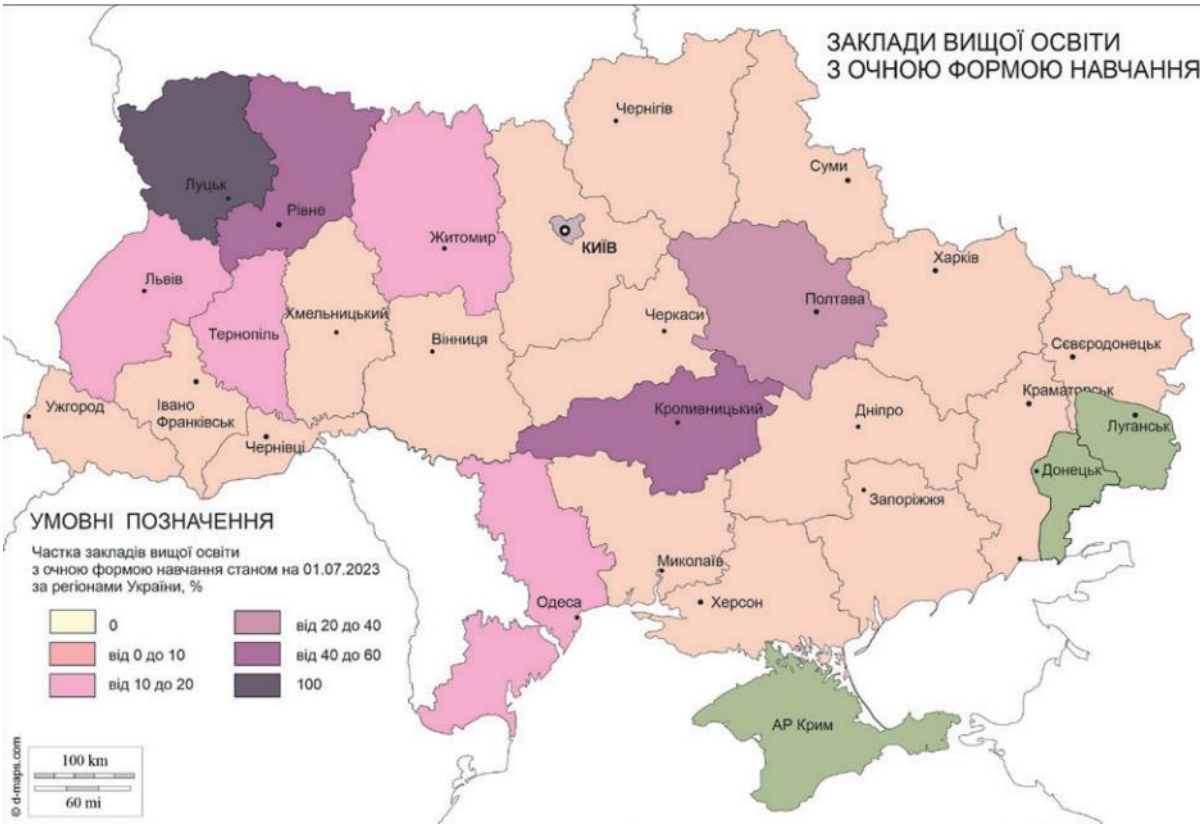

Рисунок 2. Показники організації освітнього процесу закладів вищої освіти України

Джерело: сформовано автором на основі [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Краснобокий Ю. М., Ткаченко І. А. Застосування системного аналізу в освітній галузі. *Visnik Zaporiz kogo naciohai nogo universitetu. Pedagogicni nauki*. 2021. Т. 2, № 3. С. 181–189. URL: https://doi.org/10.26661/2522-4360-2020-3-2-27.
2. М-во освіти та науки України, Ін-т освітньої аналітики. Освіта України в умовах воєнного стану : Інформ.-аналіт. зб. Київ, 2022. 358 с. URL: https://surl.li/ruxaep

3. М-во освіти та науки України, Ін-т освітньої аналітики. Освіта і наука України в умовах воєнного стану : Інформ.-аналіт. зб. Київ, 2023. 64 с. URL: https://surl.li/ugfwmp

Олена Богуцька

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ НА ОСНОВІ МАТЕМАТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Математичне моделювання є важливим інструментом для аналізу й оптимізації складних процесів у різних галузях науки і техніки. Ми маємо описати методологію математичного моделювання та його застосування для підвищення ефективності процесів, приділивши увагу алгоритмам оптимізації та їх практичному застосуванню в реальних завданнях, описавши останні досягнення в галузі математичного моделювання, зокрема використання штучного інтелекту та адаптивних алгоритмів.

Сучасні технології та наукові дослідження вимагають високої точності й ефективності процесів. Одним із підходів до розв’язання таких завдань є математичне моделювання, що дозволяє створювати аналітичні та чисельні моделі для аналізу та прогнозування. Оптимізація відіграє важливу роль у вдосконаленні моделей та отриманні найкращих результатів. Сучасні обчислювальні методи значно збільшили швидкість обчислень і точність прогнозів, відкриваючи нові перспективи в багатьох сферах діяльності.

Розглядаються класичні та сучасні методи оптимізації, як-от лінійне програмування, нелінійне програмування, евристичні алгоритми (генетичні алгоритми, оптимізація натовпу) та методи машинного навчання. Проаналізовано їх застосування в промисловості, економіці, екології, транспортній логістиці, енергетиці та медицині. Особливу увагу приділено моделюванню складних систем, як-от випадкові процеси та багатовимірні моделі з невизначеністю. Такі методи можуть бути використані для пошуку оптимальних рішень навіть за наявності високої невизначеності та великої кількості параметрів [1].

Математичне моделювання може здійснюватися за допомогою аналітичних, чисельних та імітаційних методів. Аналітичні методи базуються на використанні рівнянь і функцій, які описують поведінку системи. Чисельні

методи застосовуються тоді, коли точні рішення недоступні, і використовують чисельні наближення. Імітаційне моделювання дозволяє відтворити поведінку складних систем на основі експериментальних даних. Крім того використання методів штучного інтелекту для математичного моделювання значно покращує здатність моделі адаптуватися до динамічних змін. Нейромережеві підходи та глибоке навчання дозволяють створювати адаптивні моделі, здатні самовдосконалюватися на основі нових даних. Такий підхід відкриває нові можливості для автоматизації процесів, підвищення точності прогнозування та зменшення витрат на дослідження.

Дослідження показують, що використання математичного моделювання та алгоритмів оптимізації може значно підвищити продуктивність системи. Наводяться реальні приклади, які демонструють економію коштів, підвищення точності прогнозування та покращення процесів управління. У промисловому секторі моделювання допомогло оптимізувати виробничі процеси та зменшити витрати на сировину й енергію. У фінансовому секторі математичні моделі використовуються для аналізу ризиків і прогнозування ринкових тенденцій. В екологічному секторі моделювання допомагає розробляти стратегії зменшення забруднення та оптимізації використання природних ресурсів. У транспортному секторі математичні алгоритми допомагають розробляти ефективні транспортні маршрути, зменшувати витрати на паливо та підвищувати продуктивність логістичних мереж [2].

Окрім прикладних аспектів, обговорюються теоретичні засади оптимізації та їхні наслідки для різних класів задач. Зокрема, ми досліджуємо, як тип обмежень і цільова функція впливають на ефективність алгоритму оптимізації. Також описано методи багатокритеріальної оптимізації та їх застосування в контексті конфліктних завдань. Досліджено можливість інтеграції квантових обчислень у математичне моделювання з метою значного прискорення обчислень складних систем. Використання квантових алгоритмів призвело до революційного прориву в галузі оптимізації, дозволивши вирішувати проблеми, які зараз потребують значних обчислювальних ресурсів.

Поєднання математичного моделювання та алгоритмів оптимізації є дієвим інструментом підвищення ефективності процесів. Метою подальших досліджень є вдосконалення алгоритмів та їх адаптація до конкретних

промислових завдань. Очікується, що з розвитком обчислювальних потужностей роль математичного моделювання в науці та промисловості продовжуватиме зростати. Передові методи, як-от машинне навчання, глибокі нейронні мережі та квантові обчислення, відкриють нові можливості для аналізу та оптимізації складних систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Методи моделювання та оптимізації: навч. посіб. Київ: НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2023. 280 с.
2. Основи математичного моделювання систем і процесів: навч. посіб. Черкаси: ЧДТУ, 2020. 256 с.

Олена Будякова

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА БІОЕКОНОМІКА

Глобальна концепція сталого розвитку передбачає управління, в основу якого покладене досягнення балансу в розвитку трьох основних елементів – економічного зростання, соціальної інтеграції та захисту навколишнього середовища [1].

Існує взаємозв'язок між концепцією сталого розвитку, яку традиційно називають корпоративною соціальною відповідальністю (КСВ), та концепцією сталої циркулярної біоекономіки.

Історія, пов'язана з розвитком концепції корпоративної соціальної відповідальності, є більш тривалою на відміну від історії, пов'язаної з розвитком концепції біоекономіки, яка є відносно новою [2].

Сталий розвиток – це концепція, яка пов'язує біоекономіку та КСВ, оскільки визначений Організацією Об'єднаних Націй у доповіді Брундтланд 1987 р. як розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Наразі організації визнають фінансові ризики, пов'язані зі зміною клімату, а отже й те, чому важливо бути відповідальними щодо впливу їхньої діяльності на навколишнє середовище та діяти для пом'якшення та усунення цього впливу [3].

Концепція КСВ усе ще розвивається, як зазначає Четан Кесвані [4], оскільки концепція раніше базувалася лише на відносинах між керівниками та акціонерами, а сьогодні пов'язана з очікуваннями суспільства та може включати також екологічну відповідальність та її узгодження з цінностями компанії.

Лаура-Габріела Істудор і Марта-Христина Суціу [5] відзначають тісний зв'язок між КСВ та біоекономікою, оскільки мета та частково спосіб досягнення цієї мети є однаковими для обох концепцій. КСВ допомагає корпораціям змінити свої способи ведення бізнесу для того, щоб вони використовували екологічно чисті технології та створювали нові робочі місця для використання відновлюваних джерел енергії.

Арменія Андронічану [6] вважає, що глобалізація спричиняє тиск на економічне середовище з метою розроблення нових моделей, які дотичні до ідеї сталого розвитку, інтегруючи при цьому концепцію КСВ. Учена наголошує, що біоекономіка – це концепція, орієнтована на використанні відновлюваних ресурсів з акцентом на інновації та науково обґрунтовані знання, в якій циркулярність є важливим елементом [6].

Сталість у сільському господарстві була схарактеризована Діонісісом Бохтісом та іншими вченими [7] як частина сталого розвитку в конкретній галузі, яка ґрунтується на наборі сталих принципів – як економічних, так і екологічних, соціальних, які мають застосовуватися у практиці фермерів. Концепція сталого сільського господарства, що базується на циркулярності біоекономіки, стоїть на тих самих трьох китах, що й концепція КСВ, – навколишнє середовище, економіка та суспільство.

Томас Фогельполь [8] зазначає, що сучасне розуміння біоекономіки залишилося таким же, як і на початку розвитку: «Біоекономіка в даний час широко проголошується урядами та корпораціями в усьому світі як нова парадигма для сталого розвитку економіки». За останнє десятиліття концепція біоекономіки стала більш актуальною та важливою в політиках та практиках у всьому світі [8].

У реаліях сьогодення зростає кількість прихильників, які виступають за ефективне включення питань сталого розвитку та цілей КСВ у рамки повсякденного прийняття управлінських рішень. Історично, починаючи з

найдавніших моделей КСВ (наприклад, піраміди А. Керролла), проблема полягала в тому, що не існує єдиного правильного способу для організацій введення практики КСВ. Були також дискусії щодо того, чи є сама концепція підзвітності коректною (доктрина Фрідмана).

Від 1970-х років концепції КСВ піддавалися критиці за те, що вони сприяють покращенню репутації організацій в очах громадськості, яка переважно використовується глобальними корпораціями для впливу на громадську думку. Тобто КСВ поступово еволюціонувала від 1980-х років у більш прикладну форму управління та визначила нову теорію потрійного критерію.

Процес розвитку КСВ був сформований дискусіями головним чином між економістами, політиками та екологічними некомерційними організаціями, які займалися захистом навколишнього середовища. Інтеграція багатьох підходів виявила раніше не досліджені приховані наслідки економічних дій, які можуть виявитися з часом або географічно в іншому місці, де проходить економічна діяльність. Різні підходи зрештою зупинилися на трьох стовпах: люди, планета та прибуток. Згідно з оригінальними концепціями ці три стовпи мають урівноважувати один одного в процесі ухвалення управлінських рішень транснаціональними корпораціями, а також в ухваленні рішень на національному рівні, оскільки будь-які корпоративні ініціативи КСВ прагнуть позитивно сприяти на громадськість, економіку та навколишнє середовище. Концепція трьох стовпів була названа потрійним критерієм (TBL або 3BL). Потрійний критерій додає ще два аспекти – соціальну та екологічну підзвітність.

Тристовпова модель (TBL) поступово набула поширення. Її основоположником уважається Джон Елкінгтон, американський еколог, який у своїй статті 1994 р. уперше використав термін «потрійний критерій». Ця модель, яка закликає до гармонії між трьома основними стовпами, незабаром стала символом усієї концепції КСВ. У TBL так само переплітаються три кола («діаграма Венна»). Так, стале зростання було зображено в цій концепції як гармонійне поєднання інтересів економіки (прибуток), екології (планета) та суспільства (люди). Цей підхід із трьох стовпів поступово став загальноприйнятим символом КСВ.

Отже, КСВ у своїй найпопулярнішій формі представлена на основі концепції потрійного критерію (TBL або 3BL) – ідеї, що представляє гармонію між трьома сферами – економікою, захистом навколишнього середовища та соціальним підходом. Концепція потрійного критерію передбачає досягнення не тільки фінансового результату, а й екологічні та соціальні результати діяльності. Концепція передбачає побудову діяльності на 3-х стовпах сталого розвитку. 3BL також використовується для бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Наприкінці 20 століття ця теорія, безумовно, відіграла значну роль у популяризації теми сталого розвитку. У 21 столітті цю філософську концепцію замінюють підходи, які пропонують прикладні методи, такі як циркулярна біоекономіка. Циркулярна біоекономіка спирається на потрійний результат у загальних рисах, але передбачає конкретні методологічні підходи для забезпечення сталого розвитку.

Порівняно з концепцією КСВ і потрійним критерієм, циркулярна біоекономіка є інструментом, який можна використовувати для моніторингу досягнення Цілей сталого розвитку, які мають здатність описати вплив на навколишнє середовище (наприклад, у концепціях оцінки життєвого циклу). Отже, циркулярну біоекономіку можна вважати практичним методом реалізації концепції КСВ.

Концепції корпоративної соціальної відповідальності та біоекономіки відіграють важливу взаємну функцію в реалізації глобальної концепції сталого розвитку. КСВ є теоретичною основою сталого розвитку, а стала циркулярна біоекономіка є одним із методів застосувань КСВ. Отже, концепції КСВ і сталої циркулярної біоекономіки вважаємо сучасними стратегіями сталого розвитку, а їх піходи визначаємо як взаємопов’язані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фірсова С.Г., Білорус Т.В. Корпоративна соціальна відповідальність як основа сталого розвитку організації, держави та суспільства. *Зелена трансформація та стала біоекономіка* : монографія / за наук. ред. А.А. Олешко, О. Ю. Будякової. Київ : КНУТД, 2024. 496 с. DOI: 10.30857/978.617.7763.34.4 https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/27008
2. Husárová P. Theoretical aspects of csr on the context of bioeconomy. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 2/2022, Pp. 100-103.

3. Kaminioti E., Kottaridi C., Economidou C. Bioeconomy and Corporate GRIReporting: a Case Study Analysis. In Circular Economy and Sustainability, vol. 2, 2022, pp. 383–399. ISSN 2730-5988 https://doi.org/10.1007/s43615-021-00114-0
4. Keswani Ch. Bioeconomy for Sustainable Development. New York: Springer Nature, 2019, 388 p. ISBN 978-98-115-7320-0.
5. Istudor L.G., Suciu M.Ch. 2020. Bioeconomy and Circular Economy in the European Food Retail Sector. *In European Journal of Sustainable Development*, vol. 9, 2020, no. 2, pp. 501–501. https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n2p501
6. Androniceanu A. Social responsibility, an essential strategic option for a sustainable development in the field of bio-economy. In Amfiteatru Economic, vol. 21, 2019, no. 52, pp. 503–519.
7. Bochtis D., Achillas Ch., Banjas G., Lampridi M. Bio-economy and Agri-production: *Concepts and Evidence*. London: Academic Press, 2020, 382 p. ISBN 978-01-281-9774-5
8. Vogelpohl T. Transnational sustainability certifi cation for the bioeconomy? Patterns and discourse coalitions of resistance and alternatives in biomass exporting regions. *In Energ Sustain Soc*, vol. 11, 2021, no. 3. ISSN 2192-0567 https://doi.org/10.1186/s13705-021-00278-5

Олена Андронова, Анна Смєшко, Олександр Іванов

МЕТОДИКА ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗМІЩЕННЯ ФОТОЕЛЕКТРИЧНИХ МОДУЛІВ НА ФАСАДІ БАГАТОПОВЕРХОВОГО БУДИНКУ

Ефективність роботи фотоелектричних систем визначається цілою низкою чинників, основними з яких є азимут і кут нахилу сонячних модулів, температура довколишнього середовища, затінення приймальної поверхні довколишніми об’єктами тощо. Затінення є одним із найбільш критичних чинників, здатним суттєво зменшити ефективність фотоелектричних систем, оскільки через послідовне з’єднання сонячних елементів навіть часткове затінення поверхні модуля може призвести до значних втрат у виробництві енергії всією системою [1]. Це вимагає ретельного планування розташування модулів, щоб мінімізувати ймовірність їх затінення та забезпечити максимально ефективну роботу фотоелектричної системи.

Розміщення модулів на фасадах багатоповерхових будівель дозволяє отримати більші значення встановлених потужностей фотоелектричної системи порівняно із класичними даховими сонячними електростанціями [2]. Утім для фасадних фотоелектричних систем з’являються додаткові чинники затінення,

не притаманні даховим станціям, як-то наявність балконних огороджувальних конструкцій, козирків, виступів стін будівлі, тощо. Причому площа затінення модулів огороджувальними конструкціями будівлі змінюється як упродовж світлового дня, так і впродовж року, і диктується зміною кута висоти Сонця та сонячного азимуту. Наявність цих додаткових чинників затінення вимагає більш зваженого підходу до розташування модулів на фасадних конструкціях будівель.

У цій роботі запропоновано методику оптимізації розташування фотоелектричних модулів на фасаді багатоповерхової будівлі, що дозволяє мінімізувати вплив затінення на обсяг генерованої фасадною системою електричної енергії.

Оптимізація розташування модулів на фасаді будівлі має одночасно враховувати низку чинників, як-от:

1) орієнтація фасаду відносно сторін світу, оскільки максимальна генерація досягається за умови орієнтації модулів на південь;

2) наявність перешкод, що затінюють;

3) технічні обмеження, пов’язані з конструктивними особливостями будівлі, включаючи несучу здатність огороджувальних конструкцій та наявність вільних площ для встановлення модулів.

Розташування фотоелектричних панелей на фасаді будівлі може бути оптимізовано з використанням низки критеріїв, пов’язаних із максимальним заповненням модулями площі фасаду будівлі, виробленням максимальної кількості енергії з одиниці площі, незатіненням нижнього ряду верхнім при встановленні модулів під кутом до поверхні фасаду.

При проведенні оптимізації, виходячи з умови максимального заповнення площі фасаду фотоелектричними модулями, як вхідні використовуються дані, що характеризують геометрію фасаду будівлі та окремого модуля, а саме розміри та розташування вікон, балконів, площа стін, а також габаритні розміри фотоелектричного модуля. Критерієм оптимізації в цьому підході є максимальне значення потужності встановлених модулів P щодо площі встановлення S_b:

$$\frac{P}{S_b} \rightarrow max. \quad (1)$$

Утім таку оптимізацію доцільно проводити для огороджувальних конструкцій, на яких відсутнє затінення в будь-яку годину світлового дня впродовж усього року. Більшк того, недоліком цього підходу є неврахування розбіжності в енергетичних параметрах окремих фотоелектричних модулів.

Урахувати різну ефективність модулів дозволяє оптимізація за критерієм максимальної кількості енергії W, що генерується з одиниці площі встановлення модулів S_b:

$$\frac{W}{S_b} \rightarrow max. \quad (2)$$

Під час розрахунку енергії W має враховуватись той факт, що надходження сонячної радіації до затіненої частини модуля відбувається лише у вигляді дифузної складової $I_T^{'}$, у той час як до незатіненої його частини надходить сумарний світловий потік I_T:

$$W = (I_T^{'} S^{'} + I_T S)\eta_{PV}, \quad (3)$$

де $S^{'}$ та S – площі затіненої та незатіненої частин модуля, відповідно; η_{PV} – ККД фотоелектричного модуля.

Такий підхід дозволяє одночасно врахувати як ефективність перетворення енергії фотоелектричним модулем, так і вплив затінення на надходження сонячної радіації до приймальної поверхні.

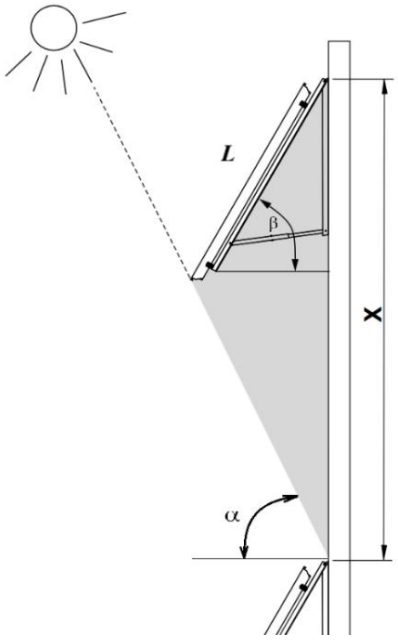

Рис. 1. Розташування модулів рядами

У разі встановлення модулів рядами під кутом до поверхні фасаду слід ураховувати ефект затінення нижніх рядів верхніми. Для запобігання такого затінення рекомендується розташовувати ряди фотоелектричних модулів на відстані X, яка виключає його появу (рис. 1). Відстань між рядами X визначають, виходячи з найбільшого значення кута висоти Сонця α для певної місцевості:

$$X = L(sin\beta + cos\beta \cdot tg\alpha), \quad (4)$$

де L – ширина фотоелектричного модуля; – кут нахилу модуля.

Оптимізація кута нахилу фотоелектричних модулів при розміщенні рядами на фасаді будівлі проводиться через визначення максимальної кількості сонячної радіації, що надходить на нахилену поверхню модуля за умови розташування рядів на відстанях, що гарантують їх незатінення.

Проведення оптимізації розташування модулів на фасадах будівлі за методикою, що пропонується, дозволить покращити техніко-економічні показники фасадних фотоелектричних систем, що є запорукою їх успішної інтеграції в міське середовище як важливої складової на шляху розбудови ефективної та екологічно чистої енергетики України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Abdelaziz G., Hichem H., Chiheb B.R., Rached G. Shading effect on the performance of a photovoltaic panel. 2021 IEEE 2nd International Conference on Signal, Control and Communication (SCC). 20-22 Dec. 2021. P.208 – 213. DOI: https://doi.org/10.1109/SCC53769.2021.9768356.
2. Corti P., Capannolo L., Bonomo P., De Berardinis P., Frontini F. Comparative Analysis of BIPV Solutions to Define Energy and Cost-Effectiveness in a Case Study. Energies, 2020. 13(15), 3827. DOI: https://doi.org/10.3390/en13153827.

Ольга Жидка

ІМІТАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В ІОТ

Імітаційне моделювання полягає у створенні та виконанні на комп’ютері програмної системи, яка відтворює структуру та функціонування об’єкта або явища в часі. Ця програмна система називається імітаційною моделлю і представляє об’єкти та сутності реального світу. Зв’язки між елементами

об’єкта в реальності відображаються у взаємодіях об’єктів у моделі. Імітаційна модель є спрощеним аналогом реальної системи – як чинної, так і тієї, яку планується створити. Вона реалізується у вигляді комп’ютерної програми, і її виконання можна вважати процесом симуляції поведінки оригінальної системи в часі. Проведення імітаційного моделювання вимагає проведення серії обчислювальних експериментів та їх подальше статистичне оброблення.

Основні цілі імітаційного моделювання в IoT:

1. Аналіз продуктивності. Оцінювання ефективності IoT-систем за різних сценаріїв і умов. Так, можна моделювати роботу мережі IoT при збільшенні кількості пристроїв і визначати, як це впливає на швидкість передання даних або затримку.

2. Оптимізація ресурсів. Моделювання допомагає оптимізувати використання енергії, пропускної здатності мережі, обчислювальних потужностей та інших ресурсів в IoT. Це особливо актуально для систем з обмеженими ресурсами, таких як бездротові сенсорні мережі.

3. Безпека і стійкість. Імітація дозволяє тестувати стратегії безпеки та оцінювати стійкість IoT-систем до різних загроз і атак. Так, можна досліджувати, як система реагує на спроби несанкціонованого доступу або DoS-атаки.

4. Планування розгортання. Імітаційне моделювання допомагає оцінити, як краще розмістити пристрої IoT в реальному середовищі для оптимальної продуктивності системи. Це може включати розрахунок оптимальних місць розташування сенсорів або базових станцій.

5. Тестування нових технологій. Моделювання дозволяє випробовувати нові протоколи передання даних або алгоритми управління без потреби розгортання фізичних пристроїв. Це дає змогу економити ресурси та час на експериментальних дослідженнях [1].

Наразі пристрої IoT та їхні мережі стають дедалі складнішими і динамічнішими. Під час моделювання таких мереж розробники стикаються з такими проблемами:

- затримка трафіку – часто виникають ситуації, коли дані не можуть бути своєчасно зібрані та оброблені, або коли необхідні дані взагалі не можуть бути отримані;

- підвищене енергоспоживання – через мобільність пристрої споживають більше енергії, при цьому їхні ресурси залишаються незмінними;

- проблеми, пов’язані з безпекою передання даних – при динамічних змінах структури мережі з’являються нові можливості для атак.

Далі наведено короткий огляд чинних інструментів та платформ моделювання [2].

1. Симулятор мережі NS-2 – це симулятор з відкритим вихідним кодом, який дозволяє проводити об’єктноорієнтоване моделювання подій. Цей симулятор призначений для досліджень у сфері мережевих технологій, зокрема для вивчення протоколів моделювання, розроблення дротових, бездротових і супутникових мереж, а також для дослідження роботи TCP, UDP, телетайпа, FTP і вебсайтів.

За допомогою NS-2 можуть бути реалізовані моделі поширення радіохвиль, моделі енергоспоживання; симулятор також підтримує інструменти мобільності, візуалізації та генерації топології [1].

2. NS-3 (Network Simulator 3) є однією з найпоширеніших платформ для моделювання мереж, зокрема бездротових IoT мереж. Дозволяє користувачу визначати топологію системи, додавати в модель концентратори та встановлювати з’єднання між ними. Реалізована на C++ із можливістю імпорту модулів мови програмування Python. NS-3 може функціонувати не тільки як симулятор, але й як емулятор у режимі реального часу, пов’язаний з реальним середовищем. Також вона підтримує використання кількох чинних стандартів маршрутизації, таких як 802.15.4, 6LoWPAN і RP [3].

3. OMNeT++ – симулятор дротових і бездротових мереж. Підтримує паралельне моделювання розподілу даних і надає інфраструктуру та інструменти для написання симуляцій. Використовується в різних сферах – для моделювання комунікаційних мереж, систем масового обслуговування, протоколів, а також для оцінювання продуктивності програмних систем. Симулятор OMNeT++ працює з кількома користувацькими інтерфейсами. Графічна анімація інтерфейсів корисна для налагодження та демонстрації переміщення вузлів, а командний рядок оптимальний для пакетного оброблення даних.

4. Matlab/Simulink – проста у використанні платформа, де проблеми та рішення описуються за допомогою знайомих математичних позначень. Написана мовою C та є кросплатформенною. У MatLab надаються різні функції командного рядка, а також інструменти для вимірювання, аналізу та візуалізації даних (цифрова фільтрація, оброблення та модуляція сигналів тощо). На базі MatLab існує кілька додатків для науковців, інженерів та дослідників, призначених для технічних обчислень. Завдяки цьому симулятору можна розробляти алгоритми цифрового оброблення сигналів, моделювати системи та тестувати програмні й апаратні реалізації, аналізувати й оптимізувати мережеві параметри, такі як енергоефективність, затримка передання тощо.

5. Cooja (Contiki OS) – це симулятор для бездротових сенсорних мереж, який широко використовується для моделювання IoT. Працює разом з операційною системою Contiki, спеціально розробленою для IoT пристроїв.

6. CupCarbon – платформа для моделювання міських IoT мереж (Smart City). Вона дає змогу моделювати комунікацію між IoT пристроями, зокрема бездротовими сенсорними мережами.

7. TOSSIM – симулятор, створений для моделювання бездротових сенсорних мереж під операційною системою TinyOS, яка є популярною в IoT пристроях.

8. AnyLogic – багатопарадигмальна платформа для моделювання, яка підтримує кілька типів моделювання: системну динаміку, дискретно-подієве та агентноорієнтоване моделювання. Вона також використовується для моделювання мереж IoT, що дозволяє створювати складні гібридні моделі взаємодії пристроїв і систем.

Вибір симулятора залежить від цілей дослідження та типу мережі IoT. Для загальних мережевих досліджень підходять NS-3 і OMNeT++*, тоді як Cooja і TOSSIM оптимальні для сенсорних мереж. CupCarbon чудово підходить для міських IoT сценаріїв, а Matlab/Simulink пропонує значні можливості для математичного аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ali O., Islam N., Kwak D., Khan P., Ullah N. A Comprehensive Review of Internet of Things: Technology Stack, Middlewares, and Fog/Edge Computing

Interface. *Sensors*. 2022. Vol. 22, no. 3. P. 995. DOI: https://doi.org/10.3390/s22030995.
2. Miorandi D., Sicari S., De Pellegrini F., Chlamtac I. Internet of things: Vision, applications and research challenges. *Ad Hoc Networks*. 2012. Vol. 10, no. 7. P. 1497–1516. DOI: https://doi.org/10.1016/j.adhoc.2012.02.016.
3. Sharma S., Mittal N. An improved LEACH-MF protocol to prolong lifetime of wireless sensor networks. *IEEE*. 2018. Vol. 18. P. 174–179.

Віктор Задолинний, Богдан Русін

ДОЦІЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ РОЗРОБЛЕННЯ ПРОТОКОЛІВ СИНХРОНІЗАЦІЇ ПРОГРАМ З ОБЛІКУ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО МАЙНА

В умовах активної фази російсько-української війни критично важливим стає ефективний облік і контроль військово-технічного майна. Досвід бойових дій засвідчує, що наявні системи обліку не забезпечують необхідної оперативності та точності, особливо при обмеженому зв’язку та постійному переміщенні підрозділів. Відсутність єдиного протоколу обміну даними, проблеми синхронізації у складних умовах та потреба захисту інформації створюють суттєві перешкоди в управлінні ресурсами. За оцінками, через неузгодженість даних між різними ланками обліку втрачається до 15–20% ефективності логістичних операцій, що призводить до невиправданих втрат і перевитрат матеріальних ресурсів.

Основні проблеми включають технічні обмеження, такі як відсутність стандартизованого протоколу, труднощі синхронізації при нестабільному зв’язку, ризики порушення цілісності даних та потребу швидкого відновлення після збоїв. Організаційні труднощі зумовлені розрізненістю систем (програм) обліку на різних рівнях управління, зокрема тими, які поставлені країнами партнерами України, потребою адаптації до роботи в умовах радіоелектронної боротьби та забезпеченням захищеного обміну даними між підрозділами.

Для вирішення зазначених проблем потрібне розроблення архітектури протоколів синхронізації, що передбачає створення багаторівневої моделі обміну даними, механізмів вирішення конфліктів інформації, алгоритмів стиснення та захисту переданих відомостей. Важливим аспектом є забезпечення стійкості роботи системи через упровадження алгоритмів

часткової синхронізації, створення системи кешування та відновлення даних, а також підтримки автономного функціонування в режимі офлайн. Інтеграція з наявними системами вимагає розроблення універсальних адаптерів, створення проміжного формату даних та впровадження API для забезпечення взаємодії між різними рівнями управління та видами техніки.

Очікувані результати впровадження протоколів синхронізації включають їхнє використання в наземних й авіаційних комплексах. У наземних системах це забезпечить точний облік запасних частин, боєприпасів та паливно-мастильних матеріалів, а також контроль технічного стану озброєння та планування його обслуговування. В авіаційних комплексах запровадження нових протоколів дозволить покращити моніторинг ресурсу авіатехніки, ефективність обліку агрегатів БПЛА та контроль регламентних робіт.

Ефективна синхронізація потребує мінімізації обсягу службового трафіку, стійкості до переривань зв'язку та адаптивності до низькошвидкісних каналів передачі. Ключовими критеріями безпеки є наскрізне шифрування, автентифікація джерел даних, контроль їхньої цілісності та аудит операцій. Масштабованість рішень має забезпечувати підтримку ієрархічної структури управління, можливість горизонтального розширення та роботу з великими обсягами інформації в реальному часі.

Запропоновані рішення сприятимуть підвищенню точності обліку на 40–50%, скороченню часу синхронізації даних, зменшенню помилок під час інвентаризації та покращенню логістичного планування. Економічний ефект від упровадження включає оптимізацію запасів на 20–30%, скорочення втрат при транспортуванні, зниження витрат на адміністрування та підвищення ефективності використання військово-технічних ресурсів.

Перший етап передбачає аналіз чинних рішень, формування вимог та розроблення архітектури протоколів. На практичному рівні буде створено та протестовано прототипи, проведено випробування в польових умовах та адаптовано алгоритми під реальні сценарії застосування. Завершальний етап включає впровадження розроблених технологій у війська та їхню інтеграцію з наявними системами управління.

Розроблення єдиних протоколів синхронізації програм обліку військово-технічного майна є критично важливим завданням для підвищення

ефективності логістичного забезпечення військ. Запропоновані підходи дозволять створити надійну, захищену та масштабовану систему, здатну працювати в умовах сучасних умовах. Очікуваний економічний та операційний ефект від упровадження значно перевищить витрати на розроблення та інтеграцію, що робить цей напрямок дослідження стратегічно важливим для обороноздатності України.

Вероніка Канака

МЕТОДИ АНАЛІЗУ ДИНАМІКИ СВІТОВИХ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ

Аналіз динаміки світових туристичних потоків є одним із ключових завдань у галузі туризмології, економіки та географії. Туристичні потоки відбивають тенденції пересування людей між країнами та регіонами з метою відпочинку, роботи чи освіти, і їх вивчення дозволяє не лише оцінити стан туристичної галузі, але й передбачити її розвиток у майбутньому. Методи аналізу динаміки туристичних потоків охоплюють широкий спектр інструментів, які використовуються для вивчення кількісних та якісних характеристик цього явища, а також для виявлення чинників, що впливають на його зміну.

Одним із фундаментальних методів є статистичний аналіз, який передбачає обробіток даних про кількість туристів, напрямки їхнього пересування, тривалість подорожей і витрати. Цей підхід дає змогу визначити основні ринки-джерела туристів і популярні напрямки. Так, вивчення динаміки туристичних потоків дозволяє простежити, як зростає або скорочується кількість міжнародних туристів у певних регіонах, зокрема у зв’язку з політичними, економічними чи соціальними змінами. Такі дані часто отримують з офіційних звітів, баз даних міжнародних організацій, таких як Всесвітня туристична організація (UN Tourism, у минулому – UNWTO) [1], Всесвітня рада з подорожей та туризму (World Travel & Tourism Council – WTTC) [2] або національних статистичних органів.

Просторовий аналіз є ще одним важливим методом, що використовує географічні інформаційні системи (ГІС) для картографування та моделювання туристичних потоків. Завдяки використанню ГІС дослідники можуть не лише

візуалізувати маршрути пересування туристів, але й аналізувати просторові закономірності їхньої поведінки. Так, можна визначити, які регіони є транзитними, а які є кінцевими пунктами призначення. Також просторовий аналіз дозволяє оцінити вплив туристичних потоків на місцеві громади, інфраструктуру й екологію.

Економетричні моделі є ключовим інструментом для оцінювання впливу економічних і соціальних чинників на динаміку туристичних потоків. За допомогою таких моделей можна встановити, як зміни у валютних курсах, доходах населення, вартості подорожей або рівні безпеки впливають на кількість туристів, які відвідують певний регіон. Так, еластичність попиту на туристичні продукти й послуги може вказувати на те, наскільки чутливі туристи до змін у цінах або доходах. Економетричні методи також дозволяють прогнозувати майбутні зміни в туристичних потоках за різних сценаріїв розвитку світової економіки.

Соціологічні дослідження на основі опитувань та інтерв'ю з туристами є важливими для розуміння мотивації, уподобань та очікувань мандрівників. Завдяки цьому методу можна виявити фактори, які впливають на вибір туристичних напрямків, – рівень сервісу, культурні особливості чи екологічна привабливість регіону. Так, у сучасних умовах усе більшу роль відіграють такі аспекти, як сталий туризм і екологічна свідомість. Результати соціологічних досліджень також дозволяють оцінити рівень задоволення туристів і виявити можливі напрямки для покращення обслуговування.

Одним із сучасних підходів до аналізу динаміки туристичних потоків є використання великих даних (big data) та методів машинного навчання. Застосування цих технологій дозволяє обробляти величезні обсяги інформації, зокрема дані з пошукових систем, соціальних мереж, платформ для бронювання квитків і готелів. Так, аналіз пошукових запитів або відгуків туристів може надати цінну інформацію про поточні тренди й уподобання, а також про нові перспективні напрямки. Використання штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання дозволяє автоматизувати процеси прогнозування та виявляти приховані закономірності, які важко помітити за допомогою традиційних методів.

Також моделювання сценаріїв є перспективним методом аналізу, що базується на створенні гіпотетичних ситуацій для оцінювання можливих наслідків змін у туристичних потоках. Цей підхід застосовується для прогнозування впливу глобальних викликів, таких як кліматичні зміни, пандемії, війни, геополітична нестабільність. Моделювання дозволяє оцінити, як різні стратегії реагування можуть змінити динаміку туристичних потоків, і допомагає визначити оптимальні заходи для мінімізації ризиків. Завдяки моделюванню сценаріїв можна розробляти ефективні плани дій для різних зацікавлених сторін – урядів, бізнесу, місцевих громад. Це сприяє створенню більш гнучких і стійких систем управління туризмом, здатних швидко реагувати на зовнішні виклики та забезпечувати стабільність розвитку галузі в довгостроковій перспективі.

У сучасному світі аналіз динаміки туристичних потоків стає дедалі складнішим завданням, оскільки він вимагає інтеграції даних з різних джерел, використання міждисциплінарних підходів і врахування численних зовнішніх чинників. Водночас постійний розвиток методів аналізу відкриває нові можливості для дослідників і практиків, дозволяючи глибше зрозуміти процеси, що відбуваються у світовому туризмі, і сприяти його сталому розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. UN Tourism (UNWTO). URL: https://www.unwto.org/.
2. World Travel & Tourism Council (WTTC). URL: https://wttc.org/.

Борис Кондратюк

ОПТИМІЗАЦІЯ МАРШРУТИЗАЦІЇ В КВАНТОВИХ КОМП'ЮТЕРНИХ МЕРЕЖАХ: АЛГОРИТМИ ТА ЇХ ПРОДУКТИВНІСТЬ

Квантові комп'ютерні мережі є перспективним напрямком у розвитку інформаційних технологій, що забезпечує безпечну та швидку передачу даних. Однак ефективна маршрутизація в таких мережах залишається відкритим завданням через специфіку квантових каналів зв'язку. Розглянемо основні алгоритми маршрутизації в квантових комп'ютерних мережах та оцінимо їх продуктивність.

Маршрутизація в квантових мережах значно відрізняється від класичних підходів через властивості квантової механіки, такі як заплутаність, декогеренція та неможливість клонування станів. Основні принципи маршрутизації включають:

– вибір оптимального шляху для мінімізації втрат заплутаності;

– балансування навантаження між квантовими вузлами;

– урахування часу життя квантових станів.

Формально ймовірність збереження заплутаного стану на відстані можна оцінити за допомогою де-коефіцієнта загасання в середовищі передання.

Основні алгоритми маршрутизації:

1. Метод найкоротшого шляху (Shortest Path Routing)

Використовується класичний алгоритм Дейкстри для вибору маршруту з мінімальним числом квантових вузлів.

Ураховуються квантові повторювачі для зменшення втрат.

2. Евристичні алгоритми (Heuristic-based Routing)

Ураховують якість квантового каналу при виборі шляху.

Приклад: алгоритм адаптивного маршрутування з урахуванням часу життя квантових станів.

3. Маршрутизація на основі машинного навчання

– використання нейромереж для прогнозування найкращого шляху передання заплутаності;

– алгоритми підлаштовуються до змін у топології мережі.

Розглянемо продуктивність алгоритмів за такими параметрами:

- ймовірність збереження заплутаності;

- пропускна здатність мережі;

- затримка в передачі квантових станів.

На основі моделювання у квантовій мережі з вузлами отримаємо результати. Дані були змодельовані для мережі із 100 вузлів, ураховуючи три основних підходи до маршрутизації – класичний метод найкоротшого шляху, евристичні алгоритми та методи машинного навчання.

Таблиця 1

Результати моделювання ефективності квантових маршрутів

Алгоритм маршрутизації	Ймовірність збереження заплутаності	Пропускна здатність (кубіти/сек)	Середня затримка (мс)
Shortest Path Routing	0.406	50	120
Heuristic-based Routing	0.449	75	90
Machine Learning-based Routing	0.533	95	70

Ці дані отримані за допомогою симуляції, де ймовірність збереження заплутаності обчислювалася за формулою:

$$P_{ent} = e^{-\alpha d}$$

де α змінювався залежно від типу маршрутизації:

– Shortest Path Routing: α=0.25

– Heuristic-based Routing: α=0.2

– Machine Learning-based Routing: α=0.15

Затримка та пропускна здатність були умовними параметрами, але загальна тенденція показує, що маршрутизація на основі машинного навчання дозволяє досягти найкращих показників.

Графік нижче показує залежність ефективності збереження заплутаності від використаного алгоритму:

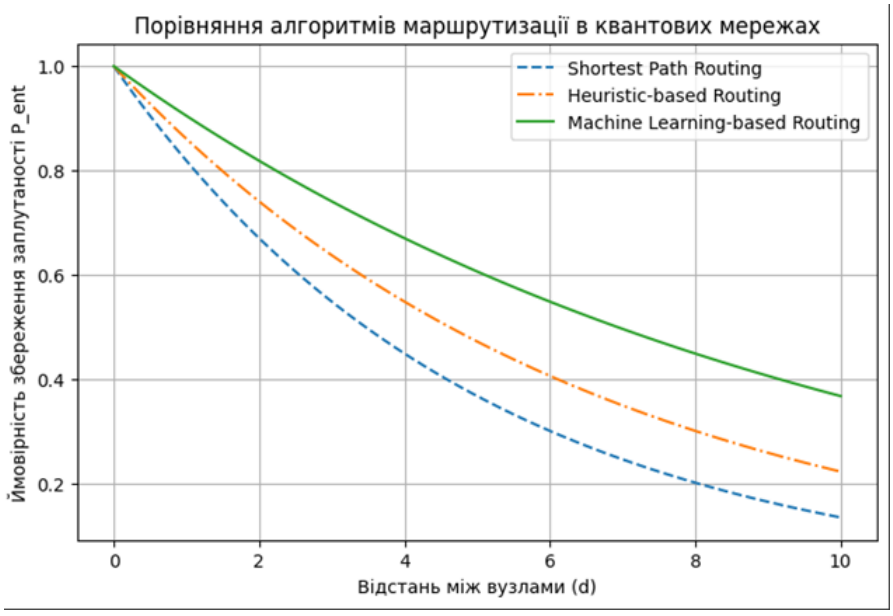

Рис. 1. Оцінювання продуктивності методів маршрутизації у квантових мережах

Як видно з результатів, методи машинного навчання демонструють найвищу ефективність, забезпечуючи вищу ймовірність збереження заплутаності, вищу пропускну здатність та менші затримки порівняно з класичними підходами. Це пояснюється тим, що алгоритми на основі машинного навчання можуть динамічно адаптуватися до змін у квантовій мережі, оптимізуючи вибір маршруту залежно від поточного стану системи.

Отже, можна зробити такі висновки проведеного моделювання:

1. Методи машинного навчання значно підвищують ефективність передання інформації, зменшуючи втрати заплутаності та мінімізуючи затримки.

2. Евристичні методи показують кращі результати, ніж класичний підхід найкоротшого шляху, оскільки враховують якість квантового каналу.

3. Класичний метод найкоротшого шляху має найгірші показники через ігнорування фізичних обмежень квантових мереж.

Подальші дослідження можуть бути зосереджені на реалізації гібридних квантово-класичних маршрутів, а також на оптимізації ресурсів квантових вузлів для масштабованих систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Nielsen M.A., Chuang I.L. Quantum Computation and Quantum Information. *Cambridge: Cambridge University Press*, 2010. 710 p. DOI: https://doi.org/10.1017/CBO9780511976667.
2. Van Meter R. Quantum Networking: From Theory to Practice. *Hoboken: Wiley*, 2014. 320 p. DOI: https://doi.org/10.1002/9781118648919.
3. Kimble H.J. The quantum internet. Nature, 453(7198), 1023-1030 (2008). DOI: https://doi.org/10.1038/nature07127.
4. Wehner S., Elkouss D., Hanson R. Quantum internet: *A vision for the road ahead. Science*, 362(6412), 303-310 (2018). DOI: https://doi.org/10.1126/science.aam9288.

Владислав Курак, Роман Грисевич, Сергій Комаров

УРАХУВАННЯ ТЕПЛОВИХ ЕФЕКТІВ, СПРИЧИНЕНИХ ДІЄЮ СОНЯЧНОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ, У МОДЕЛІ ФОТОЕЛЕКТРИЧНОГО ПЕРЕТВОРЮВАЧА, ПОБУДОВАНОЇ В MATLAB/SIMULINK

Для моделювання складних механічних, електричних, теплових та інших систем останнім часом усе більшого поширення отримує програмне середовище Matlab з пакетом Simulink [1]. Застосування цього програмного середовища дозволяє в наочний спосіб, користуючись наявними в бібліотеці Simulink блоками, будувати моделі різноманітних за складністю і фізичними принципами пристроїв і систем та проводити комплексний аналіз режимів їх роботи.

Основним блоком, що застосовується для моделювання роботи фотоелектричного перетворювача в Matlab/Simulink, є блок Solar Cell (рис. 1). Блок базується на рівнянні світлової вольт-амперної характеристики, записаному відповідно до дводіодної еквівалентної схеми фотоелектричного перетворювача [2].

Густина потоку сонячного випромінювання, що лінійно впливає на фотострум фотоелектричного перетворювача, подається на вхід Ir блоку Solar Cell. Передбачено можливість урахування теплових процесів, що відбуваються в фотоелектричному перетворювачі, задіявши тепловий порт H, розгорнута схема якого представлена на рис. 2.

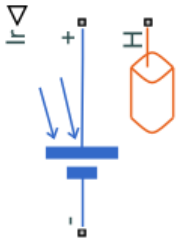

Рис. 1. Стандартний блок Solar Cell із тепловим портом

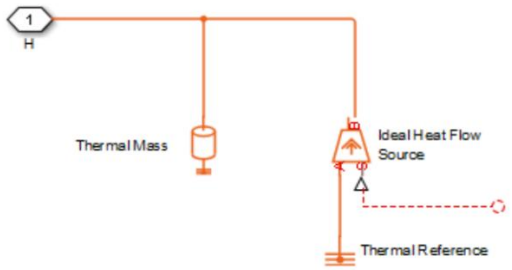

Рис. 2. Схема теплового порту стандартного блоку Solar Cell

Схема теплового порту стандартного блоку Solar Cell ураховує термічну масу фотоелектричного перетворювача й тепловий потік, що становить собою внутрішнє тепло, яке генерується в самому фотоелектричному перетворювачі внаслідок електричних утрат на компонентах внутрішнього опору та в кожному з діодів [2]. Тобто в наведеній тепловій схемі враховується лише тепло, що виділяється через електричні втрати, а нагрівання, пов'язане з безпосередньою дією сонячного випромінювання, ігнорується.

У цій роботі запропоновано модель фотоелектричного перетворювача з вдосконаленою тепловою схемою, що враховує не лише виділення теплоти внаслідок протікання електричного струму, але й нагрівання через неповноту перетворення потоку сонячного випромінювання.

Нагрівання фотоелектричного перетворювача під дією сонячного випромінювання враховується через підключення до теплового порту стандартного блоку Solar Cell окремої теплової схеми, що збільшує результуючий тепловий потік (рис. 3).

Стандартну теплову схему було доповнено блоками, що відповідають за надходження сонячної енергії до фотоелектричного перетворювача та відведення теплоти від нього до довколишнього середовища, а саме такими блоками, як Controlled Heat Flow Rate Source, Temperature Source, Convective Heat Transfer, Radiative Heat Transfer та Thermal Reference. Так, блок Controlled Heat Flow Rate Source є ідеальним джерелом енергії в тепловій схемі, яке може підтримувати контрольований тепловий потік незалежно від різниці температур, а інтенсивність цього потоку встановлюється фізичним сигнальним портом S. Блок Temperature Source слугує для підтримки постійної заданої температури в порту незалежно від теплового потоку. Блок Thermal

Reference є опорною точкою в тепловій схемі, у якій температура дорівнює абсолютному нулю.

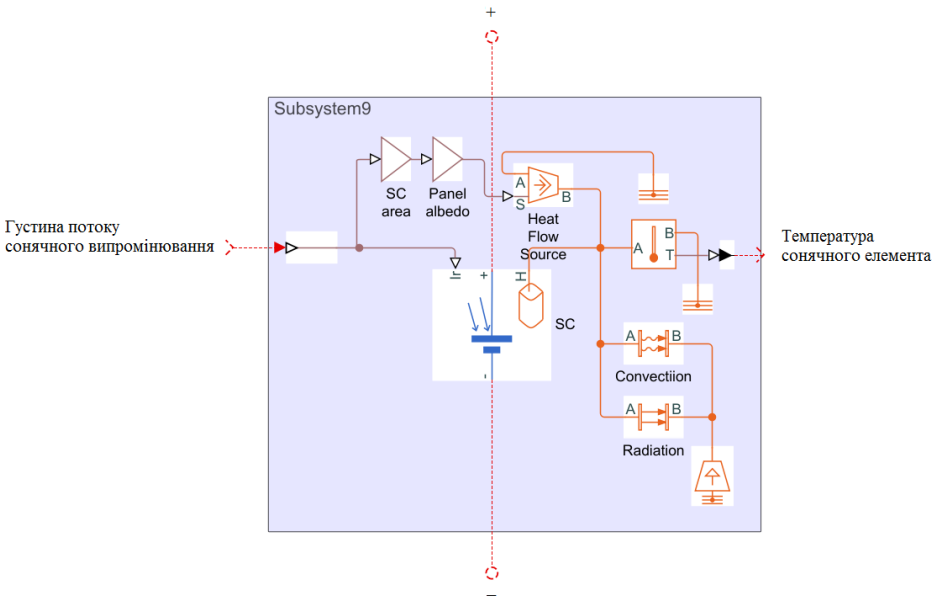

Рис. 3. Блок Solar Cell з удосконаленою тепловою схемою

Блок Convective Heat Transfer використовується для моделювання передання теплоти від фотоелектричного перетворювача до довколишнього середовища конвекцією, а блок Radiative Heat Transfer – через випромінювання. Інтенсивність конвективної тепловіддачі пропорційна різниці температур, коефіцієнту теплопередачі та площі поверхні, що контактує з довколишнім середовищем. Теплопередача випромінюванням моделюється відповідно до закону Стефана-Больцмана і є пропорційною різниці температур тіл у четвертому ступені, коефіцієнту випромінювання та площі поверхні фотоелектричного перетворювача.

Відбиття частини сонячного випромінювання від приймальної поверхні фотоелектричного перетворювача враховується введенням до схеми блоку множення Panel albedo, а площа цієї поверхні – блоком SC area. Поглинутий фотоелектричним перетворювачем потік сонячного випромінювання спрямовується на сигнальний порт блоку Controlled Heat Flow Rate Source.

Модель фотоелектричного перетворювача з удосконаленою тепловою схемою передбачає наявність позитивного й негативного електричних виведень для включення в електричне коло, портів для підключення задатчика густини

потоку сонячного випромінювання та контролю поточної температури сонячного елемента (рис. 3).

Розроблену модель фотоелектричного перетворювача з удосконаленою тепловою схемою застосовано для моделювання роботи сонячного модуля LG290N1C в умовах NOCT. Моделювання показало, що температура сонячного елемента у складі модуля становить 45,8 □C при паспортному значенні 45□ 2 □C, що свідчить про коректність запропонованої теплової схеми фотоелектричного перетворювача та можливість її подальшого практичного використання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Simulink MathWorks. Math Works. Access mode: https://www.mathworks.com/products/simulink.html?s_tid=hp_products_simulink / (last access: 24.01.2025).
2. Help Center. Documentation. Solar Cell. Math Works. Access mode: https://www.mathworks.com/help/sps/ref/solarcell.html/ (last acces: 25.01.25).

Валерій Логвінов, Анастасія Богачук, Олександр Степанов

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРОЄКТНИХ МЕНЕДЖЕРІВ: ВІДМІННОСТІ МІЖ РОЗРОБНИКОМ ПРОЄКТУ Й КЕРІВНИКОМ ПРОЄКТУ

Таке формулювання теми доповіді є результатом розроблення конкретного проєкту за програмою «Еразмус+», під час якого виникли певні запитання, відповіді на які важко знайти в освітньо-професійних програмах із підготовки проєктних менеджерів. Зокрема це стосується такого важливого елементу проєктної діяльності, як розроблення самого проєкту як продукту. Така діяльність потребує специфічних компетенцій та навичок порівняно з управлінням (реалізацією) вже розробленого проєкту. Про це свідчить і низка зарубіжних публікацій, у яких розмежовуються такі поняття, як «розробник проєкту» (Project Developer) і «керівник проєкту» (Project Manager) [1; 2].

Очевидним є той факт, що управління проєктами та їх розроблення не взаємозамінні, адже управління проєктом передбачає здійснення організаційно-координаційної діяльності до його успішного завершення, а

розроблення спрямоване на поєднання мети з цілями та завданнями проєкту, плануванням і розподілом ресурсів, необхідних для реалізації проєкту та досягнення його визначених конкретних результатів [3].

Такі відмінності чітко виявляються в тому, що в значній кількості випадків, що існують у процесі підготовки проєктів за чітко визначеною структурою й вимогами окремих програм, наприклад таких, як «Еразмус+», «Горизонт Європа», «Black Sea Basin», що полегшують розроблення проєкту, та проєктами, які спрямовані на вирішення конкретної проблеми чи реалізацію інновації в окремій організації, у процесі розроблення яких ці структури стикаються з певними труднощами й розумінням того, як започаткувати створення проєкту, що слід роботи і хто має це виконувати.

Подібне становище, на нашу думку, є наслідком того, що у процесі підготовки менеджерів проєкту основна увага зосереджена на наданні систематизованих знань із методології управління проєктами, включаючи принципи, методи та інструменти управління проєктом. Однак, маючи схоже робоче середовище, освітні вимоги та можливості для зайняття певних посад, виконувані розробниками та менеджерами проєктів, їхні ролі вимагають різних компетенцій та навичок.

Ця обставина пояснюється тим, що у вік стрімких технологічних перетворень проєктна діяльність виходить далеко за межі звичайного менеджменту, адже тісно пов’язана з творчістю, науковою діяльністю, здатністю генерувати й структуровано викладати ідеї, перетворюючи їх у придатну для реалізації форму, тобто у проєкт.

Очевидним є те, що основний зміст розроблення проєкту полягає в обґрунтуванні сукупності засобів, що дозволяють розв’язати поставлені завдання та проблеми, а також досягти визначеної мети. Ці засоби фіксуються у двох формах: як система параметрів об’єкта проєкту і їх кількісних показників; як сукупність конкретних заходів, які забезпечують реалізацію проєктованих показників та якісних характеристик майбутнього об’єкта [4]. Так, розроблення проєкту включає визначення як довгострокових, так і короткострокових його цілей, тобто очікуваних і вимірюваних (кількісно і якісно) результатів, яких необхідно досягти в межах проєкту; визначення терміну його виконання; ресурси й обладнання, які необхідні для його завершення, бюджет проєкту.

Натомість управління проєктами загалом становить собою процес реалізації проєкту, який був попередньо розроблений на стадії проєктування (розроблення) з визначенням усіх необхідних елементів для його втілення та вирішення поставленого завдання чи проблеми.

У загальних рисах будь-який проєкт – це спочатку ідея чи задум, а тільки потім – план для її реалізації та технічне чи практичне виконання цього плану. Однак досить часто проєкт пов'язують із розв'язанням певної проблеми, яка буде потребувати від розробника не лише творчості в пошуку нових нестандартних рішень, які позбавлені усталених стереотипів чи загальноприйнятих правил, а й володіння певними навичками переосмислення того «як є» в те «що має бути». Ці знання та навички розробник проєкту може отримати, ознайомившись під час навчання, наприклад, з основами реінжинірингу й організаційним проєктуванням, які для керівника проєкту в процесі його реалізації не так важливі. Ця обставина ще є одним підтвердження відмінності ролей розробника та керівника проєкту відповідно й у їх навчанні.

Якщо в загальному вигляді порівняти діяльність розробника проєкту, наприклад будинку, то його завдання полягає у створенні конструкції споруди певного функційного призначення, визначенні необхідних для будівництва ресурсів та часу. Керівник проєкту організовує реалізацію проєкту, слідкує за дотриманням вимог до конструкції споруди, керує й контролює використання матеріальних та фінансових ресурсів, слідкує за дотриманням термінів виконання, тобто здійснює управлінські функції, зокрема й ставлення до персоналу.

Узагальнюючи робимо висновок, що розробник проєкту здійснює діяльність, за якої матеріальні, фінансові та людські ресурси організовано інноваційним шляхом і направлено на досягнення поставленої мети, визначеної кількісними та якісними параметрами з обмеженнями у витратах і строками виконання.

Керівник проєкту є основним організатором процесу реалізації проєкту. Він несе відповідальність за створення графіка виконання проєкту й робочого графіка для всіх співробітників; розподіляє обов'язки між його виконавцями та формулює для них завдання; здійснює контроль за їх виконанням; стежить за витратами й складає бюджетні звіти та ін.

Порівнюючи розроблення та управління проєктом, слід відзначити, що добре підготовлений проєкт – це лише 50% його успішної реалізації, решта якої залежить від управління проєктом. Відповідно як розробники, так і менеджери проєктів відіграють важливу роль в успішній його реалізації. Їхні професійні навички та організаційні здібності сприяють оптимізації зусиль команди й підвищенню продуктивності проєкту. Урахування специфіки кожної ролі є важливим під час розроблення навчальних програм з підготовки проєктних менеджерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Paul Begur (2024). Project Developer vs Project Manager: Some fundamentals. URL:https://thebftonline.com/2024/03/21/project-developer-vs-project-manager-some-fundamentals/
2. Project Developer vs. Project Manager: What's The Difference? 2022. *TUCON International site*. URL: https://tukon-international.com/project-developer-vs-project-manager-whats-the-difference/
3. Project Development Explained: Definition, Phases and Best Practices. 2023. *Mission Control Blog*. URL: https://aprika.com/blog/project-development-explained-definition-phases-and-best-practices/
4. Управління проєктами: навч. посіб. / Ю. І. Буріменко, Л. В. Галан, І. Ю. Лебедєва, А. Ю. Щуровська; за ред. Ю. І. Буріменко. Одеса: ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2017. 208 с.

Іван Мікрюков

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ НА ОСНОВІ ІМІТАЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ УХВАЛЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

У сучасному вимогливому світі, де мало терпимості до помилок, є рішення, які потрібно ухвалювати щодня для складних систем із суто непередбачуваними результатами. За цими рішеннями стоять імітаційні моделювання, які відіграють життєво важливу роль у розвитку багатьох галузей промисловості та організацій.

Імітація реальних процесів, систем або частин систем у їхньому середовищі дає можливість досягти певного результату без затрат ресурсу й побачити правильність ухвалених рішень. Моделі, які використовуються для моделювання, можуть надати розуміння поведінки систем за різних параметрів і умов, які організації можуть використовувати для кращої візуалізації

результатів, захисту від ризиків і оптимізації процесів перед виконанням будь-яких нових реалізацій.

Моделювання є потужним інструментом, який використовує математичні моделі для створення цифрового представлення системи, на основі якого можна перевірити сценарії для визначення їхніх потенційних результатів. Завдяки цим можливостям моделювання має особливу цінність для організацій у різних галузях, сферах [1].

Моделюючи процеси, колективи можуть виявити потенційні проблеми в системі, а також у процесі ухвалення рішень. Так, у виробничому секторі інженери можуть визначити слабкі місця виробництва та розглянути критичні точки збою у виробничих процесах. Визнання цих проблем до того, як вони насправді виникнуть, дає змогу активно підходити до ризику, забезпечуючи можливості для стійкості та резервування своїх операцій.

Сценарії віртуального моделювання можуть заощадити час і ресурси порівняно з традиційними експериментами в реальному часі. Фізичні експерименти часто вимагають значних фінансових інвестицій, обладнання для тестування та тривалих часових рамок для організації та надання результатів. Для порівняння – цифрове моделювання дозволяє інженерам досліджувати кілька сценаріїв швидко та доступно.

Прикладом є виготовлення точних, високоякісних виробів кінематичних пар в озброєнні та військовій техніці, у яких широко стали застосовувати складні криволінійні поверхні, що вимагають розроблення геометричного й математичного апарату щодо їх моделювання.

Для підвищення точності та надійності, довговічності механізмів в озброєнні та військовій техніці потрібно в моделюванні спряжених кінематичних поверхонь зубчатого зчеплення виключати інтерференцію на стадії проєктування.

Симуляція відіграє вирішальну роль, забезпечуючи більш обґрунтоване та впевнене ухвалення рішень. Вона допомагає нам краще зрозуміти складні системи, зменшити ризики, забезпечити ефективне використання ресурсів і надати можливості для оптимізації. Крім того дає великий спектр можливостей до вдосконалення та модернізації низки процесів.

Оскільки ми все більше покладаємося на підходи в керуванні даними, залежність від симуляції та цифрових моделей лише зростатиме. Використання можливостей моделювання матиме вирішальне значення для досягнення успіху в осяжному майбутньому.

Зростаючі системи стають усе більш взаємозалежними та багатогранними в сучасну епоху, симуляція відіграє все більш важливу роль у допомозі покращити розуміння своїх системних процесів. Таке розуміння може дозволити зацікавленим сторонам системи візуалізувати наслідки своїх рішень у контрольованій безризиковій обстановці, що допомагає полегшити ідентифікацію моделей і взаємозв'язків [2].

Оптимізація процесів на основі імітаційного моделювання стає підходом нового покоління для трансформації процесу ухвалення рішень у різних галузях, дозволяючи моделювати й тестувати складні системи і процеси для ухвалення більш ефективних рішень у все більш складних середовищах. Створюючи віртуальні операції, процеси імітаційного моделювання дозволяють проводити експерименти на основі даних, знижуючи ризики і витрати до того, як зміни будуть впроваджені в реальному часі [3].

Оскільки галузі розвиваються, а виклики стають все складнішими, нові досягнення формують майбутнє імітаційного моделювання.

Зростаюча тенденція оптимізації на основі симуляції – це інтеграція штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання, які покращують симуляції шляхом автоматизації пошуку рішень, обробки великих наборів даних і виявлення прихованих шаблонів. Керований штучним інтелектом процес моделювання постійно адаптується в режимі реального часу, уточнюючи прогнози та рекомендації в міру отримання нових даних.

Підхід інтеграції штучного інтелекту в оптимізації складних операцій у різних сферах дозволяє компаніям залишатися гнучкими, швидко реагуючи на коливання попиту та ринкових умов. Однією з видатних особливостей є його здатність нейронної мережі, яка надає передбачувану силу моделюванню, використовуючи великі набори даних для вирішення складних сценаріїв із високою точністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Моделювання та оптимізація систем / В. М. Дубовой, Р. Н. Квєтний, О.І. Михальов, А. В. Усов. Вінницький національний технічний університет. Вінниця, 2017. С. 26-30. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0057751.pdf.
2. Підходи та методи оптимізації управлінських рішень / Н.О. Шпак, А.М. Ульянова. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2006 С. 39-45, DOI: https:// https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/7cc947fc-0e30-45ed-abcf-51495093a6b5/content
3. Моделювання управлінських процесів з використанням типових моделей менеджменту / Тетяна Кужда, Михайло Галущак. Галицький економічний вісник. Тернопіль: ТНТУ, 2014. Том 44. № 1. С. 11-21. DOI: https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/44/222.pdf

Владислав Курак, Валерія Лісова, Дмитро Тендітний

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ФАСАДНИХ ФОТОЕЛЕКТРИЧНИХ СТАНЦІЙ У КЛІМАТИЧНИХ УМОВАХ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

За оцінками фахівців з Інституту відновлюваної енергії НАН України, освоєння сонячного енергетичного потенціалу Херсонщини дозволить щороку виробляти до 4696 млн. кВт•год електричної енергії [1, с. 12]. Станом на кінець 2020 року на території Херсонщини діяло близько 50 сонячних електростанцій загальною встановленою потужністю трохи більше 400 МВт [2], що становить лише 10% від теоретичного значення, яке загалом оцінюється в 3913 МВт.

Утім річний обсяг виробленої енергії може бути збільшений не лише за рахунок установлення нових фотоелектричних станцій, в яких реалізується традиційний підхід із даховим або наземним розташуванням модулів, але й через залучення до генерації вертикальних фасадів будівель, що є особливо перспективним в умовах міської багатоповерхової забудови, коли площа фасаду будівлі, де можуть бути розміщені модулі, значно перевищує площу даху, у зв’язку з чим фасадна фотоелектрична станція потенційно здатна забезпечити більшу генерацію електричної енергії, ніж дахова. Однак на сьогодні в Україні реалізовано лише поодинокі приклади фасадних фотоелектричних станцій і перевага все ще надається класичним системам з

даховим похилим розташуванням модулів, що мають більш сприятливі умови щодо сонячної інсоляції.

У цій роботі розраховано питоме вироблення енергії фасадними фотоелектричними станціями й на основі аналізу отриманих результатів оцінено перспективи впровадження таких систем на об’єктах, розташованих у кліматичних умовах Херсонської області.

Розрахунок надходження сонячної радіації до вертикальної поверхні фасаду залежно від його азимутального кута виконувався за методикою [3, с. 43], що враховує потоки прямого, розсіяного та відбитого від підстилювальної поверхні сонячного випромінювання. Як вхідні, використовувались кліматичні дані щодо надходження сонячної радіації на горизонтальну поверхню для м. Херсона [4]. Розрахунок проводився для характерного дня кожного місяця в діапазоні азимутальних кутів від 0 (південна орієнтація) до 180□ (поверхня, орієнтована на північ) із кроком 10□, і для кожного фіксованого азимуту приймальної поверхні визначалось річне надходження сонячної енергії.

Аналіз результатів цього розрахунку засвідчив, що при азимутальних кутах у діапазоні від 0 до 30□ річне надходження сонячної радіації до вертикальної поверхні залишається майже сталим і при азимуті 30□ зменшується лише на 1% відносно поверхні з південною орієнтацію. При відхиленні поверхні від південного напрямку на кути понад 40□ надходження сонячної енергії демонструє стрімке падіння, і для поверхонь, орієнтованих на північ, річне надходження енергії сонячного випромінювання є в 2,3 рази меншим, ніж для південних. Тобто відхилення поверхні фасаду від південного напрямку на кути □ 30□ не призводить до суттєвого зменшення в надходженні сонячної радіації і є цілком припустимим.

Здійснено оцінювання питомого вироблення електричної енергії фасадною фотоелектричною станцією залежно від орієнтації фасаду будівлі відносно сторін світу. Установлено, що станція з модулями, розташованими на південному фасаді будівлі, у кліматичних умовах Херсонщини здатна забезпечити річне вироблення електричної енергії загальним обсягом близько 108 кВт•год/м2, у той час як у випадку розміщення модулів на східному або західному фасадах – близько 84 кВт•год/м2, що лише на 22% менше порівняно

з південним. Це свідчить про доцільність розміщення фотоелектричних модулів не лише на південних, але й на східних і західних фасадах будівель.

Оцінювання питомого вироблення енергії для аналогічної за складом дахової фотоелектричної станції, що має модулі, нахилені під кутом 35□ до горизонту і відповідно кращі умови сонячної інсоляції протягом року, показало, що така станція здатна генерувати близько 155 кВт•год/м2 за рік. Цей показник приблизно в 1,4 рази вищий порівняно з питомим виробленням фасадної станції з модулями, орієнтованими на південь, та в 1,8 разів перевищує вироблення енергії для модулів, розміщених на східному або західному фасаді. Утім враховуючи, що в багатоповерхових будинках площа фасаду є суттєво більшою за площу даху, внесок фасадних модулів у загальну генерацію фотоелектричної системи може бути значно більшим за той, що забезпечується модулями, розташованими на даху будівлі.

Аналіз отриманих даних показує, що фасадні фотоелектричні станції здатні забезпечити суттєвий внесок у генерацію екологічно чистої електричної енергії в разі їх інтеграції в конструкції будівель, розташованих у кліматичних умовах Херсонської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Атлас енергетичного потенціалу відновлюваних джерел енергії України / за заг. ред. С.О. Кудрі. К.: Інститут відновлюваної енергетики НАН України, 2020. 82 с.
2. Відновлювана енергетика на Херсонщині розвивається шаленими темпами. Херсонська обласна державна адміністрація. URL: https://khoda.gov.ua/v%D1%96dnovljuvana-energetika-na-hersonshhin%D1%96-rozviva%D1%94tsja-shalenimi-tempami/ (дата звернення: 24.10.24). Назва з екрану.
3. Duffie J.A., Beckman W.A. Solar Engineering of Thermal Processes. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., 2013. 910 p. DOI: https://doi.org/10.1002/9781118671603.
4. POWER. Data Access Viewer. URL: https://power.larc.nasa.gov/data-access-viewer/ (last access: 24.10.2024).

Валерій Мосьпан, Наталія Мосьпан

ВИЗНАЧЕННЯ БАЗОВИХ ІНДИКАТОРІВ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ У МІСТАХ ЗА УМОВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

На сучасному етапі розвитку міст органами місцевого самоврядування впроваджується значна кількість заходів для забезпечення розвитку сталої мобільності. У більшості міст України процес розвитку сталої мобільності спрямовано на досягнення таких основних цілей:

– підвищення безпеки мешканців під час здійснення пересувань;

– модернізація транспортної інфраструктури відповідно до принципів безбар’єрності;

– удосконалення функціювання громадського транспорту;

– розвиток мікромобільних пересувань;

– збільшення частки пересувань, що здійснюються через використання електричного транспорту.

Що стосується застосування принципів сталого розвитку для оптимізації міських вантажних перевезень, то можна стверджувати, що наразі цьому питанню приділяється недостатньо уваги в більшості міст України.

Відповідно до міжнародних настанов вантажний транспорт є однією з основних складових сталої транспортної системи [1, с. 7]. За рахунок організації сталих вантажних перевезень може бути оптимізовано міський простір, зменшено обсяги транспортних витрат і кількість викидів від пересувних джерел забруднення [2, с. 9].

Зважаючи на важливість вантажних перевезень у процесі сталого розвитку міської мобільності, потрібним є визначення базових індикаторів для їх оптимізації відповідно до принципів, які наведено в міжнародних настановах [1, с. 11-14]. Використання таких індикаторів сприятиме застосуванню комплексного підходу до процесу планування сталого розвитку мобільності, зменшенню негативного впливу вантажних перевезень на міське середовище та створенню більш комфортних умов для життя мешканців.

Результати аналізу національних і зарубіжних науково-практичних досліджень свідчать, що наразі узгоджений перелік базових індикаторів, які слід ураховувати при оптимізації вантажних перевезень у містах за умов

сталого розвитку, є відсутнім. Також установлено, що ці індикатори може бути сформовано в базові групи, які представлено на рисунку 1.

Рис. 1. Базові групи індикаторів, які слід ураховувати при оптимізації вантажних перевезень у містах за умов сталого розвитку

Результати аналізу науково-практичних досліджень також показали, що до кожної із зазначених базових груп може бути включено індикатори, визначення яких є складним у масштабі міста. Це пояснюється тим, що наразі в українських містах відсутні спеціалізовані аналітичні центри, в яких здійснюється збір та аналіз статистичної інформації, що охоплює всі сфери життєдіяльності та розвитку міста, зокрема функціювання вантажного транспорту. Ця проблема є актуальною не лише для українських міст, але й для багатьох міст світу, економіка яких перебуває на етапі становлення. За відсутності необхідної статистичної інформації фахівці з транспортного планування використовують або середні значення індикаторів (за умови наявності мінімального пакету статистичних даних), або здійснюють їх розрахунок на основі системи релевантних припущень і попередньо апробованих алгоритмів.

Індикатори, які представлено в таблиці 1, становлять собою базові показники, які може бути використано для оптимізації вантажних перевезень у містах за умов сталого розвитку.

Таблиця 1

Перелік базових індикаторів для оптимізації вантажних перевезень у містах за умов сталого розвитку

Назва індикатора	Одиниця виміру
Техніко-економічні	
Частка вантажів, які доставлено без пошкоджень	%
Вартість перевезення 1 т вантажу	грн./1 т
Частка вантажів, які було доставлено вчасно	%
Собівартість перевезення 1 т вантажу	грн./1 т
Обсяг перевезень вантажу	т, од.
Обсяг вантажної відправки для одного пункту заїзду	т, од.
Техніко-експлуатаційні	
Відстань перевезення 1 т вантажу	км/1 т
Коефіцієнт використання вантажопідйомності	%
Кількість їздок із вантажем	од.
Кількість їздок без вантажу	од.
Час доставки вантажу	год.
Коефіцієнт використання пробігу	%
Екологічні індикатори	
Обсяг використаного палива/електроенергії на доставку 1 т вантажу	л., (кВт)/1 т
Обсяг викидів CO_2 вантажним транспортом у розрахунку на 1 мешканця	т/особу
Загальний обсяг викидів парникових газів вантажним транспортом	%
Кількість велосипедів, мото- та автотранспорту, що використовується для доставки вантажів	од.
Частка вантажних автомобілів, обладнаних електродвигунами	%
Соціальні та загальні індикатори	
Частка вантажних автомобілів малої, середньої та великої вантажопідйомності у структурі потоку вантажного автотранспорту	%
Кількість ДТП за участі вантажного транспорту	од.
Кількість вантажних автомобілів у розрахунку на 1000 мешканців	од./1000 осіб

Залежно від цілей і пріоритетів сталого планування вищевказаний перелік індикаторів може бути розширено або скорочено. Слід зазначити, що розширення переліку індикаторів варто здійснювати паралельно з наступним

етапом планування розвитку вантажного транспорту в місті, а саме під час формалізації оптимізаційних заходів.

Отже, визначення базових індикаторів для оптимізації вантажних перевезень є важливим кроком у процесі сталого розвитку, що сприяє зменшенню негативного впливу транспорту на міське середовище та підвищенню ефективності перевезень.

Застосування запропонованого переліку базових індикаторів, які охоплюють техніко-економічні, техніко-експлуатаційні, екологічні та соціальні аспекти, дає можливість здійснювати комплексне оцінювання як поточного та майбутнього стану функціонування вантажного транспорту, так і його впливу на місто.

Перелік індикаторів для оптимізації вантажних перевезень може бути адаптовано залежно від цілей сталого розвитку кожного міста, що дозволить урахувати локальні особливості та пріоритети у плануванні транспортної інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Dr. Aifandopoulou G., Xenou E. Sustainable Urban Logistics Planning. Topic Guide. 2019. June Brussels. PG.7. p. 11-14.
2. Urban Logistics Hubs: Summary and Conclusions. ITF Roundtable Reports. 2024. № 195. Paris : OECD Publishing. PG.9

Сергій Паламарчук

ІНСТРУМЕНТИ ТА МЕТОДИ АНАЛІЗУ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ІЗ МЕТОЮ ЇХ ОПТИМІЗАЦІЇ

Логістичні процеси є одним з ключових елементів ефективної роботи компанії, оскільки вони впливають на собівартість продукції, рівень обслуговування клієнтів та швидкість виконання замовлень. В умовах глобалізації та жорсткої ринкової конкуренції оптимізація логістичних процесів має ключове значення.

Оптимізація логістичних процесів починається з їх детального аналізу. Існує кілька методів, які не дозволяють оцінити ефективність логістичних операцій та знайти напрямки їх удосконалення.

ABC-аналіз – один із найпоширеніших способів класифікації товарів відповідно до їхньої важливості для бізнесу; ABC-аналіз може допомогти компаніям зосередити свої зусилля на найбільш важливих позиціях в асортименті, оптимізувати управління запасами і скоротити витрати [1, с.132].

ABC-аналіз класифікує всі продукти за трьома категоріями:

Категорія A – товари з високою вартістю або великим обсягом продажів, які приносять найбільший прибуток. До цієї категорії належать товари, які потребують особливої уваги – наприклад, специфічного управління запасами або особливих умов зберігання.

Категорія B – товари середньої вартості або обсягу продажів. До цієї групи належать товари, які потребують стандартизованих процедур контролю.

Категорія C – товари з низькою вартістю або обсягом продажів. До цієї категорії належать товари масового виробництва та сезонні товари.

XYZ-аналіз є додатковим методом до ABC-аналізу й дозволяє оцінити стабільність попиту на товари; у той час як ABC-аналіз фокусується на відносній важливості товарів, XYZ-аналіз допомагає визначити, наскільки передбачуваним є попит на ці товари. [2, с. 47].

XYZ-аналіз класифікує товари на три категорії за ступенем коливання попиту:

Категорія X – товари, попит на які є стабільним. Попит на такі товари передбачуваний і мало змінюється з часом.

Категорія Y – товари з помірними коливаннями попиту. Попит на такі товари може коливатися в певному діапазоні.

Категорія Z – товари з високою мінливістю попиту. Попит на такі товари змінюється непередбачувано і може коливатися в широких межах.

Аналіз витрат використовується для оцінювання витрат на кожному етапі послідовності постачання. Таким чином можна виявити та оптимізувати найбільш витратні маршрути в таких процесах, як транспортування, зберігання та управління запасами. Так, компанії можуть значно зменшити витрати, скоротивши відстань доставки, автоматизувавши облік товарів та реорганізувавши складську логістику

Імітаційне моделювання використовується для прогнозування змін у логістичних процесах. Комп’ютерні програми можуть створювати моделі

логістичних систем і тестувати різні сценарії їхнього розвитку. У такий спосіб можна оцінити потенційні ризики та уникнути неочікуваних витрат [1, с. 134].

Бенчмаркінг – це метод порівняння ефективності логістики компанії з найкращими практиками її конкурентів. Аналізуючи показники інших компаній, компанія може змінити слабкі сторони своєї логістичної системи та впровадити вдосконалені стратегії. [2, с. 50] .

Для підвищення ефективності використовуються різні інструменти та аналітичні методи.

ERP-системи (Enterprise Resource Planning) є серцем сучасного бізнесу, інтегруючи всі бізнес-процеси, включаючи логістику, фінанси, виробництво та управління персоналом [3, с. 80].

Логістичні модулі ERP забезпечують планування виробництва та поставок на основі попиту, оптимізацію рівня запасів, відстеження руху товарів у послідовності поставок, автоматизовану обробку замовлень, інтеграцію з іншими системами, такими як WMS і TMS.

Переваги : єдине інформаційне середовище, підвищення прозорості бізнес-процесів, скорочення адміністративних витрат.

Система управління складом (WMS). Системи WMS спеціалізуються на управлінні складськими операціями – автоматизацією прийому товарів на склад, розміщення товарів на складі, обробці замовлень, відвантаженні товарів, інвентаризації.

Переваги: швидша обробка замовлень, менше помилок, оптимізоване використання складських площ.

Системи управління транспортом (TMS). Системи TMS оптимізують транспортні процеси. Вони дозволяють планувати маршрути доставки, відстежувати рух транспортних засобів у режимі реального часу, оптимізувати завантаження транспортних засобів, управляти транспортними витратами.

Переваги: зниження транспортних витрат, підвищення ефективності доставки та покращення обслуговування клієнтів.

Географічні інформаційні системи (ГІС) використовують географічні дані для аналізу та візуалізації інформації. У логістиці ГІС дозволяє оптимізувати маршрути доставки з урахуванням дорожніх умов і заторів на

дорогах, визначати найкращі місця для розміщення складів і розподільчих центрів, аналізувати ринки збуту та виявляти нові можливості [3, с. 82].

Переваги: підвищення ефективності доставки, зменшення транспортних витрат та покращення обслуговування клієнтів.

Застосовуючи сучасні методи аналізу та автоматизації, компанії можуть значно підвищити ефективність, знизити витрати та покращити якість обслуговування клієнтів. Основні ключові моменти:

– комплексний підхід :для досягнення максимальної ефективності: необхідно поєднувати різні аналітичні методи (ABC-XYZ, вартісний аналіз) та інструменти автоматизації (ERP, WMS, TMS, GIS);

– індивідуальний підхід: вибір інструментів і методів залежить від особливостей бізнесу, розміру компанії та поставлених цілей;

– постійне вдосконалення: оскільки логістичні процеси є динамічними, слід регулярно оцінювати ефективність використовуваних інструментів і вносити необхідні зміни.

Реальні результати від застосування методів та інструментів: зниження витрат (оптимізація маршрутів, зменшення рівня запасів, автоматизація процесів); підвищення ефективності (скорочення часу на обробку замовлень, підвищення точності обробки); покращення обслуговування клієнтів (вчасна доставка, мінімізація помилок); покращення прозорості (прозорість логістичного процесу, ухвалення обґрунтованих рішень); підвищення конкурентоспроможності (зниження витрат, покращення якості обслуговування, швидша реакція на зміни ринку).

Приклад: упровадивши ERP-систему, компанія змогла інтегрувати всі бізнес-процеси від планування виробництва до доставки готової продукції; використання WMS допомогло оптимізувати складські операції, а TMS – оптимізувати маршрути доставки. У результаті витрати на логістику скоротилися на 15%, а час доставки – на 20%.

Отже, у сучасних умовах логістика не може розвиватися без поєднання аналітичних методів та цифрових технологій. Постійно відстежуючи ефективність логістичних об’єктів та впроваджуючи сучасні процеси, компанії можуть не лише зменшити витрати, але й покращити якість своїх послуг і підвищити конкурентоспроможність на ринку. Тому компанії мають постійно

вдосконалювати свої логістичні системи, інвестувати в автоматизацію та впроваджувати сучасні аналітичні методи. Це не лише підвищить операційну ефективність, але й забезпечить довгострокову стабільність і розвиток в умовах динамічного бізнес-середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Струнін В. В. Комплексний аналіз логістичної системи підприємства та визначення ефективності від її впровадження. *Ефективна економіка*. 2017. № 1. С. 132–140.
2. Прокопенко О. В. Аналіз логістичної діяльності підприємства. Сумський державний університет. 2017. С. 45–52.
3. Михайлик, Н. І., Кузяк, В. В. Аналіз логістичних процесів: економічний аспект. Львівська політехніка. 2018. с. 78–85.

Юлія Стельмах

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ МІЖНАРОДНИМИ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Інноваційні технології відіграють ключову роль у розвитку міжнародної логістики, що стикається з проблемами глобалізації та складності ланцюжків постачання. Вони покращують ефективність, прозорість і адаптивність логістичних процесів, дозволяючи знижувати витрати та покращувати обслуговування клієнтів. Однак упровадження таких технологій вимагає значних інвестицій, забезпечення кібербезпеки та підготовки персоналу. Тому дослідження цих аспектів є важливим для вдосконалення управління глобальними ланцюгами постачання.

Інноваційні технології допомагають ефективно управляти ризиками, оптимізувати використання транспортних засобів і ресурсів, а також знижувати витрати на складування та транспортування. Упровадження таких рішень підвищує продуктивність, покращує обслуговування клієнтів і дозволяє адаптуватися до змін на ринку, зміцнюючи конкурентні позиції компаній.

Міжнародна логістика залежить від транскордонного руху матеріальних, фінансових та інформаційних потоків, що призводить до створення міжнародних логістичних систем. Її розвиток визначається чинником «4Д»: дальність перевезень, документація, культурні відмінності та споживчий попит.

Для ефективного управління на міжнародному рівні потрібно розробляти стратегії, що відповідають цим умовам [1].

Інноваційні технології у транспортній логістиці поділяються на три основні групи – інформаційні, технологічні та управлінські. Вони застосовуються для планування маршрутів, розроблення транспортних технологій, моделювання потоків і систем, а також для збору даних і контролю за процесами. Прикладом є інтеграція бездротового зв'язку та створення платформ для управління дорожнім рухом у містах. Цифрові системи, автоматизація та управлінські платформи покращують координацію між учасниками логістичних ланцюгів. Основні напрямки розвитку включають інтеграцію сучасних платформ, упровадження передових рішень і створення адаптивних управлінських систем для стійкого розвитку галузі [2].

Інноваційні технології в логістиці можна поділити на кілька видів:

1. Інформаційні технології включають використання цифрових платформ, баз даних, Інтернету речей (IoT), штучного інтелекту (AI) та великих даних (Big Data) для управління процесами, моніторингу вантажів і оптимізації маршрутів.

2. Технологічні інновації передбачають автоматизацію складів, упровадження робототехніки, дронів для доставлення, автономних транспортних засобів і екологічних рішень у транспорті.

3. Управлінські технології включають системи управління ланцюжками постачання (SCM), ERP та CRM, а також програмне забезпечення для координації перевезень і оптимізації витрат.

4. Екологічні інновації зосереджуються на зменшенні викидів CO_2, використанні відновлюваних джерел енергії та розвитку «зелених» транспортних коридорів.

5. Технології моніторингу та контролю застосовують GPS, RFID і системи для відстеження вантажів у реальному часі, що забезпечує прозорість і безпеку операцій.

6. Цифрові платформи використовуються для електронного обміну даними, управління замовленнями та координації між учасниками ланцюгів постачання.

7. Блокчейн забезпечує створення прозорих, незмінних реєстрів для відстеження вантажів, підтвердження транзакцій і оптимізації митних процедур [3].

Останніми роками країни ЄС активно інвестують в інноваційні технології для покращення транспортних систем і зменшення викидів CO_2. За даними Світового банку, 2023 року інвестиції з приватним капіталом в інфраструктуру в Європі та Центральній Азії зросли більше ніж удвічі, досягнувши 35 проєктів. Зокрема, витрати на портову інфраструктуру значно зросли, що вказує на важливість модернізації логістичних ланцюжків. 68 країн, включаючи країни ЄС, збільшили інвестиції в інфраструктуру, що загалом склало $86 млрд.

Ці інвестиції сприяють підвищенню конкурентоспроможності підприємств і зміцненню стійкості транспортних систем ЄС. Вони підтверджують стратегічний пріоритет інновацій в логістиці, що є важливим чинником ефективності бізнесу та економічного розвитку країн. Очікується, що інвестиції в цю сферу продовжать зростати, забезпечуючи компаніям конкурентні переваги на глобальному ринку [4].

Логістична діяльність є ключовою для економічного зростання на національному й міжнародному рівнях, тому важливим аспектом інновацій у транспортній логістиці є автоматизація та оптимізація процесів, а також упровадження систем контролю і моніторингу транспортних засобів. Спеціалізоване програмне забезпечення та системи управління дозволяють прискорити матеріальне планування й координацію, а також швидко реагувати на нові виклики.

Упровадження інновацій у логістику покращує операційні процеси, підвищує ефективність, стабільність та конкурентоспроможність систем. Це дає економічні й екологічні переваги, створюючи основу для сталого розвитку на місцевому та глобальному рівнях [5].

Інноваційні технології в міжнародній логістиці приносять численні переваги в різних сферах. Вони сприяють економічній ефективності через скорочення витрат на транспорт і зберігання товарів, оптимізації ланцюгів постачання через автоматизовані системи управління та мінімізації втрат завдяки точному прогнозуванню попиту. Технологічний розвиток, зокрема використання штучного інтелекту для прогнозування й управління запасами,

Інтернету речей для моніторингу вантажів у реальному часі, а також аналізу великих даних для оптимізації маршрутів, дозволяє підвищити ефективність і точність логістичних операцій [6].

Екологічна стійкість досягається за рахунок зниження викидів парникових газів завдяки оптимізації процесів і впровадженню екологічно чистих транспортних засобів, таких як електричні та водневі. Покращення обслуговування здійснюється через автоматизацію процесів, використання дронів для доставки та покращення комунікації між учасниками ланцюгів, що прискорює доставку та підвищує точність постачання.

Що стосується конкурентоспроможності, то інновації збільшують гнучкість компаній у відповідь на зміни попиту й ринкових умов, створюючи нові бізнес-моделі, – наприклад, логістику «останньої милі», та підвищують репутацію завдяки впровадженню інноваційних і екологічних рішень. Глобальна інтеграція забезпечується стандартизацією цифрових процесів і розвитком міжнародних логістичних коридорів, що спрощує торгівлю та партнерства між країнами.

Упровадження технологій також підвищує безпеку, знижуючи ризики крадіжок і втрат завдяки розумним системам моніторингу та забезпечуючи прозорість операцій [7].

Сучасна міжнародна логістика зазнає значних змін під впливом глобалізації та інноваційних технологій. Цифрові платформи, автоматизовані системи, штучний інтелект, Інтернет речей, блокчейн і екологічно чисті транспортні рішення стали основою для підвищення ефективності, швидкості і безпеки логістичних процесів. Однак інтеграція інновацій стикається із проблемами, такими як високі початкові інвестиції, нестача кваліфікованих кадрів, складність регуляцій та інфраструктурні обмеження. Європейські країни активно інвестують у технології для модернізації транспортних систем і зниження екологічного впливу, що посилює стійкість і конкурентоспроможність. Очікується, що подальше зростання інвестицій у логістичні інновації прискорить розвиток галузі, забезпечуючи її адаптацію до майбутніх викликів. Успішне впровадження цих технологій стане ключовим чинником для зміцнення позицій компаній на глобальному ринку та забезпечення їх довгострокової конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Середницька Л. П., Волинець В. В. Інноваційні технології в логістичній системі. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. № 19. С. 618. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/96.pdf.
2. Хмелевський О. В. Міжнародна логістика у ключових трендах її розвитку. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. № 38. С. 62-66.
3. Боковець В. Л., Давидюк Л. О., Пілявоз Т. М. Інноваційні технології в міжнародній логістичній діяльності. 2024. Вип. № 3. С. 204-212. URL: https://doi.org/10.31649/ins.2024.3.204.212.
4. Європейське агентство з транспорту: European Union Agency for Railways. https://www.era.europa.eu/
5. Дзямулич М. І., Шматковська Т. О. Вплив сучасних інформаційних систем і технологій на формування цифрової економіки. *Економічний форум*. 2022. № 2. С. 38.
6. Наконечна Т. В., Гринів Н. Т. Застосування новітніх технологій у логістичній діяльності підприємств. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. *Серія: Економіка та управління підприємствами*. Том 32 (71). 2021. № 5. URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/32_71_5/6.pdf.
7. Харун О. П., Грицина Л. А. Вплив діджиталізації на розвиток інноваційних бізнес-моделей логістичної сфери. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 6, Том 1. С.124-129. https://dsim.khmnu.edu.ua/index.php/dsim/article/view/215/215

Олена Ткачук

АДАПТИВНЕ ВІДНОВЛЕННЯ ВІДЕОІНФОРМАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ РАДІОТЕХНІЧНІЙ СИСТЕМІ

Завдання відновлення відеоінформації в радіотехнічній системі (РТС) на підставі вхідної та отриманої цією системою інформації є завданням з апріорною невизначеністю. Апріорна невизначеність поділяється на зовнішньосистемну, зумовлену станом навколишнього середовища, зокрема шумовими завадами, та внутрішньосистемну, яка визначається наявністю джерел випадкових збурень в самій РТС.

Характер зовнішньосистемної невизначеності залежить від класу завдань, що вирішуються, динаміки зміни зовнішніх умов, виду апріорної інформації про параметри шумових завад, і тому рівень її подолання залежить від

можливостей самої інформаційно-вимірювальної радіотехнічної системи (ІВ РТС).

При роботі ІВ РТС на її вхід надходить спотворена випадковими шумовими завадами відеоінформація, в якій закодовано деякі також випадкові дані та величини параметрів реалізації процесів. У приймачі ІВ РТС виконуються перетворення, необхідні для отримання інформації про прийнятий сигнал, здійснюється оброблення цієї інформації та формування вихідної відеоінформації.

Пригнічення шумових завад, частотний діапазон яких співпадає із частотним діапазоном корисного сигналу, здійснюється за допомогою адаптивних антенних решіток (ААР) [1], які за своєю сутністю є просторовими фільтрами. Але відомі методи просторової фільтрації (лінійні, нелінійні, баєсовські) розглядають відеоінформацію як двомірний сигнал [2], який є значно більш ємним носієм інформації, ніж звичайний одномірний і, отже, потребує застосування специфічних методів оброблення, відмінних від традиційних.

На жаль, сьогодні відсутні методи двомірної фільтрації, в яких об’єднано максимально можлива якість відновлення відеоінформації та незначні обчислювальні затрати. Більше того – їх застосування ефективне лише в разі значного перевищення потужності корисного сигналу над потужністю шумової завади.

Для дослідження ефективності відновлення відеоінформації за різними значеннями сигнал / шум (SNR) методами двомірної просторової фільтрації як тестові були обрані середньоарифметичний, фільтр Вінера, медіанний та адаптивний локальний фільтри.

Оцінювання критерію якості проводилося за допомогою значення середньоквадратичної помилки [1], яке можна обчислити тільки в тому разі, коли спотворене зображення є відомими. Це оцінювання використовується зазвичай для дослідження ефективності оброблення на підставі відомого набору тестової відеоінформації. При її використанні багато завдань щодо аналізу та оптимізації алгоритмів оброблення корисних сигналів легко розв’язуються аналітично. Очевидно, що метою отримання якісної

відеоінформації в цьому разі є зведення до мінімуму середньоквадратичної помилки, яке не має перевищувати значення 60 [3].

Проведені тестові випробування дали результати, наведені в таблиці:

	SNR=20 дБ	SNR=5 дБ	SNR=0 дБ	SNR=-10 дБ
середньоарифметичний фільтр	49,61	96,33	103,46	109,91
фільтр Вінера	46,39	97,95	104,53	110,29
медіанний фільтр	54,76	99,55	105,54	110,95
адаптивний локальний фільтр	48,19	97,47	104,19	110,16

Отримані значення середньоквадратичної помилки та візуальне оцінювання якості відновленої відеоінформації підтвердили той факт, що для якісного оброблення значення середньоквадратичної помилки не має перевищувати 60.

Таким чином, всі відомі просторові фільтри, включно із локальними адаптивними, є за своєю сутністю фільтрами із фіксованими параметрами, тобто з передатною функцією, яка визначає їх структуру та обчислювальні процедури. У випадку погіршення відношення сигнал/шум подібна передатна функція не здатна забезпечити якісне оброблення відеоінформації і, отже, завдання оброблення відеоінформації стає завданням з апріорною невизначеністю, яка потребує застосування адаптивних фільтрів зі змінними параметрами [4].

На підставі проведеного аналізу методів просторової фільтрації нами були сформульовані вимоги до адаптивного фільтра, який буде якісно обробляти відеоінформацію незалежно від потужності шумових завад [5]. Робота цього фільтра передбачає подання відеоінформації у вигляді одномірного сигналу, який надходить до інформаційної системи з адаптивною антенною решіткою (ІС ААР) і, отже, застосуванню алгоритму, що передбачає обчислення вагових векторів.

Ученими отримано вираз для системи оптимальних незалежних параметричних вагових векторів, необхідних для відновлення відеоінформації на фоні шумових завад довільної інтенсивності, що приймаються від декількох

джерел в ІС ААР, і побудовано алгоритм оброблення відеоінформації в адаптивному процесорі N-мірної ААР [6].

Для дослідження алгоритмів відновлення відеоінформації в умовах шумових завад у середовищі програмування MATLAB розроблено комплекс імітаційних моделей, який дозволяє:

– імітувати довільну сигнально-шумову ситуацію в ІВ РТС;

– моделювати процеси оброблення сигналів відеозображень в ІВ РТС з N-мірною ААР;

– оцінювати за допомогою середньоквадратичної помилки якість відновлення відеоінформації розробленим адаптивним та відомими методами просторової фільтрації (середньоарифметичним, Вінера, медіанним та локально адаптивним фільтрами);

– оцінювати інформаційні втрати, які спричинені впливом зовнішніх шумових завад довільної інтенсивності на сигнал відеозображення.

Було проведено порівняльний аналіз результатів імітаційного теоретичного моделювання процесу відновлення відеоінформації в умовах шумових завад довільної інтенсивності в неадаптивній та адаптивній інформаційних системах, який засвідчив перевагу запропонованої адаптивної фільтрації відеоінформації в ІС ААР над відомими методами просторової фільтрації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Monzingo R.A., Miller T.W. Introduction to Adaptive Arrays. Raleigh: SciTech Publishing, 2004. 448 p.
2. Gonzalez R.C., Woods R.E., Eddins S.L. Digital Image Processing Using MATLAB. New York: Tata Mc Graw-Hill, 2010. 616 p.
3. Buades A., Coll B., Morel J.M. A Review of Image Denoising Algorithms, with a New One. Journal on Multiscale Modeling and Simulation. 2005. vol. 4(2). P.490-530.
4. Haykin S. Adaptive filter theory. Upper Saddle River: Prentice Hall, 2001. 936 p.
5. Ткачук О.В. Операторна форма задачі відновлення зображення на фоні адитивних шумів. Збірник наукових праць Військової академії (м. Одеса). 2016. № 6(2). С. 25-30.
6. Skachkov V., Chepkyi V., Bratchenko H., Tkachuk H., Kazakova N. Development of the method for dynamic regularization of selected estimates in the correlation matrices of observations. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. Mathematics and Cybernetics – Applied Aspects. 2017. no. 90(6/4). P. 11-18.

Elizaveta Tsvietkova, Tatiana Smirnova

THE ROLE OF BUSINESS ANALYTICS IN THE DEVELOPMENT OF EFFECTIVE MARKETING STRATEGIES

In the current enterprise environment, the combination of enterprise analytics into advertising and marketing approach improvement has turned out to be a crucial component for success. By harnessing superior gear consisting of synthetic intelligence (AI), gadget studying, and huge records analytics, businesses are empowered to make records-pushed decisions. This technology permit corporations to optimize their advertising and marketing campaigns, expect customer behavior, and decorate purchaser satisfaction [2]. The cap potential to convert uncooked records into actionable insights offers corporations a considerable aggressive edge, particularly in dynamic markets in which adaptability is key.

One of the most considerable contributions of enterprise analytics to advertising and marketing is the cap potential to recognize and are expecting purchaser behavior. Advanced analytical gear permits corporations to discover patterns, section audiences, and forecast trends. By studying big volumes of customer records, businesses can expect the desires and options in their goal audience. This, in turn, facilitates to layout advertising and marketing campaigns that are not best greater powerful however additionally greater applicable. Personalization, made viable through analytics, fosters deeper connections with customers, in the end growing emblem loyalty and purchaser lifetime cost [4].

Automation, pushed with the aid of using analytics, has similarly revolutionized advertising and marketing processes. Tasks that have been as soon as time-consuming, consisting of tracking purchaser interactions, dealing with social media, and personalizing e mail campaigns, can now be treated effectively through computerized systems [3]. This frees up precious time for entrepreneurs to pay attention to strategic projects even as making sure that campaigns continue to be conscious of real-time marketplace dynamics. Automation additionally guarantees consistency and precision in marketing campaign execution, lowering the probability of mistakes and maximizing go back on investment.

Another transformative factor of enterprise analytics is its function in optimizing virtual advertising and marketing techniques. Machine studying algorithms, for example, decorate concentrated on accuracy with the aid of figuring out the maximum applicable audiences for campaigns. These gears examine purchaser options, online behavior, and buy records to supply tailor-made content material and gives. Additionally, analytics gives insights into marketing campaign performance, allowing entrepreneurs to degree ROI efficaciously and alter their techniques accordingly [5]. This iterative method guarantees non-stop development and alignment with enterprise objectives.

As the abilities of analytics gear expand, in addition they introduce possibilities for innovation in advertising and marketing approach components. AI-powered gear consisting of predictive modeling, purchaser adventure mapping, and aggressive evaluation permit corporations to discover new marketplace possibilities and refine their approaches. These gear now no longer best decorate decision-making however additionally foster creativity with the aid of using figuring out precise answers to complicated challenges. By embracing those innovations, corporations can function themselves as marketplace leaders even as turning in exquisite cost to their customers [6].

However, the developing reliance on analytics and AI increases questions on the stability among human information and automation. While AI gives unprecedented performance and precision, the human detail stays critical for making sure that techniques align with organizational values and moral considerations. The interaction among human creativity and gadget-pushed insights creates a constructive collaboration that drives innovation even as retaining a private contact in advertising and marketing efforts.

The integration of huge records and enterprise intelligence similarly complements the strategic abilities of businesses. These gears permit corporations to procedure enormous quantities of records, discover trends, and reply proactively to marketplace changes [7]. By leveraging those insights, corporations could make knowledgeable decisions, lessen risks, and adapt to evolving customer demands. This cap potential to stay agile and responsive is a crucial component in reaching a sustainable boom in an aggressive environment.

Moreover, BI empowers companies to benefit from a deeper knowledge in their audience through reading demographic, psychographic, and behavioral information. This permits the advent of hyper-customized advertising messages that resonate with precise client segments. The cap potential to tailor advertising content material now no longer best will increase engagement quotes however additionally fosters long-time period client loyalty. Through such customized strategies, groups can create significant connections with their audience, riding sustainable growth [8].

Another considerable software of BI in advertising is the cap potential to music and degree key overall performance indicators (KPIs) with precision. By tracking metrics which includes conversion quotes, client acquisition costs, and client lifetime value, BI gear offers entrepreneurs clean insights into the effectiveness of their strategies [1]. These insights assist perceive regions for improvement, making sure non-stop optimization of campaigns. This iterative technique is important for preserving an aggressive facet in incredibly dynamic markets.

Furthermore, BI enables collaboration throughout departments through presenting a centralized platform for information analysis. Marketing groups can paint more correctly with sales, client service, and product improvement groups through sharing insights and aligning strategies. This holistic technique guarantees that everyone enterprise features paintings closer to not unusual place goals, maximizing organizational performance and client satisfaction. Such cross-purposeful collaboration is especially important in attaining long-time period enterprise objectives [7].

In conclusion, enterprise analytics has turned out to be a vital device withinside the components of powerful advertising and marketing techniques. By leveraging AI, gadget studying, and huge records, corporations can optimize their campaigns, decorate personalization, and foster innovation. At the identical time, retaining a stability among technological improvements and human creativity guarantees that advertising and marketing techniques aren't best green however additionally aligned with broader organizational goals. As analytics gear continues to evolve, they promise to liberate new opportunities for entrepreneurs, shaping the destiny of purchaser engagement and enterprise success.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Carla Guillermina Mendoza Arce, Gloria Angelica Valderrama Barragán, Dessire Amandiz Castro Valderrama, Jenniffer Karem Acosta Santillán Optimizing Business Performance: Marketing Strategies for Small and Medium Businesses using Artificial Intelligence Tools
2. Chih-Wen Wu, Abel Monfort Role of artificial intelligence in marketing strategies and performance
3. Pranali Dhawas, Ramadevi V Salunkhe, Aparna Bondade, Kiran Shyam Khandare, Sandhya Patil Intelligent Automation in Marketing
4. Stevany Edilia, Novia Diah Larasati Innovative Approaches in Business Development Strategies Through Artificial Intelligence Technology
5. Raja Sarath Kumar Boddu, Ashwinkumar A Santoki, Shopita Khurana, Poonam Vitthal Koli, Ravi Rai, Abhishek Agrawal An analysis to understand the role of machine learning, robotics and artificial intelligence in digital marketing.
6. Theresa Eriksson, Alessandro Bigi, Michelle Bonera Think with me, or think for me? On the future role of artificial intelligence in marketing strategy formulation
7. Yanfang Niu, Limeng Ying, Jie Yang, Mengqi Bao, C.B Sivaparthipan Organizational business intelligence and decision making using big data analytics.
8. Ee-Peng Lim, Guoqing Chen, Hsinchun Chen Business Intelligence and Analytics

Кіріл Яворський

ЧАСТКА «МЕТІНВЕСТ» НА РИНКУ МЕТАЛУРГІЇ В УКРАЇНІ: ЧИННИК ВІЙНИ

Науковий керівник: Анна Панченко

Металургійна галузь є однією з ключових складових економіки України, забезпечуючи значну частку валютних надходжень і робочих місць. Група «Метінвест» до початку повномасштабної війни 2022 року була провідним виробником сталі в країні. Однак військові дії суттєво вплинули на виробничі потужності компанії та її позицію на ринку.

До 2022 року група «Метінвест» контролювала значну частку українського ринку чорних металів, маючи потужності в Маріуполі («Азовсталь», ММК імені Ілліча) та інших містах. Окупація та руйнування заводів призвели до суттєвого зменшення обсягів виробництва. Утрата цих підприємств стала однією з найболючіших подій для металургійного сектору країни. «Азовсталь» і ММК імені Ілліча становили понад 40% загального виробництва сталі в Україні, і їх руйнування спричинило масштабний спад у галузі. Компанія змушена була швидко адаптувати свої виробничі процеси,

зосередившись на інших майданчиках, як-от підприємства в Запоріжжі та Кривому Розі. Також потреба евакуації працівників, відновлення логістичних ланцюжків і пошук альтернативних ринків збуту стали серйозними проблемами для «Метінвесту». 2023 року виробництво сталі знизилося на 31% порівняно з 2022 роком, до 2,025 млн тонн, а виробництво чавуну – на 36%, до 1,765 млн тонн [1].

Ці й дотичні події зумовили перерозподіл ринку та експортні втрати. Утрата маріупольських заводів призвела до зменшення загальної частки «Метінвесту» на ринку, що змусило компанію переорієнтовувати виробничі процеси. 2023 року виробництво готової продукції знизилося на 18% порівняно з 2022 роком, до 2,2 млн тонн [2]. Основними експортними ринками української металопродукції 2023 року стали країни Європейського Союзу (82%) та інші європейські країни (7,5%). Блокада українських портів та пошкодження залізничної інфраструктури унеможливили вивезення продукції морськими шляхами, що раніше становило основу логістики металургійного сектору. Компанія змушена була переорієнтувати логістичні маршрути через західні кордони України, однак такі перевезення значно збільшували витрати та знижували конкурентоспроможність української металургії на міжнародному ринку. У результаті частка «Метінвесту» в експортних поставках суттєво зменшилася, а сама компанія була змушена шукати нові ринки збуту та розширювати внутрішні продажі [3].

Незважаючи на втрати, «Метінвест» продовжує активно працювати над адаптацією своїх виробничих процесів до нових умов. Компанія зосередилася на розвитку підприємств у відносно безпечних регіонах України, таких як Кривий Ріг та Запоріжжя, що дозволило частково компенсувати втрати основних виробничих потужностей. 2023 року виробництво довгого прокату збільшилося на 8%, до 949 тис. тонн, що свідчить про адаптацію компанії до нових умов [4]. Також «Метінвест» активно співпрацює із міжнародними партнерами для залучення інвестицій у модернізацію та відновлення виробництва. Одним із важливих напрямків є перехід до більш екологічно чистого виробництва сталі, що відповідає сучасним тенденціям у світовій металургії. Також компанія інвестує в нові технології, зокрема в упровадження водневих технологій та переробку металобрухту. Важливим чинником

відновлення металургійного сектору стане завершення бойових дій та відновлення контрольованих територій. У разі стабілізації ситуації «Метінвест» має потенціал відновити свої позиції на ринку та зміцнити конкурентоспроможність української металургії на міжнародному рівні.

Отже, чинник війни суттєво змінив ситуацію на ринку чорної металургії України. «Метінвест» залишається провідним гравцем, проте його частка значно знизилася через втрати основних підприємств. Майбутнє компанії залежатиме від здатності адаптуватися до нових умов, залучати інвестиції та розширювати співпрацю з міжнародними партнерами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «Метінвест» у 2023 р. скоротив виробництво сталі на 31%, чавуну - на 36%. Interfax-Україна. URL: https://interfax.com.ua/news/economic/967701.html? (дата звернення: 24.02.2025).
2. «Метінвест» Ахметова у 2023 році скоротила виробництво сталі й чавуну майже на третину. Forbes.ua. URL: https://forbes.ua/news/grupa-metinvest-za-rik-skorotila-virobnitstvo-stali-mayzhe-na-tretinu-19022024-19306? (дата звернення: 24.02.2025).
3. «Метінвест» у 2023 році скоротив виробництво сталі та чавуну на третину. Delo.ua. URL: https://delo.ua/industry/metinvest-skorotiv-virobnictvo-stali-ta-cavunu-na-tretinu-429274/? (дата звернення: 24.02.2025).
4. Група «Метінвест» у січні – вересні збільшила виробництво сталі на 5%. Forbes.ua. URL: https://forbes.ua/news/grupa-metinvest-u-sichni-veresni-zbilshila-virobnitstvo-stali-na-5-18112024-24876? (дата звернення: 24.02.2025).

Viktoriia Filippova

MANIPULATIVE INFLUENCE AS A PSYCHOLOGICAL PROBLEM

Modern societal realities shape the conditions of human life, which take place in an environment of constant interaction and communication with others. In this context, a person can play a dual role – acting both as an object of influence and as a subject capable of influencing others. It is worth noting that the process of interaction, including communicative dynamics, can take different forms: it may develop between partners who hold equal positions, or it may emerge in situations where one participant in the interaction clearly holds a dominant position, while the other is forced to remain in a subordinate role. This unequal format of socio-psychological influence should be classified as manipulative, as it involves a certain level of hidden control over another person's consciousness or behavior.

In modern psychological science, manipulation is typically analyzed from three main perspectives, considering it as a multifaceted phenomenon with various aspects. The first aspect focuses on manipulation as a socio-psychological phenomenon. In this context, researchers aim to address several key questions: what exactly manipulation entails, under what circumstances it arises, how and for what purposes it is used, under what conditions it becomes effective, and what factors contribute to its implementation. A detailed study of this aspect allows for a deeper understanding of how manipulative actions are integrated into human interactions.

The second aspect of the analysis emphasizes that manipulation serves as a kind of nexus where various elements of psychological influence intersect. These elements include the transformation of information, ethical dilemmas regarding truth and falsehood, as well as other characteristics of the informational environment. This approach aims to clarify how manipulation techniques influence human consciousness and behavior.

The third aspect of studying manipulation focuses on uncovering the mechanisms of psychological defense against such influences. This direction leads us

into the realm of personality psychology, as it is the intrapsychic dynamics – closely tied to decision-making processes, integration, and dissociation – that play a key role in resisting manipulation. By examining this aspect, scientists uncover new horizons in understanding the complex interconnections between a person's external activity and their inner world. Particular attention is given to how these transitions shape the psychological foundation for the emergence, development, and overcoming of manipulative influences.

Thus, the study of manipulation as a multifaceted phenomenon gradually shifts the focus into the domain of general psychology. This opens up opportunities for a broader analysis of the interaction between a person's external behavior and their internal psychological mechanisms, adding depth to the understanding of the laws governing human consciousness and social processes.

According to E. Shostrom, psychological manipulation is based on a number of key reasons that explain the behavioral mechanisms of the manipulator and their interaction with others. Among these reasons, distrust is highlighted. In their thoughts and actions, the manipulator often does not trust themselves, even if this becomes apparent only at a deep level of consciousness or unconsciously. They are firmly convinced that their own resources are insufficient and that salvation can only come through their surroundings. For this reason, in an attempt to avoid feeling their own vulnerability, such a person builds manipulation strategies aimed at «keeping» others under their control, as if tying them to themselves. Another important reason is the inability to love. For the manipulator, the concepts of love and trust seem unattainable and even alien. Their own way of perceiving the world prevents them from adequately evaluating both people and their actions. Love, for them, is a complex victory that is difficult to achieve. As a result, a person who is not ready to make the effort required to build such deep relationships is forced to choose an alternative path – the pursuit of absolute power over others, which often takes on a desperate nature. A sense of helplessness also plays an important role in the manipulator's psyche. Feeling their own vulnerability, a person may sometimes choose the path of controlling others from a position of personal weakness. An example of this can be seen in a situation where a mother, experiencing emotional or physical exhaustion and unable to cope with her children, begins to fall ill. This can

be viewed as an unconscious way of attracting attention and influencing the behavior of those around her.

Another reason is the fear of close interpersonal relationships. This phobia is especially characteristic of people who experience an acute sense of their own inferiority. For the manipulator, any close communication can turn into a source of discomfort or even fear of finding themselves in a difficult situation. As a result, they strive to replace genuine relationships with more formalized and controlled ones.

The final factor is an overwhelming desire to gain approval from others. Many manipulators are driven by a dependence on social standards and stereotypes that are deeply rooted in societal consciousness. One such stereotype is the belief that every person must strive for the approval of everyone without exception. This motivates manipulators to act in ways that fulfill their need for recognition and support.

Societal masses often create a favorable ground for the implementation of various forms of manipulation, as they are characterized by high suggestibility, meaning the ability to be influenced and persuaded. In this context, the possibilities for carrying out manipulative actions can be divided into three main categories, each reflecting specific aspects of influence on collective consciousness.

The first group encompasses manipulations aimed at social groups. They focus on shaping collective beliefs, moods, and behavioral patterns by utilizing mechanisms of group affiliation, social status, and interaction within the community. These methods often rely on ideas of unity, shared goals, or, conversely, the creation of artificial divisions to achieve a specific effect.

The second group pertains to spiritual and aesthetic values, where manipulation is focused on distorting perceptions of beauty, ethics, or moral principles. By leveraging the influence of art, media, or religious beliefs, manipulators shape desired behavior patterns or create false ideals that appear to be an integral part of a worldview.

The third group is related to the desire to be fashionable, modern, and aligned with current trends. In this case, manipulation is based on exploiting the fear of being left out of society or losing social significance. Consumer trends, the promotion of certain lifestyles, or technological innovations serve as tools for shaping desires that are more likely to align with the interests of the manipulators rather than the individual.

Thus, a deep understanding of such mechanisms is essential for critically recognizing how certain forces can shape our perceptions of the world, values, and even our own identity.

Thus, it can be concluded that the primary essence of manipulative influence in society lies in establishing hidden or overt control over the object of this influence, aimed at prompting them to act in ways that align with the interests or goals of the manipulator. The nature of such influence is not only about shaping certain beliefs or behavioral patterns but also about creating conditions under which the person being manipulated does not even realize they are being compelled to act in a particular way. Today, the level of sophistication of such means has reached such a high degree that the very fact of manipulative influence in the context of the modern sociocultural reality of mass society often goes unnoticed. To fully recognize it, a thorough understanding of the nature of this phenomenon is required, as well as knowledge of the socio-psychological mechanisms underlying manipulative strategies.

REFERENCES

1. Клімакова С. М., Лоза О. І., Ольшанського К. Ф. Маніпуляція і активізація в сучасному суспільстві. *Сімдесят треті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції,(м. Львів, Україна–м. Переворськ, Польща, 22-23 березня 2023 р; ГО “Наукова спільнота”; WSSG w Przeworsku-Львів: ФОП Шпак В.Б., 2023. С. 114-117.
2. Shostrom E.L. Man, the manipulator: The inner journey from manipulation to actualization. Nashville, TN: Abingdon, 1967 К.: PSYLIB, 2003. URL: https://psylib.org.ua/books/shost01/index.htm
3. Калінська О. П. Маніпуляція як психологічна проблема впливу у сучасному суспільстві. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: збірник тез VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Видавництво Львівської політехніки, 2019. С. 217-218.

Євгенія Виногородська

КЛЮЧОВІ ВІДМІННОСТІ МІЖ МЕТОДИКОЮ «ЗЕЛЕНА КІМНАТА» ТА МОДЕЛЛЮ «БАРНАХУС»

Наразі в Україні місце для проведення допиту неповнолітнього не є чітко закріпленим у законодавстві. Однак у доктрині існують різні підходи щодо цього питання. Найбільшу перевагу мають так звані «зелені кімнати», що спеціально облаштовані для допиту неповнолітніх. Відсутність нормативного закріплення методики «Зелена кімната» має негативні наслідки. Зокрема, у звіті «Стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні» автори провели низку інтерв'ю з адвокатами, прокурорами, слідчими, що мали досвід із використання «зелених кімнат». Так, інколи зазначені кімнати отримували свою назву виключно завдяки кольору стін, а у «деяких випадках ці приміщення використовуються для зберігання речових доказів або взагалі закриті» [1, с. 25]. Проте загалом останніми роками простежується позитивна тенденція щодо розвитку та впровадження цієї методики та, зокрема, створення дружніх до дітей приміщень. 2021 року Національна поліція у співпраці з UNICEF розробили методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих і ювенальних поліцейських [2].

Однак, створюючи таку «кімнату», варто обов'язково враховувати принцип найкращих інтересів дитини та планувати її розміщення таким чином, щоб була захищена конфіденційність дитини від сторонніх осіб. Щодо окремих стандартів облаштування таких приміщень, то їх можна зустріти у згаданих методичних рекомендаціях Нацполіції та інших подібних джерелах. Загалом атмосфера у кімнаті має бути максимально комфортною і дружньою до дитини. Стіни в кімнаті не обов'язково мають бути зеленого кольору, проте пофарбовані однотонними, неяскравими, світлими пастельними кольорами (при цьому радять уникати абсолютно білого кольору). Кімната має бути просторою, проте не надто великою, щоб дитина не відчувала дискомфорту. Меблі двох розмірів (для молодших і старших дітей) мають бути зручними, спокійних, гендернонейтральних кольорів [3, с. 28].

Доречною для проведення допитів дітей дошкільного та молодшого шкільного віку буде наявність іграшок, олівців, альбому чи окремих аркушів [2, с. 42]. У значній кількості методичних рекомендацій щодо організації роботи за методикою «Зелена кімната» також наголошується на потребі створення двох окремих приміщень: терапевтичного залу (де буде перебувати дитина з психологом) та кімнати для спостереження (для дізнавачів, слідчих, прокурорів). Між двома цими кімнатами має бути розміщено скло позавізуального спостереження, а також у кімнаті для дитини має бути вмонтована відеоапаратура [4, с. 12]. Однак у більш сучасних джерелах, зокрема в методичних рекомендаціях Нацполіції та UNISEF, не наголошується на обов'язковості такого планування приміщення для проведення допиту за методикою «Зелена кімната». Хоча головний акцент робиться на тому, що місце допиту дитини має відповідати критерію «безпечне середовище» [2, с. 42].

Потрібно розуміти, що «Зелена кімната» є методикою, а не приміщення, отже для її застосування під час допиту може бути використано будь-яке приміщення, дружнє до дитини (наприклад, кімната в адміністративній будівлі, де буде відсутня поліцейська символіка й дитина почуватиме себе у звичній обстановці та матиме змогу швидше адаптуватися до розмови. Під час застосування цієї методики психолог попередньо встановлює контакт з дитиною, стабілізує її стан, адаптує надані дізнавачем/слідчим/прокурором запитання з урахуванням вікових, психологічних особливостей дитини та за погодженням з організатором допиту проводить інтерв'ювання дитини, після чого спілкується з дитиною з нейтральних тем і за потреби стабілізує її.

Варто зауважити, що за методикою «Зелена кімната» проводиться допит малолітніх/неповнолітніх у будь-якому статусі (потерпілий, свідок, підозрюваний). Спеціалізоване приміщення «Зеленої кімнати» не має можливості виходити на відеоконференцію з судом у межах допиту слідчим суддею згідно зі ст. 225 КПК України або під час судового розгляду. Допит за методикою «Зелена кімната» або у спеціалізованому приміщенні «Зелена кімната» є лише слідчою дією за участі психолога, яка обов'язково фіксується на відео та в подальшому може переглядатися в суді або бути відправленою та судово-психологічну експертизу.

Окрім методики «Зелена кімната» наразі в Україні поступово впроваджують і модель «Барнахус» (ісл. barna hús – «будинок для дітей»). Цей підхід є більш комплексним і потребує роботи багатопрофільної міжвідомчої команди. Він передбачає створення спеціального середовища (установи), де діти, які були жертвами чи свідками насильства, могли б отримати максимальну допомогу. Структура всіх «барнахусів» передбачає облаштування умовних «чотирьох кімнат», а саме кімнат «захисту дітей», «кримінального розслідування та судового провадження», «медичного огляду та лікування» та «обстеження та лікування психічного здоров'я». Друга кімната створена для проведення допиту та загалом є дуже подібною до класичної «Зеленої кімнати». Вона розділена на два приміщення таким чином, що слідчі можуть спостерігати за всім, що відбувається під час роботи психолога з дитиною, а остання у свою чергу не бачить слідчих. Також відбувається відеофіксація допиту для можливості подальшого використання показань у суді [5, с. 7-9].

Варто наголосити, що на відміну від методики «Зелена кімната» модель «Барнахус» використовується лише для роботи з малолітніми/неповнолітніми у статусі потерпілого та свідка. Ключова відмінність моделі «Барнахус» – це можливість відеоконференції із судом, допиту слідчим суддею згідно зі ст. 225 КПК України або допиту під час судового засідання. У кімнаті перебуває лише психолог з дитиною удвох, а інші учасники провадження спостерігають за ними на відео та ставлять запитання дитині через психолога, що дає можливість дитині спілкуватися з однією людиною, почувати себе комфортно та безпечно, у разі некоректності запитань дитина не чує їх, а психолог має змогу перефразувати питання до дитини для мінімізації її травмування.

Отже, запровадження міжнародних стандартів у сфері допиту дітей є важливим кроком для забезпечення їх захисту й підтримки. Реалізація цих стандартів сприятиме створенню більш справедливого, гуманного та дієвого правосуддя, яке враховує найкращі інтереси та потреби найуразливіших членів суспільства – дітей та підлітків. Україні стала на шлях змін щодо підходів у досудовому та судовому провадженні стосовно неповнолітніх, і це допоможе забезпечити захищеність прав малолітніх і неповнолітніх осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіт про результати моніторингу судових процесів в Україні «Стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні (кримінальний аспект)». *Організація з безпеки і співробітництва в Європі* (ОБСЄ). 2021. URL : https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/488050
2. Методичні рекомендації щодо організації роботи з дітьми за методикою «Зелена кімната» для слідчих та ювенальних поліцейських. Київ, 2021. 48 с. URL : https://www.unicef.org/ukraine/media/16976/file/Green%20Room%20Methodol
3. Методичні рекомендації щодо опитування дітей у межах розслідування: метод. посіб. / автори-упоряд.: Г. Попов, І. Урумова, Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. Київ, 2021. 112 с.
4. Бочкор Н. П., Даценко О. В. «Зелені кімнати»: рекомендації до обладнання. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2012. 28 с
5. Блага А., Пархоменко П. Модель «Барнахус»: загальна характеристика і впровадження в Україні. *Збірка матеріалів із впровадження моделі «Барнахус» в Україні*. URL : https://www.unicef.org/ukraine/documents/modelbarnahus-implementation-ukraine

Олександр Длугопольський, Злата Длугопольська

МОТИВАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: ПОГЛЯД З ТОЧКИ ЗОРУ ТЕОРЕТИЧНИХ ШКІЛ

Мотивація учнів / студентів до навчання, як і мотивація персоналу компаній до ефективної роботи, є однією з ключових проблем менеджменту. Існують різні й часом полярні точки зору на проблему мотивації: Чи доцільно взагалі мотивувати тих, хто не хоче вчитися чи працювати? Чи краще орієнтуватися на мотивованих студентів і працівників? Чи мотивація матеріальними і нематеріальними засобами не підриває здорову конкуренцію в колективі на рівні школи, університету чи фірми?

Спробуємо розглянути мотивацію учнів / студентів до вивчення іноземних мов з позицій різних теоретичних шкіл. Значення вивчення іноземних мов за умов глобалізації та динамічної трансформації сучасного світу стає очевидним, оскільки знання інших мов відкриває нові горизонти в професійному та особистому житті. Мотивація є одним із фундаментальних чинників, що визначають успішність у процесі вивчення іноземних мов. Вона

забезпечує активність, цілеспрямованість і стійкість навчальної діяльності, впливаючи як на кількість зусиль, яких людина готова докласти, так і на якість результатів, яких вона може досягти [1].

З погляду психології навчання, мотивація є рушійною силою, яка активізує когнітивні процеси, зокрема увагу, запам'ятовування та мислення. У процесі вивчення іноземних мов вона сприяє ефективному засвоєнню нового матеріалу, формуванню мовленнєвих навичок та розвитку комунікативних здібностей. У контексті освітньої діяльності мотивація розглядається як ключова умова успішності, оскільки саме вона визначає ступінь залучення учня / студента в навчальний процес [2].

Існує безліч теорій, які забезпечують розуміння мотивації працівників та учнів, серед яких акцентуємо увагу на кількох, на наш погляд, найважливіших:

1. Теорія очікування (В. Врума), яка базується на припущенні, що чим вищу цінність учень / працівник надає результату, тим сильніше він буде мотивований до його досягнення. Чим більше зусиль учень вкладає в навчання, тим впевненіше він очікує отримати винагороду, яка відповідатиме його очікуванням [3]. У своїй теорії В. Врум аргументував т.з. ланцюг мотивації, який можна описати формулою:

МС = О х І х Ц,

де МС – мотиваційна сила, О – очікування, І – інструментальність, Ц – цінність.

Очікування (О) в рівнянні означають, що якщо працівник докладає зусиль, він очікує певного результату. Інструментальність (І) означає розуміння важливості результату, який очікується. Цінність (Ц) є тим, наскільки цінується результат, і чи цінується він узагалі [3]. У разі, якщо хоч один з елементів формули (О, І, Ц) дорівнює 0, мотивація (МС) зникає.

Теорія очікування В. Врума може бути корисною для мотивації до вивчення іноземних мов, оскільки вона акцентує увагу на важливості взаємозв'язку між зусиллями, очікуваннями і винагородами. Переваги цієї теорії включають стимулювання учнів через очікування бажаних результатів, таких як покращення знань чи досягнення конкретних цілей (наприклад, складання іспиту чи досягнення рівня володіння мовою). Однак недоліки теорії вказують на важливість урахування таких аспектів, як здатність учня до

навчання, доступність ресурсів і реалістичність поставлених цілей. Якщо учень не бачить цінності в результатах навчання або вважає завдання занадто складним, мотивація може зникнути.

2. Теорія ієрархії потреб (А. Маслоу), яка ґрунтується на тому, що мотивувальні потреби поділяються на 5 груп [4] – фізіологічні, безпекові, приналежності, самоповаги, самоактуалізації.

Залежно від конкретної ситуації мотивація до вивчення іноземної мови може одночасно охоплювати кілька рівнів ієрархії А. Маслоу:

– потреби в самоактуалізації (вищий рівень), коли людина прагне оволодіти іноземною мовою для особистісного розвитку, реалізації творчих і професійних амбіцій або досягнення потенціалу;

– потреби в самоповазі (четвертий рівень), коли вивчення мови стає засобом отримання статусу, визнання чи підвищення самооцінки (наприклад, через досягнення успіхів у професійній діяльності або спілкуванні з іноземцями);

– соціальні потреби чи потреби приналежності (третій рівень), коли оволодіння мовою може допомогти встановлювати соціальні зв’язки, спілкуватися з людьми іншої культури, будувати дружні чи професійні відносини;

– безпекові потреби (другий рівень), коли вивчення іноземної мови бути пов’язане з пошуком безпеки, – наприклад, для адаптації в іншій країні (міграція через війну або політичні переслідування), де ця мова є офіційною, або забезпечення стабільного працевлаштування за кордоном (міграція через економічні чинники);

– фізіологічні потреби (перший рівень), коли вивчення мов є інструментом забезпечення базового виживання – наприклад, для отримання їжі чи житла в іншій країні.

3. Двофакторна теорія мотивації (Ф. Герцберга), яка базується на врахуванні двох великих категорій потреб (гігієнічні чинники та мотивувальні чинники) [5].

Застосування двофакторної теорії мотивації до вивчення іноземних мов дозволяє пояснити, як гігієнічні та мотивувальні чинники впливають на успіх і задоволення від самого процесу навчання. Так, гігієнічні чинники створюють

базу для комфортного навчального процесу, адже їх відсутність може викликати демотивацію: 1) доступ до якісних підручників, онлайн-курсів, словників; 2) комфортна навчальна атмосфера; 3) позитивне спілкування, взаємоповага, уникнення конфліктів; 4) зрозуміла і чітка структура занять, доступність консультацій та зворотного зв'язку від викладача. Якщо, наприклад, учень не має доступу до потрібних матеріалів або в аудиторії панує хаос, це викликає розчарування та небажання вчитися. Натомість мотивувальні чинники спонукають до активного і тривалого вивчення мови, підвищуючи інтерес і віддання: 1) уміння використовувати нові слова чи граматику в реальних життєвих ситуаціях за кордоном, успіхи в складанні іспитів; 2) похвала від викладача, схвалення друзів чи колег, отримання сертифікатів; 3) участь у дискусіях, перегляд фільмів іноземною мовою; 4) усвідомлення факту, що знання мови допоможе знайти роботу, подорожувати чи спілкуватися з іноземцями. Якщо, наприклад, існує реальна можливість отримання міжнародного сертифіката або кар'єрного підвищення, це може стимулювати учнів до наполегливого навчання.

4. Теорія X, Y (Д. МакГрегора) та теорія Z (В. Оучі), які наголошують на тому, що якщо одні працівники X для стимулювання їх продуктивної роботи потребують пильного нагляду від керівництва, то інші Y є амбітними, мають внутрішні стимули, прагнуть взяти на себе більше відповідальності, здійснювати самоконтроль і самоврядування, а група Z поєднує в собі прагнення людини до знаходження в колективі, а також її індивідуалістичні риси [6]. Застосування принципів теорії Z може допомогти в навчанні створити середовище для вивчення іноземної мови, яке підтримує колективізм, забезпечує стабільність і надає учням відчуття підтримки та впевненості на довгостроковій основі.

Загалом мотивація також пов'язана з емоційним станом учня / студента. Позитивні емоції, такі як радість від досягнення результатів або задоволення від самого процесу навчання, посилюють мотивацію. І навпаки – страх перед помилками, негативний досвід або надмірні вимоги можуть знижувати зацікавленість і продуктивність. Тому важливо в навчанні не налаштовувати себе на негатив і не боятися пробувати нове.

Ураховуючи важливість мотивації у вивченні іноземних мов, учителі та викладачі мають створювати сприятливе навчальне середовище, яке підтримує позитивне ставлення учнів до навчання, знижує рівень стресу та стимулює прагнення до саморозвитку. Такий підхід дозволяє максимально розкрити потенціал учнів / студентів і підвищити ефективність освітнього процесу в школі чи університеті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Томашевська А.Ю. Розвиток мотивації до вивчення іноземної мови у студента-медика як джерело професійного удосконалення. *Інноваціна педагогіка*. 2022. №45. С. 213-216. URL : https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/45.44
2. Калинюк Н., Лемешко О., Хмельницький Б. Розвиток навчальної мотивації курсантів до вивчення іноземної мови. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія педагогічні науки*. 2022. №28(1). С. 74-89. URL : https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v28i1.957
3. Зосим М. Теорія очікування Врума (Vroom's Expectancy Theory). 2023. URL : https://www.maxzosim.com/vrooms-expectancy-theory
4. Зосим М. Теорія ієрархії потреб Маслоу (Піраміда Маслоу). 2023. URL : https://www.maxzosim.com/maslows-hierarchy-of-needs/
5. Зосим М. Теорія мотивації Герцберга. 2020. URL : https://www.maxzosim.com/teoria-motivatsii-giertsbergha/
6. Зосим М. Теорія X, Y (Макгрегора) та Z (Оучи). 2022. URL : https://www.maxzosim.com/teoria-x-y-makgregora-ta-z-ouchi/

Леся Лебедик

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНОГО ПСИХОЛОГА ЩОДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ

Сучасні стратегії діяльності шкільного психолога щодо формування в учнівської молоді професійних ціннісних орієнтацій визначаються спрямованістю сучасної освіти на підготовку особистості, здатної до самореалізації, самовизначення та відповідального вибору професійного шляху. У цьому процесі важливу роль відіграє шкільний психолог, який використовує сучасні стратегії формування професійних ціннісних орієнтацій учнів.

Спираючись на попередні наші дослідження з Д. Абрамовим, Т. Безручко, О. Блохою і В. Стрельніковим (напр., [1–3]), з'ясуємо психолого-педагогічні основи професійного самовизначення учнів, усвідомлюючи, що формування професійних ціннісних орієнтацій відбувається в узаємодії особистісних і соціальних чинників, важливим є розуміння учнями власних інтересів, здібностей, можливостей і професійних вимог.

Основними стратегіями діяльності шкільного психолога щодо формування в учнівської молоді професійних ціннісних орієнтацій є діагностична, консультативна, корекційно-розвивальна, освітня стратегії, стратегія його взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу.

Діагностична стратегія полягає у використанні тестів професійних інтересів (наприклад, методики Голланда, тесту Клімова, анкет професійної спрямованості тощо); аналізі особистісних якостей та їх відповідності професійному вибору; оцінці рівня мотивації до навчання та професійного розвитку. Ця діагностична стратегія визначається напрямами діагностичної діяльності шкільного психолога, зокрема: виявленням інтересів, нахилів та здібностей учнів за допомогою тестування, анкетування та спостереження; аналізі психологічних особливостей школярів, які впливають на їхню професійну орієнтацію; оцінюванням рівня мотивації до професійного самовизначення.

Консультативна стратегія діяльності шкільного психолога щодо формування в учнівської молоді професійних ціннісних орієнтацій включає індивідуальне та групове консультування учнів щодо вибору професійного шляху; взаємодію з батьками для роз'яснення важливості самостійного вибору професії учнем; організацію зустрічей з фахівцями різних сфер для ознайомлення учнів з реальними вимогами до професійної діяльності. У свою чергу, консультативна діяльність шкільного психолога включає: індивідуальні та групові консультації щодо вибору професії, що відповідає особистісним якостям учня; співпрацю з батьками для формування адекватного уявлення про професійні перспективи дитини; надання рекомендацій педагогам щодо інтеграції елементів професійної орієнтації в навчальний процес.

Корекційно-розвивальна стратегія діяльності шкільного психолога щодо формування в учнівської молоді професійних ціннісних орієнтацій передбачає

використання тренінгів з розвитку soft skills, необхідних у професійній діяльності; організацію ігрових ситуацій і симуляційних вправ для розвитку навичок ухвалення рішень; роботу з учнями, які мають труднощі у професійному самовизначенні. Ця стратегія також базується на змісті корекційної та розвивальної роботи шкільного психолога: використанні психотехнік для зниження тривожності, пов'язаної з вибором професії; формуванні впевненості у власних силах шляхом залучення до проєктної діяльності; розвитку саморефлексії та критичного мислення, необхідних для усвідомленого вибору професійної траєкторії.

Освітню стратегію діяльності шкільного психолога щодо формування в учнівської молоді професійних ціннісних орієнтацій становить: проведення інформаційних заходів щодо ринку праці, перспективних напрямів професійної діяльності; включення тематики професійного самовизначення до шкільної освітньої програми; організація екскурсій на підприємства та зустрічей з представниками професійної спільноти. Просвітницька діяльність шкільного психолога передбачає проведення ним тренінгів та семінарів, спрямованих на усвідомлення учнями власних здібностей та можливостей; організацію заходів, які знайомлять молодь із різними професіями, зокрема зустрічі з представниками професійних сфер; інформування учнів про сучасні тенденції ринку праці та вимоги до фахівців у різних галузях.

Важливе значення має стратегія взаємодії шкільного психолога з іншими учасниками освітнього процесу, зокрема: співпраця з педагогами для впровадження елементів професійної орієнтації у навчальний процес; взаємодія з батьками для підтримки професійного самовизначення учнів; спільна робота з представниками бізнесу, університетів та освітніх центрів. Також співпраця шкільного психолога з іншими суб'єктами освітнього процесу передбачає взаємодію з адміністрацією школи для інтеграції профорієнтаційної роботи у навчально-виховний процес, координацію діяльності з громадськими організаціями, підприємствами та закладами професійної освіти для надання учням реального уявлення про професійне середовище.

Отже, сучасні стратегії діяльності шкільного психолога сприяють усвідомленню учнями власних професійних орієнтацій, формуванню відповідальності за свій вибір і успішній адаптації до змінних умов

професійного середовища. Використання інтегрованого підходу, що поєднує діагностичну, консультативну, корекційно-розвивальну та освітню стратегії, є необхідною умовою ефективної профорієнтаційної роботи у школах. Роль шкільного психолога у формуванні професійних ціннісних орієнтацій учнів є багатогранною. Вона охоплює діагностичну, консультативну, просвітницьку, корекційну діяльність та співпрацю з усіма учасниками освітнього процесу. Комплексний підхід дозволяє учням усвідомлено підійти до вибору професії, розкрити власний потенціал та адаптуватися до вимог сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абрамов Д. О., Лебедик Л. В. Роль педагога закладу позашкільної освіти у формуванні в учнівської молоді професійних ціннісних орієнтацій в умовах війни. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку* : тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 листоп. 2023 р., м. Лубни). Полтава; Лубни; Миргород, 2023. С. 22–25.
2. Лебедик Л. В., Блоха О. М. Використання арт-терапевтичних методів у психокорекційній роботі в умовах воєнного стану. *Психологія і соціальна робота у XXI столітті* : зб. наук. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. форуму (20-22 листоп. 2024 р., м. Полтава). Полтава, 2024. 531 с. С. 132–135.
3. Стрельніков В. Ю., Лебедик Л. В. Розвиток в особистості пізнавального і професійного інтересів під час вивчення педагогічних дисциплін. *Досягнення сучасної психологічної науки та практики*: Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених: тези доповідей / за заг. ред. проф. О. В. Бацилєвої. Вінниця, 2020. 132 с. С. 98–102.

Тетяна Малахова

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ПРОФЕСІЙНУ РЕАЛІЗАЦІЮ КЕРІВНИКА В СУЧАСНОМУ ОРГАНІЗАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасній системі управління емоційна складова діяльності керівника набуває дедалі більшого значення. Швидкоплинні зміни в організаціях, зростання конкуренції та трансформації форм зайнятості вимагають від лідера володіння не лише професійно-галузевими компетенціями, а й розвиненими комунікативними та соціально-психологічними навичками. Емоційний інтелект (EI), що визначається як інтегральний показник здатності усвідомлювати, аналізувати та регулювати власні емоції і емоції оточуючих, стає критично важливим чинником успішної професійної реалізації керівника [1].

У науковій літературі існує декілька підходів до трактування емоційного інтелекту. Згідно з моделлю Д. Ґоулмана (Ґоулман, Бояціс, Маккі, 2020) ЕІ складається з п’яти ключових компонентів – самоусвідомлення, саморегуляції, мотивації, емпатії і соціальних навичок. Із позицій же Р. Бар-Она емоційний інтелект розглядається як система «емоційно-соціальних» компетентностей, що визначають загальний рівень адаптивності індивіда [2]. Також Меєр, Саловей і Карузо (Mayer, Salovey & Caruso) пропонують так звану модель здібностей (ability model), яка акцентує увагу на процесуальному вимірі ЕІ та вивчає чотири рівні – сприйняття, використання, розуміння й управління емоціями.

Вибір певної моделі впливає на методи оцінювання ЕІ. Найчастіше згадуються такі опитувальники, як MSCEIT, EQ-i (Bar-On) та самооцінні шкали Ґоулмана. Водночас у багатьох наукових роботах підкреслюється складність валідного й надійного вимірювання ЕІ, оскільки цей конструкт багатовимірний і містить як когнітивні, так і афективні компоненти (Mayer, Salovey & Caruso; Boyatzis, McKee & Johnston).

У практичному вимірі дослідження ЕІ стало надзвичайно популярним, оскільки виявилося, що високі показники емоційного інтелекту в керівників корелюють із кращою організаційною ефективністю, здатністю впроваджувати зміни та створювати позитивний клімат у колективі. У часи швидких змін, що характеризуються невизначеністю, здатність лідера керувати власними емоціями та емоційними реакціями працівників стає додатковою конкурентною перевагою.

Високий рівень ЕІ унеможливлює імпульсивне реагування на стресові чинники й зменшує ризик емоційно забарвлених, суб’єктивно зумовлених рішень. Керівник, здатний адекватно оцінювати власні емоції, зберігає аналітичну ясність мислення та ухвалює більш виважені рішення (Mayer, Salovey & Caruso). Зокрема, це виявляється у кризових ситуаціях, коли ключовим чинником є оперативність і раціональність дій лідера.

За даними Бояціс, Маккі та Джонсон, емоційний інтелект безпосередньо впливає на лідерські якості, що виявляються у вмінні надихати команду, залучати її членів до вирішення складних завдань та налагоджувати відносини з різними групами стейкхолдерів. Лідери з високим ЕІ стимулюють

працівників бути проактивними, відкритими для зворотного зв’язку та готовими до самоосвіти.

Значна частка наукових досліджень підкреслює, що керівники з високим рівнем ЕІ здатні створювати довірчі взаємини, сприяти колективній роботі та розвивати неформальні зв’язки, які підтримують відчуття єдності в колективі. За відсутності належної емпатії або здатності відстежувати емоційні настрої підлеглих у колективі можуть накопичуватися невдоволення та конфлікти, що гальмують професійний розвиток усіх учасників процесу.

Керівник із розвиненим ЕІ здатний вчасно розпізнавати передумови конфліктних ситуацій, а також застосовувати конструктивні стратегії для зменшення напруги. До того ж уміння регулювати власні емоції захищає самого керівника від професійного вигорання, допомагає зберігати ресурсний стан, що своєю чергою позитивно впливає на ефективність управлінської діяльності [3].

Висока емоційна чуйність дозволяє керівникові вчасно помічати зміни в мотивації працівників і вживати відповідних заходів (наприклад, коригувати завдання, забезпечувати додаткові ресурси або створювати можливості для самореалізації). Такий підхід підвищує залученість персоналу та сприяє зміцненню бренда роботодавця. Крім того керівники з високим рівнем ЕІ частіше демонструють більш успішний кар’єрний розвиток, оскільки здатні підтримувати тривалі партнерські стосунки й залучати талановитих фахівців.

У багатьох зарубіжних і українських компаніях проводяться спеціалізовані тренінги, метою яких є розвиток навичок розпізнавання та регулювання емоцій, покращення комунікації, емпатійного слухання, конфліктології. До програми часто включають кейси з реальних управлінських ситуацій, ролеві ігри та мозкові штурми.

Індивідуальна взаємодія з коучем чи наставником дозволяє керівникам визначити особистісні психологічні «бар’єри» й розробити стратегії їхнього подолання. Такий підхід потребує часу й вимагає відкритості з боку керівника, проте дає змогу відчутно зміцнити навички саморефлексії та саморегуляції.

Періодичне обговорення «важких» випадків з управлінської практики (наприклад, у форматі супервізії чи груп емоційної підтримки) сприяє поглибленню усвідомлення власних емоційних станів та мотиваційних

чинників. Це може відбуватися як у рамках внутрішніх програм компанії, так і за підтримки зовнішніх консультантів.

Сучасні HR-платформи пропонують модулі для аналізу емоційного стану колективу, відстеження рівня задоволеності роботою та вчасного виявлення проблем. Такі дані дозволяють керівникові оперативніше реагувати на потенційні конфлікти та емоційні «провали» у колективі.

Зрештою впровадження програм розвитку ЕІ у багатьох організаціях ускладнюється низкою чинників. По-перше, все ще існує скептицизм щодо дієвості таких програм у колективах з традиційними стилями лідерства, орієнтованими на жорстку ієрархію та регламентацію. По-друге, обмежений бюджет або недостатня підтримка топ-менеджменту може перешкоджати запуску повноцінних тренінгових курсів чи коучингових сесій.

У перспективі дослідження можуть зосереджуватися на специфіці розвитку ЕІ в умовах дистанційної роботи (глобальний тренд, підсилений пандемією), в особливостях формування емоційних навичок у керівників різних вікових груп та оцінюванні економічних вигод від упровадження програм розвитку ЕІ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ґоулман Деніел, Бояціс Річард, Маккі Енні Емоційний інтелект лідера / пер. з англ. Валерія Глінка. 3-тє вид. Київ : Наш Формат, 2021. 288 с.
2. Бар-Он, Р. Модель Бар-Она емоційно-соціального інтелекту (ESI). Псікомета, 18 (допл.), 13–25.
3. Інноваційні стилі управління менеджерів освітніх організацій у контексті розвитку емоційного інтелекту: зв'язок з психологічними та організаційно-функціональними характеристиками організації / Л.М. Карамушка, А. О. Клочко // *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2019. № 2-3. С. 47-57.

Ігор Озерський

ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ВИДІВ ДОПОМОГИ У СФЕРІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Згідно з ч. 1 ст. 24 Закону України «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні» (далі – Закон 2025 р.) слід розрізняти такі види допомоги у сфері психічного здоров'я: 1) психосоціальна допомога; 2) психологічна

допомога; 3) психотерапія; 4) психологічна реабілітація; 5) психіатрична допомога. Отож у межах положень ч. 1 ст. 25 Закону 2025 р. під психосоціальною допомогою варто розуміти діяльність, спрямовану на задоволення психологічних і соціальних потреб людей з метою покращення якості їхнього життя через надання доступу до інформації про психічне здоров'я, розвиток навичок подолання стресу, психологічної стійкості і психологічного відновлення, підтримки, орієнтованої на зменшення почуття соціальної ізоляції, розвитку здатності до самовизначення і самозарадності.

У свою чергу психосоціальна допомога включає такі види допомоги, під час яких використовуються інформування, психологічна підтримка та/або консультування та інтервенції, спрямовані на поведінкову переорієнтацію (ч. 2 ст. 25 Закону 2025 р.). Основними видами психосоціальної допомоги є психологічна просвіта та інформування (психоедукація), перша психологічна допомога, психологічні втручання низької інтенсивності, неформальні послуги у сфері психічного здоров'я.

Щодо розуміння засад психологічної допомоги, то згідно з положеннями ч. 1 ст. 27 Закону 2025 р. остання відображена комплексом заходів, спрямованих на розвиток соціально-психологічної компетентності осіб, зняття психоемоційної напруги та гармонізацію психічного стану, розвиток психологічної стійкості та здатності до соціальної адаптації особи або групи осіб. Психологічна допомога може надаватися у формі кризового психологічного втручання, психологічного консультування, психодіагностичних, психокорекційних та відновних заходів, а також «гарячих ліній» психологічної допомоги. Ч. 2 ст. 27 Закону 2025 р. визначає кризове психологічне втручання як психологічну допомогу людині, яка перебуває у стані кризи. Кризове психологічне втручання базується на принципах короткостроковості, реалістичності кризової допомоги та потреби відновлення відчуття контролю над ситуацією.

Ч. 3 ст. 27 Закону 2025 р. розглядає психологічне консультування як консультування, що здійснюється через надання емоційної підтримки, психоедукації та оцінювання ресурсів і можливостей отримувача послуг, що допомагає ухвалити усвідомлене рішення щодо бажаних поведінкових змін; надання допомоги, спрямованої на усвідомлення впливу стрес-факторів;

розширення самоусвідомлення та підвищення психологічної компетентності; зміни ставлення до проблеми, підвищення психологічної стійкості, відповідальності, засвоєння нових моделей поведінки. Психологічне консультування проводиться з урахуванням результатів психологічної діагностики й надається особам, які перебувають у межах психологічної норми та не мають установлених розладів психічного здоров'я.

Психосоціальна допомога згідно з положеннями ч. 6 наказу Міністерства охорони здоров'я України від 13.12.2023 р., № 2118 («Перелік методів психотерапії з доведеною ефективністю») надається на основі вільного вибору та застосування надавачем психосоціальної допомоги науково обґрунтованих методів психологічної та психотерапевтичної допомоги. У разі відсутності в особи доступу до фахівців, які володіють компетенціями щодо застосування науково обґрунтованого методу психотерапії, можливим є використання психологічних втручань низької інтенсивності за наявності наукових даних про їхню ефективність.

Варто зауважити, що в Україні наразі відсутні міжнародні освітні стандарти та фахові компетенції в кожному з методів психотерапії, передбачених згаданим переліком, відповідно до затверджених європейських та міжнародних стандартів. Водночас згаданий «Перелік методів психотерапії з доведеною ефективністю» певний час лишався нормативним документом низької юридичної ваги, адже майже два роки поспіль був відірваним від чинного законодавства, і жодним чином не передбачав використання та застосування методів психотерапії на рівні закону. Слід зауважити, що Закон 2025 р., який почасти регламентує психотерапевтичну діяльність в Україні, був ухвалений лише 15 січня 2025 року. Як приклад, у Німеччині від 1998 року психотерапія та її методи визначені на рівні Закону про психотерапію.

Утім згідно з положеннями п. 1 Страсбурзької Декларації з психотерапії 1990 року психотерапія є незалежною науковою дисципліною, що, за нашими спостереженнями, має у своєму арсеналі низку наукових чи псевдонаукових методів, іноді сумнівної вірогідності, валідності та надійності. Згідно з ч.1 ст. 28 Закону 2025 р. психотерапія відображена через цілісне, свідоме та планомірне застосування науково обґрунтованих психотерапевтичних методів (методів психотерапії) з метою допомоги особам у вирішенні та подоланні

проблем психічного здоров'я, покращення якості життя, запобігання заподіяння шкоди собі або іншим особам. Більше того – у ч. 4 ст. 28 Закону 2025 р. застережено, що методи психотерапії застосовуються відповідно до наукових даних щодо їх ефективності для вирішення завдань психотерапії, інших проблем, що стосуються психічного здоров'я, згідно з галузевими стандартами та протоколами у сфері охорони психічного здоров'я, а також з урахуванням бажання особи, яка отримує психотерапію.

Водночас уважаємо помилковою позицію психологів застосовувати до клієнтів так звані «народні методи психології» чи терапії, що не унормовані в чинному законодавстві України, а є лише науковими теоріями чи вигаданими психологічними, психотерапевтичними практиками, не мають критеріїв валідності та надійності чи викликають сумніви у стороннього фахівця (експерта, знаного вченого, розробника методик). Мабуть саме тому у п. 9 ч. 3 ст. 3 Закону 2025 р. основним завданням державної політики у сфері охорони психічного здоров'я визначено запровадження та активний розвиток підходів, заснованих на стандартах і практиках, які мають наукове визнання і доказовість. У розрізі означеного, у п. 7 ч. 1 ст. 8 Закону 2025 р. охорона психічного здоров'я ґрунтується на принципах наукової обґрунтованості та доведеної ефективності – застосування тих форм, методів та засобів надання допомоги у сфері психічного здоров'я, що мають наукове підґрунтя, підтверджені даними наукових досліджень і були апробовані у практичній діяльності.

У такому разі психологу потрібно заручитися особистою згодою самого обстежуваного (клієнта), адже використання таких наукових чи псевдонаукових методів терапії є подібним до здійснення наукових дослідів (експерименту) над людиною, що прямо суперечить чинному та міжнародному законодавству. Так, за ч. 2 ст. 28 Конституції України забороняється піддавати будь-яку людину науковим, медичним або іншим дослідам без її вільної згоди. Порушення цього обмеження тягне за собою кримінальну відповідальність за ч. 1 ст. 142 КК України, у диспозиції якої саме згадані психологічні досліди над людиною. Правилами ч. 3 ст. 281 ЦК України визначено, що медичні, наукові та інші досліди можуть провадитися лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою, а у ст. 45 Основ законодавства України

про охорону здоров’я, виписано: застосування медико-біологічних експериментів на людях допускається із суспільно корисною метою за умови їх наукової обгрунтованості, переваги можливого успіху над ризиком спричинення тяжких наслідків для здоров’я або життя, гласності застосування експерименту, повної інформованості й вільної згоди повнолітньої дієздатної фізичної особи, яка підлягає експерименту, щодо вимог його застосування.

Забороняється також проведення науково-дослідного, а також терапевтичного експерименту на людях, захворювання яких не має безпосереднього зв’язку з правосудною метою. «Повага до правоздатності людини і її вільної інформованої згоди, підтримка у прийнятті рішень щодо надання допомоги, наскільки це можливо, а також неприпустимості застосування примусу при прийнятті рішень щодо надання допомоги у сфері психічного здоров’я» згідно п. 9 ч. 1 ст. 8 Закону 2025 р. є основним принципом охорони психічного здоров’я. Також згідно з п. 13 ч. 1 ст. 6 згаданого Закону, окремим напрямком охорони психічного здоров’я визначено охорону психічного здоров’я осіб, які притягуються до адміністративної або кримінальної відповідальності;

Також сюди варто віднести застереження вимог Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини, а саме: «будь-яке втручання у сферу здоров’я, включаючи наукові дослідження, повинно здійснюватися згідно із відповідними професійними обов'язками та стандартами» (ст. 4); «будь-яке втручання у сферу здоров'я може здійснюватися тільки після добровільної та свідомої згоди на нього відповідної особи. Такій особі заздалегідь надається відповідна інформація про мету і характер втручання, а також про його наслідки та ризики. Відповідна особа в будь-який час може безперешкодно відкликати свою згоду» (ст. 5). І наостанок варто навести положення п. 3.1 розділу 3 «Етичного кодексу психолога» (1990 р.), де визначено, що психологи суворо додержуються принципу добровільної участі клієнта в обстеженнях та утримуються від непотрібних лікувань.

Віктор Стрельніков

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Позашкільна освіта відіграє ключову роль у всебічному розвитку дітей та молоді, формуванні їхніх соціальних і професійних компетентностей. В умовах війни в Україні, динамічних соціально-економічних змін, цифрової трансформації та глобалізаційних процесів виникає потреба реформування системи позашкільної освіти, яка має серйозні проблеми, однак водночас демонструє значну адаптивність. У цій роботі, спираючись на дослідження І. Бабенко, А. Барбінової, Л. Ворони, Л. Хоменко [1], Л. Лебедик [2], попередні наші спільні напрацювання з Л. Лебедик [3 та ін.], розглянемо основні тенденції розвитку позашкільної освіти та стратегії її подальшого реформування в умовах воєнних дій.

До основних тенденцій розвитку позашкільної освіти відносимо: 1) інтеграцію формальної та неформальної освіти (поєднання традиційного навчання з сучасними технологіями, упровадження дуальної освіти); 2) орієнтацію на компетентнісний підхід (розвиток soft skills та hard skills, створення індивідуальних освітніх траєкторій); 3) діджиталізацію освітнього процесу (використання EdTech, платформ дистанційного навчання, VR/AR-технологій); 4) партнерство з громадськими організаціями та бізнесом (створення освітніх кластерів, залучення меценатів, спонсорів); 5) розвиток інклюзивної освіти (створення рівного доступу до позашкільної освіти для дітей з особливими освітніми потребами).

У сучасних умовах війни відбувається адаптація закладів позашкільної освіти, запроваджуються інновації в освітньому процесі, зокрема: 1) перехід на дистанційні та змішані форми навчання: активне використання онлайн-платформ для забезпечення безперервності освітнього процесу; 2) упровадження психологічної підтримки: створення спеціалізованих програм для дітей, що пережили травматичні події; 3) зміна змісту освітніх програм: посилення патріотичного виховання, інтеграція тем безпеки, виживання, першої медичної допомоги.

Серед стратегій реформування позашкільної освіти виділимо: 1) стратегію інноваційного розвитку – запровадження STEAM-освіти, цифрових лабораторій, проєктного навчання; 2) стратегію соціального партнерства – активна взаємодія із закладами формальної освіти, роботодавцями, волонтерськими організаціями; 3) стратегію індивідуалізації навчання – гнучкі освітні маршрути, адаптація програм до потреб учнів; 4) стратегію міжнародної співпраці – обмін досвідом, участь у міжнародних грантових програмах, онлайн-освіта без кордонів; 5) стратегію фінансової сталості – диверсифікація джерел фінансування, залучення грантів, державно-приватне партнерство.

Важливою є державна підтримка закладів позашкільної освіти та міжнародні ініціативи: 1) фінансова допомога та грантові програми: залучення міжнародних фондів, урядових ініціатив для підтримки позашкільних закладів; 2) програми для інтеграції внутрішньо переміщених осіб: створення можливостей для дітей-переселенців продовжити заняття у нових громадах; 3) підвищення ролі волонтерських ініціатив: активна участь громадських організацій у забезпеченні роботи позашкільних закладів.

Вбачаємо такі подальші перспективи розвитку системи позашкільної освіти є: 1) модернізація інфраструктури: відновлення зруйнованих закладів, оснащення новими технологіями; 2) розширення доступу до дистанційної освіти: розробка гнучких програм навчання; 3) посилення кадрової політики: підвищення мотивації педагогів, навчання нових підходів до роботи в умовах криз; 4) зміцнення співпраці з міжнародними партнерами: впровадження кращих практик підтримки дітей у постконфліктних умовах.

Загалом сучасні стратегії розвитку позашкільної освіти повинні забезпечити її адаптивність до змін, відповідність потребам суспільства та особистості. Головним пріоритетом має стати якість освіти, інклюзивність та орієнтація на розвиток майбутніх компетенцій дітей та молоді.

Незважаючи на значні виклики, пов’язані з війною в Україні, позашкільна освіта в Україні продовжує розвиватися, адаптуючись до несприятливих умов. Завдяки використанню інноваційних підходів, підтримці держави та міжнародних організацій, ця сфера зберігає свою значущість для

дітей та молоді. Подальше реформування, розвиток дистанційних форматів навчання та психологічна підтримка є ключовими напрямами її вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Vorona L., Babenko I., Lebedyk L., Barbinova A., Khomenko L. Development of managerial competencies of specialists of out-of-school education institutions by means of digital technologies in the conditions of distance educational inclusive environment. *Scientific Herald Uzhhorod Univ Ser Phys*. 2024. № (55). P. 1314-1323. DOI: 10.54919/physics/55.2024.131st4
2. Лебедик Л. В. Ефективні здоров'язберігаючі технології позашкільної освіти в умовах війни. *Збірник тез Міжнар. наук.-практ. симпозіуму «Освіта, наука та культура України в світі: мобільність, глобалізація, інклюзія»*, 23-24 серпня 2022 р. за заг. ред. З. П. Ленів. Львів, 2022. 391 с. С. 150–155.
3. Lesya Lebedyk, Viktor Strelnikov. Educational space of continuous education of teachers: a facilitating approach. *Educational space: post-non-classical perspectives* / Eds. Dimitrina Kamenova, Svitlana Arkhypova. Varna: Varna university of management, 2023. 261 p. P. 128–157.

Тетяна Христова, Денис Томюк

СПЕЦИФІКА ПРАВОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У сучасний період розвитку держави, що супроводжується кризовими явищами, особливої актуальності набуває питання формування духовності, моральності та правової орієнтації молодого покоління. Важливою є проблема розвитку правосвідомості та правової компетентності здобувачів вищої освіти, зокрема майбутніх учителів фізичної культури [1, с. 422]. Сфера фізичної культури та спорту в Україні нині перебуває на етапі структурних змін. Одним із ключових аспектів є рівень кадрового забезпечення діяльності спортивних організацій, що здійснюють управління процесом фізичного виховання та спортивної підготовки населення [2, с. 42]. Це зумовлює потребу підвищення якості професійної підготовки фахівців у сфері фізичної культури, які працюватимуть в умовах ринкової економіки.

Сучасний учитель фізичної культури має відповідати високим вимогам професіоналізму, що передбачає наявність належної правової підготовки. Вона забезпечує майбутнього фахівця комплексом правових компетентностей, необхідних для здійснення професійної діяльності [3, с. 37]. Правова

компетентність стає важливою складовою професійного становлення та є запорукою конкурентоспроможності фахівця в галузі фізичної культури. Особлива роль у вирішенні актуальних завдань фізичного виховання і спорту відводиться педагогам, які мають високий рівень правової компетентності та відповідну підготовку для ефективного виконання професійних обов'язків у сферах освітньо-виховної, оздоровчої та тренувальної діяльності. Такий підхід є надзвичайно важливим у контексті розвитку правового забезпечення всіх сфер суспільного життя в Україні [4, с. 208].

Дослідження, присвячені правовій підготовці та правовій культурі майбутніх учителів [1; 5], а також складний процес формування їхньої правової компетентності [3] не відображають змісту цих категорій у контексті конкретної професійної діяльності. Лише поодинокі наукові публікації розглядають питання формування правової культури майбутніх фахівців фізичної культури, а також спеціалістів у сфері адаптивної фізичної культури, спорту та туризму [3; 4]. Це зумовлює актуальність дослідження процесу формування правової компетентності в контексті професійної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури.

Метою дослідження є обґрунтування ефективності моделі правової підготовки майбутніх фахівців у сфері фізичної культури.

Правове забезпечення професійної діяльності спеціалістів фізичної культури може реалізовуватися на різних рівнях із використанням широкого спектра методів і засобів [6, с. 18]. Водночас основою такої діяльності є рівень компетентності фахівця, його готовність до здійснення навчально-тренувального, виховного та управлінського процесів відповідно до чинних правових норм. Аналіз наукової літератури [2; 6] засвідчує, що ефективність професійної діяльності визначається не лише наявністю спеціальних знань, умінь і навичок, а й рівнем правової культури спеціаліста. Важливим чинником є здатність фахівця реалізовувати специфічні професійні функції через систему правових імперативів, що сформувалися на певному етапі суспільного розвитку. Правове виховання і правова освіта майбутніх учителів фізичної культури мають здійснюватися в системі освіти не в результаті окремих заходів, лекцій, а як щоденна практика будування і регулювання взаємин між усіма учасниками процесу, як повсякденний досвід їх правового поводження в

будь-яких ситуаціях. Правове забезпечення професійної діяльності фахівця фізичної культури будується на засадах його компетентності й готовності до навчально-педагогічної діяльності з дотриманням правових норм.

Діагностичні тести дозволили визначити рівень підготовленості вчителів фізичної культури та здобувачів вищої освіти за спеціальністю 014.11 Середня освіта (фізична культура) до здійснення правового супроводу педагогічної діяльності. Результати дослідження засвідчили, що жоден із першокурсників не досяг високого або достатнього рівня правової підготовки. Лише у 4,5% респондентів зафіксовано середній рівень, тоді як у 95,5% він виявився низьким. Серед здобувачів четвертого курсу 75,2% мали низький рівень підготовленості до правового супроводу, 17,5% – середній, а 7,3% – достатній, тоді як високий рівень готовності не було виявлено жодного разу.

Учителі фізичної культури, які працюють у закладах загальної середньої освіти, також продемонстрували недостатній рівень правової підготовки: у 62,7% опитаних він виявився низьким, у 33,3% – середнім, а лише 4% респондентів досягли достатнього рівня; високий рівень компетентності не було зафіксовано жодного разу.

Низькі показники констатувального експерименту та недостатня розробленість зазначеної проблематики зумовили потребу створення узагальненої моделі системи підготовки майбутніх учителів фізичної культури до правового супроводу професійної діяльності. Основну увагу в межах цієї моделі зосереджено на взаємодії всіх її складових (мети, завдань, принципів, методів, форм, педагогічних і соціально-правових умов, структурних ланок, етапів, критеріїв та рівнів готовності) задля досягнення кінцевої мети – забезпечення належного рівня правової підготовки здобувачів вищої освіти у сфері фізичної культури.

Ключовим принципом запропонованої моделі є системний підхід до структурування освітнього процесу, що базується на закономірностях і провідних принципах навчання. Це передбачає свідомий та науково обґрунтований вибір оптимальних форм і методів організації освітнього процесу не лише на рівні окремого заняття, а й у межах усієї навчальної програми. Структура моделі охоплює такі компоненти, як мета, завдання, принципи, методи, форми, педагогічні умови, структурні ланки, етапи, критерії

та рівні готовності, а її кінцевим результатом є формування в майбутнього фахівця фізичної культури необхідної правової компетентності для успішної професійної діяльності. У дослідженні розглянуто особливості підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури до правового супроводу професійної діяльності. Доведено, що рівень їхньої підготовленості безпосередньо залежить від ступеня сформованості правової культури, розвиток якої зумовлюється такими дидактичними умовами:

– інтеграція в освітній процес ситуацій, що спонукає майбутніх учителів фізичної культури самостійно осмислювати зміст і засоби здійснення професійної діяльності через призму норм права;

– активне застосування інтерактивних форм навчання, які сприяють набуттю особистого досвіду у сфері регулювання взаємовідносин із соціальним середовищем на основі чинного нормативно-правового забезпечення;

– постійний моніторинг нормативно-правової бази, що регулює діяльність у сфері фізичної культури та спорту.

Для проведення експериментального дослідження було сформовано контрольну (12 осіб) та експериментальну (10 осіб) групи здобувачів вищої освіти четвертого курсу Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, які навчалися за спеціальністю 014.11 Середня освіта (фізична культура). Обидві групи мали зіставний рівень теоретичної та практичної підготовки.

Результати дослідження засвідчили відсутність високого рівня підготовленості до правового супроводу професійної діяльності як у контрольній, так і в експериментальній групах. У контрольній групі не було виявлено жодного здобувача з достатнім рівнем підготовки, тоді як в експериментальній групі цей показник становив 4,0%. Середній рівень продемонстрували 13,3% осіб контрольної групи та 24,0% експериментальної. Натомість переважна більшість учасників експерименту мала низький рівень правової підготовки: 86,7% у контрольній групі та 72,0% в експериментальній.

Проведене тестування учасників формувального педагогічного експерименту підтвердило позитивний вплив запропонованого методичного підходу до навчання майбутніх фахівців фізичної культури щодо правового супроводу їхньої професійної діяльності. Установлено, що загальна кількість

здобувачів, які досягли достатнього рівня правової підготовки, зросла на 13,3%, а середнього – на 26,7%, водночас кількість осіб із низьким рівнем правової компетентності зменшилася на 48%.

Отже, результати педагогічного експерименту підтвердили високу ефективність запропонованої системи правової підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Учасники експериментальної групи продемонстрували статистично значуще ($p<0,05$) підвищення рівня правової підготовки до професійної діяльності порівняно з контрольною групою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Христова Тетяна. Актуальні питання управління процесом у сфері фізичного виховання та спорту. *Vzdelávanie a spoločnosť II*: medzinárodný nekonferenčný zborník. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, 2017. S. 420-430.
2. Круцевич Т., Зайцева М. Інноваційні процеси у сфері підготовки та перепідготовки кадрів з фізичної культури. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2005. № 4. С. 41-44.
3. Городиський М.І. Правова освіта майбутнього вчителя: монографія / за ред. М.К. Подберезького. Київ: Науковий світ, 2001. 128 с.
4. Мальона С.Б. Правова культура як чинник професійної діяльності фахівців фізичної культури. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*: зб. наук. праць. Луцьк, 2008. Т. 1. С.207-211.
5. Іваній Ігор, Іваній Олена. Правова підготовка як умова високого професіоналізму вчителя фізичної культури. *Імідж сучасного педагога*. 2014. № 9. С. 15-17.
6. Балахнічова Г.В., Заремба Л.В. Формування професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури: навч.-метод. матеріали. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки, 2004. 82 с.

Світлана Цимбалюк

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРІОРИТЕТУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Реалізація пріоритету соціальної інклюзії у сфері вищої освіти в Україні набуває актуальності у зв'язку зі збільшенням чисельності осіб, які мають проблеми з фізичним та психічним здоров'ям унаслідок воєнних дій, що створює бар'єри для навчання здобувачів освіти й унеможливлює продовження роботи за освітою та професією для осіб, які вже раніше здобули освіту.

На сьогодні урядом і громадськими організаціями запроваджено низку програм та ініціатив щодо соціального захисту й інтеграції осіб, які постраждали внаслідок війни, зокрема військовослужбовців і внутрішньо переміщених осіб. Одну із ключових ролей у цих процесах мають відігравати заклади вищої освіти. Важливими є перепідготовка військовослужбовців й цивільного населення, психологічна допомога, навчання та допомога в започаткуванні свого бізнесу й інтеграції у ринок праці.

Останніми роками з'явилася низка міжнародних і національних ініціатив щодо імплементації пріоритету соціальної інклюзії в академічне середовище. Серед пріоритетів розвитку вищої освіти до 2030 року для країн, що входять до Європейського простору вищої освіти, визначених Римським Міністерським Комюніке – інклюзивність, що передбачає рівноправний доступ кожного, хто навчається, до вищої освіти й отримання повної підтримки в завершенні свого навчання та підготовки [1].

Головною метою Європейського простору вищої освіти є побудова більш стійких та інклюзивних національних систем освіти і навчання. Для того, щоб зробити систему вищої освіти інклюзивною, потрібно створити належні умови для успішного навчання здобувачів різного походження. Це виходить за межі питання надання фінансової підтримки соціально незахищеним групам. Для того, щоб здобувачі, які вступають і закінчують європейські заклади, відображали різноманітність населення Європи, слід цілеспрямовано покращувати показники доступу та завершення навчання для соціально незахищених і недостатньо представлених груп населення [2].

До пріоритетів розвитку вищої освіти, визначених Стратегією розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки, належать інклюзивність, доступність, рівність і різноманітність [3]. З-поміж п'яти стратегічних цілей дві пов'язані з реалізацією пріоритету соціальної інклюзії – забезпеченням якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних верств населення; ефективністю управління в системі вищої освіти, що є соціально відповідальною [3].

Традиційно поняття «інклюзія» охоплювало осіб з особливими потребами. Останніми роками погляд різних міжнародних організації та дослідників системи освіти змінився, й інклюзія стосується залучення всіх

здобувачів незалежно від їхніх характеристик. Інклюзивна освіта сприяє визнанню потреби працювати над створенням «закладів для всіх», які поважають відмінності, підтримують навчання та реагують на індивідуальні потреби [4].

Головне завдання інклюзії в освіті – не залишити без уваги жодного здобувача. Інклюзивна освіта має на меті забезпечити реалізацію кожною людиною свого права на доступ до якісної освіти впродовж життя. Інклюзивний підхід до освіти означає, що потреби кожної людини беруться до уваги. Інклюзивна освіта спрямована на виявлення всіх бар'єрів на шляху до освіти та їх усунення й охоплює все – від освітніх програм до дидактики та викладання [5].

Серед основних характеристик інклюзивної освіти, виокремлених UNICEF, – зміна системи під здобувача, а не здобувача під систему, оскільки проблема виключення полягає в системі, а не в людині чи її особливостях [6].

Проєктом OECD «Освіта для інклюзивних суспільств» передбачено шість основних вимірів соціальної інклюзії: міграція; етнічні групи, національні меншини та корінні народи; гендер; гендерна ідентичність та сексуальна орієнтація; особливі освітні потреби та обдарованість. Проєкт визначає два узагальнені чинники, які можуть спричиняти відмінності в освітніх результатах та впливати на інклюзивність освітніх систем, соціально-економічний статус та географічне розташування здобувачів [7].

У зв'язку з цим імплементація пріоритету соціальної інклюзії в академічному середовищі передбачає створення умов для справедливого представництва в закладах здобувачів із різним походженням, що охоплює соціальні, економічні, етнічні, гендерні, вікові, фізичні характеристики.

Мінімальні стандарти інклюзивної освіти Міжвідомчої мережі з питань освіти в умовах надзвичайних ситуацій, які визначають ключові дії та підвищують якість освіти, охоплюють п'ять сфер:

– базові стандарти (участь громади, ресурси, координація, оцінювання, стратегії реагування, моніторинг і оцінювання);

– доступ й освітнє середовище (рівний доступ, захист і добробут, інфраструктура та послуги);

– викладання й навчання (навчальні програми, підтримка професійного розвитку, викладання і освітні процеси, оцінювання освітнього процесу);

– викладачі та інші працівники освіти (добір, умови праці, підтримка та нагляд);

– політика в галузі освіти (законодавство та формування політики, планування та реалізація політики в галузі освіти) [8].

Проведене автором експертне опитування засвідчило, що до найбільш значущих індикаторів соціальної інклюзії, на думку експертів, належать:

– наявність інклюзивного безбар'єрного освітнього простору;

– наявність адаптованих навчальних матеріалів та допоміжних пристроїв для надання освітніх послуг для осіб з особливими освітніми потребами;

– наявність системи грантів, стипендій, кредитів на навчання для соціально незахищених здобувачів;

– надання можливостей побудови індивідуальних освітніх траєкторій з урахуванням досвіду та потреб здобувачів;

– наявність відповідальної посадової особи за реалізацію інклюзивної освіти;

– проведення заходів з імплементації інклюзивної політики та протидії булінгу;

– залучення органів студентського самоврядування до заходів із імплементації інклюзивної політики;

– використання гнучких форм навчання (онлайн, асинхронне, дистанційне тощо);

– подання викладачами інформації різними способами, зважаючи на культурне, соціально-економічне становище та інші види різноманітності здобувачів;

– надання здобувачам можливості демонструвати знання та навички у різний спосіб;

– використання спеціальних засобів, технологій, зокрема цифрових для здобувачів з особливими освітніми потребами;

– надання психологічної допомоги здобувачам, які її потребують.

Отже, актуальність реалізації пріоритету соціальної інклюзії зумовлена низкою зовнішніх і внутрішніх чинників, які впливають на діяльність закладів

освіти. Із метою реалізації пріоритету соціальної інклюзії в закладах вищої освіти важливою є розробка стратегій розвитку на засадах інклюзивності, рівності, різноманітності. Із-поміж напрямків реалізації пріоритету соціальної інклюзії в академічному середовищі – створення можливостей здобуття освіти протягом усього життя, надання широких можливостей побудови індивідуальних освітніх траєкторій з метою врахування потреб різноманітного контингенту здобувачів, створення інклюзивного безбар'єрного освітнього простору, квотування бюджетних місць для здобувачів із соціально незахищених груп населення, надання рівного доступу для участі в програмах міжнародної академічної мобільності. Важливим напрямком є формування інклюзивної культури в академічному середовищі, що потребує включення до програм професійного розвитку науково-педагогічних працівників модулів з інклюзивної педагогіки, проведення воркшопів, тренінгів, конференцій з проблем соціальної інклюзії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Rome Ministerial Communiqué, 19 November 2020. URL: https://ehea2020rome.it/pages/documents.
2. European Education Area. Inclusive and connected higher education. URL: https://education.ec.europa.eu/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education.
3. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/04/15/VO.plan.2022-2032/Stratehiya.rozv.VO-23.02.22.pdf.
4. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. UNESCO. 1994. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427.
5. Global Education Monitoring Report 2020: Inclusion and education: All means all. UNESCO. 2020. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373718.
6. Conceptualizing Inclusive Education and Contextualizing it within the UNICEF Mission. UNICEF. 2014. URL: https://www.unicef.org/eca/sites/unicef.org.eca/files/IE_Webinar_Booklet_1_0.pdf.
7. Education for Inclusive Societies Project. OECD. URL: https://www.oecd.org/education/strength-through-diversity/.
8. A Guide to Inclusive Education. Inter-agency Network for Education in Emergencies. 2023. URL: https://reliefweb.int/report/world/guide-inclusive-education-2023?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw4MSzBhC8ARIsAPFOuy_WGFmsTwU1QLsUrZ2XYfPJrIWOjkYa_PGOkji8KS9p58Y9j6u5_vQ8aAkUfEALw_wcB.

Alona Yurzhenko, Olena Kononova, Yuliia Bevzenko

CONTINUOUS PROFESSIONAL DEVELOPMENT AS A KEY TO IMPROVING MARITIME ENGLISH TEACHING EFFECTIVENESS

Continuing education allows teachers to stay updated with the latest teaching methods, technologies, and educational research. We believe it's very important nowadays, especially in Ukraine in the conditions of martial law.

The objective of our research is to analyze the effective ways of continuous professional development for Maritime English teachers.

We can use such research methods for investigating the role of continuous professional development for Maritime English teachers while e-learning:

- surveys (to gather information on their current professional development practices, challenges they face, and their perceived effectiveness of different development activities);

- interviews (to gain a deeper understanding of the specific needs and areas for improvement in terms of language instruction effectiveness);

- observational studies (to assess their teaching methods, interactions with students, and use of language instruction techniques. This can provide valuable insights into the effectiveness of their current practices);

- case studies (conducting in-depth case studies of Maritime English teachers who have undergone specific professional development activities to assess the impact on their teaching effectiveness and student learning outcomes [1].

- literature review (to identify best practices and potential strategies that could be adapted for Maritime English teachers);

- quantitative analysis (using quantitative methods such as surveys and pre/post-test assessments to measure the impact of professional development activities on language instruction effectiveness).

These research methods can help shed light on the importance of continuous professional development for Maritime English teachers and how it can enhance their language instruction effectiveness in a maritime context. By choosing the appropriate research methods and considering the specific context of Maritime English teaching, you can conduct a valuable study that contributes to the

understanding of how continuous professional development can enhance the effectiveness of Maritime English teachers.

Teachers can find advanced training courses at universities, online platforms, and professional development organizations. Some popular options include Coursera, edX, Udemy, and LinkedIn Learning. Additionally, many universities offer graduate programs or certificates specifically designed for teacher professional development. They can also investigate workshops, conferences, and webinars organized by educational associations and institutions.

Prometheus is the leading online education platform in Ukraine, offering a wide range of courses for teachers, including:

- free courses cover various topics such as pedagogy, psychology, technology in education, and subject-specific content.

- paid courses (Prometheus+): these provide in-depth learning experiences from renowned Ukrainian and international instructors.

- university courses: partnering with top Ukrainian universities, Prometheus offers online versions of their accredited courses for teachers.

- special programs: initiatives like "Design Thinking for Leading and Learning" help educational leaders transform their classrooms and communities [2].

Pythahor is Ukrainian online platform that offers a wide range of courses and tools for the development and support of teachers. These courses improve teaching skills and knowledge, get access to ready-made lessons, plans, notes and other materials that will help save time and prepare interesting and effective lessons. Also, get access to the electronic library with methodical and scientific materials, gives opportunity to communicate with other teachers, share experiences and get support. After the course teachers receive certificates.

Pythahor platform is a valuable resource for all teachers who want to improve their work and make education interesting and effective.

EdEra is more than just a platform; it's a comprehensive ecosystem designed to empower teachers with innovative solutions and resources. Explore a wide range of topics, from pedagogy and technology integration to subject-specific knowledge, all led by renowned experts, engage students with dynamic content, including multimedia elements, quizzes, and interactive activities. Also, foster active learning and deeper understanding through immersive experiences [3].

EdEra access and adapt ready-made lesson plans, saving valuable time and effort, stay up-to-date with the latest trends and best practices in education. This platform collaborates with leading organizations like UNICEF, UNESCO, and ministries of education to deliver impactful educational solutions. Access content and tools in multiple languages, catering to diverse audiences.

Additional platforms for teachers offer valuable resources and professional development opportunities for teachers:

Khan Academy offers free, high-quality micro-lessons and practice exercises in various subjects [4].

Edmodo is a social learning platform for teachers to connect, share resources, and collaborate [5].

Coursera provides a wide range of online courses from top universities and institutions, including some specifically designed for teachers [6].

Udemy offers a vast selection of paid and free online courses on various topics, including professional development for teachers.

Teachers Pay Teachers: a platform for teachers to share and sell their own lesson plans, activities, and other resources.

By using these resources, Maritime English teachers can not only elevate their pedagogical practices but also contribute to the broader advancement of maritime education and training.

Conducted research has shown the role of continuous professional development for Maritime English teachers, especially in the conditions of martial law in Ukraine. The findings underscore the significance of staying abreast of evolving teaching methodologies, technologies, and educational research, especially pertinent in some Ukrainian regions like south (Kherson). Through a comprehensive analysis of effective professional development strategies, including surveys, interviews, observational studies, case studies, literature reviews, and quantitative analysis, key insights have been listed. Moreover, the study shows various resources and platforms available for Maritime English teachers. From online platforms like Prometheus, Pythahor, and EdEra to renowned educational institutions and initiatives, such as Coursera, Udemy, and specialized university programs, teachers have access to diverse avenues for professional growth and development. Importantly, these platforms offer a range of courses, tools, and resources designed

to enhance teaching skills. The prospects of further research can be seen in the analysis of other tools and resources which can assists in professional development of Maritime English teachers.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Yurzhenko A. The role of gamification exercises created with the help of the Hot Potatoes program in the formation of ship engineers' communicative competence. *Scientific papers of Berdiansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*. 2019. Vol. 1. P. 387–392. DOI: https://doi.org/10.31494/2412-9208-2019-1-1-387-392 (date of access: 26.02.2024).
2. Leshchenko A., Bezlutska O. Traditional Vs Online Education In The Maritime Training System Under Covid-19 Pandemic: Comparative Analysis. *Pedagogika-Pedagogy*. 2021. Vol. 93, no. 7s. P. 86–95. DOI: https://doi.org/10.53656/ped21-7s.07trad (date of access: 26.02.2024).
3. Sharov S., Pavlenko A., Sharova T., Chorna O. Analysis of developers of online courses on Ukrainian platforms of MOOC. *International Journal of Emerging Technologies in Learning* (Online). 2021. Vol. 16, no. 5. P. 201.
4. Vidergor H. E., Ben-Amram P. Khan academy effectiveness: *The case of math secondary students' perceptions. Computers & Education*. 2020. Vol. 157. Article 103985.
5. Sefriani R., Sepriana R., Wijaya I., Radyuli P. Blended Learning with Edmodo: The Effectiveness of Statistical Learning during the COVID-19 *Pandemic*. International Journal of Evaluation and Research in Education. 2021. Vol. 10, no. 1. P. 293–299.
6. Ngo T. T. A., Tran T. T., An G. K., Nguyen P. T. Students' Perception Towards Learning Massive Open Online Courses on Coursera Platform: *Benefits and Barriers. International Journal of Emerging Technologies in Learning*. 2023. Vol. 18, no. 14.

Дмитро Абрамов, Віктор Стрельніков

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Формування професійних ціннісних орієнтацій учнівської молоді є важливим завданням сучасної освіти. Позашкільна освіта, зокрема, відіграє значну роль у цьому процесі, оскільки надає можливість для розвитку професійних інтересів, набуття практичного досвіду та усвідомлення власних кар'єрних перспектив. В умовах швидких змін на ринку праці та

диджиталізації важливо забезпечити молодь актуальними професійними навичками та професійною мотивацією.

На основі останніх публікацій вітчизняних дослідників і наших попередніх наукових досліджень [1–3] можна сформулювати основні тенденції та сучасні стратегії формування професійних ціннісних орієнтацій учнівської молоді у закладах позашкільної освіти.

Такі тенденції ми вбачаємо у: 1) компетентнісному підході – орієнтація закладів позашкільної освіти на формування не лише професійних знань, а й soft skills (комунікація, критичне мислення, командна робота); 2) гнучкості освітніх програм – адаптація навчального процесу до індивідуальних потреб учнів та тенденцій на ринку праці; 3) інтеграції освіти з практикою – залучення професіоналів із різних галузей, організація стажувань і професійних проб; 4) цифровізації освіти – використання онлайн-курсів, віртуальних лабораторій, платформ для профорієнтації; 5) формуванні соціальної відповідальності учнівської молоді, тобто, усвідомлення важливості власного професійного вибору для суспільства.

Зважаючи на виокремлені тенденції, наголосимо на таких сучасних стратегіях формування професійних ціннісних орієнтацій учнівської молоді у закладах позашкільної освіти: 1) індивідуалізація освітнього процесу – створення персоналізованих навчальних траєкторій відповідно до здібностей та інтересів учнів; 2) партнерство з бізнесом та громадськими організаціями – впровадження дуальної освіти, участь у професійних конкурсах і хакатонах; 3) проєктне навчання – виконання учнями реальних завдань і кейсів від роботодавців, розробка стартапів та соціальних ініціатив; 4) кар’єрне консультування – проведення профорієнтаційних тренінгів, коучинг-сесій та майстер-класів з успішними фахівцями; 5) менторство та наставництво – підтримка учнів досвідченими педагогами та фахівцями галузей, створення мереж професійних спільнот; 6) формування підприємницької культури – навчання основам бізнесу, фінансової грамотності, креативного мислення.

Отже, формування професійних ціннісних орієнтацій в учнівської молоді у закладах позашкільної освіти потребує інноваційного підходу, який поєднує особистісно орієнтоване навчання, сучасні технології, співпрацю з реальним сектором економіки та формування соціальної відповідальності. Позашкільні

заклади освіти відіграють важливу роль у підготовці майбутніх професіоналів, що здатні ефективно адаптуватися до викликів сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лебедик Л. В. Ефективні здоров'язберігаючі технології позашкільної освіти в умовах війни. *Збірник тез Міжнародного науково-практичного симпозіуму «Освіта, наука та культура України в світі: мобільність, глобалізація, інклюзія»*, 23-24 серпня 2022 р. за заг. ред. З. П. Ленів. Львів, 2022. С. 150–155.
2. Абрамов Д. О., Лебедик Л. В. Безпечне освітнє середовище як фактор формування в учнівської молоді професійних ціннісних орієнтацій. *Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення в умовах воєнного і повоєнного часу* : зб. наук. статей, тез доповідей та інших матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф., 01 берез. 2024 р. / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, Т. В. Магера, Ф. І. Полянський, Н. Б. Стрийвус, Г. І. Герасимчук. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2024. 463 с. С. 94–98.
3. Стрельніков В. Ю. Концептуальні засади підвищення кваліфікації педагогів закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю. *Освітній фактор*: Всеукраїнський науково-педагогічний журнал. 2022. С. 106–109. URI: http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19211

Наталя Беньковська

СПОСОБИ РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У сучасних умовах міжнародної співпраці та інтеграції України до євроатлантичної системи безпеки перед Військово-Морськими Силами Збройних Сил України (далі – ВМС ЗСУ) стоять нові проблеми. Так, одним із ключових аспектів підготовки майбутніх офіцерів є розвиток іншомовної комунікативної компетентності, що забезпечує ефективну взаємодію з військовими підрозділами країн-партнерів, участь у багатонаціональних навчаннях, виконання спільних бойових завдань і дипломатичне представництво України на міжнародній арені.

Іноземна мова, зокрема англійська, є стандартом у військових комунікаціях НАТО та міжнародних організаціях. Володіння мовою на високому рівні дозволяє офіцерам оперативно обмінюватися інформацією,

брати участь у міжнародних штабних операціях і працювати в багатонаціональному середовищі.

Метою нашого дослідження є аналіз ефективних методів і підходів до розвитку іншомовної комунікативної компетентності в майбутніх офіцерів ВМС ЗСУ, що відповідають сучасним стандартам військової освіти.

Спочатку розглянемо теоретичні основи формування іншомовної комунікативної компетентності, що визначається як здатність використовувати іноземну мову у професійній діяльності для ефективного спілкування та розв'язання професійних завдань. Вона включає:

- лінгвістичну компетентність (граматичні, лексичні та фонетичні навички);
- соціолінгвістичну компетентність (знання норм, етикету та особливостей професійного спілкування);
- стратегічну компетентність (уміння використовувати мовні та немовні засоби для досягнення комунікативних цілей);
- дискурсивну компетентність (здатність ефективно організовувати мовлення відповідно до контексту) [1, с. 114].

У військовій сфері важливою складовою також є спеціальна військова термінологія, що вимагає окремого підходу до навчання.

Отже, основними способами розвитку іншомовної комунікативної компетентності вбачаємо:

1. Інтенсивне вивчення іноземної мови в межах професійної підготовки. Одним із найефективніших способів розвитку іншомовної компетентності є поглиблене вивчення мови у військових навчальних закладах. Військові вищі навчальні заклади України поступово адаптують навчальні програми відповідно до стандартів НАТО. Ключові методики: профільноорієнтовані курси (English for Naval Officers); мовні тренінги з використанням автентичних матеріалів (інструкції НАТО, військові звіти, командні накази); адаптація навчальних планів до стандартів STANAG 6001 (вимоги НАТО щодо рівня володіння мовою у військових).

2. Комунікативний підхід у навчанні.

Сучасні методи викладання спрямовані на практичне використання мови. Науковий пошук засвідчує, що найбільш ефективними методами є: метод

занурення (Immersion Method) – проведення занять виключно англійською мовою; ситуаційні рольові ігри та моделювання бойових сценаріїв – розвиток навичок комунікації у стресових умовах; дебати та брифінги англійською мовою – розвиток аргументативного мислення та навичок ведення переговорів.

3. Співпраця з міжнародними партнерами.

Міжнародні навчання та спільні операції є важливим елементом професійної підготовки. Курсантам надається можливість: брати участь у програмах обміну з військово-морськими академіями НАТО; проходити стажування на кораблях союзників; взаємодіяти з іноземними військовими інструкторами під час навчальних тренувань.

4. Використання цифрових технологій.

Розвиток цифрових технологій значно полегшує вивчення мови. Серед ефективних методів є онлайн-платформи (Duolingo, Babbel, Rosetta Stone) для самостійного навчання; використання військових симуляторів (віртуальні тренажери для відпрацювання мовленнєвих ситуацій у бойових умовах); мобільні додатки для вивчення військової термінології (Quizlet, Anki) [2, с. 101].

5. Стажування та мовні курси за кордоном.

Один із найефективніших способів вдосконалення мовних навичок – це навчання та стажування в англомовному середовищі. ВМС ЗСУ активно співпрацюють із партнерами з НАТО у сфері мовної підготовки. Проводяться курси підвищення кваліфікації у США, Великій Британії, Польщі. Майбутні офіцери ВМС ЗСУ проходять практику на базах ВМС НАТО (наприклад, у Середземному морі чи Балтійському регіоні).

Формування іншомовної комунікативної компетентності є ключовою складовою підготовки майбутніх офіцерів ВМС ЗСУ. Володіння іноземною мовою на високому рівні забезпечує:

- ефективну взаємодію з міжнародними партнерами;
- участь у спільних військових операціях та навчаннях;
- відповідність стандартам НАТО у військовій комунікації.

Сучасні методики вивчення мови, такі як метод занурення, використання цифрових технологій, міжнародна співпраця та стажування за кордоном, значно підвищують рівень мовної підготовки курсантів. Успішна реалізація

цих методів сприятиме професійному зростанню майбутніх офіцерів та зміцненню обороноздатності України в умовах інтеграції до євроатлантичної безпекової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беньковська Н. Б. Педагогічні умови формування комунікативних навичок майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки. *Збірник наукових праць «Інноваційна педагогіка» Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій*. Видавничий дім «Гельветика», 2024. Вип. № 67 (1). С. 112 – 116.
2. Shevchenko, R., Cherniavskyi, O., Shemchuk, V., Zlobina, O., Benkovska, N., Terentieva, N. Developing information and technological competence of prospective military sailors. *Information technologies and learning tools*. Vol. 101, № 3, pp. 86–107, jun. 2024, doi: 10.33407/itlt.v101i3.5670.

Інна Білан

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Психологічні особливості професійної адаптації внутрішньо переміщених осіб у кризових умовах полягають у потребі врахування специфічних проблем, з якими зіштовхуються ці особи. До них належать емоційна нестабільність, підвищений рівень тривожності, порушення почуття безпеки, соціальна ізоляція, втрата професійного статусу або зміна сфери діяльності.

Також важливими аспектами є здатність до ресоціалізації, адаптація до нових професійних стандартів і колективів, подолання упереджень і стресу, а також відновлення мотивації до професійного розвитку. Успішна адаптація вимагає цілеспрямованої психологічної підтримки, яка включає індивідуальне і групове консультування, розвиток стресостійкості, навичок саморегуляції, формування позитивної ідентичності та зміцнення ресурсів для подолання кризових ситуацій.

Особливу увагу слід приділити розробленню методів психопрофілактики, що допомагають зменшити вплив посттравматичних чинників, стимулювати розвиток емоційного інтелекту і створити умови для професійного зростання навіть у складних життєвих обставинах.

Актуалізація особистісних ресурсів ВПО, сприяння розвитку їхньої соціальної мобільності, вирішення освітніх запитів, забезпечення умов для відновлення професійної діяльності або проходження професійного навчання, а також правова підтримка є важливими складовими процесу адаптації в кризових умовах. Професійна адаптація внутрішньо переміщених осіб значною мірою залежить від їхнього психологічного стану, мотивації та здатності до швидкого реагування на зміну життєвих обставин. Ефективна професійна адаптація ВПО вимагає інтегрованого підходу, який включає соціально-психологічну підтримку, створення сприятливих умов для навчання та роботи, а також забезпечення доступу до інформації та правових консультацій.

Проблеми соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб розглянуто в наукових публікаціях А. Голотенко, О. Зінченко, С. Лукомської, О. Михайлич, І. Музиченко, Ю. Песоцької, І. Трубавіної. Окремі аспекти адаптації та інтеграції ВПО висвітлено у статтях О. Блинової, С. Волошина, А. Грись, О. Котух, І. Тітар, О. Федоренко. Психологічні проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні відображено в наукових розвідках О. Василенко, О. Завгородньої, К. Квятковської, І. Літяги.

Увагу цих науковців здебільшого зосереджено на проблемах соціальної інтеграції та адаптації внутрішньо переміщених осіб, а також на захисті їх соціально-економічних прав. Однак питання, пов’язані із психолого-педагогічними аспектами адаптації цієї категорії осіб і надання їм кваліфікованої психологічної допомоги, досліджуються недостатньо.

Проблема внутрішньо переміщених осіб в Україні є відносно новою, оскільки вперше країна зіткнулася з нею 2014 року. Відсутність чітко визначеної термінології та концептуального апарату створює значні труднощі. Тому проведення всебічних наукових досліджень є вкрай потрібним для уточнення статусу ВПО та розроблення ефективних стратегій їхньої підтримки.

В Україні поняття «ВПО» визначено в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», згідно з яким внутрішньо переміщеною особою вважається громадянин України або іноземець, який легально проживає в Україні, але був змушений залишити свої постійне місце проживання через збройний конфлікт, окупацію, насильство або інші надзвичайні ситуації [2].

Отже, внутрішньо переміщені особи в Україні – це громадяни, які були змушені покинути свої домівки через військові дії та переселитися в інші області країни. Причиною їхньої вимушеної міграції стали бойові дії, що розпочалися на сході України 2014 року, а також повномасштабна агресія росії, що розпочалася 2022 року.

Криза є переломним етапом, який характеризується важким перехідним станом, загостренням проблем або нестабільністю. У наукових джерелах криза розглядається як явище, що може виявлятися в економічній, політичній, соціальній, психологічній та інших сферах. У психологічній літературі термін «криза» трактується як одна з форм складних життєвих ситуацій, яка може бути класифікована як кризова ситуації. Він має низку синонімів – «критичний період», «перелом», «перехід», «поворотний етап життєвого шляху», «розрив», «критична ситуація» [1, с. 9].

Життєва криза завжди супроводжується стресом і фрустрацією, оскільки пов’язана з блокуванням реалізації певних потреб, а також із конфліктом, який виникає через суттєвий розрив між реальним станом речей і бажаним. Такий розрив змушує активізувати ціннісно-смислову діяльність особистості. Криза призводить до значних змін у різних підструктурах особистості. В емоційній сфері відбувається переоцінка ставлення до свого життя. Це може супроводжуватися психологічним дискомфортом, зростанням тривожності, зниженням вольових якостей та зміною значущості певних стимулів. Також знижується ефективність когнітивних процесів, таких як пам’ять, увага та мислення, змінюється сприйняття себе і власного життєвого шляху.

У період кризи можуть руйнуватися старі звички й навички, поступаючись місцем новим, які формуються в процесі подолання кризи. Також змінюються цінності, інтереси, ідеали та переконання, а разом із ними – ставлення до майбутнього, смисл і цілісність життя. Виникає порушення гармонії між свідомістю і реальним буттям, що змушує переосмислювати власну роль у світі. Відбуваються глибинні трансформації у сприйнятті власного «Я», що вимагає адаптації до нових умов і перегляду життєвих настанов.

Психологічне подолання в широкому сенсі охоплює всі види взаємодії особистості із завданнями зовнішнього або внутрішнього характеру. Це можуть

бути спроби впоратися із труднощами, послабити їхній вплив, пристосуватися або уникнути вимог проблемної ситуації. На характер психологічного подолання впливають як зовнішні умови, що визначають специфіку самої ситуації, так і внутрішні чинники, які відображають психологічні особливості особистості. Саме ця комплексність відрізняє подолання від простого пристосування до обставин.

Успішність адаптації значно підвищується, якщо особистість заздалегідь формує стратегію поведінки у кризовій ситуації. На цьому етапі важливу роль відіграє попередній життєвий досвід та відпрацьовані навички подолання труднощів. Отже, модель подолання кризових ситуацій передбачає послідовний перехід від етапу психологічного захисту через адаптацію до оволодіння ситуацією, що дозволяє особистості ефективно справлятися з проблемами, трансформуючи кризу в нові можливості для розвитку. Одним із найбільш ефективних методів реабілітації у складних життєвих ситуаціях є наративна терапія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Атаманчук Н. М. Кризова психологія: Конспект лекцій. Навчальний посібник для студентів спеціальності 053 Психологія. Полтава: ПНПУ ім. В.Г. Короленка, 2023. 142 с.
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 24.12.2015 р. № 1706-VII.

Карина Борисенко

ФОРМУВАННЯ ЕМПАТІЇ ЯК КОМПОНЕНТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ: МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Сучасна дошкільна освіта зорієнтована на особистісний розвиток дитини. Одним із ключових аспектів цього процесу є формування соціально прийнятної поведінки, здатності до співпереживання та розуміння емоцій інших людей. У Базовому компоненті дошкільної освіти наголошується на потребі розвитку моральних почуттів і соціальних навичок у дітей дошкільного віку [1].

Емпатія є важливим компонентом емоційного інтелекту, що сприяє гармонійній соціалізації дитини, покращенню комунікативних навичок і формуванню здатності до конструктивної взаємодії. Відповідно дослідження методичних підходів до її розвитку є актуальним і необхідним.

Формування емпатії у дітей дошкільного віку розглядали такі науковці, як О. Запорожець, С. Кулачківська, С. Ладивір, М. Олійник, Ю. Приходько, М. Шпак. Механізми емпатії досліджували Л. Журавльова, К. Роджерс. З погляду класичної філософії, значення емпатії підкреслювали А. Сміт, Г. Спенсер, А. Шопенгауер. Їхні дослідження вказують на важливість емпатії у процесі комунікації, розуміння почуттів інших та співпраці у колективі.

Метою нашої розвідки є визначення методичних підходів до розвитку емпатії у старших дошкільників як складової емоційного інтелекту.

Найважливішим компонентом дитячої емоційної сприйнятливості є емпатія, тобто здатність дітей співчувати та співпереживати іншим людям, при цьому розуміючи їх стан. На основі емпатійного процесу в дитини виникає імпульс до спільної роботи з довколишніми, що спонукає її до конкретних дій [2].

На думку М. Олійник [3] стосовно того, що чинні сучасні розвивальні програми, як правило, реалізують часткові завдання емоційного розвитку дитини, тоді як ефективність впливів передусім зумовлена комплексним впливом на емоційну сферу дитини загалом. Л. Журавльова та М. Шпак трактували категорію «емпатія» як інтегральне особистісне утворення, яке є особливою здатністю суб’єкта до відображення внутрішнього світу іншої людини, що дозволяє партнерам досягти взаємоузгоджених позицій у процесі спілкування і реалізувати суб’єкт-суб’єктну міжособистісну взаємодію [4]. С. Максименко розглядав емпатію як компонент любові людини до людини, як емоційно опосередковане ставлення до довколишніх. Істинно емпатійним відносинам він проти поставляє феномен «розширеного егоїзму» [5].

Проаналізувавши наукові дослідження, розуміємо поняття «емпатія» як здатність розпізнавати, розуміти та переживати емоційні стани інших людей, що є важливим компонентом соціальної взаємодії. У контексті дошкільної освіти вона передбачає не лише емоційне співпереживання, а й здатність адекватно реагувати на емоційні прояви однолітків і дорослих. Можемо простежити взаємозв'язок емпатії та емоційного інтелекту дітей старшого дошкільного віку, де саме емпатія є однією з ключових складових емоційного інтелекту, оскільки забезпечує розуміння та відповідну реакцію на емоційний стан оточуючих. У дошкільному віці розвиток емпатії сприяє формуванню

таких навичок, як саморегуляція, комунікабельність і толерантність. Наукові дослідження підтверджують, що високий рівень емпатії в дітей пов'язаний із кращими соціальними взаємодіями, меншою агресивністю та вищим рівнем довіри у колективі [6].

Як наголошує Ю. Косенко, діти дошкільного віку сприймають та пізнають довколишню дійсність «емоційно і чуттєво», а на їхню міжособистісну комунікацію із соціумом впливають позитивні та негативні емоції. Тому вихователю закладу дошкільної освіти потрібно створити сприятливі умови для розвитку емоційної сфери дошкільників, створити можливість для виявлення власних почуттів, підтримки емоційного сприйняття оточуючої дійсності, що стимулюватиме їхню пізнавальну та творчу активність, сприятиме розвитку психічних процесів та особистісних якостей [7].

Можемо виділити такі методи та засоби розвитку емпатії у старших дошкільників, які були запропоновані вченими та науковцями:

Театралізована діяльність – сприяє переживанню ролей та розумінню емоцій персонажів (О. Березіна, А. Василюк, С. Драбинюк) [8, 9].

Казкотерапія (О. Бредіхіна) – допомагає дітям навчитися співпереживати героям та аналізувати емоційні стани [10, 11].

Емоційний коучинг (О. Половіна) – допомагає дітям усвідомлювати власні емоції та керувати ними [12].

Формування емпатії у старших дошкільників є важливим аспектом розвитку емоційного інтелекту. Воно сприяє підвищенню рівня соціальної адаптації, розвитку комунікативних навичок і здатності до співпраці. Найефективнішими методами є театралізована діяльність, казкотерапія, арт-техніки та спеціально організовані ігрові ситуації.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення взаємозв'язку між рівнем емпатії дошкільників та їхньою соціальною компетентністю, а також на розроблення програм інтегрованого розвитку емоційного інтелекту в дітей цього віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Офіційний відділ. Дошкільне виховання. 2012. № 7. С. 5-19.
2. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка. Київ: Академвидав, 2018. С. 408.

3. Олійник О. Розвиток емпатії у дітей старшого дошкільного віку в процесі театралізованої діяльності. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Випуск 9.
4. Журавльова Л., Шпак М. Емпатія як психологічний механізм розвитку міжособистісного емоційного інтелекту. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 2015, 3.25: 85-88.
5. Максименко С. Основи генетичної психології. НПЦ Перспектива. 1998. С. 220.
6. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional Intelligence. Imagination, Cognition, and Personality, 9, 185-211.
7. Косенко Ю. Забезпечення емоційного розвитку дошкільників: підготовка вихователів на етапі професійного навчання. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. № 1. С. 159–164.
8. Березіна О. «Грайлик» Програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі. 2014. С. 56.
9. Драбинюк С., Василюк А. Театр як засіб розвитку емпатії молодших школярів. Матеріали конференцій МЦНД. 2024 р.
10. Бредіхіна О. Казкотерапія у роботі з дітьми дошкільного віку. Авторські психотерапевтичні казки (методичний посібник). 2015. С. 85.
11. Макєєва І. Казка як засіб розвитку емоційної сфери у дошкільнят з порушеннями поведінки. *Дошкільна освіта*. 2002. № 1. С. 70–75.
12. Половіна О. Ранній розвиток дитини: потреба соціуму чи батьківські амбіції? *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 10. С. 23–31.

Yelyzaveta Burmystrova

THE SIGNIFICANCE OF MENTAL HEALTH IN THE FRAMEWORK OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Scientific supervisor: Olena Serafymova

The Significance of Mental Health in the Framework of Sustainable Development Goals Mental health is a fundamental component of overall well-being and a crucial determinant of a society’s sustainable development. Mental well-being influences various aspects of human life, including education, employment, economic productivity, and social stability, making it a vital issue in the broader context of sustainable progress. The integration of mental health into the SDGs highlights its role in promoting inclusive and equi development. Destitute mental health can lead to reduced quality of life, hinder social participation, and impose economic burdens on communities and nations.

Sustainable Development Goal (SDG) 3: "Good Health and Well-being" aims to ensure healthy lives and promote well-being for all at all ages. While traditionally focused on physical health, SDG 3 explicitly acknowledges the importance of mental health as a crucial aspect of overall well-being. The inclusion of mental health in SDG 3 emphasizes the need for accessible, quality mental health services, early intervention strategies, and the reduction of mental health disorders globally.

The WHO estimates that 1 in 4 people will experience an episode of mental illness in their lifetime and that as a consequence ca. 600 million people worldwide disabled. Most of these people live in Low and Middle Income Countries (L MICs) and four fifths of them are receiving no treatment [1]. One of the key targets within SDG 3, specifically addresses mental health, aiming to reduce premature mortality from non-communicable diseases through prevention, treatment, and the promotion of mental well-being. The global burden of mental disorders, such as depression and anxiety, has risen significantly, impacting individuals, families, and societies. Investing in mental health not only improves individual outcomes but also reduces healthcare costs, enhances workplace productivity, and contributes to the overall development of communities.

Sustainable Development Goal 8: Decent Work and Economic Growth. Promote sustained, inclusive and sustainable economic growth, full and productive employment and decent work for all [2]. Mental health disorders can significantly hinder economic productivity. Employees struggling with poor mental health often experience absenteeism, reduced work efficiency, and job loss, which negatively impact businesses and economies. According to the World Health Organization, depression and anxiety cost the global economy an estimated $1 trillion per year in lost productivity. Investing in workplace mental health programs and policies can enhance job performance, reduce turnover rates, and drive economic growth.

Inequality threatens long-term social and economic development, harms poverty reduction and destroys people’s sense of fulfillment and self-worth [3]. Mental health plays a crucial role in social cohesion and inclusivity. Poor mental health is often linked to social exclusion, poverty, and discrimination. Vulnerable groups, such as refugees, marginalized communities, and individuals with disabilities, are at higher risk of mental health challenges. Ensuring equal access to

mental health care fosters social inclusion, reduces inequalities, and promotes more stable and just societies.

Several countries and organizations have successfully integrated mental health into their sustainable development strategies, demonstrating its transformative impact: The United Kingdom: "Thriving at Work" Initiative. The UK government has implemented national workplace mental health policies, encouraging businesses to prioritize employee well-being. These policies have resulted in increased productivity, reduced mental health-related ill leave, and improved economic performance. Sweden has introduced Mental Health Green Spaces. Sweden has inc mental health considerations into urban planning by developing green spaces, nature-based therapy programs, and mental health-friendly cities.

International organizations play a crucial role in advocating for mental health as a key component of sustainable development. The United Nations (UN) and the World Health Organization (WHO) have made significant efforts to integrate mental health into global development agendas, ensuring that it receives the necessary attention, funding, and policy support.

Various UN agencies, including the United Nations Development Program (UNDP) and the United Nations Children's Fund (UNICEF), have launched initiatives that address the mental health needs of different populations, particularly in conflict zones, refugee camps, and developing countries.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The importance of global mental health for the Sustainable Development Goals. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/268452231_The_importance_of_global_mental_health_for_the_Sustainable_Development_Goals
.2.Sustainable Development Goal #8: Decent Work and Economic Growth. International Labour Organization. URL: https://www.ilo.org/topics-and-sectors/decent-work-and-2030-agenda-sustainable-development/sustainable-development-goal-8-decent-work-and-economic-growth#:~:text=
3.REDUCE INEQUALITY WITHIN AND AMONG COUNTRIES. The global goals. URL: https://www.globalgoals.org/goals/10-reduced-inequalities/

Надія Брежнєва

МАЙСТЕР-КЛАС ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Науковий керівник: Катерина Коваленко

У сучасних освітніх реаліях важливим завданням є формування ключових компетентностей здобувачів початкової освіти, які є фундаментальними для особистісного розвитку, успішної соціалізації, активної громадянської позиції та подальшого працевлаштування. Традиційні методи навчання не завжди забезпечують належний рівень активності та залученості здобувачів освіти до освітнього процесу, що ускладнює формування ключових компетентностей у повному обсязі. Саме тому виникає потреба у використанні інтерактивних та практикоорієнтованих підходів, які сприяють засвоєнню знань через досвід і безпосередню діяльність. Одним із таких підходів є майстер-клас, який дозволяє здобувачам освіти не лише отримувати нову інформацію, а й активно брати участь у процесі навчання, експериментувати, аналізувати результати та співпрацювати з однолітками.

Попри значний потенціал майстер-класів у формуванні ключових компетентностей молодших школярів, їх використання в початковій освіті дотепер залишається недостатньо вивченим. Тому ми вважаємо за необхідне проаналізувати можливості використання майстер-класу в освітньому процесі, його вплив на засвоєння знань і розвиток компетентнісного підходу, що є основою Нової української школи.

Досліджувати впровадження в освітній процес майстер-класів стали дедалі більше науковців та методистів. Серед них варто відзначити Н. Гарбара, А. Дулову, М. Михнюк, Б. Мороз, А. Постельняк, М. Поташник, Н. Розіну та ін.

У Словнику української мови зазначено, що майстер-клас – це показове заняття чи система занять переважно досвідченого фахівця, який має довершені навички в певній галузі мистецтва, освіти чи науки, спорту, виробництва тощо [1]. На думку Т. Назаренко, майстер-клас – це метод, за яким вчитель зараджує створенню сприятливого середовища для розвитку пізнавальних інтересів, мотивації, творчості, дослідницької діяльності і

критичного мислення учнів [2, с. 189]. О. Кірсанова вважає, що майстер-клас – це передавання викладачем слухачам досвіду, майстерності, найчастіше шляхом прямої та коментованої демонстрації прийомів роботи [3].

Узагальнюючи дослідження робимо висновок, що майстер-клас – це спосіб ефективного передання знань, формування ключових компетентностей та розвитку творчих здібностей здобувачів освіти початкової школи, який є не просто демонстрацією певних навичок, а й інтерактивним методом навчання, що сприяє активному залученню дітей до процесу пізнання. Окрім цього майстер-клас є ефективною формою професійного зростання для педагогів, оскільки дозволяє їм ділитися власним досвідом, упроваджувати інноваційні підходи до навчання й формувати у здобувачів освіти позитивне ставлення до освітнього процесу.

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що до ключових компетентностей молодших школярів належать вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість і фінансова грамотність [4].

Пропонуємо розглянути майстер-клас з теми «Екоторбинка для смаколиків», у ході якого здобувачі освіти власноруч мають виготовити багаторазову екоторбинку з натуральних тканин, призначену для зберігання продуктів, як ефективний засіб формування ключових компетентностей молодших школярів.

Формуванню екологічної компетентності спонукає тема майстер-класу, оскільки виготовлення багаторазової екоторбинки акцентує увагу здобувачів освіти на важливості зменшення використання одноразових матеріалів та свідомого споживання ресурсів. У процесі роботи діти знайомляться з екологічними аспектами вибору матеріалів, усвідомлюють значення повторного використання речей та розвивають відповідальне ставлення до навколишнього середовища. Така діяльність сприяє не лише практичному

застосуванню знань, а й формуванню екологічноорієнтованої поведінки в повсякденному житті.

Формування компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій реалізується через практичну діяльність із виготовлення екоторбинки, що поєднує знання про властивості натуральних матеріалів, основи конструювання та технологічні процеси. У ході майстер-класу здобувачі освіти дізнаються про екологічні переваги використання тканинних виробів, вчаться працювати з різними матеріалами та застосовувати елементарні технологічні операції, що сприяє формуванню наукового світогляду, розвитку технічного мислення та розумінню впливу людської діяльності на довкілля.

Через потребу точних розрахунків при виготовленні екоторбинки формується математична компетентність. Здобувачі освіти вчаться використовувати математичні навички для вимірювання, розрахунку площі та площинних розмірів, що дозволяє їм застосовувати теоретичні знання на практиці, розвиває логічне мислення, здатність до вирішення практичних завдань і сприяє розвитку аналітичних здібностей.

Розвиток інноваційності здобувачів буде здійснюватися через творчий підхід: кожна дитина може обрати власний дизайн екоторбинки, використовуючи різні техніки декорування – малюнок фарбами, аплікацію або нашивку з тканини.

Формуванню громадянських і соціальних компетентностей сприяє спільна робота дітей у командах, де вони допомагають одне одному у виконанні завдань, як-от зав’язування шнурків чи вирізання деталей, а також обговорюють важливість колективних зусиль у збереженні довкілля. Додатково діти розраховують собівартість виробу та визначають його ціну для продажу на шкільному ярмарку, що сприяє розвитку підприємливості та фінансової грамотності. Такий процес формує навички співпраці, відповідальності й економічного мислення.

Оскільки під час майстер-класу діти активно спілкуються між собою, обговорюють етапи роботи, дають інструкції та діляться думками щодо вибору матеріалів та процесу виготовлення екоторбинки, це сприяє розвитку вільного володіння державною мовою. Вони використовують мовні конструкції для

пояснення своїх дій, формулювання питань та відповідей, що дозволяє не лише практикувати граматичні навички, а й покращувати навички комунікації в різних ситуаціях.

Отже, лише один майстер-клас «Екоторбинка для смаколиків» сприяє формуванню одразу семи ключових компетентностей здобувачів початкової освіти. Завдяки поєднанню практичної діяльності, творчого підходу, командної роботи та обговорення екологічних і технологічних аспектів діти набувають важливих навичок, що стануть основою для їхнього подальшого навчання та розвитку.

Тобто майстер-клас є ефективним засобом формування ключових компетентностей у здобувачів початкової освіти, поєднуючи практичну діяльність, творчість та інтерактивне навчання. Такий формат навчання не лише урізноманітнює освітній процес, а й підвищує його ефективність, роблячи засвоєння компетентностей природним і цікавим для молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словник української мови: в 11 томах. Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол. / І. К. Білодід (голова); Гол.ред. І. К. Білодід. Київ : Наук. думка, 1970-1980. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001612
2. Назаренко Т. Майстер-клас як метод формування фахової майстерності вчителя географії. Український педагогічний журнал. 2024. № 3. С. 189-198.
3. Кірсанова О. В. Майстер-клас як групова форма підготовки майбутніх вчителів початкових класів. Педагогічний фаховий коледж ЛНУ імені Івана Франка. 2015. URL: https://pedcollege.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/MAYSTER-KLAS-YAK-HRUPOVA-FORMA-PIDHOTOVKY-MAYBUTNIKH-VCHYTELIV-POCHATKOVYKH-KLASIV.pdf
4. Державний стандарт початкової освіти. У редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12

Юрій Бриженюк

ПСИХОЛОГІЯ ТА ПЕДАГОГІКА: ВИМІР СИНЕРГІЇ

Розбудова державності, входження України в європейський та світовий економічний, культурний, комунікативний простори зумовлюють новий етап у розвитку вітчизняної системи освіти.

Для демократичного і гармонійного суспільства не все одно, яким буде фахівець із вищою освітою – тільки висококваліфікованим ремісником чи, крім

фахової підготовленості, він ще й стане висококультурною, духовною особистістю. Кожну людину потрібно розглядати не просто як носія певної суми знань, а як особистість, громадянина держави з властивими йому цінностями, моральністю, інтересами. Тому таким важливим для України є питання гуманізації освіти.

За такого підходу велике значення має психолого-педагогічна підготовка студентів. Високий рівень психологічної та педагогічної культури необхідні людині як у повсякденному житті, так і в професійній діяльності.

Знання психіки інших, набуті людиною з особистого та соціального досвіду, важливі і можуть сприяти успішному орієнтуванню в соціальному середовищі. Однак ці знання – несистематизовані, неглибокі й недостатні. Наслідком недостатнього знання себе та інших є значне зростання кількості серцевих і невротичних захворювань, конфліктів (побутових, пов'язаних з професійною діяльністю, політичних тощо), велика кількість сімейних розлучень, зростання кількості самогубств та ін.

Успішність людини у сфері міжособистісних відносин, професійній діяльності, здатність протистояти маніпулятивним технологіям, її фізичне та психологічне здоров'я значною мірою залежать від рівня психологічних знань та психологічної культури. Психологічна культура особистості (як елемент загальної культури) – це сукупність психологічних здібностей, знань, умінь, навиків, які допомагають успішному самопізнанню, самовираженню і самовихованню особистості, а також успішному спілкуванню і взаємодії в різних соціальних групах.

Сучасна людина впливає на інших людей, на себе з метою навчання і виховання. Тому педагогічні знання дають можливість навчитися орієнтуватися в закономірностях, принципах навчання і виховання, оволодіти знаннями про різні форми, методи навчання і виховання, набути навичок аналізу проблемних педагогічних ситуацій у сім'ї, колективі та ін. Тому Міністерство освіти і науки України й передбачило заходи обов'язкової психологічної та педагогічної підготовки студентів [1, с. 6-7].

До найважливіших практичних завдань психології вищої школи в період реформування вищої освіти в Україні належать: розробка наукової, психолого-методичної бази для контролю за процесом, повноцінністю змісту та умовами

психічного розвитку студентів, їх особистісним зростанням і професійним становленням, зокрема в умовах кредитномодульної системи навчання; обґрунтування оптимальних форм навчально-професійної діяльності та спілкування студентів, які сприяють засвоєнню ними всього розмаїття професійних функцій і важливих соціальних ролей; розробка особистісно-орієнтованих технологій навчання студентів, психологічне обґрунтування інноваційних дидактичних проектів і педагогічних експериментів у вищій школі; пошук ефективних шляхів (методів і засобів) забезпечення фундаментальної психологічної підготовки студентів, підвищення рівня їх загальної культури та психологічної компетенції як передумови демократизації, гуманітаризації та гуманізації освіти; надання психологічної допомоги та підтримки всім учасникам педагогічного процесу, особливо в періоди особистісних криз і професійного самоствердження [2, с. 2].

Натомість педагогіка вивчає процеси освіти, навчання та виховання лише у властивих їй межах. Вона досліджує те, на яких педагогічних засадах, завдяки яким засобам навчально-виховної роботи потрібно будувати освіту, навчання і виховний процес людей різних вікових груп в освітніх закладах, в усіх типах установ, організацій і трудових колективів.

Складовими педагогіки є: 1) теорія навчання (дидактика); 2) теорія виховання. Як наука вона використовує методи науково-педагогічного дослідження – педагогічне спостереження, опитування (бесіда, інтерв'ю), експеримент, тестування, соціологічні методи, математичні методи та ін.

На стику педагогіки та психології визначено галузь педагогічної психології – науки (система знань), що вивчає психологічні закономірності навчання та виховання. Також набуває поширення психологія вищої школи. Вона розвивається в контексті реформування вищої освіти в Україні на гуманістичних засадах. Психологія вищої школи як наукова і прикладна галузь розв'язує низку практичних, науково-дослідницьких і діагностично-корекційних завдань. Вивчення психології вищої школи потрібне для підвищення якості підготовки фахівця з вищою освітою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мацко Л.А., Прищак М.Д., Годлевська В.Г. Основи психології та педагогіки: навчальний посібник для студентів заочної форми навчання. Вінниця: ВНТУ, 2009. 163 с.

2. Гладуш В.А., Лисенко Г.І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія: навчальний посібник. Дніпропетровськ 2014. 416 с.

Анастасія Велика

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ДЕТЕРМІНАНТ СТРЕСТОСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Стрес є невід'ємною частиною сучасного життя, і тому дослідження чинників, що впливають на стресостійкість, є надзвичайно актуальним і потребує вивчення. Багато вчених говорять про синдром хронічного стресу в житті сучасної людини. Якщо стрес є постійним та сильнодіючим, тоді він перевантажує адаптаційні можливості і призводить до психологічних та фізичних розладів в організмі людини. Цей стан регулюється проміжним мозком і підтримується безпосередньою роботою систем органів кровообігу, дихання, травлення та виділення – постачанням у кров біологічно-активних хімічних речовин.

Стресостійкість особистості – це здатність індивіда ефективно протистояти стресовим чинникам, зберігаючи психологічну рівновагу та продуктивну поведінку. Дослідження цієї проблеми охоплюють як психологічні, так і соціальні аспекти формування стресостійкості.

Г. Ришко під стресостійкістю розуміє здатність витримувати великі навантаження й успішно вирішувати завдання в екстремальних ситуаціях [1, с. 494]. Також стресостійкість характеризує стан фізичного, емоційного і психічного виснаження, викликаного тривалою включеністю в емоційно-напружені і значущі ситуації. Під стресостійкістю вчені розуміють збереження здатності до соціальної адаптації (В. Крайнюк [2]); збереження значущих міжособистісних зв'язків (С. Мартинюк [3]); забезпечення успішної самореалізації, досягнення життєвих цілей (К. Роман [4]); здатність особистості протистояти стресовим навантаженням без негативного впливу (Ю. Шаран [5]).

Розглядаючи проблему стресостійкості, слід звернути увагу на відповідні теорії. Так, Г. Сельє (Hans Selye) – канадський вчений, засновник детального вивчення концепції стресу – розділяв стрес на позитивний (евстрес) та негативний (дистрес). Під позитивним стресом мається на увазі будь-яка подія або діяльність, яка приносить людині задоволення – творчість, хобі, улюблена

робота, успіх, хороший відпочинок тощо. Негативний стрес або дистрес (з англ. distress) – горе, нещастя, невдача, виснаження.

Г. Сельє шукав загальні закономірності біологічних реакцій як природну реакцію організму на вплив зовнішніх подразників. Феномен неспецифічної реакції організму у відповідь на різноманітні подразнювальні впливи він назвав загальним адаптаційним синдромом. Цей специфічний синдром складається з низки функціональних та морфологічних змін, що представлені як єдиний процес. Учений виділив три стадії цього процесу: тривоги, резистентності (адаптації), виснаження.

Г. Сельє згадував про мотивацію як один із головних чинників розвитку стресостійкості, зазначивши, що специфічною людською мотивацією є така, яка спрямована не лише на збереження власного життя, але й на отримання визнання іншими людьми завдяки давання користі суспільству. Він назвав це явище альтруїстичним егоїзмом.

1966 року американський учений Р. Лазарус (Richard Lazarus) запропонував розрізнити фізіологічний та психологічний види стресу. Фізіологічний стрес (біологічний) пов’язаний із впливом реального фізичного подразника, викликаний дією несприятливого стимулу на організм. Психічний (емоційне переживання) стрес пов’язаний з оцінюванням людиною майбутньої ситуації як загрозливої, важкої з вірогідними подіями, які ще не відбулися.

Р. Лазарус розробив когнітивну теорію стресу, де підкреслюється значення індивідуальної оцінки ситуації та особистісних ресурсів у подоланні стресу. Модель Лазаруса (копінг-стратегії) стверджує, що успішні механізми подолання залежать від емоційних функцій, пов’язаних із проблемою. Учений виділив вісім таких функцій, які більшість із нас використовують для активної дії (проблемноорієнтовані та емоційноорієнтовані). Це включає: самоконтроль, конфронтацію, соціальну підтримку, емоційне дистанціювання, втечу та уникнення, радикальне прийняття, позитивну переоцінку, стратегічне вирішення проблем. Тобто виділив такі копінгмеханізми: фізіологічне подолання (йога, мистецтво, дихальні вправи тощо) та когнітивне подолання (медитація, реструктуризація мислення).

Ю. Шербатих вивчав психологічні механізми стресу та його вплив на особистість, підкреслюючи роль емоційної саморегуляції. За даними вченого,

до чинників, що впливають на стресостійкість особистості, можна віднести такі: природжені особливості організму та ранній дитячий досвід, особистісні властивості, чинники соціального середовища та когнітивні чинники [10]. На думку Ю. Щербатих, тип вищої нервової системи чи темперамент є не лише фізіологічним базисом для особистості, але й одним із головних показників стресостійкості, адже він відбиває силу й динаміку нервових процесів під час дії стресорів. Учений стверджує, що меланхолічний тип темпераменту найменш, а флегматичний – найбільш стійкий до стресу. У холериків спостерігаються часті емоційні спалахи, але завдяки їхній короткостроковості вони не призводять до сильних стресів [6].

Ю. Щербатих визначив, що оптимістичний чи песимістичний стилі чи стратегії мислення особистості мають певні переваги й недоліки. Єдиною перевагою песимізму є те, що особистість задовго готується до несприятливого розвитку подій, і коли це стається, для неї такий результат не є шокувальним і не призводить до сильного стресу. Оптимістичний стиль мислення надає людині набагато більше користі. Якщо оптиміст вірить у те, що завжди існує сприятливе розв’язання будь-якої ситуації, то ця віра підвищує його рівень стійкості до стресу й активізує мотивацію до пошуку рішень.

Соціально-психологічні детермінанти стресостійкості – це сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, які впливають на те, наскільки добре людина впорається зі стресом.

1. Особистісні чинники:

– рівень самооцінки та самоповаги. При оптимальній, адекватній самооцінці суб’єкт правильно співвідносить свої можливості і здібності, досить критично ставиться до себе, прагне реально дивитися на свої невдачі й успіхи, намагається ставити перед собою реальні цілі. До оцінювання досягнутого він підходить не тільки зі своїми критеріями, але й намагається передбачати, як до цього поставляться інші люди: колеги і близькі. Така самооцінка є найкращою для конкретних умов і ситуацій, допомагає долати труднощі та надає впевненості у власних силах;

– тип особистості – екстраверти (рухливі, говіркові, швидко встановлюють відносини і прихильності, зовнішні чинники є для них рушійною силою) загалом демонструють вищу стресостійкість, оскільки мають

ширшу соціальну підтримку, тоді як інтроверти (споглядальні, стримані, прагнуть до самоти, схильні віддалятися від об'єктів, їх інтерес зосереджений на самому собі) схильні глибше переживати труднощі;

– емоційний інтелект – здатність сприймати, розуміти та регулювати власні емоції, що сприяє що сприяє особистісному й інтелектуальному розвитку, підвищенню самоконтролю, емпатії та ефективному управлінню стресом. У психології ЕІ пов'язаний з підвищенням стійкості до стресу та покращенням емоційного стану. Концепція ЕІ активно досліджується в менеджменті, де її застосування допомагає в управлінні командами, вирішенні конфліктів і підвищенні ефективності організацій.

2. Соціаліні чинники:

– соціальна підтримка – наявність підтримки з боку сім'ї, друзів і колег сприяє зменшенню впливу стресових чинників;

– соціальні ролі й очікування – адаптація до соціальних ролей та відповідність соціальним очікуванням може як знижувати, так і підвищувати рівень стресу;

– професійне середовище – чинники робочого середовища, такі як автономія, відповідальність, наявність підтримки з боку керівництва, впливають на рівень стресу та стресостійкість.

В умовах сьогодення важливо піклуватися про своє психічне здоров'я, зміцнювати психологічну стійкість та володіти ефективними й безпечними навичками подолання стресу;

– формування резилієнтності (синоніми-психологічна пружність, стресостійкість тощо) – психологічна стійкість як здатність до швидкого відновлення після труднощів. Її можна тренувати, адже, на думку експертів, люди можуть засвоїти та виробити навички, які допоможуть краще справлятися із труднощами;

– практики емоційної саморегуляції – техніки управління емоціями, такі як медитація, усвідомленість, релаксація;

– фізична активність – регулярні фізичні вправи сприяють зниженню рівня кортизолу та підвищенню загальної стійкості організму.

Як узагальнення аналізу наукової літератури можна зробити такий висновок: стресостійкість – це багатогранне явище, яке залежить від багатьох

чинників. Дослідження стресостійкості особистості свідчать, що вона залежить від комплексу соціальних, психологічних та біологічних чинників. Соціальна підтримка, тип особистості, когнітивні стратегії та емоційний інтелект відіграють ключову роль у формуванні стресостійкості. Розвиток цих чинників може значно підвищити здатність особистості ефективно впоратися зі стресом та поліпшити якість життя людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ришко Г.М. Основні концептуальні теорії та підходи до вивчення феномена стресостійкості особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2013. Вип. 22. С. 493- 509.
2. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості: монографія. К.: Ніка-Центр, 2007. 432 с.
3. Мартинюк С. Р. Аналіз зумовленості стресостійкості її первинними характеристиками. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. К.: Логос, 2007. Т.7, вип. 10. С. 178–183.
4. Роман К. Д. Механізми формування стресостійкості особистості. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / за ред. С.Д. Максименка. К., 2004. Т.6. вип. 7. С. 155–162.
5. Шаран Ю. В. Психофізіологічні детермінанти стресостійкості особистості. *Актуальні проблеми психології*. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. К.: ДП «Інформаційно аналітичне агенство», 2007. вип. 7. С. 143–148.
6. Овсяннікова Я.О. Теоретико-методологічні підходи до аналізу понять емоційної, психологічної стресостійкості. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2009. Вип.6. С. 85-94.

Анатолій Віремейчик

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У СТВОРЕННІ ТОЛЕРАНТНОГО СЕРЕДОВИЩА В МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ КОЛЕКТИВАХ

Актуальність дослідження ролі емоційного інтелекту у створенні толерантного середовища в мультикультурних колективах зумовлена сучасними тенденціями глобалізації, міграції та культурного розмаїття, що характеризують сучасний світ. У мультикультурних колективах, де взаємодіють представники різних культур, етносів та релігій, особливо важливо створити толерантне середовище, яке сприятиме продуктивній

співпраці, взаєморозумінню та гармонії. Емоційний інтелект відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки включає здатність розпізнавати, розуміти й управляти своїми емоціями, а також емоціями інших людей. Це дозволяє уникати конфліктів, будувати довірливі стосунки та забезпечувати ефективну комунікацію.

У контексті сучасного світу, де мультикультуралізм стає нормою, актуальність дослідження емоційного інтелекту підвищується ще більше. Розвиток глобальних ринків, міжнародних корпорацій та міжкультурних проєктів вимагає від людей здатності до адаптації та ефективної взаємодії в мультикультурних середовищах. У таких умовах володіння емоційним інтелектом стає важливим чинником професійного успіху й особистого благополуччя. Дослідження ролі емоційного інтелекту дозволяє розробити методики та програми навчання, які сприятимуть розвитку цієї важливої компетенції серед представників різних професійних сфер [1, с. 35].

Також потрібно долати наявні бар'єри та стереотипи, які можуть виникати в мультикультурних колективах. Нерозуміння, упередження та стереотипи можуть призводити до конфліктів, зниження продуктивності та погіршення взаємин між членами колективу. Розвиток емоційного інтелекту допомагає усвідомити та подолати ці бар'єри, сприяє формуванню позитивного ставлення до різноманіття та забезпечує гармонійне співіснування представників різних культур. Це у свою чергу сприяє підвищенню загальної ефективності колективу та створенню сприятливого робочого середовища [2, с. 55].

Мультикультурні колективи – це групи людей, які складаються з представників різних культур, етнічних груп, релігійних конфесій та національностей. Вони утворюють соціальне середовище, де відбувається взаємодія та співпраця між індивідами, що мають різний культурний бекграунд. Важливим аспектом мультикультурних колективів є їхня здатність інтегрувати різноманітні культурні цінності, традиції та погляди, що сприяє підвищенню рівня толерантності, взаєморозуміння та співпраці між членами колективу. У таких колективах відбувається постійний обмін інформацією та досвідом, що дозволяє учасникам збагачувати свої знання й навички, адаптуватися до нових умов та розвивати свої особистісні якості.

Мультикультурні колективи можуть виникати в різних сферах суспільного життя, зокрема в освіті, бізнесі, наукових дослідженнях, мистецтві та спорті. Важливим чинником успішного функціювання мультикультурних колективів є наявність ефективних комунікативних стратегій, які дозволяють подолати бар'єри, пов'язані з мовними, культурними та соціальними відмінностями. Це може включати використання різноманітних методів та підходів до комунікації, таких як навчання іноземних мов, проведення тренінгів з міжкультурної комунікації, залучення медіаторів та перекладачів. Важливою складовою мультикультурних колективів є повага до різноманіття й готовність до співпраці на основі рівноправності та взаємного визнання. Це передбачає усвідомлення та прийняття відмінностей між учасниками колективу, урахування їхніх потреб та інтересів, а також створення умов для взаємного збагачення та гармонійного співіснування [1, с. 36].

Мультикультурні колективи можуть сприяти підвищенню інноваційного потенціалу організацій, оскільки вони стимулюють креативне мислення та генерування нових ідей. Це зумовлено тим, що різні культурні перспективи дозволяють розглядати проблеми з різних точок зору та знаходити нестандартні рішення. Однак для досягнення ефективної роботи в мультикультурних колективах потрібно враховувати можливі виклики, такі як конфлікти на основі культурних відмінностей, різні підходи до вирішення проблем та управління часом. Важливо також зазначити, що успішне функціювання мультикультурних колективів вимагає наявності відповідного лідерства, яке здатне забезпечити координацію дій учасників, підтримку взаємодії та створення сприятливих умов для розвитку.

Лідери мультикультурних колективів мають володіти високим рівнем міжкультурної компетентності, здатністю до емпатії, навичками управління конфліктами та комунікативними здібностями. Тобто мультикультурні колективи є важливим соціальним явищем, яке має значний вплив на розвиток сучасного суспільства [2, с. 55].

Емоційний інтелект є важливою складовою успішної взаємодії в мультикультурних колективах, оскільки сприяє створенню толерантного середовища, де кожен учасник відчуває повагу та підтримку. Уміння виявляти емпатію, тобто розуміти та співпереживати почуттям інших, є ключовим

аспектом емоційного інтелекту, який дозволяє побудувати довірливі та гармонійні стосунки в колективі. Розвинені соціальні навички також є невід'ємною частиною емоційного інтелекту, що допомагає в ефективній комунікації, налагодженні взаємин та співпраці. Педагогічні підходи, спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, включають різноманітні тренінги, навчання через рольові ігри та практичні вправи, які допомагають учасникам колективу краще розуміти себе та інших [3, с. 45]. Це дозволяє створити атмосферу відкритості, де кожен відчуває себе комфортно і впевнено, що сприяє підвищенню продуктивності та ефективності роботи у мультикультурному колективі.

Отже, розвиток емоційного інтелекту є важливим інструментом для формування толерантного середовища, де повага до різноманіття та взаємна підтримка є основою успішної взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стасюк Ю. М., Вайнілович І. М., Кобченко А. М. Роль емоційного інтелекту та професійної культури у розвитку закладів вищої освіти. *Challenges and Issues of Modern Science*. 2024. № 3. С. 34–38.
2. Джонсон Дж. Емоційний інтелект та мультикультурність: вплив на толерантність у робочому середовищі. *Journal of Multicultural Studies*. 2019. № 12. С. 54–56.
3. Сміт Р. Емоційний інтелект як ключ до успішної мультикультурної комунікації. *International Journal of Cultural Relations*. 2018. № 8. С. 40–45.

Ірина Гальчич

ФОРМУВАННЯ МЕДІАЦІЙНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК СКЛАДОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Сталий розвиток суспільства не можливий без ефективного управління соціальними конфліктами, що виникають у різних сферах життя. У цьому контексті особливого значення набуває медіація як метод мирного врегулювання суперечностей. Соціальні працівники відіграють ключову роль у створенні гармонійного соціального середовища, тому формування їхніх медіаційних навичок у процесі навчання є важливим завданням сучасної педагогіки та психології.

Медіація є одним із найбільш ефективних способів вирішення конфліктів у суспільстві. Для соціальних працівників вона є інструментом, що дозволяє:

- налагоджувати конструктивний діалог між сторонами конфлікту;
- знижувати рівень соціальної напруженості;
- сприяти соціальній інтеграції вразливих груп населення;
- запобігати правопорушенням та кризовим ситуаціям [1, с. 154].

В умовах сучасного світу, де соціальна поляризація та економічна нерівність спричиняють численні конфлікти, соціальні працівники мають володіти методами ненасильницького спілкування, активного слухання та медіаційних технологій.

Практична підготовка соціальних працівників є ключовим етапом у формуванні їхньої професійної компетентності. Основними методами розвитку медіаційних навичок у студентів можна виділити такі:

– тренінгові програми з медіації – моделювання конфліктних ситуацій та їх розв’язання в рамках навчальних курсів;

– проходження практики в соціальних службах – безпосередня участь у вирішенні реальних конфліктних ситуацій.

– інтерактивні методи навчання – рольові ігри, кейс-методи, аналіз ситуацій;

– використання методів психологічного консультування – навчання студентів навичок емпатії, активного слухання та роботи з емоціями клієнтів;

– колаборація з професійними медіаторами – участь у медіаційних сесіях під керівництвом досвідчених фахівців [2, с. 23-44].

Для забезпечення сталого розвитку суспільства необхідно вдосконалити навчальні програми соціальних працівників, включивши в них більш глибоку підготовку з медіації. Серед перспективних напрямків розвитку відзначаємо:

- створення окремих дисциплін з медіації в навчальних планах;
- розроблення міждисциплінарних курсів, що поєднують соціальну роботу, психологію та правознавство;
- активне залучення студентів до медіаційної діяльності в соціальних установах;
- розвиток співпраці між вищими навчальними закладами та професійними медіаторами [3, с. 54-79].

Як висновок варто зазначити, що формування медіаційних навичок у майбутніх соціальних працівників є важливим компонентом сталого розвитку суспільства. Практична підготовка студентів має включати сучасні методики розвитку медіаційної компетентності, що сприятиме підвищенню ефективності їхньої професійної діяльності.

Інтеграція медіаційних практик в освітній процес забезпечить підготовку фахівців, здатних сприяти гармонізації соціальних відносин і зниженню рівня конфліктності в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондаренко Г. М. Медіація як метод вирішення конфліктів у соціальній роботі. Київ: Наукова думка, 2021. 224 с.
2. Гречко О. В. Соціальна робота в умовах сучасних викликів: теорія та практика. Львів: Світ знань, 2020. 198 с.
3. Сидоренко П. А. Психологічні основи медіації в роботі соціальних працівників. Харків: Освіта України, 2019. 176 с.

Марина Губа

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КАПІТАЛ ЯК РЕСУРС ОСОБИСТОСТІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Останніми роками спостерігається зростання відчуття стресу в різних професійних групах, пов’язаного з підвищеним навантаженням, нестабільністю ринку праці, розмиттям робочих і особистих меж через цифровізацію, зростанням вимог до компетенцій та емоційним вигоранням. Особливо це відчутно серед працівників, де висока відповідальність і різнопрофільність стають основними чинниками стресу (медичні, педагогічні працівники, педагогів, представники ІТ-сфери та соціальних служб).

Короткострокові та довгострокові наслідки стресу створюють серйозні проблеми як для організацій, так і для їхніх працівників. З цієї причини зростає інтерес до заходів, спрямованих на зменшення стресових наслідків роботи та сприяння благополуччю працівників. Окрім зменшення робочого навантаження, у цьому контексті все більшого значення набуває розвиток індивідуальних сильних сторін і позитивних психологічних ресурсів людини, які вважаються вирішальними для ефективної боротьби з проблемами та

стресом [1]. Окремим ресурсом, якому приділяється все більше уваги як у науці, так і на практиці, є психологічний капітал (PsyCap).

Психологічний капітал має витоки з концепції позитивної психології, що з'явилася на початку 21 століття, в якій Ф. Лютанс від моменту її теоретичного обґрунтування 2004 року запропонував організаціям новий підхід для досягнення конкурентних переваг [2]. На відміну від професійного відбору працівників на основі оцінки знань, навичок, умінь і досвіду, Ф. Лютанс закликав зосередити увагу на психологічних властивостях, які є індивідуальними, унікальними, кумулятивними та непередаваними конкурентам, як, наприклад, матеріальні або фінансові [2].

PsyCap розуміється як індивідуальний, позитивний психологічний стан розвитку людини, який складається з чотирьох особистих ресурсів – самоефективності, оптимізму, надії та стійкості, тому PsyCap вважається ключовим чинником ефективності й адаптивності працівників. Психологічний капітал дозволяє зрозуміти, «хто я є» і «ким я можу стати з точки зору позитивного розвитку» [2]. Психологічний капітал відрізняється від людського капіталу («що я знаю»), соціального капіталу («кого я знаю») і фінансового капіталу («що я маю») та виходить за їх межі. Згідно з авторами концепції, психологічний капітал – це «позитивний психологічний стан людини, який виражається у прийнятті власної відповідальності та докладанні необхідних зусиль для досягнення успіху в розв'язанні складних завдань (самоефективність); формуванні позитивної атрибуції успіху сьогодення й майбутнього (оптимізм); наполегливому пошуку шляхів до досягнення цілей (надія); здатності підтримувати сталий розвиток незважаючи на проблеми та негаразди (резильєнтність)» [2].

Психологічний капітал є динамічним поняттям, яке може змінюватися залежно від життєвих обставин та впливу зовнішніх чинників. Людина може підвищити свій психологічний капітал, займаючись саморозвитком, підтримуючи позитивні стосунки, розвиваючи соціальну мережу й долучаючись до нових досвідів. Психологічний капітал є багатогранним конструктом, який концептуалізується як латентний чинник вищого рівня з чотирьома складовими першого порядку – самоефективністю, сподіваннями,

резильєнтністю та оптимізмом. Він пов’язаний із широким спектром результативних показників [3].

Самоефективність означає віру людини в те, що вона може мобілізувати навички, мотивацію, когнітивні ресурси та послідовності дій, необхідні для успішного виконання конкретного завдання в конкретному контексті. Вирішальним тут є те, що людина має не тільки фактичну здатність виконати дію, але й переконання, що вона може її використати. Оптимізм розуміється як стиль атрибуції, у якому позитивні події пояснюються особистими, постійними та всюдисущими причинами, тоді як негативні події приписуються зовнішнім, тимчасовим і специфічним для ситуації причинам. Оптимісти ставляться до своїх помилок менш руйнівно, ніж песимісти, і розглядають їх як знаряддя майбутнього. Тому вони позитивно дивляться в майбутнє. Сподівання визначається як позитивний мотиваційний стан, заснований на відчутті успішної дії та вірі в те, що людина може знайти шляхи досягнення своїх цілей [2].

Тобто надія визначається двома компонентами: по-перше, вона характеризується компонентом дії, який належить до бажання досягти цілей, і, по-друге, компонентом шляху, який належить до здатності розвивати нові шляхи та методи для досягнення цих цілей. Тільки за наявності обох компонентів можна здійснювати цілеспрямовані дії. Стійкість означає здатність відновлюватися після труднощів, конфліктів і невдач або після позитивних подій, таких як прогрес і підвищення відповідальності, і демонструвати позитивні зміни.

Чотири виміри PsyCap можна відокремити один від одного. Сподівання, самоефективність і позитивна складова оптимізму в літературі вважаються переважно проактивно спрямованими [4]. Вони спонукають людей активно шукати позитивні зміни та впевнено долати труднощі. І навпаки, стійкість і компонент стилю атрибуції оптимізму вважаються більш реактивними, оскільки вони насамперед є механізмами подолання негативної ситуації [2]. Самоефективність, оптимізм, сподівання та стійкість є дійсними конструктами, які часто вивчаються ізольовано. Проте теорії ресурсів, як-от теорія збереження ресурсів, підкреслюють, що особисті ресурси часто виникають у так званих

ресурсних караванах. У цих караванах ресурсів кожен ресурс розвивається не у вакуумі, а в динамічній взаємодії з іншими ресурсами [4].

Результати наукових досліджень підкреслюють комплексний позитивний вплив PsyCap на різних рівнях [4]. На індивідуальному рівні PsyCap допомагає працівникам досягти вищої продуктивності, бути більш залученими та відчувати більше задоволення та благополуччя на робочому місці. На груповому рівні PsyCap не тільки сприяє продуктивності команди та інноваціям, але також сприяє кращій координації та більш гармонійному робочому середовищу. На організаційному рівні PsyCap є ключовим чинником для стійкості та інноваційної потужності організації [4].

Отже, дослідження PsyCap покращує розуміння, на яких рівнях можна впливати на продуктивність професійної діяльності. Ці висновки свідчать про те, що організаціям варто інвестувати саме в удосконалення PsyCap для своїх працівників. Тобто заходи щодо зміцнення PsyCap можуть не лише вплинути на благополуччя та продуктивність окремих працівників, але й можуть сприяти покращенню динаміки роботи команди та загальної ефективності організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Олефір В., Котенко С. Медіаторна роль психологічного капіталу у взаємозв'язку між вимогами навчання та емоційним вигоранням у студентів. *Наука і освіта*. 2024. № 3. DOI 10.24195/2414-4665-2024-3-14
2. Luthans, F., Youssef-Morgan, C. M., Psychological capital: An evidence-ba sed positive approach, in: Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior, Vol. 4 (2017), S. 339–366.2.
3. Олефір В. О., Боснюк В. Ф. Адаптація шкали психологічного капіталу (ПсиКап-12С). Інсайт: психологічні виміри суспільства. 2023. № 9. С. 50–71. https://doi.org/10.32999/KSU2663-970X/2023-9-
3. Loghman, S., Quinn, M., Dawkins, S., Woods, M., Om Sharma, S., & Scott, J. (2023). A comprehensive meta-analyses of the nomological network of psychological capital (PsyCap). Journal of Leadership & Organizational Studies, 30(1), 108–128. https://doi.org/10.1177/15480518221107998

Oleksandra Datsenko

AN AUXILIARY MODERN TOOL FOR IMPROVING ENGLISH LANGUAGE DEVELOPMENT IN THE EDUCATIONAL AND COGNITIVE PROCESS

An important subject of linguistic research under the influence of socio-cultural factors is the study of the popularization of Google Trends search queries. Internet culture has significantly influenced the formation and development of languages worldwide. New words from video content, memes, blogs, and social media quickly spread and transcend global borders. The study of the English language is shaped by socio-cultural conditions through overcoming internet boundaries.

A new medium – the internet – requires a unique form of speech. In online communication, spoken and written speech intertwine. A characteristic feature is the enrichment of language with new words, often borrowed from music, memes, video games, and the internet culture of a particular country, which represents a practical innovation in language development. English serves as the primary source of borrowings, particularly due to globalization and social media [1]. Internet culture significantly affects the linguistic practices of youth, both in Ukrainian and English, introducing new words and enriching vocabulary. The main sources of new words and expressions, many of which become part of everyday speech, are youth interactions on online platforms and social media. Due to globalization and internet culture, English actively influences the formation of Ukrainian youth culture, expanding linguistic creativity and accelerating the adaptation of new linguistic forms.

Language is an element of national identity and not just a means of communication; it should be enriched, valued, and respected. Specific language norms exist in both business conversations and everyday life. To ensure that language is not a barrier, it is necessary to study conversational standards in a foreign language.

Researchers developing programs in accordance with the requirements of the New Ukrainian School foresee that senior students should acquire foreign language communication skills at the B2 level, including listening comprehension, argumentation skills, and the ability to sustain dialogue [2]. Among modern

educational tools, online platforms play a crucial role, offering convenience, flexibility, and adaptability to school control norms, allowing students to expand their cognitive horizons [3,4].

Developers are constantly improving Google's educational platform, diversifying it with tools such as Google Classroom. In addition to Google's tools, various platforms are widely used in the educational and cognitive process to develop oral communication skills, such as Kahoot!, Quizizz, Quizlet, Google Forms, and Edpuzzle [5].

The most popular platform from 2004 to 2025 is Kahoot!, followed by Quizlet in second place and Google Forms and Quizizz in third. A notable trend in search interest shows a low level from 2004 to 2011. However, since December 2010, interest in Edpuzzle has emerged, and by October 2012, searches for Google Forms increased significantly. Since November 2014, Google Forms and Quizlet have maintained a stable level of search interest. In November 2017, the popularity of trends increased as follows: Kahoot! (15), Quizlet (6), Google Forms (4), Quizizz (2), Edpuzzle (0). The peak of digital platform popularity occurred in February 2024, indicating the increasing role of digital technology and its widespread adoption among Ukrainians [5].

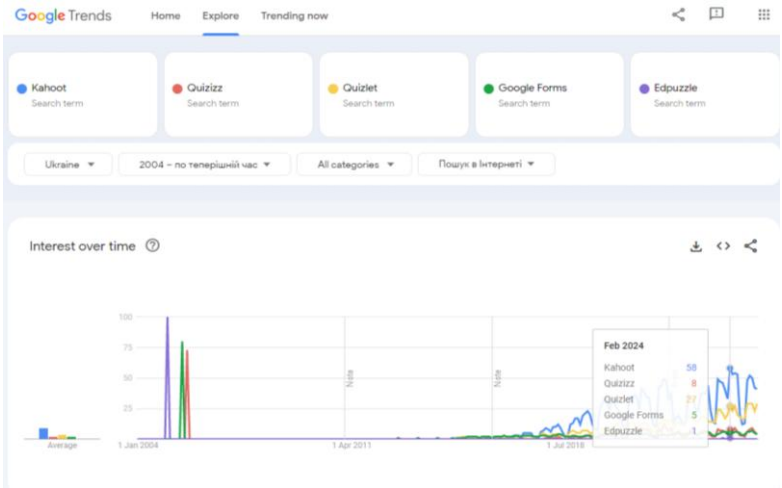

Fig. 1. Popularity of online platforms in the educational and cognitive process [5]

Every educator utilizes available online interactive and engaging resources, which are accessible to teachers because most of them are free. This fosters interest in the teacher, the subject, and the learning process as a whole, especially in studying spoken English and communication.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Marina Velushchak, Nataliia Osipchuk, Alvina Aliyeva. Features of Modern English Youth Slang. Science and Education Bulletin. 2024. No. 3(21), pp. 1-15.
2. Foreign Language Curricula for General Education Institutions and Specialized Schools with an Advanced Study of Foreign Languages (Grades 10-11). URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11- klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf
3. Bashkir O. Online Applications for Organizing Active and Interactive Learning. Perspectives and Innovations in Science. 2023. No. 1(19), pp. 33-45.
4. Chekhratova O. Assessing Students' Academic Achievements Using Google Forms. Issues of Humanities: Interuniversity Collection of Scientific Papers by Young Scientists, Drohobych State Pedagogical University named after I. Franko. Drohobych: Helvetica. 2023. Issue 62, Vol. 2, pp. 318-325.
5. Google Trends Data Source URL: :www.google.com/trends

Олег Дегтярьов, Андрій Пастернак

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИЙ ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ

У сучасному суспільстві соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя підлітків, надаючи платформи для комунікації, самовираження та отримання інформації. Проте численні дослідження свідчать про їхній негативний вплив на психологічний стан молоді, зокрема на рівень самооцінки [1, с. 12].

Одним із ключових механізмів впливу соціальних мереж на самооцінку є соціальне порівняння. Підлітки, порівнюючи себе з іншими користувачами, часто відчувають незадоволеність власним життям через ідеалізовані образи та відфільтрований контент, що домінують у соціальних мережах [2, с. 5]. Дослідження показують, що активне використання соціальних мереж у вечірній та нічний час корелює з підвищеним рівнем тривожності, депресії та низькою самооцінкою [3, с. 18].

Нейробіологічно взаємодія із соціальними мережами активує дофамінову систему мозку, зокрема амігдало-стріатну систему, яка відповідає за оцінку та пошук винагород. Отримання лайків та позитивних коментарів сприяє вивільненню дофаміну, що викликає відчуття задоволення та може призводити до формування залежності [4]. Важливо зазначити, що ця форма позитивного

підкріплення активує центр винагороди в мозку, що робить соціальні мережі привабливими для регулярного використання. Оскільки префронтальна кора, яка відповідає за самоконтроль та регуляцію поведінки, у підлітків ще не повністю розвинута, вони стають більш уразливими до впливу соціальних мереж і менш здатними контролювати свої імпульси [4].

Також дослідження показують, що надмірне використання соціальних мереж може призводити до десенситизації дофамінових рецепторів, що знижує природну здатність підлітків отримувати задоволення від офлайнових соціальних взаємодій [5]. Це може формувати залежність від цифрового схвалення, коли підлітки починають асоціювати власну цінність виключно з реакцією на їхні публікації в мережі. Дисфункція дофамінової системи також може сприяти розвитку компульсивної поведінки та тривожних розладів, особливо в осіб із підвищеною чутливістю до соціальної оцінки.

Кількість лайків, коментарів і підписників також може сприйматися підлітками як мірило їхньої соціальної цінності, що посилює залежність від цифрового схвалення [6, с. 23]. Соціальне схвалення у формі віртуальних взаємодій активує дофамінову систему підлітків, викликаючи миттєві короткотривалі почуття задоволення. Однак тривалий вплив цього механізму може призводити до формування умовного рефлексу, за якого підлітки стають залежними від регулярного цифрового підкріплення для підтримання свого емоційного стану. Це поступово формує зовнішньоорієнтовану самооцінку, яка залежить від онлайн-затвердження та порівняння себе з іншими. Як наслідок, підлітки стають більш уразливими до негативних коментарів, відсутності схвалення та соціального неприйняття, що може призводити до підвищеного рівня тривожності та депресивних станів [1, с. 15].

Більше того – тривалий час перебування в соціальних мережах, особливо у вечірній та нічний час, негативно впливає на циркадні ритми та якість сну підлітків. Світлове випромінювання екранів мобільних пристроїв пригнічує вироблення мелатоніну, що спричиняє проблеми зі сном і хронічну втому. Це так само посилює емоційну нестабільність, підвищує рівень стресу і призводить до зниження самооцінки [3, с. 21].

У майбутньому соціальні мережі продовжуватимуть розвиватися, зокрема через упровадження штучного інтелекту, персоналізованого контенту

та нових алгоритмів взаємодії, що може призвести до ще більшої інтеграції цифрового життя у психоемоційну сферу підлітків, що робить проблеми в цій сфері ще актуальнішими. Одним із ключових ризиків є посилення залежності від онлайн-схвалення, коли алгоритми соціальних мереж навмисно стимулюють користувачів повертатися до платформи, використовуючи психологічні механізми підкріплення. У майбутньому це може спричинити поглиблення проблеми тривожності, депресії та розвитку поведінкових залежностей, що пов’язано зі змінами в дофаміновій системі мозку.

Щоб мінімізувати ці негативні ефекти, важливо вже зараз вживати певних заходів. По-перше, слід запровадити освітні програми, які б навчали підлітків усвідомленого використання соціальних мереж, розвитку критичного мислення щодо контенту та навчання стратегіям підтримки внутрішньої самооцінки. По-друге, на рівні суспільства та політики варто розглядати можливість регулювання алгоритмів соціальних платформ, які сприяють надмірній залученості підлітків. Як приклад, такі заходи, як обмеження часу перегляду контенту або використання менш агресивних алгоритмів рекомендацій, можуть допомогти зменшити негативні наслідки.

Оцінка впливу соціальних мереж на самооцінку та психічний стан підлітків є необхідною для кращого розуміння цієї проблеми. Проведення регулярних досліджень у цій сфері дозволить виявити найбільш вразливі групи молоді, визначити фактори ризику та розробити ефективні методи профілактики. Вимірювання рівня самооцінки, оцінка психологічного стану, а також нейробіологічні дослідження (наприклад, функційна МРТ для аналізу активності дофамінової системи) допоможуть установити чіткий причинно-наслідковий зв’язок між використанням соціальних мереж і психологічними змінами. Отже, систематичний моніторинг та адаптація рекомендацій на основі наукових даних можуть значно знизити негативні наслідки соціальних мереж для підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Марченко О. Вплив соціальних мереж на самооцінку підлітків. Науковий вісник. 2021. С. 12-18. https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/61848

2. Khalaf, Abderrahman M et al. The Impact of Social Media on the Mental Health of Adolescents and Young Adults: A Systematic Review. Cureus vol. 15,8 e42990. 5 Aug. 2023, doi:10.7759/cureus.42990
3. Woods, Heather Cleland, and Holly Scott. Sleepyteens: Social media use in adolescence is associated with poor sleep quality, anxiety, depression and low self-esteem. Journal of adolescence vol. 51 (2016): 41-9. doi:10.1016/j.adolescence.2016.05.008
4. How dangerous are smartphones for children – and should we ban them? The Times. 2025.
5. Luciana, Monica et al. Dopaminergic modulation of incentive motivation in adolescence: age-related changes in signaling, individual differences, and implications for the development of self-regulation. Developmental psychology vol. 48,3 (2012): 844-61. doi:10.1037/a0027432
6. Гречановська О.В., Мегем О.М., Потапюк Л.М. Вплив соціальних мереж на психологічний стан та самооцінку української молоді. Vernadsky Journals. 2023. С. 23-27. DOI https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.4/11

Андрій Єфременко, Ілля Шутєєв

ПРОБЛЕМА МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ ТРЕНЕРІВ В УМОВАХ НАВЧАННЯ ЛЕГКОЇ АТЛЕТИКИ З ВИКОРИСТАННЯМ МОБІЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Проблема дистанційного навчання у вищій школі Харківського регіону не втратила актуальності у зв’язку зі складною безпековою ситуацією. На жаль, сподівання на її покращення певним чином гальмує процес створення повноцінних дистанційних курсів навчальних дисциплін, зокрема у сфері підготовки тренерів з легкої атлетики. Якщо транзакційна відстань між учасниками навчального процесу не може бути подолана в умовах сучасних технологій, то проблематика сприйняття здобувачами освіти дистанційних технологій має вирішуватися першочергово [5].

Проте досліджень щодо можливостей покращення якості навчання майбутніх спортивних тренерів із використанням технологій дистанційного навчання не достатньо. Відомо, що психологія дистанційного навчання є відмінною від моделі навчання в класі [2]. Дослідниками встановлено, що саме проблема мотивації в умовах навчання в онлайн-форматі є фактором зниження успішності їх проходження [1, 3]. При цьому проблема загострюється для здобувачів молодшого віку. Тому слід актуалізувати пошук можливостей

вивчення психологічних особливостей сприйняття навчання з елементами дистанційних технологій у підготовці майбутніх тренерів з легкої атлетики.

Вирішення означеної проблеми перебуває в площині моніторингу психологічного сприйняття ситуації, коли діалог здобувача з педагогом відбувається у віртуальному середовищі. Незважаючи на інтерактивні переваги такого формату, спілкування між учасниками навчального процесу суттєво порушується [4]. Для педагога ускладнюється зворотній зв'язок зі здобувачами, зокрема емоційний. Здобувачі ж перебувають під додатковим тиском від відсутності можливості невимушено сприймати інформацію. Це пов'язано часто з неналежною організацією місця навчання, що додатково негативно впливає на неналаштованість до сприйняття інформації та мотивацію до навчальної діяльності.

Відсутність системи моніторингу психологічної готовності до навчання не дозволяє сформувати мотиваційне освітнє середовище у віртуальних умовах. Можливість попереднього оцінювання психологічної готовності до навчання сприяла б установленню групових особливостей щодо відношення здобувачів освіти до формату навчання з використанням дистанційних технологій.

Як складові моніторингу оперативного психологічного стану здобувачів освіти можна визначати тривожність, мотивацію до навчальної діяльності. Об'єктивними показниками можуть бути короткі опитування перед початком заняття в тестовому форматі щодо знання вивченого навчального матеріалу; робота у групах; формат «перевернутого класу». У першому випадку слід говорити про діагностику, а в другому – додатково про стимуляцію до навчальної діяльності в умовах навчання з використанням дистанційних технологій.

Результати оперативного оцінювання психологічної готовності дозволять сформувати уявлення про групові особливості налаштування здобувачів освіти до навчання з використанням цифрових технологій. Тобто пошук можливостей оптимізації дистанційного навчання в сучасних умовах передбачає розроблення системи моніторингу психологічної готовності здобувачів освіти.

Запропонований підхід контролю психологічної готовності майбутніх тренерів із виду спорту до навчання в умовах використання дистанційних технологій дозволяє педагогам зберегти потенціал успішності викладання. Він

також буде способом додаткового мотивування та налаштовування здобувачів освіти на академічні досягнення. Зазначений підхід додатково розширюватиме можливості зворотного зв'язку між учасниками освітнього процесу. Подальші дослідження будуть спрямованості на емпіричне обґрунтування можливостей контролю психологічної готовності майбутніх тренерів із виду спорту до навчання в умовах використання дистанційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Fojtík R. Problems of distance education. Icte J. 2018. № 7(1). P. 14-23. DOI: https://doi.org/10.2478/ijicte-2018-0002
2. Bojović Ž., Bojović P.D., Vujošević D., Šuh J. Education in times of crisis: Rapid transition to distance learning. Comput Appl Eng Educ. 2020. № 28(6). P. 1467-1489. DOI: https://doi.org/10.1002/cae.22318
3. Bayram A., Özsaban A., Durgun H., Aksoy F., Turan N., Köktürk Dalcali B., et al. Nursing students' perceptions of nursing diagnoses, critical thinking motivations, and problem-solving skills during distance learning: A multicentral study. Int J Nurs Knowl. 2022. № 33(4). P. 304-311. DOI: https://doi.org/10.1111/2047-3095.12362
4. Erlangga D.T. Student problems in online learning: solutions to keep education going on. J Engl Lang Teach Learn. 2022. № 3(1). P. 21-26. DOI: https://doi.org/10.33365/jeltl.v3i1.1694
5. Mastan I.A., Sensuse D.I., Suryono R.R., Kautsarina K. Evaluation of distance learning system (e-learning): a systematic literature review. J Teknoinfo. 2022. № 16(1). P. 132-137. DOI: https://doi.org/10.33365/jti.v16i1.1736

Андрій Золотов, Сергій Леженко, Олександр Кутков

ПСИХОЕМОЦІЙНА СТАБІЛІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Військовослужбовці, які повертаються із зони бойових дій, часто стикаються з емоційними та психологічними труднощами. Досвід військових конфліктів може призводити до розвитку посттравматичного стресового розладу (далі – ПТСР), депресії, тривожних розладів та інших негативних емоційних станів [1; 2]. В умовах реабілітації слід застосовувати комплексний підхід, який включає психологічну, фізичну та соціальну підтримку.

Розглянемо основні аспекти емоційних станів військовослужбовців у реабілітації. Так, психоемоційний стан військових після виконання бойових завдань визначається низкою чинників:

– інтенсивністю та тривалістю бойових дій – тривалий вплив стресогенних чинників може посилювати негативні наслідки;

– індивідуальними психологічними особливостями – рівень стресостійкості, когнітивна гнучкість, особистісні риси впливають на адаптацію до мирного життя;

– соціальною підтримкою – наявність або відсутність підтримки з боку родини, друзів, побратимів може значно впливати на психологічний стан;

– фізичним станом та наявністю поранень – біль, обмеження рухливості та потреба проходження медичних процедур впливають на емоційний стан.

У такому аспекті розглянемо методи оптимізації емоційних станів [3]. Так, психологічна підтримка включає психологічну реабілітацію, яка є ключовим елементом у процесі відновлення військовослужбовців. Основні її методи такі:

– когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) – допомагає змінювати негативні мисленнєві установки, що впливають на емоційний стан;

– методи експозиційної терапії – поступове проживання травматичних спогадів у безпечному середовищі допомагає зменшити їхній негативний вплив;

– групова терапія – забезпечує можливість ділитися досвідом та отримувати підтримку від побратимів;

– психоосвіта – надання військовослужбовцям та їхнім сім’ям інформації про психологічні аспекти адаптації.

Навчання технікам саморегуляції. Військовослужбовців навчають методам самостійного контролю емоцій:

– дихальні техніки (глибоке дихання, метод “4-7-8”) сприяють зниженню рівня тривоги та напруження;

– прогресивна м’язова релаксація – напруження і розслаблення м’язових груп допомагає зменшити фізичне напруження;

– медитація та усвідомленість (mindfulness) – сприяє покращенню концентрації та зниженню стресу.

Фізична активність та реабілітація. Фізична активність відіграє важливу роль у стабілізації емоційного стану:

– аеробні навантаження (біг, плавання, ходьба) сприяють вивільненню ендорфінів;

– йога та пілатес допомагають покращити координацію та зменшити рівень тривоги;

– фізіотерапія та масаж – ефективні для зниження напруги та покращення загального самопочуття;

Соціальна підтримка. Важливим чинником у процесі реабілітації є відновлення соціальних зв'язків:

– залучення до груп підтримки (ветеранських організацій, громадських ініціатив);

– сімейна терапія – допомагає відновити стосунки з близькими та адаптуватися до мирного життя;

– робота з волонтерами та соціальними працівниками – сприяє поверненню до активного соціального життя.

Профілактика та раннє виявлення емоційних розладів. Для запобігання серйозним психологічним проблемам важливо проводити регулярні обстеження:

– опитувальники для виявлення ПТСР, депресії та тривоги;

– психодіагностичні тести для оцінки рівня стресу та адаптації;

– моніторинг стану військових під час служби та після повернення з бойових дій.

Використання сучасних методик. У сучасних умовах реабілітації військовослужбовців активно застосовуються новітні методи [4; 5]:

– віртуальна реальність (VR) у терапії ПТСР – імітація бойових ситуацій у контрольованому середовищі для поступового зниження тривожності;

– біологічний зворотний зв'язок (biofeedback) – технологія, що дозволяє контролювати фізіологічні реакції на стрес;

– музикотерапія та арт-терапія – творчі методи допомагають виражати емоції та покращують психоемоційний стан.

Отже, оптимізація емоційних станів військовослужбовців у процесі реабілітації є складним і багатогранним завданням, яке вимагає комплексного підходу. Військові, які повертаються з бойових дій, часто стикаються з серйозними психологічними труднощами, що можуть впливати не лише на їхнє

особисте життя, а й на ефективність їхньої подальшої служби, соціальну адаптацію та загальний рівень добробуту [6].

Зокрема можемо виділити такі чинники:

1. Значення комплексного підходу. Одним із ключових висновків є те, що жоден окремий метод не є достатньо ефективним у вирішенні проблеми емоційної нестабільності військових після бойових дій. Лише інтеграція різних підходів – психологічних, фізичних, соціальних і технологічних – може забезпечити максимально позитивні результати. Важливо враховувати, що процес реабілітації має бути не лише індивідуалізованим, а й поступовим, оскільки військовослужбовці можуть мати різні рівні адаптаційного потенціалу та стресостійкості.

2. Психологічна підтримка як основа реабілітації. Особливе значення у процесі відновлення військових відіграє професійна психологічна допомога. Когнітивно-поведінкова терапія, групова терапія, методи експозиції та психоосвіта довели свою ефективність у зниженні рівня тривожності, депресії та ПТСР. Однак важливим є не лише застосування цих методів, а й їхня своєчасність. Багато військових уникають звернення до психологів через страх соціального осуду або через те, що вони недооцінюють серйозність свого стану.

Тому потрібно проводити систематичну роботу з підвищення обізнаності військових щодо психологічної підтримки та її користі. Також важливим є залучення військових психологів безпосередньо під час проходження служби, щоб вони могли вчасно реагувати на перші ознаки стресових розладів.

3. Навчання методів саморегуляції. Ще одним важливим аспектом є навчання військових технік самостійного контролю емоційного стану. Практика показує, що військовослужбовці, які опанували навички дихальних технік, прогресивної м’язової релаксації, медитації та усвідомленості (mindfulness), краще адаптуються до мирного життя та демонструють вищу стресостійкість.

Однак слід ураховувати, що ці методики вимагають регулярної практики. Тому доцільно запроваджувати їх ще під час служби, щоб військові могли використовувати їх не лише в реабілітаційний період, а й під час виконання бойових завдань.

4. Фізична активність як чинник стабілізації емоційного стану. Фізична активність відіграє важливу роль у процесі емоційного відновлення. Дослідження підтверджують, що регулярні фізичні навантаження сприяють виробленню ендорфінів, зниженню рівня кортизолу (гормону стресу) та покращенню загального самопочуття.

Програми реабілітації мають включати різні форми фізичної активності – від аеробних вправ до йоги та фізіотерапії. Важливо, щоб заняття були адаптовані до фізичних можливостей військовослужбовців, особливо якщо вони мають поранення або обмеження у русі.

5. Соціальна підтримка та значення інтеграції у суспільство. Одним із критично важливих чинників успішної реабілітації є соціальна підтримка. Військовослужбовці, які мають підтримку родини, друзів або побратимів, швидше проходять адаптаційний період та демонструють меншу схильність до ізоляції, депресії та суїцидальних думок.

Тому потрібно розвивати програми соціальної інтеграції військових після повернення з бойових дій. Це можуть бути ветеранські спільноти, групи підтримки, тренінги із соціальної адаптації, програми професійного переорієнтування тощо. Особливо важливо працювати із сім’ями військових, оскільки нерозуміння з боку близьких може значно ускладнити процес реабілітації.

6. Використання сучасних технологій у реабілітації. Новітні технології, як-от віртуальна реальність (VR), біологічний зворотний зв’язок (biofeedback), музикотерапія та арт-терапія, відкривають нові можливості у сфері реабілітації. Віртуальна реальність, наприклад, дозволяє військовим поступово адаптуватися до цивільного життя та опрацьовувати травматичні спогади у контрольованому середовищі.

Методи біологічного зворотного зв’язку допомагають військовослужбовцям навчитися контролювати свої фізіологічні реакції на стрес, що значно покращує їхній емоційний стан. Музикотерапія та арт-терапія сприяють глибшому усвідомленню та вираженню емоцій, що особливо важливо для тих військових, які не можуть словесно описати свої почуття.

7. Потреба превентивних заходів. Один із ключових аспектів оптимізації емоційного стану військових – це впровадження превентивних заходів ще до

початку виконання бойових завдань. Військовослужбовці мають бути підготовлені до можливих психологічних труднощів, із якими вони можуть зіткнутися під час та після служби.

Так, доцільним є впровадження програм психологічної підготовки, що включають:

– навчання методів стресостійкості;

– ознайомлення з основами емоційного самоконтролю;

– проведення психологічних тренінгів і симуляцій стресових ситуацій;

– створення системи раннього виявлення психоемоційних розладів.

8. Перспективи подальших досліджень. Розвиток методів реабілітації військовослужбовців є динамічним процесом, що вимагає подальших досліджень і вдосконалення підходів. Серед перспективних напрямків варто виділити:

– вивчення довгострокових ефектів різних методів психологічної підтримки;

– аналіз ефективності сучасних технологій у реабілітації;

– дослідження впливу фізичної активності на рівень ПТСР у військових;

– оцінювання ефективності соціальних програм інтеграції військових у суспільство.

Ураховуючи викладене, можемо зробити висновки, що оптимізація емоційного стану військових після бойових дій є критично важливим завданням для держави, суспільства та медичних фахівців. Комплексний підхід, що включає психологічну підтримку, фізичну активність, соціальну інтеграцію та використання сучасних технологій, дозволяє значно зменшити негативні наслідки бойового досвіду. А ефективна реабілітація не лише покращує якість життя військовослужбовців, а й сприяє зміцненню обороноздатності країни, оскільки морально та психологічно стійкі військові є ключовою складовою національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Армія INFORM. Реабілітація має бути доступна всім ветеранам. URL: https://armyinform.com.ua/2023/04/04/reabilitacziya-maye-buty-dostupna-vsim-veteranam (дата звернення: 11.02.2025).

2. Забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойових дій : метод. посіб. / О. М. Кокун, В. В. Клочков, В. М. Мороз, І. О. Пішко, Н.С. Лозінська. – Київ-Одеса : Фенікс, 2022. – 128 с.
3. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : Метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2022. 52 с.
4. Кожокар, М., Палагнюк, Т., & Королянчук, А. (2023). Оптимізація фізичної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України. Молодий вчений, 11 (123), 19-22. https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-11-123-13
5. Медичний центр «Меднеан». Реабілітація військовослужбовців. URL: https://www.mednean.com.ua/uk/reabilitaciya-vijskovosluzhbovciv/
6. Практикум з формування стресостійкості військовослужбовців до раптових змін бойової обстановки : Методичний посібник / [О.М. Кокун, Н.С. Лозінська та інш.]; За ред. В.М. Мороза. К. : НДЦ ГП ЗС України, 2020. 70 с.

Вікторія Іваненко

PERSONAL ORIENTED LEARNIG

Today, we are witnessing a change in the goal setting, namely, a shift from the main goal - the comprehensive and harmonious development of the younger generation - to the formation of the student's personality, the development of his or her abilities and talents, and scientific outlook. A number of scholars formulate this goal as the education of a unique personality, taking into account his or her needs and inclinations.

Various theories and learning technologies are aimed at achieving this main goal. In modern education, the term 'personality-oriented learning' is becoming increasingly common.

The modern understanding of the personality approach was defined in the 60s of the last century by well-known foreign scientists: K. Rogers, A. Maslow, W. Frankl.

The modernisation of Ukrainian education implies a new view of the strategic goals of education, which should be aimed at the formation of the individual and the creation of conditions for the successful adaptation of the younger generation to the socio-cultural realities of modern society.

In a society where all spheres of life are being intellectualised, the level of social responsibility of all its citizens is significantly increasing. In the new socio-

economic environment, the problem of fostering an active personality capable of making independent choices, setting and achieving goals is becoming increasingly important. Specialists are in demand who can make quick decisions even in critical situations, find their way in new working conditions and in a new environment, and establish new relationships in various rapidly changing situations.

In accordance with the principles of humanisation and democratisation of society, a free, developed, cultured, spiritually rich and creative personality capable of living in a rapidly changing environment is recognised as the main value. The new society, in which knowledge has become a capital and personal qualities are the main factor of successful life, poses new challenges to the education system. Therefore, we are currently witnessing a transition from a cognitive-oriented to a personality-oriented educational paradigm based on the ethics of mutual understanding, mutual respect, and creative cooperation.

The basis of the personality-oriented educational paradigm is the personal approach to learning, which, due to its close connection with other methodological approaches (competence, activity, cultural, socio-cultural, technological), is recognised by many scholars as the most appropriate in teaching the younger generation (I. Bekh, O. Pekhota, S. Podmazin, E. Polat, etc.).

Scientists have proved that the personality-oriented approach affects all components of the education system: educational and upbringing goals of education; content of education; technologies, methods and techniques of teaching. However, in modern conditions, the need to introduce a personality-oriented approach requires clarification of the purpose, essence and main characteristics of personality-oriented learning both in higher education and in general education institutions.

Person-centred learning involves abandoning the authoritarian style of teaching and moving to a democratic style, respect for the individual, and recognition of the right to individuality. Scholars define the main features of person-centred learning as: focusing on the needs of the individual; giving priority to the individual; cooperation and community between participants in the learning process; creating situations of choice and responsibility; adapting teaching methods to the individual characteristics of the learner.

Person-centred learning is learning based on the child's personality, identity, and independence: the subjective experience of each individual is first revealed and

then aligned with the content of education. Recognising the student as a key figure in the entire educational process is what personality-based pedagogy is all about. The main tasks of personally orientated learning are:

- Personal development of the student:

To contribute to the formation of a harmonious, self-sufficient personality that is able to think critically, make decisions and take responsibility.

- Individualisation of learning:

Tailor the learning process to the abilities, interests, level of preparation and learning style of each student.

- Stimulating independence and activity:

Encourage students to search for knowledge on their own, to critically reflect on information and to be proactive in the learning process.

- Formation of value orientations:

Helping students to understand their life values, moral principles and cultural traditions.

- Creating a favourable emotional environment:

Provide a comfortable and friendly atmosphere where students feel safe, understood and accepted.

- Development of communication skills:

Promote cooperation, mutual respect and teamwork.

- Developing the ability to reflect:

Teach students to analyse their achievements, mistakes and ways to improve.

- Development of creative potential: To support creativity, imagination and out-of-the-box thinking by helping students find individual approaches to solving problems.

- Provide a variety of teaching methods and forms:

Use a variety of approaches to ensure that learning is effective for all learners.

Person-centred learning is the way to organise learning with respect for the individual, taking into account the peculiarities of individual development and the needs of each child. Learning should be structured in such a way that high results are achieved through a combination of cognitive capabilities and needs of the student, so that practical activities are based on theoretical grounds.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2-х кн. Кн.1.: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: наук.видання. К. : Либідь, 2003. 280с.
2. Гривнак Б. Парадигма особистісно-орієнтованого навчання на початку нового століття. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2010. Вип. 42. С.138-144.
3. Данилова Г.С. Проблема гуманістичного становлення особистості педагога в сучасних умовах. *Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості*: збір. наук. праць. К. : ВіРаІнсайт, 2001. Кн. ІІ. С. 52
4. Яценко С.Л. Особистісно орієнтоване навчання: теоретичний та прикладний аспекти. *Проблеми освіти*: наук-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. Київ, 2015. Вип. 85. С. 231-237.

Ірина Калько

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ: ЯК ФОРМУВАТИ СПІВПРАЦЮ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Заклади освіти є центрами формування та розвитку інтелектуального потенціалу суспільства та відіграють важливу роль у формуванні особистості. У тих складних обставинах, у яких опинилася наша освіта, освітяни роблять усе можливе, щоб забезпечити право дітей на освіту. Проблеми в галузі освіти наростають, успішність дітей знижується, соціальна ізоляція збільшується. Суттєвих освітніх втрат мають різні категорії здобувачів освіти: ті, хто перебуває на тимчасово окупованих територіях, – через відсутність доступу до української освіти; ті, хто перебуває на деокупованих територіях, – труднощі в організації очного навчання, брак кадрів, відсутність підручників, обмежені можливості використання технічних засобів для навчання у дистанційному форматі; ті, хто перебуває на контрольованій Україною території поблизу зон активних бойових дій, – неможливість брати участь в освітньому процесі навіть у дистанційному форматі; ті, хто перебуває у відносно віддалених від активних бойових дій регіонах, – перебої з електропостачанням та доступом до інтернет-зв’язку, повітряні тривоги; ті, хто перебуває за кордоном, – через труднощі в організації навчання за екстернатною або сімейною формами.

Маємо враховувати також й інші проблеми учасників освітнього процесу щодо подолання освітніх втрат: стомленість в умовах постковіду та війни, самовпевненість / невпевненість щодо власної спроможності у вирішенні

питань, недостатня обізнаність про наявні рішення й пропозиції, недостатня готовність учасників освітнього процесу до практичної реалізації тощо.

Більше уваги приділяється навчальним втратам, а не освітнім загалом (окрім втрати знань, умінь, навичок, ставлень тощо, ще є виховні втрати: порушення особистісного та соціального розвитку внаслідок системного порушення цілеспрямованого виховного процесу; зниження темпу розвитку особистості); діти, які перебувають за кордоном та на тимчасово окупованій території України втрачають навички спілкування українською мовою; відсутність бажання у дітей та батьків ВПО інтегруватися в інші заклади освіти; є проблеми з перезарахуванням результатів навчання з певних предметів через відмінність програм (для дітей, які навчаються за кордоном).

Освітні втрати можуть спричинити значний негативний вплив як на розвиток особистості (зокрема через втрату можливостей для розкриття її потенціалу), так і на добробут цілих суспільств у майбутньому; вони мають накопичувальний (кумулятивний) ефект, а отже, забуте чи упущене сьогодні призведе до ще більших втрат у подальшому, на наступних етапах навчання; поглиблюють нерівність в освіті через збільшення вже наявних навчальних розривів (наприклад, між успішністю учнів із родин з низьким і високим рівнем доходу, із сільських і міських шкіл тощо); можуть призвести до серйозних економічних наслідків у майбутньому [1, с. 38].

Для вирішення проблем потрібно орієнтуватися на партнерські стосунки між усіма учасниками освітнього процесу, щоб побудувати довіру між школою, дітьми та батьками. Тільки так ми не втратимо можливостей для всебічного розвитку наших дітей – інтелектуального, соціального, емоційного, психологічного тощо.

Співпраця між закладом освіти та батьками є важливим елементом успішного розвитку особистості. Батьки можуть допомагати вчителям краще розуміти потреби та проблеми своїх дітей, а також підтримувати освітній процес удома. Регулярна комунікація між вчителями та батьками дозволить створити єдиний підхід до навчання, виховання, розвитку.

Велике значення має мотивація дітей щодо успішного навчання та розвитку їх як особистостей. Вона залежить від багатьох чинників, включаючи особисті характеристики, соціальне оточення, умови навчання та

професіоналізм вчителя. Застосування інтерактивних методів навчання, індивідуалізація підходів, створення позитивної атмосфери у колективі та підтримка з боку вчителя – усе це сприяє підвищенню мотивації школярів і їхньому бажанню досягати успіхів. Важливо, щоб кожен учитель усвідомлював свою роль у цьому процесі й постійно працював над своїм професійним розвитком, аби забезпечити найкращі умови для навчання і розвитку дітей. Високий рівень професійної підготовки вчителя підвищує його авторитет в очах дітей і батьків. Діти поважають вчителя, який добре володіє своїм предметом, уміє цікаво викладати матеріал і готовий відповісти на будь-яке запитання. Це формує у них позитивне ставлення до навчання і стимулює бажання досягати успіхів [2].

Отже, актуальність порушеної проблеми підтверджується розвитком освіти в нових соціально-економічних, суспільних умовах, які потребують пошуку та реалізації нових механізмів підтримки та розвитку особистості. Ми маємо з повагою будувати стосунки з довколишніми, оскільки без взаємодії з іншими людьми, без розуміння своїх та інших почуттів не можна досягти спільних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бичко Г., Терещенко В. Навальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. Київ: Український центр оцінювання якості освіти, 2023. 31 с.
2. Як мотивувати та заохочувати учнів до навчання? Дніпро: ТОВ «Видавництво СМАКІ» DOI: https://surl.li/lqzplx.

Ілліна Карпюк

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Сучасне суспільство стикається з численними соціальними викликами, такими як економічна нерівність, соціальна ізоляція, психологічні кризи, демографічні зміни тощо. В умовах сталого розвитку особливого значення набуває система соціального забезпечення, спрямована на підтримку вразливих груп населення та створення умов для їхньої інтеграції в суспільство.

Ключову роль у цьому процесі відіграють фахівці соціальної сфери, які забезпечують не лише матеріальну підтримку, а й психологічний супровід громадян [1, с. 234]. Саме тому важливим завданням сучасної педагогіки та психології є розвиток соціально-психологічної компетентності майбутніх соціальних працівників, що сприятиме підвищенню якості надання соціальних послуг та зміцненню соціальної стабільності.

Соціально-психологічна компетентність є сукупністю знань, умінь і навичок, необхідних для ефективної взаємодії з клієнтами, розуміння їхніх потреб і надання якісної соціальної допомоги. Вона включає:

- емпатію та активне слухання – розуміння емоційного стану клієнта, здатність установлювати довірливі стосунки;
- конфліктологічні навички – уміння запобігати та вирішувати конфліктні ситуації, що виникають у процесі надання соціальних послуг;
- комунікативні здібності – здатність до ефективної взаємодії з клієнтами, колегами, представниками державних і громадських організацій;
- психологічну стійкість – здатність до емоційної саморегуляції, що важливо при роботі з кризовими категоріями населення;
- критичне мислення та адаптивність – уміння оцінювати ситуацію, приймати оптимальні рішення в умовах обмежених ресурсів [2, с. 193-201].

Розвиток цих компетентностей є необхідною умовою ефективного соціального забезпечення, що у свою чергу сприяє формуванню більш стійкого та згуртованого суспільства.

Процес формування соціально-психологічної компетентності фахівців соціальної сфери має бути інтегрований у систему вищої освіти [3, с. 56]. Основними підходами до його реалізації є різноманітні методи, які окреслимо нижче.

Інтерактивні методи навчання – використання тренінгів, рольових ігор, ситуаційного моделювання для відпрацювання комунікативних і конфліктологічних навичок.

Практикоорієнтоване навчання – залучення студентів до проходження практики в соціальних установах, де вони можуть отримати реальний досвід роботи з клієнтами.

Міждисциплінарний підхід – поєднання знань із психології, соціології, права та економіки для комплексного розуміння процесів соціального забезпечення.

Використання кейс-методів – аналіз реальних ситуацій, що виникають у сфері соціальної роботи, та розробка оптимальних стратегій їх вирішення.

Психологічна підготовка фахівців – робота з розвитком емоційного інтелекту, стресостійкості та здатності до саморефлексії.

Забезпечення високого рівня соціально-психологічної компетентності фахівців соціальної сфери сприятиме підвищенню ефективності соціальних програм та покращенню якості життя громадян. У цьому контексті важливими є такі перспективні напрямки розвитку:

– розширення програм психологічної підтримки – запровадження курсів із психологічного консультування та кризової інтервенції для соціальних працівників;

– цифровізація соціальних послуг – використання сучасних технологій для дистанційного консультування та підтримки клієнтів;

– міжнародний досвід – адаптація кращих європейських і світових практик у сфері соціального забезпечення;

– підвищення соціального статусу професії – створення програм професійного розвитку, стажувань і сертифікації соціальних працівників.

Отже, розвиток соціально-психологічної компетентності фахівців соціальної сфери є важливим чинником сталого розвитку суспільства.

Формування відповідних навичок у майбутніх соціальних працівників сприятиме покращенню якості соціальних послуг, ефективному вирішенню соціальних проблем і підвищенню рівня соціальної згуртованості. Інтеграція сучасних психологічних і педагогічних методик у систему підготовки соціальних працівників дозволить створити професійне середовище, здатне відповідати проблемам сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрущенко В. П. Соціальна політика та соціальне забезпечення. Київ: Освіта, 2020. 256 с.
2. Гаврилюк О. М. Психологія соціальної роботи: навчальний посібник. Львів: Світ знань, 2019. 212 с.

3. Семенова І. В. Професійна підготовка соціальних працівників у контексті сучасних викликів. Харків: Освіта України, 2021. 180 с.

Ольга Карташова

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ САМОСВІДОМОСТІ ЯК ЧИННИКИ УСПІШНОСТІ КАР'ЄРНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Аналіз особистих якостей та діяльності різних представників сфери державного управління дозволяє припустити, що на професійний розвиток службовця впливають не лише очевидні фактори, а й менш помітні характеристики його особистості. До таких характеристик можна віднести систему цінностей, індивідуальні переваги, рівень мовленнєвого розвитку та здатність до формування вербальних асоціацій.

Розглянемо детальніше особистісні риси, що сприяють кар'єрному зростанню державного службовця.

До нещодавнього часу в психологічних дослідженнях питання цінностей як механізмів регулювання діяльності та комунікації розглядалося переважно в аксіологічному контексті. Традиційно ці аспекти вивчалися в межах філософії та соціології, де їх трактували як суб'єкт-об'єктні відносини. У цьому підході оцінювання особистості спрямоване на зовнішній світ – соціальне середовище, фізичну реальність та ідеальні цінності, що в ньому закріплені [1].

Сучасні концепції розширяють це уявлення, запропонувавши розглядати суб'єктивні цінності як частину особистісних відносин не лише в суб'єкт-об'єктній, а й у суб'єкт-суб'єктній взаємодії, що охоплює комунікацію між людьми. У межах теорії діяльності О. Леонтьєва цінності частково пов'язувалися з поняттям значущості, яке відображає зв'язок між особистісною інтерпретацією понять та емоційно-мотиваційною сферою. Однак поняття особистісного сенсу недостатньо враховувало роль цінностей у смисловій регуляції діяльності державного службовця, що ускладнює їх порівняння з іншими характеристиками особистості.

Перехід від суб'єктивних цінностей до особистісних можливий через дослідження їх впливу на саморегуляцію державного службовця, який взаємодіє не лише із зовнішнім світом, а й зі своїм внутрішнім «Я». Тому важливо розглядати емоційно-ціннісне ставлення як елемент самосвідомості

активної особистості. Усвідомлене прийняття або відкидання певних переконань та почуттів може сигналізувати про значення цих аспектів для особистості, а також ставати основою для ухвалення рішень у процесі професійної діяльності [2].

Активна роль самосвідомості передбачає не лише рефлексію власних переконань, а й їх прийняття чи відторгнення, що є ключовим у формуванні професійної ідентичності державного службовця. Особистісні цінності формуються у процесі ухвалення моральних і професійних рішень, що відображає рівень розвитку саморегуляції та внутрішньої мотивації державного службовця. Оскільки особистісні цінності можна розглядати як специфічну форму функціювання смислових структур особистості, їх корені варто шукати в регуляції вибору та уподобань. Тобто вони відіграють важливу роль у професійному розвитку, визначаючи орієнтири в ухваленні рішень.

Розуміння значення особистісних цінностей дозволяє:

– виявити взаємозв'язок між цим поняттям та іншими аспектами особистісного розвитку;

– дослідити закономірності їх формування та усвідомлення у процесі професійної діяльності.

Державні службовці, які активно осмислюють свою професійну діяльність та власні цінності, переходять на більш високий рівень особистісного розвитку. Вагомий внесок у розуміння процесу вербалізації зробив Л. Виготський, розглядаючи її як механізм переходу від зовнішньої до внутрішньої мови, що впливає на мислення та мотивацію. Усвідомлення власних сенсів службовцем не може зводитися лише до їхнього переживання чи номінування, адже процес осмислення включає їх об'єктивізацію хоча б у межах внутрішнього мовлення. Саме зовнішня вербалізація допомагає орієнтуватися у професійних цінностях та адаптувати їх до власної світоглядної системи [2].

Перехід від особистісних сенсів до цінностей вимагає активної роботи над собою, поєднання когнітивних та емоційних зусиль, що є важливим для освоєння внутрішнього світу. Отже, формування особистісних цінностей відбувається через процес усвідомлення, який включає вербалізацію та рефлексію, спрямовану на власну систему смислів.

Однією з важливих характеристик, що сприяють успішній кар'єрі державного службовця, є толерантність. Це поняття має широкий зміст і є оцінною категорією, оскільки людина оцінює себе та інших через призму загальноприйнятих моральних норм. Визначення меж толерантності є складним, адже в суспільстві існують різні точки зору щодо таких питань, як евтаназія, правдивість заради порятунку, аборти тощо.

Із погляду психології, толерантність можна розглядати крізь різні підходи. Поведінковий підхід визначає її як особливий стиль поведінки, когнітивний акцентує увагу на знаннях та аргументації, а екзистенційно-гуманістичний підхід розглядає толерантність як свідомий і відповідальний вибір особистості. Справжня толерантність – це не автоматична реакція, а результат глибокого осмислення цінностей, що визначає поведінку державного службовця [3].

На різних етапах кар'єрного розвитку професійна свідомість державного службовця формується під впливом когнітивних, емоційних, ціннісних та соціально-психологічних чинників. Вона складається з таких компонентів:

- мотиваційно-ціннісний (задоволеність професією, моральні орієнтири, емпатія);
- когнітивно-довільний (розвиток уваги, пам'яті, відповідальності);
- соціально-комунікативний (рефлексія, міжособистісна взаємодія).

Ці складові взаємопов'язані та динамічно змінюються під впливом як зовнішніх (етап кар'єри), так і внутрішніх (особистісні трансформації) факторів. Досвід професійної діяльності, соціальне середовище та професійні контакти суттєво впливають на розвиток особистості державного службовця та визначають його кар'єрний шлях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мудрик А. Психологічні особливості розвитку професійної кар'єри державних службовців. *Психологічні перспективи*. 2019. Вип. 33. С. 192-204.
2. Чорнобай О.Л. Роль комунікативної культури у професійній діяльності державного службовця. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2014. № 810. С. 110–115
3. Mayer J.D., Caruso D.R., Salovey P. Emotional Intelligence meets traditional standards for an intelligence. Intelligence. 2022. V. 27. P. 267 - 298

Катерина Коваленко

УМОВИ ФОРМУВАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПІД ЧАС УЧАСТІ В НАУКОВИХ ЗАХОДАХ ЗВО

Академічна доброчесність є основою якісної освіти та наукової діяльності. Дотримання її принципів забезпечує об'єктивність оцінювання, сприяє розвитку критичного мислення та формує відповідальне ставлення до навчання й досліджень. Особливо важливим є питання академічної доброчесності під час участі здобувачів освіти в наукових заходах закладів вищої освіти (ЗВО), адже саме в таких умовах відбувається апробація наукових здобутків, обмін ідеями та формування професійної культури дослідників.

Проте сучасні проблеми, зокрема поширення плагіату, маніпуляцій з авторством і використання недоброчесних методів у науковій діяльності, зумовлюють потребу створення ефективних умов для формування академічної доброчесності у здобувачів освіти всіх рівнів.

Досліджувати академічну доброчесність стали дедалі більше науковців. Серед них варто відзначити А. Артюхова, Д. Бен-Девіда, І. Жиляєва, В. Касаджика, О. Коробкіну, А. Мельниченка, М. Морітц, О. Рожко, Н. Тен, К. Чепмена, В. Шерстюка, Т. Яворську.

Так, А. Артюхов [1] зазначає, що академічна доброчесність у закладах вищої освіти складається з 3-х складових:

1. Доброчесність в освітньому процесі – етичні принципи, які стосуються чесності, чесних зусиль, відсутності плагіату, крадіжки та недобросовісності в академічному житті.

2. Дослідницька доброчесність – це етичні принципи та стандарти, які визначають чесність, доброчесність і правдивість у проведенні досліджень.

3. Менеджерська доброчесність – це етичні принципи та стандарти, які визначають чесність, доброчесність та етичність в управлінні, ухваленні рішень та спілкуванні зі співробітниками, колегами та партнерами.

У межах нашого дослідження ми акцентуємо увагу саме на дослідницькій доброчесності, адже саме цей аспект є ключовим у контексті участі здобувачів освіти в наукових заходах ЗВО. Дотримання принципів дослідницької доброчесності сприяє формуванню відповідального ставлення до наукової

діяльності, забезпечує об’єктивність отриманих результатів та підвищує якість академічних напрацювань.

Наукові заходи, такі як конференції, семінари, конкурси наукових робіт та публікації, є важливими платформами для апробації досліджень і професійного становлення майбутніх фахівців. Тому формування дослідницької доброчесності здобувачів вищої освіти під час наукових заходів ЗВО можливе лише за дотримання певних умов у відповідному освітньому середовищі, що ґрунтується на чітких правилах, високих етичних стандартах і відповідальності всіх учасників академічного процесу.

До ключових умов, що сприяють цьому процесу, ми відносимо такі:

1. Дотримання стандартів академічного письма та коректного цитування джерел

Слід забезпечити якісне навчання здобувачів вищої освіти основ академічного письма, ознайомити їх із міжнародними та національними стандартами цитування, а також підвищити рівень обізнаності щодо важливості дотримання авторських прав. Також підвищенню рівня академічної доброчесності сприятимуть використання сучасних антиплагіатних систем і контроль достовірності джерел.

2. Запобігання фабрикації та фальсифікації результатів досліджень

Чесність у проведенні досліджень є невід’ємним аспектом наукової діяльності. Важливо сформувати у здобувачів вищої освіти відповідальне ставлення до отриманих даних, пояснити неприпустимість маніпуляцій з результатами та навчити їх аналізувати наукові матеріали критично. Запровадження механізмів рецензування та незалежної перевірки досліджень сприятиме дотриманню цього принципу.

3. Формування культури етичної взаємодії у науковій діяльності

Академічна доброчесність передбачає дотримання норм етики у спільній дослідницькій роботі та належне визначення авторства. Важливим аспектом є уникнення неправомірного присвоєння ідей або напрацювань інших дослідників. Організація наукових заходів має включати чіткі правила щодо колективної роботи, публікаційної етики та розподілу авторських прав.

4. Стимулювання відкритої та конструктивної наукової дискусії

Дискусія – широке публічне обговорення якого-небудь спірного питання [2]. Тому вона є важливою складовою наукової діяльності, яка сприяє поглибленню знань і вдосконаленню дослідницьких навичок. Важливо забезпечити умови для відкритого академічного обговорення, де учасники поважають один одного, аргументовано відстоюють власну позицію та дотримуються норм академічної полеміки. Організатори заходів мають сприяти розвитку навичок наукової аргументації та створювати атмосферу, що сприяє продуктивному обміну думками.

Отже, формування академічної доброчесності під час участі у наукових заходах ЗВО є важливим завданням як для самих здобувачів освіти, так і для наукових керівників та організаторів таких заходів. Виявлення основних умов, що сприяють дотриманню академічної доброчесності, дозволить не лише підвищити якість наукової діяльності, а й створити міцну основу для розвитку відповідальної дослідницької спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Артюхов А. Політики академічної доброчесності, відкритої науки та штучного інтелекту в ЗВО: як забезпечити ефективну взаємодію? *Круглий стіл «Академічна доброчесність: досвід, практики, виклики, поступ»* (25.10.2023 р.). Київ. URL : https://www.youtube.com/watch?v=SuFYaig3BVk&t=1225s
2. Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. С. 285.

Наталя Ковальська

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ УПРАВЛІНЦІВ ДО ШВИДКОЗМІННИХ ОБСТАВИН: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Психологічна готовність до змін безпосередньо розглядається як ресурс подолання психологічної кризи чи негативних обставин, серед яких відзначаємо швидкозмінну ситуацію, в умовах якої особистість має виявити відповідні власні якості. Це є актуальним в українському сьогоденні, коли будь-який управлінець мусить бути адаптованим до воєнного стану й похідних від нього загроз, включно з небезпекою втратити власне життя, виконуючи фахові функції.

Якщо такі функції розглядати поза сьогоденною ситуацією, то швидкозмінні обставини наявні й в інших – мирних – умовах. Це, зокрема,

адміністрування процесу демократичного врядування, визначення напрямків демократичного розвитку об'єктів публічного управління, визначення показників економічного й соціального розвитку об'єктів управління, залучення громадянської спільноти до вирішення суспільно значущих проблем, вирішення завдань в умовах неповноти знань про об'єкт управління, надання адміністративних послуг, застосування технологій аналізу, оцінювання та ухвалення стратегічних рішень, використання технологій ділової комунікації, зокрема електронного врядування, застосування інновацій у розвитку об'єктів управління, здійснення експертизи, оцінювання очікуваних результатів і непередбачених наслідків, технології консультування громадян із питань демократичного врядування, моніторингу й оцінювання розвитку територій, раціоналізація праці підлеглих, підготовка законопроєктів й іншої правової та аналітичної документації, а також потрібної для ухвалення управлінського рішення інформації, планування заходів щодо європейської інтеграції України, прогнозування наслідків реалізації програм розвитку, реалізація європейської інтеграції України, представлення органів публічного адміністрування в медіа, стимулювання підприємницької ініціативи, а також заохочення громадськості до співпраці з владою [1].

Для виконання означених функцій публічний службовець або посадовець мусить мати відповідні риси, серед яких І. Бринза та М. Будіянський відзначають енергійність, активність, пристрасність, сміливість, підприємливість, упевненість у собі, а також оптимізм, винахідливість і адаптивність, які потрібні для забезпечення результативності його життєдіяльності [2[.

О. Колесніченко зауважує зі свого боку, що аналізована психологічна готовність складає цілий комплекс, куди входять настанови щодо реагування на різні подразники, моделі поведінки в різних ситуаціях, здатність до оцінювання власних можливостей, сприймати потенційні труднощі та досягати результату в будь-яких умовах. Водночас готовність до фахової діяльності передбачає відповідні психологічні риси та цінності особистості – світоглядні, життєві, духовні, а також морально-вольові та емоційні. Сюди належать також і здатності до самоорганізації та самовиховання [3].

За результатами дослідження, проведеного Е. Афоніним і О. Балакірєвою, визначено, що становлення управлінських кадрів в Україні відбувається в таких напрямках: розроблення відповідного інструментарію щодо прогнозування й оцінювання; набуття службовцями самодостатності, рівень якої є вищим за інших громадян України; виявлення задоволеності рівнем життя у своєму населеному пункті, хоча й відзначається незадоволеність від діяльності місцевих органів влади, зокрема комунальних служб, поліції та будинкових комітетів; виявлення розгубленості перед швидкими змінами в житті, хоча серед службовців такого визнання менше; висвітлення позитивного ставлення до гендерної рівності, що у службовців вище ніж загалом у населення; констатація наближеності до європейських цінностей, що у службовців вище за інших громадян, а також впливовості публічної служби на українське суспільств; виявлення свободи вільно висловлювати свої погляди в Україні, хоча службовці виявляють меншу готовність захищати свої права, аніж інші громадяни. Також службовці не підтримують застосування насильницьких заходів, більшість із них пишаються громадянством України, демонструють більшу віру в людей, уважають, що потрібно більше використовувати набутки українських учених у державному будівництві, а також і рекомендації представників бізнесу та громадських організацій, задоволені рівнем своєї освіти, уміло використовують комп'ютерну техніку у своїй роботі [1].

Отже, тут перераховано складові компетентності публічних службовців у сфері їх готовності до змін у суспільстві та державі, адже Україна ввійшла в новий вектор свого розвитку – у напрямку демократичних цінностей передових європейських країн. Тому вченими пропонується вирішити деякі актуальні проблеми в контексті реформування публічного управління в Україні, серед яких – адміністративний тиск на службовців, відірваність публічної служби від громади, відсутність запиту на ініціативність, плинність управлінських кадрів.

Ці проблеми мають бути вирішені за такими напрямками: усвідомлення службовцями своєї місії виразника інтересів держави, важливості децентралізації управління й загалом адміністративного реформування, зменшення впливу держави на життєдіяльність громадян [1]. Як ми вважаємо,

це чинники формування компетентності нового публічного службовця, який (яка) має бути готовий до швидкозмінних обставин в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Афонін Е.А., Балакірєва О.М. Функціональна і компетентнісна готовність державних службовців України до здійснення публічного адміністрування в умовах демократії. *Український соціум*. 2015. №1 (52). С. 8-22.
2. Бринза І.В., Будіянський М.Ф. Готовність до змін як ресурс подолання психологічної кризи. *Наука і освіта*. 2016. №11. С. 43-48.
3. Колесніченко О.С., Мацегора Я.В., Воробйова В.І. Сучасний стан розроблення проблеми психологічної готовності до професійної діяльності. *Психологічна готовність військовослужбовців Національної гвардії України до службово-бойової діяльності поза межами пункту постійної дислокації* : монографія. Харків : Нац. акад. Нац. гвардії України, 2016. С. 8–21.

Лідія Козакова, Олена Момоток, Анна Сологуб

НЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ

Мова є живим організмом, який постійно змінюється та розвивається відповідно до потреб суспільства. Українська мова, як і будь-яка інша жива мова, еволюціонує, реагуючи на зміни в навколишньому світі. Одним із ключових механізмів цієї еволюції є поява неологізмів – нових слів або виразів, що виникають для позначення нових понять, предметів або явищ. Неологізми відображають динаміку суспільного розвитку, науково-технічного прогресу та культурних трансформацій. Вони є індикатором живості та адаптивності мови, її здатності відповідати на виклики часу; збагачують мовний ландшафт, надаючи нові засоби для вираження думок та опису новітніх явищ.

Неологізм (від гр. neos – «новий, молодий» і logos – «слово») – слово, яке ще не встигло увійти до загального слововжитку й не включене до словників. Енциклопедія «Українська мова» визначає неологізм як «слово, а також його окреме значення, які з’явилися в мові на певному етапі її розвитку (загальномовні неологізми) або були вжиті тільки в певному акті мовлення, тексті чи мові окремого автора (стилістичні або індивідуально-авторські)» [1].

Вони можуть бути класифіковані за різними ознаками:

– загальномовні неологізми називають нові поняття, тобто виконують номінативну функцію. Їх уживають як для називання нових понять –

наприклад, *провайдер, айпад, оригамі, штрихкод*, так і з метою заміни вже наявної в мові назви точнішою – *ремікс, саміт, ньюсмейкер, спічрайтер*;

– лексичні неологізми – нові слова, що позначають нові предмети або явища. Як приклад: *смартфон, флешка, байрактар, файл, спікер*;

– семантичні неологізми – відомі слова, що набули нового значення. Як приклад, слово *планшет* раніше означало креслярську дошку, а тепер – портативний комп'ютер, *гонконг* – один із вірусів грипу, штам якого виділено під час останніх епідемій, *піратський* – несанкціонований, незаконний;

– авторські (індивідуальні) неологізми – слова або вирази, створені окремими авторами для художньої виразності [2]. Як приклад, Павло Тичина використовував такі неологізми, як *сонцебризно, дощоросно, злотоцінно, трояндно, яблуневоцвітно*, Максим Рильський – *огнекрилий, міднодзвонний, стоцвітно*; Василь Стус – *доброокий, всепрощальний, многолітував*.

Письменники та поети часто збагачують мову індивідуальними неологізмами, надаючи їй образності та емоційної глибини. Так, Михайло Старицький увів у вжиток слова *мрія, темрява, байдужість*, що стали невід'ємною частиною сучасної української мови [3].

Сучасна українська мова характеризується кількома тенденціями у творенні неологізмів:

– запозичення з інших мов (особливо з англійської) у зв'язку з глобалізацією та розвитком технологій. Як приклад: *хедхантер* (спеціаліст з підбору персоналу), *спічрайтер* (автор промов для публічних осіб), *консьюмеризм* (боротьба споживачів за якість товарів і послуг), *полтергейст* (містичні явища та процеси, які неможливо пояснити);

– словотворення на основі власних ресурсів мови. Тобто створення нових слів через поєднання чинних морфем. Як приклад: *грошопровід* (кредитна лінія), *роздержавлення* (приватизація державних підприємств), *клонований* (точне відтворення якогось об'єкта кілька разів) та іншомовні морфеми – *астромедицина, банкомат, мінімаркет*;

– серед неологізмів чимало абревіатур: *Мінекобезпеки* (Міністерство екологічної безпеки), *Укрпромінвест* (Українські промислові інвестиції), *УНЕКА* (Українсько-німецька економічно-культурна асоціація), *МВФ* (Міжнародний валютний фонд);

– чимало неологізмів утворено калькуванням, тобто заміною складових частин – морфем чи слів (у випадку стійких словосполучень) – запозиченого слова (словосполуки) їхніми лексичними відповідниками в мові перекладу. Як приклад: *eurocurrency* – євровалюта, *workaholic* – трудоголік, *antihero* – антигерой, *fast food* – швидка їжа, *live sound* – живий звук, *high Fashion* – висока мода;

– актуалізація діалектних або застарілих слів; повернення до вжитку старих слів із новим значенням або відтінком.

Основними причинами виникнення неологізмів є:

– науково-технічний прогрес – поява нових технологій та винаходів вимагає нових назв. Як приклад: *айфон, серфінг, кіберпрофайл*;

– соціальні та культурні зміни – нові суспільні явища та тенденції сприяють появі відповідних термінів. Як приклад: *селфі* (фотографія себе), *тіньовик* (особа, що займається прихованим бізнесом);

– політичні події – зміни в політичному житті країни відображаються в мові через нові поняття. Як приклад: *роздержавлення, унсовець* (член організації УНСО).

Мова напрочуд чутлива до суспільних змін. Але сотні тисяч слів, що вже існують і навіть закріплені в словниках, не дозволяють нам описати поточну реальність, яка змінюється щоденно й щогодинно. Можна сказати, що академічна норма просто не встигає за надшвидким плином часу, і тому чимало слів, які використовуються сьогодні, досі залишаються «неформальними». Та це не означає, що від цього вони стають менш функційними чи менш зрозумілими.

Неологізми відіграють важливу роль у розширенні словникового запасу, дозволяючи мові відповідати вимогам сучасності. Вони сприяють точнішому висловленню нових понять, роблять мову більш динамічною та адаптивною, стимулюють розвиток творчих моделей, підвищують комунікативну ефективність у різних сферах життя.

Так, наше сьогодення – повномасштабна війна росії проти України – не може не віддзеркалити новітні мовні сленгізми-неологізми. Водночас нам випало не тільки вплинути на хід новітньої історії сучасного світу, але й

збагатити українську мову – духовну скарбничку нації – військовою субстандартною лексикою.

Ці неологізми характеризуються абсолютною новизною як щодо форми, так і змісту. Вони найменують нові реалії і поняття, людей та їх чесноти. Кожне слово відображає те, що знайоме всім українцям. Крім того вони підкреслюють особливу характеристику їх авторів – образність мислення, здатність переосмислення дійсності та велике почуття гумору, з якими безперервно виникають нові метафори чи метонімії, звужуються чи розширюються попередні значення слів тощо.

Наші ЗСУ й добровольці – взірець для всього світу. Вони – боги війни, справжні нащадки козаків-характерників. Їх не лякають ні *нулі* – лінія зіткнення з ворогом, ні *передок* – перша лінія оборони війська, ні *зеленка* – лісосмуга чи будь-яка інша лісиста місцевість, де розташувались військові підрозділи. Вони – захисники рідної держави, тому відчайдушно б'ються як на землі, на воді, так і в повітрі. Чого тільки варті *привид Києва* чи доблесні *нептуни* – сучасні протикорабельні ракети, якими відправлено на дно морський крейсер «москва».

Відомо, що власне бойові дії досить несподівано назвали дискотекою, дзеркальною тишею, приходом чи есемескою. Страх в окупантів викликають наші *бандеромобілі* – бойові автомобілі ЗСУ, що мають підвищену прохідність, оснащені великокаліберним стрілецьким озброєнням і мінометами.

Хоча неологізми збагачують мову, їх надмірне або невиправдане використання в мовленні (ЗМІ, діловому спілкуванні) може ускладнювати сприйняття тексту. Їхнє недоцільне та неправильне використання не бажане, оскільки може призводити до нерозуміння адресатом тексту повідомлення. Важливо дотримуватися балансу між новизною та зрозумілістю, аби мова залишалася живою та доступною для всіх носіїв. Крім того варто враховувати вплив запозичень на автентичність мови та прагнути до збереження її унікальності.

Сам факт нових лексичних надходжень у мову є, без сумніву, ознакою її розвитку. У розвинених мовах кількість засвоєних упродовж одного тільки року неологізмів досягає десятків тисяч. До 90% сучасних неологізмів – терміни.

Неологізми є важливим елементом розвитку української мови. Вони відбивають її здатність адаптуватися до змін і збагачуватися новими поняттями. Використання неологізмів має бути осмисленим, а їх упровадження – узгодженим із нормами української мови. Розуміння тенденцій та причин їхнього виникнення дозволяє глибше усвідомити процеси, що відбуваються в мові, та сприяє їх свідомому використанню й розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сучасний український словник неологізмів/ За ред. О. Сербенської. Львів: Вид-во ЛНУ, 2021.
2. Білоусенко П. Сучасні тенденції розвитку неологізмів в українській мові/ Науковий вісник. 2023. №5.
3. Гнатюк Л. Неологізми та їхня роль у формуванні мовної картини світу. *Українська мова*. 2022.

Юлія Козаченко

ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ SOFT SKILLS В УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ: ІНТЕГРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Сучасний розвиток інформаційно-комп’ютерних технологій та постійна інтеграція їх у навчальний процес стимулює вчителів, які працюють з учнями в середній школі, розвивати активніше компетенції критичного мислення та комунікації взагалі. Реалії нашого життя, що в своїй природі вже давно поєднують як реальне, так і спілкування в різних соціальних мережах чи платформах, корегують шкільну програму в цьому аспекті. Крім цього раннє формування софт скілз уже в період шкільного навчання вже давно стало важливим та невід’ємним компонентом сучасної освіти. Це забезпечує більш успішну інтеграцію учнів у цьогочасне суспільство та забезпечує вищу конкурентоспроможність як майбутнього спеціаліста в обраній майбутній професії. Саме тому впровадження завдань на розвиток комунікативної компетентності та критичного мислення на уроках української мови та літератури є надзвичайно потрібним та своєчасним.

Ключові наскрізні вміння, що формуються в процесі виконання такого типу завдань, значно підвищують розвиток роботи в команді, емпатичності, уміння вирішувати будь-які проблеми без дестабілізації в моменті їх виникнення. А критичне мислення та комунікація дозволяють більш якісно аналізувати отриману інформацію та використовувати її в подальшій діяльності без масштабних помилок та виключає все більшу кількість неправдивої чи недосконалої інформації.

Українська мова та література створюють ідеальні умови для розвитку цих вмінь. Зокрема інтерактивні методи, що застосовуються на уроках, мають на меті не лише зацікавити учня дисциплінами, а й розвинути особистість більш адаптивною та комунікативною. Дискусії, аналіз тексту через обговорення, метод «Шість капелюхів», дебати серед учнів на задану тему, написання есе, інсценізація уривків з творів, робота над літературним проєктом – далеко не повний перелік методів, що можуть бути використані вчителем для своїх вихованців. Інтегративний підхід до навчання саме в мовно-літературній галузі має на меті формування та розвиток системного мислення. Із використанням таких інтегративних проєктів відбувається активне залучення учнів через зацікавленість та стимулювання в них більш системного вивчення та аналізу творів чи мовних явищ.

Історія, етика, мистецтво, музика, іноземна мова – далеко не повний перелік дисциплін, які можуть інтегруватись з українською мовою та літературою. Мова невід’ємно пов’язана з усіма сферами людської діяльності. Саме тому й поле діяльності педагога в інтеграції є надзвичайно об’ємним. Комунікативна компетентність формується в роботі над літературним твором чи мовним явищем та презентацією власних здобутків учнем чи групою учнів перед класом; дебати дозволяють більш аргументовано висловлювати свої думки та не боятись публічних виступів, а аналіз дій літературних персонажів та адаптація до реалій сучасного життя дає змогу отримати важливий досвід дистанційно. Вищезгаданий метод «Шість капелюхів» дає змогу аналізу тексту з різних перспектив та деталізацію тих чи інших моментів.

Ці та інші методи дозволяють крім комунікативної компетенції розвивати критичне мислення, зокрема здатність до оцінювання інформації. Літературні твори, що мають у своїй сюжетній лінії конфлікти, моральні дилеми героїв або

ціннісні пріоритети, які висвітлюються, розвиває критичне мислення учнів більш якісно та без травмувального реального досвіду. З огляду на все вищезазначене, можна стверджувати про корисність та ефективність не лише таких методів, а й інтегративності як такої взагалі.

Відбувається підвищення зацікавленості вивченням української мови та літератури. І ланцюжковою реакцією спостерігається застосування своїх знань у інших дотичних дисциплінах. А саме формування наскрізних умінь soft skills через інтегративний підхід у процесі вивчення української мови та літератури є ефективним у підготовці учнів до загроз сучасного світу. Завдяки поєднанню комунікативної компетентності з критичним мисленням відбудеться виховання самостійних, творчих, відповідальних особистостей, що будуватимуть нове адаптивне суспільство.

Алла Конушева, Ольга Науменко

ЕМОЦІЙНО-АСОЦІАТИВНЕ ОСЯГНЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ ТВОРУ

Сучасні суспільні виклики потребують від навчальних закладів підготовки висококваліфікованих кадрів, тому у вищих закладах та коледжах постулюється впровадження компетентнісного підходу до навчання студентів, тобто спрямування підготовки не тільки на традиційні знання, уміння та навички, а й на усвідомлення технології застосування їх у професійній діяльності.

У науковій літературі існують різні визначення поняття студентства як вікової категорії, спільноти та соціальної групи. Так, за визначенням Ю. Колеснікової, студентство – це мобільна соціальна група, метою якої є організована за програмовим навчанням підготовка до виконання високих професійних та соціальних ролей у матеріальному та духовному виробництві, предмет якого є не річ, а сама людина, особа [1, с.24].

А. Семашко зазначає, що студентство – це група людей молодого віку, об’єднаних виконанням значущих для суспільства певних спеціальних функцій, які певний час беруть участь у суспільно виробничій праці [2, с. 25]. Як стверджує Т. Іщенко, студентство – це особлива суспільна група

суспільства, резерв інтелігенції, яка об'єднує в своїх рядах молодих людей віком з 18 до 30 років [3, с.49].

Отже, студентство – це мобільна соціальна група, резерв інтелігенції, діяльність якої спрямована на здобуття спеціальних знань, умінь, навичок потрібних для їх реалізації в обраній професії.

Час підготовки у фахових коледжах співпадає з періодом юнацтва, який розрізняється складністю становлення особистісних рис. Студентський вік може охоплювати вікові межі від 16 до 22 років (основна кількість студентів стаціонарного навчання). Однією з особливостей студентської молоді є її свідома орієнтація на здобуття професійної освіти. У сукупності якостей студентства великого значення набувають їх моральні якості, високе почуття обов'язку, розумна міра потреб, а також суспільних та особистісних якостей, рівень цілеспрямованості діяльності, почуття задоволення при виконанні роботи. На передній план виходить навчально-професійна діяльність.

У період студентства закріплюються якості, яких було не достатньо під час навчання у школі, – цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціативність, вміння володіти собою. Значного інтересу набувають моральні цінності, високе почуття суспільного обов'язку.

Дослідження Т. Шуртакової виявили, що період основного студентського віку (від 16 до 22 р.) характеризується більшими змінами в розвитку психічних функцій, ніж з 25 до 35 років. Увага, пам'ять та мислення розвиваються хвилеподібно. Цей період високий за рівнем розвитку мислення та пам'яті й низький за рівнем розвитку уваги [3, с.57].

Е. Еріксон розглядає розвиток людини у 8-ми стадіях. Нас цікавить п'ята стадія, яку автор назвав стадією статевого становлення підліткового та юнацького віку (від 11 до 20 років). Особливостями цього віку дослідник уважав життєве самовизначення; розвиток часової перспективи – планів на майбутнє; самовираження в питаннях: "Ким бути?" чи "Яким бути?"; активний пошук себе та експериментування в різних ролях [4, с. 72].

Психологи помічають, що всі психічні якості людини (пам'ять, увага, мислення) значно стимулюються у своєму розвитку освітою. Студенти будують своє майбутнє на основі орієнтації на минулий досвід та вже набуті знання в сфері фаху, який вони обирають. Для дорослих у самопізнанні основну роль

займають ділові характеристики, пов’язані зі здібностями, які виявляються в особистісному та діловому спілкуванні. Як громадській спільноті, студентству притаманне емоційне підвищення, висока самооцінка і також конформізм та часто буденне ставлення до звичайного, здатність за одним фактом робити загальні висновки. У психології студентський вік називають перехідним станом від юнацького віку до дорослості.

Стрижневою психологічною рисою студентства, на думку О. Бондаренка, є формування особистісної професійної свідомості. Учений виокремлює проблеми, які потребують спільного вирішення студентів, викладачів та співробітників фахового навчального закладу: проблема сучасного студентства, як тотальна комерціалізація життя; деперсоналізація молодіжної свідомості, масовою і агресивною пропагандою споживацького способу життя; нагнітання духу індивідуалізму; соціальна незахищеність і бідність; втрата традиційних моральних цінностей, примітивізація соціального життя [1, с.14-16].

Ці проблеми потребують комплексного вирішення під час навчання студентів у закладі освіти. Одним з ефективних шляхів є розвиток емоційно-асоціативної сфери студентів у процесі безпосереднього спілкування з мистецтвом, що змусить їх думати та аналізувати твори, які вони прослуховують, знаходити в них змістовність, передачу емоційного стану. Студенти вже можуть контролювати сплеск своїх емоцій, аналізувати їх прояви, мають можливість мотивувати виникнення певної емоції під час слухання музичного твору.

Розвиток емоційно-асоціативної сфери засобами музичного мистецтва набуває позитивних результатів лише в тому разі, якщо студенти вміють спілкуватися з мистецтвом, розуміються в ньому та його засобах, тобто якщо вони мають високий рівень художньої підготовки. Художня підготовка студентів є важливою умовою їх емоційного розвитку як у процесі їх виховання та самовиховання, так і в процесі їх самостійного спілкування з художніми творами. Позитивного результату можна чекати лише тоді, коли студенти навчаються розуміти музичну мову та знаходити відповідні емоційні переживання у своєму стані. Та найголовніше – що розвиток емоційно-асоціативної сфери допоможе їм у спілкуванні з людьми, з навколишнім середовищем і сприятиме їх подальшому професійному становленню.

Коли людина контактує з мистецтвом, вона повністю включається у процес художнього сприймання. Відбувається переживання різних видів мистецтва на всіх рівнях психіки людини. Вплив художнього твору на людину зумовлений психологічним механізмом «перенесення» її в ситуацію, зображену художником, коли виникає ефект ототожнення себе з героями твору. Цей ефект виникає в результаті вияву своєрідного феномену: «асоціативний механізм повідомляє про деяке переживання й одночасно викликає його» [3, с. 236].

Художні асоціації за своїм кінцевим результатом є схожими на емоційні або предметні, однак викликаються вони не явищами дійсності, а художніми творами. Вони зв'язують сприймання художніх структур із життєвими асоціаціями. Тому при сприйманні музичних композицій у слухачів виникають життєві уявлення й емоції на основі відповідних асоціацій, які вже склалися в їхньому художньому досвіді. Саме закладені в суспільній свідомості значні фонди музичних асоціацій дозволяють музиці з її незображальною мовою викликати у слухачів життєві уявлення й асоціації.

В. Холопова вважає, що сутнісні асоціації виникають завдяки багаторазовому повторенню, запам'ятовуванню, засвоєнню зором і слухом. Специфіка естетичного впливу мистецтва на студентів полягає в тому, що вона викликає в них відповідні естетичні переживання, динамічні насичені образи й асоціації, спонукає до активної мисленої діяльності, організує відповідну настроєність їхнього духовного світу.

При сприйманні одного й того ж твору мистецтва у студентів можуть виникати полярні асоціації, оскільки вони утворюються у неповторному поєднанні індивідуальності слухача або глядача, його духовної культури. Відштовхуючись від сюжетної ситуації, слухач або глядач може створювати власні картини, сприймати мистецтво залежно від переконань, уподобань, емоційних переваг, загальних й особистісних інтересів, смаку, освіти, культурного рівня, темпераменту тощо. У студентів під впливом соціокультурного середовища накопичується певний запас слухацьких і глядацьких вражень, асоціацій, образів, які складають семантичну основу мистецтва і є умовою її розуміння.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що життєві емоції тісно переплітаються з мистецькими. Але цей взаємозв'язок існує не за

принципом копіювання кола життєвих почуттів людини, а за загальною позитивною етико-естетичною функцією мистецтва. Тому життєві емоції передаються в мистецтві з позитивним емоційним знаком, оскільки проходять процес трансформації та набувають естетичного змісту.

Для розвитку емоційно-асоціативної сфери майбутніх педагогів потрібно враховувати особливості студентського віку (емоційна збудливість, завищена самооцінка, схильність до конформізму, почуттєва байдужість, здатність за одним фактом робити загальні висновки); систематичного залучення студентів до процесу спілкування з мистецтвом, активізуючи емотивний фонд (запас емоційних можливостей) та збагачуючи його художніми асоціаціями, поступово створюючи у свідомості стійкі емоційно-асоціативні фонди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Делікатний, К.Г. Становлення студента: Питання адаптації випускника школи у вузі. Київ: видавництво Знання, 2025. С.14-16.
2. Лудченко, А.А., Лудченко, Я.А., Примак, Т.А. Основи наукових досліджень. 2-е вид. Київ: Видавництво Знання, 2001. С.25.
3. Загальна психологія: Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. Київ : Вид-во Либідь, 2009. С. 464.

Петро Корінецький

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ТА ЇЇ РОЛЬ У ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У період глобальних проблем, війни, та в контексті торгів «ресурси-безпека-майбутнє» питання сталого розвитку держави Україна та нашого суспільства є одним з пріоритетних. За визначенням ООН, сталий розвиток – це задоволення поточних потреб без загрози для майбутніх поколінь [1]. Виходячи з визначення та цілей сталого розвитку, основним його суб’єктом є ми – люди. Мотивація є ключовим елементом осмисленого існування та діяльності людини.

Проблема мотивації персоналу набула важливого значення, оскільки вирішення завдань сталого розвитку, які стоять перед суспільством, можливе лише за умови створення належної мотиваційної основи, здатної спонукати працівників організацій до ефективної діяльності. У цьому й полягає

актуальність цієї теми. Припускаємо, що саме мотивація забезпечує успішність організації, її конкурентоспроможність та сталість.

Термін «мотивація» має багатогранний характер та розглядається з позицій психології, соціології та менеджменту: як стан особи, як сукупність факторів, що спрямовують поведінку, як процес спонукання активності і визначення її спрямованості, як функція управління та як сукупність мотивів. Я. Ременюк слушно вказує, що терміном «мотивація» позначаються дві групи явищ: сукупність мотивів або чинників, що складають індивідуальну систему мотивів; динамічне утворення, процес, механізм, тобто система дій з активізації мотивів певної людини [2, с. 115].

Узагалі під мотивацією у психології розуміють систему психологічних процесів, які спрямовують особистість на виконання певної діяльності чи прийняття конкретних рішень [3, с. 54].

Т. Кухар та С. Єрмак зазначають, що мотивація – це психофізіологічний процес, який під дією зовнішніх або внутрішніх чинників стимулює в людей бажання займатися певною діяльністю [4, с. 384].

Чимало науковців визначають мотивацію як поєднання внутрішніх і зовнішніх чинників, які спонукають людину до дії, впливають на її поведінку та спрямовують на досягнення визначених цілей. Тобто мотивація – це процес заохочення працівників до продуктивної діяльності, який здійснюється керівництвом через забезпечення стимулів.

Цікавим є формулювання А. Перепелиці, який вважає мотивацію внутрішньою рушійною силою, що визначає напрямок та інтенсивність діяльності людини, формується у взаємодії з соціальним середовищем і має культурно обумовлений характер [5, с.90].

Практичні психологи вказують, що мотивація – це одне з основних понять психології, яке впливає на нашу поведінку, напрямок дій і рішення. Вона визначає, чому ми робимо те, що робимо, і як ми реагуємо на зовнішні подразники та внутрішні потреби. Сутність мотивації полягає в поясненні того, що змушує нас рухатися вперед [6].

Розглядаючи мотивацію як сукупність мотивів, варто зазначити, що і тлумачення терміна «мотив» у сучасній літературі різниться. Простим та геніальним є визначення С. Максименка: мотив – це внутрішній рушій

(рушійна сила), що спонукає людину до діяльності, до боротьби за досягнення мети [7, с. 116]. Мета – це бажаний результат, якого прагне людина, докладаючи зусиль у своїй діяльності. Вона визначає напрямок роботи, спонукає до дій і є невід'ємною складовою свідомої діяльності.

Мотивами діяльності є людські потреби, почуття, інтереси, усвідомлення необхідності діяти [7, с. 116]. Також до мотивів відносять прагнення, ідеали й переконання. Отже, мотив – це внутрішні спонуки до дій, які можуть бути як усвідомлюваними, так і несвідомими. А діяльність людини є полімотивованою, тобто сформованою групою мотивів, кожен із яких має різний ступінь важливості для конкретної особи в конкретний момент часу. Звідси стає зрозумілим, чому деякі вчені термін «мотивація» використовують для позначення системи чинників (цілі, інтереси, потреби, мотиви, наміри), що зумовлюють поведінку.

Відповідно до сучасних поглядів мотивація є процесом формування (актуалізації) та реалізації мотивів діяльності, які визначаються потребами й цілями особистості, її інтересами, переконаннями, умовами діяльності, характером взаємодії з оточенням і конкретною ситуацією, у якій ця взаємодія відбувається. Отже, мотивація є складним психологічним процесом та впливає не тільки на ефективність окремого працівника організації, але й на групову динаміку та організацію загалом.

Тому для глибшого розуміння мотивації розглянемо механізм, який дає відповідь на запитання «як». Схематично він працює таким чином: в особи виникає потреба → відбувається усвідомлення потреби через сприйняття імпульсів → виникнення прагнення та інтересу до задоволення потреби та того, що дозволить це зробити з урахуванням очікувань, установок, стимулів та домагань → формування мотиву (заради чого реалізуємо потребу: «щоб що?»), який спонукає до дій, спрямованих на задоволення потреби (перетворення потреби в мотив – це актуалізація потреби) → формування стану вмотивованості, що формує інтенсивність дій → визначення конкретних дій та їх здійснення.

Отже, мотивація – це процес, що починається з виникнення потреби, яка після усвідомлення трансформується в мотив – обґрунтоване рішення задовольнити або уникнути певного стану. Потреби можуть виявлятися через

настанови, переконання, прагнення та інтереси особистості. Інтереси, підкріплені емоційним забарвленням, набувають пізнавального характеру та можуть варіюватися за стійкістю, широтою й глибиною. Тобто мотивація постає рушійною силою поведінки, спрямовуючи діяльність людини від усвідомлення потреби до конкретних дій [3, с.54].

Мотивація – це внутрішній чинник та емоційний стан, який наповнює енергією, стимулює активність і визначає напрямок поведінки. Ключовим аспектом мотивації є наявність внутрішнього мотиву, що узгоджується з особистими цінностями та цілями організації. Значуща мета та зацікавленість у її досягненні є потужними стимулами до активної діяльності. Для підтримки мотивації персоналу потрібно створювати сприятливі умови для підвищення продуктивності та стабільності організації [8, с.235].

Отже, чіткість мети, розуміння справи, усвідомлення завдання, його важливість завжди породжують силу, енергію і рішучість дій. Чим більшого суспільного значення набуває завдання, тим більшу енергію та завзяття люди докладатимуть до його здійснення. Пристрасне захоплення своєю справою спонукає людей до творчої праці [7, с. 116].

Високий рівень мотивації призводить до підвищення емоційної стійкості, зниження рівня тривоги і стресу, підвищення рівня задоволеності діяльністю та продуктивності. Низький рівень мотивації, навпаки, спричиняє емоційне виснаження, професійне вигорання, низьку продуктивність діяльності [4, с.383].

Сталий розвиток організацій базується на балансі економічної ефективності, соціальної відповідальності та екологічної стабільності. Мотивація персоналу відіграє в цьому ключову роль, оскільки призводить до зниження рівня плинності кадрів (мотивовані працівники менш схильні до звільнення), зростання продуктивності та ефективності (висока залученість і мотивація підвищує якість і швидкість виконання завдань), інновацій та розвитку (підтримка внутрішньої мотивації стимулює креатив і генерацію нових ідей).

Отже, лише вмотивована людина в будь-якій організації буде продовжувати досягати цілей, задовольняючи власні потреби, маючи на це індивідуальні мотиви. Завдання науковців, управлінців та влади – зробити все

можливе, щоб у процесі актуалізації мотивів та постановки цілей зберігались принципи сталого розвитку, оскільки саме вони приведуть організацію, державу та суспільство до довготривалого зростання. Розуміння та використання соціально-психологічних методів формування та підвищення мотивації сприяє формуванню вмотивованої та кваліфікованої команди, унаслідок чого кожен її учасник може повноцінно реалізувати свій потенціал та мотив, що призведе до підвищення ефективності організації, а отже – забезпечить сталий розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Що таке сталий розвиток? Цілі сталого розвитку ООН. 2023. URL: https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2023/08/what-is-sustainable-development/
2. Ременюк Я. А. Основні напрями дослідження мотивації у психології: зарубіжний дискурс. *Вісник НУО України*. 2024. № 79(3). С. 115–120. DOI: https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-79-3-115-120
3. Гоцуляк Н., Куриця Д. Психологічні особливості навчальної мотивації студентів закладу вищої освіти як одна з можливих причин виникнення прокрастинації. *Збірник наукових праць НАДПСУ. Серія: Психологічні науки*. 2019. № 1. С. 48-63. DOI: https://doi.org/10.32453/5.v14i3.215
4. Кухар Я., Ярмак С. Система мотивації здобувачів вищої освіти в умовах невизначеності. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану*: матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 25 квітня 2024 р.) / гол. ред. В. Ф. Пузирний. Чернігів: ПАУ, 2024. С. 383–389. URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2024/06/Konferenciya-25.04.pdf
5. Перепелиця А., Фокіна Є., Ковальчук В. Мотивація як фактор впливу в спортивній діяльності. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2022. № 4. С. 89–94
6. Мотивація – це… *Український психологічний хаб*. URL: https://www.psykholoh.com/post/мотивація-це
7. Загальна психологія: підручник / за заг. ред. акад. С. Д. Максименка. 4-те вид., переробл. і доп. Т. 2. Київ: Видавництво Людмила, 2025. 456 с.
8. Квасній Л. Г., Солтисик О. О., Федишин В. В. Роль мотивації і стимулювання персоналу в системі забезпечення розвитку підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 11. С. 233–237.

Олег Котов

ПРОФЕСІЙНІ ДЕФОРМАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІВ-ПОЧАТКІВЦІВ

Професія психолога передбачає глибоку емпатію, витривалість і здатність до аналізу людських емоцій. Однак молоді спеціалісти часто стикаються з труднощами адаптації до професійної діяльності, що може призводити до професійних деформацій. Під професійною деформацією розуміють зміну особистісних характеристик, що виникає під впливом особливостей професійної діяльності та негативно впливає на особистість і її ефективність у роботі.

Професійна деформація особистості – це стійке порушення в системі професійних цінностей, ставлень і поведінкових моделей спеціаліста, що формується внаслідок тривалого виконання професійних обов'язків. Психологи-початківці особливо вразливі до таких змін через відсутність досвіду, високий рівень емоційного залучення у проблеми клієнтів та невизначеність у власних професійних межах.

Емоційне вигорання є одним із найпоширеніших наслідків професійної деформації у психологів-початківців. Воно виявляється у вигляді фізичного виснаження, коли фахівець відчуває постійну втому, навіть після відпочинку, стикається з проблемами зі сном, головним болем і частими застудами через зниження імунітету. На емоційному рівні людина починає відчувати байдужість до своїх клієнтів, утрачає мотивацію до роботи, а будь-які нові випадки сприймає з дратівливістю [4, с. 112]. Так, молодий психолог, який спочатку відчував натхнення від своєї діяльності, із часом може помітити, що він більше не відчуває радості від досягнень своїх клієнтів і виконує свою роботу автоматично. Це може призвести до зниження ефективності терапії та втрати професійного інтересу.

Синдром співпереживання виникає, коли психолог настільки сильно занурюється у проблеми своїх клієнтів, що починає сприймати їх як власні. Це може виявлятися в постійних думках про клієнтів навіть після завершення робочого дня, у переживанні за їхні долі настільки, що це впливає на власний

емоційний стан [5, с. 98]. Так, молода психологиня, яка працює з людьми, що пережили травматичний досвід, може помітити, що після складних консультацій не може заснути, оскільки в голові прокручує їхні історії. Вона може навіть почати переносити емоційні стани клієнтів на себе, відчуваючи страх, тривогу чи депресію, які не були притаманні їй раніше. Таке глибоке співпереживання може виснажувати, викликаючи хронічний стрес і навіть бажання змінити професію.

Формалізація підходів є ще однією формою професійної деформації, коли психолог / психологтня перестає бачити клієнта як унікальну особистість і починає працювати за шаблонами. Це може статися через утому, перевантаженість або недостатню мотивацію до саморозвитку [6, с. 67]. Так, психолог, який працює з депресивними клієнтами, може почати використовувати одні й ті самі техніки без урахування їхніх індивідуальних особливостей, замість того щоб шукати нові підходи. Це може знизити ефективність терапії, оскільки клієнт не відчуває персонального підходу та може втратити довіру до спеціаліста.

Цинізм та емоційна холодність розвиваються як захисний механізм у відповідь на постійне емоційне навантаження. Спочатку фахівець може відчувати сильне співчуття до клієнтів, але з часом, щоб захистити себе від емоційного перенавантаження, він може виробити байдужість або навіть негативне ставлення [7, с. 154]. Так, психолог, який працює з людьми, що пережили насильство, може почати внутрішньо знецінювати їхні переживання, уважаючи, що вони самі винні у своїй ситуації. У крайніх випадках це може виявлятися у використанні саркастичних зауважень під час консультацій або відсутності емоційної підтримки, що є неприпустимим у професійній діяльності.

Професійна ізоляція може стати серйозною проблемою, коли психолог починає переносити свої професійні моделі поведінки в повсякденне життя, що ускладнює його взаємини з близькими людьми [3, с. 82]. Так, психолог може настільки звикнути до аналізу поведінки інших, що почне робити це і в дружніх чи сімейних стосунках, що може викликати роздратування в його оточення. Також він може відчувати труднощі у відкритті власних емоцій, оскільки звик виступати в ролі того, хто допомагає іншим, а не того, хто

потребує підтримки. Це може призвести до самотності, оскільки близькі люди можуть сприймати таку поведінку як відстороненість або холодність.

Отже, професійні деформації можуть мати серйозний вплив як на ефективність роботи психолога, так і на його особисте життя. Важливо вчасно помічати їхні прояви та використовувати методи профілактики, як-от рефлексія, супервізія, баланс між роботою та особистим життям, а також розвиток навичок емоційної саморегуляції.

Розвитку професійної деформації у психологів-початківців можуть сприяти різні чинники. Одним із головних є високе емоційне навантаження та складні випадки у практиці, з якими стикається фахівець. Постійне занурення у проблеми клієнтів, потреба підтримувати їхній емоційний стан і знаходити рішення у кризових ситуаціях можуть призводити до психологічного виснаження [2, с. 47]. Так, молодий психолог, працюючи з людьми, які пережили втрату близьких, може настільки глибоко перейматися їхнім горем, що з часом відчує емоційний спад, утому й навіть апатію.

Ще одним важливим чинником є відсутність належної супервізії та підтримки з боку колег. Молоді фахівці часто стикаються із ситуаціями, у яких не можуть знайти правильне рішення самостійно, але через брак професійної підтримки залишаються наодинці зі своїми сумнівами [5, с. 88]. Так, якщо психолог не має можливості обговорити складний випадок із більш досвідченим колегою або отримати рекомендації, він може почати відчувати невпевненість у власній компетентності, що згодом призведе до професійного вигорання.

Нечітке розмежування професійного й особистого життя також є серйозним ризиком. Коли психолог не встановлює для себе меж між роботою і власним життям, він починає переносити професійні проблеми в повсякденну сферу. Це може виявлятися в постійних роздумах про клієнтів у неробочий час, у неможливості відключитися від роботи й навіть у прагненні аналізувати поведінку друзів і родичів так, як це відбувається на сеансах [3, с. 65]. Так, психолог, який веде терапію людей із тривожними розладами, може настільки зосередитися на подібних випадках, що почне шукати ознаки тривожності у своїх знайомих і намагатися їх «лікувати» у повсякденному житті.

Недостатній рівень психологічної саморегуляції та рефлексії також сприяє розвитку професійних деформацій. Якщо фахівець не аналізує власний емоційний стан і не розвиває навички самоконтролю, він стає вразливішим до стресу та вигорання [4, с. 132]. Так, психолог, який не звик рефлексувати свої почуття та переживання, може з часом накопичувати внутрішню напруженість, яка призведе до агресивності або навпаки – до байдужості у взаємодії з клієнтами.

Для запобігання професійним деформаціям психологам-початківцям варто дотримуватися певних методів профілактики. Одним із ключових підходів є регулярна рефлексія власного емоційного стану та професійного розвитку [6, с. 99]. Ведення щоденника рефлексій, аналіз труднощів у роботі та усвідомлення власних емоцій допомагають уникнути накопичення внутрішнього напруження.

Також важливо використовувати методи саморегуляції, зокрема медитацію, фізичну активність та творчі хобі. Фізична активність, як-от йога чи біг, допомагає знизити рівень стресу, тоді як творчі заняття, наприклад малювання або гра на музичних інструментах, дозволяють переключитися від робочих питань [7, с. 76]. Так, психолог, який після роботи займається малюванням або музикою, має більше шансів емоційно розвантажитися, ніж той, хто продовжує аналізувати свої сеанси у вільний час.

Відвідування супервізій та інтервізійних груп є ще одним ефективним способом запобігання деформаціям. Обговорення професійних труднощів у колі колег дозволяє знайти підтримку, подивитися на проблеми з іншого погляду та уникнути професійної ізоляції [1, с. 41]. Так, психолог, який регулярно бере участь у супервізійних зустрічах, може отримати цінні поради щодо роботи з важкими клієнтами та подолання власних труднощів у сприйнятті професійних ситуацій.

Баланс між роботою та особистим життям є важливою умовою психологічного благополуччя. Чітке визначення робочого часу, уміння «відключатися» від професійних обов’язків та виділення часу для відпочинку й спілкування з близькими людьми дозволяють зберегти емоційну рівновагу [5, с. 89]. Так, якщо психолог встановлює чіткі межі робочого дня та не відповідає на

робочі повідомлення у вихідні, він має більше шансів уникнути перевтоми та професійного вигорання.

Постійне підвищення кваліфікації та адаптація професійних навичок також сприяють збереженню професійного інтересу й запобігають рутині [6, с. 110]. Участь у конференціях, тренінгах і навчальних програмах дозволяє отримати нові знання, обмінятися досвідом з іншими фахівцями та вдосконалювати свої методики роботи. Так, психолог, який проходить курс із нових когнітивно-поведінкових технік, не тільки збагачує свій професійний арсенал, а й підтримує власну мотивацію до роботи.

Тобто розуміння чинників, що сприяють професійним деформаціям, та застосування ефективних методів профілактики допомагають психологам-початківцям уникнути негативних наслідків своєї професійної діяльності та зберегти емоційний баланс.

Отже, професійна деформація є серйозною проблемою, що може негативно впливати на ефективність роботи психологів та їхнє особисте благополуччя. Особливо вразливими до цих змін є молоді фахівці, які тільки починають професійну діяльність і стикаються з високим емоційним навантаженням, невизначеністю у своїх професійних межах та браком досвіду. До основних проявів професійної деформації належать емоційне вигорання, синдром співпереживання, формалізація підходів, цинізм, емоційна холодність і професійна ізоляція. Ці явища можуть призводити до втрати мотивації, зниження якості надання психологічної допомоги, погіршення стосунків із клієнтами та проблем у особистому житті фахівця. Серед чинників, що сприяють розвитку професійної деформації, виділяються високий рівень емоційного залучення у проблеми клієнтів, відсутність супервізійної підтримки, труднощі в розмежуванні роботи та особистого життя, а також недостатній рівень саморегуляції та рефлексії. Якщо ці чинники ігнорувати, наслідки можуть бути серйозними як для самого спеціаліста, так і для його клієнтів.

Запобігти професійній деформації можна за допомогою комплексного підходу. Важливу роль у профілактиці відіграють регулярна рефлексія, розвиток навичок емоційної саморегуляції, баланс між роботою та особистим життям, а також активне підвищення професійної компетентності. Додатково

ефективними заходами є супервізія, інтервізійні групи та залучення до професійного середовища, що сприяє обміну досвідом і підтримці психологічної стійкості. Усвідомлення ризиків професійної деформації та своєчасне застосування превентивних методів допомагає психологам уникнути емоційного виснаження, зберегти якість своєї роботи та підтримувати особисту гармонію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Василюк Ф. Е. Психологія переживання: аналіз подолання критичних ситуацій. К.: Либідь, 2020.
2. Гречаник О. А. Професійне вигорання та його профілактика у фахівців допоміжних професій. Київ: Центр навчальної літератури, 2019.
3. Запорожченко А. В. Психологічні аспекти професійної деформації особистості. Харків: Харківський національний університет, 2018.
4. Корнєєва Л. В. Психологічний стрес у професійній діяльності. Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2021.
5. Лозова О. А. Психологічні особливості становлення особистості молодого фахівця. Одеса: Одеський національний університет, 2022.
6. Омельченко Т. І. Соціально-психологічні аспекти професійного вигорання. Дніпро: ДНУ, 2019.
7. Ткаченко Ю. П. Професійна деформація як психологічна проблема: теорія та практика. Черкаси: Вид. центр ЧНУ, 2020.

Лідія Козакова, Олена Момоток, Анна Сологуб

НАУКОВИЙ СТИЛЬ: ПРОБЛЕМИ В ТЕРМІНОЛОГІЇ

Обслуговуючи різні сфери суспільної діяльності, мова як засіб комунікації мусить пристосовуватися до цих сфер, відповідати їхнім потребам. Розвинена національна мова має сформувати функційні різновиди, що різняться стійкими особливостями в доборі, застосуванні лінгвістичного матеріалу, його функціюванні в певних, чітко окреслених сферах загальнонаціональної мови. На сучасному етапі активно діють тенденції внутрішньостильової та внутрішньожанрової диференціації мовних одиниць, їх стилістична маркованість.

Сучасний розвиток наукового стилю тісно пов’язаний із творенням, упровадженням і функціюванням національної термінології.

Упродовж 1990–2010 років різні видавництва України видали 240 галузевих словників, що зумовлено не тільки потребою в уніфікації терміносистем української мови, а й у забезпеченні викладання різнопрофільних дисциплін та створенні навчальних посібників українською мовою. Однак пропоновані терміни часто не відповідають мовним нормам і не задовольняють вимог фахівців-практиків, науковців, викладачів, учителів. Це можна пояснити й невиробленістю термінології в окремих сферах професійної діяльності, відсутністю тривалої україномовної традиції й різними підходами до унормування та кодифікації наукової термінолексики. Дві крайні тенденції укладання лексикографічних праць виявляються у відновленні термінології 20 х – поч. 30-х років ХХ століття – «золотої доби української мови» – та в захопленні запозиченнями з європейських мов. Більшість учених уважає за можливе використовувати досвід найпоширеніших мов розвинутих країн світу, найперше мов – продуцентів певної терміносистеми.

Мова чутлива до змін у суспільстві, і найчутливішою є лексика. Сучасні суспільні зміни різко вплинули на склад і характер лексики мови науки як такої сфери, що найбезпосередніше пов’язана із життям суспільства. Вплив позначається і позитивно, і негативно. Позитивним є нестримне збагачення, урізноманітнення лексичного складу мови, поява нових слів, нових відтінків їхньої семантики, розширення кола нових зв’язків між словами, поява нових словосполучень тощо.

Разом із тим слід відзначити й негативний бік у розвитку лексичного складу мови в наші дні. Насамперед його розхитування, дестабілізацію звичних слововживань, руйнування усталених зв’язків між словами під впливом уживання іноземних мов, небажання визнати українську мову рівноправною серед інших державних національних мов та ін.

Проте і в негативному є два аспекти – суто негативна і така, що містить у собі зародок нового. Це простежується на прикладах уживання слів типу провакативний, презентація, консенсус, бартер, шоу та подібні. Іноді те, що сприймається спершу як помилка, згодом стає прийнятним й узвичаюється як норма.

Науково-термінологічна лексика – це особливий шар словникового складу мови, який обслуговує сферу науки та професійно-виробничої

діяльності. «З розвитком цих галузей виникають нові поняття, що для свого позначення вимагають нових слів. У розвитку наук мова не грає роль випадкового інгредієнта, а входить структурним елементом у сутність науки. Мова «входить» у науку передусім термінологією. У розвинених мовах близько 90 % нової лексики становлять науково-технічні терміни» [1].

Виразною ознакою сучасного наукового стилю є активізація органічної для української мови лексики, витіснення на периферію іншомовних варіантів або слів, спільних із російською мовою. Пор.: *вада, недолік – дефект, відсоток – процент, ризик – риск, оприлюднювати – обнародувати, довкілля – навколишнє середовище, виявляч – детектор, обертомір – тахометр* тощо.

У сучасних галузевих словниках як термінологічні синоніми фіксуються слова й сполуки, що побутували в науковому стилі 20-30-х років XX століття та в колишньому західноукраїнському варіанті літературної мови: *сталь – криця, перпендикуляр – сторч, фотографія – світлина, болт – прогонич, підшипник – вальниця, карта – мапа, полюс – бігун, аеродром – летовище, щільність дислокацій – густина дислокацій* та багато інших.

Паралельне вживання лексем із тим самим значенням мовознавці, з одного боку, оцінюють як ознаку нестабільності й занедбаності, ніж культивованості мови. З іншого боку, висловлюються вимоги «засадничо закріпити потребу подавати в термінологічних словниках якнайбільше синонімів і варіантів із зазначенням тонкощів уживання і лексичної сполучуваності». З огляду на потреби фахового спілкування, вимоги вузівського навчання виправданим видається погляд на синонімію в термінології як надлишкове явище. Визнано, що ознакою розвинутої національної мови є сталість мовного стандарту [2].

При укладанні галузевих словників автори часто надають перевагу інтернаціональним варіантам як, на їх погляд, загальноприйнятим, зручним і зрозумілим у міжнародному спілкуванні. Пор.: *девальвація* – зниження курсу, *дисперсія* – розсіювання, *конто* – рахунок, *інновація* – нововведення, *камбіо* – вексель, позиковий лист, *аваль* – поручительство за векселем, *комп'ютер* – електронно-обчислювальна машина. Водночас термінологи критично оцінюють немилозвучні й громіздкі запозичення на зразок *гідроксилленідомелан, бериліочевкініт* тощо.

У словотворі помітно відновлюються моделі традиційно вживані в українській мові: віддієслівні іменники на -ння: *трамбування, оброблення, передавання*, відносні прикметники з суфіксами -ов-, -н-: *бізнесовий, виставковий, посадковий, алгебраїчний, біномний, синусоїдний*, віддієслівні прикметники на –льний, замість активних дієприкметників на –учий (-ючий): *друкувальний, коригувальний, узагальнювальний*. Ці моделі лише узвичаюються в галузевих терміносистемах, про що свідчать численні дублетні форми: *термінологізація – термінування, констатуюча частина – констатаційна частина, друкуючий пристрій – друкувальний пристрій, пристрій друку, пристрій комутування – комутувач*.

Сучасний науковий стиль тяжіє до спрощення синтаксичної структури тексту. Кваліфікуються як небажані конструкції, які сканцелярюють виклад, особливо ті, що з'явилися в українській мові під впливом російських книжних стилів. Порівняймо: *привести до погіршення – погіршити, стати негодним – зіпсуватися, займатися дослідженнями – досліджувати, знаходитися в протиріччі з чим – суперечити чому, мати місце – бути, примінятися – застосовуватися* тощо. Мовні порадники рекомендують надавати перевагу активним конструкціям. Вирази на кшталт *вченими досліджуються*, *фахівцями доведено*, *нами виконувалися* все частіше замінюють конструкціями *вчені досліджують, фахівці довели, ми виконували*. Іноді занадто критично переглядаються частовживані в українській мові синтаксичні сполуки, наприклад: *нехтувати щось*, а не *чимось*; *наголошувати щось*, а не *на чомусь*; *повідомляти когось*, а не *комусь*. Як свідчать сучасні довідники з культури мови, обидві форми керування властиві українській мові: *нехтувати давні звичаї* і *нехтувати здоров'ям* (небезпекою), *повідомляти друзям* і *повідомляти брата про приїзд гостей*, *наголошувати перший склад слова* і *наголошуємо на тому*, *що* тощо.

Отже, сучасний науковий стиль виявляє помітну лібералізацію мовних норм, що виявляються у збільшенні варіантності мовних одиниць, активізації процесів очищення української мови від іншомовних впливів аж до явища пуризму; з іншого боку – до проникнення іншомовних термінів, що певною мірою ілюструє інтелектуалізацію літературної мови. Тобто проблема

кодифікації термінології, стабілізації мовних норм залишається на сьогодні актуальною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крашеніннікова Т.В. Мова і термінологія наукових досліджень: навчальний посібник. Дніпро, 2021.
2. Фурт Д.В., Дмитрук Л.А. Термінологія: навчальний посібник. Кривий Ріг, 2020.

Наталія Кочеткова

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Діти у віці 5-6 років, які належать до старшого дошкільного віку, демонструють значні психологічні особливості, що виявляються в різних ситуаціях. Цей вік є критично важливим для розвитку пізнавальної, інтелектуальної та особистісної сфери дитини, оскільки в ньому закладаються основи багатьох особистісних характеристик. Установлено, що до 90% усіх рис особистості формується саме в цей період, що робить його вирішальним для подальшого розвитку дитини.

Упродовж старшого дошкільного віку діти активно розширюють коло спілкування. Вони починають цікавитися соціальними відносинами дорослих, прагнучи інтегруватися в їх світ. Дорослі стають центром їхнього щоденного життя, оскільки діти намагаються зрозуміти й адаптуватися до суспільних норм та вимог. Основна потреба цього віку – це бажання жити в спільноті, взаємодіючи з іншими людьми. Однак дитячий світ залишається опосередкованим, і розрив між ідеалами та реальністю дитини часто компенсується через сюжетно-рольову гру.

Порівняно з попередніми віковими етапами зміни в житті дітей стають помітними: з’являються нові обов’язки та самостійні дії. Діти починають виконувати доручення дорослих і беруть участь у структурованій діяльності, що включає елементи навчання.

Важливим аспектом цього віку є стабілізація взаємин з однолітками та формування «дитячого суспільства». У цей період виникає власна дитяча субкультура, яка має свої території, правила, інтереси та цінності.

Діти у віці 5-6 років здатні охоплювати велику кількість інформації. Вони з цікавістю досліджують навколишній світ, що робить цей вік сензитивним для розвитку пізнавальних процесів: уваги, сприйняття, мислення, пам'яті та уяви. Ігровий матеріал стає більш складним і логічним, що спонукає дітей до роздумів і аналізу [1, с. 47].

Сюжетно-рольова гра стає провідною діяльністю старших дошкільників. Якщо раніше діти використовували дорослих як знаряддя для задоволення своїх потреб, то тепер вони усвідомлюють, що дорослі реагують на їхні дії. У грі діти відтворюють різноманітні ситуації, що дозволяє їм освоювати систему людських відносин.

Зміст гри ускладнюється та наближається до реалій життя. Діти вчаться планувати свої дії, дотримуватись правил і самостійно організовувати гру. У процесі цього розвитку формується почуття відповідальності та усвідомлення обов'язків.

Спілкування з однолітками у грі сприяє розвитку соціальних навичок – співпраці, уміння підпорядковуватись, керувати та відстоювати свою позицію. Гра стає не лише засобом розваги, а й важливим елементом формування комунікативних навичок.

У цьому віці в дітей відбувається зміна в здатності до самооцінки. Вони стають більш критичними до своїх недоліків, здатні оцінювати свої дії та вчинки, пов'язуючи їх з очікуваннями дорослих. Гра стає простором для розвитку рефлексії, де діти аналізують свої вчинки і вчаться відповідати на запити оточення [2].

Також відзначається урізноманітнення творчих ігор. Діти зацікавлюються не лише сюжетно-рольовими іграми, а й театралізацією, інсценуваннями, спортивними іграми та іншими видами активності.

Гра відіграє важливу роль у розвитку дитини, формуючи не лише пізнавальні процеси, а й соціальні навички, мовлення, емоційний інтелект. Діти цього віку активно розвиваються, і завдання дорослих – підтримувати їх у цьому процесі, надаючи можливості для роздумів, аналізу та обговорення. Важливо, щоб дорослі відповідали на запитання дітей розгорнуто, заохочуючи їх до критичного мислення та самостійного аналізу навколишнього світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кононко О.Л., Луценко В.О., Нечай С.П., Плохій З.П., Сидельникова О.Д., Старченко В.А., Терещенко О.П., Шелестова Л.В., Якименко Л.Ю. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник. Київ : «Імекс-ЛТД». 260 с.
2. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Гра як провідна діяльність дошкільника. Дитяча психологія. Навчальний посібник для ВНЗ. Київ, 2010. URL: https://www.annadomina.com/studentam/pershodzherela/gra-yak-providna-diyalnist-doshkilnika (дата звернення: 03.02.2025)

Геннадій Кучеров

ЕМОЦІЙНА ПРАЦЯ – НОВИЙ КОМПОНЕНТ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ

Демонстрація певних організаційно бажаних емоційних реакцій стає дедалі важливішою у світі праці, оскільки все більше людей зайнято на сервісних роботах. У Європейському Союзі понад 74% усіх працівників працюють у сфері послуг [1].

Багато робочих посад вимагають від працівників демонстрації певних емоційних реакцій, яких очікують клієнти, колеги чи керівники, але перші іноді або часто суперечать справжнім почуттям працівника. Емоційні трудові вимоги можуть виникати, зокрема, на роботах у сфері обслуговування, де взаємодія з іншими людьми є суттєвою частиною робочого завдання. Високі вимоги до контролю емоційних реакцій пов’язані з декількома небажаними психологічними наслідками, такими як стрес і емоційне виснаження. Це підкреслює важливість роботи, а також належних процесів добору персоналу та навчання посадовців.

Соціолог Арлі Хохшильд увела термін «емоційна праця» у книзі «Керуване серце: комерціалізація людських почуттів», опублікованій 1983 року [2]. Вона визначила цей термін як демонстрацію певних емоцій для задоволення вимог роботи.

Однак від того часу цей термін розширився, щоб описати емоційну працю в усіх контекстах, включаючи стосунки та сім’ю. Нас цікавить сфера професійних відносин. Роботи, що передбачають емоційну працю, визначаються як такі, що: 1) вимагають особистого або голосового контакту з

громадськістю; 2) вимагають від працівника викликати емоційний стан в іншої людини; 3) дозволяють роботодавцю через навчання та нагляд здійснювати певний контроль над емоційною діяльністю працівників.

У професійній сфері емоційна праця стосується зусиль і контролю, необхідних для демонстрації відповідних організаційних настроїв – будь то життєрадісність, співчуття, дисциплінованість або нейтральність – коли особисті емоції суперечать очікуваним і необхідним. Це праця, тому що існує емоційний дисонанс – невідповідність між очікуваними та відчутими емоціями. І це високі ставки, оскільки це відбувається на роботі та потенційно може впливати на рівень заробітної платні працівника.

Роботодавці очікують, що працівники регулюватимуть свої емоції певним чином під час взаємодії з клієнтами, колегами та адміністрацією. Це включає вираження емоцій, яких вони не відчувають, як-от ентузіазм, коли дізнаються про новий проєкт, який їм доручили, або придушення своїх справжніх почуттів, як-от гнів, коли клієнт їх ображає. Це робиться для того, щоб створити позитивні почуття у клієнтів або пацієнтів, щоб бізнес чи організація були успішними, а працівники зберігали свої робочі місця.

Сьогодні важливим є виконання емоційної праці. Це може відбуватися у вигляді поверхневої та глибокої дій. Перша існує тоді, коли працівники демонструють емоції, необхідні для роботи, не змінюючи того, як вони насправді почуваються. Так, обслуговувальний персонал може бути роздратованим, зомореним, але має посміхатися, щоб клієнти відчули, що їх прийняли та про них піклуються.

Глибока дія – це більш трудомісткий процес, у якому працівники змінюють свої внутрішні почуття, щоб узгодити їх з очікуваннями організації, створюючи більш природні та справжні емоційні прояви. Так, хтось може переживати важкий час і почуватися засмученим. Людина витрачає кілька хвилин на те, щоб відкинути свої особисті почуття вбік і згадати мету своєї роботи, чому вона їй подобається і як вона робить позитивний внесок у життя інших. Так, якщо бортпровідник / бортпровідниця використовує «емоційну регуляцію поверхневої дії», він / вона може посміхнутися і спробувати виглядати байдужим, незважаючи на те, що клієнт ображає і засмучує його/її. І навпаки, якщо він або вона використовує «глибоку діючу емоційну регуляцію»,

то може сказати собі, що образа є лише ознакою поганого характеру клієнта, а не браку навичок у нього самого.

Виділяють три стратегії регуляції емоцій: когнітивну, тілесну та експресивну [3]. У межах когнітивної емоційної роботи людина намагається змінити образи, ідеї чи думки в надії змінити пов'язані з ними почуття. Так, можна асоціювати сімейну фотографію з відчуттям щастя й думати про цю картину щоразу, намагаючись відчути себе щасливим. У межах роботи з тілесними емоціями людина намагається змінити фізичні симптоми, щоб створити бажану емоцію. Так, можна спробувати глибоко дихати, щоб зменшити гнів. У межах роботи з виразними емоціями людина намагається змінити виразні жести, щоб змінити внутрішні почуття, – наприклад посмішку, коли намагається відчути себе щасливою.

Емоційна регуляція використовується не тільки для виконання організаційних очікувань. Її також можна використовувати для досягнення цілей, які не обов'язково відповідають тим, що визначені організацією, а швидше з особистими перевагами для працівника. Останній може, наприклад, удавати, що відчуває таку ж злість, як і його начальник, щодо поведінки іншого співробітника, щоб підвищити свої шанси на просування по службі. Тому емоційна регуляція не обмежується контекстом емоційної праці. Однак це дуже корисна конструкція, щоб пояснити, чому високі емоційні вимоги до роботи часто пов'язані з психологічними реакціями працівника.

Регулярні дії, які суперечать тому, що людина насправді відчуває, можуть негативно вплинути на психічне здоров'я. Кумулятивні наслідки маскування справжніх почуттів включають виснаження, стрес, незадоволеність роботою, плинність кадрів тощо. Негативні наслідки емоційної праці залежать від тривалості, частоти, інтенсивності та різноманітності взаємодій з іншими людьми.

Зберегти психічне здоров'я та емоційне благополуччя працівників дозволить зміна ставлення до них із боку керівництва. Пріоритетним має бути становище працівників. Забезпечення їх автономією та підтримкою є ключовими: надання їм можливості зробити перерву, якщо потрібно, або вирішити, як керувати емоціями, і підтримати працівника, якщо клієнт не тактовний (теза «клієнт завжди правий», на нашу думку, не завжди вірна).

Отже, емоційна праця є невід'ємною частиною багатьох професій та може бути пов'язана з негативними наслідками для психічного здоров'я працівників. Коли посада вимагає від них часто демонструвати почуття, які не відповідають їхнім власним, і коли робочі ресурси (наприклад, соціальна підтримка чи винагорода) відсутні, ризик негативних наслідків для здоров'я та благополуччя зростає. Тому керівники мають оцінити ризики, пов'язані з емоційною працею, і вжити відповідних заходів профілактики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Економіка Європейського Союзу. URL: https://www.wikiwand.com/uk/articles/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D0%84%D0%B2%D1%
2. Hochschild, Arlie Russell (1983). The managed heart: commercialization of human feeling. Berkeley: University of California Press.
3. Hochschild, Arlie Russell (November 1979). «Emotion work, feeling rules, and social structure». American Journal of Sociology. 85(3): 551–575.

Сергій Леженко, Ярослава Берестова

РОЛЬ І МІСЦЕ ПСИХОЛОГА-ДОБРОВОЛЬЦЯ В ЛАВАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІСЛЯ 2014 РОКУ

Поняття «психолог» (дв.-грец.Ψυχή – «душа»; λόγος – «знання») позначає фахівця, який оцінює, діагностує і вивчає поведінку і розумові процеси. Робота психолога полягає в дослідженні та розумінні психічних аспектів людської життєдіяльності, а також наданні психологічної підтримки та консультацій індивідам, які зіткнулися з психологічними проблемами [1]. *Доброволець* – це особа, яка добровільно й безоплатно надає свій час, знання чи навички для виконання різноманітних благодійних, громадських або соціальних робіт [2]. *Військова психологія* – це галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності функціонування психіки й поведінки людей в умовах військової служби. Військова психологія використовує загальнопсихологічні категорії, теорії та концепції, а так само методи психологічних досліджень. Об'єктами її пізнання і психологічного дослідження є військовослужбовець і військовий колектив, які реалізують свій потенціал у процесі військової праці [3].

Від початку збройної агресії росії проти України поняття психолога та добровольця стали тісно пов'язаними, адже їх роль полягає в допомозі людям. Цивільний психолог, добровільно доєднавшись до лав Збройних Сил України, може займати місце військового психолога. У ЗСУ є багато фахівців, які допомагають воїнам проходити через складні життєві ситуації та знаходити в собі потенціал для того, щоб рухатися далі, адже не тільки фізичне, а й психічне здоров'я вимагає до себе пильної уваги.

Робота психолога вимагає спокою власної душі, уміння розуміти іншу людину, не ламаючи її, допомогти їй змінити своє життя. Психологічна допомога яка надається військовим психологом, становить собою комплекс психологічних заходів відновлювального характеру, спрямованих на подолання негативних психологічних наслідків виконання обов'язків військової служби та відновлення належного рівня психічного здоров'я військовослужбовців. Психологічна реабілітація – це система заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психологічних функцій, якостей, властивостей військовослужбовця, створення сприятливих умов для розвитку та утвердження його особистості [4].

Військовослужбовці які перебувають в екстремальних умовах, є в групі ризику з виникнення різноманітних порушень психіки. Те ж саме стосується членів їх сімей, які також страждають від надмірних переживань і викликаних ними патологічних станів, особливо під час війни. Завдання військового психолога – надати кваліфіковану допомогу представникам цих обох груп.

Працювати військовим психологом значно важче, аніж цивільним. По-перше, це небезпечно, адже часто доводиться бувати на лінії фронту. По-друге, більша ймовірність зіткнутись з такими серйозними станами, як бойова психічна травма, ПТСР, депресія, спроби суїциду. По-третє, працювати не завжди доводиться в комфортних умовах, і тому до цього теж потрібно бути готовим. Ураховуючи ці чинники, цивільний психолог, який прийшов добровольцем у ЗСУ, демонструє його готовність до такого роду діяльності, адже обов'язки військового психолога передбачають особисту психологічну готовність і володіння спеціальними знаннями, практичними навичками з надання психологічної допомоги.

Ефективність психологічної допомоги військовослужбовцю визначається через оцінювання його здатності виконувати службові обов'язки. При цьому психолог здійснює такі заходи: оцінювання стану психофізіологічної спроможності й готовності виконувати службові обов'язки, надання рекомендацій щодо підтримання стану психофізіологічної спроможності й готовності виконувати службові обов'язки на досягнутому рівні, визначення програми заходів (надання рекомендацій) щодо запобігання можливому розвитку психічних розладів. Під час оцінювання ефективності психологічної допомоги військовослужбовцю враховується його вік, психологічні особливості, соціальне оточення, мотивація та активність [5].

У воєнний час наявність поряд людини, яка вислухає, дасть пораду та підтримає, є особливо важливою, оскільки з'являються умови безперервної загрози життю та здоров'ю, імовірність втрати бойових товаришів, тривалі навантаження, які часто перевищують межі людських можливостей. На плечах психолога лежить велика відповідальність не тільки за психічний та емоційний стан військовослужбовців, але ще й за їх життя. Одне із завдань психолога в армії – вчасно донести бійцям, що стресові стани, які вони переживають – страх, заціпеніння, паніка, тремор (тремтіння), – то нормальна реакція організму на ненормальні обставини. І треба навчити, як допомогти собі самому та бойовому побратиму.

Одним із методів допомоги є саморегуляція, що становить собою процес впливу на власний фізіологічний і нервово-психічний стан. Серед різних методів саморегуляції станів і їх модифікацій виділяють основні 4 групи найбільш розроблених методів: нервово-м'язова (прогресивна) релаксація, аутогенне тренування, ідеомоторне тренування, сенсорна репродукція образів (метод образних уявлень).

Отже, роль психолога полягає в наданні психологічної підтримки та консультацій індивідам, які зіткнулися з психологічними проблемами, цивільний психолог, який прийшов добровольцем до лав Збройних Сил України, може зайняти місце військового психолога. Бути військовим психологом значно важче, аніж цивільним, і тому, обираючи військовий шлях, спеціаліст демонструє особисту психологічну готовність і стресостійкість.

Психолога в армії не видно, але він завжди поруч. Він допомагає командиру працювати з колективом, розв'язувати можливі конфлікти та суперечки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Професійна майстерність психолога: навч.-метод. посіб. / І. М. Матійків, З. Я. Ковальчук; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛДУВС, 2016. 339 с.
2. Словник української мови: в 11 томах. Том 2, 1971. С. 324.
3. Військова психологія і педагогіка: посібник / М.Й. Варій, М.М. Козяр, М.С.Коваль. Львів: Сполом, 2003. 624 с.
4. Алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України (методичні рекомендації). Міністерство оборони України, Наук.-дослід. центр гуманітар. проблем Збройних Сил України: Н.А. Агаєв, О.Г. Скрипкін, А.Б.Дейко, В.В. Поливанюк, О.В. Еверт. К.: НДЦ ГП ЗС України, 2016. 147 с.
5. Наказ начальника Генерального штабу Збройних Сил України від 04.12.2014 № 317 «Про затвердження положення про Психологічну службу Збройних Сил України».

Дарина Литовченко

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ: ПОНЯТТЯ, КАТЕГОРІЇ, КЛАСИФІКАЦІЯ

Термін «діти з особливими потребами» введений Саламанською декларацією [1], охоплює широке коло людей з різноманітними фізичними та когнітивними обмеженнями, які потребують індивідуалізованого підходу у навчанні. Українське законодавство, зокрема Закон України «Про освіту», дещо розширює це поняття, наголошуючи на тому, що особи з особливими освітніми потребами – це не лише ті, хто має інвалідність, але й ті, хто тимчасово зіштовхнувся з труднощами у навчанні. Мета такої підтримки – не лише забезпечення доступу до освіти, але й сприяння загальному розвитку особистості, покращення здоров'я та соціальної адаптації [2].

Сучасне українське законодавство, зокрема Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання терміна «особа з інвалідністю» та похідних до нього» від 2 жовтня 2018 року, ініціювало лексичну трансформацію, замінивши девальвовані терміни «інвалід» та «дитина-інвалід» на більш гуманістичні «особа з інвалідністю» та «дитина з

інвалідністю» [3]. Однак у психолого-педагогічній літературі паралельно використовується поняття «дитина з особливими потребами», яке має ширший спектр значень.

Згідно з визначенням Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» діти з особливими потребами – це неповнолітні особи, які потребують індивідуалізованої освітньої підтримки для успішного проходження навчальних програм. Ця категорія об'єднує дітей з різноманітними відхиленнями у розвитку, спричиненими біологічними (генетичні захворювання, нейророзвиткові порушення) та соціальними (депривація, травматичні події) факторами [4].

Таким чином, поняття «діти з особливими освітніми потребами» акцентує на потребі створення інклюзивного освітнього середовища, яке б забезпечувало рівні можливості для всіх учнів незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

У сучасній науковій літературі представлено різноманітні підходи до класифікації дітей з особливими освітніми потребами, які ґрунтуються на характері та ступені порушень розвитку. Серед відомих дослідників, які запропонували власні підходи до цієї класифікації, варто зазначити Т. Власова, Г. Коберника, В. Лапшина, М. Певзнера, Б. Пузанов, В. Синова. У своїх роботах вони зосереджувалися на найбільш поширених формах порушень, що охоплюють зорові та слухові дисфункції, порушення інтелектуального розвитку, значні мовленнєві відхилення, а також патології опорно-рухового апарату.

Г. Коберник та В. Синьов виділяють шість основних груп, серед яких діти з сенсорними порушеннями, затримкою психічного розвитку (ЗПР), діти з астенічними, реактивними станами та конфліктними переживаннями, діти з психопатоподібною поведінкою і розумово відсталі діти. В. Лапшин і Б. Пузанов пропонують деталізовану класифікацію, включаючи дітей із сенсорними та інтелектуальними порушеннями, дітей із порушенням мовлення, з комплексними порушеннями, з дисгармонійним розвитком [5, с. 121]. Т. Власов і М. Певзнер групують дітей з особливими освітніми потребами таким чином: діти з відхиленням у розвитку, пов'язаними з органічними порушеннями центральної нервової системи (ЦНС); діти з відхиленнями в

розвитку, пов’язаними з функціональною незрілістю ЦНС; діти з розладами, пов’язаними з депривaційними ситуаціями [6, с. 35-39].

Згідно з міжнародною класифікацією психічних та поведінкових розладів виділяють інтелектуальну недостатність, розлади психічного розвитку, поведінкові та емоційні дисфункції, порушення поведінкової сфери, комплексні поведінкові та емоційні розлади, емоційні дисфункції, тикові розлади, інші поведінкові та емоційні розлади, характерні для дитячого та підліткового віку.

Однак з упровадженням нових підходів до інклюзивної освіти в Україні такі класифікації втрачають свою актуальність і вважаються неетичними через стигматизацію. У сучасному освітньому контексті більш доцільним є використання класифікації, заснованої на типах освітніх труднощів та рівнях підтримки, необхідних для забезпечення навчання дітей з ООП у закладах загальної середньої освіти. Такий підхід відповідає вимогам етики, спрямований на інтеграцію дітей у навчальне середовище та враховує індивідуальні освітні потреби.

Діти з особливими освітніми потребами (ООП) мають певні труднощі в навчанні, соціалізації та особистісному розвитку, зумовлені фізичними когнітивними чи емоційними особливостями [7, с. 13-18].

Особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами вимагають створення спеціальних умов для їх навчання. Ці умови включають не тільки зміну навчальних програм і методів, але й забезпечення необхідних технічних засобів, медичної та соціальної підтримки. Важливе значення відіграє соціальна робота з такими дітьми та корекція розладів у дітей. Наявність інвалідності не завжди означає потребу в особливих освітніх послугах. Діти з деякими вадами (наприклад, з вадами серця) можуть успішно навчатися в загальноосвітніх школах нарівні зі своїми здоровими однолітками. Інклюзивна освіта спрямована на створення умов для навчання дітей, які мають труднощі в навчанні через особливості свого розвитку.

Отже, розвиток дітей з особливими освітніми потребами є складним і багатогранним процесом, що вимагає комплексного підходу з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, здібностей та потенціалу. Сучасні підходи до інклюзивної освіти, засновані на принципах рівності, поваги до особистості

та створенні комфортного середовища для навчання, дають змогу дітям з ООП реалізувати свої можливості та інтегруватися в суспільство. Класифікація дітей з ООП охоплює широкий спектр порушень – від фізичних та сенсорних до когнітивних і поведінкових. Особливості навчання таких дітей вимагають розроблення індивідуалізованих освітніх програм, упровадження сучасних методів корекції та реабілітації, а також тісної співпраці соціальних педагогів, психологів, медичних працівників і родин, де є діти з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text Дата звернення: 28.01.2025 р.
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг. Режим доступу: URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2053-19#Text Дата звернення: 28.01.2025 р.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування терміна «особа з інвалідністю» та похідних від нього: Закон України № 2581-VIII від 02.10.2018 р. URL : Про внесення змін до деяки... | від 02.10.2018 № 2581-VIII Дата звернення: 27.01.2025 р.
4. Основні поняття: інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, універсальний дизайн, розумне пристосування. Всеукраїнський 29 фонд „Крок за кроком”: вебсайт. URL : http://www.ussf.kiev.ua/a/FAQ1.html
5. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Саміт-Книга, 2009. 272 с.
6. Василак О. Підходи до класифікації осіб з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат: Матеріали ІІІ Всеукр. міждисц. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (23-24 квітня 2023 р.). С. 35-39.
7. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі / навчально-методичний посібник / авт.: Н. Ярмола, Л. Коваль-Бардаш, Н. Компанець, Н. Квітка, А. Лапін. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.

Сергій Леженко

ЕМОЦІЙНІ СТАНИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У ПЕРІОД РЕАБІЛІТАЦІЇ

Психологія емоційних станів до цього часу залишається недостатньо дослідженою галуззю психологічних досліджень. Як засвідчує аналіз наявних джерел із цієї проблеми, психічні стани військовослужбовців стали предметом аналізу від кінця 50-х до початку 60-х років минулого століття.

Навіть у класичних книгах із психології ця категорія використовується побіжно в розділах про емоції, не надаючи терміносполученню «емоційні стани» якого-небудь наукового значення.

Слід відзначити, що в найпоширеніших поділах психічних станів, як приклад – процеси, стани, властивості – вони виділені в порядку зменшення динамічності. Саме в означеній послідовності знижується їх динамічність, лабільність і швидкість змінення явищ. Стани займають у цій послідовності проміжне положення за ознакою динамічності.

За поширеним уявленням науковців процеси переважно реалізують функцію відображення, стани – функцію вищого інтегратора психічного життя людини.

У сучасній психології якості основної, але недостатньої класифікації психічних станів поділено на стани, що стосуються когнітивної діяльності, емоцій і волі, тобто прийняте групування за аналогією з класифікацією психічних процесів. Уважається доцільною й класифікація психічних станів за аналогією з типами або рисами характеру. Розрізняють психічні стани й залежно від тієї діяльності, яку вони супроводжують. Наукою запропоновано й інші типології станів, в основі яких – різні підстави. Це такі стани, як особистісні й ситуативні, глибокі і поверхневі, позитивні й негативні, довготермінові і короткотермінові, усвідомлені й неусвідомлені, патологічні й унормовані, вікові, напружені і ненапружені, домінантні і проміжні, випадкові й закономірні, циклічні і періодичні тощо.

Як самостійний клас психічних станів психологи виділяють емоційні стани. До цієї групи належать велика кількість станів. Ця група відрізняється значним зв’язком з іншими класифікаційними групами. Таку особливість учені пояснюють тим, що серед будь-яких інших станів не можна найти жодного, для

якого емоційні характеристики не мали б значення. Східноєвропейські психологи виокремлювали емоційні стани як окрему групу емоційних явищ, а саме: область почуттів (емоцій) охоплює три різнорідні групи явищ – емоційні реакції, емоційні стани і емоційні відносини. Таким чином емоції і стани нерозривно пов'язані, мають інтегративні функції й забезпечують реагування людини як цілісності (в її духовній, психічній і тілесній єдності) на ситуацію, на всі впливи, спрямовані на неї. Будь-які психічні стани містять свої емоції як невід'ємну складову. Отже, емоційні стани – це клас станів, у яких емоційні характеристики виходять на передній план. Це передбачає, що індивід, перебуваючи в одному з емоційних станів, переживає інтенсивні емоції.

Дослідження психоемоційних станів військових є актуальною проблемою психологічної науки. Ці стани постають як найважливіший суб'єктивний чинник, що визначає успішність і продуктивність їхньої військової діяльності. Конкретні стани військовослужбовців можна виявити й описати передусім через зміни, які відбуваються в емоційно-вольовій сфері. У стані підвищеного емоційного напруження провідними стають почуття тривоги, нервозності, переживання небезпеки і страху. У військових, які брали участь у військових діях, наявні численні стани, які супроводжують комплекси яскраво виражених суб'єктивних переживань. Розвиток станів емоційного напруження визначається головним чином підвищеною значущістю виконуваних військових дій, їх відповідальністю, складністю, небезпечністю й іншими соціально-психологічними чинниками. Можна виділити такі стани військових: 1) емоційні (настрій, напруження, потяг, пристрасть, смуток, страх, тривожність, занепокоєння, уникнення тощо); 2) вольові (активність/пасивність, рішучість/нерішучість, стриманість /нестриманість, упевненість/невпевненість та ін.); 3) ситуативні (виражають особливості ситуації, яка викликала певні емоційні реакції); 4) тривалі / короткочасні.

Недостатня вивченість цієї психологічної категорії обмежує можливості діагностики психічних станів, прогнозу розвитку змінності або стійкості, ускладнює врахування впливу станів на поведінку, діяльність і міжособистісні відносини. Однак саме стани є важливою частиною всієї психічної регуляції, відіграють істотну роль в будь-якому виді діяльності й поведінці, є найважливішою частиною всієї психічної регуляції. Тому важливими

завданнями сучасної психології станів є розкриття сутності й функцій емоційних станів; визначення їх місця в системі психічних явищ; характеристика основних емоційних станів, що супроводжують професійну діяльність військових; розгляд можливих шляхів управління емоційними станами військовослужбовців у період реабілітації.

Загальновідомо, що діяльність військових здійснюється в умовах, що характеризуються високим ступенем нервово-психічного напруження, великим навантаженням, відсутністю задовільних соціально-побутових і санітарно-гігієнічних умов та інших надскладних умов війни, що може стати причиною розвитку порушень функційного і психічного стану. Порушення емоційного й функційного стану спричиняє розвиток захворювань, що призводять до подальшої дискваліфікації військовослужбовців.

Серед емоційних станів військовослужбовців-учасників бойових дій можна діагностувати емоційні стани, що виявляються в активній формі і є негативними за спрямованістю: панічні стани, стан занепаду, стан стресу, стан страху в його різних формах.

Також військові переживають негативні емоційні стани в пасивній формі, а саме: стан ригідності, стан фрустрації, стан синдрому нав’язливості (нещастя, смерті, неминучого поранення), стан тривоги, стан хвилювання.

Основними ознаками ригідності є порушення в перебігу психічних процесів, ускладнення правильної оцінки ситуації або завдання й порядку його виконання, байдуже ставлення до всього оточуючого, неосмислений погляд, загальмованість у поведінкових реакціях.

Стан стресу – це складний психологічний стан військовослужбовця, що виникає у відповідь на численні стресори у складних умовах війни. Стрес може бути фізіологічним, психологічним та інформаційним.

У відповідь на різні інтенсивні впливи організм військових реагує адаптивно-захисними реакціями, які, за Г. Селье [1], називаються адаптаційним синдромом.

Особливе місце у військовослужбовців в умовах бойових дій займають реактивні й невротичні стани, які бувають як гострі тривожні і хронічні реакції. Гострі реакції пов’язані з неврозами травматичного походження, а хронічні – з

тривалим впливом різних психотравмівних стресорів, що призводить до порушень психіки.

Нав'язливі стани виявляються у формі нав'язливих тяжких згадок, страхів різного роду, фобій, сумнівів. Перебуваючи тривалий час в умовах бойових дій, постійної загрози, військовослужбовці стають байдужими до себе, свого життя, шукають зустрічі зі смертю.

Одним із характерних емоційних станів в екстремальних ситуаціях військовослужбовців є паніка – тимчасове переживання гіпертрофованого страху, який зумовлює некеровану, нерегульовану поведінку, інколи з повною втратою самоконтролю, нездатністю до реагування на заклики й команди. В основі паніки – переживання безпорадності перед реальною або уявною загрозою, намагання будь-яким чином позбавитися її, замість того, щоб боротися з нею.

До ознак стрес-асоційованих розладів військовиків належать почуття подавленості, песимізму, зниження активності. До психологічних наслідків участі у бойових діях належать посттравматичне зростання, криза реадаптації та посттравматичний стресовий розлад.

Отже, військові дії – це потужний стресор, що викликає низку психічних розладів, серед найбільш поширених – це посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожні розлади і соматоформні розлади. Також буває клінічна депресія, алкоголізм, наркозалежність, релігійна залежність, порушення харчової поведінки – відмова від їжі або переїдання.

Основні емоції після бойових дій – паніка, агресія, тривога, зневіра, відчай і депресія. Ці емоції можуть трансформуватися залежно від психічного стану військовослужбовців.

Однією із численних проблем військових є труднощі адаптації до умов мирного життя, їхня психіка звикає до критичних рівнів напруження, яке вони почали сприймати як норму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 1. Selye H. Stress without distress. Philadelphia, PA: J.B. Lippincott Co.1974.

Dmytro Logachov, Olena Bezrukova

THE PSYCHOLOGICAL PORTRAIT OF A MODERN MANAGER: NAVIGATING COMPLEXITY, LEADERSHIP, AND MENTAL WELL-BEING

In the fast-evolving landscape of modern business, the role of a manager has significantly transformed, requiring a complex psychological profile that blends leadership, emotional intelligence, cognitive adaptability, and stress management. As organizations face challenges such as rapid technological advancements, cultural diversity, and market volatility, the psychological makeup of managers becomes essential not only for personal success but also for organizational effectiveness. This thesis aims to explore the psychological portrait of a modern manager by focusing on their cognitive, emotional, and behavioral traits, as well as the impact of these traits on leadership and decision-making processes. Additionally, it addresses the evolving challenges faced by managers and their strategies for maintaining mental well-being and resilience in a high-pressure environment.

Modern managers are required to make high-stakes decisions under uncertainty, often involving complex variables. Cognitive flexibility, problem-solving abilities, and the capacity for strategic thinking are foundational to the psychological profile of a manager. Analytical thinking allows managers to break down complex situations into manageable components, while decision-making is influenced by both rational assessment and intuition. Managers are often faced with a balance between data-driven decisions and adaptive thinking, requiring the ability to process vast amounts of information quickly, evaluate risks, and make judgment calls under pressure.

However, the cognitive traits of a modern manager are not limited to analytical skills. The ability to integrate diverse perspectives, think critically in diverse situations, and adapt to new challenges is paramount. Research in cognitive psychology highlights the importance of cognitive biases, which can sometimes cloud a manager's judgment, leading to suboptimal decisions. Therefore, modern managers must cultivate self-awareness and critical thinking to counteract these biases.

Emotional intelligence (EI) is often regarded as one of the most significant psychological traits for effective management. It encompasses self-awareness, self-regulation, motivation, empathy, and social skills. Modern managers must navigate diverse emotions within teams, especially in high-stress or conflict-ridden environments. The ability to manage one's own emotions and understand the emotions of others facilitates effective communication, conflict resolution, and team cohesion.

Empathy, a key component of emotional intelligence, is crucial for fostering trust and maintaining strong relationships with employees. A manager’s ability to understand and respond to the emotional needs of their team members can significantly impact team morale, motivation, and productivity. Furthermore, leaders with high EI are better equipped to inspire, motivate, and guide employees through challenges, ultimately leading to greater job satisfaction and retention.

In the dynamic and often uncertain business world, adaptability and resilience are crucial psychological traits for modern managers. As businesses face constant change, from technological advancements to shifting market demands, managers must continuously adapt their leadership styles and strategies. Resilience enables them to recover from setbacks, while maintaining a sense of purpose and direction in the face of adversity.

Stress management is also a critical component of the modern manager’s psychological profile. Managers often experience high levels of stress due to competing demands, tight deadlines, and the responsibility for their team's performance. Effective managers develop coping strategies to manage stress, such as mindfulness, time management, delegation, and maintaining a healthy work-life balance. Research in stress psychology shows that while some level of stress can be motivating, chronic stress can lead to burnout and negatively impact decision-making and leadership abilities. Therefore, fostering resilience through self-care, relaxation techniques, and emotional support is crucial for a manager's long-term success and well-being.

The psychological health of managers is inextricably linked to their performance. Mental well-being influences not only their cognitive and emotional capabilities but also their interpersonal relationships and overall leadership effectiveness. Managers who suffer from mental health issues, such as anxiety,

depression, or burnout, may struggle with decision-making, communication, and maintaining motivation.

Organizations increasingly recognize the importance of supporting the mental health of their managers. Corporate wellness programs, access to psychological support, and fostering an organizational culture that prioritizes well-being can improve the psychological resilience of managers. By investing in the mental health of managers, organizations can enhance their leadership capabilities, improve employee morale, and ultimately increase organizational performance.

As the business environment continues to evolve, so too will the psychological portrait of the modern manager. With the rise of artificial intelligence, remote work, and increasing global interconnectedness, managers will be faced with new challenges that require further cognitive, emotional, and behavioral adaptation. Remote management and virtual leadership will require heightened communication skills and the ability to build trust without face-to-face interactions. Additionally, as more organizations prioritize diversity, equity, and inclusion, managers will need to demonstrate cultural intelligence and lead in ways that are sensitive to the diverse needs of global teams.

Furthermore, the future of management will likely involve a stronger focus on self-awareness, mindfulness, and emotional regulation, as managers face increasing levels of complexity and uncertainty. As the demands of leadership continue to expand, managers will need to develop new strategies for balancing the pressure of high expectations with their mental well-being, ensuring they remain effective leaders while nurturing their psychological health.

The psychological portrait of a modern manager is a multifaceted construct, encompassing cognitive, emotional, and behavioral traits that allow them to navigate the complexities of contemporary organizational life. Successful managers possess a combination of analytical skills, emotional intelligence, adaptability, resilience, and stress management abilities, all of which contribute to their effectiveness as leaders. As the business landscape continues to change, the psychological demands placed on managers will only intensify, making it increasingly important for them to prioritize their mental well-being while honing their leadership capabilities. Understanding the psychological factors that influence managerial effectiveness will enable

organizations to support their leaders more effectively, ultimately fostering a more productive, resilient, and emotionally intelligent workforce.

Маргарита Лютікова

АНТИКРИХКІСТЬ: НОВА ПАРАДИГМА У ПСИХОЛОГІЇ

У сучасному світі, який постійно змінюється і стикається з численними проблемами, поняття «антикрихкість» набирає все більшої популярності. Це термін, що введений Н. Талебом й описує здатність систем та індивідів не тільки витримувати стрес та удари долі, але й використовувати їх для зростання та розвитку. У контексті психології антикрихкість пропонує новий підхід до розуміння та подолання життєвих криз.

Антикрихкість – це властивість не лише зберігати свої функції у складних умовах, але й покращувати їх під впливом стресу. Це протилежність крихкості, коли навіть невеликі удари можуть зламати систему. Антикрихкі системи, навпаки, використовують стресові ситуації як можливості для розвитку.

У концепції антикрихкості доцільно виділяти такі принципи:

1. Прийняття невизначеності. Антикрихкість вимагає готовності до невизначеності та непередбачуваних подій. Замість того, щоб боротися зі змінами, антикрихкі люди використовують їх для свого зростання.

2. Учитися на помилках. Кожна помилка або невдача розглядається як цінний урок. Антикрихкі люди вчаться на своїх помилках і використовують цей досвід для покращення свого майбутнього.

3. Гнучкість й адаптивність. Антикрихкість передбачає здатність швидко адаптуватися до нових умов та обставин. Це вимагає відкритості до змін і готовності експериментувати з новими підходами.

4. Розвиток стресостійкості. Антикрихкість включає вміння справлятися зі стресом та витримувати високі навантаження. Цього можна досягти завдяки розвитку психічної стійкості та здатності зберігати спокій у складних ситуаціях.

Концепція антикрихкості була вперше введена Н. Талебом у його книзі «Антикрихкість: Як отримати вигоду з хаосу» (2012). Талеб описує

антикрихкість як властивість систем, які не тільки витримують стрес, але й стають сильнішими під його впливом. Він порівнює антикрихкість із міфічною гідрою, яка вирощує дві нові голови замість однієї відрізаної. Учений досліджував антикрихкість у контексті економіки, фінансів та соціальних систем. Його роботи стали основою для подальших досліджень у різних галузях, включаючи психологію [1].

Проте Н. Талеб не єдиний досліджував вказану концепцію. Так, М. Мансон у своїй книзі «Тонке мистецтво пофігізму» (2016) також торкається теми антикрихкості, описуючи, як прийняття невдач та стресових ситуацій може сприяти особистісному зростанню [2].

Слід також звернути увагу на роботи Дж. Бонанно, який досліджував стійкість та антикрихкість у контексті травматичних подій. Він виявив, що деякі люди не тільки відновлюються після травм, але й стають сильнішими [3, с. 11]. М. Селігман, один з засновників позитивної психології, також досліджував антикрихкість у контексті психологічної стійкості та благополуччя. Він розробив концепцію «посттравматичного зростання», яка описує, як люди можуть використовувати травматичні події для особистісного розвитку [4, с. 118].

Посттравматичне зростання (далі – ПТЗ) є психологічним феноменом, що характеризується позитивними змінами, які індивід може зазнати після пережитого травматичного досвіду. ПТЗ не означає, що людина повністю забуває про травму або перестає відчувати біль. Це радше свідчить про те, що вона змогла знайти нові способи адаптації та розвитку після пережитого.

Антикрихкість та ПТЗ – взаємопов’язані концепції, які описують, як люди або системи можуть реагувати на стрес і травматичні події. Посттравматичне зростання має схожий зміст, але зосереджується на психологічних змінах у людей, які пережили травматичні події. ПТЗ означає, що люди можуть зазнавати позитивних змін, таких як зміцнення особистості, переосмислення життєвих цінностей та цілей, покращення стосунків та підвищення рівня духовності або філософського усвідомлення. Це процес, який допомагає людині адаптуватися та розвиватися після травми.

Антикрихкість і посттравматичне зростання вказують на можливість позитивних змін після стресових подій. Антикрихкість більше зосереджується

на концепції систем та їх здатності до самовдосконалення під впливом стресу, тоді як ПТЗ – на психологічному розвитку та зростанні індивідів після травматичних подій. Обидві концепції підкреслюють важливість адаптації та розвитку в умовах нестабільності та стресу.

Розвиток антикрихкості вимагає активного підходу до життя та певних стратегій, які допомагають зміцнювати психологічну та емоційну стійкість. Зокрема, доцільно використовувати такі підходи для її розвитку:

1) приймати виклики. Регулярно виходити з зони комфорту та брати на себе нові виклики. Це може бути фізичні вправи, нові хобі або професійні завдання. Поступове збільшення складності допомагає адаптуватися до стресу;

2) розвивати адаптивність. Потрібно навчитися бути гнучкими та адаптивними до змін. Замість того, щоб опиратися новим умовам, варто прагнути їх прийняти та шукати в них можливості для розвитку;

3) розвивати критичне мислення. Потрібно застосовувати аналітичний підхід до проблем та ситуацій;

4) зміцнювати соціальні зв’язки. Важливо підтримувати стосунки з людьми, які допомагають і надихають. Соціальна підтримка відіграє важливу роль у розвитку стійкості;

5) розвивати навички саморефлексії. Потрібно вчитися аналізувати свої переживання та емоції. Це допомагає краще розуміти себе та свої реакції на стресові ситуації;

6) навчатися на помилках. Замість того, щоб уникати помилок, слід використовувати їх як можливість для навчання, аналізувати свої помилки та шукати способи їх виправлення в майбутньому;

7) зміцнювати фізичне здоров’я. Регулярна фізична активність, здорове харчування та достатній сон є важливими чинниками підтримки загального здоров’я та стійкості до стресу;

8) практикувати медитацію та техніки розслаблення. Методи, такі як медитація, дихальні вправи та йога, можуть допомогти знизити рівень стресу та підвищити рівень самоконтролю;

9) шукати сенс у житті. Важливо знайти те, що надихає та надає вашому життю сенс. Це може бути робота, сім’я, хобі або волонтерська діяльність.

Розвиток антикрихкості є тривалим процесом, який вимагає послідовних зусиль та самоаналізу. Цей шлях потребує терпіння та наполегливості, але кожен крок допомагає стати більш стійким та адаптивним до життєвих викликів. Важливо розуміти, що невдачі та труднощі є частиною цього процесу й можуть бути цінними уроками на шляху до антикрихкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Taleb N. Antifragile: Things That Gain from Disorder. NY: Random House, 2012. 519 p.
2. Manson M. The Subtle Art of Not Giving a F*ck. NY: HarperCollins Publishers, 2016. 272 p.
3. Bonanno G. Loss, Trauma, and Human Resilience. Washington: American Psychological Association (APA), 2004. 28 p. DOI: 10.1037/0003-066X.59.1.20
4. Seligman M. Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being. NY: Free Press, 2011. 368 p.

Анастасія Минаєва

ПРОДУКТИВНА ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ДИТИНИ

У сучасному світі, де діти стикаються з численними стресами, інформаційними перевантаженнями та соціальними викликами, творчість стає важливим інструментом підтримки психічного здоров'я. В умовах швидких змін і високих вимог до дітей продуктивні творчі види діяльності дають можливість дітям не лише відпочити від буденних проблем, а й виразити свої емоції, переживання та внутрішні конфлікти в безпечний і конструктивний спосіб, що сприяє зниженню рівня стресу, тривожності та емоційної напруженості. Тому вивчення ролі творчої діяльності у збереженні психічного здоров'я набуває особливої актуальності.

Психологічне здоров'я є фундаментом усебічного розвитку дитини, оскільки здоровий психічний стан сприяє формуванню впевненості, самоповаги та здатності адаптуватися до різних життєвих ситуацій. Воно також підтримує розвиток творчих здібностей, активного способу життя, відчуття життєвого сенсу та ефективну взаємодію з навколишнім світом і соціумом.

Психічне здоров'я забезпечує можливість для відповідного виконання дітьми вікових, соціальних і культурних обов'язків і ролей, сприяючи при

цьому їх безперервному і повноцінному розвитку та ефективній самореалізації. Воно також є своєрідним резервом сил для них, допомагаючи подолати стресові ситуації та зменшити негативний вплив на їх фізичне здоров'я [1, с. 420].

На думку О. Василевської, психічне здоров'я є комплексним явищем, яке включає здатність до життєтворчості, наявність життєвого сенсу та конструктивну взаємодію з оточенням і соціальною дійсністю [2, с. 11].

Дошкільний вік є ключовим для розвитку творчості, оскільки дитина в цей період готова до соціалізації (має сформоване мовлення), але ще не є повністю соціалізованою. Вона активно набуває нові знання та досвід, виявляє допитливість і прагне до пізнання. У цей час дошкільник не має внутрішнього критика і стереотипів, що сприяє вільному творчому процесу [1, с. 421].

У зв'язку з цим продуктивна творча діяльність може бути ефективним засобом збереження психічного здоров'я дитини, впливаючи на різні аспекти її розвитку. Малювання сприяє розвитку уяви та мислення, допомагає виразити почуття й переживання, що позитивно впливає на емоційну стабільність. Ліпка та конструювання розвивають креативні здібності, покращують дрібну моторику та увагу, що знижує рівень стресу. Спільні творчі ігри з однолітками підвищують самооцінку та соціальні навички.

За допомогою продуктивної діяльності дошкільник виражає свої почуття та емоції, через які він може відтворювати реалії навколишнього світу. Виявляючи свою творчість та уяву у продуктивній діяльності, дитина віддзеркалює сприйняття предмета, з яким вона взаємодіє, через малюнок, аплікацію, ліпленню, використанню різних кольорів тощо. Саме за допомогою творчої продуктивної діяльності дітям найлегше виражати свої страхи [3, С. 162-163].

Творча діяльність є ефективним способом зниження рівня стресу, тривожності та депресії у дітей, оскільки надає можливість виразити емоції, які можуть бути важко сформульовані словами. Коли дитина малює, ліпить, співає або грає на музичних інструментах, вона фокусується на процесі, що допомагає відволіктись від негативних думок і переживань. Творчість також сприяє розвитку внутрішнього самовираження, що дає дітям відчуття контролю над своїми емоціями та ситуацією, зменшуючи внутрішнє напруження. Так, арт-

терапевтичні техніки дозволяють дітям безпечним способом виплескувати агресію або смуток, що допомагає попередити розвиток депресії.

Важливим аспектом є й те, що творчі заняття сприяють формуванню позитивного настрою та самоповаги, оскільки дитина відчуває задоволення від досягнутого результату. Постійне залучення до творчості допомагає підтримувати емоційну стабільність і сприяє загальному психологічному благополуччю.

Отже, творча діяльність є потужним інструментом підтримки психічного здоров'я дітей, зокрема в умовах сучасних стресів і соціальних викликів. Вона сприяє вираженню емоцій та переживань, знижує рівень стресу, тривожності та депресії, допомагає дитині справлятися з внутрішнім напруженням і підвищує емоційну стабільність. Творчі заняття розвивають креативні здібності, самовираження, а також сприяють формуванню позитивного настрою та самоповаги. Особливо важливим є те, що через творчість діти здатні безпечно виплескувати свої емоції та виражати страхи, що позитивно впливає на їх психологічне благополуччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пасічніченко А. Арт-техніки як ресурс психічного здоров'я дитини. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу*: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 19-20 травня 2022р.). Полтава: ПІЕП, 2022. С. 420-422.
2. Василевська О. Психічне здоров'я особистості як соціально-психологічне явище. *Науковий збірник Херсонського державного університету*. Херсон, 2016. С. 7-11.
3. Павелків Р., Цигипало О. Дитяча психологія: підручник. 2-ге вид., випр. К.: Академвидав, 2015. 400 с.

Костянтин Мисан, Віктор Стрельніков

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Розвиток демократичного суспільства та освіти потребує формування в майбутніх педагогів не лише професійних компетентностей, а й толерантного ставлення до різноманітності, інклюзії та міжособистісної взаємодії.

З’ясування теоретичних основ формування професійної толерантності як інтегративної характеристики професійної діяльності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти є актуальною проблемою з точки зору уточнення сутності і структури професійної толерантності. Ця проблема привертала увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних учених (В. Андрущенко, А. Бойко, С. Гончаренко, Л. Лебедик, Ю. Тодорцева (напр., [1; 2]), а також і нашу [3]. У той же час основні сучасні стратегії формування професійної толерантності як інтегративної характеристики професійної діяльності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти не були предметом педагогічного дослідження.

Особливо важливим є розвиток професійної толерантності як здатності ефективно працювати з дітьми та підлітками, які мають різні культурні, соціальні й особистісні особливості. У контексті позашкільної освіти цей аспект є критично важливим, оскільки діяльність педагогів спрямована на створення комфортного середовища для самореалізації кожної дитини.

Розглядаючи сутність поняття «професійна толерантність педагога» зазначимо, що професійна толерантність є здатністю педагога визнавати й приймати індивідуальні особливості вихованців, колег і батьків, уникаючи конфліктів, дискримінації та стереотипів.

Основними складниками «професійної толерантності педагога закладу позашкільної освіти» є: 1) когнітивний компонент – розуміння різних культурних, соціальних і психологічних аспектів толерантності; 2) емоційно-ціннісний компонент – розвиток емпатії, терпимості та відкритості до різних точок зору; 3) поведінковий компонент – практичне застосування толерантної поведінки у педагогічній діяльності.

Основними сучасними стратегіями формування у майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти професійної толерантності в умовах магістратури є: 1) інтерактивне навчання та методи рефлексії; 2) інклюзивна освіта та мультикультурна компетентність; 3) використання рольових ігор та симуляцій; 4) наставництво та співпраця з практиками; 5) етичне навчання та педагогічна етика; 6) використання цифрових технологій.

1. Інтерактивне навчання та методи рефлексії полягає у: а) використанні кейс-методу, де студенти аналізують педагогічні ситуації, що містять конфліктні або етичні дилеми; б) застосуванні рефлексивних практик – ведення

педагогічного щоденника, в якому студенти аналізують власні толерантні та нетолерантні прояви у взаємодії.

2. Інклюзивна освіта та мультикультурна компетентність передбачає: а) ознайомлення майбутніх педагогів із принципами інклюзивної педагогіки та методами роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; б) вивчення мультикультурних аспектів освіти, що допомагає студентам усвідомлювати та приймати культурне розмаїття.

3. Використання рольових ігор та симуляцій в умовах магістратури включає: а) симуляційні тренінги, під час яких студенти виконують роль педагога в умовах конфліктних чи морально-етичних дилем; б) формування комунікативної культури через моделювання ситуацій співпраці.

4. Наставництво та співпраця з практиками в умовах магістратури є: а) упровадженням тьюторських програм, де досвідчені педагоги допомагають студентам розвивати професійну толерантність; б) залученням експертів з психології, соціальної педагогіки та конфліктології для обговорення складних педагогічних ситуацій.

5. Етичне навчання та педагогічна етика в умовах магістратури: а) ознайомлення студентів із професійними етичними кодексами та нормами педагогічної етики; б) використання етичних дилем для аналізу та обговорення ситуацій у навчальному середовищі.

6. Використання цифрових технологій в умовах магістратури: а) розробка онлайн-курсів і вебінарів із питань толерантності та професійної етики; б) використання платформ для колаборативного навчання (Moodle, Google Classroom), що сприяє розвитку взаємоповаги.

Отже, формування професійної толерантності майбутніх педагогів у закладах позашкільної освіти є ключовим завданням магістерської підготовки. Використання сучасних стратегій, таких як інтерактивні методи, мультикультурне навчання, рольові ігри, наставництво та цифрові технології, сприяє підготовці педагогів, здатних працювати у різноманітному освітньому середовищі, створюючи атмосферу довіри, взаємоповаги та співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лебедик Л. В., Стрельніков В. Ю., Стрельніков М. В. Сучасні технології навчання і методики викладання дисциплін: навчально-методичний посібник

для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Полтава : АСМІ, 2020. 303 с.
2. Мисан К. Л., Лебедик Л. В. Формування професійної толерантності як інтегративної характеристики професійної діяльності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти. *Вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій* : матеріали І Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Кропивницький, 19 берез. 2024 р.) / За заг. ред. Т. С. Плачинди. Кропивницький : ПП «Поліум», 2024. 290 с. С. 243–246.
3. Стрельніков В. Ю. Концептуальні засади підвищення кваліфікації педагогів закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю. *Освітній фактор*. Всеукраїнський науково-педагогічний журнал. 2022. С. 106–109. URI: http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/19211

Інга Мірошниченко

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОЗВИТКУ М'ЯКИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У глобалізованому світі, де зміни відбуваються досить стрімко, саме м'які навички (soft skills) – комунікація, лідерство, критичне мислення, креативність й емоційний інтелект – усе частіше стають запорукою сталої конкурентоспроможності, відіграють ключову роль у сучасному професійному та особистісному розвитку [1]. Цифрові технології розширюють доступ до знань, роблять навчання динамічним, ефективним та адаптованим до індивідуальних потреб здобувачів освіти, що значно прискорює процес розвитку soft skills. Тому цифрові технології стають потужним інструментом для формування та вдосконалення м'яких навичок, які в умовах швидкої трансформації суспільства набувають значної актуальності.

Значущість розвитку м'яких навичок за допомогою цифрових технологій також пояснюється зростанням ролі soft skills як у професійному, так і у соціальному житті. У майбутньому саме здатність постійно вдосконалювати свої м'які навички за допомогою новітніх технологій визначатиме успішність як окремих людей, організацій, підприємств так і країн загалом.

Слід зазначити, що вдосконалення м'яких навичок дає змогу майбутнім фахівцям підходити до викликів із позитивним мисленням [2], що сприяє ефективнішому розв'язанню проблем, підвищенню стійкості до стресових ситуацій, тобто дозволяє бачити у викликах не лише труднощі, а й нові

можливості для зростання. Позитивне мислення під час зіткнення з проблемами допомагає фахівцям залишатися вмотивованими, підтримувати конструктивний настрій у команді та зосереджуватися на пошуку рішень. Це особливо важливо в умовах швидкозмінного робочого середовища, де здатність адаптуватися до нових реалій та продуктивно реагувати на зміни є запорукою успіху. Отже, розвиток м’яких навичок через навчання забезпечує не лише професійну компетентність, а й внутрішню готовність до позитивного сприйняття викликів, що є важливою передумовою для успішної кар’єри та особистісного зростання.

Інтеграція цифрових технологій у навчальний процес дозволяє значно прискорити розвиток soft skills, зробити його більш доступним, персоналізованим та ефективним завдяки широкому спектру інструментів і платформ, що забезпечують інтерактивне та гнучке навчання [3]. Онлайн-курси, мобільні додатки, віртуальні симуляції та інші цифрові інструменти для спільної роботи створюють можливості для практичного відпрацювання м’яких навичок у реальних та змодельованих ситуаціях.

Крім того завдяки персоналізації навчання кожен здобувач освіти отримує індивідуальний підхід: платформи можуть адаптувати зміст і завдання відповідно до рівня підготовки та особистих потреб. До того ж автоматизований зворотний зв'язок і можливість миттєвого оцінювання дозволяють швидше виявляти сильні та слабкі сторони, що сприяє більш ефективному вдосконаленню навичок.

Доступність цифрових технологій розширює коло тих, хто може долучитися до навчання, незалежно від місця проживання чи матеріальних можливостей. Отже, інтеграція цифрових технологій не лише полегшує розвиток soft skills, а й робить процес навчання гнучким, динамічним і здатним відповідати викликам сучасного світу та ринку праці.

Інтеграція цифрових технологій у процес формування та вдосконалення м’яких навичок є необхідною умовою для побудови ефективного суспільства майбутнього. Завдяки онлайн-платформам, інструментам для спільної роботи, віртуальним навчальним середовищам та інтерактивним технологіям здобувачі освіти можуть навчатися у зручному темпі, взаємодіяти між собою та з викладачами, розвивати свої компетенції та адаптуватися до мінливих умов.

Усе це дозволяє формувати не лише індивідуальні навички, але й сприяє розвитку соціальної взаємодії, інклюзивності та співпраці на глобальному рівні. У майбутньому, де технології тісно переплітаються з повсякденним життям, здатність ефективно використовувати цифрові інструменти для розвитку soft skills стане важливою умовою для успішного функціонування суспільства та економіки.

Отже, цифрові технології створюють унікальні можливості для безперервного навчання, надаючи доступ до інноваційних методів і платформ, які дозволяють опановувати м'які навички в інтерактивному та практичному форматі. Такі технології не лише сприяють розвитку м'яких навичок, а й стають основою для створення соціально відповідального, інноваційного та стійкого суспільства майбутнього, де людський потенціал може бути максимально розкритий, створюючи умови для сталого розвитку в цифрову епоху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чаусов І.А., Брюховецька О.В. Визначення і зміст поняття «soft skills» майбутніх фахівців. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки*. Управління та адміністрування». Вип. 28(57). 2024. С. 136-153. DOI https://doi.org/10.58442/2522-9931-2024-28(57)-136-153
2. Шевченко І.А., Шелевер О.В., Маркова В.В. Розвиток soft skills у здобувачів освіти як запорука успішної професійної діяльності. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 72. 2024. С. 269-272. DOI https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/72.54
3. Краснощок І.П., Демченко О.М., Кравцова Т.О. Практичні аспекти розвитку soft skills в освітніх закладах України: використання інноваційних методик та технологій. *Журнал «Перспективи та інновації науки» (серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)*. № 10(28). 2023. С. 246-256. DOI https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10(28)-246-256

Вадим Місько, Віктор Стрельніков

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

Цифрова трансформація освіти вимагає від педагогів закладів позашкільної освіти не лише фахових знань і методичних умінь, а й інформаційної компетентності. Це особливо важливо в умовах магістерської

підготовки, оскільки майбутні педагоги повинні оволодіти сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями для організації освітнього процесу, взаємодії з учнями та створення якісного навчального контенту. Дослідження нами означеної проблеми враховувало існуючі напрацювання Л. Лебедик (напр., [1]) і наші попередні дослідження (напр., [2]).

Щодо поняття «інформаційна компетентність педагога», то під ним розуміємо його здатність ефективно використовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності, що включає: 1) пошук, аналіз і критичне осмислення інформації з різних джерел; 2) використання цифрових технологій у навчальному процесі (онлайн-платформи, інтерактивні інструменти, віртуальні середовища); 3) комунікацію та співпрацю в цифровому просторі; 4) забезпечення інформаційної безпеки та академічної доброчесності.

До основних сучасних стратегій формування інформаційної компетентності педагогів закладів позашкілля в умовах магістратури відносимо: 1) упровадження цифрових технологій у магістерську підготовку; 2) формування навичок роботи з освітніми цифровими ресурсами; 3) розвиток навичок цифрової комунікації та академічної доброчесності; 4) інтерактивні методи навчання в розвитку інформаційної компетентності; 5) наставництво та обмін досвідом; 6) використання штучного інтелекту та адаптивного навчання.

1. Упровадження цифрових технологій у магістерську підготовку: а) використання масових відкритих онлайн-курсів (MOOCs) для самостійного розвитку цифрових навичок; б) інтеграція платформ дистанційного навчання (Moodle, Google Classroom, Edmodo) у навчальний процес магістратури; в) опанування хмарних технологій (Google Drive, OneDrive) для створення та спільного редагування навчальних матеріалів.

2. Формування навичок роботи з освітніми цифровими ресурсами: а) упровадження у навчальні програми інструментів для візуалізації (Canva, Piktochart, MindMeister); б) навчання використання інтерактивних платформ (Kahoot, Mentimeter, Quizizz) для залучення учнів до активної роботи; в) ознайомлення з технологіями доповненої та віртуальної реальності у позашкільній освіті.

3. Розвиток навичок цифрової комунікації та академічної доброчесності: а) використання відеоконференцзв'язку (Zoom, Microsoft Teams, Google Meet) для проведення занять і педагогічних нарад; б) ознайомлення з принципами авторського права та академічної доброчесності у цифровому середовищі; в) навчання безпечної поведінки в інтернеті, зокрема основам цифрової етики та медіаграмотності.

4. Інтерактивні методи навчання в розвитку інформаційної компетентності: а) використання методу проєктного навчання, що передбачає створення цифрових навчальних ресурсів магістрантами; б) застосування кейсового методу, що моделює реальні педагогічні ситуації у цифровому середовищі; в) упровадження гейміфікації для підвищення мотивації до навчання (створення освітніх ігор, інтерактивних вправ).

5. Наставництво та обмін досвідом: а) організація тьюторських програм між досвідченими педагогами та магістрантами; б) проведення вебінарів, тренінгів і майстер-класів із розвитку цифрових компетентностей; в) створення професійних онлайн-спільнот, що сприяють обміну досвідом і спільному вирішенню педагогічних завдань.

6. Використання штучного інтелекту та адаптивного навчання: а) ознайомлення з інструментами штучного інтелекту (ChatGPT, Grammarly, QuillBot) для оптимізації освітнього процесу; б) використання адаптивних навчальних платформ (Smart Sparrow, Knewton) для його персоналізації.

Отже, розвиток інформаційної компетентності педагогів закладів позашкільної освіти є невід'ємною складовою їхньої професійної підготовки. Інтеграція цифрових технологій, використання сучасних освітніх платформ, формування цифрової грамотності та академічної доброчесності є ключовими стратегіями у цьому процесі. Магістерська підготовка має орієнтуватися на практикоорієнтований підхід, наставництво, проєктну діяльність та адаптивне навчання, що забезпечить готовність майбутніх педагогів до ефективної роботи в умовах цифрового суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 1. Лебедик Л. В. Інформаційні технології підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти. *Інформаційні технології та цифрова економіка* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : Видавничий центр ДУІТ, 2023. 272 с. С. 76–78.

2. Місько В. В., Стрельніков В. Ю. Складники розвитку інформаційної компетентності педагога закладу позашкільної освіти. *Мистецтво, мистецька та позашкільна освіта: історія, теорія, практика, перспективи взаємодії* : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. (відкрита для іноземних учасників) (29-30 листоп. 2023 р., м. Полтава) / упоряд. М. М. Погребняк. Полтава : ПП Астрая, 2024. 237 с. С. 162–167.

Василь Мойсеюк

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ОСНОВНА УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО ЗДОРОВ'Я

Соціальна робота належить до найбільш людиноцентрованих професій. Професійна діяльність соціальних працівників характеризується своєю складністю, високим рівнем моральної та професійної відповідальності за життя і здоров’я окремих осіб, груп населення та суспільства загалом. Робота соціальних працівників вимагає від них високого рівня володіння знаннями методів діагностики соціальних потреб людей, технологій соціальної роботи, умінь і навичок ефективної організації та управління соціальними організаціями, ефективної комунікації та координації дій, професійної поради. Фундаментальною основою окреслених вимог до особистості соціального працівника є принципи гуманізму і милосердя: 1) здатність слухати й співпереживати; 2) захищати і мотивувати; 3) бажання допомагати; 4) чуйність; 5) емпатія тощо. Соціальний працівник має бути для клієнта одночасно другом, фахівцем, порадником, наставником, офіційною особою. Специфічною особливістю такого типу стосунків є те, що межа між особистісним та офіційним дуже гнучка і рухома.

Визначена специфіка професійної діяльності соціальних працівників зумовлює відповідні ризики для їх професійного здоров’я. Одним із таких ризиків є професійна деформація соціального працівника. Унаслідок впливу характерних особливостей професії відбувається зміна певних елементів та якостей структури особистості фахівця. Професійна поведінка, як правило, виходить за межі робочого часу [3, с. 20]. Професія соціальних працівників належить до групи професій «людина – людина». А це свідчить про те, що такі зміни є природними, адже тривале інтенсивне спілкування із представниками певних соціальних груп потребує відповідних емоційних реакцій та закріплює

відповідні стандарти сприйняття, формує стереотипи поведінки соціального працівника, який надає консультативну допомогу клієнтам та намагається допомогти у вирішенні проблеми навіть тим, хто здатний знайти шляхи її вирішення самостійно, така поведінка є в певному сенсі нормою. Інколи такі дії з позиції соціального оточення не завжди викликають схвальні реакції, а в деяких випадках можуть стати причиною виникнення конфліктів чи навіть загострення стосунків.

Також професійним ризиком для соціальних працівників є виникнення «синдрому емоційного вигорання», що є доволі серйозною проблемою, яка має негативні наслідки як для психологічного, фізіологічного стану здоров'я фахівця, так і для організації в аспекті зниження продуктивності праці, результативності та якості виконання професійних обов'язків.

Наукові дослідження, присвячені проблемі «емоційного вигорання» фахівців, відображені у працях О. Баранова, Н. Булатевич, Л. Карамушки, К. Маслач, Г. Мешко, В. Мойсеюка, Я. Юрківа та ін. Висновки наукових розвідок учених доводять актуальність проблеми «емоційного вигорання» фахівців і потребу збереження їх професійного здоров'я. На сьогодні синдром «емоційного вигорання» включений до рубрики Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-10: Z73 – «Стрес, пов'язаний із труднощами підтримки нормального способу життя»). Цей синдром належить до переліку основних проблем професійної діяльності соціальних працівників. До основних ознак синдрому «емоційного вигорання» належать інтелектуальна та емоційна дистанція з роботою, відчуття емоційного виснаження; наявність негативних почуттів та ставлення до клієнтів; негативна самооцінка, зниження професійної ефективності [2, с.176]. Такі особистісні прояви синдрому призводять до порушення стабільного й успішного функціонування організації та впливають на якість наданих соціальних послуг.

Іншим професійним ризиком, що несе загрозу для професійного здоров'я соціальних працівників, можна вважати ризик «професійної втоми». У науковій літературі найбільш загальним є визначення «втоми» як тимчасового зниження рівня працездатності внаслідок тривалої або інтенсивної роботи, яке виявляється у зниженні якісних і кількісних показників роботи, погіршенні координації професійних функцій. Цей стан виявляється в безініціативності,

формалізації функцій, перенесенні відповідальності на інші структури чи осіб, бюрократизації тощо [1, с. 133]. Значна кількість клієнтів, які потребують допомоги соціальних працівників, унікальність і складність їх проблем вимагають від соціальних працівників організованості, постійної максимальної уваги, оперативності реагування. Робота у складних умовах праці, стані підвищеної емоційної напруги, високих вимог, без належного механізму компенсації затрат у більшості випадків призводить до виникнення відчуття втоми і стає причиною розвиток синдрому емоційного вигорання.

Ми вважаємо, що для збереження свого професійного здоров'я у процесі професійної діяльності соціальним працівникам потрібно володіти відповідними, професійно важливими здоров'ятворчими знаннями (знання механізмів боротьби з негативним стрес-чинниками; знання методик і технологій виконання професійних завдань підвищеної складності; знання фізичних і психологічних особливостей свого організму, знання основ медицини і гігієни, валеології; знання шляхів збереження професійного здоров'я); здоров'ятворчими вміннями (професійне володіння техніками самоконтролю та саморегуляції; уміння раціонально та ефективно організовувати процес роботи і відпочинку; уміння вирішувати і правильно поводитись у конфліктних ситуаціях; уміння зберігати високу активність та працездатність протягом заданого періоду; здатність до рефлексивної оцінки свої реальних можливостей); здоров'ятворчими якостями (стресостійкість, відповідальність, ведення здорового способу життя, послідовність, культура почуттів (емоцій, діяльності, поведінки, вольові якості).

Оволодіння соціальними працівниками здоров'ятворчими знаннями, здоров'ятворчими вміннями, здоров'ятворчими якостями зумовить їх здатність зберегти своє професійне здоров'я та успішність професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кривошеїн В. В. Соціальні ризики постсучасності: сутність та класифікація. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2018. Vol. 1. № 1-2. С. 16-28.
2. Дорогавцева О. Г. До проблеми професійних ризиків у соціальній роботі та волонтерській практиці. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 2015. № 7 (296). Ч. 1. С. 175–181.
3. Василик А.В., Дода О.Д. Професійна втома: чинники, наслідки та обов'язки роботодавців щодо відновлення працездатності працівників. *Вчені записки*

Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2019. Т. 30(69). № 3. С. 130-135.

Олена Мочалюк

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В ПОДРУЖЖЯ

Питання облаштування сім'ї, ролі чоловіка й жінки, сексуальної поведінки є одними із тих, що викликають найбільшу кількість розбіжностей в усіх сучасних суспільствах. Проте повсюдне чоловіче панування визначає межі того, про що можна сперечатися (а також визначає учасників цієї суперечки). Сьогодні загальноприйняті ідеї про рівність і права людини ставлять ці межі під сумнів. Тепер усе стало відкритим для обговорення, і будь-яка культура чи релігія може бути предметом пильного критичного дослідження. Інколи це сприяє толерантності, а інколи призводить і до протилежного результату [1].

Психологічна сприйнятливість до інших базується на здатності розуміти та приймати різноманітність у всіх її проявах. Це вимагає переосмислення стереотипів, які можуть перешкоджати розумінню та сприйняттю інших людей. Важливо розуміти, що кожна людина є унікальною та має свої власні думки, почуття та досвід. Розуміння та прийняття різноманітності в психології є ключовими складовими для побудови гармонійного суспільства, де кожна людина має можливість бути самою собою та бути прийнятою такою, якою вона є.

Для досягнення взаєморозуміння потрібно розвивати свою психологічну сприйнятливість – толерантність. Це включає уміння слухати інших людей без переривання та засудження, сприймати їх емоції та переживання, а також ураховувати контекст та особисті обставини. Психологічна сприйнятливість допомагає відкрито спілкуватися з іншими та розуміти їхні потреби й бажання.

Успішна комунікація є також важливим елементом психологічного взаєморозуміння та сприйнятливості до різноманітності. Вона дозволяє відкрито спілкуватися з іншими, розуміти їхні почуття, думки та потреби. Комунікаційні навички допомагають зблизитися з людьми, вирішувати конфлікти та побудувати гармонійні стосунки. У процесі комунікації важливо враховувати психологічні аспекти. Слухати інших та бути відкритими до їхніх думок та почуттів – це показник толерантності та розуміння. Уміння активно

слухати, висловлювати свої думки чітко та пошановано, ураховувати невербальні сигнали та демонструвати емпатію допомагають створити сприятливу атмосферу взаєморозуміння.

Комунікаційні навички можна вдосконалювати та розвивати. Важливо практикувати активне слухання, задавати запитання, показувати інтерес до думок та почуттів інших. Також варто вчитися виражати свої думки та почуття чітко та ввічливо, уникати агресивних або образливих висловлювань. Розуміння та прийняття різноманітності в комунікації допомагають зберегти гармонію та зміцнити стосунки з оточуючими людьми.

Емпатія також дозволяє поглибити розуміння інших, зрозуміти їхні потреби, почуття та переживання. Вона допомагає побачити світ очима іншої людини, відчути те, що вона відчуває. Це відкриває можливість побачити різноманітність людських думок, почуттів і досвіду та бути більш толерантними до них. Емпатія дозволяє відчути, яким чином наші дії та слова можуть впливати на інших, і допомагає краще зрозуміти, як діяти, щоб створити сприятливу та толерантну атмосферу для всіх.

Отже, для досягнення взаєморозуміння в подружжі потрібно розвивати психологічну сприйнятливість. Це включає уміння слухати інших людей без переривання та засудження, сприймати їх емоції та переживання, а також ураховувати контекст та особисті обставини. Психологічна сприйнятливість допомагає відкрито спілкуватися з іншими та розуміти їхні потреби й бажання. Умовами толерантної поведінки в подружжі є активність, усвідомленість, рівноправність, взаємоповага, солідарність, співпраця, використання позитивної лексики та ін.

У контексті складних і нестабільних реалій нашого суспільства психологи відзначають розмаїття тенденцій у сфері міжособистісної взаємодії й психології сім'ї. Існує значна кількість теоретичних положень, що породжують спектр концептуальних моделей міжособистісних взаємин і свідчать про актуальність осмислення психології сімейних взаємин, зокрема особливостей гармонізації шлюбно-сімейних стосунків [2].

На думку психологів, морально-психологічна підготовленість особистості до шлюбу означає сприйняття цілого комплексу вимог, обов'язків та соціальних стандартів поведінки, якими регулюється сімейне життя. До них

належать: готовність прийняти на себе нову систему обов'язків стосовно свого шлюбного партнера, майбутніх дітей і відповідальність за їхню поведінку; розуміння прав і достоїнств інших членів сімейного союзу, визнання принципів рівності в людських відносинах; прагнення до повсякденного спілкування й співробітництва, узгодження взаємодій із представником протилежної статі, що зі свого боку припускає високу моральну культуру; уміння пристосуватися до звичок і рис характеру іншої людини та розуміння її психічних станів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Уолцер Майкл. Про толерантність. Харків, 2003. С. 73-80.
2. Федоренко Р.П. Психологія сім'ї. Навчальний посібник. 2015.

Ернест Муртазієв, Дмитро Христовой

ІНТЕГРАЦІЯ STEM-ПІДХОДІВ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ ФАХІВЦІВ З ІНФОРМАТИКИ: АКСІОПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ

В умовах стрімкого поширення інформаційних технологій у суспільстві, виробництві, медицині, повсякденному житті зростає попит на фахівців, які вміють у нестандартних ситуаціях користуватися здобутими навичками під час професійної діяльності, швидко ухвалювати рішення, нести відповідальність за виконані дії, є конкурентоспроможними на ринку праці, мають відповідні професійні компетенції. Модернізація сучасної освіти для підготовки висококваліфікованих фахівців вимагає швидкого впровадження принципів STEM-освіти, що створює освітнє середовище, сприятливе для розвитку критичного мислення, здібностей до експериментальної, аналітичної роботи [1, с. 1105]. Західні країни активно пропагують STEM-освіту та заохочують її розвиток на всіх освітніх рівнях. Важко перелічити всі складові компоненти освітніх програм сучасної вищої освіти, що належать до STEM-контенту і є дотичними до інформаційних технологій, але навіть неповний їх перелік закладає розуміння того, наскільки важливим є компонент такої освіти у професійній підготовці фахівця з інформатики [2, с. 142].

STEM-освіта становить собою сучасну освітню парадигму, що поєднує наукові, технологічні, інженерні та математичні компоненти з метою розвитку критичного мислення та інноваційних компетентностей [3, с. 45]. У процесі

професійної підготовки фахівців з інформатики важливою складовою є не лише формування технічних знань, а й розвиток ціннісноорієнтованих підходів до професійної діяльності. У цьому контексті аксіопедагогічний компонент STEM-освіти сприяє формуванню етичних норм, професійної відповідальності та соціальної свідомості майбутніх ІТ-спеціалістів. Зміст професійної підготовки фахівців цієї галузі відрізняється: індивідуалізованим стилем, технологічністю, комплексністю застосованих методів і засобів, гуманітарною спрямованістю, рефлексивною багатозначністю та міждисциплінарністю, експліцитністю, ситуативністю, наявністю зворотного зв'язку, очікуваною ефективністю. Успішне вирішення завдань професійної взаємодії вимагає від ІТ-спеціаліста розвинутої професійної культури, що виявляється в особистісно-індивідуальних якостях, сформована ціннісно-смисловою сферою.

Цифровізація суспільства висуває нові вимоги до компетентностей фахівців з інформатики, що передбачає не лише ґрунтовні знання у сферах програмування, управління базами даних і штучного інтелекту, але й розвиток здатності до критичного аналізу, командної співпраці та етичного підходу до використання сучасних технологій. Одним з ефективних методів формування зазначених компетентностей є системне впровадження STEM-освіти, яка включає аксіопедагогічні аспекти.

STEM-освіта ґрунтується на міждисциплінарному підході, що сприяє формуванню практичних навичок і здатності вирішувати складні завдання. Основними характеристиками є інтеграція природничих і технічних дисциплін, застосування проєктного навчання, використання новітніх цифрових технологій та розвиток аналітичних і алгоритмічних компетентностей.

Аксіопедагогічна складова STEM-освіти включає формування етичних засад, що передбачають дотримання принципів чесності, прозорості та професійної відповідальності в розробленні інформаційних технологій. Важливим аспектом є також соціальна відповідальність, що сприяє усвідомленню впливу технологій на суспільство, економіку та навколишнє середовище. Додатково розвиток креативності та автономності здобувачів вищої освіти забезпечується через виконання проєктних завдань, орієнтованих на практичні проблеми.

До основних методологічних підходів інтеграції STEM-освіти у професійну підготовку фахівців галузі інформаційних технологій належить проєктноорієнтоване навчання. Важливу роль відіграють хакатони та командні проєкти, які розвивають комунікативні навички та здатність працювати у груповому середовищі. Додатково використання інтерактивних технологій, включаючи віртуальні лабораторії, моделювання та 3D-візуалізацію, сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу. Формування підприємницьких компетентностей здійснюється через інтеграцію навчальних курсів з основ бізнес-моделювання, стартап-культури та управління проєктами.

Запровадження STEM-методології в підготовку фахівців з інформатики сприяє не лише підвищенню професійної компетентності, а й формуванню усвідомленої відповідальності за соціальні та етичні аспекти професійної діяльності. Аксіопедагогічний компонент відіграє ключову роль у вихованні етично відповідальних, інноваційно орієнтованих, соціально активних IT-фахівців. Для ефективного впровадження STEM-підходів потрібно адаптувати освітні програми до актуальних проблем цифрової епохи, інтегрувати міждисциплінарний підхід та посилити розвиток гнучких навичок (soft skills) поряд із технічною підготовкою. Окрім того потрібно забезпечити тісну співпрацю між закладами вищої освіти та представниками IT-індустрії, що дозволить адаптувати навчальні програми до актуальних вимог ринку праці. Розвиток системи менторства та наставництва дозволить студентам отримувати практичні знання безпосередньо від професіоналів галузі.

Упровадження міжнародного досвіду в освітній процес сприятиме гармонізації стандартів підготовки IT-фахівців із глобальними вимогами. Дослідження ефективності STEM-методик у навчанні інформатики дозволить коригувати освітні підходи відповідно до новітніх наукових досягнень. Використання гейміфікації в освітньому процесі може сприяти підвищенню мотивації до вивчення складних технічних дисциплін. Особливу увагу варто приділити формуванню навичок міжкультурної комунікації, що є важливим у міжнародних командах розробників. Створення інкубаторів стартапів при закладах вищої освіти може сприяти реалізації інноваційних проєктів студентів та їх подальшій комерціалізації. Зрештою формування STEM-орієнтованої

культури сприятиме підготовці висококваліфікованих фахівців, які здатні відповідати на виклики сучасного технологічного розвитку.

Отже, STEM-технології потребують від фахівців з інформатики набуття, розвитку та практичної реалізації здібностей критичного мислення, уміння працювати як самостійно, так і в команді, розвинутої професійної культури, сформованості ціннісно-смислової сфери (аксіосфери). Аксіопедагогічний компонент використання елементів STEM-освіти у професійній підготовці ІТ-спеціалістів передбачає, що перед науково-педагогічними працівниками одним із головних завдань стає організація та підтримання цілеспрямованої пізнавальної діяльності, формування вмінь, навичок наукових досліджень, підготовка навчальних і навчально-методичних матеріалів, які містять інтегровану інформацію дисциплін зі STEM-технологіями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Morrison J., Frost J., Gotch C., McDuffie A. R., Austin B. & French B. Teachers' Role in Students' Learning at a Project-Based STEM High School: Implications for Teacher Education. International Journal of Science and Mathematics Education. 2021. Vol. 19. P. 1103-1123p. URL: https://bit.ly/2ZCpegE.
2. Tkachuk H., Stetsenko N. Implementation of the stem approach in the training of future informatics teachers. Modern Engineering and Innovative Technologies. 2023. № 3 (29-03). P. 141-146. https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-29-03-054
3. Pyurko V.E., Khrystova T.E., Pyurko O.E. Transversal focus of STEM education. Information technologies and management in higher education and sciences: International scientific conference (November 28, 2022. Fergana, the Republic of Uzbekistan). Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. Part 3. P. 44-48. https://doi.org/10.30525/978-9934-26-277-7-194

Богдана Назаренко

СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ЯК УМОВА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

Психічне здоров'я є важливим чинником загального благополуччя людини, оскільки впливає на її емоційний стан, поведінку, соціальні відносини та здатність до навчання й роботи. Високий рівень психічного здоров'я дозволяє людині ефективно адаптуватися до життєвих змін, долати труднощі та знаходити внутрішні ресурси для саморозвитку. У сучасних умовах, коли темп

життя стрімко зростає, збільшується інформаційне навантаження і рівень стресу, питання підтримки психічного здоров'я набуває особливої важливості.

Варто відзначити, що в науковому середовищі немає єдиного визначення терміна «психологічне здоров'я», що підкреслює складнощі, змінний характер цього поняття та потребує більше досліджень і наукових дискусій з цієї теми. Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я психічне здоров'я – це період цілісного фізичного, емоційного та соціального благополуччя, за якого людина здатна розкривати свій потенціал, справлятися з повсякденними стресами, ефективно працювати та брати активну участь у житті суспільства.

Психічне здоров'я є основним чинником, що визначає якість життя людини, допомагаючи їй відчути значущість і гармонію в повсякденному існуванні. Загальний стан психічного здоров'я населення має великий вплив на соціальну єдність, ефективність праці, стабільність у суспільстві, громаді, а також сприяє зміцненню соціальних взаємозв'язків та економічному зростанню країни.

Схожі думки мають А. Пасічніченко та Л. Зімакова, які стверджують, що найактуальнішою проблемою сучасного суспільства є збереження психічного здоров'я. Оскільки кількість чинників, що впливають на його стан, постійно зростає, серед них автори виокремили військові конфлікти, економічну нестабільність, високий рівень травматизації, психологічний тиск, неусвідомленість майбутнього та стрімкий ритм життя, що суттєво позначаються на психічному добробуті людини [1, с. 450].

Психічне здоров'я є фундаментом для загального благополуччя людини. Важливу роль у збереженні цього стану відіграє здатність людини ефективно реагувати на стресові ситуації, тобто стресостійкість. Так, А. Пасічніченко стверджує, що стресостійкість – це комплексна властивість, яка забезпечує пристосування до різних умов (враховуючи і екстремальні умови) і визначається рівнем пробудження внутрішніх запасів організму [2, с. 163].

Т. Циганчук зазначає, що стресостійкість – це психологічна характеристика, що визначає структуру особистості та регулює вплив на сприйняття людиною стресових ситуацій, а також є основою ефективної діяльності та активності соціуму. Описана діяльність виявляється через

самоконтроль, певні елементи саморегуляції, резильєнтність, емоційну компетентність та розвиток емоційного інтелекту [3, с. 53].

О. Кравцова підтверджує вищезазначену думку й додає, що стресостійкість трактується як показник психічного благополуччя: при її високому рівні людина почувається гармонійно, а при низькому («стресовразливість») може виникати стан невротизму чи істерії, що супроводжується підвищеною тривожністю [4, с. 102].

Ю. Шаран дослідив особливості стресостійкості та виокремив такі її компоненти:

– мотиваційний – сприяє активації адаптаційного та поведінкового потенціалу людини, формуючи готовність до дії;

– фізіологічний – відображає рівень фізичних ресурсів організму;

– пізнавальний – характеризує обізнаність щодо ситуації, що склалася, а також здатність аналізувати проблему та знаходити можливі шляхи її подолання;

– операційний – визначає план дій поведінки людини в подібних умовах;

– комунікативний – демонструє здатність до взаємин з іншими людьми, а також готовність надати допомогу або отримати її [5, с. 144].

Ключовими чинниками, що впливають на стресостійкість, є генетичні особливості, психічна стабільність, висока самооцінка, здатність до навчання, підтримка з боку оточення, фінансова стабільність та зміцнення імунітету [6, с. 66].

Аналіз психологічних чинників, які сприяють розвитку стресостійкості, також дозволяє виділити кілька аспектів. По-перше, здатність здобувати знання про природу стресу та ефективні методи його подолання дозволяє людині краще розуміти, як реагувати на стресові ситуації. По-друге, уміння самостійно регулювати свій психофізіологічний стан допомагає зберігати емоційну рівновагу навіть у складних обставинах. Важливим чинником є також використання попереднього досвіду у боротьбі зі стресом, оскільки це дозволяє застосовувати вже перевірені методи. Формування позитивного мислення через різноманітні практики сприяє підвищенню впевненості та оптимізму. Здатність усвідомлювати і контролювати власну поведінку дає можливість ефективно реагувати на стресори, не втрачаючи внутрішньої гармонії.

Отже, стресостійкість є важливою умовою збереження психічного здоров'я особистості, оскільки вона визначає здатність ефективно реагувати на стресові ситуації та підтримувати емоційну стабільність у складних умовах. В умовах стрімкого ритму сучасного життя, коли стресові чинники стають все більш чисельними, розвиток стресостійкості стає необхідною складовою для забезпечення психічного благополуччя. Високий рівень стресостійкості дозволяє людині адаптуватися до життєвих труднощів, зберігати здоров'я та ефективно виконувати свої обов'язки, що у свою чергу сприяє збереженню загальної якості життя та стабільності в суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пасічніченко А.В., Зімакова Л.В. Психологічне здоров'я здобувачів освіти ЗВО: виклики сучасності. *Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 25 квітня 2024 р.). Чернігів: ПАУ, 2024. С. 450–453.
2. Пасічніченко А. В. Стресостійкість як предмет наукового аналізу. *Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи*: матеріали XXX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Переяслав, 15 лютого 2021 р.). Переяслав : УГСП, 2021. Вип. 30. С. 163– 164.
3. Циганчук Т.В. Динаміка суб'єктивних переживань у студентів ВНЗ в стресових ситуаціях. Практична психологія та соціальна робота. Київ: 2011. № 1. С. 50–59.
4. Кравцова О. К. Стресостійкість особистості як психологічний феномен: основні теоретичні підходи. *Вісник післядипломної освіти: збірник наукових праць. Серія: Соціальні та поведінкові науки; Управління та адміністрування»*. Київ, 2019. №7. С. 98–117.
5. Шаран Ю. В. Психофізіологічні детермінанти стресостійкості особистості. *Актуальні проблеми психології*. Том V: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України. 2007. №7. С. 143–148.
6. Шишин А. В., Пономаренко Т. І. Психологічні особливості стресостійкості особистості в умовах невизначеності. *Вісник Львівського університету. Серія: психологічні науки*. Львів : ЛНУ, 2023. № 16. С. 64–71.

Людмила Неїжпапа

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Аналіз стану сучасного суспільства та його впливу на сімейні відносини засвідчує, що батьки часто мають складнощі у створенні сприятливого середовища для виховання своїх дітей. Це може призводити до різних соціальних проблем у процесі виховання, оскільки помилки у вихованні можуть мати серйозні наслідки для дитини в майбутньому.

Побудова концепції формування психолого-педагогічної культури батьків вимагає аналізу соціально-педагогічної ситуації, що склалася, досвіду психолого-педагогічної роботи з батьками, накопиченого науково-дослідного фонду. У сучасних наукових джерелах поширеним є дослідження проблеми психолого-педагогічної культури батьків (С. Воронова, Т. Дмитрук, І. Коновальчук, В. Кисличенко, В. Литвин, Н. Сінельнікова, І. Цимбалюк, Т. Цуркан, Н. Шкляр тощо). Так, Т. Дмитрук уважає, що «психолого-педагогічна культура є комплексом культурно-психологічних прагнень, що активно реалізуються в окремих вміннях. Становлення психолого-педагогічної культури автор розуміє як актуалізацію культурно-психологічного потенціалу, розкриваючи функції психолого-педагогічної культури, він зазначає, що культура допомагає людині створювати свою діяльність, успішно долати стреси» [1, с. 44]. В. Литвин розглядає психолого-педагогічну культуру батьків як «систему освіти, що включає єдність цінностей, діяльнісних виявів та основних характеристик особистості батьків, спрямованих на творчу реалізацію процесу виховання та розвитку дитини в родині» [2, с. 141].

Ми вважаємо, що психолого-педагогічна культура батьків є інтегративною характеристикою, що передбачає єдність цінностей, діяльнісних проявів, сутнісних сил особистості батьків, спрямованих на творчу реалізацію процесу виховання та розвитку дитини в сім'ї. Отже, психолого-педагогічна культура батьків – це комплексне динамічне явище, яке є складовою загальної культури, яка вбирає в себе накопичений попередніми поколіннями досвід

виховання дітей у сім’ї, виявляється в ставленні до дитини, оцінюванні поведінки дитини, реальній діяльності та спілкуванні з нею.

Формування психолого-педагогічної культури сучасної сім'ї – це процес виховання та перевиховання дорослих – батьків, інших членів сім’ї, навіть побічно дітей, які можуть бути корисним та необхідним навіть тим батькам, які, виховуючи дітей, не мають певних проблем. Це процес, який потребує уваги, часу, зусиль і постійного самовдосконалення, адже це важливий аспект успішного виховання та розвитку дітей, що сприяє формуванню сприятливого середовища для їхнього зростання і самореалізації. Підвищення рівня психолого-педагогічної культури в батьків є ключовим для успішного сімейного виховання і важливим завданням роботи соціального педагога в початковій школі [3].

Форми роботи соціального педагога з формування психолого-педагогічної культури батьків можуть бути різноманітними та спрямованими на різні аспекти виховання та розвитку дітей. Ось деякі з найпоширеніших форм:

1. Батьківські збори або семінари: організація зустрічей з батьками для обговорення актуальних питань виховання, розробки стратегій спільного підходу до виховання дітей, обміну досвідом та порадами. Батьківські збори або семінари є важливим елементом формування психолого-педагогічної культури батьків, оскільки вони надають можливість спільного обговорення та вивчення ключових аспектів виховання та розвитку дітей. Надаються ідеї для проведення таких заходів, як тематичні презентації, дискусійні панелі, робочі групи, демонстрація відео та матеріалів.

2. Індивідуальні консультації: надання батькам можливості отримати індивідуальні консультації від психолога або педагога з питань, що стосуються виховання та розвитку їхніх дітей. Індивідуальні консультації є ефективним способом надання персоналізованої підтримки батькам у формуванні психолого-педагогічної культури. Кожна сесія консультації спрямована на розуміння конкретних потреб, ситуацій та проблем, з якими зіштовхуються батьки у вихованні своїх дітей. Під час консультацій соціальний педагог може докладно проаналізувати ситуацію, ураховуючи різні аспекти, як-от вік дитини, її індивідуальні особливості та сімейне середовище. Консультант може надати

батькам конкретні поради, техніки та стратегії виховання, які відповідають їхнім потребам і можуть бути успішно впроваджені у практику, а також соціальний педагог надає можливість батькам відчути підтримку та розуміння своїх проблем, що допомагає зменшити стрес і підвищити впевненість у власних здібностях. Після надання порад і стратегій фахівець може проводити моніторинг та оцінювання їхньої ефективності, надаючи додаткову підтримку або коригуючи плани, якщо потрібно.

3. Психологічні групи підтримки формування психолого-педагогічної культури батьків є важливим інструментом для підтримки батьків у їхньому сімейному вихованні. Основна мета таких груп – створити сприятливу атмосферу для обміну досвідом, емоційної підтримки та взаємопідтримки між батьками. Групи підтримки забезпечують конфіденційну та безпечну атмосферу, де батьки можуть вільно ділитися своїми думками, переживаннями та проблемами. Учасники групи можуть ділитися своїм досвідом та успішними стратегіями виховання, що допомагає іншим батькам знайти нові підходи до вирішення власних проблем. Групи підтримки можуть включати навчання технік релаксації, медитації та інших методів саморегуляції, що допомагають батькам краще впоратися зі стресом та напругою. У психологічних групах підтримки батьків можуть брати участь психологи, педагоги, або інші кваліфіковані фахівці, які координують обговорення та надають необхідну підтримку. Вони допомагають батькам зрозуміти та впоратися з викликами, які виникають у процесі виховання дітей, та сприяють формуванню позитивних підходів до сімейних відносин.

4. Вебінари та онлайн-курси для здійснення навчально-інформаційної роботи з батьками через інтернет-ресурси, що дозволяє залучити до процесу навчання тих, хто не може прийти на зустрічі або проживає віддалено. Вебінари та онлайн-курси з формування психолого-педагогічної культури батьків стали популярним і зручним способом надання інформації та навичок у батьківському вихованні. Онлайн-формат дозволяє батькам отримати доступ до корисної інформації та навичок в будь-який зручний для них час і місце, не виходячи з дому. Вебінари та курси можуть охоплювати широкий спектр тем, таких як психологія дитинства, методи виховання, розвиток дитини, способи підтримки емоційного та соціального розвитку тощо.

Більшість онлайн-курсів пропонують практичні завдання та вправи, які допомагають батькам застосовувати отримані знання в реальному житті. Курси дозволяють батькам працювати у власному темпі та вибирати розклад вивчення матеріалу відповідно до своєї зайнятості. Після завершення курсу чи вебінару батьки часто мають можливість отримати постійний доступ до матеріалів та ресурсів для подальшого використання та оновлення знань. Ці онлайн-формати надають батькам можливість систематично покращувати свої навички виховання та розвитку дітей, отримувати інформацію про сучасні підходи та методики, а також знаходити підтримку в спільноті інших батьків.

5. Інтерактивні форми роботи. Організація заходів, спрямованих на покращення спільної взаємодії батьків і дітей через спільні ігри, творчі проекти, майстер-класи та інші форми спільного часу. Ігрові та креативні заходи є чудовим способом включити батьків у процес формування психолого-педагогічної культури. Така робота не лише виробляє практичні навички та знання, але й роблять процес більш захопливим і цікавим. Батьки можуть брати участь в рольових іграх, що моделюють різні виховні ситуації. Організація майстер-класів, де батьки разом із дітьми створюють різноманітні творчі проекти – малюнки, рукоділля, музику тощо, сприятиме підтримці спільної творчої діяльності та позитивних сімейних відносин. Також організація ігрової діяльності з елементами квестів, які допомагають батькам та дітям спільно працювати над розв'язанням завдань, використовуючи комунікаційні та розв’язувальні навички. Такі інтерактивні форми роботи допомагають створити позитивну атмосферу в сім'ї, сприяють спільному розвитку та вихованню дітей, а також формують позитивний підхід до взаємодії між батьками та дітьми.

Отже, реалізація завдань розвитку, навчання й виховання дітей молодшого шкільного віку значною мірою визначається налагодженням взаємодії дітей і дорослих: «педагоги – діти – батьки». Педагогам і батькам слід усвідомити, що і діти, і вони є повноправними учасниками освітнього процесу, та взаємодіяти на засадах діалогу, довіри, партнерства з правом ініціативи, активної дії, самоконтролю. Відтак реалізація зазначених форм роботи сприятиме наданню батькам необхідних інструментів і підтримки для успішного виховання та розвитку їхніх дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дмитрук Т.В. Формування психолого-педагогічної культури батьків. Хмельницький, 2013. 79 с.
2. Литвин В.А. Шляхи і засоби підвищення психолого-педагогічної культури батьків. *Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук*. 2018. С. 140-142.
3. Цуркан Т. Г. Модель формування педагогічної культури батьків молодших школярів у взаємодії сім'ї і школи та педагогічні умови її реалізації. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2017/ № 23 (2). Ч. 1. С. 218-224.

Андрій Новицький, Тетяна Христова

ПРОВІДНІ ВЕКТОРИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО САМОСТІЙНИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

Погіршення стану здоров'я населення України, зокрема студентської молоді, зумовлює потребу підвищеної уваги до розроблення й упровадження нових ефективних форм удосконалення процесу фізичного виховання у закладах вищої освіти. Збереження та відновлення здоров'я здобувачів вищої освіти потребує не лише організованих занять, але й активного залучення до самостійних фізичних тренувань або участі у фізкультурно-оздоровчих заходах, що проводяться у позанавчальний час [1, с. 112]. Зазначені тенденції актуалізують потребу в модернізації системи фізичного виховання в закладах вищої освіти, одним із ключових аспектів якої є формування у студентської молоді стійкої мотивації й усвідомленого ціннісного ставлення до фізичної культури та спорту [2, с. 136].

Сучасна молодь перебуває під впливом численних негативних чинників, зокрема гіподинамії, що спричиняє погіршення фізичного стану та функціональних можливостей організму [3, с. 82]. В умовах зниження рівня рухової активності особливої актуальності набуває впровадження нових підходів до залучення студентської молоді до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності. Важливим напрямком розв'язання цієї проблеми є стимулювання молодих людей до самостійних занять фізичною культурою, ефективність яких визначається рівнем сформованості мотиваційно-ціннісних орієнтацій на основі концепції самоактуалізації особистості та прагнення до фізичного самовдосконалення. Недостатній рівень внутрішньої мотивації до

занять фізичною активністю може бути компенсований за допомогою систематичного застосування сучасних освітніх технологій, які сприяють підвищенню інтересу до самостійної рухової активності.

Мета нашого дослідження теоретично обґрунтувати та розробити технологію формування ціннісного ставлення здобувачів вищої освіти до фізичної культури в процесі самостійних занять як важливої умови фізичного самовдосконалення та збереження здоров'я.

Дослідження проведено на базі Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. В експерименті брали участь 40 студентів 1-го курсу, які були розділені на дві групи – експериментальну та контрольну (по 20 осіб у кожній). У контрольній групі заняття проводилися за базовою програмою «Фізичне виховання» для закладів вищої освіти в обсязі 2 години на тиждень. В експериментальній групі додатково в систему самостійних занять фізичною культурою була впроваджена експериментальна технологія.

У межах проведеного дослідження розроблено технологію формування мотиваційно-ціннісного ставлення здобувачів вищої освіти до фізичної культури у процесі самостійних занять, яка включає передумови, мету, завдання, принципи фізичного виховання, етапи формування мотивації до самостійних занять, критерії готовності та ефективності фізичної активності. Важливим компонентом цієї технології є застосування інтерактивних методів навчання, які сприяють підвищенню рівня засвоєння теоретичних знань, розвитку навичок аналізу навчальної інформації, формуванню здатності здобувачів вищої освіти самостійно розробляти та коригувати індивідуальні програми фізичної активності з урахуванням особистих потреб і можливостей.

Результати проведеного педагогічного експерименту довели ефективність технології формування ціннісного ставлення до фізичної культури, оскільки зафіксовано значне покращення результатів теоретико-методичної підготовки здобувачів вищої освіти експериментальної групи, де 43,3% осіб отримали від 60 до74 балів, 38,9% – від 75 до 89 балів, 17,8% – від 90 до 100 балів. У контрольній групі збільшилась кількість осіб, які отримали від 60 до 74 балів, – із 7,1% до 29,3%; молодих людей, які мають від 75 балів до 100 балів не відзначено. Рівень освіченості здобувачів вищої освіти вплинув на

формування мотивації до занять фізичною культурою. Молоді люди змінили своє ставлення до фізичної культури, цінностей здоров'я, фізичного самовдосконалення, самореалізації у фізкультурно-оздоровчій і спортивній діяльності, прагнення до успіху.

Збільшилась кількість здобувачів вищої освіти, які прагнуть покращити здоров'я (з 60,7% до 85,3%), підвищити рівень фізичної підготовленості (з 10,1% до 36,7%), активізувати фізкультурно-оздоровчу діяльність (з 31,2% до 53,4%). Це підтверджується збільшенням кількості молодих людей, які мають високий рівень «мотивації успіху» – в експериментальній групі з 18,3% до 29,9%, у контрольній – з 18,6% до 22,3%. Кількість здобувачів вищої освіти, які мають середній рівень, в експериментальній групі збільшилась з 14,5% до 40,1%, в контрольній – з 14,2% до 17,8%. Значно зменшилась кількість осіб експериментальної групи, які віднесені до низького рівня, з 40,3% до 19,7%, а в контрольній групі – з 41,1% до 38,7%. За показником «рівень уникнення невдач» кількість дівчат і хлопців експериментальної групи зменшилась з 26,9% до 10,3%, контрольної – з 27,3% до 23,2%.

Формування свідомого ставлення до самостійних занять фізичною культурою стало позитивним чинником для залучення здобувачів вищої освіти до різних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності, в експериментальній групі їх кількість збільшилася на 20,4%, у контрольній – на 3,5%, що призвело до збільшення часу, який молоді люди витрачають на високий рівень, з 3,1% до 5,6% добового часу, на середній рівень з 7,3% до 17,9% та зниженням витрат часу на малий рівень рухової активності з 33,9% до 24,9%.

Залучення здобувачів вищої освіти до систематичних самостійних занять фізичною культурою сприяло покращенню фізичного стану: економізацією функції серцево-судинної системи в стані спокою в експериментальній групі: частота серцевих скорочень зменшилась у дівчат з 78,74±0,53 до 72,40±0,48 уд.•хв.-1 ($p<0,01$), у юнаків – з 75,91±0,37 до 70,90±0,36 уд.•хв.-1 ($p<0,05$), збільшились функціональні можливості дихальної системи за показниками ЖЄЛ ($p<0,01$), проби Штанге ($p<0,01$) і Генча ($p<0,05$).

Відзначено підвищення рівня фізичного здоров'я. В експериментальній групі зменшилась кількість здобувачів вищої освіти, які мали низький рівень здоров'я, на 22,6%, у контрольній – на 13,8%. Збільшилась кількість молодих

людей, які відповідають рівню нижче середнього, в експериментальній групі на 7,5%, у контрольній – на 5,8%, середньому рівню відповідно на 12,6% і 4,6% осіб. До експерименту рівню вище за середній не відповідав жоден здобувач вищої освіти, тоді як після експерименту 2,0% юнаків та 2,0% дівчат віднесено до даного рівня.

Достовірно змінилась якісна характеристика фізичної підготовленості здобувачів вищої освіти експериментальної групи за всіма тестами ($p<0,05$). У контрольній групі як у дівчат, так й у юнаків покращення є достовірним тільки у виконанні тесту «стрибок у довжину з місця» ($p<0,05$).

Додатково слід зазначити, що впровадження інтерактивних методів і диференційованого підходу до навчання сприяло підвищенню рівня самостійності здобувачів вищої освіти у плануванні та реалізації фізкультурної діяльності. Запропонована освітня технологія формування ціннісного ставлення здобувачів вищої освіти до фізичної культури в процесі самостійних занять дозволила забезпечити індивідуалізацію процесу фізичного виховання, що позитивно позначилося на якості виконання фізичних вправ. Важливим аспектом успішної реалізації програми є створення сприятливого освітнього середовища, яке стимулює студентів до активного способу життя та формування відповідального ставлення до власного здоров’я.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розширення методологічної бази щодо впровадження новітніх інформаційних технологій у процес фізичного виховання. Використання цифрових платформ і мобільних додатків для відстеження фізичної активності дозволить індивідуалізувати підхід до тренувального процесу та сприяти самоконтролю студентів. Важливо також розглянути можливість створення міжуніверситетських програм обміну досвідом у сфері фізичного виховання, що сприятиме формуванню загальнонаціональної стратегії здорового способу життя серед молоді. Адаптація фізкультурно-оздоровчих програм до потреб різних категорій студентів, зокрема осіб із обмеженими можливостями, є ще одним перспективним напрямком досліджень. Інклюзивний підхід до фізичного виховання дозволить охопити ширше коло студентів і забезпечити рівні можливості для всіх охочих займатися фізичною активністю.

Отже, використання розробленої технології формування ціннісного ставлення здобувачів вищої освіти до фізичної культури в процесі самостійних занять сприяє розвитку мотиваційних установок, активному залученню до фізкультурно-оздоровчої діяльності та підвищенню рівня рухової активності. З огляду на отримані результати, доцільним є впровадження цієї технології в систему фізичного виховання закладів вищої освіти з метою покращення здоров'я та фізичної підготовленості студентської молоді. Подальше вдосконалення програм фізичного виховання має ґрунтуватися на використанні сучасних педагогічних технологій, наукових досліджень та інтеграції світового досвіду у сфері фізичної культури та здорового способу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Христова Т.Є. Інформаційно-структурна модель фізичного статусу здоров'я. *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури і спорту*: зб. наук. пр. Харків, 2019. Вип. 3. С. 112-115.
2. Khrystova Tetiana. Conceptual approaches to conservation of student health. *Education during a pandemic crisis: problems and prospects*. Monograph. Opole, 2020. P. 135-140.
3. Матвієнко І. Формування мотивації школярів до занять фізичною культурою та спортом у закладах загальної середньої освіти. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2020. № 3. С. 81-85.

Олександр Опошнян, Віктор Стрельніков

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Розвиток сучасного освітнього простору вимагає від педагогів не лише глибоких знань і методичних навичок, а й уміння розробляти, упроваджувати й оцінювати ефективність освітніх проєктів. Проєктувальна компетентність є важливим складником професійної підготовки педагогів закладів позашкільної освіти, оскільки вони часто працюють у середовищі, що потребує креативних, адаптивних і міждисциплінарних підходів до навчання. Для вирішення проблеми формування в майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти проєктувальної компетентності доцільно визначити її сутність і складники та

основні сучасні стратегії її формування, спираючись на наші попередні напрацювання (напр., [1]).

Насамперед розглянемо сутність і складники проєктувальної компетентності майбутнього педагога закладу позашкільної освіти. Поняття «проєктувальна компетентність педагога» визначаємо як інтегративну якість, що включає знання основ педагогічного проєктування; уміння створювати й адаптувати освітні проєкти; навички аналізу, оцінювання та коригування проєктної діяльності; готовність до використання сучасних інформаційних і комунікаційних технологій у процесі проєктування. Загалом означена компетентність майбутнього педагога передбачає також наявність у нього: 1) аналітичних навичок – здатності оцінювати потреби учнів і визначати актуальні напрями діяльності; 2) дизайну мислення – уміння розробляти навчальні програми та проєкти, ураховуючи інноваційні підходи; 3) методичного забезпечення – знання методології й технологій проєктного навчання; 4) технологічної грамотності – використання цифрових інструментів для створення й реалізації освітніх проєктів; 5) рефлексивних навичок – оцінювання ефективності власної діяльності та коригування проєктних стратегій.

Основними сучасними стратегіями формування проєктувальної компетентності майбутнього педагога закладу позашкільної освіти є такі: 1) інтеграція проєктного навчання у фахову підготовку; 2) використання цифрових технологій; 3) практикоорієнтований підхід; 4) використання методів проблемного навчання; 5) наставництво та колаборація.

1. Інтеграція проєктного навчання у фахову підготовку передбачає: а) використання методу проєктів у підготовці педагогів, що дозволяє їм розробляти, реалізовувати та аналізувати освітні ініціативи; б) залучення студентів до міждисциплінарних команд, де вони навчаються співпрацювати з представниками різних сфер.

2. Використання цифрових технологій має на меті: а) розвиток навичок роботи з платформами для керування освітніми проєктами (Trello, Asana, Miro); б) використання інструментів для створення інтерактивних навчальних матеріалів (Canva, Articulate, Moodle).

3. Практикоорієнтований підхід забезпечує: а) організацію навчальних практик у позашкільних закладах, під час яких майбутні педагоги розробляють реальні навчальні програми; б) співпрацю із закладами освіти, громадськими організаціями та бізнесом у розробленні соціальних і освітніх ініціатив.

4. Використання методів проблемного навчання полягає у: а) створенні ситуаційних кейсів, які імітують реальні виклики у сфері позашкільної освіти; б) аналізі й розробленні стратегій вирішення проблем через проєктну діяльність.

5. Наставництво та колаборація означає: а) залучення менторів і наставників для супроводу майбутніх педагогів у процесі розроблення навчальних ініціатив; б) створення професійних спільнот для обміну досвідом і кращими практиками.

Отже, сучасні стратегії формування проєктувальної компетентності майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти мають поєднувати інноваційні методики, цифрові технології, практикоорієнтоване навчання та наставництво. Це забезпечить готовність педагогів до самостійної розробки та впровадження освітніх проєктів, що відповідатимуть запитам суспільства й потребам сучасної молоді. Отже, формування проєктувальної компетентності майбутніх педагогів позашкільної освіти є необхідною умовою їхньої професійної підготовки. Інтеграція теоретичних знань, практичних навичок і цифрових технологій у навчальний процес сприяє ефективному розвитку цієї компетентності, що забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних до творчого підходу у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стрельніков В. Ю. Методологічні підходи до управління творчою діяльністю майбутніх менеджерів. *Безперервна освіта як пріоритетний напрямок підвищення професійної компетентності фахівців* (м. Тернопіль, Україна, 16 груд. 2021 р.). Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти / Редкол.: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, Т. В. Магера, A. Janowski, Ф. І. Полянський, Г.І. Герасимчук, Н. Б. Стрийвус. Тернопіль: ТОКІППО, 2021. С. 363–368.

Олена Павлюк

НЕПЕРЕРВНИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Неперервний професійний розвиток викладачів закладів вищої освіти України є важливою складовою системи освіти, яка забезпечує підтримку високого рівня кваліфікації професорсько-викладацького складу та відповідність сучасним вимогам вищої освіти. Ураховуючи стрімкий розвиток технологій, нові вимоги до освітнього процесу, а також глобалізаційні тенденції, потреба в безперервному навчанні та самовдосконаленні педагогів є надзвичайно актуальною.

Питання неперервного професійного розвитку фахівців сфери освіти є об'єктом наукових розвідок низки зарубіжних і вітчизняних дослідників (В. Андрющенко, Н. Горішна, Т. Десятов, І. Зязюн, Л. Коваль, О. Папач, В. Сидоренко, І. Цимбалюк, П. Щербань та ін.). Разом із тим проблема неперервного професійного розвитку викладачів закладів вищої освіти України потребує уточнення.

Метою розвідки є висвітлення особливостей неперервного професійного розвитку викладачів закладів вищої освіти.

У статті 59 Закону України «Про освіту» [5] Кабінетом Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800 постановлено й затверджено «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників», яким визначено процедуру, види, форми, обсяг (тривалість), періодичність, умови підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів освіти й установ усіх форм власності та сфер управління, включаючи механізм оплати, умови і процедуру визнання результатів підвищення кваліфікації. Педагогічні й науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати свою кваліфікацію, метою заходів є їх професійний розвиток відповідно до забезпечення якості освіти [4].

У Законі України «Про освіту» неперервний професійний розвиток визначається як «безперервний процес навчання та вдосконалення професійних компетентностей фахівців після здобуття вищої та / або післядипломної освіти, що дає змогу фахівцю підтримувати або покращувати

стандарти професійної діяльності і триває впродовж усього періоду його професійної діяльності» [5].

Отже, на законодавчому рівні визнано, що неперервний професійний розвиток викладачів закладів вищої освіти – це процес постійного набуття нових знань, удосконалення практичних навичок та оновлення педагогічної майстерності, який триває впродовж усієї кар'єри викладача, що може включати участь у курсах підвищення кваліфікації, науково-практичних конференціях, семінарах, тренінгах, а також індивідуальну роботу, спрямовану на дослідження та інтеграцію новітніх методик навчання і педагогічних технологій. Для викладачів закладів вищої школи неперервний професійний розвиток – це не просто формальність, а потреба для того, щоб бути конкурентоспроможним на ринку праці, відповідати сучасним освітнім стандартам і забезпечувати високу якість навчання студентів.

Постійний професійний розвиток викладачів закладів вищої освіти є важливим елементом забезпечення високої якості освіти. Дослідниця Н. Маланюк переконана, що науковці, методисти, педагоги, психологи працюють над вдосконаленням системи освіти, центральним завданням якої є формування та гармонійний розвиток кожної особистості, формування фахівця, який володіє професійною компетентністю, здатен до самовдосконалення та саморозвитку [3, с. 112].

Погоджуємося з дослідницею, що викладачі мусять постійно оновлювати свої знання у відповідних галузях науки та освіти з урахуванням новітніх досліджень, технологій та методів навчання. Оновлення знань і навичок, як одна із особливостей неперервного професійного розвитку викладачів закладів вищої освіти, забезпечує їх здатність ефективно працювати зі здобувачами та адаптуватися до мінливих освітніх вимог.

Разом із тим викладачі мають не просто оновлювати свої компетентності, але й постійно працювати над індивідуальним професійним розвитком (покращувати, вдосконалювати чи за потреби вносити кардинальні зміни). Цінними є наукові висновки дослідників у цьому аспекті стосовно того, що професійний розвиток – це активне якісне перетворення педагогом свого внутрішнього світу, внутрішня детермінація його активності, що призводить до принципово нового способу професійної діяльності. Чинником професійного

розвитку є внутрішнє середовище особистості, її активність, потреба в самореалізації. Рівень професіоналізму педагога пов'язаний із трьома групами чинників:

1) існуванням індивідуальних особливостей і їх корекцією у процесі життєдіяльності;

2) упровадженням педагога в соціально-культурне середовище;

3) демонстрацією оперування соціокультурними нормами в освітньому процесі [2, с. 139].

Отже, індивідуалізація професійного розвитку є наступною важливою особливістю неперервного професійного розвитку викладачів закладів вищої освіти. Процес навчання та розвитку фахівців освіти має враховувати їхні індивідуальні потреби та професійні інтереси, що може включати участь у тренінгах, семінарах, наукових конференціях або реалізації окремих проєктів, що відповідають особистим цілям викладача.

Актуалізація компетентностей та індивідуалізація професійного розвитку викладачів закладів вищої освіти майже не можлива без важливого аспекту – постійного вдосконалення навичок викладачів для адаптації до швидко змінюваних технологічних умов для ефективно використання нових інструментів в освітньому процесі. Тому погоджуємося з Т. Калюжною, що «цифрові технології відкривають нові горизонти для освіти дорослих, але їх успішна інтеграція залежить від рівня цифрової компетентності науково педагогічних працівників закладів вищої освіти. Інвестиції в розвиток цих компетентностей, постійне навчання та обмін досвідом є ключем до успішного використання цифрових інструментів у навчальному процесі та до підвищення якості освіти для дорослих. Цифрова компетентність викладачів є ключовим фактором успішної інтеграції цифрових технологій в освітній процес, забезпечення ефективного використання цифрових технологій у навчанні дорослих, здатності не тільки працювати з цифровими інструментами, але й уміння ефективно використовувати їх у педагогічній діяльності» [1, с. 180].

Таким чином, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та інших інноваційних інструментів у навчанні та дослідженнях є важливою складовою професійного розвитку викладачів.

Неперервний професійний розвиток викладачів закладів вищої освіти є важливим елементом для забезпечення високої якості освіти.

Отже, до найголовніших особливостей неперервного професійного розвитку викладачів закладів вищої освіти належать: 1) актуалізація знань та навичок; 2) індивідуалізація професійного розвитку; 3) інтеграція нових технологій. Постійний професійний розвиток викладачів закладів вищої освіти є ключовим чинником забезпечення якості освіти. Оновлення знань та вмінь дозволяє освітянам реагувати на сучасні виклики, індивідуалізація розвитку враховує особисті потреби та здібності кожного викладача, а інтеграція нових технологій сприяє покращенню освітнього процесу. Разом ці особливості складають основу для неперервного підвищення професіоналізму викладачів закладів вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Калюжна Т. Інтеграція цифрових технологій в освіту дорослих: цифрова компетентність науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. *Physical culture and sport: scientific perspective*. 2024. №4. С. 176-182.
2. Коваль Л. Є., Харагірло В. Є. Показники індивідуалізації професійного розвитку педагогів закладів професійної (професійно-технічної) освіти засобами інформаційних технологій. *Інноваційна педагогіка*. Вип.19. Т. 1. 2019. С. 135-139.
3. Маланюк Н. М. Неперервна професійна освіта: характеристика та виклики сучасності. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2020. Вип. 190. С. 15–20.
4. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 р. № 800 (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text
5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18

Yuliia Petrychenko

PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF PUBLIC SERVANTS

Scientific research unanimously emphasizes the exceptional importance of the phenomenon of psychological resilience, which is regarded as one of the most critical fundamental factors enabling an individual to maintain a relatively stable psychophysiological state even under the most challenging life circumstances. This

ability becomes critically important in situations accompanied by high levels of stress, significant difficulties, or even traumatic experiences. It is precisely due to psychological resilience that a person gains the ability to adapt more quickly, flexibly, and effectively to dynamic and often unpredictable changes in the surrounding environment. Additionally, this mechanism performs another important function – it minimizes the negative impact of external factors that may harm an individual's emotional and cognitive state [1].

Moreover, the development and reinforcement of psychological resilience contribute to the gradual strengthening of an individual's internal resources, such as self-reflection, emotional stability, and the ability to self-regulate. All of this has a positive effect on the overall sense of psychological well-being, providing additional protection and preparedness for overcoming future challenges. In a broad social and personal context, such resilience serves as a key factor that enables harmonious and productive functioning in the modern world. The latter is characterized by complexity and an abundance of various challenges, as well as the constant influence of stress factors, which demand a high level of readiness for adaptation and self-protection from each individual [2] .

Public servants often face significant stress loads arising from the influence of various objective and subjective factors. This issue is particularly relevant for public servants who are located in close proximity to areas where military actions are taking place.

One of the key aspects is the high level of risk and personal responsibility that accompanies the decision-making process and the execution of official duties, especially in conditions of incomplete information or increased public scrutiny. Additional pressure is created by excessive formalization and bureaucratization of work processes, which not only complicate task performance but also lead to feelings of professional burnout.

A significant portion of stress is caused by the high level of social responsibility, as public servants are often in the spotlight of public attention, which carefully analyzes their every step or decision and expresses opinions about their activities. The situation is further complicated by the presence of double moral standards and ambiguous values prevalent in many social spheres, often creating a conflict between citizens' expectations and the actual state of affairs.

It is also worth mentioning the factor of reduced trust in government institutions, which makes interaction with citizens more tense and emotionally draining. Additionally, the active efforts of anti-corruption bodies aimed at identifying violations among representatives of the state apparatus create a constant sense of scrutiny and oversight. Furthermore, the challenges posed by the prolonged and often painful process of public service reform should not be overlooked, as they require employees to adapt to new working conditions and sometimes significantly alter their professional environment.

For any individual, including a public servant, psychological resilience is a multifaceted and complex system that integrates both protective and pathogenic factors, creating a holistic model of interaction between a person, their environment, and internal experiences. It encompasses a wide range of internal and external processes that play a key role in shaping a deep understanding of the mechanisms of health and illness, as well as in developing effective approaches to treatment and subsequent recovery. This phenomenon can be interpreted as the ability of an individual to adapt positively after experiencing stress or traumatic events [3].

Resilience functions as a kind of internal shield, helping a person overcome psycho-emotional challenges and cope with difficult life circumstances. It reflects an individual's ability to adapt their usual behavioral strategies while remaining resistant to the destructive influence of various stressors. As a result, a person can not only withstand external pressure and avoid serious emotional or psychological disorders but also maintain inner balance even in turbulent conditions.

However, the significance of psychological resilience goes far beyond the simple recovery from adversities. It also encompasses the ability of a person to reinterpret their experiences, transforming them into a stimulus for personal growth. This is where its uniqueness lies: it not only helps to overcome present difficulties but also creates a foundation for future development and adaptation in complex and unpredictable life situations. Thus, psychological resilience becomes one of the key resources that ensures harmonious existence and successful adjustment to the constantly changing realities of life.

Public servants, whose professional activities are inherently connected with active participation in public-legal relations and the fulfillment of fundamental tasks and functions in the field of public administration, are required to possess a high

level of psychological resilience. These qualities are essential for ensuring the effective performance of their official duties, resilience to stressful situations that often arise in the course of administrative activities, as well as maintaining professionalism and objectivity in decision-making. Developed skills in emotional balance and the ability to maintain focus under high workload conditions become important prerequisites for successfully fulfilling their role within the system of public administration.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Костишин Н., Яковець Т. Стресостійкість колективу під час війни: налаштування психологічного клімату. *Grail of science*. 2022. №. 14-15. С. 565-570. https://doi.org/10.36074/grail-of-science.27.05.2022.102
2. Камінська О. Психологічні особливості стресостійкості майбутніх психологів. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2021. С. 26-34. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.13(58).03
3. Лопушинський І., Філіппова В., Кушнірюк В. Формування психологічної стійкості (резильєнтності) внутрішньо переміщених осіб як основи їхньої психологічної безпеки в умовах війни. *Координати публічного управління*. 2024. №2. С.267-289. DOI https://doi.org/10.62664/cpa.2024.01.12

Анжела Пасічніченко, Ірина Карапузова

ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В СОЦІУМІ

У сучасному світі, що характеризується швидкими змінами, глобалізацією та численними соціально-економічними викликами, ефективна взаємодія між людьми стає однією з основних умов соціальної стабільності та розвитку. Адаптація до змінюваних умов життя, здатність до гнучкої комунікації та взаєморозуміння, а також уміння долати стрес і вирішувати конфлікти є важливими для гармонійних міжособистісних взаємин і збереження соціальної згуртованості. У зв’язку з цим важливість психологічної компетентності в умовах постійних трансформацій суспільства для успішного функціонування особистості в соціумі є незаперечною, а її розвиток стає важливим не лише для особистісного благополуччя, але й для підтримки сталого розвитку.

Хоча у сучасній науці не існує єдиного узгодженого визначення терміна «психологічна компетентність», зазвичай це поняття трактують як комплексну соціально-психологічну здатність, що включає в себе уміння розуміти себе та інших людей, яке сприяє успішній взаємодії, особистісному розвитку та психологічному благополуччю.

У визначенні поняття «психологічна компетентність» науковці акцентують увагу на важливості її розвитку для самоусвідомлення, особистісного становлення та розуміння інших людей. Вона відіграє ключову роль у забезпеченні ефективної міжособистісної взаємодії, підтримці гармонійних відносин і максимальному розкритті потенціалу. Психологічна компетентність як складна соціально-психологічна характеристика є основою ефективної адаптації в суспільстві, функціонування в ньому та сприяє психічному здоров'ю особистості.

Так, на думку С. Максименка, психологічна компетентність охоплює систему знань про людину як індивіда і суб'єкта взаємодії, що забезпечує ефективність цієї взаємодії [1, с. 10]. Я. Барінова зазначає, що психологічна компетентність є інтегральною якістю, яка дає змогу успішно реалізовувати особистісний потенціал і взаємодіяти з іншими людьми [2, с. 29]. Подібний погляд висловлює О. Бакаленко, уважаючи психологічну компетентність здатністю до ефективного спілкування та взаємодії з оточенням [3, с.136].

Ураховуючи багатозначність підходів, які акцентують увагу на різних аспектах психологічної компетентності, уважаємо за доцільне запропонувати комплексний підхід, за якими психологічну компетентність визначаємо як ключову умову для ефективної взаємодії в соціумі, оскільки вона об'єднує знання, навички та особистісні якості, необхідні для успішного розуміння й реагування на емоційні, когнітивні й соціальні аспекти міжособистісних взаємин [4].

У сучасній психології існує кілька підходів до визначення структури психологічної компетентності, які підкреслюють її багатогранність і складність. Зазвичай виділяються такі основні компоненти, як когнітивний, афективний, мотиваційний та поведінковий, які дають змогу комплексно оцінити здатність людини ефективно взаємодіяти в соціумі. Деякі дослідники розширюють цей перелік, додаючи соціально-психологічний компонент, а

також чинники, пов’язані з самоорганізацією та саморегуляцією. Незважаючи на різноманітність підходів, усі компоненти психологічної компетентності взаємопов’язані, а їх сформованість сприяє ефективній взаємодії в соціумі.

Достатній рівень розвитку когнітивного компоненту дає змогу особистості сприймати, аналізувати та оцінювати інформацію в соціальних контекстах, правильно тлумачити поведінку інших людей, передбачати наслідки своїх учинків й ухвалювати обґрунтовані рішення, що є необхідним для успішної комунікації та адаптації до змін у соціальному середовищі.

Афективний компонент охоплює здатність управляти власними емоціями, розуміти емоції інших людей і регулювати емоційні реакції в різних соціальних ситуаціях та є основою вміння, що сприяє встановленню гармонійних взаємин, зменшенню конфліктів і стресу, а також забезпечує ефективну і конструктивну взаємодію в суспільстві.

Мотиваційний компонент включає внутрішні спонукання до взаємодії з іншими людьми та досягнення спільних цілей. Цей аспект характеризує бажання особистості активно брати участь у соціальній діяльності та взаємодії, що є важливою умовою для розвитку соціальних зв’язків і соціальної інтеграції.

Поведінковий компонент реалізується через здатність застосовувати свої знання та емоційні навички в реальних ситуаціях. Він включає вміння ефективно взаємодіяти з оточенням, вирішувати конфлікти, працювати в команді та належно реагувати на соціальні проблеми, що є важливим для підтримання стабільних міжособистісних взаємин.

Отже, психологічна компетентність є основою для ефективної соціальної взаємодії та гармонійного функціонування в сучасному суспільстві. Вона включає в себе не лише когнітивні та емоційно-особистісні компоненти, а й здатність адаптуватися до змінюваних соціальних умов, підтримувати психоемоційну стабільність і сприяти розвитку конструктивних міжособистісних відносин. Психологічна компетентність є важливою умовою для створення здорового соціального середовища, яке забезпечує можливості для становлення особистості, а також для побудови стабільних і гармонійних соціальних структур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Максименко С. Д. Лідерство як функція професійної психологічної компетентності особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 24. С. 7 –16.
2. Барінова Л. Я. Психологічна компетентність особистості. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. 2014. Т. 19. Вип. 1. С. 29 – 35.
3. Бакаленко О. А. Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. 2018. Вип. 58. С. 132 – 138.
4. Пасічніченко А. В. Психологічна компетентність вихователя закладу дошкільної освіти. *Електронний збірник наукових праць ЗОІППО*. 2021. № 1 (43). URL: https://zoippo.zp.ua/pages/publications/el_gurnal/pages/vip43.html

Ростислав Підпалий

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЖОВАННІ АЛЬДІНІ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОФІЗІОЛОГІЇ У БОЛОНСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

На межі XVIII-XIX століть відбувся стрімкий розвиток науки та техніки, що характеризується різкою зміною освітніх пріоритетів Болонського університету: гуманітарні науки, які домінували в попередні століття, поступаються першістю природничим. Саме ж наукове знання починає покидати стіни навчальних закладів та лабораторій, стаючи масовим.

Одним із популяризаторів науки став Джованні Альдіні, який почав здійснювати свої експерименти із залученням публіки, використовуючи при цьому театральні елементи. Завдяки цьому Дж. Альдіні зміг поєднувати наукові дослідження з електрофізіології й анатомії та публічні перфоманси, що викликали фурор серед глядачів.

Дж. Альдіні – блискучий учений, професор Болонського університету й водночас – популяризатор науки – продовжив дослідження Луїджі Гальвані (свого дядька), вивівши їх на якісно новий рівень. Його наукова кар’єра розвивалася в Болонському університеті. Саме тут він здобув визнання як науковець, експериментатор. Галуззю, що його найбільше цікавила, була фізика, адже його дядько – відомий фізик – очевидно вплинув на вибір племінника. Незважаючи на це, Дж. Альдіні також вивчав філософію, мав

талант до вивчення іноземних мов (знав англійську, німецьку, французьку). [1, с. 1648].

1790 року він отримує посаду на кафедрі експериментальної фізики в Болонському університеті, на які працюватиме 18 років. Саме тут він продовжив справу свого дядька – дослідження електрофізики тіла. Дж. Альдіні вважав, що відновлення життєдіяльності тіла померлої людини можливе за певних обставин. Тому розпочав досліди з впливу електрики на тіло померлої людини. Під впливом електричного струму тіла ніби оживали: спостерігалися рухи мімічних м'язів, кінцівок, почали працювати легені й навіть відкривалися очі. Це змушувало присутніх сприймати експеримент Дж. Альдіні як диво.

Перший публічний експеримент відбувся в Болонському коледжі хірургів, куди було доставлено тіло нещодавно померлого хлопця. Тіло швидко було піддано впливу 120-вольтового струму на очах в аудиторії. Кілька хвилин тіло дихало, запустилося серце, однак через смерть мозку оживити хлопчика вчений не зміг.

Проблемою, з якою постійно стикався вчений, була відсутність «здорового» трупу. На думку Дж. Альдіні, особи, померлі від хвороб, не підходили для експериментів, оскільки хвороба знищувала всі ресурси клітин. Тому необхідним матеріалом були тіла померлих у насильницький спосіб (переважно страчені за вироками судів) [2, с. 231].

Такими були тіла двох засуджених у Болоньї чоловіків, експерименти над якими описано Дж. Альдіні в ессе «Essai theoretique et experimental sur le galvanisme, avec une serie d'experiences». Але, зважаючи на спосіб страти (на гільйотині), тіла, отримані в Італії, були не придатними до продовження досліджень (учений все ж виношував ідею оживлення людини бодай на короткий час).

Це змушує вченого переїхати до Лондона, де страти проводили в більш традиційний спосіб – через повішення. В анатомічному театрі Королівського коледжу хірургів у Лондоні відбувся один із найвідоміших публічних експериментів Дж. Альдіні. Перед натовпом глядачів та преси тіло страченого ніби ожило. Померлий вдаряв кулаками по столу, рухав щелепами, грудна клітина, ніби дихаючи, підіймалась та опускалась, а очі відкрились. Тіло зробило спробу піднятися, однак в цей момент заряд акумулятора закінчився й

експеримент було завершено. Дж. Альдіні таким чином завершив роботу Л. Гальвані, перетворивши зухвалий науковий експеримент у перфоманс з метою популяризації науки.

Імовірно, постать Дж. Альдіні та його експерименти стали прообразом літературного божевільного вченого Віктора Франкенштайна [3, с. 100].

Незважаючи на провал у спробах оживити тіла, Дж. Альдіні посприяв винаходу електрошокової терапії та застосуванню електрики в медицині.

Дж. Альдіні був одним із перших учених – популяризаторів науки. Незалежно від того, чи йшлося про відомі для нього чи про далекі від нього теми, як тільки вчений дізнавався про нові відкриття в науковій галузі, то відразу починав працювати над тим, щоб поширити їх, зробити відомими для освіченого суспільства. Він об'їздив всю Європу з метою популяризації науки, здійснив велику кількість винаходів, отримав декілька патентів. Дж. Альдіні спеціалізувався на протипожежних пристроях, електричних приладах для освітлення і, насамперед, на медицині. Він був відомою людиною з безсумнівно надзвичайними науковими здібностями.

У спадок він залишив також Школу природничих наук у Болоньї, створену його коштом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Підпалий Р.Ю. Постать Луїджі Гальвані як лідера кардинальних змін в освітніх орієнтирах Болонського університету xviii століття. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 1(31). С. 1638-1651. https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1(31)-1638-1651
2. Bosi Giuseppe. Archivio Nazionale dei Monumenti Antichi e Moderni Bosi, est. anast., Sala Bolognese, A.Forni, 1975. № 2. P. 377.
3. Walter Tega. Mens agitat molem. L'Accademia delle Scienze di Bologna (1711–1804). In Scienza e letteratura italiana del Settecento a cura di Renzo Cremante, Il Mulino, Bologna, 1984. Pp. 65-107.

Руслан Пустяк, Віктор Стрельніков

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Реалізація принципів інклюзивної освіти в сучасному освітньому просторі є ключовим завданням педагогічної науки та практики. У зв'язку зі зростанням кількості дітей з особливими освітніми потребами особливого значення набуває підготовка педагогів закладів позашкільної освіти до роботи в інклюзивному середовищі. Це вимагає розроблення ефективних стратегій формування спеціальних компетентностей у майбутніх педагогів, що дозволить їм створювати доступне, адаптоване та сприятливе освітнє середовище.

Проблеми інклюзивного навчання вже досліджувалися в сучасній педагогіці (Л. Лебедик [1], Т. Мулеса [2], О. Раті та ін.), а також і нами [3]. Уважаємо за доцільне окреслити сучасні проблеми і стратегії підготовки педагогів позашкільних закладів до роботи в інклюзивному середовищі.

Сучасними викликами підготовки педагогів позашкільних закладів до інклюзивного навчання є: 1) відсутність достатньої кількості фахівців, які володіють методиками інклюзивного навчання; 2) обмежені можливості позашкільних закладів у плані адаптації навчальних програм та матеріалів для дітей з особливими освітніми потребами; 3) потреба формування інклюзивної культури в педагогічному середовищі закладів позашкільної освіти; 4) важливість міждисциплінарного підходу, що включає співпрацю педагогів, психологів, соціальних працівників, медиків.

До основних сучасних стратегій підготовки педагогів закладів позашкільної освіти до інклюзивної освіти відносимо: 1) інтеграцію інклюзивної педагогіки у зміст професійної підготовки; 2) використання практико-орієнтованих методів навчання; 3) використання цифрових технологій для інклюзивної освіти; 4) формування психологічної готовності студентів до роботи в інклюзивному середовищі; 5) розвиток співпраці та командної взаємодії; 6) соціальне партнерство та волонтерську діяльність.

1. Інтеграція інклюзивної педагогіки у зміст професійної підготовки означає: а) включення до магістерських програм дисциплін з інклюзивної освіти (основи дефектології, спеціальну педагогіку, методики адаптації

навчального матеріалу); б) використання міжпредметного підходу – інтеграція інклюзивної тематики у курси педагогіки, психології, соціальної роботи; в) ознайомлення з міжнародним досвідом інклюзивної освіти через дослідження, стажування, обмінні програми.

2. Використання практикоорієнтованих методів навчання, зокрема: а) методу кейсів – аналіз реальних ситуацій роботи з дітьми з особливими освітніми потребами у позашкільному середовищі; б) проєктного методу – розроблення та впровадження студентами ініціатив, спрямованих на інклюзію; в) наставництва та співпраці з досвідченими педагогами, що вже працюють в інклюзивному середовищі.

3. Використання цифрових технологій для інклюзивної освіти має на меті: а) ознайомлення студентів із цифровими інструментами для навчання дітей з особливими освітніми потребами (Google Accessibility, Microsoft Learning Tools, додатки для альтернативної комунікації); б) використання адаптивних навчальних платформ для персоналізації освітнього процесу; в) навчання створення доступних навчальних матеріалів (аудіокниги, відеоуроки з субтитрами, інтерактивні завдання).

4. Формування психологічної готовності педагогів закладів позашкільної освіти до роботи в інклюзивному середовищі здійснюється через: а) підготовку студентів до роботи в умовах емоційного навантаження, пов’язаного з супроводом дітей з особливими освітніми потребами; б) тренінги та курси з розвитку емпатії, комунікативних навичок та стресостійкості; в) ознайомлення з методами індивідуальної психологічної підтримки цих дітей.

5. Розвиток співпраці та командної взаємодії включає: а) формування навичок роботи в мультидисциплінарних командах (педагог – психолог – соціальний працівник – батьки); б) спільне моделювання навчальних програм та занять для дітей з особливими освітніми потребами; в) упровадження стратегій ко-тюторства та командного викладання в позашкільних закладах.

6. Соціальне партнерство та волонтерська діяльність полягає в: а) заохоченні студентів до участі у волонтерських ініціативах, спрямованих на підтримку дітей з особливими освітніми потребами; б) співпраці з громадськими організаціями, що працюють у сфері інклюзивної освіти; в)

організації спільних заходів для дітей з особливими освітніми потребами, їхніх однолітків та педагогів для формування інклюзивної культури.

Отже, сучасні стратегії підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до організації інклюзивного навчання передбачають інтеграцію інклюзивної педагогіки у зміст освітніх програм, використання практико-орієнтованих методів навчання, застосування цифрових технологій, розвиток психологічної готовності, формування співпраці між фахівцями та соціальне партнерство. Комплексне застосування цих стратегій сприятиме формуванню педагогів, готових до ефективної роботи в умовах інклюзії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лебедик Л. В. Ефективні здоров'язберігаючі технології позашкільної освіти в умовах війни. *Збірник тез Міжнар. наук.-практ. симпозіуму «Освіта, наука та культура України в світі: мобільність, глобалізація, інклюзія»*, 23-24 серпня 2022 р. за заг. ред. З. П. Ленів. Львів, 2022. 391 с. С. 150–155.
2. Стрельніков В., Раті О., Мулеса Т. Розвиток у викладачів закладів фахової передвищої освіти навичок застосування сучасних технологій навчання в умовах інклюзивного освітнього простору. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 3 (210). С. 60–68.
3. Пустяк Р. А., Лебедик Л. В. Досвід підготовки майбутніх педагогів закладів позашкільної освіти до організації і здійснення інклюзивної освіти. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку* : тези доповідей II Міжнар. наук.-практ. конф. (16–17 листоп. 2023 р., м. Лубни). Полтава; Лубни; Миргород, 2023. 284 с. С. 71–74.

Дарина Рабовлюк

ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Науковий керівник: Катерина Коваленко

Глобальні проблеми сучасності, зокрема пандемія, військовий стан у країні та еміграційні процеси, актуалізують потребу формування громадянської та соціальної компетентностей у дітей старшого дошкільного віку як важливого чинника їхньої адаптації та інтеграції в суспільство.

Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» одним із пріоритетних завдань освітнього процесу є виховання всебічно розвиненої особистості, що охоплює не лише інтелектуальний, а й моральний, емоційний

та соціальний розвиток [1]. Особливого значення набуває формування в дітей соціального досвіду, що передбачає розвиток комунікативних навичок, уміння співпрацювати, взаємодіяти в групах і засвоювати моральні цінності. Важливим засобом досягнення цих цілей у дошкільному віці є гра, яка створює природне та сприятливе середовище для засвоєння соціальних норм, формування громадянської свідомості та розвитку комунікативної компетентності.

Дослідженням формування громадської та соціальної компетентностей у дітей дошкільного віку займалися багато вчених, але питання впровадження в освітній процес ігор досліджується в працях Л. Артемової, Л. Бурової, Л. Виготського, Д. Гріднєвої, О. Запорожець, О. Кошелівської, Т. Піроженко, С. Русової, Л. Токарєвої, М. Федорової та ін. Так, М. Лук'янова зауважує, що соціальна компетентність – це якість особистості, яка виявляється в активному засвоєнні й присвоєнні людиною соціальних норм, правил, які виникають на різних етапах і в різних видах соціальної взаємодії, що є основою побудови, регулювання міжособистісних і внутрішньо особистісних соціальних відносин [2]. Соціалізація охоплює всі етапи життя людини, але особливо інтенсивно це відбувається в дитячому та юнацькому віці, коли формуються базові уявлення про мораль, культуру та міжособистісні відносини.

Громадянська компетентність передбачає усвідомлення дитиною своїх прав і обов'язків, формування відповідальності та почуття приналежності до своєї країни. Вона сприяє вихованню активного громадянина, який поважає закони, цінує демократичні принципи й готовий брати участь у житті суспільства. Важливо, щоб діти від раннього віку навчалися співпрацювати, вирішувати спільні завдання та розуміти значення своєї діяльності для громади.

Ці дві компетентності тісно пов'язана між собою, оскільки активна громадянська позиція не можлива без навичок ефективної взаємодії з іншими людьми. Дотримання норм поведінки, емпатія та толерантність є важливими складовими обох компетентностей. Вони забезпечують гармонійне включення дитини у суспільне життя, допомагають їй будувати стосунки, брати відповідальність за власні дії та сприяти добробуту громади.

В. Сухомлинський вказував на широкий і багатогранний характер гри, надаючи їй особливого значення у вихованні дітей. Він наголошував, що через гру діти не лише пізнають довколишній світ, а й вчаться взаємодіяти з однолітками, засвоюють моральні норми та розвивають почуття відповідальності. Саме в ігровій діяльності формуються основи допитливості та любові до знань, що є необхідними для гармонійного розвитку дитини.

У книзі «Серце віддаю дітям» педагог підкреслював, що гра відкриває перед дитиною світ, сприяє розкриттю її творчих можливостей і є необхідною для повноцінного розумового розвитку. Учений зазначав: «Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається життєдайний потік уявлень, понять про навколишній світ». Тобто В. Сухомлинський розглядав гру як невід'ємну складову педагогічного процесу, яка сприяє всебічному розвитку дитини та підготовці її до активної участі в суспільному житті [3].

У Базовому компоненті дошкільної освіти ігрова діяльність представлена в освітній лінії «Гра дитини», де зазначено, що гра є основною діяльністю дошкільників, яка сприяє формуванню їхньої особистості. Документ підкреслює важливість і значущість гри для психологічного розвитку дитини цього віку, оскільки саме вона зумовлює поступовий розвиток основних психологічних характеристик – уяви, довільності, соціальної активності, самопізнання та самооцінки, і це свідчить про те, що гра є вирішальним чинником для успішного навчання й усебічного розвитку дошкільників [4, с. 6-7].

Гра відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку дитини, особливо в старшому дошкільному віці, коли стає не лише провідним видом діяльності, а й потужним інструментом для формування психічних, соціальних та громадянських навичок. У цей період зміст гри набуває дедалі більшої інтелектуальності, що відповідає зростальному рівню розумового розвитку дітей 5–6 років. Вони краще усвідомлюють і відтворюють суспільні події, адаптують етичні правила до своєї поведінки, вчаться взаємодіяти з іншими людьми відповідно до прийнятих норм і стандартів. Саме в ігровій діяльності дитина не лише розвиває когнітивні здібності, а й починає формувати соціальну та громадянську компетентність, що включає вміння співпрацювати,

ураховувати інтереси інших, дотримуватись правил, брати на себе відповідальність, а також розуміти свої соціальні ролі та місце в суспільстві.

Гра створює унікальні умови для розвитку емоційно-соціальних навичок, як-от емпатія, відповідальність, здатність вирішувати конфлікти та брати активну участь у спільних справах. Так, у сюжетно-рольових іграх, таких як «Магазин» чи «Лікарня», діти не лише вчаться взаємодіяти один з одним, але й розвивають важливі соціальні та громадянські навички – домовлятися про правила, розподіляти ролі, враховувати потреби інших. У командних іграх, таких як «Перегони» чи «Футбол», діти навчаються працювати разом для досягнення спільної мети, що зміцнює їх здатність до командної роботи, взаємної підтримки та комунікації. Також через такі ігри дошкільники починають розуміти важливість виконання соціальних обов'язків і дотримання загальних норм, що є основою для їхньої громадянської позиції та участі в суспільному житті. Гра дозволяє дітям не лише відтворювати соціальні ролі, але й активно переживати та усвідомлювати соціальні обов'язки, що є важливою частиною їхнього майбутнього громадянського становлення

Отже, гра стає не лише важливим засобом розвитку особистісних якостей, а й важливим інструментом виховання майбутнього громадянина, готового до взаємодії в сучасному суспільстві, спроможного брати участь у соціальних процесах, а також ефективно долати труднощі і конфлікти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про дошкільну освіту». *Відомості Верховної Ради*. 2024. № 42. Ст.258 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text
2. Токарєва Л. Д. Гра як засіб формування соціальної компетентності старшого дошкільника. *Електронний збірник наукових праць ЗОІППО*. № 1(43), 2021.URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737558/1/Tokarieva%20L.D.%2C.pdf
3. Горпинко К. Погляди В. О. Сухомлинського на гру як засіб розумового виховання молодших школярів. *Всеукраїнська студентська науково-практична Інтернет-конференція «Вивчення і впровадження в навчально-виховний процес середньої та вищої школи педагогічних ідей Василя Сухомлинського»*. Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка. 2019. URL: https://cusu.edu.ua/ua/konferenc-19-20/vyvchennia-i-vprovadzhennia-v-navchalno-vykhovnyi-protses-serednoi-ta-vyshchoi-shkoly-pedahohichnykh-idei-vasylia-sukhomlynskoho-2019-rik/sektsiia-4/10221-pohliady-v-o-sukhomlynskoho-na-hru-iak-zasib-rozumovoho-vykhovannia-molodshykh-shkoliariv

4. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. А. М. Богуш. К.: Видавництво, 2012. 26 с.

Вадим Рукавиця

РОЗВИТОК ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ

Стрімкий розвиток цифрових технологій у сучасному світі охоплює практично всі галузі та сфери діяльності. Не є винятком й інтерактивні технології, які відіграють важливу роль у комунікації між органами влади та громадськістю. Сталий розвиток держави вимагає ефективних механізмів взаємодії, що забезпечують активну участь суспільства у формуванні політики та соціально-економічного розвитку.

Розвиток електронної демократії сприяв упровадженню таких інструментів й інтерактивних технологій:

- Електронні петиції (платформи E-dem, Change.org)
- Відкриті дані та портали державних послуг (Дія, Open Data Portal)
- Онлайн-консультації та форуми для громадського обговорення
- Соціальні мережі як засіб оперативного зворотного зв’язку (Facebook, X (Twitter), Instagram, Telegram).

Коротко розглянемо кожен інструмент окремо.

Електронні петиції. E-dem – державна українська платформа електронних петицій, де громадяни можуть звертатися до місцевих і центральних органів влади. Change.org – міжнародна платформа, що дозволяє створювати петиції з будь-яких питань та залучати глобальну спільноту до їх підтримки.

Відкриті дані та портали державних послуг – також важливий інструмент електронного урядування, що забезпечує громадянам і бізнесу доступ до офіційної інформації та державних сервісів онлайн.

Серед основних платформ що функціюють в Україні, визначаються:

Дія – український портал і мобільний застосунок, який дозволяє отримувати державні послуги онлайн (оформлення документів, сплата податків, подання заяв тощо); Open Data Portal – національний портал відкритих даних, де оприлюднюється офіційна статистика, реєстри та інша державна інформація для громадського аналізу та контролю.

Онлайн-консультації та форуми для громадського обговорення – ще один важливий цифровий інструмент, що дає громадянам змогу брати участь в ухваленні рішень через відкриті дискусії із владою, експертами та іншими зацікавленими учасниками.

Працює цей механізм таким чином: органи влади або громадські організації запускають консультації з важливих питань (закони, міські проєкти, реформи), після чого громадяни можуть залишати коментарі, пропозиції та голосувати за ініціативи. Результати громадських обговорень впливають на ухвалення остаточних рішень.

Соціальні мережі стали важливими платформами для комунікації між владою та громадянами. Вони дозволяють швидко поширювати інформацію, отримувати зворотний зв'язок і залучати суспільство до обговорень. Також це важливий та сучасний інструмент розвитку електронної демократії, що сприяє ефективному діалогу між владою та суспільством.

Аналіз зазначених інструментів узаємодії дозволяє визначити їхні переваги, а також окреслити виклики, що виникають у процесі їх застосування.

Серед переваг використання цих інструментів можна чітко виділити демократичний механізм впливу громадян на владу, прозорість діяльності влади і відкритість процесу, оперативність і зручність використання інструментів, спрощення бюрократичних процедур та зручність використання для громадян, можливість аналізу даних для наукових і бізнес-досліджень, підвищення рівня громадянської активності, оперативність зворотного зв'язку від суспільства.

Проблеми:

– недостатній рівень цифрової грамотності населення;

– низький рівень довіри до онлайн-механізмів участі;

– низька активність громадян через недовіру до влади або пасивність;

– маніпуляції та поширення дезінформації;

– відсутність юридичних механізмів зобов'язання влади враховувати пропозиції громадськості;

– прогалини в захисті персональних даних та кібербезпеки;

– потреба в постійному оновленні даних і сервісів.

Інтерактивні технології значно розширюють можливості взаємодії між владою та громадянами, сприяючи розвитку демократичних процесів і сталого розвитку суспільства. Проте для повноцінного їх використання потрібно подолати низку проблем, зокрема забезпечити цифрову грамотність, інформаційну безпеку та довіру до державних онлайн-сервісів.

Альона Пінка

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСІБ, ЗАДІЯНИХ У ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Збройні конфлікти супроводжуються значними психологічними проблемами не лише для безпосередніх учасників, але й для осіб, задіяних у ліквідації їхніх наслідків, зокрема працівників екстрених служб, медичних фахівців, волонтерів і соціальних працівників. Професійний стрес у цих умовах є визначальним чинником ризику розвитку емоційного вигорання, посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресивних і тривожних станів. Розглянемо основні психологічні механізми стресу, його наслідки та ефективні методи профілактики й корекції психічного здоров'я.

1. Психофізіологічна природа професійного стресу

Професійний стрес визначається як хронічний стан психологічного напруження, що виникає у відповідь на екстремальні умови діяльності [1]. Основні фізіологічні механізми включають активацію гіпоталамо-гіпофізарно-надниркової системи, підвищення рівня кортизолу та дисфункцію префронтальної кори головного мозку [2].

2. Наслідки стресу для психічного здоров'я

Тривале перебування у стресових умовах сприяє розвитку:

– посттравматичного стресового розладу (ПТСР) [3];

– емоційного вигорання [4];

– вторинної травматизації та співчутливого виснаження [5];

– когнітивних та афективних порушень [6].

Крім того, професійний стрес може спричиняти порушення сну, емоційну нестабільність, підвищену дратівливість та зниження мотивації до роботи. Дослідження вказують, що професії, які задіяні та реагують на надзвичайні

ситуації, особливо в умовах війни, мають підвищений ризик розвитку депресивних станів через постійну взаємодію з кризовими ситуаціями [7].

3. Профілактика та психосоціальна підтримка

Із метою запобігання негативним наслідкам професійного стресу ефективними є:

– використання стратегій подолання [1];

– забезпечення підтримки серед колег, керівництва та з боку рідних [7];

– психоедукація щодо механізмів стресу та методів його подолання [8];

– дотримання рекомендацій щодо першої психологічної допомоги [9].

Професійний стрес, що виникає у процесі роботи з ліквідації наслідків збройної агресії, становить серйозну загрозу як для особистого благополуччя працівників, так і для їхньої професійної діяльності. Важливо розуміти, що ефективна підтримка та профілактика стресу мають ґрунтуватися на перевірених наукових методах. Це дозволяє не лише зберегти психічне здоров’я працівників, але й забезпечити їхню здатність діяти у складних умовах з максимальною ефективністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лазарус, Р. С., Фолкман, С. (1984). Стрес, оцінка та подолання. Нью-Йорк: Springer.
2. МакЮен, Б. С. (2007). Фізіологія та нейробіологія стресу і адаптації: центральна роль мозку. Фізіологічні огляди, 87(3), 873-904.
3. Американська психіатрична асоціація. (2013). Діагностичний і статистичний посібник із психічних розладів (DSM-5). Вашингтон, округ Колумбія: Американська психіатрична асоціація.
4. Маслач, К., Лейтер, М. П. (2016). Розуміння досвіду вигорання: останні дослідження та їх наслідки для психіатрії. Світова психіатрія, 15(2), 103-111.
5. Фіглі, К. Р. (1995). Втома від співчуття: Подолання вторинного посттравматичного стресового розладу у тих, хто лікує травмованих. Нью-Йорк: Brunner/Mazel.
6. Хобфолл, С. Е. (2001). Вплив культури, спільноти та вкладеного "Я" у процес стресу: розвиток теорії збереження ресурсів. Прикладна психологія: міжнародний огляд, 50(3), 337-421.
7. Всесвітня організація охорони здоров’я. (2019). Вигорання як "професійне явище": Міжнародна класифікація хвороб. Женева: ВООЗ.
8. Бонанно, Д. А. (2004). Втрати, травма і людська стійкість: чи ми недооцінили здатність людини процвітати після надзвичайно несприятливих подій? Американський психолог, 59(1), 20-28.

9. Міністерство охорони здоров’я України. (2022). Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги постраждалим унаслідок воєнних дій. Київ: МОЗ України.

Олена Савчук

ЖИТТЄЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний стан вищої освіти зазнає суттєвих змін у системі підготовки здобувачів вищої освіти. В умовах нестабільності та мінливості подій у світі, суспільних реалій постає питання забезпечення безпечного оптимального режиму роботи і навчання студентів.

Підготовка молоді та студентів до життєдіяльності в умовах надзвичайної ситуації, зокрема й під час воєнного стану, покладена на педагогів, яким потрібно працювати в нестандартних умовах, ураховуючи можливості, потреби та запити сучасного світу. Ми навчилися здійснювати освітній процес у нестабільних умовах – в умовах безпеки, повітряної тривоги, адаптувалися до перебоїв зі світлом та електропостачанням.

Процес підготовки здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану зазнав суттєвих змін, що позначається й на якості навчання. Так, збільшилося навантаження та самостійну діяльність студентів, що потребує більшого часу для підготовки до занять, оскільки навчальний процес відбувається в умовах постійних загроз для життя всіх учасників. Психологічні розлади, емоційні проблеми, посттравматичний стрес, емоційна нестабільність, булінг (цькування) останнім часом є більш помітними, на жаль, у сучасній молоді.

В умовах невизначеності та нестабільності, війна вносить свої корективи [1; 2]:

1) загроза життю та здоров’ю учасників освітнього процесу – здобувачів та персоналу закладів вищої освіти;

2) значні руйнування освітньої інфраструктури – пошкодження приміщень закладів вищої освіти, навчального обладнання та баз для практики;

3) масштабне переміщення учасників освітнього процесу всередині країни та за кордон, що призвело до значних втрат серед здобувачів вищої освіти і науково-педагогічного персоналу;

4) загострення проблеми доступу до вищої освіти, порушення безперервності навчального процесу;

5) утрата управлінського контролю над освітою на територіях, що перебувають під тимчасовою окупацією або в зоні бойових дій;

6) примусова переорієнтація українських здобувачів вищої освіти на російські навчальні програми та підручники, а також перехід на російську мову навчання на окупованих територіях;

7) зменшення державного фінансування вищої освіти.

Наш університет працює в повному обсязі, надаючи освітні послуги здобувачам вищої освіти на належному безпечному рівні. Плідно працює психологічна служба, волонтери, залучено різні служби щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, управління ДСНС України, фахівці ДСНС тощо.

У стінах закладу робиться все для забезпечення якісного, безпечного освітнього процесу для здобувачів вищої освіти та виконуються накази Міністерства освіти України. Розроблено заходи щодо забезпечення організації в умовах воєнного стану: відбуваються тренування та навчання з метою вивчення ризиків, пов'язаних із вибухонебезпечними чи підозрілими предметами, пожежною безпекою та діями при хімічній і радіаційній загрозах, розроблено алгоритм дій учасників освітнього процесу за сигналом «Повітряна тривога», інструкцію з безпеки життєдіяльності для здобувачів вищої освіти університету під час літніх канікул в умовах правового режиму воєнного стану; затверджено положення щодо запобігання та протидії проявам булінгу в освітньому середовищі університету; надано можливість проходження здобувачами вищої освіти виробничих практик за самостійним вибором (із дозволу керівника практики).

Безпека життєдіяльності є багатогранною категорією й охоплює найважливіші сфери життєдіяльності людини, такі як здоров'я, навколишнє середовище, безпека у надзвичайних ситуаціях тощо. Так, для здобувачів вищої освіти з підготовки фахівців різних спеціальностей та напрямків спеціалізації на перших курсах викладається нормативна (обов'язкова) дисципліна, яка включена до освітньо-професійної програми (ОПП), – «Безпека життєдіяльності та цивільний захист» далі (БЖД та ЦЗ).

Професійна підготовка майбутніх учителів із дисципліни «БЖД та ЦЗ» полягає у здатності студента до «безпечного типу поведінки» та передбачає безперервний розвиток і самовдосконалення майбутнього вчителя вільно орієнтуватися в навколишньому середовищі, створювати безпечні умови діяльності і життя як у виробничій, так і в невиробничій сферах, діяти правильно та рішучо в небезпечних ситуаціях, успішно вирішувати складні професійні завдання, бути готовим використовувати основні методи захисту від можливих наслідків аварій, катастроф, стихійних лих, розуміти сутність і значення інформації в розвитку сучасного інформаційного суспільства, усвідомлювати небезпеки і загрози, що виникають у цьому процесі, дотримуватися основних вимоги інформаційної безпеки, мати готовність до забезпечення охорони життя і здоров'я учнів в освітньому процесі та в позанавчальній діяльності [3, с.1284]. Особлива увага приділяється загрозам воєнного характеру, запобіганню їх виникненню та ліквідації наслідків, а також навичкам надання медичної допомоги.

Важливим під час занять з дисципліни «БЖД та ЦЗ» є забезпечення здобувачів вищої освіти належним рівнем компетентності безпечної життєдіяльності. Компетентність безпечної життєдіяльності майбутніх учителів розуміється нами як складноструктурована здатність, що є результатом фахової підготовки здобувачів вищої освіти щодо збереження власного здоров'я та довколишніх людей [4, с.45].

Вплив війни на освітній процес нажаль буде мати довготривалі негативні наслідки як для держави, так і для суспільства. Питання життєзабезпечення працівників освіти та здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану є вкрай актуальним і необхідним, адже безпека була є і буде важливою потребою особистості щодо самозахисту та самозбереження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді: За матеріалами загальних зборів Національної академії педагогічних наук України, 17 листопада, 2023 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. Том 5. No 2. С. 1–5
2. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с

3. Савчук О.П. Інноваційні технології навчання у викладанні дисципліни «Безпека життєдіяльності та Цивільний захист» для студентів педагогічних університетів. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 5(33). С.1280-1289
4. Savchuk O., Petukhova T., Petukhova I. Training of Future Teachers for the Formation of the Competence of Safe Life of the Younger Generation. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. № 13(4). P. 43-59. https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/470].

Дмитро Снітько, Андрій Гайнутдінов

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕРЦЕПЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Людська діяльність загалом характеризується тим, що успішна реалізація поставлених цілей передбачає не лише власні зусилля, а й розуміння інших людей та ефективну взаємодію з ними. У цьому разі розуміння полягає в адекватному накопиченні, інтерпретації, узагальненні та відображенні інформації про інших. Усі ці операції є частиною поняття «соціальна перцепція» [1].

Дослідження феноменів соціальної перцепції досить різноманітні й застосовувались в різних контекстах і для різних категорій соціуму. У цій роботі соціальна перцепція розглядається в контексті дослідження такої соціальної категорії, як студентство. Соціально-перцептивна діагностика виявляється важливою складовою освітнього процесу, оскільки може дати відповіді на питання про труднощі, з якими стикаються здобувачі вищої освіти в процесі навчання [2].

У ході нашого дослідження було обрано такі методики діагностики соціальної перцепції студентів: 1) Психодіагностична методика оцінки соціально-перцептивної установки особистості (Т. Дубовицька, Г. Тулітбаєва, А. Шашков); 2) Діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні (В. Бойко); 3) Діагностика прийняття інших за шкалою Фейя [3; 4].

Опитування проводилось через анкетування студентів денної форми навчання Українського державного університету науки і технологій, м. Дніпро. У дослідженні взяли участь 44 студенти 2-го курсу університету (26 юнаків та 18 дівчат). Вік досліджуваних – 19-22 років. Результати тестування за різними методиками наведено у таблицях 1, 2 і 3.

Таблиця 1

Результати тесту «Психодіагностична методика оцінки соціально-перцептивної установки особистості»

Рівень соціальної перцепції	*Чоловіки (кількість, %)*	*Жінки (кількість, %)*
Високий рівень	6 (23,08%)	2 (11,11%)
Середній рівень	8 (30,77%)	12 (66,67%)
Низький рівень	12 (46,15%)	4 (22,22%)

Таблиця 2

Результати тесту «Діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні» В. Бойко.

Рівень соціальної перцепції	*Чоловіки (кількість, %)*	*Жінки (кількість, %)*
Емоції не заважають спілкуванню	6 (23,08%)	4 (22,22%)
Певні емоційні проблеми у спілкуванні	6 (23,08%)	4 (22,22%)
Емоції ускладнюють спілкування	8 (30,77%)	6 (33,33%)
Емоції явно перешкоджають у спілкуванні	6 (23,08%)	4 (22,22%)

Таблиця 3

Результати тесту «Діагностика прийняття інших» за шкалою Фейя

Рівень прийняття	*Чоловіки (кількість, %)*	*Жінки (кількість, %)*
Високий рівень	16 (61,54%)	6 (33,33%)
Середній рівень	10 (38,46%)	12 (66,67%)
Низький рівень	0 (0%)	0 (0%)

Результати дослідження за тестами «Психодіагностична методика оцінки соціально-перцептивної установки особистості» та «Діагностика прийняття інших» за шкалою Фейя співпали у значеннях, що вказує на більш високий

рівень соціальної перцепції у студентів чоловічої статі, у той час як студенти жіночої статі за даними тестів продемонстрували більші показники в значенні середнього рівня соціальної перцепції. Таким чином гіпотеза про те, що жінки мають більш високий рівень соціальної перцепції, не підтверджена.

Гіпотеза про наявність у студентів загалом високого рівня соціальної перцепції також не була підтверджена. Тест «Психодіагностична методика оцінки соціально-перцептивної установки особистості» продемонстрував, що загальні показники соціальної перцепції студентів мають середнє значення. Такі дані тестування зокрема за шкалою Фейя (див. таблицю 3).

У той же час варто відзначити, що між результатами дослідження за тестом «Психодіагностична методика оцінки соціально-перцептивної установки особистості» і «Діагностика прийняття інших» за шкалою Фейя були встановлені розбіжності. Так, тест «Психодіагностична методика оцінки соціально-перцептивної установки особистості» виявив значні показники низького рівня соціальної перцепції (у 46,15% юнаків та 22,22% дівчат – таблиця 3), у той час як тест «Діагностика прийняття інших» за шкалою Фейя не показав наявності низького рівня розвитку соціального сприйняття у студентів. У цьому випадку є підстави вважати більш достовірними дані тесту «Психодіагностична методика оцінки соціально-перцептивної установки особистості», оскільки його результати корелюються із даними тесту «Діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні» В. Бойко.

Щодо результатів тесту «Діагностика емоційних бар'єрів у міжособистісному спілкуванні» В. Бойко (таблиця 2), то вони співпали із загальною картиною результатів по двох інших тестах, демонструючи розподіл значень показників соціальної перцепції по різних рівнях, що корелюється із показниками різних ступенів наявних проблем емоційного характеру, які мають студенти при спілкуванні. Окрім того тестування за методикою В. Бойко продемонструвало, що емоції часто ускладнюють спілкування студентів з іншими. При цьому рівні емоційних перепон у спілкуванні розподілені за рівнями інтенсивності приблизно однаково і мало відрізняються залежно від статі.

Висновок. Гіпотеза про те, що студенти-жінки мають більш високий рівень соціальної перцепції була спростована; студенти у загальній статистиці

мають середній рівень соціальної перцепції та мають певні труднощі у спілкуванні і проблеми із контролем емоцій, що ускладнює позитивне сприйняття інших людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зорій Н. Особливості вивчення соціальної перцепції в соціальній психології. *АПСНІМ*. 2015. № 1 (5). С. 45 – 52.
2. Поцелуйко, А. Соціальна перцепція: історико-філософські та загально-психологічні передумови дослідження. *Грані. Серія Соціологія*. 2015. № 4 (120). С. 37 – 56.
3. Психологу для роботи. Діагностичні методики: збірник / укл. М. Лемак, В. Петрище. Вид. 2-ге. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. 2012. 616 с.
4. Фетискин Н., Козлов В., Мануйлов Г. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. М.: Институт Психотерапии. 2002. 490 с.

Яна Соловей

СОЦІАЛЬНО ПСИХОЛОГІЧНА РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНИХ І ПЕДАГОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Керівник: професор С. Шандрук

У період війни психологічні та педагогічні знання набувають особливого значення, оскільки допомагають людям адаптуватися до екстремальних умов, зберігати психічне здоров’я, підтримувати соціальну згуртованість і сприяти ефективному навчальному процесу навіть у складних обставинах. Вони відіграють важливу роль у формуванні стійкості, емоційної підтримки та самореалізації особистості.

Вплив психологічних знань на діяльність людини під час війни

Психологічні знання допомагають людям упоратися зі стресом, травмою та невизначеністю. Основні аспекти їхньої ролі включають:

– формування психологічної стійкості – знання про механізми подолання стресу допомагають уникати емоційного виснаження та паніки;

– розвиток навичок кризової комунікації – уміння правильно виражати емоції, підтримувати інших та уникати конфліктів сприяє соціальній стабільності;

– збереження ментального здоров'я – розуміння принципів психічного відновлення допомагає уникати депресивних станів та підтримувати мотивацію;

– адаптація до нових умов життя – психологічна гнучкість дозволяє швидше пристосуватися до змін у соціальній та професійній сфері.

Роль педагогічних знань у формуванні особистості в умовах війни

Педагогічні знання забезпечують ефективність освітнього процесу та виховання в умовах нестабільності та кризи. Основними їх аспектами є такі:

– організація дистанційного та альтернативного навчання – педагогічні технології допомагають забезпечувати освіту навіть у складних обставинах;

– формування патріотичних цінностей та громадянської відповідальності – виховання сприяє єдності суспільства та підтримці морального духу;

– підтримка дітей та молоді в кризових ситуаціях – педагогічна підтримка допомагає подолати страх, втрату близьких та соціальну ізоляцію;

– адаптація освітніх програм до воєнних реалій – включення психологічної підтримки та програм ментального здоров'я у навчальний процес [1].

Узаємозв'язок психологічних та педагогічних знань у кризових умовах

Поєднання психологічних і педагогічних знань сприяє ефективному функціонуванню суспільства навіть у періоди війни. Важливими аспектами цього взаємозв'язку є:

використання психологічних методик у педагогіці для підтримки учнів та студентів;

психологічна допомога педагогам, які працюють в умовах стресу;

адаптація навчальних програм для врахування емоційного стану дітей та молоді.

Важливим кроком у створенні сприятливого освітнього середовища є не лише адаптація навчальних програм до емоційного стану дітей та молоді, але й підготовка самих педагогів до роботи в умовах підвищеного стресу. Саме тому

потрібно приділяти особливу увагу психологічній освіті та тренінгам, які допоможуть учителям ефективно впоратися із проблемами сучасності.

Це можуть бути:

Психологічна освіта та тренінги

- Проведення семінарів та тренінгів із подолання стресу, розвитку емоційної стійкості та саморегуляції.
- Навчання методів кризового менеджменту та комунікації з дітьми, які пережили травматичні події.

Регулярна психологічна підтримка

- Організація групових та індивідуальних консультацій з психологами.
- Уведення програм емоційного розвантаження, таких як арт-терапія, тілесноорієнтовані практики, медитація.

Оптимізація робочого навантаження

- Упровадження більш гнучкого графіка для запобігання емоційному вигоранню.
- Надання додаткових вихідних або можливостей для короткотривалого відпочинку.

Соціальна підтримка

- Створення спільнот для обміну досвідом і взаємної підтримки серед педагогів.
- Включення освітніх закладів у державні та волонтерські програми психологічної допомоги.

Матеріальна та адміністративна підтримка

- Забезпечення безпечних умов праці та мінімізація бюрократичного навантаження.
- Надання фінансових стимулів або компенсацій за роботу в екстремальних умовах [2, 3].

Застосування цих заходів допоможе покращити емоційний стан педагогів і підвищить ефективність їхньої роботи навіть у кризових умовах.

Під час війни соціально-психологічна роль психологічних і педагогічних знань значно зростає. Вони сприяють збереженню психічного здоров’я, підтримці соціальних зв’язків, розвитку адаптаційних навичок і продовженню

освітнього процесу. Вивчення та застосування цих знань є необхідною умовою для стійкості та розвитку суспільства навіть у найскладніші часи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи: матеріали всеукраїнського науковопедагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. Львів Торунь : Liha-Pres, 2024. 368 с.
2. Психологічна підтримка вчителя під час війни: рекомендації для збереження емоційного здоров'я https://itcollege.lviv.ua/psykholohichna-pidtrymka-vchytelya-pid-chas-viyny-rekomendatsiyi-dlya-zberezhennya-emotsiynogo-zdorovya
3. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу https://oplatforma.com.ua/article/17726-psikhologichna-pidtrimka-uchniv-batkiv-ta-pedagogiv-pid-chas-viyni

Марина Соляник, Марина Ромащенко

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РОБОТА З ВПО ЩОДО ЇХ АДАПТАЦІЇ ДО НОВИХ УМОВ ЖИТТЯ

В Україні питання внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) стала особливо актуальною внаслідок військових дій, що розпочалися 2014 року, і ще більше загострилася з повномасштабним вторгненням 2022 року. Ці люди змушені залишати свої домівки, вони втрачають не лише майно, а й рідних, друзів, почуття безпеки. Крім того вони часто переживають психологічні проблеми, такі як тривожність, депресія, посттравматичний стресовий розлад. Нагальною потребою є розроблення системного підходу до соціально-психологічної підтримки та адаптації ВПО, яка дозволить зменшити їхній рівень стресу, створити умови для адаптації до нового життя та сприяти інтеграції у місцеві громади. Особливе значення мають методики роботи, спрямовані на розвиток адаптації, відновлення почуття безпеки, зменшення соціальної ізоляції та створення умов для повноцінного особистісного розвитку. Дослідження соціально-психологічної роботи з ВПО є надзвичайно актуальним, оскільки його результати можуть бути використані для вдосконалення практичної діяльності соціальних працівників, психологів, державних і недержавних організацій, а також для формування стратегій,

спрямованих на підтримку внутрішньо переміщених осіб та їх успішну адаптацію до нових умов життя.

Підтримка психічного здоров'я та забезпечення психологічної адаптації ВПО в умовах війни є досить складним та важливим процесом. Події, які відбуваються, мають негативний вплив на психологічний стан ВПО, як наслідок – переживання стресу, травми, депресії та тривоги. Особливої уваги щодо психологічної підтримки та реабілітації потребують діти. Діти – це найбільш вразлива категорія серед ВПО. Для надання якісної допомоги ВПО потрібно здійснювати належну діагностику та психологічну підтримку, беручи до уваги їх потреби та пережитий досвід травм. Важливим кроком щодо сприяння їх психологічної реабілітації та адаптації є надання професійної психологічної допомоги, терапії та ресурсів для підтримки [3].

На сьогодні науковцями виокремлено два теоретико-методологічні підходи до вивчення адаптації ВПО:

– соціокультурний (психологічний). У межах цього підходу акцент робиться на культурних аспектах та налагодженням взаємодії з довколишнім середовищем. Тут адаптація розглядається як процес прилаштування людини до культурного середовища, зміни способі життя ВПО. Важливим є зрозуміти та прийняти нові соціокультурні норми, цінності, традиції та манери спілкування. Психологічний підхід також акцентує на розвитку соціальних зв'язків, формуванні соціальної підтримки та психологічній адаптації у новому середовищі;

– ресурсний (економічний). Цей підхід акцентує увагу на пристосуванні до економічних складових та ресурсів. Адаптація в межах цього підходу спрямована на збереження та пошуку нових ресурсів для задоволення потреб ВПО. Також акцентується на адаптації до нових економічних умов, отриманні нових можливостей працевлаштування, навчання, доступу до соціальних послуг та інших економічних ресурсів на новому місці проживання[1].

Соціальна адаптація переміщених осіб здійснюється у декілька етапів. Після пережитого стресу, ПТСР та інших психофізіологічних та майнових втрат людині потрібно спочатку прийти до відносної норми, щоб адекватно оцінювати ситуацію та приймати подальші рішення; по-друге, після певної стабілізації ВПО необхідно інтегруватися у середовище, щоб забезпечити себе

необхідними ресурсами для підтримання життєдіяльності. На сьогодні соціальна адаптація та реабілітація ВПО потребує пошуку нових підходів. Задля цього для досягнення більш ефективного результату створюються мультидисциплінарні команди, які сприятимуть інтеграції ВПО в суспільство та подолання усіх бар'єрів, а саме інформаційних, освітніх, соціально-трудових, соціокультурних, економічних[4].

В. Лефтеров виділив чинники, які мають вплив на психологічну адаптацію вимушено переміщених осіб. Серед таких він виділяє:

1. Наявність мети в житті та особистісне зростання. Цей чинник є важливим для забезпечення здатності зберігати життєву спрямованість та життєстійкість, самореалізацію, бути відкритим до нового досвіду.

2. Занепокоєння про майбутнє та життєва. На психосоматичний стан ВПО впливають страх, нестабільність, негативні переживання. Але вміння отримувати насолоду від прожитого моменту, відчуття радості та особистісна активність сприяють позитивній адаптації.

3. Соціальна інтеграція та активна участь. Важливим чинником є соціальне прийняття та інтеграція в нове середовище, а також спрямованість на цінності суспільства, громади.

4. Економічний чинник. На матеріально-економічну складову адаптації ВПО впливають рівень доходу та загальний рівень життя. Матеріальна стабільність впливає на покращення психологічного благополуччя та адаптації [3].

Особи, які вимушені переїхати в нове соціальне середовище, хочуть змінити свою життєву ситуацію, яка склалася, стати успішними. Вони мають потребу знайти себе в новому соціальному оточенні, здобути якості та навички, які дозволяють їм ефективно і самостійно функціонувати в новій ситуації. Це все викликає певні труднощі, які впливають на самооцінку, втрату віри у себе, пасивність і відхід від соціальних контактів та подій. ВПО відчувають труднощі з адаптацією, за даними наукових досліджень – неврози, тривожність, зміну, хронічну апатію, дратівливість, нервозність, безсоння [2].

Адаптаційні можливості та ресурси з'являються в людини через вирішення послідовно повторюваних ситуацій, у процесі їх подолання, в ході цього людина застосовує вже набуті вміння і механізми розв'язання проблем,

засвоює новий досвід поведінки. Тому з метою забезпечення успішної соціальної адаптації внутрішньо переміщених дітей і дорослих важливим завданням є сформувати навички щодо розв'язання проблем, роз'яснювати алгоритм дій, переконувати, показувати зразки дій, наводити приклади, аналізувати ситуації, корегувати дії тощо [5].

Отже, успішна адаптація, відновлення психологічного здоров'я та здатність долати життєві труднощі ВПО можливі завдяки використанню комплексного підходу. Соціально-психологічна робота з адаптації ВПО спрямована на створення умов, які допоможуть людям подолати труднощі та відновити відчуття стабільності та безпеки. Важливим елементом є психологічна підтримка, що включає індивідуальні консультації, допомогу в подоланні стресу, тривоги та адаптацію до нових умов життя. Тобто одним із завдань є інтеграція ВПО в громаду, що передбачає організацію заходів, які сприяють установленню нових соціальних зв'язків. Це можуть бути культурні чи освітні події, волонтерські ініціативи або тренінги для розвитку навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вишньовський В. Психологічна адаптація вимушено переміщених осіб, жертв воєнних конфліктів. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки*: Матеріали ІІ Міжнародної наукової конференції (м. Тернопіль, 21–22 квітня 2022 р). Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 3–5.
2. Волошин С.М. Особливості змісту соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб до нового соціального середовища. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія*. 2019. Вип. 9. Острог: Вид-во НаУОА. С. 73-76.
3. Лефтеров В. О., Короход Я. Д. Психоемоційний стан та психологічна адаптація вимушено переміщених осіб в Україні. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військово-вої агресії та глобальних викликів XXI століття»* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 1. С. 291–294.
4. Песоцька, Ю. Соціальна реабілітація та соціальна адаптація внутрішньо переміщених осіб. *Social Work and Education*. Vol. 9. No. 1. 2022. P. 89-99. DOI: 10.25128/2520-6230.22.1.7.

5. Трубавіна І. М. Проблеми внутрішньо переміщних осіб в Україні як основа ведення випадку в соціальній роботі з ними. *Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції* : зб. наук. пр. Держ. закл. "Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка . Старобільськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2017. С. 320–342.

Дмитро Тарасенко, Даніл Тарута

THE ROLE OF THE PSYCHOLOGICAL FACTOR IN POLICE ACTIVITIES IN WARTIME

Науковий керівник: Олена Серафимова

Martial law is an extreme situation that affects all spheres of society, including the activities of law enforcement agencies. The police, as one of the key elements of the security system, is under special pressure, because it is they who are entrusted with the task of ensuring law and order, fighting crime and assisting the civilian population in conditions of armed conflict.

The success of these tasks largely depends on the psychological resilience and readiness of police officers to work in extreme conditions. War places increased demands on their personality, professional skills and psychological state. Therefore, research into the role of the psychological factor in police activities in wartime is extremely relevant and important.

In conditions of military operations, the police face many challenges, because it is on their shoulders that the responsibility for fighting crime, which often increases in such times, falls. Police officers must be particularly vigilant and ready to respond immediately to any offense, despite the constant threat of being shot at or injured. This increased responsibility and constant stress can lead to serious psychological consequences, including the development of chronic stress. Like military personnel, police officers in wartime are daily exposed to shelling, sabotage, and other dangers associated with armed conflict. This creates a constant sense of fear, anxiety, and tension, which can lead to the development of chronic stress, post-traumatic stress disorder (PTSD), and other serious psychological problems. War is characterized by chaos, uncertainty, brutality, and a large number of tragic events. Police officers working in such conditions are constantly exposed to significant

stress and emotional strain. This can lead to emotional burnout, depression, anxiety disorders, and other psychological problems that require professional help. In wartime, the situation can change very quickly, and police officers often have to make decisions under limited time and insufficient information. This requires high concentration, the ability to quickly analyze the situation, assess risks and make informed decisions, which is an additional psychological burden. Mistakes made in such conditions can have serious consequences [1, p. 309].

Police officers are often the first to find themselves on the scene of tragedies, where they see human suffering, death and destruction. Working with victims and witnesses of traumatic events can cause serious psychological trauma, especially if police officers do not have sufficient training to work in such conditions. They may feel helpless, traumatized and emotionally exhausted.

It is important to note that all these psychological challenges can interact with each other and reinforce each other, creating a complex picture of the psychological state of police officers in wartime. Therefore, timely and comprehensive psychological assistance is extremely important to ensure effective police work and maintain the psychological health of personnel.

For police officers to effectively perform their duties under martial law, comprehensive and high-quality psychological training is necessary. It should cover various aspects aimed at developing the necessary skills and qualities, as well as providing psychological support [2, p. 330].

The development of stress resistance and emotional regulation is critically important. Police officers working under martial law are constantly exposed to significant psychological stress. Therefore, it is important to teach them to effectively cope with stress, control their emotions and maintain psychological stability even in extreme situations. To do this, it is necessary to develop and implement special training and curricula that would include relaxation and self-regulation techniques, the development of cognitive strategies and training in emotion management.

Training in decision-making skills in extreme situations is also necessary. In wartime, police officers often have to make decisions quickly and under conditions of uncertainty. These decisions can have serious consequences, so it is important that police officers are prepared for this. This requires training that simulates real-life

situations they may encounter during war. This training should include situation analysis and risk assessment, decision-making under pressure, and accountability for decisions made.

Post-traumatic stress disorder training is another important aspect. Police officers working in martial law often encounter traumatic events, such as death, destruction, and violence. This can lead to serious psychological trauma, so it is important for police officers to be prepared for this. This requires special training that teaches them how to provide psychological first aid, how to manage their own emotions, and how to seek professional help.

Providing psychological support is an integral part of training. Police officers working under martial law require constant psychological support. To do this, it is necessary to create a system of psychological assistance that would include individual consultations, group trainings, and other forms of support [3, p. 81].

The psychological factor plays a decisive role in the activities of the police in martial law. Effective psychological training of police officers is the key to the successful performance of official tasks, preservation of the life and health of personnel and maintenance of law and order in conditions of armed conflict. The state should pay special attention to the psychological training of police officers, providing them with the necessary knowledge, skills and support for successful work in martial law.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пономаренко Ю. С. Психологічні аспекти агресії серед працівників міліції. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. № 106(3). С. 308-319.
2. Помиткіна Л., Помиткіна Є., Яковицька Л. Вплив професійно важливих якостей працівників патрульної поліції на стратегію прийняття рішень. *Інсайт: Психологічні виміри суспільства*. 2024 (11). С. 321-341.
3. Бартол К. Р. Поліцейська психологія: тоді, зараз і далі. *Кримінальне правосуддя та поведінка*. 1996. № 23 (1). С. 70-89.

Олександр Татарченко

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У наші дні відбуваються суттєві зміни професійної ідентичності багатьох фахівців. Триває процес цифровізації багатьох професій, змінюються вимоги до працівників, зростає роль креативності, утвердилася вимога навчатися постійно та безперевні. Однак сучасні випускники ЗВО часто стикаються з тим, шо, отримавши диплом про здобуття вищої освіти, не можуть працювати за фахом. З одного боку, це пов'язано з тим, що частина студентів отримують її тільки задля того, щоб здобути статус людини з вищою освітою, а не для того, щоб реалізуватися як успішний фахівець. З іншого боку, на заваді того, щоб стати успішним у професійній діяльності, можуть стати проблеми з професійною ідентичністю. Адже ще Г. Сковорода писав про важливість спорідненої праці для подальшого професійного розвитку людини. Тільки займаючись своєю улюбленою справою, людина може бути щасливою, розвиватися, самовдосконалюватися, бути конкурентоспроможною на ринку праці, реалізувати свій потенціал та свої таланти. Це можна досягнути завдяки вдало сформованій професійній ідентичності.

Не є винятком і майбутні психологи, оскільки ця робота вимагає від фахівця уміння відновлювати свої ресурси, постійно вдосконалювати свої професійні якості, бути готовим до таких викликів як робота під час пандемій, катастроф і воєн. Саме тому проблема професійної ідентичності психологів є достатньо актуальною для сучасних науковців. Тому ця тема стала предметом дослідження таких українських учених, як О. Андрієвська-Семенюк, І. Андрійчук, А. Борисюк, Є. Вірна, О. Вигівська, К. Гавриловська, Л. Горощенко, О. Грінченко, Х. Дмитерко-Карабин, Ю. Долінська, Н. Дятленко, І. Іванова, Н. Кирпач, Н. Коломінський, К. Кушніренко, Т. Лигомина, І. Мартинюк, В. Мачульська, Н. Пов'якель, А. Розумна, О. Сидоренко та ін. Однак на сьогодні питання професійної ідентичності психологів є недостатньо дослідженою темою в сучасній психологічній науці,

тому ми спробуємо проаналізувати основні напрямки вивчення цієї проблеми українським психологами й окреслити перспективи подальших її досліджень.

Зокрема, В. Синишина дослідила професійну ідентичність майбутніх практичних психологів на етапі навчання в ЗВО. Вона слушно зазначила, що «пізнання власної професійної реальності передбачає побудову її образу, на підставі якого буде вибудовуватися взаємодія практичного психолога з клієнтами та колегами [1, с. 41]. Дійсно, здобувачі вищої освіти повинні усвідомлювати до чого вони прагнуть, яка їхня мета і що вони матимуть коли досягнуть того моменту, коли усвідомлять, що їхня професійна ідентичність може вважатися такою, що є достатньо сформованою.

Також слід пам'ятати, що формування професійної ідентичності має певні етапи. З цього приводу О. Андрієвська-Семенюк говорила про те, що «залежно від етапу ідентифікації відчуття професійної ідентичності має різний зміст, але воно завжди переживається як позитивне ставлення індивіда до професії та супроводжується вірою у свої реальні чи потенційні можливості, а також позитивною оцінкою суспільної значимості обраної царини діяльності» [2, с. 105]. При цьому майбутньому фахівцю важливо зберігати позитивне ставлення до своєї професії впродовж всієї професійної кар'єри, оскільки тільки таке налаштування дозволить зберігати ресурсність і знаходити натхнення працювати і постійно вдосконалюватися в професійній площині.

Цікавим є дослідження, проведене Л. Горощенко та К. Кушніренко в Державному торговельно-економічному університеті, спрямоване на визначення професійної ідентичності майбутніх психологів першого і третього курсів цього ЗВО. Для його проведення було використано анкету Т. Бубряка «Вивчення професійної самоідентичності майбутніх психологів», завдяки якій було встановлено, що переважна більшість студентів обрали професію «психолога» самостійно, лише 11% студентів першого курсу відчували проблеми з вибором професії, що, на думку авторів дослідження, може бути пов'язано з війною. Проте, як показали результати відповідей на питання про мету навчання, 42% опитаних першого та 55% третього курсів прагнуть отримати професію «психолога» як «престижну», що організатори опитування розцінюють як бажання студентів «покращити свою соціальну позицію і забезпечити стабільне майбутнє».

Однак, на нашу думку, такі результати можуть бути свідченням того, що майбутні фахівці налаштовані на вирішення завдань, які є другорядними і не пов'язані прямо з обраним фахом, шо може стати на заваді формування повноцінної професійної ідентичності. Про це також свідчать результати відповідей на запитання «Чи впевнені Ви у правильності вибору Вашої майбутньої професії»? Вони зокрема показали, що 47% студентів першого курсу та 35% третього впевнені у правильності вибору своєї професії. Це може свідчити також про те, що студенти, які вже здобувають спеціальність, упродовж третього року навчання розчарувалися у виборі свого фаху. Причиною цього може бути те, що вони мали недостатнє уявлення про зміст професії та про покликання психолога як фахівця.

Також високий відсоток студентів, які не відчули позитивного впливу навчання на вирішення особистих проблем, на думку авторів дослідження, підкреслює потребу вдосконалення освітніх програм та системи підтримки студентів [3, с. 394-400].

Отже, умовою успішного формування професійної ідентичності психолога є усвідомлений вибір своєї професії та позитивне ставлення до неї. Однак, якщо здобувач вищої освіти обирає професію «психолога» задля престижу, це може завадити йому сформувати повноцінну професійну ідентичність. Адже у студентів має бути розуміння того, що ця професія передбачає наявність у них гуманістичних поглядів на світ і готовність за потреби діяти альтруїстично та самопожертвено. Проте слід зазначити, що професійна ідентичність психолога продовжить розвиватися та вдосконалюватися у процесі його професійної діяльності, а тому майбутні фахівці за умови правильної мотивації зможуть її вдосконалювати упродовж своє кар'єри, ставати більш свідомими у своїй діяльності та більш конкурентноздатними на ринку праці.

Подальші дослідження професійної ідентичності психологів можуть стосуватися їх готовності працювати з військовими, членами їхніх родин та дітьми, які втратили батьків унаслідок війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Синишина В.М. Професійна ідентичність майбутніх практичних психологів на етапі навчання в закладах вищої освіти. URL: https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4294/3792 (дата звернення: 20.02.2025);
2. Андрієвська-Семенюк О. П. Формування професійної ідентичності майбутніх психологів. *Вісник Львівського державного університету безпеки*. 2020. №21. С.102-106;
3. Горощенко Л., Кушніренко К. Емпіричне дослідження професійної ідентичності в контексті аналізу психологічних детермінант вибору професії психолога сучасною молоддю. *Collection of scientific papers «ΛΌГОΣ»*. С. 391-401.

Тетяна Ткаченко

СИНЕРГІЯ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ

Сучасне суспільство вимагає інтегрованого підходу до формування особистості, де психологія та педагогіка відіграють ключову роль. Їх узаємодія забезпечує гармонійний розвиток особистості, адаптацію до змін середовища та ефективну соціалізацію.

Синергія – це поєднання зусиль або взаємодія двох чи більше елементів, систем чи процесів, що дає ефект, значно більший, ніж сума їхньої окремої дії. Так, у контексті психології та педагогіки синергія означає взаємодію цих двох сфер, де кожна з них доповнює іншу, створюючи більш ефективні підходи до навчання, виховання та розвитку особистості.

Тобто синергія – це результат співпраці, який перевершує очікуваний.

1. Психологічні основи сучасної педагогіки – це сукупність психологічних знань, принципів і підходів, які лежать в основі навчального та виховного процесу, сприяючи гармонійному розвитку особистості учня та підвищенню ефективності освітньої діяльності:

- формування емоційного інтелекту як основи успішного навчання та виховання;
- індивідуальний підхід до навчання з урахуванням психологічних типів особистості;

- роль мотивації та її психологічних аспектів у педагогічній діяльності.

2. Педагогічні інструменти психологічного впливу – це методи, прийоми та засоби, які педагоги використовують для стимулювання, формування та корекції поведінки, мислення та емоційного стану учнів з метою ефективного навчання та виховання:

- використання елементів коучингу для підвищення самосвідомості учнів;
- методи арт-терапії та їх ефективність у розвитку творчого потенціалу дітей;
- інтерактивні методи навчання як засіб розвитку комунікативних навичок.

3. Проблеми сучасності. Сучасний освітній процес стикається з низкою нових проблем, які виникають у зв’язку зі швидкими змінами в суспільстві, технологіях і потребах учнів. Ось кілька ключових проблем:

- психологічні наслідки дистанційного навчання та шляхи їх подолання;
- проблема професійного вигорання педагогів: профілактика та підтримка;
- сучасний учень: особливості покоління z та alpha і їхній вплив на освітній процес;
- інклюзивність і різноманітність в освітньому процесі;
- психологічні труднощі учнів у сучасному світі, такі як стрес та тривожність: учні часто стикаються з підвищеним рівнем стресу через зовнішні обставини, такі як соціально-економічна нестабільність або психологічний тиск; проблеми з самооцінкою: постійне порівняння себе з іншими через соціальні медіа та стереотипи може впливати на самооцінку та самосприйняття учнів; сексуальна і гендерна ідентичність: необхідність підтримки дітей у їхньому розвитку сексуальної та гендерної ідентичності, врахування цих аспектів у навчальному процесі.

4. Практичні рекомендації:

- інтеграція психологічної підтримки в освітній процес;

- підготовка педагогів до роботи в умовах сучасних психологічних викликів;
- формування в дітей стресостійкості як базової компетенції.

Отже, співпраця психології та педагогіки є важливою для формування гармонійної, творчої та адаптивної особистості. Застосування наукових знань з обох сфер дозволяє підвищити ефективність освітнього процесу, забезпечити емоційний комфорт учнів і зберегти професійне здоров'я педагогів.

Наталія Тоцька

ПРОФЕСІЙНА МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА

Однією з важливих складових процесу професійної підготовки фахівців з вищою технічною освітою, які мають стати носіями культурної поведінки на виробництві, є мовленнєва підготовка. Уміння спілкуватися мовою професії підвищує ефективність праці. Завданням фахівців технічного вишу має стати підготовка спеціалістів нової генерації – кваліфікованих, мовно компетентних, які б досконало володіли літературною мовою в повсякденній професійній сфері, зокрема набули навичок комунікативно виправданого використання засобів мови, оволоділи мовою конкретного фаху.

Основним питанням має стати перенесення з традиційної настанови – засвоєння відомостей про літературні норми всіх рівнів мовної ієрархії – на формування навичок професійної комунікації, особливостей фахової мови, на розвиток культури мови, мислення і поведінки особистості. Майбутнім фахівцям мова потрібна не як сукупність правил, а як система світобачення, засіб культурного співжиття в суспільстві, самоформування і самовираження особистості. Науково доведено, що стрижневими компонентами професійно комунікативної діяльності є мовленнєва компетенція і компетентність. Виховувати в собі повагу до мови, якою спілкуємося, – це передусім шанувати себе, виявляти повагу до народу, його історії, культури; мова – своєрідний генетичний код нації, а не лише засіб спілкування.

Розвиток мови особистості – непростий процес. Лише людина, яка невпинно працює над оволодінням мовою, повсякчас прагне правильно

говорити, виявляти в усному та писемному мовленні свою індивідуальність, може наблизитися до мовної довершеності. Досягти її – ілюзорна мрія, оскільки мова – це океан, що не має меж. Нерозумно вважати, що знаєш рідну мову досконало. Як мудро зауважено, мову можна вивчити за півроку, а навчатися мовлення треба все життя. Культура мовлення є елементом зовнішнього вигляду людини. Сучасна концепція культури мовлення як об'єкта лінгвоекології включає чотири компоненти:

1) мовний, для якого діє оцінна опозиція: правильно-неправильно;

2) комунікативний – це облік ситуації спілкування і чинника адресата, коли мова доцільна. Будь-яке висловлювання не може оцінюватися поза ситуативним контекстом. Для цього компонента культури мовлення діє оцінна опозиція: доречно – недоречно, зрозуміло – незрозуміло;

3) естетичний компонент, що передбачає, що мова має викликати у слухача почуття естетичного задоволення. Для цього компонента культури мовлення діє оцінна опозиція: виразно – невиразно;

4) етичний компонент культури мовлення визначає вибір мовних і мовленнєвих засобів з урахуванням морального кодексу і культурних традицій (дотримання мовного етикету, доречність мови) [2, с. 170].

Культура мовлення формується, розвивається й виявляється у процесі спілкування в мовленнєвій діяльності. Культури потрібно вчити з дитинства. Вирішальне значення має своєчасне оволодіння мовою, усім багатством її виражальних і змістових засобів. Для цього потрібно чути зразкове, правильне мовлення, яке відповідало б літературним нормам мови. Культура мовлення – це дотримання мовцями усталених мовних норм усної та писемної форм літературної мови та цілеспрямоване майстерне використання виражальних засобів мови залежно від стилю, жанру, типу мовлення й відповідна лінгвометодична наука. Вона є показником рівня освіченості, загальної культури особистості, національної самосвідомості, громадської активності [1,с.52].

Висока культура професійного мовлення студента, яку б спеціальність він не обрав, не мислима без дотримання мовленнєвого етикету, що полягає в умінні уважно, з цікавістю слухати співрозмовників, тактовно включатися в розмову, зрозуміло висловлюватися, говорити толерантно, використовуючи

слова ввічливості. На якій би посаді не працював би майбутній студент вишу, він як особистість мусить дбати про культуру професійного мовлення, щоб не зійти на манівці спрощення, вихолощення індивідуального словника, не втратити доступності й точності свого мовлення.

Сукупність комунікативних якостей, що визначають професійне мовлення студентів технічних ВНЗ, забезпечать повне й ефективне здійснення намірів, а також урахування різноманітних чинників процесів спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кардаш В.Г. Мовленнєва культура як складова загальної культури майбутнього фахівця з дошкільної освіти. *Педагогічні науки*. 2014. Вип. 1 (106). С.50-53.
2. Пасинок В.Г. Мовленнєва культура сучасного викладача і студента. *Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Іноземна філологія*. 2016. Вип.84. С.168 – 176.

Костянтин Трубієнко

СТРЕС У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ ТА СПОСОБИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Медицина є однією з найбільш складних сфер людської діяльності за класом «людина-людина». Лікар – соціально значуща професія. До особистості лікаря існують підвищені вимоги. Здобуття нових знань і нового досвіду впродовж усього життя, високий рівень відповідальності, рішучість, емпатія, цілісність особистості, емоційна стійкість є невід'ємними професійними якостями медичних працівників. Під час професійної діяльності, окрім успішно проведеного лікування, поваги колег, вдячності пацієнтів, часто зустрічається зворотне – втома, тривожність, пригніченість через помилки в діагнозі, напруженість. Як наслідок, розвивається стрес, депресія, відбувається професійна деформація.

Актуальність проблеми подолання стресу в медичних працівників зумовлена реаліями сучасного суспільства, змінними процесами, які відбуваються в галузі останнім часом і в суспільстві загалом. У сучасному суспільстві утвердилася тенденція посилено накопичувати психологічне напруження та з труднощами позбуватися його. Саме здатність долати стресові ситуації є запорукою психічного здоров'я людей. У професії лікаря особливо

важливо пізнавати особливості власної психіки, прагнути до інтегральної особистості, яка не має внутрішніх конфліктів, невпевненості в собі. Проблема необхідності підготовки працівників до дій в критичних ситуаціях, які з`являються під час професійної діяльності, та формування в них стресостійкості заслуговує на особливу увагу.

Є цілком на часі поглиблення знань медичних працівників про подолання напруження, тривожності, уміння тримати емоційний та фізичний стан у нормі. Загальновідомо, що проблематика стресу та професійного стресу є предметом досліджень як зарубіжних, так і українських дослідників. Із кожним роком вона стає більш актуальною, і кількість досліджень збільшується.

Психологічний (емоційний) стрес – це той різновид стресових станів, які відносять до негативних і позитивних емоцій і почуттів. Різновидами психологічного стресу є такі: 1) емоційний стрес – виникає внаслідок пережитих позитивних чи негативних емоцій. Коли негативних емоцій більше, ніж позитивних, розвивається хронічний стрес; 2) професійний стрес – виникає внаслідок конфліктів в професійній сфері діяльності, в ситуаціях, коли умови роботи є несприятливі та навіть небезпечні, коли людина стикається з тим, що не може реалізувати себе в професійній діяльності або з труднощами в пошуку себе [1].

Видів і форм прояву психологічного стресу нескінченно багато. Психологічний стрес пов’язують із таким видом психічної напруженості, який виникає під впливом на людину емоційних, інтелектуальних та мотиваційних стресорів – діяльності, що пов’язана з великими розумовими перевантаженнями, підвищеною відповідальністю за виконувану роботу, коли необхідний швидкий пошук рішень, виникають ситуації небезпеки, перешкоди діяльності та невдачі у виконуваній роботі. Стресорами психологічного стресу є перешкоди та загрози. За типом дії на людину визначають біологічний стрес – це напруження біологічних систем, коли реагує фізіологія організму, та психічний стрес, коли дія на організм викликає реакцію емоційної сфери. Стрес – це невід`ємний прояв життя, адже різні чинники впливають на організм постійно, накладаючи свій відбиток на фізичний і психічний стан організму. Г. Сельє визначив два види стресу – дистрес, пов’язаний з негативними емоційними реакціями, і евстрес, пов’язаний з позитивними емоційними

реакціями [2]. І залежно від того, як довго та як агресивно відбувається дія конкретних чинників, і можна судити про відхилення в сторону дистресу або евстресу.

Стрес може мати гострий характер і бути хронічним. У моменти гострого стресу спостерігається фізіологічний дискомфорт і труднощі у спілкуванні, емоційне та когнітивне напруження. Крайній ступінь – це шок. Більш складні наслідки для організму людини несе в собі хронічний стрес. Людина відчуває на собі такі прояви, як порушення сну, тривога, депресія, агресія та інші психосоматичні реакції. Фізіологічні прояви стресу зачіпають всі системи організму, насамперед серцево-судинну, нервову, травневу та дихальну. Людина, яка зазнала стресу, відчуває збільшення пульсу, підвищення тиску, поколювання в ділянці серця, неприємні відчуття в шлунково-кишковому тракті. Погіршується загальне самопочуття, з'являється стомлюваність, знижується імунітет, частішають захворюваності, люди різко втрачають або набирають вагу. Чим довша дія стресорів, тим швидше гострі захворювання переходять в стадію хронічну [3].

Під дією стресу змінюється режим дня. Кількість часу для сну може як критично зменшуватись, так і навпаки – людина може багато часу витрачати на сон, незважаючи на інші потреби, які до стресу були дуже важливими для неї. Можуть з`являтися шкідливі звички, які збільшують фізіологічні прояви стресу. Істотно знижується продуктивність професійної діяльності, збільшується кількість помилок під час виконання звичайних завдань, що раніше не викликали труднощів. Не вдається правильно розподілити свій робочий час, зникає пунктуальність. Загалом виснаження може мати такий рівень, що людина просто втрачає життєву енергію і не в змозі взагалі виконувати професійну діяльність [4].

Розглянемо ті соціальні чинники, які впливають на стійкість медичних працівників до стресових ситуацій. До сучасних причин професійного психологічного стресу медичних працівників можна віднести соціальні зніми, які відбуваються в суспільстві, підвищується відповідальність за роботу, часто порушуються режим праці та відпочинку, невідповідність реальних подій та очікуваних. Нічні зміни несуть в собі фізичне виснаження та зменшення кількості вільного часу для особистих потреб людини. Відбувається постійний

дефіцит часу, підвищена хронічна втомлюваність, неможливість реалізувати власні потреби в самореалізації, повазі. На тлі вищесказаного псуються відносини в родині та з колегами, гостро сприймається критика. Економічні чинники сприяють незадоволенню життєвими умовами та умовами праці. Як висновок можна вважати, що професійний стрес – це наслідок зниження мотивації у професії. Зростає негативізм, комунікація з пацієнтами зі стадії байдужості переходить до приховано агресивної. Наслідком такого явища є професійна деформація, фрустрація, розчарування в обраній професії та незадоволеність особистим життям.

Під час довготривалого виконання своїх професійних обов`язків працівник має підвищену професійну активність, присвячує себе повністю роботі, не зважає на особистісні потреби, внаслідок чого починає накопичуватися втомлюваність та виснаження, яке не минає після відпочинку. Наступна реакція – емоційне, особистісне відсторонення. Змінюється ставлення до пацієнта, відбувається притуплення емоцій, робота та спілкування стає монотонним, обтяжливим. У працівника знижується самооцінка й знецінюється власна ефективність, задоволення роботою зникає та з’являється сумнів у правильності вибору професії. Як наслідок, виявляється синдром емоційного «вигорання».

Основними характеристиками синдрому емоційного «вигорання» є емоційне виснаження, яке призводить до крайнього зниження професійної продуктивності, зниження професійної самооцінки, відбувається деперсоналізація. Виявляється як депресія, апатія, підвищується схильність до соматичних захворювань та розвитку залежностей. Причиною «вигорання» є тривале емоційне виснаження, коли людина довгий час не може звільнитись від негативних емоцій, коли ресурси організму вичерпано. Основними чинниками емоційного «вигорання» в медичних працівників є екстремальні ситуації, пов`язані з прямим виконанням професійних обов`язків. Не можливо передбачити, в який час і в якому важкому чи задовільному стані потрапить наступний пацієнт, або як буде протікати операційне втручання – з ускладненнями чи без ускладнень.

Напружена атмосфера – останнім часом досить часте явище у лікувальних закладах. Відбувається реформування галузі, отже відсутня

впевненість у завтрашньому дні, підвищена увага з боку керівництва та пацієнтів вимагає бути завжди у тонусі, що ще більше виснажує організм. Несприятливі умови на робочому місці, низька оцінка праці призводять до відчуття безвиході, тривоги та депресії. Людина кожну ситуацію сприймає як потенційно загрозливу, стресову.

Сутність стратегії оперативного подолання психологічного стресу полягає в ліквідації або зниженні інтенсивності реакції, на що впливає стресова ситуація. При цьому стратегія оперативного подолання психологічного стресу включає в себе такі способи.

1. «Контроль за співвідношенням впливу стресових ситуацій і ознаками настання стресу», який визначає рішення людини про включення або невключення в певну ситуацію залежно від того, викликає вона в нього стресові реакції або не викликає.

2. «Організація ресурсів», що передбачає зосередження й мобілізацію адекватних здібностей і умінь щодо подолання стресу з урахуванням конкретних умов його виникнення і особливостей прояву.

3. «Наступ на стресори», що пов’язано з виявленням можливості прямого усунення стресорів (наприклад, використання здібностей і умінь вирішити аналогічні проблеми, пошук інформації, якої бракує для оцінки подій і прийняття рішень, прояв здатності до встановлення і контролю нормальних міжособистісних відносин, наполегливість у зміні ознак підвищеної реактивності, трансформації нав’язливих, неадаптивних суджень через зміну когнітивних оцінок і т. ін.).

4. «Посилення перенесення впливу стресорів або підвищення стійкості до них», яке передбачає такі зміни когнітивних оцінок, які спрямовані на зниження значущості діючих подразників.

5. «Зниження збудження», яке передбачає зменшення психічної напруженості за рахунок застосування методів саморегуляції й подальшої корекції стресового стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврілець І.Г. Психофізіологія людини в екстремальних ситуаціях : навч. посібн.. К. : ЗАТ «Віпол», 2006. 188 с.
2. Бочелюк В.Й., Бочелюк В.В. Методика та організація наукових досліджень із психології: навч. пос. К.: Центр учбової літератури, 2008. 360 с.

3. Паньковець В.Л.. Психологічні чинники професійного стресу менеджерів освітніх організацій: автореф. дис. канд. психол. наук: спец. 19.00.10; ін-т психології ім. Костюка АПН України. К., 2006 21 с.
4. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості : навч. посіб. К.: Либідь, 2007. 256 с.

Марія Тюганова, Ірина Бондаренко

РОБОТА З ТРАВМАТИЧНИМ ДОСВІДОМ У МЕЖАХ ІНДИВІДУАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Робота із травматичним досвідом у межах індивідуального консультування в наш час є дуже важливою через зростаючу кількість стресових ситуацій, таких як війна, які залишають глибокі психічні наслідки. Травматичний досвід може мати довгостроковий вплив на психічне та емоційне здоров'я людини, спричиняючи порушення в поведінці, емоціях та мисленні. Індивідуальне консультування дає змогу створити безпечне середовище для клієнта, допомагаючи йому впоратися з травмою й відновити емоційну рівновагу за допомогою спеціальних терапевтичних методів.

Метою досліджень у цій сфері є розуміння, як травми впливають на психіку людини, а також знайти кращі способи допомогти людям впоратися з наслідками травм. Це включає вивчення ефективних методів консультування, які допомагають людям відновлюватися емоційно та психічно, а також покращення взаємодії між психологом і клієнтом, щоб терапія була більш результативною.

Травма – це переживання, яке руйнує звичні внутрішні розуміння світу, порушуючи механізми оброблення інформації та переживання. Людина постійно намагається повернутися до них і осмислити травмувальні події, але через сильний стрес ці спогади часто виявляються фрагментарними і не здатними повністю інтегруватися у свідомість [1].

За словами Т. Лейна, посттравматичний стресовий розлад виникає як реакція на травматичні переживання, які залишають глибокий слід у психіці людини, він пояснює, що травматичні спогади можуть застрягти в пам'яті у вигляді емоційного та фізичного болю, який постійно нагадує нам проте, що ми пережили. Він наголошував на тому, що для зцілення важливо не тільки

зрозуміти природу своєї реакції, але й навчитися інтегрувати цей досвід у своє життя та зменшити його вплив [2].

У результаті травмувальні події можуть не тільки не вирішуватися, але й накопичуватися, посилюючи психологічні проблеми і вразливість людини в майбутньому. Це також пояснює, чому люди, які пережили серйозну травму, мають труднощі з адаптацією до нового досвіду й часто відчувають стрес і тривогу, пов'язані з нав'язливими спогадами.

Під час консультацій психолог створює безпечне середовище, в якому клієнт може відкрито висловити свій досвід. Консультація починається з установлення довіри, збору інформації про травматичний досвід та визначення цілей лікування [3].

На ранніх стадіях для зниження рівня тривожності і стресу використовуються методи стабілізації, такі як тренування дихання, усвідомленість або поступове розслаблення м'язів [2]. Для подальших досліджень використовуються спеціальні методи, які допомагають змінити негативне ставлення до події, зменшити його вплив і відновити почуття безпеки. Лікування спрямоване на те, щоб допомогти клієнтам краще зрозуміти та прийняти свій досвід й адаптуватися до нових ситуацій [3].

Робота з травматичними переживаннями в межах індивідуального консультування полягає в наданні психологічної підтримки тим, хто пережив травматичні події, для відновлення емоційної рівноваги та психічного здоров'я. Травма може викликати плутанину в когнітивних і емоційних системах, що часто призводить до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), тривожних розладів і депресії.

Один цікавий момент полягає в тому, що травматичні події можуть змінити структуру мозку. Він також відомий як мигдалина, особливо в тих частинах, які відповідають за емоційну регуляцію та пам'ять, таких як гіпокамп та мигдалина. Це пояснює, чому спогади про травми фрагментарні та неструктуровані [1].

Травма руйнує звичне мислення, що ускладнює обробку переживань і спогадів. Спогади про травматичні події стають болючими, і людина часто намагається уникнути їх, але не знає, як з ними впоратися. Це може призвести до того, що травми не тільки не зникнуть, але й будуть накопичуватися,

створюючи нові проблеми і роблячи людину більш вразливою до стресу та тривоги.

Когнітивно-поведінкова терапія допомагає людям працювати з їхнім минулим досвідом та розпізнавати тригери, які викликають стрес або страхи. Це зменшує вплив травм на повсякденне життя і допомагає людині краще адаптуватися до нових ситуацій. Травма може змінити частину мозку, яка її викликає, особливо емоції та спогади, що пояснює, чому спогади про неї можуть бути не повними та заплутаними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Розов В. І. Психологія екстремальних ситуацій: адаптивність до стресу та психологічне забезпечення : науково-практичний посібник. Видання 3-тє, доповнене та перероблене. Київ: КНТ, 2024. 711 с.
2. Лейн Т. Посттравматичний стресовий розлад. Зцілення від поганих спогадів. ПТСР. Київ: Тюльпан, 2022. 40 с.
3. Бек Д. Когнітивно-поведінкова терапія: основи та практика. Київ: Науковий світ, 2023. 460 с.

Оксана Хомишак, Олександр Голубєв

АНГЛОМОВНА ОСВІТА: ПОГЛЯД СТЕЙКГОЛДЕРІВ

Англійська мова є найпоширенішою мовою на планеті. Згідно з дослідженнями, у світі налічується понад 1,5 мільярда людей, які розмовляють англійською мовою. Це цифра вказує на те, що понад 18% населення планети є англомовним. Цікавими питаннями є історія популярності англійської мови та появи її різних видів. Вони тісно пов’язані між собою, оскільки різновиди англійської мови виникли зі зростанням кількості англомовних людей, які є представниками різноманітних культур та суспільних устроїв. У світі існує понад 160 різних видів англійської мови. Усе більше й більше людей вивчають англійську мову, а відтак виникає все більше її різновидів. Це, скажімо, мова авіації та мова моряків.

Насправді вивчення англійської мови вважається настільки важливим, що 138 країн вимагають викладання англійської мови як частини обов’язкового базового курсу. Це 70% країн світу, а ще 40 пропонують його як факультативний курс [1, с. 28-29]. Отже, загалом щонайменше 91% країн

мають формальну програму вивчення англійської мови. Але справжнє питання полягає в тому, чому саме англійська, а не якась інша?

Англійська мова не завжди була такою популярною. Насправді, французька мова колись була мовою дипломатії та бізнесу при спілкуванні між суб'єктами, які не мали спільної мови, – відомою як Lingua Franca [1, с. 29]. Тепер це буквально означає «мова франків», що на той час насправді стосувалося всіх західних європейців, а не лише людей, які живуть у Франції. Ця мова походить від оригінальної Lingua Franca, яка розвинулася в басейні Середземного моря через запозичення з кількох мов і використовувалася для торгівлі та дипломатії в цьому регіоні від XI до XVIII століття. Після нормандського завоювання в XI столітті Вільгельм Завойовник надав право франкомовним дворянам керувати Англією, й ті швидко замінили англійську мову на французьку у всіх сферах влади – від судів до церкви. Хоча селяни все ще говорили англійською мовою, аристократія підтримувала французьку як свою домінантну мову впродовж наступних кількох століть. До XIV століття французька мова була найпоширенішою мовою в Європі, а до XVII століття Франція була провідною сухопутною державою, і тому французька мова міцно утвердилася як мова престижу, замінивши латину як мову дипломатії в міжнародних відносинах.

Проте на початку XX столітті сталася значна глобальна трансформація: у період Першої світової війни англійська мова вже домінувала в секторах технологій та інновацій завдяки промисловій революції. Тому в той час угоди вже були написані не лише французькою мовою, але й англійською, що надало англійській простір на дипломатичній арені. Після Другої світової війни Франція вже не була домінантною державою, і англійська як мова нової основної економічної держави США стала мовою економіки. До того ж Американська англійська особливо популярна завдяки впливу поп-культури, що імпортується по всьому світу, включаючи телебачення, музику, їжу та кіно.

Щодо поширення різних різновидів англійської мови, то зазначимо, що не існує встановленого стандарту англійської мови [2; 3]. На відміну від французької мови, стандарт якої від вживання та словникового запасу до граматики забезпечується Французькою академією, в англійській мові немає

такого авторитетного керівного органу, який визначає правильність мови. Це означає, що ми маємо багато її варіантів.

Розвиток мовних навичок, а також процес вивчення іноземної мови є надзвичайно цінними. Існує багато прямих і непрямих переваг, а особливо у складних обставинах або кризових умовах (наприклад, війна, трудова міграція, тощо). Деякі з основних економічних, соціальних, культурних та психологічних переваг вивчення та оволодіння іноземною мовою включають допомогу людям асимілюватися в різних громадах та зближення людей; покращення загальних можливостей людей отримати роботу, а також якості роботи, яку вони можуть виконувати; допомогу людям впоратися зі своєю травмою (наприклад, через надання ментального та фізичного простору); надання можливості людям складати іспити та отримувати кваліфікації та сертифікати; розширення можливостей людей отримувати доступ до навчання та підготовки, що інакше могли б бути їм недоступними.

Проте, якщо переміщені особи не можуть використовувати мову школи, роботи та/або суспільства, то, як і багато інших менш привілейованих груп у суспільстві, їхні шанси на соціально-економічну мобільність та соціальну інтеграцію значно зменшуються. Це означає, що за катастрофою, пов'язаною з втечею з рідної країни, часто йдеться про відсутність доступу до елементарних прав для переміщених дорослих та їхніх дітей, що посилює травму та ставить їх у невигідне становище в житті.

Усе це детермінує мету мовної освіти на «макрорівні» (те, що відбувається у школі щодня) та «макрорівні» (загальна картина). Макрорівень має впливати на макрорівень [3, с. 9]. Задля цього корисно знати погляди всіх зацікавлених сторін у сфері освіти, зокрема стейкголдерів. З англійської мови «stakeholder» – зацікавлена сторона, особа, яка має інтерес до чогось. Синонімами цього популярного слова є «партнер» або «акціонер». Зацікавлені сторони в освіті – це ті, хто є безпосереднім учасником процесу (наприклад, вчителі, учні та батьки), та ті, хто опосередковано впливає (державна влада, міський відділ освіти тощо) на освітню систему. Усі зацікавлені сторони відіграють важливу роль для досягнення освітніх цілей. Метою стейкголдерів є забезпечення якості освіти. У формальних системах освіти держава є ключовим зацікавленим суб'єктом. Залежно від її пріоритетів вона може розглядати

освіту як спосіб побудови національної єдності, механізм промоції певної програми, відповідних компетентностей або формування нової генерації для її відбудови у післявоєнний період тощо.

Погляди та ставлення різних зацікавлених сторін до освіти залежатимуть від типу освітнього закладу. Зацікавлені сторони, ймовірно, матимуть різні очікування щодо мети мовної освіти залежно від того, чи працюють вони у формальному, неформальному чи позаформальному закладі. Учитель має усвідомлювати всі ці погляди, а також власні особисті думки. У своєму класі педагогу потрібно знаходити баланс між цими різними поглядами.

Проте не менш важливими є батьки, які спочатку обирають освітній заклад для дитини, а згодом стають співучасниками процесу. Тож для батьків як стейкголдерів значущими, на наш погляд, у виборі ЗЗСО для своєї дитини є навчальний контент, його результативність, безпечність закладу, матеріально-технічна оснащеність, а також готовність адміністрації до партнерської взаємодії.

Задля розуміння мети англомовної освіти наведемо відповіді різних стейкголдерів щодо цього питання.

Учні:

«Тут, у школі, я почуваюся найбезпечніше. Мені подобається взаємодіяти з друзями. Це краще, ніж бути вдома. Я хочу отримати хорошу роботу. Мені подобається вивчати щось нове».

Учителі:

«Навчання – це моя робота. Усе, що я роблю, правильно. Я можу допомогти громаді, в якій живу. У мене немає іншої професії. Я люблю навчити».

Батьки:

«Наші діти можуть скласти міжнародні іспити й отримати роботу. Вони можуть підтвердити знання сертифікатом. Школа допомагає їм почуватися впевненіше у своєму житті. Делегуючи освітній процес школі, ми маємо час на інші особисті справи. Я відчуваю гордість, коли діти відвідують школу» [3, с.9].

Підсумовуючи зазначимо, що коли йде мова про мовну освіту, це часто тлумачиться як вивчення англійської мови. Хоча англійська мова, безумовно, є

найпоширенішою мовою, яку вивчають в усьому світі, проте також важливо не ігнорувати інші мови. У деяких кризових умовах може бути корисніше вивчати домінантну регіональну або національну мову, а не англійську – наприклад, коли учні потребують оволодіти мовою навчання в школі, щоб повноцінно брати участь у освітньому процесі, або коли мова бізнесу та торгівлі не є ані англійською, ані рідною мовою учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Khomyshak O. Creating an English-speaking digital learning environment for preschoolers: linguodidactic aspect. ITLT, 99, 2024, 1, 28–48 [in English].
2. Хомишак О. Англомовна освіта в умовах глобалізації: виклики та перспективи. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2024. № 1(29). Сю 91–97.
3. Teaching in Challenging Circumstances / Consultant and editor: Scott Thornbury. Cambridge University Press [in English]. 2021.

Марія Тюганова, Ірина Бондаренко

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Сімейні конфлікти у кризових ситуаціях є невід’ємною частиною життя, оскільки кризові обставини суттєво впливають на функціонування сімейної системи, змінюючи звичні механізми взаємодії. У таких умовах часто виникають або загострюються конфлікти, що пов’язані зі стресом, емоційною напругою та адаптаційними труднощами. Дослідження цієї теми дає змогу виявити специфічні риси та динаміку сімейних конфліктів у кризові періоди, а також запропонувати шляхи їх подолання.

Це особливо важливо для покращення стосунків у сім’ях і збереження психологічного благополуччя під час складних життєвих випробуваннях. Сімейні суперечки в наш час – одна з найпоширеніших форм конфліктів. За даними конфліктологів, у більшості сімей виникають конфлікти, та сутички з різних причин і з різних приводів. Тобто сімейний конфлікт – це конфлікт між членами сім’ї, заснований на зіткненні протилежно орієнтованих мотивів і поглядів [1].

Одна з основних причин конфліктів у кризових ситуаціях – це зміни в звичному життєвому порядку. Зазвичай у кризі виникає новий розподіл

обов’язків у родині. Так, через фінансові труднощі один із партнерів може втратити роботу, що змінює не лише економічний стан, а й сімейні ролі. Це може викликати напруження, оскільки один із членів сім’ї відчуває себе безпорадним, а інший – перевантаженим додатковими обов’язками. Такі зміни в ролях можуть призвести до того, що люди починають взаємно звинувачувати одне одного у виникненні труднощів, що лише поглиблює конфлікт [2].

Кризи також можуть посилити приховані чи непомічені проблеми в сім’ї. Іноді під час напружених ситуацій старі образи та накопичені негативні емоції виходять на поверхню. У звичному стані люди можуть уникати конфліктів, але в умовах стресу вони можуть сприймати навіть незначні непорозуміння як серйозну загрозу, що призводить до емоційних вибухів.

М. Пірен називає другу причину конфліктів у сім’ї, наводячи чинники, які призводять до конфліктів: коли ви очікуєте від свого партнера занадто багато, покладаєте на нього відповідальність за своє особисте благополуччя, не поважаєте та знецінюєте успіхи партнера в сімейному житті, несерйозно ставитися до його проблем і тривог, вчинками або поведінкою даєте зрозуміти, що людина втратила свою цінність у ваших очах [3].

Зміна цінностей та пріоритетів під час кризи також є важливим аспектом. Якщо в звичайних обставинах людина може спокійно ділити час між роботою, відпочинком і сім’єю, то в кризі це часто стає неможливим. Члени сім’ї можуть відчувати, що їхні особисті інтереси й потреби мають поступитися місцем сімейним інтересам та вирішенню нагальних проблем. Якщо хтось із партнерів відчуває, що його потреби ігноруються або не враховуються, це може викликати почуття незадоволеності або грубості [1].

Особливо варто зазначити, що в кризових умовах конфлікти можуть швидко перерости в серйозні психологічні або навіть фізичні наслідки. Це особливо стосується родин, де вже існують проблеми з агресією або насильством. Стрес може посилювати агресивні нахили або призводити до емоційного вигорання, що збільшує ризик насильства в родині. Боротьба за виживання або утримання родини може перетворюватися на боротьбу за контроль або домінування в стосунках.

Отже, дослідження сімейних конфліктів у кризових ситуаціях свідчать про те, що кризові обставини значно впливають на функціонування сімей,

змінюючи звичні механізми взаємодії та створюючи нові джерела напруження. Вони спричиняють зміни в розподілі обов'язків, що може викликати конфлікти через перевантаження одного члена сім'ї додатковими обов'язками або відчуття безпорадності. Старі проблеми, які раніше могли бути непоміченими або замовчуваними, можуть вийти на поверхню, що підсилює емоційну напругу і призводить до емоційних вибухів.

Також конфлікти, що виникають у кризових умовах, можуть призвести до серйозних психологічних або фізичних наслідків. Стрес може посилювати агресивні нахили або призводити до емоційного вигорання, що збільшує ризик насильства в родині. Загалом кризові ситуації підвищують уразливість сімей до конфліктів і потребують особливої уваги до комунікації та підтримки один одного для збереження емоційного благополуччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горбатов Ж.К. Психологія сімейних стосунків. Львів: Мрія, 2010. 201 с.
2. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. С. 105-113.
3. Пірен М. І. Конфліктологія: підручник. К.: МАУП, 2007 С. 99-100.

Анастасія Черних

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ПРАВНИКА: ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Сучасні умови в Україні, зумовлені воєнним станом, економічними потрясіннями та соціальною нестабільністю, створюють унікальні виклики для правників. Вони змушені працювати в умовах високого емоційного навантаження, ухвалювати швидкі й виважені рішення та зберігати професійну ефективність перед небезпекою етичних дилем і суспільного тиску. Психологічна стійкість стає не лише індивідуальною потребою, а й ключовим фактором забезпечення правопорядку, що є основою сталого розвитку суспільства. Освітній процес відіграє вирішальну роль у формуванні цієї якості, пропонуючи педагогічні стратегії, які готують правників до реалій професійної діяльності.

Самоконструювання пропонується розглядати як творчий процес, що ґрунтується на розвиненій самосвідомості індивіда, складовими якого є глибинне самопізнання, світоглядне самовизначення, цілеспрямована самозміна (саморозвиток), гармонізація зазначених та інших субпроцесів [1, с. 22].

Цей підхід дозволяє правникам розвивати внутрішні ресурси для подолання стресу через усвідомлення власної ідентичності та цілей. Свідоме й цілеспрямоване особистісне самоконструювання є контрверсивною практикою щодо того вектора соціалізації індивіда, який пов'язаний з процесом масовізації [1, с. 25] Це означає, що стійкість, сформована через самоконструювання, допомагає протидіяти спрощеним суспільним тенденціям, які підривають правову культуру. Самопізнання як стрижень цього процесу, за словами С. Гладкого, пропонується розуміти як дію (конструювання), активну побудову особистістю моделі (картини) світу [1, с. 25], що є основою для адаптації до змін.

Психологічна стійкість – динамічний конструкт, що становить собою безперервний й активний процес позитивної адаптації людини в умовах кризових (або надзвичайних, екстремальних) подій і ситуацій [3, с. 22]. В. Готич пропонує інтегративний підхід до її розгляду: «Для того щоб розглядати психологічну стійкість (resilience) із ґрунтовного онтологічного рівня ми вважаємо, що мають бути виділені когнітивні, поведінкові, емоційні та екзистенційні компоненти досліджуваного концепту» [3, с. 23]. Погоджуємось, що ці компоненти можна цілеспрямовано розвивати в освіті для підготовки правників до роботи в екстремальних умовах.

Когнітивний компонент включає такі чинники, як оптимізм, когнітивна гнучкість, зниження очікування постійної загрози, збереження позитивної самооцінки, основні переконання: позитивні та адаптивні [3, с. 23]. Отож когнітивна гнучкість, яка стосується здатності переосмислити своє сприйняття та досвід травматичної ситуації замість того, щоб бути консервативним у своєму сприйнятті [3, с. 24], тренується через аналіз складних правових кейсів – наприклад, справ про воєнні злочини чи захист прав переселенців. Оптимізм же означає збереження позитивних очікувань щодо важливих майбутніх

результатів [3, с. 23], що допомагає правникам вірити у власну здатність досягати справедливості навіть у кризовий час.

Погоджуємось з думкою В. Готич, що збереження оптимізму щодо майбутнього під час страждань у сьогоденні може зміцнити дух і надати витривалості [3, с. 24]. Для правників це означає розвиток емоційної стабільності через рефлексивні практики, коли студенти аналізують свої почуття після симуляцій судових процесів, де тиск і конфліктність є неминучими.

Поведінковий компонент стосується моделей дій [3, с. 23]. В. Готич підкреслює, що психологічна стійкість тісно пов'язується з поведінкою людини [3, с. 22], що для правників виявляється у здатності швидко адаптуватися до змінених умов. Так, практичні заняття, де студенти моделюють підготовку позову за обмежений час, тренують діяльнісну адаптацію, необхідну в реальних стресових ситуаціях.

Екзистенційний компонент стосується усвідомлення свого існування, мети чи значення у світі [3, с. 23], а отже, релігія та духовність можуть надати людям при зіткненні з травматичними ситуаціями можливість поставити та отримати певне розуміння питань про життя та особисте значення [3, с. 25]. Для правників це може означати усвідомлення їхньої ролі у відновленні правопорядку в умовах війни, що стає внутрішнім мотивом для збереження стійкості.

Р. Мілюков пропонує індивідуалізацію навчання, що враховує психологічні особливості студентів. Так, в його анкеті серед професійних якостей юристів виділяються ті, що сприяють психологічній стійкості: «Емоційна стійкість в ухваленні відповідальних рішень» [2, с. 89] та «Завзятість у подоланні труднощів, що виникають» [2, с. 89]. Ці якості можна розвивати через кейс-методи, які моделюють реальні стресові ситуації.

Професійна підготовка майбутнього юриста має враховувати психолого-педагогічні аспекти, спрямовані на формування мотивації до професійної діяльності, самоконтролю, стресостійкості, що досягається через інтерактивні методи навчання [4, с. 632].

О. Блага зазначає, що використання інтерактивних методів навчання сприяє формуванню стресостійкості, що є запорукою ефективного виконання

професійних обов'язків юристів [4, с. 632]. Серед таких методів – групові дискусії, де студенти обговорюють етичну дилему (наприклад, чи захищати клієнта, який визнав провину), що тренує самоконтроль і емоційну стабільність. Інший приклад – симуляція судового процесу, де студенти за обмежений час, наприклад, готують позов, розвиваючи стійкість до тиску.

На нашу думку, до цих методів можна додати сучасні підходи. Тренінги з емоційного інтелекту допомагають студентам розпізнавати свої емоції та керувати ними під час конфліктів – наприклад, уявного допиту свідка. Віртуальні симуляції (VR) судових засідань дозволяють у безпечному середовищі тренувати поведінку в агресивних дебатах, що є інноваційним способом підготовки до реальних умов. Менторство від досвідчених правників, які діляться історіями подолання стресу (наприклад, роботи в зоні бойових дій), мотивує студентів і показує практичну цінність стійкості.

Професійна культура юриста як складова загальної культури сучасного суспільства зазнає деформаційного впливу процесу масовізації, суть якого полягає в примітивізації ціннісно-смислової структури суспільства [1, с. 25]. Резилієнтні правники протидіють цьому, зберігаючи правову свідомість і довіру до системи права. Так, адвокат, який у кризовий час ефективно захищає права людини, сприяє соціальній згуртованості, що є основою сталого розвитку. Стійкість також запобігає професійному вигоранню, дозволяючи юристам довше залишатися активними учасниками правового поля.

Розвиток резилієнтності через освіту має практичне значення. У воєнний час правники стикаються з підвищеним навантаженням – від розгляду справ про втрату майна до участі в міжнародних судах щодо злочинів агресії. Педагогічні стратегії, як-от кейс-методи, де студенти вирішують подібні справи, готують їх до таких реалій. Мотиваційні семінари, де підкреслюється роль правників у відновленні суспільства, посилюють їхню внутрішню мотивацію, про яку говорить О. Блага [4, с. 632]. Міждисциплінарний підхід, залучаючи психологів для навчання технікам релаксації (наприклад, mindfulness), зміцнює емоційний компонент стійкості.

Отож, формування психологічної стійкості правника є комплексним завданням освіти. С. Гладкий зазначає: «стрижнем особистісного самоконструювання є самопізнання» [1, с. 25], що є основою резилієнтності. О.

Блага додає: «використання інтерактивних методів навчання сприяє формуванню стресостійкості» [4, с. 632], пропонуючи практичні інструменти. Р. Мілюков підкреслює: «педагогічні рекомендації підвищують ефективність навчання» [2, с. 4], акцентуючи на індивідуалізації. Поєднання тренінгів, VR-симуляцій, менторства та рефлексії готує правників до проблем, сприяючи сталому розвитку суспільства. Уважаємо що в майбутньому варто розробити комплексну програму, яка інтегрує ці стратегії для підготовки стійких і мотивованих фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гладкий С.О. Самоконструювання як модель формування і розвитку професійної культури юриста. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 75, ч. 1. С. 22-26.
2. Мілюков Р.В. Педагогічні умови формування професійних якостей майбутніх юристів у процесі навчання у вищій школі: кваліфікаційна робота магістра. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2020. 80 с.
3. Готич В.О. Структурна модель психологічної стійкості студентів в умовах війни. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2023. Вип. 1. С. 22-25.
4. Блага О.Б. Психолого-педагогічні аспекти професійної підготовки майбутніх юристів. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру*: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Одеса, 21 трав. 2021 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 631–633.

Олег Шабельник, Олег Дегтярьов

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПЕДАГОГА У ФОРМУВАННІ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Сучасна система вищої медичної освіти вимагає від викладачів не лише ґрунтовних професійних знань, а й високого рівня комунікативної компетентності, що забезпечується розвитком емоційного інтелекту [1, с. 37]. Медична освіта є особливою сферою, де якість викладання значною мірою залежить від здатності педагога ефективно взаємодіяти зі здобувачами освіти, ураховуючи їхній психоемоційний стан, рівень стресу та індивідуальні особливості навчання. Викладачі, які розвивають емоційний інтелект, здатні не

лише ефективно передавати знання, а й мотивувати здобувачів, створювати комфортну атмосферу для навчання та сприяти психологічному благополуччю майбутніх медичних працівників [2, с. 54].

Педагог, здатний ефективно розпізнавати та регулювати власні емоції, краще адаптується до потреб здобувачів освіти, що сприяє створенню сприятливого освітнього середовища. Високий рівень емоційного інтелекту дозволяє викладачам уникати конфліктних ситуацій, ефективно реагувати на стресові фактори та підтримувати мотивацію освітян навіть у складних навчальних умовах. Зокрема, розуміння емоцій здобувачів сприяє формуванню персоналізованого підходу до навчання, що особливо важливо в медичній сфері, де рівень психологічного навантаження є підвищеним [3, с. 22].

Одним із ключових аспектів педагогічної діяльності є здатність до емпатії, яка відіграє важливу роль у формуванні довірливих стосунків між викладачем і здобувачами. Дослідження показують, що викладачі з високим рівнем емпатії здатні ефективніше передбачати труднощі здобувачів освіти та своєчасно реагувати на їхні потреби, що сприяє підвищенню їхньої академічної успішності та формуванню позитивної навчальної мотивації [4, с. 89]. Також емоційна регуляція викладача безпосередньо впливає на атмосферу в навчальній групі: спокійний, упевнений у собі педагог формує стійке почуття безпеки у здобувачів, що є критично важливим для успішного засвоєння матеріалу.

Дослідження також свідчать, що викладачі з розвиненим емоційним інтелектом демонструють вищий рівень стресостійкості та адаптивності, що позитивно позначається на якості навчального процесу. Вони краще контролюють власні емоції в стресових ситуаціях, що знижує ризик емоційного вигорання та підвищує ефективність комунікації зі освітянами. Висока емоційна компетентність сприяє активному залученню здобувачів до навчального процесу, допомагаючи їм долати страхи та невпевненість під час освоєння нових медичних навичок [5, с. 41].

Зокрема, розвиток навичок саморегуляції дозволяє викладачам ефективніше вирішувати конфліктні ситуації та адаптувати навчальні методики відповідно до індивідуальних особливостей здобувачів освіти. Саморегуляція включає здатність контролювати власні емоції, що є особливо важливим у

стресових ситуаціях, які часто виникають у процесі медичного навчання. Викладач, який уміє керувати своїми емоціями, демонструє приклад емоційної стійкості та конструктивного підходу до розв'язання проблем, що формує в них навички ефективного спілкування й управління емоціями в майбутній професійній діяльності [5, с. 41].

Також розвиток саморегуляції допомагає педагогам уникати професійного вигорання, що є поширеною проблемою серед викладачів закладів вищої освіти, зокрема медичних університетів. Психоемоційне навантаження в цій сфері є досить високим, оскільки викладачам доводиться не лише передавати складні теоретичні та практичні знання, але й підтримувати емоційну стабільність здобувачів освіти, які часто стикаються з невпевненістю у своїх силах та страхом перед клінічною практикою. Використання технік саморегуляції, як-от усвідомленість, релаксаційні методики та когнітивно-поведінкові стратегії, сприяє підвищенню стресостійкості викладачів і створенню сприятливої навчальної атмосфери [5, с. 41].

Підтримка позитивного психологічного клімату в навчальному процесі є одним з основних чинників, що визначає рівень академічної успішності та професійної мотивації здобувачів освіти. Дослідження підтверджують, що здобувачі, які навчаються в середовищі, де панує взаємоповага, психологічний комфорт і довіра, демонструють вищі показники засвоєння матеріалу, більш високу мотивацію до навчання та краще розвивають комунікативні навички, необхідні для майбутньої професії [6, с. 67]. У медичних закладах освіти особливо важливо забезпечити позитивний психологічний клімат, оскільки він не лише сприяє покращенню навчальних результатів, а й впливає на розвиток емоційної стійкості та впевненості майбутніх лікарів.

Викладачі, які активно працюють над створенням комфортного освітнього простору, застосовують методи емоційної підтримки здобувачів освіти, ураховують їхні індивідуальні особливості та допомагають у подоланні навчальних труднощів. До таких методів належать персоналізовані підходи до викладання, позитивне підкріплення, відкритий діалог зі здобувачами освіти та сприяння розвитку групової взаємодії. Усе це сприяє не лише підвищенню їх рівня знань і навичок, а й формуванню емоційної компетентності, що є

ключовим чинником для майбутньої професійної діяльності у сфері медицини [6, с. 67].

Отже, розвиток навичок саморегуляції у викладачів та підтримка позитивного психологічного клімату є критично важливими аспектами ефективного освітнього процесу. Вони не лише сприяють кращій академічній успішності здобувачів освіти, а й забезпечують формування майбутніх фахівців, здатних ефективно взаємодіяти з пацієнтами та колегами у процесі професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гасюк М.Б., Крикун Л.В. Емоційний інтелект соціальних педагогів закладів освіти. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Том 33(72). №1. С. 37–39. DOI: https://doi.org/10.32838/2709-3093/2022.1/06
2. Артеменко Л., Шендерівська Л. Соціальні медіа в вищих навчальних закладах: особливості сталих комунікацій. *Розвиток сталих комунікацій закладів вищої освіти у соціальних медіа*: колективна монографія, 2023, С. 13–18.
3. Гречановська О.В., Мегем О.М., Потапюк Л.М. Вплив соціальних мереж на психологічний стан та самооцінку української молоді. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. Том 34(73). №4. С. 123–130.
4. Збірник матеріалів IX Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених «Вектори діяльності студентського самоврядування в системі вищої освіти», 2024. С. 80–85.
5. Розвиток сталих комунікацій закладів вищої освіти у соціальних медіа: колективна монографія / за ред. З. Домбровського, В. Дурановського, Л. Гуляєвої, А. Олійника. Варшава: Фундація ім. Зофії Заменгоф, 2023. С. 53–60.
6. Петрова Н.С. Психологічний клімат у навчальному процесі та його вплив на успішність студентів. *Вища школа*. 2023. №6. С. 67–73.

Тетяна Шершова

РОЛЬ ТІЛЕСНОЇ УСВІДОМЛЕНОСТІ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВОГО ВОКАЛЬНОГО АПАРАТУ

У сучасному світі вокальне мистецтво набуває все більшої популярності, а разом із тим зростає інтерес до збереження здоров’я вокального апарату. Тілесна усвідомленість є важливим чинником у розвитку вокальної майстерності, оскільки сприяє ефективному використанню дихального апарату,

голосових зв’язок і резонаторів. Усвідомлення власного тіла у вокалі означає здатність співака відчувати та контролювати положення й баланс свого тіла, дихання та вокальних структур. Співак, який усвідомлює своє тіло, здатний ефективно використовувати його ресурси для досягнення максимального звучання голосу без шкоди для здоров’я.

Один із ключових аспектів сучасної вокальної педагогіки – збереження та підтримка вокального здоров’я, оскільки голос є унікальним і незамінним музичним інструментом. Вокально-педагогічні методики базуються на принципах індивідуального підходу та оптимальної інтенсивності навантаження, що забезпечує ефективність здоров’язбережувальних технологій у процесі вокального навчання [1].

Феномен тілесності в різних її аспектах досліджували Ю. Волощенко, О. Гомілко, Є. Калюжна, О. Ляшенко, Н. Медвєдєва, О. Остапенко, В. Шмаргун. Тема тілесності в сучасних наукових працях розкривається через схеми та образи тіла, тілесну пам’ять, тілесний локус контроль, тілесну чутливість, тілесне «Я». Багато педагогів з вокалу наголошують на важливості соматичних методик у тренувальному процесі. Дослідження підтверджують, що вокалісти, які практикують тілесну усвідомленість, мають кращу якість звуку, стабільнішу інтонацію та менше напруження в голосовому апараті.

Неправильна постава та дихання, надмірне напруження м’язів можуть призвести до перенапруження голосових зв’язок та утворення вузликів або поліпів. Постійне перенапруження голосового апарату може призвести до розвитку хронічних захворювань горла, таких як ларингіт чи фарингіт. Проблеми з голосом у свою чергу можуть викликати у вокалістів стрес, тривогу та депресію.

Існує безліч методів, які допомагають співакам розвинути тілесну усвідомленість, серед яких – вправи на розслаблення, дихальні вправи, вправи на розвиток координації. Ефективним і доступним способом музичної та сенсомоторної активності є методика Body Percussion (тілесна перкусія). Її сутність полягає у створенні ритмічних звуків за допомогою власного тіла, що включає плескання, тупотіння, клацання пальцями та ляскання по частинах тіла. Засвоєння кожного з жестів відбувається поетапно: спочатку освоюються базові техніки (оплески, ляскання), після чого вони комбінуються в більш

складні ритмічні структури. Використання Body Percussion сприяє розвитку музичного слуху, координації рухів, а також забезпечує ефективний засіб самовираження, зняття психологічного напруження та розкриття творчого потенціалу. Незважаючи на зовнішню простоту, цей підхід має виражений нейрофізіологічний вплив, оскільки стимулює роботу центральної нервової системи, сприяє розвитку когнітивних функцій і покращує психоемоційний стан.

У своїй практиці ми також використовуємо дихальну гімнастику О. Стрельникової. Такі вправи сприяють розвитку контролю над диханням, підвищенню ємності легень та оптимізації м'язової активності, що бере участь у дихальному процесі. Достатньо використовувати базові вправи «долоні», «погончики» та «насос». Розглянемо процес виконання кожної з цих вправ.

Вправа «долоні». Початкове положення – вертикальне (стоячи або сидячи з рівною спиною). Верхні кінцівки зігнуті в ліктьових суглобах, кисті спрямовані долонями назовні. Виконується синхронне стискання кистей у кулаки, супроводжуване енергійними та звуковими вдихами. Один підхід складається з восьми вдихів, після чого слідує короткотривалий відпочинок. Загальна кількість повторів – 20 підходів по 8 вдихів.

Вправа «погончики». Вихідне положення – стоячи абр сидячи з прямою спиною, стопи розташовані трохи ширше за рівень плечей. Верхні кінцівки зігнуті на рівні пояса, кисті стиснуті в кулаки. Під час кожного вдиху виконується різкий рух руками вниз із одночасним розкриттям кистей і максимальним напруженням м’язів передпліччя та плечового поясу. Виконується 8 підходів по 8 повторень.

Вправа «насос». Початкове положення – аналогічне попередньому. Виконується активний вдих із наступним повільним нахилом тулуба вперед, при цьому рух здійснюється зі швидкістю один нахил на секунду. На підйомі у вихідне положення виконується видих через ротову порожнину. Цикл включає 8 видихів, після чого здійснюється поступове повернення у вихідну позицію. Рекомендована кількість повторень – 8 підходів по 8 разів [2, с. 97].

Зазначені вправи сприяють розвитку діафрагмального дихання, покращенню регуляції повітряного потоку та підвищенню стійкості вокального апарату до навантажень, що є важливими аспектами підготовки співаків.

Поряд із соматичними методиками у вокальному навчанні важливу роль відіграє йога. Зокрема, практика пранаями, що включає контрольовані дихальні техніки, допомагає покращити вентиляцію легень, збільшити контроль над дихальним центром і знизити рівень стресу. Дослідження підтверджують, що йога сприяє покращенню тілесної усвідомленості, що у свою чергу позитивно впливає на якість вокального виконання. Регулярна практика асан допомагає зміцнити м'язи корпусу, що підтримують правильну поставу, а також розслабити напружені ділянки тіла, які можуть негативно впливати на вокальне звучання.

Окрім фізичних вправ та тілесних практик, важливим є психологічний аспект усвідомленості. Практики майндфулнес (усвідомленої уваги) допомагають вокалістам краще розпізнавати сигнали власного тіла, знижувати рівень стресу перед виступами та досягати більшої концентрації. Усвідомлена увага сприяє зменшенню вокального тремору, покращенню інтонаційної стабільності та загальному розслабленню голосового апарату.

Отже, тілесна усвідомленість є важливим чинником у збереженні здоров'я вокального апарату. Її розвиток спрямований на зниження голосового напруження, покращення дихальної функції та загальний психологічний комфорт виконавця. Використання соматичних практик, дихальних технік і методик розслаблення дозволяє вокалістам підвищити ефективність вокального виконання та зберегти здоров'я голосу на довгі роки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Здоров'язбережувальні технології у вокальній практиці: методичний посібник / уклад. О. О. Карпенко. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2020. 59 с.
2. Іщенко М. В. Оздоровчі методики у вправах на дихання для академічних вокалістів. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 31. Т. 1. 2021. С. 95-98.

Олександр Шуліка

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОРМУВАННІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

Інформаційний потенціал суспільства визначається взаємопов'язаним розвитком інформаційної техносфери та рівнем інформаційної культури його членів. Одним із ключових компонентів сучасної інформаційної техносфери є

комп’ютерні телекомунікаційні системи та мережі, які є технічною основою для зберігання, оброблення й поширення інформаційних ресурсів.

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активним упровадженням цифрових технологій, що зумовлює потребу підвищення інформаційної культури педагогічних працівників, зокрема вчителів інформатики. Інформаційна культура є важливим компонентом професійної компетентності педагога, оскільки забезпечує ефективний пошук, обробку, аналіз та використання інформації в професійній діяльності.

У науковій літературі існує багато дефініцій поняття «інформаційна культура». Незважаючи на відсутність єдиного загальноприйнятого визначення, більшість дослідників сходяться на тому, що інформаційна культура є складним, багатовимірним феноменом, який охоплює широкий спектр знань, умінь, навичок та особистісних якостей, необхідних для ефективної взаємодії з інформацією. Інформаційна культура може розглядатися як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях. На індивідуальному рівні вона включає здатність знаходити, оцінювати, аналізувати та використовувати інформацію для досягнення особистісних і професійних цілей. На суспільному рівні інформаційна культура є важливим чинником розвитку громадянського суспільства, сприяє підвищенню рівня освіти та культури населення, забезпечує доступ до інформації та участь громадян в управлінні державою.

Цифрові технології відіграють ключову роль у формуванні інформаційної культури вчителів інформатики. Вони надають педагогам доступ до різноманітних інформаційних ресурсів, сприяють розвитку навичок роботи з інформацією, а також створюють можливості для професійного спілкування та обміну досвідом. В освіті цифрові технології класифікують на апаратне забезпечення (комп’ютери, ноутбуки, планшети, інтерактивні дошки, проектори), програмне забезпечення (операційні системи, офісні програми, графічні редактори, програми для створення презентацій, навчальні платформ, системи управління навчанням), комунікаційне забезпечення (електронна пошта, месенджери, соціальні мережі, відео конференції).

Цифровізація та інформатизація суспільства внесли суттєві зміни в життя людей, інформаційну культуру особистості, загальне розуміння світового розвитку. Сучасна людина витрачає вагому частку часу на веб-технології,

смартфони, інші гаджети, хмарні обчислення та штучний інтелект. Це зумовлює значний вплив медіа на всі верстки населення, насамперед на дітей та молодь. Інформаційний потік значною мірою впливає на формування художньо-естетичних, духовно-моральних, інтелектуальних і соціальних цінностей особистості, а також визначає її поведінку, ідентичність і самосвідомість [1, с. 67].

Професійна діяльність учителя інформатики характеризується постійним розвитком та адаптацією до нових технологій. Педагог має самостійно освоювати сучасні цифрові пристрої та програмне забезпечення, ураховувати часті оновлення навчальних програм, розробляти навчальні матеріали з використанням інноваційних технологій та надавати допомогу колегам у впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес [2, с. 141-142]. Окрім цього вчитель інформатики виконує широкий спектр завдань, які виходять за межі навчального процесу. Він відповідає за обслуговування комп'ютерної техніки, проєктування та підтримку локальної мережі, вирішення питань доступу до Інтернету та створення вебсайту навчального закладу.

Фахова підготовка майбутніх педагогів-інформатиків відрізняється від аналогічної підготовки фахівців інших спеціальностей. Ця відмінність полягає в тому, що зміст навчання майбутніх учителів інформатики включає два компоненти – необхідний рівень володіння сучасними інформаційними та комп'ютерними технологіями для ефективного використання у професійній діяльності, опанування педагогічними методами та навичками для успішного здійснення освітнього процесу. Тобто підготовка майбутнього вчителя інформатики передбачає не тільки глибоке розуміння інформаційних технологій, але й здатність ефективно інтегрувати їх у навчальний процес для досягнення найкращих результатів навчання.

Отже, формування інформаційної культури вчителів інформатики є важливим завданням сучасної освіти. Тому потрібно створювати умови для освоєння сучасних цифрових технологій, розвитку навичок роботи з інформацією, створення можливостей для професійного спілкування. Важливим аспектом формування інформаційної культури вчителів інформатики є також розвиток критичного мислення та вміння оцінювати

достовірність інформації. В умовах інформаційного суспільства, коли потоки інформації постійно зростають, ці навички є особливо важливими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Руденко Ю. О. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів інформатики до формування навичок інформаційної гігієни здобувачів освіти засобами цифрових технологій: Дис. доктора пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Суми: СДПУ імені А. С. Макаренка, 2024. 514 с.
2. Шуляк А. Особливості професійної діяльності учителя інформатики. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2020. Вип. 2(4). С. 140-149.

Уляна Шуст, Маргарита Фролова

ПРОЗОРА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ СТРЕСУ СЕРЕД ПРАЦІВНИКІВ

В умовах постійних змін і невизначеності на роботі рівень стресу серед працівників зростає, що негативно впливає на їхню продуктивність і мотивацію. Прозора комунікація може зменшити тривожність працівників, зміцнюючи довіру та покращуючи взаєморозуміння з керівництвом. Дослідження цього підходу є важливим для розроблення ефективних стратегій управління стресом у колективах.

Метою дослідження є вплив прозорої комунікації на зниження рівня стресу серед працівників. Це передбачає аналіз основних принципів прозорої комунікації, визначення механізмів її впливу на психологічний стан працівників та розроблення рекомендацій для керівників щодо оптимізації комунікативних процесів для підвищення благополуччя колективу.

Прозорість – це зрозумілість принципів та правил взаємодії, прямий характер і чесність висловлювань, саморозкриття партнерів зі спілкування одне щодо одного, постійність комунікації та її позитивне емоційне забарвлення [1, с. 16]. Прозора комунікація – це коли працівники на всіх рівнях, від персоналу до вищого керівництва, вільно і відкрито спілкуються один з одним [6], обмін як хорошою, так і поганою інформацією [5]. Прозорість – це основа, на якій будується успішна культура, і вона особливо важлива, коли настають важкі часи. Незалежно від того, чи це рішення керівництва про реструктуризацію департаменту, чи вибір менеджера щодо доручення додаткових обов’язків або відмови у підвищенні, чи працівник, який відчуває труднощі через брак

підтримки, нездатність прозоро повідомити про причини свого рішення та реальний стан справ, лише породжує недовіру та відстороненість від участі у процесі [6].

Відкрита, чітка і прозора комунікація суттєво допомагає працівникам краще зрозуміти місію організації й діяти відповідно до її цінностей. До того ж вона відіграє важливу роль у досягненні стратегічних цілей [3, с. 4].

Ефективна комунікація є фундаментальною основою будь-якого бізнесу, що сприяє кращій залученості працівників, вищому рівню задоволеності та загальному благополуччю на робочому місці. Прозора та відкрита комунікація дозволяє працівникам залишатися добре поінформованими та пов'язаними не лише з місією та цілями організації, але й сприяє формуванню позитивної робочої культури, підвищенню продуктивності та зменшенню професійного вигорання [2].

У будь-якій організації одночасно відбувається багато комунікацій. Усі ці комунікації здійснюються із простою метою – якнайповніше досягнути цілей організації [1, с. 16].

Ми говоримо, що комунікація є прозорою та ефективною, якщо:

1) усі комунікативні повідомлення, що йдуть «ізгори» (завдання, прохання, вимоги), – розбірливі, чіткі та однозначні, їхня мета зрозуміла;

2) усі працівники знають про цілі організації та розуміють їх однаково;

3) потрібна інформація одразу доводиться до тих працівників, яких вона стосується. Немає бар'єрів на шляху передавання інформації;

4) кожен працівник організації висловлює те, що має на увазі, без обману, якогось особливого підтексту та прихованих намірів;

5) спілкування між працівниками не містить принизливих та образливих формулювань і оцінок, вільне від емоційного обурення й невдоволення;

6) актуальні проблеми, що завжди існують в організаціях, не приховуються, а обговорюються та вирішуються;

7) критика висловлюється прямо та конструктивно;

8) повідомлення «знизу» можуть легко дійти в невикривленій формі «вгору» та бути почутими [1, с. 16-17].

У такій комунікації теж трапляються порушення. Проте вони пояснюються переважно «чесними помилками» (так, ми неоднаково розуміємо одні й ті ж самі слова, як-от «швидко» чи «негайно», або хтось щось забув передати). Однак така комунікація не має прихованих намірів [1, с. 17].

Саме керівник насамперед своєю власною поведінкою задає той стандарт спілкування, який поступово стане характерним для всіх інших працівників [1, с. 17]. Надаючи працівникам регулярну інформацію з важливих питань і створюючи відчуття прозорості, роботодавці можуть сприяти формуванню культури довіри та співпраці. Це може допомогти працівникам відчути більший зв'язок зі своїми колегами та організацією загалом, що може забезпечити відчуття підтримки та заохочення у важкі часи [7].

Для роботодавця важливо спілкуватися зі своїми працівниками – використовувати збори, електронні листи та індивідуальні зустрічі для поширення інформації. Прозорість зміцнює довіру та знижує невизначеність. Коли працівники знають, що відбувається і чому, вони менше схильні до тривожності й більше підтримують процес. Важливо встановити канали зворотного зв'язку, такі як опитування, скриньки для пропозицій і відкриті форуми, щоб спонукати працівників ділитися своїми проблемами та ставити запитання. Індивідуалізована комунікація може бути набагато ефективнішою. Персональний підхід допомагає працівникам відчувати себе впевненішими та цінованими. Будучи прозорим, послідовним та інклюзивним у своїх комунікаціях, можна полегшити перехід для своїх працівників, зберегти їхній моральний дух і підготувати основу для успіху бізнесу [4].

Оскільки організації намагаються зорієнтуватися в складнощах сучасного бізнесу, кількісний вплив прозорості на психічне здоров'я привертає до себе значну увагу. Нещодавнє опитування Global Workplace Analytics показало, що понад 60% працівників, які сприймають свої компанії як прозорі, повідомили про зниження рівня тривожності, що корелює з підвищенням продуктивності на 15%. І поготів – у компаніях, які надавали пріоритет прозорим практикам, таким як регулярне інформування керівництва, рівень плинності кадрів знизився на 30%. Ці дані дають чітке уявлення про те, як прозорість не лише мінімізує тривогу та стрес, але й є важливою основою для формування залученої та стійкої робочої сили в умовах зростаючої конкуренції [8].

Отже, прозора комунікація є важливим інструментом для зниження рівня стресу серед працівників. Відкритість і чесність у спілкуванні зміцнюють довіру, знижують тривожність і сприяють формуванню більшої залученості працівників. Застосування прозорих підходів, таких як регулярне надання інформації та створення каналів для зворотного зв'язку, дозволяє ефективніше вирішувати проблеми, які виникають у колективі, та покращує загальне психологічне благополуччя працівників. Це у свою чергу позитивно впливає на продуктивність і сприяє створенню здорового робочого середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Величко О. Янковська Т. Ефективна комунікація. Посібник для працівників апарату суду: Київ: 2010. 120 с. URL: https://court.gov.ua/userfiles/EffectiveCommunication.pdf
2. Внутрішні комунікації: 5 способів покращити інформаційний потік в компанії. *Hurma*. URL: https://hurma.work/blog/vnutrishni-komunikacziyi-5-sposobiv-pokrashhiti-informaczijnij-potik-v-kompaniyi/
3. Посібник з планування внутрішньої комунікації. *EU4PFM*. URL: https://eu4pfm.com.ua/wp-content/uploads/2021/06/EU4PFM_148x2103mm.pdf
4. How transparent communication retains employees. *Benoit Global*. URL: https://www.benoitglobal.com/insights/how-transparent-communication-retains-employees
5. Transparent communication. *Michigan State University*. URL: https://workplace.msu.edu/transparent-communication/
6. Transparent communication: making it a reality in the workplace. *Achievers*. URL: https://www.achievers.com/blog/transparent-communication-workplace/
7. Use clear & consistent communications for workplace resilience. *Growth signals*. URL: https://growthsignals.co/use-clear-consistent-communications-for-workplace-resilience/
8. What role does transparency play in reducing workplace anxiety and stress levels. *Vorecol*. URL: https://vorecol.com/blogs/blog-what-role-does-transparency-play-in-reducing-workplace-anxiety-and-stress-levels-201647

Секція №6. Фінанси та банківська справа;
оподаткування, облік і аудит

Владислав Зимовець

УРАЗЛИВІСТЬ НЕФІНАНСОВОГО БІЗНЕСУ ДО ГЛОБАЛЬНИХ ШОКІВ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИМІРЮВАННЯ

У XXI столітті відбулася низка непередбачуваних подій, які суттєво вплинули на глобальну стабільність (фінансова криза 2008-2009 рр., криза суверенного боргу 2011 р., пандемія COVID-19, агресивна війна проти України) і продемонстрували вразливість економічних систем до раптових і руйнівних змін. Глобальні шоки зумовлюють втрати таких масштабів, які в рази перевищують створені відповідно до стратегій управління ризиками за звичайних умов резерви. Фундаментальною основою економічної системи є сектор нефінансових корпорацій (далі- НФК), від стійкості якого до глобальних шоків залежить макрофінансова стабільність країни загалом [1, с.1507]. Це підкреслює потребу розроблення спеціального концептуального підходу до оцінювання вразливості сектору НФК до глобальних шоків. Метою цієї роботи є узагальнення підходів до визначення вразливості сектору НФК до глобальних шоків та розроблення концептуального підходу до її вимірювання в умовах України.

Концептуальною основою вивчення впливу глобальних шоків є оцінювання хвостових ризиків (tail risk) як малопередбачуваних подій, які спричинюють екстремальну негативну прибутковість [2]. У наукових публікаціях для визначення вразливості бізнесу до шоків застосовується показник граничного очікуваного дефіциту (MES, marginal expected shortfall), який визначається як середня прибутковість акцій упродовж періодів, коли ринкова прибутковість знаходиться в хвості 5% розподілу [3, с.3]. Як допоміжний індикатор вразливості застосовується також рівень боргової залежності [4, с.32]. Дослідження впливу ретроспективно визначених MES і левериджу (ринкова вартість активів/ ринкова вартість власного капіталу) дало змогу ретроспективно передбачити фактичні втрати капіталу фінансового

сектору США під час кризи 2007-2008 рр. [5, с.22]. Застосування підходу є придатним лише для визначення потенційно вразливих до глобальних шоків лістингових компаній (підхід застосовувався для визначення вразливих до шоків видів економічної діяльності окремих країн, зокрема Пакистану [6, с.11]), але не дає змоги прогнозувати втрати від майбутніх глобальних шоків. Статистично значущі чинники рівня вразливості НФК до шоків (граничного очікуваного дефіциту (MES) було отримано на основі емпіричних даних по 1145 нефінансових компаніях США за 2005-2018 рр. – вартість активів, рівень боргу (загальний борг/ринкова вартість власного капіталу), частка кредиторської заборгованості у фінансуванні активів, частки готівки та основних засобів в активах [3, с.10-12].

Незважаючи на поширеність у науковій літературі, застосування показника MES для вимірювання вразливості до глобальних шоків є дискусійним. По-перше, методологічно слабким місцем є відсутність чіткого обґрунтованого правила щодо вибору періоду, за який обчислюється MES. По-друге, його застосування охоплює лише вразливість лістингових компаній, що не дає змоги охопити сектор НФК загалом, зокрема непублічні компанії та МСП. Для країн із недостатньо розвиненим і ліквідним фондовим ринком показники MES не будуть релевантними індикаторами вразливості бізнесу до глобальних шоків.

Альтернативним підходом до визначення вразливості НФК до глобальних шоків є дослідження чутливості їх впливу через окремі канали. Дослідження на основі даних 3100 нефінансових підприємств з 18 країн ЕМ та малих країн з розвиненою економікою за період 2000–2011 рр. визначило ключові причини вразливості НФК до раптової зупинки фінансування у разі втрати ліквідності – боргову залежність (відношення боргу до активів), глобальний шок (за показником VIX), частку короткострокового боргу в його загальному обсягу [7, с.18]. Серед каналів впливу глобальних шоків на НФК виділяються також валютний канал (уразливість НФК до знецінення національної валюти [8]) і канал доходів (уразливість до зумовлених глобальними шоками втратами ринків збуту й порушення ланцюжків постачання [9]).

Огляд підходів до визначення вразливості нефінансового бізнесу до глобальних шоків показав, що отримані результати базуються на ретроспективних даних по окремих країнах або групах країн, не є універсальними і не можуть бути використані для визначення такої вразливості у майбутньому. Водночас отримані в розглянутих роботах результати можуть бути використані в розробленні інструментарію визначення вразливості до глобальних шоків сектора НФК з урахуванням особливостей окремих країн.

Серед особливостей, які варто врахувати в розробленні інструментарію вимірювання вразливості НФК до глобальних шоків в Україні, варто виділити: 1) укоріненість спотворених стратегій фінансування, проявом чого є вдавана аномально висока боргова залежність, поширеність підприємств з від'ємним капіталом, домінування поточних квазізоборгів у структурі фінансування підприємств; 2) високий рівень тінізації фінансів НФК, проявом чого є штучна збитковість та значні обсяги прихованих, акумульованих за межами фінансової системи ліквідних капіталів [11, с.287-289]; 3) невисока частка банківських кредитів у фінансуванні бізнесу. Оскільки власний капітал, за даними бухгалтерського обліку, не дорівнює реальному власному капіталу, розрахунковий рівень боргу не відображатиме фактичні кредитні ризики і вразливість до шоків. Історичні дані про екстремальну збитковість, визначену за аналогією до MES (5 % у лівому хвості розподілу прибутковості), також не відображатимуть рівень вразливості.

Для визначення рівня вразливості НФК в Україні до глобальних шоків пропонується застосувати зворотну послідовність дослідження. Спочатку ідентифікуються (ретроспективно) вразливі до глобальних шоків підприємства та сектори (за критерієм аномально високої збитковості окремих підприємств і на агрегованому рівні). Після цього визначаються статистично значущі чинники екстремальної збитковості в період дії глобального шоку впливу з-поміж обраного переліку пояснювальних змінних, отриманих за результатами попередніх емпіричних досліджень (боргова залежність, коефіцієнт покриття процентів, відношення короткострокового боргу до активів та ін.), а також основних макропруденційних показників (рівень державного боргу, рівень монетизації, процентна ставка, систематичний ризик (за показником CRP)), що

відображають вплив глобальних шоків на сектори НФК через фінансовий сектор.

Отже, глобальні шоки є невід'ємною частиною сучасної економічної реальності, а їхній негативний вплив може мати руйнівні наслідки на фінанси сектора НФК. Для ефективного протистояння таким подіям обґрунтовано потребу врахування особливостей фінансів НФК в Україні при визначенні вразливості до глобальних шоків. Ця робота закладає основу для подальших досліджень і практичних рішень у сфері вимірювання рівня вразливості НФК до глобальних шоків і забезпечення економічної стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Wymeersch E. Systemic risk in non-financial companies. Festschrift für Klaus J. Hopt zum 80. Geburtstag am 24. August 2020. Berlin, Boston: De Gruyter, 2020, pp. 1507-1540. URL: https://doi.org/10.1515/9783110666243-084
2. Dierkes M., Hollstein F., Prokopczuk M., Wuersig C. Measuring Tail Risk. Journal of Econometrics. Vol. 241, i.2. 2024. DOI 10.1016/j.jeconom.2024.105769
3. J.Flavin T., Dungey M., O'Connor T, Wosser M. Non-financial corporations and systemic risk. Journal of corporate finance.2022.02, Vol.72, p.102-112. URL: https://mural.maynoothuniversity.ie/id/eprint/17212/
4. International Monetary Fund. Global Financial Stability Report:. Washington, DC, 2019. October. URL: https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/GFSR/2019/October/English/ch2.ashx
5. Acharya V.V., Pedersen L.H., Philippon T., Richardson M. Measuring Systemic Risk, The Review of Financial Studies, Vol. 30, Issue 1, January 2017, P. 2–47, https://doi.org/10.1093/rfs/hhw088
6. Azam, Zafar, Raheman A., Rashid A. Systemic Contribution and Vulnerability of Non-Financial Firms: A Cross Industry Analysis. NUML International Journal of Business & Management. 2023.18 (2). https://doi.org/10.52015/nijbm.v18i2.185.
7. Gonzalez-Miranda M. Nonfinancial Firms in Latin America: A Source of Volatility?.IMF Working Paper 12/279. URL.-https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12279.pdf
8. Rodrigues B.F., Kamil H. and Sutton B. Corporate Financing Trends and Balance Sheet Risks in Latin America: Taking Stock of "The Bon(d)anza". IMF. WP/15/10. URL: https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2015/wp1510.pdf
9. Balteanu I., Bottone M., Fernández-Cerezo A., Ioannou D., Kutten A., Mancini M., Morris R.. European firms facing geopolitical risk: Evidence from recent Eurosystem surveys. 18 May 2024. URL : https://cepr.org/voxeu/columns/european-firms-facing-geopolitical-risk-evidence-recent-eurosystem-surveys

10. Фінанси підприємств корпоративного сектора економіки України. Зимовець В.В., Даниленко А.І., Терещенко О.О. та ін. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України».К., 2019. 306 с. URL: https://ief.org.ua/publication/monohrafii/2019/finansy-pidpryemstv-korporatyvnoho-sektora-ekonomiky-ukrainy

Лариса Сідельникова, Катерина Граділь

ПРОБЛЕМАТИКА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Податки є важливим інструментом економічного регулювання, який дає змогу державі стимулювати розвиток певних галузей виробництва, знижуючи ставки податків або надаючи податкові пільги, а також контролювати діяльність підприємств, підвищуючи податкове навантаження і змінюючи правила ведення бізнесу. Разом із тим, хоча регулююча складова є однією з функцій податків, основною метою їх використання залишається фіскальний аспект.

Рівень ефективності податкової політики, а також її прозорість, передбачуваність і адаптивність до економічних змін безпосередньо впливають на обсяг бюджетних надходжень та забезпечення фінансової стійкості держави. У контексті перманентного бюджетного дефіциту й економічної нестабільності в умовах війни зростає потреба комплексного перегляду податкової політики як одного з ключових чинників впливу на динаміку розвитку підприємницької діяльності й загальну макроекономічну ситуацію. Оптимізація податкової системи України має ґрунтуватися на науково обґрунтованих підходах до фіскального регулювання, спрямованих на збалансування податкового навантаження, усунення суперечностей у податковому законодавстві та підвищення його ефективності. Такі заходи сприятимуть покращенню інвестиційного клімату, стимулюванню підприємницької активності і, як наслідок, зміцненню економічної стабільності та підвищенню рівня добробуту громадян.

У таблиці 1 розглянемо структуру податкових надходжень Державного бюджету України у 2021-2023 роках.

Таблиця 1

Структура податкових надходжень Державного бюджету України

Показник	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	сума, млн. грн.	питома вага,%	сума, млн. грн.	питома вага,%	сума, млн. грн.	питома вага,%
Податок на доходи фізичних осіб	108 946,4	9,84	114 769,5	12,08	168 952,6	14,04
Військовий збір	28 608,8	2,58	33 657,8	3,54	37 992,2	3,16
Податок на прибуток підприємств	147 751,7	13,35	117 049,9	12,32	143 837,1	11,95
Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	695,4	0,06	618,1	0,07	589,0	0,05
Рентна плата за спеціальне використання води	851,2	0,08	804,4	0,08	885,2	0,07
Рентна плата за користування надрами	75 569,2	6,83	81 011,7	8,53	56 056,9	4,66
Рентна плата за користування радіочастотним ресурсом України	2 170,6	0,20	2 293,3	0,24	2 180,8	0,18
Рентна плата за транспортування	1 463,0	0,13	637,6	0,07	615,8	0,05
Податок на додану вартість	536 489,2	48,46	467 000,9	49,17	580 797,3	48,26
Акцизний податок	162 451,2	14,67	102 352,9	10,78	167 346,6	13,90
Мито	38 177,2	3,45	26 246,0	2,76	40 559,4	3,37
Екологічний податок	3 915,9	0,35	3 322,3	0,35	3 667,9	0,30
Інші податкові надходження	1,1	0,00	0,0	0,00	63,3	0,01
Всього	1 107 090,9	100,00	949 764,4	100,00	1 203 544,1	100,00

Складено автором за даними джерел [1].

Як бачимо з таблиці 1, майже половину податкових надходжень Державного бюджету України забезпечує один податок – податок на додану вартість: 2021 рік – 48,46%; 2022 рік – 49,17%; 2023 рік – 48,26%.

Бюджетоформувальна роль акцизного податку та податку на прибуток підприємств упродовж досліджуваного періоду перебувають приблизно на

одному рівні: 2021 рік – 14,67% та 13,35% відповідно; 2022 рік – 10,78% та 12,32% відповідно; 2023 рік – 13,90% та 11,95% відповідно.

На особливу увагу заслуговує податок на доходи фізичних осіб, частка якого в податкових надходженнях державного бюджету поступово зростає: 2021 рік – 9,84%; 2022 рік – 12,08%; 2023 рік – 14,04%. Тобто 2023 року ПДФО вийшов на друге місце після ПДВ по обсягам мобілізованих до державного бюджету бюджетних ресурсів. Зростання мобілізованих обсягів ПДФО упродовж досліджуваного періоду пояснюється насамперед значним підвищенням в умовах протидії російській агресії розмірів грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат, одержаних військовослужбовцями й особами рядового і начальницького складу.

Ще декілька податкових джерел формують від 2% до 9% загального обсягу податкових надходжень Державного бюджету України, а саме: рентна плата за користування надрами: 2021 рік – 6,83%; 2022 рік – 8,53%; 2023 рік – 4,66%; мито: 2021 рік – 3,45%; 2022 рік – 2,76%; 2023 рік – 3,37%; військовий збір: 2021 рік – 2,58%; 2022 рік – 3,54%; 2023 рік – 3,16%.

Питома вага решти податкових надходжень державного бюджету є незначною і впродовж періоду дослідження не перевищує 1%.

Варто зазначити, що фіскальна роль податкових надходжень до Державного бюджету України значною мірою залежить від пріоритетів податкової політики на кожному етапі розвитку. Податки є ключовим інструментом впливу як на господарську діяльність суб’єктів економіки, так і на функціювання держави загалом, охоплюючи всі сектори економіки.

Від 2014 року в Україні відбувається реформа децентралізації, однією із завдань якої є забезпечення органів місцевого самоврядування достатніми для виконання покладених на них функцій фінансовими ресурсами. В умовах війни забезпечення органів місцевого самоврядування відповідними фінансовими ресурсами є ключовим чинником стабільного задоволення суспільних потреб населення, підтримки громадського порядку та безпеки, належного функціювання житлово-комунального господарства, розвитку територіальних громад, збереження й модернізації соціальної інфраструктури, підтримки бізнесу. Однак переважна частина бюджетних ресурсів держави, мобілізованих податковим методом, акумулюється у державному бюджеті (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл податкових надходжень Зведеного бюджету України між рівнями бюджетної системи

Показник	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	сума, млн. грн.	питома вага,%	сума, млн. грн.	питома вага,%	сума, млн. грн.	питома вага,%
Податкові надходження державного бюджету	1 107 090,9	76,15	949 764,4	70,71	1 203 544,1	73,47
Податкові надходження місцевих бюджетів	346 713,2	23,85	393 460,6	29,29	434 540,9	26,53
Податкові надходження зведеного бюджету	1 453 804,1	100,00	1 343 225,0	100,00	1 638 085,0	100,00

Складено автором за даними джерел [1].

Дані таблиці 2 підтверджують, що переважна частина мобілізованих в Україні податків і зборів акумулюється в державному бюджеті: 2021 рік - 76,15%; 2022 рік - 70,71%; 2023 рік - 73,47%. Відповідно до дохідної частини місцевих бюджетів у 2021-2023 роках надійшло лише 23,85%; 29,29%; 26,53% загального обсягу мобілізованих на території країни податкових надходжень.

Податкова децентралізація реалізується саме через диференційований розподіл податків і зборів між рівнями бюджетної системи держави, що забезпечує фінансову автономію субнаціональних утворень та підвищує ефективність управління публічними фінансами. Визначення механізмів розмежування податкових повноважень між центральними та місцевими органами влади має спиратися на концептуально обґрунтовані принципи, які гарантують збалансованість бюджетної системи, фінансову самодостатність територіальних громад та оптимальне функціонування економічної політики держави. Основними умовами такого розмежування є:

– стабільність розділу дохідних повноважень між рівнями бюджетної системи має бути забезпечена на основі інтегрованого та єдиного підходу;

– достатній рівень власних доходів бюджетів усіх рівнів, що дозволяє забезпечити закріплені видаткові повноваження;

– вертикальна спрямованість розмежування податкових повноважень та дохідних джерел, включно з механізмами бюджетного вирівнювання, що забезпечує збалансованість фінансового забезпечення територіальних громад.

Зазначені умови зумовлюють потребу впровадження механізмів податкової децентралізації через застосування ефективних інструментів, орієнтованих на досягнення оптимального балансу інтересів усіх суб'єктів податкових відносин.

Слід наголосити, що податкова децентралізація є важливим чинником підвищення ефективності управління публічними фінансами, реалізації стратегічних програм надання державних послуг з урахуванням особливостей регіонального розвитку, удосконалення діяльності місцевих органів влади у сфері податкового адміністрування. Також вона формує відповідальність за реалізацію податкової політики, що своєю чергою сприяє зростанню податкового потенціалу регіонів і забезпеченню їхньої фінансової самодостатності.

Загалом аналіз ефективності податкової політики в Україні свідчить, що вітчизняна система оподаткування має проблеми та недоліки, які негативно впливають на економіку країни: високий податковий тягар, низький рівень обираності податків, недостатня прозорість та простота системи оподаткування, нездатність системи оподаткування пристосуватися до змін в економіці.

В умовах війни та повоєнного відновлення особливої актуальності набуває адаптація податкової політики до проблем кризового періоду, зокрема через запровадження гнучких механізмів підтримки підприємництва, стимулювання реінвестування капіталу і впровадження податкових інструментів, спрямованих на відновлення зруйнованої інфраструктури. Це стане потужним імпульсом для розвитку бізнесу, сприятиме соціально-економічному зростанню, детінізації економіки та створенню сприятливого інвестиційного клімату. Удосконалення податкової системи сприятиме не лише фінансовій стабільності держави, але й підвищенню рівня соціального захисту населення, що є критично важливим у період відбудови країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Доходи Державного бюджету України. Open Budget. URL : https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes (дата звернення: 15.02.2025).

Наталія Холявко, Катерина Гнедіна

СТРУКТУРНА СХЕМА ОПИТУВАННЯ СТЕЙКХОЛДЕРІВ ЩОДО СТАНУ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ЧЕРНІГІВСЬКОГО РЕГІОНУ

У межах виконання проєкту «Розвиток науково-інноваційної екосистеми як основи сталої трансформації університету» за програмою ЄС «Горизонт 2020» командою науковців розроблено методичний підхід до дослідження стану інноваційного середовища Чернігівського регіону. Розроблений підхід передбачає проведення анкетування серед ключових груп стейкхолдерів (бізнес, місцева влада, громадські організації, вища освіта і наука) – рис. 1.

Сформована анкета містить такі типи запитань до респондентів:

- закриті питання з вибором одного варіанту (так/ні, вибір рівня активності тощо) – конкретність таких запитань дозволяє стандартизувати відповіді та спростити подальший кількісний аналіз;
- питання з вибором кількох варіантів (наприклад, джерела фінансування, перешкоди в реалізації інноваційної діяльності) – такі запитання надають гнучкості респондентам і можливість врахувати при аналізі відповідей мультифакторний характер деяких аспектів інноваційної діяльності;
- відкриті питання (наприклад, опис інноваційних проєктів, викликів у реалізації інновацій) – питання, що надають можливість збору якісної інформації про досвід, поточні проєкти, виклики та ідеї респондентів.

Структурно анкета складається з чотирьох взаємопов’язаних блоків. Перший блок анкети включає соціально-демографічні питання (стать, вік, населений пункт, організація, посада, група стейкхолдерів, сфера діяльності). Метою цього блоку є збір основної інформації про респондентів, що дозволить сегментувати відповіді за різними категоріями та більш точно проаналізувати відповіді стейкхолдерів різних груп.

Другий блок анкети включає запитання про вплив повномасштабної російсько-української війни на інноваційну діяльність організацій; про джерела фінансування та частку інноваційних продуктів у сукупному доході організації; найбільш поширені типи інновацій (продуктові, процесні, маркетингові тощо); про співпрацю з науковими установами, рівень компетенції працівників у сфері інновацій, мотивацію працівників до розроблення інноваційних продуктів; про

способи залучення ідей для інноваційних проєктів; про плани щодо збільшення інвестицій в інноваційні проєкти та проблеми у процесі їх реалізації.

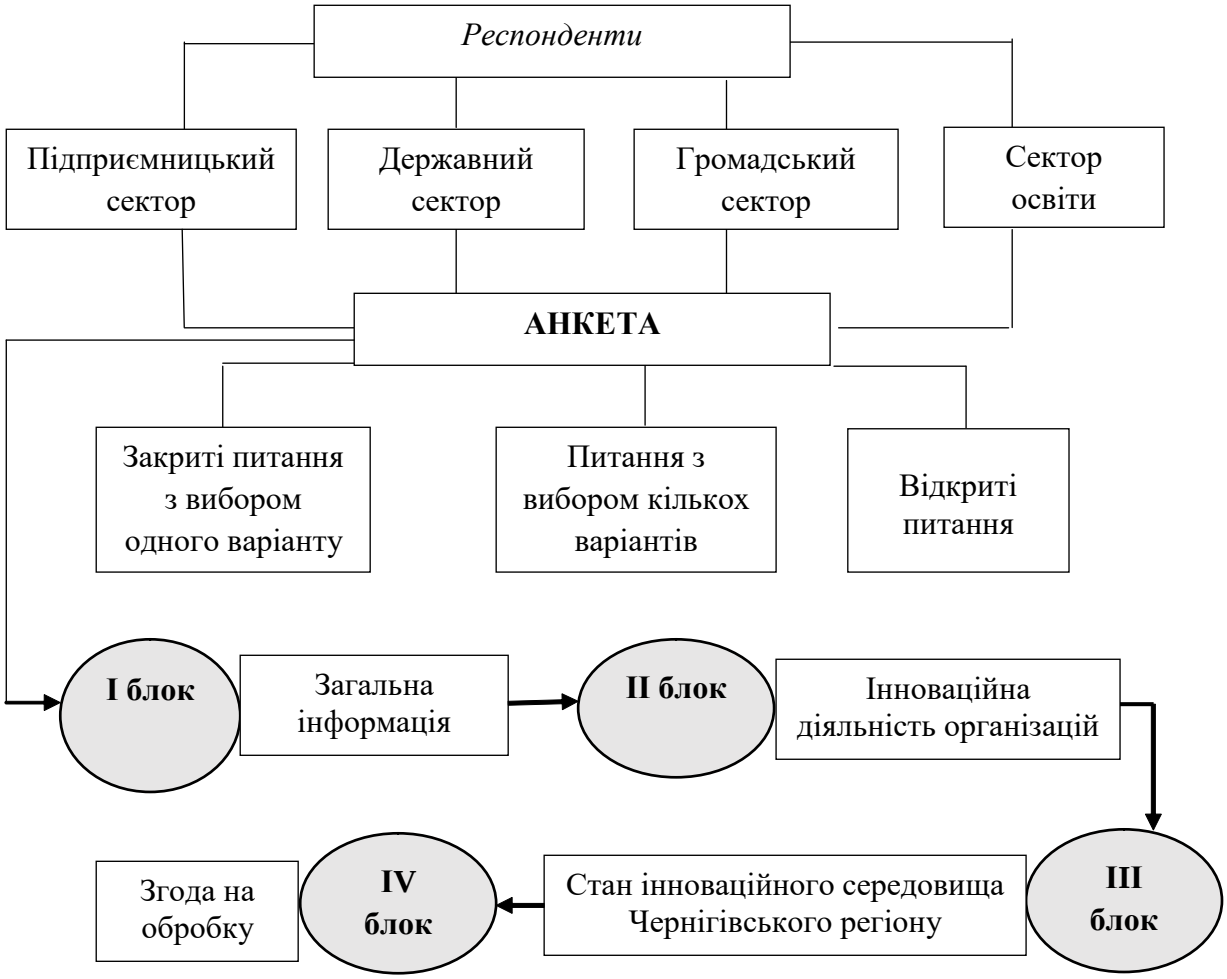

Рис. 1. Структурна схема анкети опитування стейкхолдерів щодо стану інноваційного середовища Чернігівського регіону

Третій блок анкети включає запитання щодо значення інновацій у розвитку Чернігівського регіону, рівня конкуренції у сфері інновацій, розвиненості співпраці між бізнесом, владою, університетами й науковими установами; стосовно інноваційної та стартап-активності, основних перешкод для розвитку інновацій, доступу до необхідних ресурсів, ефективності програм підтримки інноваційної діяльності з боку місцевої влади; щодо перспективних напрямів інвестування інноваційної діяльності та пріоритетних заходів для покращення стану інноваційного середовища Чернігівщини.

Четвертий блок анкети включає питання про згоду респондентів на опрацювання їх персональних даних науковцями НУ «Чернігівська політехніка».

Сукупність запитань про доступ до ресурсів, необхідних для забезпечення інноваційного розвитку регіону і його суб'єктів, дозволить оцінити загальну картину підтримки інноваційного середовища та порівняти її з основними перешкодами, що сформує цілісне реалістичне уявлення про стан інноваційної екосистеми. Детальний аналіз перешкод інноваційної діяльності організацій дозволить розробити адресні рекомендації щодо подальшого розвитку інновацій. Також питання анкети охоплюють деякі аспекти підтримки малого бізнесу та стартапів (інвестиційна, менторська, консультаційна, ін.), що дасть можливість оцінити ефективність такої підтримки та сформувати пропозиції щодо її вдосконалення.

Інформація про найбільш перспективні напрямки для інвестування за версією респондентів (IT, штучний інтелект, зелена енергетика тощо) дає можливість сфокусувати увагу на галузях із найвищим потенціалом розвитку. Окрему увагу в опитуванні приділено визначенню ризиків інвестування інновацій в Чернігівському регіоні – систематизація такої інформації дозволить продумати способи мінімізації головних ризиків. Наявні в анкеті відкриті запитання про інноваційні продукти та проєкти, упроваджені в останні роки, можуть показати реальний інноваційний потенціал регіону, розкрити кращі практики та визначити ключові напрями розвитку інновацій у період повоєнного відновлення Чернігівщини.

Також анкета містить запитання, що дозволять визначити активність залучення молоді до інноваційних процесів та запропонувати заходи з активізації їх участі в інноваційних проєктах, що важливо для довгострокового розвитку інноваційного середовища регіону, зокрема в період його повоєнного відновлення.

На основі оцінювання рівня компетенцій працівників організацій регіону можна виявити потребу в освітніх програмах чи підвищенні кваліфікації з питань розроблення та впровадження інноваційних проєктів. Питання щодо міри обізнаності населення про програми підтримки інноваційної діяльності та оцінка їх ефективності допоможе виявити актуальні потреби в додатковій

інформаційній підтримці та вдосконаленні комунікацій з боку органів влади або донорів.

Технічним засобом збору інформації та проведення анкетування є Google-форма. Анкету поширено передусім серед партнерів Національного університету «Чернігівська політехніка», а саме різних організацій, установ, підприємств, наукових та освітніх закладів, які співпрацюють з університетом, мають спільні проєкти та контакти з Чернігівським регіоном. Запрошення до участі в опитуванні надсилалися через прямі контакти університету з партнерами (електронна пошта, соціальні мережі, інформаційні розсилки та ін.), що забезпечувало високу ймовірність участі та довіру до опитування.

У ході оброблення й аналізу відповідей респондентів на питання анкети застосовуються кількісний та якісний аналіз. Дані із закритих питань (так/ні, вибір з кількох варіантів) обробляються статистично, щоб визначити поширені тенденції, рівень інноваційної активності, основні перешкоди в реалізації інновацій тощо. Технічний засіб аналізу – використання комп'ютерної техніки та MS Excel. Відповіді на відкриті питання аналізуються шляхом контент-аналізу для виявлення специфічних проблем, з якими стикаються організації, а також для збору пропозицій щодо можливих шляхів підтримки інновацій.

Підсумовуючи можна відзначити, що сформована у рамках проєкту анкета розроблена і структурована таким чином, що дозволяє послідовно та комплексно оцінити стан інноваційного середовища Чернігівського регіону. Аналіз відповідей респондентів дозволить визначити вплив повномасштабної війни на інноваційну активність різних груп організацій (державний сектор, підприємства, освітні установи, громадські організації), що дасть змогу ідентифікувати, які групи найбільш вразливі або стійкі до впливу кризових ситуацій.

Дослідження проводиться в рамках проєкту «Розвиток науково-інноваційної екосистеми як основи сталої трансформації університету», що фінансується за рахунок зовнішнього інструменту допомоги Європейського Союзу для виконання зобов'язань України у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020» (наказ Міністерства освіти і науки України від 05.08.2024 №1103 «Про затвердження

остаточних пропозицій щодо переліку наукових робіт, науково-технічних та інфраструктурних проектів, рекомендованих для фінансування»).

Koverza Viktoriia

DIGITALIZATION OF FINANCIAL SERVICES IN UKRAINE: REGULATORY CHALLENGES AND DEVELOPMENT PROSPECTS

The relevance of the topic of digitalization of financial services in Ukraine is determined by the need to adapt the economy to the challenges of modern times, where digital technologies play a key role in increasing the competitiveness and efficiency of the financial system. Digitalization provides convenience, speed and accessibility of financial transactions for users, but requires proper regulation for sustainable development. The purpose of the article is to examine the main regulatory challenges of digitalization of financial services in Ukraine and determine the prospects for its further development.

The digitalization of financial services in Ukraine is showing significant progress, including the development of mobile banking, electronic payments, digital currencies and financial technologies (FinTech). Banks, non-bank financial institutions and regulators, in particular the National Bank of Ukraine, play a leading role in this process. An important achievement is the introduction of instant payment systems, the development of e-commerce infrastructure and the expansion of access to digital services for the population. However, these achievements require improvement of the regulatory framework.

One of the main challenges is cybersecurity: the increase in cybercrime and the risk of loss of confidential data can negatively affect users' trust in digital platforms. Another problem is the lack of clarity in legislation regarding new technologies such as blockchain and cryptocurrencies. In addition, issues of privacy and personal data protection require alignment with international standards such as GDPR. Weaknesses in tax regulation of digital transactions also create obstacles to their implementation.

To ensure the sustainable development of digitalization of financial services in Ukraine, it is necessary to take into account a number of key aspects that will allow

for the effective integration of the latest technologies into the country's financial system, while simultaneously ensuring a high level of security and user trust.

1. Strengthening cybersecurity. Given the constant growth of cyber threats and crime in the digital environment, one of the main areas of development is to strengthen cybersecurity measures. To this end, it is important to develop and implement more stringent requirements for protecting financial systems from cyberattacks, improve data encryption technologies, and create mechanisms for rapid response to incidents. It is also necessary to conduct regular security audits and training for employees of financial institutions so that they can quickly identify and neutralize potential threats.

2. Adaptation of legislation to new technologies. Due to the constant development of financial technologies (FinTech), the legislative framework must be constantly updated to meet the requirements of the modern digital market. In particular, it is necessary to provide legal regulation for new technologies such as blockchain, cryptocurrencies and smart contracts, as well as to define clear rules for the development of digital currencies and their integration into the financial system. Legislative acts should also provide legal certainty for users of financial services, guaranteeing the protection of their rights and interests in the digital environment.

3. Creating an enabling environment for innovation. To stimulate innovation in digital finance, it is necessary to create an enabling environment for startups and innovative technology solutions. This can be achieved through the creation of special economic zones for FinTech companies, the provision of financial incentives for startups, and the development of partnerships between financial institutions, technology companies, and government agencies. An important aspect is to support investment in digital financial technologies and promote the development of innovative financial products, such as mobile payment systems, e-wallets, and automated financial services.

4. Increasing the financial literacy of the population. The development of digital financial services directly depends on the level of financial literacy of citizens. To ensure the effective use of digital financial instruments, it is necessary to conduct educational campaigns and training programs that will help users understand the principles of financial transactions in the digital environment, the security of using electronic payment systems, as well as the basics of cryptocurrencies and

investments. An important component is ensuring access to information and educational resources for different social groups of the population.

5. Intensification of international cooperation. The digitalization of financial services in Ukraine must be integrated into the global context, which requires active cooperation with international financial organizations and technology companies. This will facilitate the exchange of experience, best practices and help Ukraine adapt to global standards in the field of digital finance. Active participation in international initiatives, such as the Global FinTech Alliance and other platforms, will allow Ukraine to be part of the global digital finance ecosystem and ensure investment attractiveness for international partners.

A balanced approach to regulation, combining innovation and security, will create a transparent and efficient environment for the development of digital financial services. This will contribute to economic growth, an increase in the number of users of digital services, as well as an increase in the level of trust in the financial system, which is critical for its stability and resilience.

Digitalization of financial services is a key area of development for Ukraine's economy, which requires proper regulation and support. Addressing regulatory challenges and implementing innovative technologies will contribute to increasing user trust, economic growth, and Ukraine's integration into the global digital space.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Blockchain in the world . Just about technologies and their application. URL: http://my-tradegroup.com/index.php/mneniya/item/9251-2017-j-god-blockchain-v-mire-prosto-o-tekhnologii-i-ee-primenenii-v-otrasli
2. Bilozubenko V., Yatchuk O., Serediuk T., Korneyev M. Comparison of the digital economy development parameters in the EU countries in the context of bridging the digital divide. *Problems and Perspectives in Management*. 2020. No. 18(2). P. 206–218. DOI: https://doi.org/10.21511/ppm.18(2).2020.18
3. Stoyko O. Ya. Perspectives development fintech and banking business in Ukraine. *Problems Economics*. 2020. No. 2. P. 356–364.

Maryna Shendryhorenko, Lyubov Shevchenko

CHALLENGES OF THE MODERN ECONOMY THAT AFFECT THE TRAINING OF ACCOUNTING AND TAXATION PROFESSIONALS

The modern economy is in a state of constant change, which creates new challenges for the training of specialists in the field of accounting and taxation. These challenges require specialists not only to possess deep theoretical knowledge but also to have practical skills, the ability to adapt quickly to change, and a commitment to continuous professional development.

Considering the opinions of scientists [1-5], the urgent modernization of accounting science involves identifying the main challenges that affect the training of highly qualified and competitive accounting and taxation specialists:

1. Digital transformation, which includes the automation of accounting processes, cybersecurity, the use of cloud technologies, and the implementation of artificial intelligence.

2. Globalization of the economy. Let us highlight the main challenges:

- The complexity of adapting and practically applying International Financial Reporting Standards (IFRS). Under modern business conditions, enterprises face difficulties in implementing IFRS due to different levels of development of national accounting systems, differences in legal regulation, and the specifics of the economy.
- Constant changes in the documents that regulate the accounting process. Regular IFRS changes require specialists to engage in continuous learning.
- Cultural differences. Working in international companies requires accounting and taxation professionals to understand the cultural differences inherent in different countries.
- International trade. The development of international trade complicates the accounting of foreign economic transactions and requires knowledge of international tax law.

3. Changes in tax legislation necessitate that specialists constantly update their knowledge in the field of taxation, both in Ukraine and internationally.

4. Environmental aspects:

– Enterprises are obliged to disclose information about corporate social and environmental responsibility, which affects their accounting policies.

– The introduction of ecological taxes (for example, on carbon dioxide emissions) requires changes in the accounting of expenses, such as new methods of cost allocation and reporting.

5. Artificial Intelligence and Big Data. The use of artificial intelligence allows for automating the analysis of large volumes of data and opens up new opportunities for accounting, control, auditing, and taxation.

Taking into account the above challenges, the following main requirements for a modern accounting and taxation specialist are formed: thorough knowledge of accounting, analysis, control, audit, and taxation; proficiency in specialized accounting software; the ability to analyze large amounts of data; knowledge of foreign languages and interpersonal skills; a commitment to continuous learning and development; understanding of business processes and ethical standards of professional activity.

To ensure the effective training of specialists, we offer the following:

1. The inclusion of disciplines covering digital technologies, IFRS, and environmental aspects in educational programs.

2. The use of interactive teaching methods, in particular case studies and online platforms.

3. Providing opportunities for higher education applicants for practical work with modern software.

4. The active involvement of employers in the formation of educational programs.

Successful specialists in this field must be able to implement new technologies (such as AI, blockchain, and cloud computing) to optimize accounting processes and improve efficiency; understand IFRS, international tax law, and the nuances of international business practices; collect, analyze, and visualize large datasets to support evidence-based decision-making; demonstrate strategic thinking; and drive innovation in the accounting domain.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Spilnyk, I., & Palyukh, M. (2019). Accounting in the digital economy. Institute of Accounting, Control, and Analysis in the Globalization Environment, (1-2), 83-96. [Translated from Ukrainian].

2. Zhuk, V. M., Popko, E. Yu., & Shenderivska, Yu. L. (2020). Accounting: Revisiting the subject and profession title. Accounting and Finance, (1(87)), 36-44. [Translated from Ukrainian].
3. Korol, S. Ya., & Polyovyk, E. V. (2019). Digitalization of the economy as a factor of professional development. Modern Economics, (18), 67-73. [Translated from Ukrainian].
4. Mykulskiy, V. S. (2019). Transformation of the accounting profession in the digitalization of management. Economics of Agro-Industrial Complex, (6), 103-107. [Translated from Ukrainian].
5. Tsaruk, N. H. (2021). Factors of development and components of the digital literacy of an accountant. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University, (35), 69-73. [Translated from Ukrainian].

Олена Богач, Ольга Стародубцева

КРЕДИТНА ПОЛІТИКА БАНКІВ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Мета цього дослідження – проаналізувати особливості формування та реалізації кредитної політики банків у посткризовий період, визначити основні проблеми та перспективні напрямки розвитку банківського кредитування в умовах відновлення економіки.

Для досягнення поставленої мети ми маємо дослідити сучасний стан кредитної політики банків України; провести порівняльний аналіз показників банківського сектору України та ЄС; визначити ключові проблеми у сфері банківського кредитування; проаналізувати вплив регуляторних вимог на кредитну політику банків; обґрунтувати перспективні напрямки розвитку банківського кредитування з урахуванням цифрової трансформації та ESG-принципів.

Сучасний етап розвитку банківської системи України характеризується потребою адаптації кредитної політики до посткризових умов. За даними Національного банку України, упродовж 2022-2023 років спостерігалося скорочення кредитного портфеля банківської системи на 8,2% внаслідок впливу фінансових криз, пандемії COVID-19 та геополітичних ризиків [1].

Фінансові кризи призводять до зростання непрацюючих кредитів (NPL), що змушує банки переглядати свою кредитну політику. Динаміка NPL у банківській системі України демонструє поступове зниження з 41% 2021 року

до 32,4% 2023 року, проте все ще значно перевищує середньоєвропейський показник.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз показників банківського сектору України та ЄС (2023 р.)

Показник	Україна	ЄС	Відхилення
Рівень NPL, %	32,4	4.8	+27,6
Достатність капіталу, %	15,1	18,2	-3,1
Середня ставка за кредитами МСБ, %	18,5	5,2	+13,3
Рівень проникнення кредитування (кредити/ВВП), %	24,3	87,5	-63,2

Аналіз банківського сектору, проведений Європейським центральним банком, свідчить про значні відмінності в показниках проблемних кредитів між Україною та країнами ЄС. Якщо в українських банках рівень непрацюючих кредитів (NPL) 2023 року становив 32,4%, то в європейських цей показник не перевищував 4,8% [2]. Така ситуація вимагає від вітчизняних банків перегляду підходів до оцінювання кредитних ризиків і вдосконалення механізмів роботи з проблемною заборгованістю.

Важливим аспектом посткризового відновлення стало впровадження нових регуляторних вимог. Відповідно до рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду банки мають підтримувати коефіцієнт достатності основного капіталу першого рівня (CET1) не нижче 7% [3]. Це створює додаткове навантаження на банківський сектор, але водночас сприяє підвищенню його стійкості.

Державна підтримка кредитування відіграє ключову роль у стимулюванні економічного відновлення. За даними Міністерства фінансів України, програма «Доступні кредити 5-7-9%» дозволила надати фінансування малому та середньому бізнесу на суму понад 120,5 млрд грн, що сприяло створенню більше 25 000 нових робочих місць [4].

Цифрова трансформація банківського сектору суттєво впливає на розвиток кредитних процесів. Світовий банк відзначає, що впровадження

цифрових технологій дозволяє скоротити час розгляду кредитних заявок на 60% та знизити операційні витрати банків на 35% [5]. Українські банки активно впроваджують інноваційні рішення для автоматизації кредитних процесів, використовуючи штучний інтелект та аналіз великих даних в оцінюванні кредитоспроможності позичальників.

Перспективним напрямком розвитку банківського кредитування є впровадження ESG-принципів (Environmental, Social, Governance). За оцінками OECD, обсяг «зеленого» фінансування у світі демонструє щорічне зростання на рівні 15-20%, що створює нові можливості для розвитку кредитного ринку [6]. Українські банки починають розробляти спеціальні кредитні продукти для фінансування екологічних проектів та впроваджувати ESG-критерії в оцінюванні позичальників.

Аналіз міжнародного досвіду, проведений Європейським центральним банком, показує, що успішне відновлення банківського сектору після кризи потребує комплексного підходу до управління ризиками та розвитку нових форм кредитування [2]. Важливим елементом цього процесу є впровадження міжнародного стандарту фінансової звітності IFRS 9, який передбачає нові підходи до оцінювання очікуваних кредитних збитків і формування резервів [4].

Посткризовий розвиток банківського сектору України характеризується також активізацією співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. За даними НБУ, українські банки отримали підтримку від Європейського банку реконструкції та розвитку та Світового банку для розширення програм кредитування малого та середнього бізнесу [1].

Отже дослідження показує, що кредитна політика банків у посткризовий період трансформується під впливом нових проблем і можливостей. Ключовими чинниками успішного розвитку банківського кредитування є диджиталізація процесів, упровадження інноваційних технологій оцінювання ризиків і розвиток нових форм фінансування. Особлива увага приділяється питанням сталого розвитку та соціальної відповідальності у кредитній діяльності банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фадєєв В.А., Петренко О.М., Шевченко Т.І. Фінансовий огляд банківського сектору України. *Вісник Національного банку України : електронне наукове видання*. 2023. № 4 (48). С. 15-112. DOI: https://bank.gov.ua/ua/publications
2. Johnson M.K., Smith P.R., Williams A.B. Banking System in Post-Crisis Period. *European Banking Review: electronic scientific journal*. 2022. Vol. 15. № 2. Frankfurt am Main: ECB. P. 45-198. DOI: https://www.ecb.europa.eu/pub/annual/html/index.en.html
3. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: *Updated Capital and Liquidity Requirements for Banks: technical document*. Basel: BCBS. 2021. 152 p.
4. International Monetary Fund. Impact of IFRS 9 Standards on Banking System: analytical review. *IMF Working Paper Series*. 2022. № WP/22/174. Washington: IMF. 174 p.
5. World Bank Group. Digital Financial Technologies in Lending: analytical report. *World Bank Research Observer*. 2023. Vol. 38. № 2. Washington: World Bank. P. 156-216. DOI: https://documents.worldbank.org
6. Organisation for Economic Co-operation and Development. Green Finance Perspectives: *Global Trends Overview*. OECD Banking Studies: electronic journal. 2023. Vol. 12. № 4. Paris: OECD Publishing. P. 78-128. DOI: https://doi.org/10.1787/finance-2023-en

Юрій Бездітко, Оксана Посаднєва

ОЦІНЮВАННЯ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Прибуток є головним джерелом власних коштів суб’єктів господарювання, які можуть бути спрямовані на розширення масштабів їх діяльності, модернізацію виробництва, удосконалення технологій. Крім того прибуток є одним із джерел формування державних фінансів, які забезпечують виконання державою своїх функцій, зокрема й розвиток сучасних технологій, які у свою чергу є базою для створення додаткового прибутку в економіці країни. Разом із тим прибуток та його похідний показник рентабельність є індикаторами, які характеризують ефективність діяльності суб’єктів господарювання зокрема та стан економіки країни, рівень її технологічності та інноваційності загалом.

Особливістю формування прибутку комерційними банками, ураховуючи баланс інтересів учасників процесу формування та використання тимчасово вільних коштів економічних суб’єктів, є те, що банки як посередники у процесі

руху коштів від вкладників до позичальників, отримують незначну за розмірами частку доданої вартості в кожній конкретній операції, рентабельність якої коливається в межах 1-2%. Тому навіть незначні коливання у формуванні доходів та витрат банків приводять до збитковості як окремої операції, так і негативних результатів діяльності банків. А низький рівень прибутковості діяльності банку є причиною його неплатоспроможності, свідчить про обмежені можливості розвитку банку, невисоку конкурентну спроможність, підвищену чутливість до ринкових ризиків, неефективне управління активами й пасивами, і в разі наявності тенденцій до погіршення може призвести до серйозних проблем у діяльності банків, а несвоєчасне вжиття необхідних заходів – до банкрутства.

Таблиця 1

Структура доходів та витрат банків України за 2016-2023 роки, на кінець року, %. [3]

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
ПРИБУТКИ	100	100	100	100	100	100	100	100
процентні доходи	71,2	69,6	68,8	62,9	59,1	61,6	60,7	68,1
комісійні доходи	16,4	20,9	24,9	25,5	28,2	34	23,9	21,7
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	4,3	4,1	0,9	6,7	8,6	-0,03	12,2	6,8
інші операційні доходи	5	4,1	4,2	3,4	2,7	2,7	2,3	1,9
інші доходи	2,1	0,8	0,9	1,2	1,1	1,2	0,7	1
повернення списаних активів	0,9	0,6	0,3	0,4	0,3	0,5	0,2	0,5
ВИТРАТИ	100	100	100	100	100	100	100	100
процентні витрати	26,2	34,7	37,2	40,1	29,9	26	19,5	28,3
комісійні витрати	2,1	4,7	7,2	9,8	11,5	17,9	10,6	12,9
інші операційні витрати	3,1	5,7	9,2	6,4	7,8	9,3	5,3	5,1
загальні адміністративні витрати	11,2	21,6	29,5	34,1	33	39,8	24,6	25,4
інші витрати	0,9	7,4	1,1	1,3	1,3	2	1,8	2,4
відрахування в резерви	56,6	24,1	13	5,8	14,7	1,8	36,1	4,9
податок на прибуток	-0,1	1,8	2,8	2,6	1,8	3,2	2,2	21,1
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК	x	x	x	x	x	x	x	x

Дані таблиці показують, що основними джерелами прибутків банків України за досліджуваний період були процентні прибутки, питома вага яких у загальній сумі доходів банків України коливалася від 59,1% 2020 року, до 71,2% 2016 року, та комісійні доходи, питома вага яких коливалася в межах від 16,4% 2016 року, до 34% 2021 року.

При цьому динаміка питомої ваги процентних доходів в загальних доходах банків України за досліджуваний період була нерівномірною, від початку досліджуваного періоду вона скорочувалась, а після 2020 року почала зростати (рис. 1). Динаміка питомої ваги комісійних доходів мала протилежну динаміку: до 2021 року вона зростала, а у 2022 та 2023 роках почала скорочуватись.

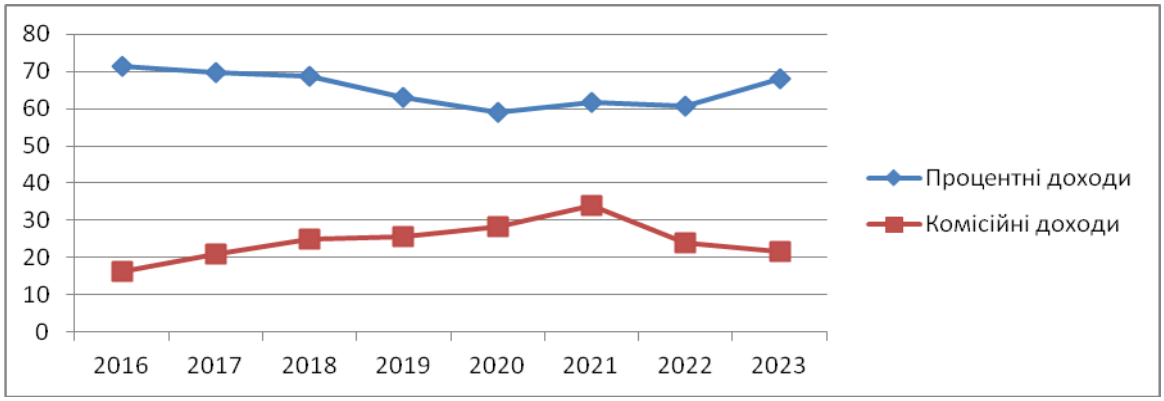

Рис. 1 Динаміка питомої ваги процентних та комісійних доходів у загальних доходах банків України, за 2016-2023 роки, % [3]

Питома вага доходів від переоцінки та від операцій купівлі-продажу в загальних доходах банків України за досліджуваний період коливалася в межах від -0,03 2021 року, до 6,8% 2023 року. Питома вага інших операційних доходів змінювалась від 5,0% 2016 року, до 1,9% 2023 року, при цьому мала стійку динаміку до зниження її питомої ваги в загальних доходах комерційних банків України.

Найбільшу питому вагу у витратах банків України за 2016-2023 роки складали процентні та комісійні витрати, високу питому вагу займали загальні адміністративні витрати, питома вага яких практично впродовж всього періоду

дослідження зростала. Нерівномірними, але досить вагомими у структурі витрат банків в окремі періоди були відрахування в резерви.

У результаті така динаміка та структура доходів і витрат банків приводила до позитивної динаміки формування прибутку банків України, який зріс від збиткових -159 388 млн грн 2016 року, до позитивних 82 680 млн грн 2023 року, відповідно зростала як рентабельність активів, так і рентабельності капіталу.

Це було пов'язано з тим, що стабільно зростали доходи банків, насамперед за рахунок зростання процентних та комісійних доходів. Загалом за досліджуваний період сукупна питома вага процентних та комісійних прибутків у загальних доходах банків коливалась у межах від 87,3% 2020 року, до 95,6% 2021 року. Таким чино можна зробити висновок, що основними складовими доходів банків України за досліджуваний період були процентні та комісійні доходи, коливання яких приводило до зміни обсягів чистого прибутку банків. Досить суттєвими в структурі доходів банків в окремі роки були результати від переоцінки та від операцій купівлі-продажу.

У структурі витрат комерційних банків за досліджуваний період процентні та комісійні витрати займали значно нижчу питому вагу, ніж процентні та комісійні прибутки в загальних доходах банків. Проведені розрахунки показують, що співвідношення процентних витрат до процентних доходів за досліджуваний період стабільно знижувались, натомість співвідношення комісійних витрат до комісійних доходів навпаки стабільно зростало. Суттєво на формування прибутку банків за досліджуваний період впливали і інші складові витрат. Також важливою складовою витрат банків, яка негативно вплинула на прибуток, були відрахування в резерви, різке зростання яких 2016 року призвело до збитковості діяльності банків, а 2022 року – до значного зниження суми прибутку і відповідно рентабельності.

Проведене дослідження дає можливість зробити висновок, що основними чинниками, які впливали на позитивний результат діяльності банківської системи України, було перевищення процентних та комісійних доходів над процентними та комісійними витратами. При цьому за досліджуваний період питома вага процентних витрат відносно процентних доходів скорочувалась із

67% 2016 року до 34% 2023 року, при цьому питома вага процентних витрат відносно процентних доходів зростала з 23% 2016 року, до 49% 2023 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Катан Л. І., Плахотник М. С. Прибутковість комерційно¬го банку та її підвищення. *Агросвіт*. 2018. № 21. С. 3–6.
2. Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України. Постанова правління Національного банку України №17 від 27 лютого 2018 року URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_27022018_17
3. Доходи та витрати банків України. *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist
4. Костюк В. А., Дятленко В. Є. Управління доходами і ви¬тратами банку. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 12. С. 150–154.
5. Макаренко Ю. П., Мороховець К. С. Стратегія підви¬щення прибутковості комерційного банку. *Економіка та держава*. 2017. № 11. С. 60–64.

Денис Бурих

МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА ДЛЯ ПІДТРИМКИ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

У сучасних умовах, коли Україна стикається з викликами, пов’язаними із військовими діями, руйнуванням інфраструктури, економічною кризою та соціальними проблемами, міжнародна фінансова допомога набуває стратегічного значення. Об'єднані територіальні громади (ОТГ), будучи ключовими суб’єктами регіонального розвитку та економічного відновлення, потребують додаткових фінансових ресурсів для реалізації програм відбудови, соціальної підтримки населення та розвитку місцевої економіки. Саме міжнародна фінансова допомога стає інструментом, що забезпечує необхідні ресурси та експертну підтримку для досягнення цих цілей.

Міжнародна фінансова допомога охоплює гранти, кредити, технічну підтримку, гуманітарну допомогу та спеціальні програми відновлення, які надаються міжнародними організаціями, фінансовими інституціями, урядами інших держав і приватними донорами. Її ефективне використання є вирішальним для відновлення економічної та соціальної стабільності в громадах, стимулювання розвитку місцевої економіки та інтеграції України у глобальний економічний простір. Міжнародна фінансова допомога для

підтримки об'єднаних територіальних громад України має декілька ключових напрямів, які забезпечують комплексне вирішення актуальних проблем.

Одним із провідних джерел міжнародної допомоги є фінансові ресурси міжнародних фінансових інституцій, таких як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ). Ці організації надають як прямі кредити, так і грантову підтримку для фінансування відновлення інфраструктури, модернізації систем управління, розвитку місцевих підприємств і впровадження сучасних технологій. Зокрема, програми ЄБРР включають кредитування проектів енергоефективності у громадах, що дозволяє зменшити витрати місцевих бюджетів та забезпечити довгостроковий ефект.

Ще одним важливим джерелом фінансування є уряди інших держав, які через спеціальні програми надають підтримку територіальним громадам. Наприклад, уряди США, Канади, Німеччини та інших країн реалізують програми фінансування інфраструктурних проектів, розвитку соціальних послуг та відновлення регіональної економіки. У рамках цих програм громади отримують кошти для відбудови зруйнованих доріг, шкіл, медичних закладів, а також підтримку для забезпечення життєдіяльності у кризових умовах.

Окрему роль відіграють грантові програми, які надаються міжнародними організаціями, такими як USAID, UNDP, UNICEF, IOM, та багатьма іншими. Гранти дозволяють громадам реалізовувати конкретні проекти, спрямовані на покращення умов життя, підвищення рівня безпеки, розвиток соціальної інфраструктури та впровадження інноваційних підходів до управління.

Окрім фінансових ресурсів, міжнародна допомога часто включає технічну підтримку, яка є не менш важливою. Експертна допомога, тренінги, консультації та обмін досвідом дозволяють громадам покращувати якість управління фінансовими ресурсами, підвищувати кваліфікацію кадрів та впроваджувати сучасні управлінські технології.

Проте ефективність використання міжнародної фінансової допомоги значною мірою залежить від спроможності громад правильно визначати свої пріоритети, планувати та реалізовувати проекти. Одним із викликів у цьому контексті є недостатній рівень підготовки персоналу громад до роботи з міжнародними організаціями, складність бюрократичних процедур і низький

рівень прозорості у використанні коштів. Для вирішення цих проблем необхідно впроваджувати механізми підвищення прозорості, такі як публічний моніторинг використання коштів, системи електронного обліку та звітності.

Важливим аспектом залишається вплив міжнародної фінансової допомоги на розвиток місцевої економіки. Залучення інвестицій у громади дозволяє створювати нові робочі місця, стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу, модернізувати виробничі потужності.

Міжнародна фінансова допомога відіграє вирішальну роль у підтримці об'єднаних територіальних громад України, забезпечуючи фінансові, технічні та експертні ресурси для їхнього соціально-економічного розвитку та відновлення. Вона є ключовим інструментом для реалізації інфраструктурних проектів, підвищення якості життя населення, стимулювання економічної активності та покращення управління на місцевому рівні.

Ефективне використання міжнародної допомоги потребує розробки стратегічних підходів, спрямованих на підвищення прозорості, підготовку кадрів та інтеграцію місцевих потреб у глобальні програми. У посткризовий період важливо також зміцнювати партнерство між громадами та міжнародними організаціями, впроваджувати механізми публічно-приватного партнерства та забезпечувати справедливий розподіл ресурсів між громадами.

У перспективі, міжнародна фінансова допомога не лише сприятиме відновленню України, але й закладе основи для її інтеграції у глобальні економічні процеси, забезпечуючи стійкий розвиток територіальних громад у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Демченко О. П. Інструментарій фінансової підтримки територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 26. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-4 (дата звернення: 26.01.2025)
2. Скорик М. О., Брухаль В. Р., Горелик Д. С. Фінансове забезпечення об’єднаних територіальних громад: проблеми та шляхи їх вирішення. *Молодий вчений*. 2023. № 5 (117). DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-5-117-34
3. Лещук Г.В. Континуум залучення інвестицій у розвиток об’єднаних територіальних громад. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 6.1-2 (56). С. 67-72.

Володимир Виссал

УПРАВЛІННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА: ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ

В умовах динамічного розвитку економіки та зростальної конкуренції управління платоспроможністю підприємства є критично важливим чинником його фінансової стійкості та довгострокового розвитку. Платоспроможність відбиває здатність підприємства своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання перед контрагентами, кредиторами та державою. Її підтримка на належному рівні сприяє збереженню ділової репутації, залученню інвестицій та забезпеченню ефективної господарської діяльності.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що нестабільність економічного середовища, коливання валютного курсу, зміни в законодавстві та макроекономічні кризи можуть негативно впливати на фінансову стійкість підприємств, ускладнюючи управління грошовими потоками та виконання фінансових зобов'язань. У зв'язку з цим постає потреба розроблення та впровадження ефективних механізмів управління платоспроможністю, що дозволяють не лише уникнути фінансових ризиків, але й створюють умови для стабільного розвитку підприємства.

Дослідження управління платоспроможністю підприємства як запоруки фінансового розвитку є важливим як для підприємств реального сектору економіки, так і для фінансових установ, що забезпечують кредитування бізнесу. Вивчення методів діагностики платоспроможності, диверсифікації джерел фінансування, оцінювання ризиків та оптимізації фінансових ресурсів дозволить сформувати ефективні управлінські рішення, спрямовані на зміцнення фінансового стану підприємства та його подальше зростання.

Забезпечення диверсифікації джерел фінансування є ключовим чинником для стабільного розвитку підприємства, особливо в умовах економічної й соціальної нестабільності, викликаної зовнішніми кризовими обставинами. Ураховуючи особливості діяльності компанії, важливо не лише зберігати наявні фінансові ресурси, а й активно працювати над розширенням джерел фінансування для підтримки стійкості та подальшого зростання.

1. Нетрадиційні джерела фінансування. Компанія може розглянути можливість залучення фінансових ресурсів із нетрадиційних джерел, що набувають актуальності в умовах економічних викликів. Одним із таких інструментів є краудфандинг – спосіб залучення капіталу від широкого кола інвесторів через спеціалізовані онлайн-платформи. Це відкриває можливості для збору коштів на масштабування бізнесу, оновлення технологічного парку чи впровадження інноваційних рішень, що сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності.

Також компанія може звернути увагу на державні грантові програми, що підтримують розвиток підприємств у стратегічно важливих сферах. Ураховуючи, що діяльність компанії має значення для стабільного функціювання економіки, вона може претендувати на фінансову підтримку від державних органів або міжнародних організацій, які сприяють розвитку критично важливих галузей [1].

Додатково варто розглянути можливість отримання міжнародної фінансової допомоги, що надається через співпрацю з фондами, програмами підтримки бізнесу та інституціями, які допомагають компаніям, що опинилися у складних ринкових умовах. Така підтримка не лише зміцнить фінансовий стан підприємства, а й сприятиме розширенню його присутності на міжнародних ринках.

2. Співпраця з фінансовими установами та інвесторами. У періоди нестабільності важливо вибудовувати довгострокові партнерські відносини з банківськими установами, що дасть змогу отримати вигідні умови фінансування. Це включає не лише можливість відкриття кредитних ліній, а й використання пільгових програм, зокрема субсидованих кредитів чи реструктуризації боргових зобов’язань у рамках державних ініціатив підтримки бізнесу. Співпраця з фінансовими установами сприятиме зменшенню навантаження на підприємство та забезпечить стабільний доступ до необхідних ресурсів.

Важливим напрямком є також активне залучення внутрішніх і зовнішніх інвесторів, які зацікавлені у вкладеннях у перспективні галузі. Ураховуючи, що питання надійності та стабільності є актуальним для багатьох бізнес-партнерів, підприємство може стати привабливим об’єктом для довгострокових

інвестицій. Це дозволить не лише збільшити фінансову базу, а й зміцнити ринкові позиції.

3. Раціональне управління ресурсами. Ефективне управління активами є ще одним важливим чинником підтримки фінансової стійкості. Підприємство має регулярно переглядати структуру власних активів для виявлення зайвих витрат і можливостей для оптимізації. Це включає скорочення витрат на підтримку застарілих ресурсів, підвищення ефективності використання матеріальних запасів і впровадження більш ефективних механізмів обліку.

Одним із ключових заходів є проведення аудиту активів для виявлення малопродуктивних чи неприбуткових елементів. Реалізація таких активів може стати додатковим джерелом фінансування та сприятиме підвищенню ліквідності. Також варто інвестувати в модернізацію основних засобів, що дозволить знизити експлуатаційні витрати, підвищити продуктивність і скоротити витрати на технічне обслуговування.

Отже, комплексний підхід до диверсифікації джерел фінансування, побудови партнерських зв'язків та ефективного управління активами дозволить підприємству зберегти фінансову стійкість, забезпечити безперервний розвиток та підвищити конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Dail J., Eugene F. Brigham, Michael C. Ehrhardt. Financial Management: *Theory & Practice*. 2022. P. 74.

Артем Гора

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах зростальної конкуренції управління фінансовими ризиками підприємства є критично важливим чинником його фінансової стійкості та довгострокового розвитку. Фінансові ризики відбивають імовірність виникнення негативних наслідків, пов'язаних із нестабільністю ринкового середовища, змінами у фінансових потоках, валютними коливаннями, зростанням кредитного навантаження та іншими чинниками, що можуть призвести до втрати прибутковості або ліквідності підприємства.

Ефективне управління фінансовими ризиками сприяє збереженню ділової репутації, залученню інвестицій та забезпеченню стабільної господарської діяльності. Тому ми маємо розробляти й упроваджувати ефективні механізми управління фінансовими ризиками, які дозволяють не лише запобігти фінансовим втратам, але й створюють умови для стабільного функціювання та розвитку підприємства.

Дослідження управління фінансовими ризиками є важливим як для підприємств реального сектору економіки, так і для фінансових установ, що забезпечують їх кредитування. Вивчення методів ідентифікації та оцінювання ризиків, розроблення стратегій хеджування, диверсифікація фінансових потоків, оптимізація структури капіталу та підвищення фінансової стійкості дозволять сформувати ефективні управлінські рішення, спрямовані на мінімізацію негативного впливу ризиків та забезпечення довгострокової фінансової безпеки підприємства.

Забезпечення ефективного управління фінансовими ризиками є ключовим чинником стабільного розвитку підприємства, особливо в умовах економічної та соціальної нестабільності, викликаної зовнішніми кризовими обставинами. Ураховуючи особливості діяльності компанії, важливо не лише мінімізувати наявні фінансові ризики, а й розробляти стратегії їх запобіганню для збереження фінансової стійкості та подальшого зростання [1].

1. Диверсифікація фінансових ризиків. Одним із дієвих підходів до управління фінансовими ризиками є диверсифікація, що дозволяє зменшити залежність підприємства від окремих джерел доходу або фінансування. У цьому контексті компанія може розглянути варіанти диверсифікації не лише у сфері постачання та збуту продукції, а й у фінансовому управлінні. Як приклад, використання різних інструментів фінансування, розподіл фінансових активів між декількома ринками або валютами може мінімізувати вплив макроекономічних коливань та валютних ризиків.

2. Нетрадиційні методи управління ризиками. В умовах нестабільності варто розглянути альтернативні підходи до зниження фінансових ризиків. Одним із таких інструментів є страхування фінансових ризиків, яке дозволяє підприємству отримати компенсацію в разі настання непередбачуваних подій, що можуть негативно вплинути на його фінансовий стан.

Також перспективним є використання хеджування – механізму, що допомагає мінімізувати валютні, кредитні та ринкові ризики через застосування спеціальних фінансових інструментів, як-от ф'ючерси та опціони [2].

3. Державна та міжнародна підтримка як чинник зниження ризиків. У нестабільних економічних умовах компанія може розглянути можливість отримання фінансової підтримки від держави або міжнародних організацій. Державні гарантії, податкові пільги та грантові програми можуть стати ефективним інструментом для пом'якшення фінансових ризиків і підвищення стійкості підприємства до кризових явищ. Також міжнародні фінансові фонди та програми підтримки бізнесу можуть забезпечити додаткові ресурси, потрібні для фінансової стабільності підприємства та розширення його діяльності.

Ефективне управління фінансовими ризиками потребує комплексного підходу, що поєднує аналіз наявних загроз, розроблення механізмів їхнього мінімізації та диверсифікацію фінансових потоків. Використання сучасних інструментів ризик-менеджменту дозволить підприємству адаптуватися до змін ринкового середовища та забезпечити довгострокову фінансову стабільність.

Отже, управління фінансовими ризиками є багатогранним процесом, що потребує системного підходу та гнучкості в ухваленні управлінських рішень. Використання ефективних фінансових інструментів дозволяє підприємствам мінімізувати ризики, підвищити стійкість до зовнішніх економічних потрясінь і забезпечити довгостроковий розвиток.

Успішне функціювання підприємства в умовах невизначеності можливе лише за умови активного моніторингу ризиків, своєчасного реагування на проблеми ринку та впровадження ефективних фінансових стратегій. Комплексний підхід до управління ризиками сприятиме не лише їх мінімізації, але й створенню сприятливих умов для підвищення фінансової стабільності, інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності підприємства.

***СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**:*

1. Dail J., Eugene F. Brigham, Michael C. Ehrhardt. Financial Management: *Theory & Practice*. 2022. P. 74.
2. Enterprise Risk Management – Integrated Framework. *Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO)*. New York, NY. 2004. URL: http://www.coso.org

Юрій Бездітко, Оксана Посаднєва

ОЦІННІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТА НОРМАТИВНОЇ БАЗИ РОЗВИТКУ МЕРЕЖІ ВІДОКРЕМЛЕНИХ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ БАНКІВ УКРАЇНИ

Важливим результатом діяльності суб'єктів економічних відносин, зокрема й комерційних банків, є отримання прибутку, який є узагальнюваним та оцінним показником ефективності їх фінансово-господарської діяльності. Основними напрямками збільшення прибутковості діяльності банків може бути як підвищення ефективності функціонування чинних організаційних структур банків, так і розширення масштабів їх діяльності за рахунок створення відокремлених структурних підрозділів, які можуть надавати як увесь спектр можливих фінансових послуг, на які у банка є дозволи з боку Національного банку України, так і окремі види послуг. Ураховуючи конкуренцію на ринку фінансових послуг банків в Україні, досить перспективним напрямком підвищення ефективності їх діяльності є саме розширення масштабів їх діяльності.

Важливою складовою формування мережі структурних підрозділів суб'єктами господарювання є законодавче та нормативне забезпечення цього процесу. Українським законодавством дозволяє суб'єктам господарювання до використання різні види структурних підрозділів, які дають можливість розширення масштабів їх діяльності з метою збільшення їх прибутковості та задоволення потреби споживачів у різного виду товарах і послугах. Зокрема Господарським і Цивільним кодексами України [1, 2] передбачено, що суб'єкти підприємницької діяльності у своїй внутрішній структурі можуть створювати виробничі структурні підрозділи (виробництва, цехи, відділення, дільниці, бригади, бюро, лабораторії тощо), а також функціональні структурні підрозділи апарату управління (управлінь, відділів, бюро, служб тощо). Крім того суб'єкти господарювання можуть створювати відокремлені структурні підрозділи – філії, представництва, відділення та інші підрозділи, погоджуючи питання про розміщення таких підрозділів суб'єктів господарювання з

відповідними органами місцевого самоврядування в установленому законодавством порядку.

Внутрішні структурні підрозділи та відокремлені структурні підрозділи суб'єктів господарювання мають суттєві відмінності. Так, внутрішні підрозділи можуть розміщуватись як за місцем розташування суб'єкта господарювання, тобто за його адресою, так і за іншою адресою, у той час як відокремлений структурний підрозділ має розміщуватись виключно поза цим місцем, тобто за іншою адресою, ніж головне підприємство. Відокремлений структурний підрозділ має діяти виключно на основі положення про нього, у той час як діяльність внутрішніх структурних підрозділів може регулюватися й іншими внутрішніми документами. Внутрішній структурний підрозділ не може мати майнової відокремленості, а відокремлений структурний підрозділ може мати окремо виділене майно і баланс, дані якого водночас є частиною фінансової звітності головного підприємства. У внутрішнього відокремленого підрозділу відсутня самостійність у нарахуванні та сплаті податків, поданні бухгалтерської звітності, зокрема й до місцевих органів статистики, у той час як відокремлений структурний підрозділ може мати такі повноваження в разі делегування їх головних підприємством.

Цивільним кодексом України визначено, що філії – це відокремлені підрозділи юридичної особи, які розташовані поза її місцем розміщення й виконують всі або частину її функцій. Представництва – це відокремлені підрозділи юридичної особи, що розташовані поза місцем її розміщення та представляють і захищають інтереси цієї особи [2].

У Законі України «Про банки і банківську діяльність» [3], зокрема у 23 статті, та у Положенні НБУ «Про ліцензування банків» [4] визначено, що банк може створювати на території України відокремлені підрозділи, які здійснюють банківську діяльність від імені банку (філії, відділення тощо), та відокремлені підрозділи, які виконують функції представництва та захисту інтересів банку і не здійснюють банківської діяльності (представництва).

При цьому банки можуть надавати банківські послуги й за допомогою інших каналів обслуговування (банкомати, платіжні термінали, пункти самообслуговування, мобільні пристрої тощо), які не є відокремленими підрозділами банку.

Національний банк визначив умови, за яких може бути відкритий відокремлений підрозділ банку:

1) наявність керівника, який діє на підставі виданої банком довіреності;

2) здійснення діяльності на підставі положення, затвердженого уповноваженим органом банку;

3) місце розміщення в приміщенні, яке не належить до житлового фонду;

4) наявність щонайменше одного працівника, чиє робоче місце розташоване в приміщенні відокремленого підрозділу банку та який перебуває в цьому відокремленому підрозділі переважну частину робочого часу.

Керівник відокремленого підрозділу мусить мати бездоганну ділову репутацію та сукупність знань, професійний та управлінський досвід в обсягу, необхідному для належного виконання покладених на нього обов'язків. Таким чином в Україні сформована законодавча та нормативна база створення та функціонування відокремлених структурних підрозділів банків, яка може розширюватись та вдосконалюватись під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників. Разом із тим сучасне нормативне законодавство та умови, сформовані державою в особі Національного банку України, дають можливість банкам відкривати відокремлені структурні підрозділи тільки в зручних для себе так званих «хлібних» місцях, тим самим обмежуючи банки у виконанні ними соціальних функцій із забезпечення населення якісними банківськими послугами у віддалених населених пунктах. Тому ці питання мають вирішуватися зокрема й на законодавчому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Господарський Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. № 19-20, № 21-22, ст.144) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text (дата звернення: 10.12.2024).
2. Цивільний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003, №№ 40-44, Ст.356 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 10.12.2024).
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 5-6. Ст.30) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text (дата звернення: 20.12.2024).
4. Про ліцензування банків: Положення затверджено постановою Правління Національного банку України 22.12.2018 № 149 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18#n1497 (дата звернення: 20.12.2024).

5. Якимова А.М., Дил Д.О. Розміщення філій банківських установ на території України: *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 22 С. 39–43.
6. Кількість структурних підрозділів банків України: *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#5 (дата звернення: 4.12.2024).
7. Булюк В.В. Аналіз розвитку мережі відокремлених структурних підрозділів банків в Україні та їх вплив на розвиток регіонів. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 41. С. 247-253

Віталіна Кирпач, Анна Жарікова, Олена Жарікова

ПЕРСПЕКТИВНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОГО ВТОРГНЕННЯ

Упродовж останніх трьох років в Україні триває повномасштабна війна, що спричинила значні соціально-економічні проблеми. Так, українське населення зіткнулося з загрозами, зумовленими передусім питаннями безпеки, військовими діями та їх наслідками. Війна призвела до зростання рівня безробіття, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, а також масштабних руйнувань житлової та критичної інфраструктури. У відповідь на житлову кризу впродовж останнього року було впроваджено нові житлові програми та ініційовано проєкти соціального житла в окремих містах. Водночас загальний підхід до житлової політики залишився незмінним, а реалізація окремих проєктів та рішень відбувається без належної координації [1; 2; 3; 4; 5].

Іпотечне кредитування відіграє ключову роль у соціально-економічному розвитку країни. Його економічна сутність полягає в системі економічних відносин, що виникають у процесі надання грошових позик під заставу нерухомого майна [1; 2]. Іпотечне кредитування не обмежується фінансовим сектором, а має ширший вплив на макроекономічну, соціальну та політичну сфери, а також на загальні умови життя населення. Формування ефективної іпотечної системи є важливим чинником економічної стабільності, а іпотечний ринок відіграє центральну роль у цьому процесі. Іпотечний ринок визначається як організована система економічних відносин, що виникають у процесі формування іпотечного капіталу та його трансформації у фінансові зобов’язання, забезпечені нерухомістю [1; 2; 3; 4; 5].

В Україні переважає депозитна модель кредитування, що значно обмежує можливості розвитку іпотечного ринку. Формування ефективної системи іпотечного кредитування є одним із пріоритетних завдань, яке потребує негайного вирішення. Україна суттєво відстає у цій сфері від країн східної та центральної Європи, що негативно позначається на економічному зростанні та вирішенні соціально-економічних проблем. Відновлення діяльності іпотечних кредитних організацій та формування повноцінного ринку іпотечного кредитування є об'єктивною потребою, зумовленою впровадженням сучасних кредитних механізмів [1; 2; 3; 4; 5].

В Україні діє державна програма іпотечного кредитування молоді в межах Державної соціально-економічної програми «Доступне житло». Її механізм передбачає надання державної підтримки громадянам для будівництва або придбання житла на пільгових умовах відповідно до Правил використання коштів, передбачених у державному бюджеті.

Державна підтримка житлового забезпечення включає такі фінансові механізми:

- 30 % компенсації вартості будівництва (або придбання) доступного житла;

- 50 % компенсації вартості будівництва (або придбання) доступного житла для окремих категорій громадян;

- 50 % компенсації вартості будівництва (або придбання) доступного житла та/або пільгового іпотечного кредиту для громадян, які підпадають під дію Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».

Ця програма спрямована на розширення можливостей громадян у забезпеченні власним житлом та стимулювання розвитку ринку іпотечного кредитування в Україні [1; 2].

Динаміку фінансування державної програми «Доступне житло» наведено на рис. 1, де бачимо, що фінансування державної іпотечної програми «Доступне житло» залишається на низькому рівні. До 2019 року ця програма фінансувалася переважно за рахунок державного бюджету, однак упродовж останніх двох років її фінансування здійснюється виключно за кошти місцевих бюджетів.

Рис. 1 Динаміка фінансування державної іпотечної програми «Доступне житло»

Джерело: [4]

Від 2025 року більшість комерційних банків планують запровадити спеціальні іпотечні програми для ветеранів, які передбачатимуть комплексний та інклюзивний підхід до фінансування житла. Очікується, що іпотечне кредитування стане доступнішим для цієї категорії населення. Крім того прогнозується зниження процентних ставок за іпотечними кредитами на 5-15% залежно від розміру початкового внеску та терміну кредитування, що в середньому буде на 1-2 відсоткові пункти нижче ринкових ставок [1; 2; 3; 5].

Отже, державна програма іпотечного кредитування «єОселя» фінансується з кількох джерел, зокрема кредитними ресурсами українських банків та фінансового ринку, купонним доходом від облігацій, коштами державного бюджету. При цьому частка державного бюджету в фінансуванні програми залишається порівняно невеликою та покриває лише частину її потреб. На 2025 рік у державному бюджеті передбачено 1,26 млрд грн для видання нових іпотечних кредитів, що дозволить забезпечити близько 700 кредитів. Додатково бюджетом передбачено 7,95 млрд грн на виплату купонного доходу за облігаціями внутрішніх державних позик (ОВДП), які формують статутний капітал Укрфінжитла.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Євтух О. Іпотечний механізм інвестування. Луцьк: Вид-во «Волинська обласна друкарня», 2019. 259 с.
2. Жарікова О. Б. Тенденції розвитку земельного ринку Європейських країн. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2012. Вип. 177, Ч. 3 С. 202 - 208.
3. Г.Й. Дюбель, Л. Андерсен, О. Прокопович. Закордонні іпотечні системи: огляд ринків житлового кредитування у вибраних країнах. Київ: УНІАН, 2020. 300с.
4. Іпотека - як дефібрилятор для української економіки.
URL: https://globusbank.com.ua/ua/sergey-mamedov-ipotekakak.html
5. Іпотека в Європі. Іпотека: іпотека в Європі. URL: https://ipotekaved.ru/za-granicey/ipoteka-v-evrope.html#i

Віктор Коцюба

ЗАСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПІДТРИМКИ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Фінанси та банківська справа є одними з ключових складових економічної системи будь-якої країни. Вони займають центральне місце в забезпеченні стабільності та розвитку економіки, підтримці бізнесу і фінансуванні соціальних ініціатив. Банки і фінансові установи виконують важливі функції, які сприяють зростанню економічної активності та ефективному розподілу ресурсів.

Удосконалення державної політики щодо підтримки малого бізнесу в Україні, особливо в контексті фінансів і банківської справи, є важливим напрямком для розвитку економіки країни. Ось кілька ключових засобів, які можна вважати перспективними:

Спрощення доступу до фінансування для малого бізнесу:

– зниження ставок за кредитами: Банки можуть знижувати ставки за кредитами для малих підприємств, якщо держава надасть їм певні фінансові стимули, наприклад, через державні гарантії або субсидії;

– розширення доступу до кредитів: Малий бізнес часто не може отримати кредити через недостатній кредитний рейтинг або відсутність достатнього забезпечення. Державна політика може включати створення програм, які

дозволяють бізнесам без великого забезпечення отримувати кредити за пільговими умовами.

Підтримка цифровізації фінансових послуг:

– сприяння розвитку електронних платежів, онлайн-кредитування та цифрових фінансових інструментів дозволяє малим підприємствам легко отримувати доступ до фінансових послуг. Це дозволяє не тільки спростити операції, але й знизити витрати.

Зниження податкового навантаження:

– уведення системи податкових пільг або спрощення податкового адміністрування для малих підприємств дозволить зменшити фінансові витрати і знизити бар'єри для старту нового бізнесу. Це також може включати пільгове оподаткування для стартапів або малих підприємств на певних етапах їх розвитку.

Створення програм державної підтримки для стартапів:

– важливою частиною державної політики є створення спеціалізованих програм фінансової підтримки стартапів та інноваційних підприємств. Це може бути як пряма фінансова підтримка, так і гарантії за кредитами, що знижують ризики для банків.

Покращення регулювання і підвищення прозорості в банківській сфері:

– для того, щоб малий бізнес міг ефективно працювати з банками, потрібно покращити регулювання фінансової сфери, зробити її більш прозорою і доступною для малого бізнесу. Це включає в себе вдосконалення законодавства, яке регулює відносини між банками та малими підприємствами, зокрема щодо кредитування та забезпечення безпеки фінансових операцій.

Розвиток фінансової освіти для підприємців:

– важливим аспектом є навчання підприємців фінансовій грамотності. Державні програми з навчання бізнесменів основам фінансів, управління боргом і бюджетуванням можуть значно підвищити ефективність використання фінансових ресурсів в малому бізнесі.

Створення регіональних центрів підтримки малого бізнесу:

– регіональні центри можуть сприяти підвищенню доступності фінансових ресурсів для підприємців у віддалених або економічно слабших регіонах. Такі центри можуть надавати консультації, допомогу в пошуку

фінансування, організації взаємодії з банками та іншими фінансовими установами.

Ці напрямки мають значний потенціал для поліпшення фінансової ситуації малого бізнесу в Україні, що сприятиме розвитку економіки загалом.

Поліна Крюкова, Ірина Шкодіна

СТРУКТУРА ГОТІВКОВОГО ОБІГУ ТА РОЛЬ ВЕЛИКИХ НОМІНАЛІВ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

У сучасній економічній системі України готівковий обіг залишається важливою складовою фінансової стійкості, незважаючи на активний розвиток безготівкових розрахунків. Одним із ключових аспектів готівкового обігу є структура банкнот за номіналами, адже вона визначає зручність розрахунків, витрати на друк та здійснення грошового обороту, оскільки гроші як засіб платежу передаються від одного економічного суб'єкта до іншого. Серед усіх номіналів українських банкнот особливу популярність мають купюри великих номіналів у зв'язку з тим, що вони оптимально поєднують зручність розрахунків, практичність у використанні та достатню купівельну спроможність для щоденних витрат.

Готівка, або паперові гроші, неодмінно є значущою частиною існування кожної країни, оскільки є завершеною формою знаку вартості та потребою держави у фінансуванні бюджетного дефіциту, наділяються нею примусовим курсом та законодавчо визначаються обов'язковими для приймання у всі види платежів [1, с.13].

Національну валюту України – гривню та її соту частку – копійку введено в обіг під час грошової реформи 2-16 вересня 1996 р. Важливим елементом функціювання готівки є довгостроковість використання, задля чого її виготовляють зі зносостійкого матеріалу, а деякі купюри виготовляють й у вигляді монет. Так, 12 березня 1997 р. було введено в обіг монету в одну гривню, що дещо скоротило витрати на друкування одногривневих купюр і дало можливість обслуговувати обіг у десятки разів довше, ніж паперова купюра [2].

Визначною властивістю грошей є їхня подільність з метою здійснення зручних платежів, щоб вільно ділитися на будь-які частини, у такому разі можна легко розрахуватися будь-якою сумою та отримати решту. Задля забезпечення такої можливості, в Україні виготовляються гроші різних номіналів, зокрема функціюють банкноти номіналом 1; 2; 5; 10; 20; 50; 100; 200; 500; 1000 грн. Грошова одиниця ще ділиться на кілька однакових частин, як правило на 100 і на цій підставі випускаються розмінні монети різних номіналів, що дає можливість у розрахунках розділити грошову одиницю на різні частини.

Середня кількість банкнот і розмінних та обігових монет на одного українця на 1 січня 2025 р. становить 63 банкноти і 186 монет (на 1 січня 2024 р. – 66 та 177 відповідно) [2].

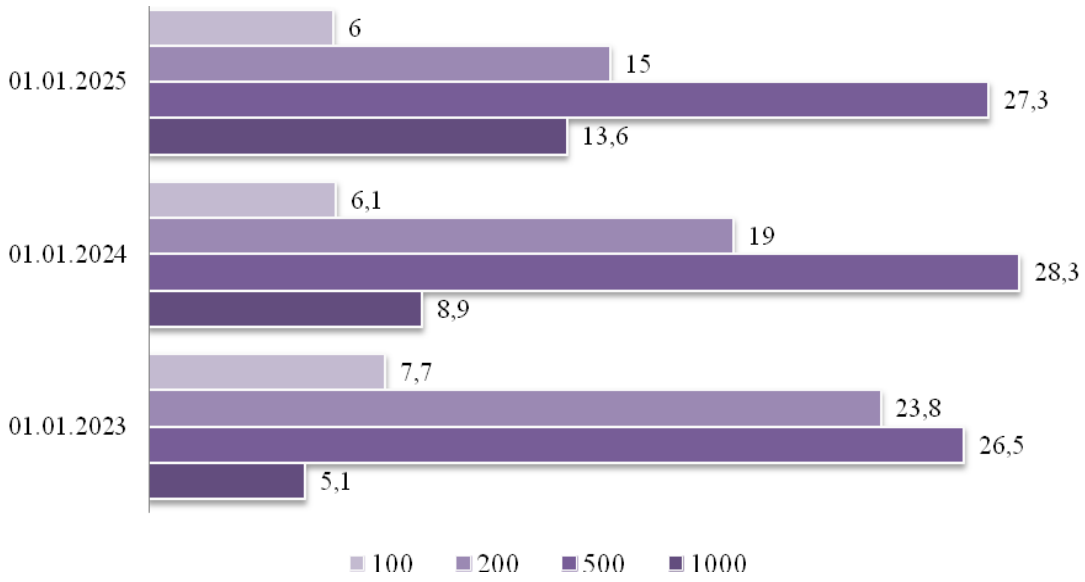

Рис. 1. Структура готівки в обігу впродовж 2023−2025 рр. (%) [2]

Станом на 1 січня 2025 р. у готівковому обігу перебувають 2,6 млрд банкнот на суму 822,4 млрд грн, що на 58 млрд гривень готівки більше, ніж за 2024 р. відповідно. Найбільше в обігу перебуває банкнот номіналом 500 грн (27,3%), найменше – банкнот номіналом 50 грн (4,4%).

Динаміка обсягів банкнот в обігу впродовж 3 років на рис. 1 свідчить про сталий попит на купюри номіналом 500 та 1000 грн серед населення через зручність у використанні та спрощення розрахунків у повсякденному житті, що

особливо актуально в умовах інфляції, коли купівельна спроможність менших номіналів значно скорочується, що відобразилося на 200-гривневій банкноті, яка на 8,8% зменшилась у використанні впродовж періоду 2023−2025 рр. із рівнем індексу інфляції у 112% за 2024 р. [3].

Постійну тенденцію до зростання має банкнота номіналом 1000 грн, якої 2023 р. було надруковано 148,4 млн шт., а 2025 р. – 354,0 млн шт., що на 8,5% більше. Це пояснюється тим, що українці віддають перевагу вищим номіналам банкнот із метою зберігання заощаджень, оскільки банкнота такого номіналу може замінити десятки дрібніших. Незважаючи на такі показники, друк грошей постійно збільшується, що є наслідком розриву між податками та видатками, який можна покрити лише емісією. На думку експертів, такий крок є вимушеним, адже тривалий друк грошей підриває довіру до національної валюти й загрожує девальвацією та інфляцією. З метою уникнення ризиків НБУ вживає заходів підвищення облікової ставки, яка з 24 січня 2025 р. перебуває на рівні 14,5%, що спрямовано на підтримання стійкості валютного ринку та контроль інфляційних очікувань. Так, завдяки таким заходам у сфері монетарної політики вдасться сповільнити процес зниження купівельної спроможності грошової одиниці до 8,4% у 2025 р. [2].

Не менш важливою властивістю сучасних готівкових грошей є їх портативність, тобто вони мають бути зручними для носіння й використання в повсякденному житті, тому введення в обіг банкнот великих номіналів зменшує кількість купюр, потрібних для розрахунку або отримання грошей. Виходячи з даних на рис. 1, банкнота 500 грн займає домінантну позицію серед інших номіналів, що базується на її практичності та оптимальному споживчому балансі.

Дослідження обігу банкнот різного номіналу дозволяє проаналізувати вплив монетарної політики НБУ на готівковий сектор економіки й оцінити поведінкові фінансові звички населення. У період інфляційних процесів і зростання вартості товарів та послуг саме банкноти середнього й великого номіналів стають найпоширенішими в розрахунках. Окрім того популярність великих номіналів безпосередньо впливає на ефективність грошового обігу та рівень зручності платежів. Аналіз їхнього функціювання допомагає зрозуміти,

яким чином може змінюватися структура готівкових розрахунків, і чи варто вживати певних заходів задля подальших змін у монетарній політиці держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Навчальний посібник: Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Гроші та кредит» : навч. посіб. для студ. спеціальності 051«Економіка» всіх спеціалізації / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: М.М. Дученко, Ю.О. Єрешко, О.А. Шевчук. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. 108 с. URL:https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/b4e9a6f0-7521-47ce-8841-ce27ffbc0e09/content
2. Офіційний сайт Національного банку України URL: https://bank.gov.ua/
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України URL: https://minfin.com.ua/

Анна Лебеденко

РОЛЬ ВЛАСНИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

У Бюджетному кодексі власні надходження бюджетних установ визначаються як надходження, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт і цільових заходів, гранти, дарунки та благодійні внески, а також надходження від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності. Власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету [1].

Власні надходження бюджетних установ є економічними відносинами, пов’язаними з розподілом і перерозподілом основного централізованого фонду грошових коштів держави через мобілізацію фінансових ресурсів за допомогою надання платних послуг, отримання доброчинних та інших надходжень, зарахування їх на рахунки бюджету й спрямування на цілі, передбачені бюджетом і кошторисами. Об’єктивний характер таких відносин зумовлений тим, що за їхньої відсутності бюджетна установа не зможе повноцінно виконувати свої функції та надавати якісні послуги [2, с. 49].

За логікою, власні надходження бюджетні установи мали б використовувати на власний розсуд установи. Проте держава обмежила можливості керівників бюджетних закладів стосовно диверсифікації джерел

власних надходжень та їхнього використання, процес формування та управління цими надходженнями занадто централізований, не використовуються повною мірою можливості збільшення обсягів спеціального фонду, недосконалим є законодавче й нормативне забезпечення управління цим фондом [2, с. 41].

Так, Бюджетним кодексом України передбачено чітку регламентацію джерел надходження та напрямків використання власних надходжень бюджетних установ, що мінімізує економічні стимули щодо розширення обсягів діяльності та підвищення якості наданих послуг бюджетними установами.

Динаміка власних надходжень бюджетних установ і ступінь виконання річних планів за період 2018-2024 роки в розрізі груп поділу, які передбачені Бюджетним кодексом України, є такою: перша група – надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством; друга група – інші джерела власних надходжень бюджетних установ.

Рис. 1. Динаміка власних надходжень бюджетних установ і ступінь виконання річних планів за період 2018-2024 роки [3]

Як видно з даних рис. 1, упродовж аналізованого періоду частка надходжень першої та другої групи власних надходжень бюджетних установ у загальному обсязі змінювалась, особливо починаючи від 2022 року. Так, упродовж 2018-2021 років надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством, складали 44,13 мдрд. грн ,

46,86 мдрд. грн, 44,7 мдрд. грн та 53,12 млрд. грн відповідно. У свою чергу інші джерела власних надходжень бюджетних установ, до яких належать благодійні внески, гранти, дарунки, надходження для виконання цільових заходів тощо, упродовж 2018-2021 років надходили у менших обсягах, а саме: 29,68 млрд. грн, 25,10 млрд. грн, 45,43 млрд. грн, 63,45 млрд. грн відповідно.

Варто зауважити, що починаючи від 2022 року власні надходження бюджетних установ стрімко зросли головним чином за рахунок зростання інших джерел власних надходжень бюджетних установ, а саме: 2022 року зросли до 210,71 млрд. грн (+332,09 %), 2023 -го зросли до 786,59 млрд. грн (+373,30 %), 2024 -го зменшились до 750,24 млрд. грн (-4,62 %). Упродовж 2022-2024 років значних зрушень у обсягах надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із законодавством, не відбулось.

Крім того, аналізуючи дані рис. 1 необхідно зауважити, що упродовж аналізованого періоду – 2018-2024 роки – наявною стала тенденція до невиконання запланованих річних планів власних надходжень бюджетних установ: 2018 року на 10,76 %, 2019 -го на 11,61 %, 2020 -го на 8,81 %, 2021 -го на 8 %, 2022 -го на 3,69 %, 2023 -го на 0,93 %, 2024 -го – на 1,53 %. Проте впродовж аналізованого періоду простежується зменшення розриву між фактичними та плановими показниками власних надходжень бюджетних установ.

Стрімке зростання власних надходжень бюджетних установ за рахунок інших джерел власних надходжень бюджетних установ пов’язано головним чином зі збройною агресією рф проти України, оскільки бюджетним установам у великій кількості надходила благодійна допомога, гранти тощо від країн-партнерів з метою посилення Збройних Сил України та інших державних установ для боротьби за суверенітет і територіальну цілісність України, але даних про це з міркувань безпеки не публікують.

На сьогодні, незалежно від сфери діяльності власні надходження бюджетних установ займають незначну частку фінансових ресурсів бюджетних установ, що пов’язано насамперед із відсутністю стимулів у бюджетних установ до їх збільшення та чіткою регламентацією напрямків їх використання [4, с. 58].

Уважаємо, що жорсткий контроль за напрямками надходження та використання власних надходжень бюджетних установ уповноваженими органами влади – Міністерством фінансів України, Державною казначейською службою України тощо, який по суті не відрізняється від контролю за порядком надходження і використання бюджетних асигнувань із загального фонду бюджету, може призвести не тільки до незацікавленості бюджетних установ залучати додаткові кошти, адже обсяг власних надходжень бюджетних установ безпосередньо залежить від ефективності здійснення їх фінансово-господарської діяльності, але і не створює умови для оптимального та ефективного використання одержаних бюджетних коштів.

У цьому контексті важливим є створення системи стимулювання розпорядників бюджетних коштів (бюджетних установ) за ініціативність у пошуку додаткових джерел збільшення власних надходжень і гарантування можливостей використання цих джерел на потреби установи без вилучення їхніх лишків на кінець року до бюджетів.

Отже, ефективність і результативність функціювання бюджетних установ нерозривно пов’язано з достатністю фінансового підґрунтя для виконання поставлених перед ними завдань. Обсяг власних надходжень бюджетних установ у більшості своїй є результатом самостійної фінансово-господарської діяльності установи, а отже стимулювання закладів бюджетної сфери до збільшення обсягу власних надходжень через надання їм часткової фінансової автономії зможе призвести до позитивних змін, які в перспективі відобразяться як у збільшенні власних надходжень бюджетних установ, так і в залученні додаткових коштів з небюджетних джерел, а також посиленні конкуренції при реалізації послуг споживачу. Проте зауважимо, що запровадження часткової фінансової автономії бюджетних установ має супроводжуватись і запровадженням додаткового контролю з боку уповноважених органів за напрямками та обсягами витрачання фінансових ресурсів, напрямки витрачання яких бюджетна установа обрала б самостійно.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI; станом на 01.01.2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.

2. Дем’янишин В.В. Джерела формування спеціального фонду бюджетних установ: сучасні реалії, проблеми і перспективи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2011. Вип. № 17. С. 40-54. URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/7161/.
3. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: https://openbudget.gov.ua/.
4. Лебеденко А.Ю. Фінансування бюджетних установ в Україні: проблеми та перспективи. *Матеріали Міжнародного форуму «Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності»* (м. Кременчук, 04-05 грудня 2023). С. 56-58. URL: https://www.kdu.edu.ua/conf_fin/materials_2023.

Євген Листопад

ОСОБЛИВОСТІ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ ТА ПРОТИДІЯ НАЯВНИМ КІБЕРЗАГРОЗАМ

Україна намагається проводити реформи для покращення інвестиційного клімату, зокрема зі спрощенням адміністративних процедур, цифровізацією послуг, зменшенням податкового навантаження на бізнес, удосконаленням судової системи тощо. Відбуваються перетворення і в сфері фінансів. Це складний і поступовий процес, який проводиться хаотично, без визначення мети та досягнення конкретних запланованих результатів. При цьому інколи не враховуються ті глобальні технологічні зміни, які відбуваються у світі. Технології сьогодні можуть зробити країну аутсайдером або лідером безпосередньо в економічному сенсі.

Диджиталізація у сфері фінансів України є одним із ключових напрямків розвитку економіки та підвищення її ефективності. Цей процес охоплює впровадження сучасних цифрових технологій, зокрема для надання банківських, платіжних, страхових та інших фінансових послуг.

Цифрова трансформація фінансової сфери в результаті змінює бізнес-моделі підприємств. Цифрові інновації, що впроваджуються в підприємницькій діяльності, дозволяють знизити витрати на розширення виробництва, рекламні заходи та дистрибуцію для нових учасників, що дозволяє підприємствам швидко зростати та завойовувати більшу частку на ринку, знижуючи потреби та витрати на працівників та матеріальні активи [2, с. 54]. Тобто цифрова

трансформація в фінансовій сфері стимулює та допомагає створювати значні конкурентні переваги економічних процесів загалом.

Одночасно з позитивними тенденціями диджиталізація економічних систем зумовила появу нових видів ризиків, це зокрема ІТ-ризики, кіберризики, ризики цифрового бізнесу та диджитал конкурентного середовища, ризики конфіденційності інформації та бізнес-репутації тощо.

Із часом збільшується кількість випадків витоку даних із фінансових установ. Так, у січні 2015 року банківською установою було допущено витік даних із благодійної картки військовослужбовця. Хтось викрав з картки понад 230 тисяч гривень благодійних внесків. Шахраї зробили 24 перекази з картки впродовж трьох днів. У суді захисник банку пояснив, що списання коштів відбувалося з використанням електронної системи переказів через мережу інтернет, яка не належить банку [4, с. 1].

Нещодавно відбулась безпрецедентна хакерська атака на державні реєстри України, коли було пошкоджено 25 державних реєстрів. Із доступом до реєстрів зловмисники фактично могли отримати доступ до всіх даних про українців – адреси, контакти, перелік власності, інформацію про одруження, розлучення. При цьому злочинці могли змінити імена власників компаній, частку людей у компаніях, адреси й навіть переодружити інших людей [3, с. 1].

Кількість кібератак у фінансовій сфері постійно зростає. Банки й фінансові заклади створюють методи для їх відбиття та боротьби з фітингом, намагаються забезпечити безпеку фінансовим закладам. Операційні ризики також дуже важливі. У роботі платіжних систем проблеми програмного забезпечення та технологічні неполадки можуть негативно впливати на стабільність фінансування. При цьому виникають проблеми, пов’язані з конфіденційністю та безпекою даних.

На нашу думку, для ефективної диджиталізації в фінансовій сфері важливо дотримуватись балансу між упровадженням новітніх технологій і наявністю реального рівня кібербезпеки.

На відміну від передових технологічних світових держав, які документально визначили й підтвердили державну політику регулювання та розвитку диджиталізації, зокрема з основних напрямків, Україна на сьогодні демонструє досить скромні досягнення. На практиці процес відбувається

хаотично, швидше в безконтрольному режимі, без визначення довгострокових державних чітко визначених стратегічних цілей.

При цьому існує низка об'єктивних проблем, які сповільнюють розвиток. Одна з головних – це нестача інвестицій, які можуть бути вкладені в дослідницьку роботу з розвитку галузі, і як результат – порівняно невелика кількість спеціалізованих дослідницьких лабораторій і центрів. Для ефективного використання передових технологій потрібні насамперед обчислювальні ресурси й відповідна інфраструктура, такі як центри обробки даних і розвинуті високовиробничі обчислювальні системи та мережі, високошвидкісний інтернет. В Україні ця інфраструктура часто застаріла або недостатньо розвинута. До цього ж, на жаль, констатуємо, що багато талановитих спеціалістів виїжджають за кордон у пошуках кращих умов для роботи й кар'єрного зростання. Низький рівень правового захисту інтелектуальної власності в країні також є перешкодою для інновацій, оскільки навіть ті розробники, які на свій ризик працюють в Україні, побоюються, що їх ідеї і технології будуть скопійовані й використані без їх згоди.

На нашу думку, саме державний новітній, ініціативний підхід буде запорукою технологічного стрибка в майбутнє. У досягненні амбітних цілей необхідно чітко розуміти, що Україна має свої надзвичайні особливості, які мають бути враховані при впровадженні й удосконаленні цифрових технологій.

Ми пропонуємо на початковому етапі розвитку розробити базову стратегію, яка визначить пріоритетні напрямки, цілі, мету, міри підтримки та механізми координації дій всіх зацікавлених сторін. Стратегія має передбачати введення в дію законодавчих актів із реально дієвого захисту персональних даних та забезпеченню кібербезпеки у сфері діджиталізації, що включає в себе питання конфіденційності даних, загальні правила доступу до даних та заходи запобігання кіберпогрозам. Особливу увагу при цьому слід звернути на сферу фінансів як основу розвитку економічних процесів у державі.

З урахуванням технологічного й культурного відставання в розвитку від провідних країн, але перебуваючи майже на початку перегонів у напрямку впровадження новітніх технологій, Україна не просто може, а й зобов'язана взяти участь у змаганнях за почесне звання країни лідера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Козьяков С. Якою має бути державна політика підтримки розвитку та стримування небезпеки штучного інтелекту. *Дзеркало тижня: електронний журнал*. 2024, грудень DOI: https://zn.ua/ukr/TECHNOLOGIES/jakoju-maje-buti-derzhavna-politika-pidtrimki-rozvitku-ta-strimuvannja-nebezpeki-shtuchnoho-intelektu-chastina-druha.html
2. Пташенко О.В., Сохацька О.М. Особливості логістичної діяльності в умовах діджиталізації. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*: електронне наукове видання: збірник, 2022. №6 (276). С.50-54. DOI: https://journals.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/article/view/621
3. Куришко Д. Всі угоди зупинилися. *Портал новин BBC NEWS Україна*: електронне видання. 2024. DOI: https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cx26dypg4kgo
4. Скобцева О. Приват Банк допустив витік даних по благодійній картці для лікування військовослужбовця: чи повернуть гроші. *Портал новин Informator.ua*: електронне видання. 2023. DOI: https://informator.ua/uk/privatbank-dopustiv-vitik-danih-po-blagodiyni-kartci-dlya-likuvannya-viyskovosluzhbovcya-chi-povernuv-sud-groshi

Богдана Меженська

ОПТИМІЗАЦІЯ МИТНИХ ПРОЦЕДУР ДЛЯ ПРИСКОРЕННЯ ПРОХОДЖЕННЯ МИТНОГО КОНТРОЛЮ

Митний контроль є невід’ємною частиною регулювання зовнішньоекономічної діяльності держави, спрямованою на забезпечення національної безпеки, захисту економічних інтересів та спрощення міжнародної торгівлі. Ефективність митних процедур безпосередньо впливає на швидкість переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, що є критично важливим у сучасних умовах глобалізації. В Україні з урахуванням змін, що відбулися у 2021–2023 роках, виникла потреба в модернізації митного контролю для підвищення його оперативності та ефективності. Дослідження статистичних даних свідчить про зменшення кількості транспортних засобів, що перетинають митний кордон, а також значні коливання у товарообігу. Це вказує на потребу вдосконалення митних процедур задля забезпечення стабільності економічних процесів і зменшення адміністративних бар’єрів.

Відповідно до таблиці 1 упродовж 2021–2023 років спостерігається зменшення загальної кількості транспортних засобів, що перетинають митний кордон України.

Таблиця 1

Окремі показники спеціальної митної статистики переміщення транспортних засобів через митний кордон України

Показник	Одиниця виміру	Січень-грудень 2021 року	Січень-грудень 2022 року	Січень-грудень 2023 року
1	2	3	4	5
Пропущено через митний кордон України транспортних засобів:	млн. од.	10,6	9,5	9,7
на ввіз	млн. од.	5,4	4,7	4,9
на вивіз	млн. од.	5,3	4,7	4,8
Пропущено через митний кордон України транспортних засобів:	тис. од.	10 648,5	9 461,7	9 714,8
залізничних вагонів	тис. од.	2 514,7	1 489,4	1 391,0
морських суден	тис. од.	17,2	6,1	9,2
річкових суден	тис. од.	13,9	26,0	33,4
автотранспорту	тис. од.	7 925,0	7 879,1	8 232,4
повітряних суден	тис. од.	107,2	13,5	0,1
інших транспортних засобів	тис. од.	70,5	47,5	48,7
Пропущено товарів через митний кордон України (крім товарів, що переміщуються стаціонарними видами транспорту):	млн. тонн	333,0	150,8	146,3
на ввіз	млн. тонн	91,3	31,1	27,3
на вивіз	млн. тонн	241,7	119,8	119,1

Джерело: побудовано на основі офіційного веб-сайту Міністерства фінансів. URL: http://www.minfin.gov.ua.

2021 року цей показник становив 10,6 млн одиниць, тоді як 2022-го він знизився до 9,5 млн одиниць, а 2023-го – до 9,7 млн одиниць. Особливо

відчутне скорочення зафіксоване у таких категоріях транспорту, як залізничні вагони (з 2,5 млн одиниць 2021 року до 1,39 млн одиниць 2023-го) та морські судна (з 17,2 тис. 2021 року до 9,2 тис. 2023-го). Водночас кількість річкових суден зросла майже вдвічі, що свідчить про адаптацію логістичних маршрутів до нових умов. Скорочення загального обсягу переміщених товарів із 333 млн тонн 2021 року до 146,3 млн тонн 2023-го демонструє потребу в прискоренні митного оформлення для підтримки стабільного товарообігу.

Одним із ключових інструментів підвищення ефективності митного контролю є спрощення процедур оформлення. До основних методів оптимізації можна віднести:

– запровадження попереднього декларування – дозволяє скоротити час митного оформлення та покращити планування логістичних операцій;

– автоматизація процесів контролю та обміну даними – зменшує вплив людського фактору та прискорює прийняття рішень;

– застосування механізму «єдиного вікна» – дає можливість суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності взаємодіяти з митними органами та іншими державними інституціями в електронному форматі, що значно зменшує бюрократичні затримки.

Аналіз таблиці 2 показує зниження кількості виявлених порушень митних правил у 2022–2023 роках порівняно з 2021 роком (28 000 2021-го, 11 098 2022-го та 11 935 2023-го).

Таблиця 2

Динаміка порушень митних правил за 2021-2023 рр.

Рік	Кількість виявлених порушень	Сума виявлених порушень (млрд грн)	Сума вилучених предметів (млн грн)	Сума штрафів (млн грн)
2021	28 000	2,8	941	490
2022	11 098	2,9	697,5	770
2023	11 935	8,9	938	110

Однак загальна сума виявлених порушень зросла з 2,8 млрд грн 2021 року до 8,9 млрд грн 2023-го, що свідчить про збереження значних ризиків у митній сфері. Оптимізація процедур може допомогти зменшити кількість порушень

завдяки прозорості процесів та посиленню контролю за митним оформленням товарів.

Оптимізація митних процедур є необхідною умовою для прискорення проходження митного контролю, що позитивно вплине на економічну стабільність країни. Аналіз статистичних даних свідчить про потребу вдосконалення логістичних маршрутів, запровадження цифрових технологій та автоматизованих систем обробки митної документації. Упровадження спрощених процедур, як-от попереднє декларування та «єдине вікно», сприятиме зменшенню затримок та підвищенню ефективності роботи митних органів. Також оптимізація контролю дозволить мінімізувати кількість порушень митного законодавства, що сприятиме зміцненню економічної безпеки України.

Надія Морозова, Максим Годлевський

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЇ БАНКІВСЬКОГО БРЕНДИНГУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасна банківська система України розвивається в умовах цифрової трансформації, що вимагає від фінансових установ нових підходів до брендингу. Успішна стратегія банківського брендингу є важливим чинником забезпечення фінансової стабільності, залучення клієнтів та зміцнення конкурентних позицій. Ураховуючи економічні виклики, зокрема кризові явища, підвищення рівня довіри до банків є ключовим чинником їхнього ефективного функціонування. Брендинг банківських установ відіграє ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності в цифрову епоху. Він впливає на довіру споживачів, рівень лояльності та фінансові показники банку. У цифровій економіці традиційні методи брендингу доповнюються сучасними технологіями, що змінює підходи до побудови фінансових стратегій.

Банківський брендинг сприяє формуванню довіри клієнтів та покращенню репутації установи. У табл. 1 продемонстровано елементи ефективного бренду та що він забезпечує [1].

Таблиця 1

Елементи ефективного брендингу

Елемент ефективного брендингу	Опис	Вигоди
Зростання клієнтської бази	Завдяки впізнаваності та позитивному іміджу банки можуть залучати більше фізичних і юридичних осіб.	Залучення нових клієнтів
Підвищення фінансових показників	Лояльні клієнти частіше користуються послугами банку, що збільшує дохідність.	Збільшення доходу
Стійкість у кризові періоди	Довіра клієнтів зменшує ризик масового відтоку депозитів та панічних настроїв.	Зниження ризиків у кризах

Джерело [1]

Основні чинники формування ефективного банківського брендингу:

1) репутація та імідж. Банки в Україні мають конкурувати не лише за рівнем послуг, а й за репутацією. Довіра до банків формується через якість обслуговування, фінансову стійкість та прозорість діяльності. За даними опитувань, українці надають перевагу банкам, які демонструють стабільність і відкритість у комунікаціях;

2) цифрова трансформація. Перехід до цифрових технологій є ключовим елементом брендингової стратегії. Основні напрямки розвитку цифрового банкінгу включають:

- мобільні застосунки з розширеним функціоналом;
- використання штучного інтелекту для обслуговування клієнтів;
- персоналізовані фінансові продукти на основі аналітики великих даних.

3) маркетингові комунікації та PR. Для ефективного брендингу банки активно застосовують:

- контент-маркетинг – статті, блоги та освітні матеріали, що підвищують фінансову грамотність клієнтів;
- соціальні мережі – взаємодія з аудиторією через Facebook, Instagram, Telegram тощо;

- рекламні кампанії – створення емоційно забарвлених повідомлень, що підкреслюють надійність банку.

Для оцінювання ефективності банківського брендингу в Україні можна розглянути кейси провідних банків, таких як ПриватБанк, Ощадбанк та monobank [2].

ПриватБанк – лідер у цифрових технологіях, що впроваджує інноваційні сервіси (Приват24, цифрові картки).

Monobank – новатор у сфері мобільного банкінгу, який створив імідж зручного, швидкого та технологічного банку.

Ощадбанк – позиціонує себе як надійний державний банк, активно працюючи над модернізацією цифрових сервісів.

Ефективний бренд безпосередньо впливає на фінансові результати банку. Основні фінансові аспекти ефективного банківського брендингу є такими:

1. Вплив брендингу на фінансову результативність банку. Бренд як нематеріальний актив та його оцінка у фінансовій звітності. Вплив сильного бренду на залучення інвестицій та капіталу. Зниження вартості залучення клієнтів завдяки впізнаваності бренду.

2. Брендовий капітал та його цифрові показники. Аналіз рентабельності інвестицій у брендинг (ROI). Використання метрик цифрового маркетингу для оцінки вартості бренду (взаємодія в соцмережах, частота згадок, Net Promoter Score).

3. Цифрові канали брендингу та їх фінансова ефективність. Використання контент-маркетингу та персоналізованої реклами. Ефективність SMM та інфлюенсер-маркетингу у банківській сфері. Вплив мобільних застосунків і онлайн-банкінгу на довіру до бренду.

4. Антропонімічний брендинг у фінансовому секторі. Використання імен відомих персон (наприклад, засновників банків) для підвищення довіри. Вплив людського фактору в комунікації банку (особистий бренд керівництва, експертність у фінансових питаннях). Емоційна складова брендингу: персоналізація комунікації.

5. Криза довіри та фінансові ризики брендингу. Репутаційні ризики та їх вплив на фінансову стабільність банку. Управління кризовими ситуаціями

через ефективні комунікації. Захист бренду в умовах кіберзагроз та шахрайства [3; 4].

За результатами аналізу, банки з високим рівнем довіри демонструють стабільний фінансовий стан навіть у періоди економічної нестабільності.

Фінансові аспекти ефективності банківського брендингу в умовах цифрової економіки є важливим чинником стійкого розвитку фінансових установ. Банки, що активно впроваджують цифрові технології, удосконалюють репутацію та підвищують довіру клієнтів, демонструють кращі фінансові показники. Успішна брендингова стратегія включає технологічні інновації, комунікаційну активність та якісне обслуговування клієнтів. Саме поєднання цих чинників дозволяє банкам посилювати свої конкурентні позиції в цифрову епоху. Фінансова ефективність банківського брендингу в цифровій економіці залежить від стратегічного підходу до управління нематеріальними активами, цифрових комунікацій та антикризового менеджменту. Успішний брендинг сприяє зростанню довіри клієнтів, що позитивно впливає на фінансові показники та довгострокову стабільність банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гірченко Т.Д., Панченко О.В. Особливості системи банківського маркетингу та управління нею в умовах цифровізації. *Молодий вчений*, №5 (129), 2024. DOI: 10.32839/2304-5809/2024-5-129-18.
2. Піддубна В. Цифрова трансформація маркетингу банківських інновацій в умовах фінансової нестабільності. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 2018. DOI: 10.33987/vsed.3(67).2018.209-221.
3. Пась Я.І. Цифровий маркетинг як основний інструмент забезпечення розвитку банківського бізнесу України. *Modern Economics*. 2023. №42. DOI: 10.31521/modecon.V42(2023)-13.
4. Піддубна В. Цифрова трансформація маркетингу банківських інновацій в умовах фінансової нестабільності. *Вісник соціально-економічних досліджень*, 2018. DOI: 10.33987/vsed.3(67).2018.209-221.

Ірина Нестеренко

ОБЛІК У СИСТЕМІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасні підприємства електронної комерції функціюють у середовищі високої конкурентності та динамічних змін. Важливим чинником їх

довгострокового розвитку є стратегічна стійкість, яка передбачає здатність адаптуватися до змін зовнішнього середовища, мінімізувати ризики та забезпечувати фінансову стабільність [1]. Одним із ключових інструментів досягнення стратегічної стійкості є ефективна система обліку, що дозволяє контролювати фінансові потоки, аналізувати витрати й доходи, а також ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення. Облік у системі електронної комерції має низку специфічних особливостей, зокрема:

1. Використання цифрових платіжних інструментів, що включає застосування електронних платіжних систем, як-от PayPal, Stripe, криптовалютні гаманці та банківські шлюзи для швидких транзакцій. Інтеграція цих інструментів з бухгалтерськими програмами дозволяє автоматично відстежувати платежі, зменшувати фінансові ризики та підвищувати прозорість фінансових потоків.

2. Автоматизація облікових процесів за допомогою CRM- та ERP-систем сприяє централізованому управлінню фінансовими даними, прискорюючи ведення обліку та формування звітності. Автоматизовані інструменти допомагають мінімізувати людський чинник, знижуючи ризик помилок і забезпечуючи точність облікових даних [2, с. 164].

3. Облік витрат на цифровий маркетинг. Сучасні компанії інвестують значні кошти в рекламу в соціальних мережах, контекстну рекламу та SEO-просування, що потребує детального обліку витрат й оцінювання їх ефективності. Ведення обліку таких витрат дозволяє визначати рентабельність маркетингових кампаній і оптимізувати бюджети для досягнення максимального прибутку [3, с. 65].

4. Управління запасами та логістикою через використання хмарних технологій. Платформи, такі як Shopify, Amazon FBA або складські ERP-системи, дозволяють у режимі реального часу контролювати рівень запасів, оптимізувати процеси закупівлі та мінімізувати ризик дефіциту товарів. Хмарні технології також забезпечують гнучкість управління ланцюгами постачань, дозволяючи швидко реагувати на зміни попиту та покращувати клієнтський сервіс.

Особливе значення у веденні обліку в електронній комерції має впровадження стандартів фінансової звітності, що дозволяє підприємствам забезпечувати прозорість і достовірність фінансової інформації [4, с. 88].

Облік відіграє центральну роль у забезпеченні стратегічної стійкості підприємств електронної комерції через контроль фінансових ресурсів (своєчасне відображення доходів і витрат дозволяє мінімізувати фінансові ризики та уникати касових розривів); прогнозування та планування (використання аналітичних інструментів обліку сприяє розробленню довгострокових стратегій розвитку); оптимізацію податкового навантаження (правильне ведення обліку допомагає підприємствам електронної комерції дотримуватися податкового законодавства та уникати штрафних санкцій); забезпечення кібербезпеки (облік у цифровому середовищі вимагає впровадження надійних систем захисту даних від шахрайства та кібератак).

Інноваційні технології значно підвищують ефективність облікових процесів у сфері електронної комерції. Найбільш перспективними на сьогодні:

– блокчейн – забезпечує прозорість фінансових операцій та зменшує ризики маніпуляцій із бухгалтерськими записами;

– штучний інтелект і машинне навчання – автоматизують аналіз фінансових даних та прогнозують можливі ризики.

Для забезпечення довготривалої стабільності підприємств потрібно здійснювати трансформацію ринку електронної комерції на засадах сталого розвитку, зокрема реалізацію ініціативи Green Transition через збільшення використання альтернативних джерел енергії у сфері ІКТ і контроль за дотриманням законодавства у сфері сталого переходу. Також важливою є цифрова трансформація ринку електронної комерції в межах ініціативи Digital Transition, що передбачає сприяння відбудові та розвитку інфраструктури через залучення коштів для відновлення пошкодженої чи знищеної критичної інфраструктури [5, с. 144].

Отже, електронна комерція є важливим елементом сучасного бізнесу, і її роль постійно зростає, що вимагає впровадження ефективних підходів до управління та фінансового контролю. Стратегічна стійкість підприємств є ключовим чинником їхнього успіху в умовах нестабільного ринкового середовища, оскільки вона забезпечує здатність адаптуватися до змін та

підтримувати конкурентоспроможність. Облік відіграє важливу роль у цьому процесі, надаючи достовірну фінансову інформацію для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень, що сприяє ефективному контролю за ресурсами, оптимізації витрат і прогнозуванню фінансових результатів. Використання сучасних технологій у системі обліку підприємств електронної комерції забезпечує підвищену ефективність, прозорість і захищеність даних, що є критично важливими чинниками для забезпечення їх довгострокового розвитку та стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. E-commerce Market Size, Trends, Growth, Report By 2032. Precedence Research – Market Research Reports & Consulting Firm. URL: https://www.precedenceresearch.com/e-commerce-market.
2. Чміль Г., Кащена Н., Нестеренко І. Розбудова системи контролю витрат на просування та продаж товарів і послуг. Інфраструктура ринку: електронний науково-практичний журнал. 2022. No68. С. 163-169. DOI: https://doi.org/10.32843/infrastruct68-29 URL: https://repo.btu.kharkov.ua//handle/123456789/13471.
3. Повна С., Олифіренко Ю. Електронна комерція та цифровий маркетинг у розвитку національних підприємств. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2022. № 2(30). С. 64–73. DOI: https://doi.org/ 10.25140/2411-5215-2022-2(30)-64-73.
4. Чернікова І. Б., Дергільова Г. С., Нестеренко І. В. Бухгалтерський облік за видами економічної діяльності: навч. посіб. Харків: Форт, 2015. 200 с. URL: https://repo.btu.kharkov.ua//handle/123456789/10383
5. Кубліцька О. Теоретико-методичні основи управління стратегічним розвитком підприємств електронної комерції. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2024. № 1 (37). С. 133–145. DOI: https://doi.org/ 10.25140/2411-5215-2f024-1(37)-133-145.

Микола Новицький

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ОСНОВ ОБЛІКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ ЗА НП(С)БО ТА МСФЗ

Облік інвестиційної нерухомості є важливим компонентом фінансової звітності підприємств, який має суттєвий вплив на економічну діяльність суб’єктів господарювання. В умовах активної інтеграції національних економік у світову фінансову систему гармонізація підходів до відображення таких активів у звітності стає критичним завданням для забезпечення прозорості та

порівнянності фінансових результатів. Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) та Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ) є ключовими регуляторами, які визначають підходи до обліку інвестиційної нерухомості, однак їх методологічні основи суттєво відрізняються.

Відмінності у визначенні, класифікації, методах оцінювання та підходах до розкриття інформації в межах цих стандартів впливають на ухвалення управлінських рішень і формування інвестиційної стратегії підприємств. Особливо це стосується питань оцінювання справедливої вартості, амортизаційної політики, податкових наслідків і відображення орендних доходів. У глобальному контексті, коли міжнародні інвестори орієнтуються на звітність за МСФЗ, а підприємства, що працюють переважно на внутрішньому ринку, можуть керуватися НП(С)БО, аналіз цих стандартів набуває додаткового значення.

Компаративний підхід до аналізу облікових методик дає змогу оцінити їх вплив на якість фінансової інформації, а також розкрити аспекти, що потребують удосконалення для підвищення ефективності використання інвестиційної нерухомості у фінансово-економічній діяльності підприємств. Методологічні засади обліку інвестиційної нерухомості за НП(С)БО та МСФЗ формуються на основі принципово різних концептуальних підходів, які відображають відмінності в підходах до класифікації, оцінювання та розкриття інформації про цей тип активів у фінансовій звітності. Інвестиційна нерухомість як особливий об’єкт обліку вимагає не лише чіткого регламентування, але й методологічної гнучкості, що дозволяє адаптувати облікову політику до змін у ринковому середовищі, економічній нестабільності чи специфіці регіональних економічних умов. НП(С)БО, базуючись на традиційних національних підходах до бухгалтерського обліку, передбачає більш консервативні методи оцінювання, орієнтуючись на історичну вартість активів із відповідними коригуваннями. У той же час МСФЗ пропонують більш гнучку методологію, яка передбачає оцінювання на основі справедливої вартості, що своєю чергою дозволяє відобразити актуальний ринковий стан активів і забезпечити їхню релевантність для користувачів фінансової звітності.

НП(С)БО у своїй сутності орієнтовані на мінімізацію ризиків необ’єктивності оцінки, що виявляється у використанні амортизаційного підходу до інвестиційної нерухомості, який обмежує її переоцінку впродовж терміну корисного використання. Такий підхід забезпечує стабільність фінансових показників, але водночас призводить до суттєвого спотворення реального стану активів у звітності, особливо в умовах значних ринкових коливань. Це є критичним недоліком у контексті активної інтеграції вітчизняних підприємств у глобальну економіку, де стандарти МСФЗ уже стали універсальним інструментом комунікації між бізнесом і міжнародними інвесторами.

МСФЗ 40 «Інвестиційна нерухомість» уводить поняття справедливої вартості як ключового підходу до оцінювання, що дозволяє забезпечити прозорість і релевантність фінансової інформації. Застосування цього підходу вимагає від суб’єктів господарювання використання складних методик оцінювання, таких як метод капіталізації доходів чи метод дисконтованих грошових потоків, що включають прогнозування майбутніх доходів і витрат, а також урахування поточного ринкового стану. У цьому контексті ключовою проблемою є забезпечення достатньої кваліфікації облікових кадрів, доступу до актуальних ринкових даних і створення внутрішніх систем контролю, які гарантують достовірність отриманих результатів.

Відмінність між двома підходами також полягає у процедурі класифікації активів. Згідно з МСФЗ інвестиційна нерухомість визначається як об’єкти, що утримуються з метою отримання орендного доходу чи капітального приросту, тоді як НП(С)БО обмежують це визначення, залишаючи його в межах операційної діяльності. Це створює певні проблеми для багатонаціональних компаній, які змушені одночасно застосовувати обидві методології, що може призводити до виникнення невідповідностей у фінансових показниках та потребує додаткових витрат на їх коригування.

Значна роль у виборі методології обліку належить принципу обережності, який лежить в основі НП(С)БО і є важливим чинником у періоди економічної нестабільності. Водночас орієнтація МСФЗ на більш об’єктивне відображення ринкових умов надає підприємствам можливість ухвалювати більш зважені управлінські рішення, зокрема щодо інвестування, продажу чи

рефінансування об’єктів нерухомості. У цьому аспекті МСФЗ забезпечують більшу прозорість і відповідність реальній вартості активів, але вимагають значних ресурсів для реалізації, що може стати серйозним бар’єром для малих і середніх підприємств.

Ураховуючи динаміку світової економіки, зокрема зростання інвестиційного інтересу до нерухомості, розрив між підходами НП(С)БО та МСФЗ потребує поступового скорочення, що може бути досягнуто через гармонізацію стандартів обліку на національному рівні. Однак така інтеграція вимагає врахування особливостей національної економіки, забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки підприємств та адаптації нормативної бази до реальних умов функціонування ринків. У цьому контексті облікові підходи до інвестиційної нерухомості стають не лише інструментом відображення фінансової діяльності, але й стратегічним ресурсом управління активами в умовах глобальної конкуренції.

Отже, компаративний аналіз обліку інвестиційної нерухомості за НП(С)БО та МСФЗ дозволяє зробити висновок про суттєві методологічні розбіжності, які впливають на якість фінансової звітності та управлінські рішення підприємств. НП(С)БО, орієнтовані на консервативний підхід із використанням історичної вартості, забезпечують стабільність облікових показників, але водночас обмежують можливість адекватного відображення реальної ринкової вартості активів. У свою чергу МСФЗ пропонують більш сучасний і гнучкий підхід, заснований на справедливій вартості, що дозволяє підвищити прозорість і порівнянність фінансової інформації, але потребує високого рівня облікової компетентності та значних ресурсів для його впровадження.

У контексті глобалізації бізнесу та інтеграції національних економік до світових фінансових ринків гармонізація підходів до обліку інвестиційної нерухомості є невідворотним процесом. Це потребує адаптації національних стандартів до вимог МСФЗ із урахуванням особливостей місцевих економічних умов, створення методологічної підтримки підприємств і підвищення кваліфікації фахівців. Упровадження кращих міжнародних практик дозволить не лише забезпечити якість фінансової звітності, але й підвищити інвестиційну

привабливість вітчизняних підприємств, створюючи передумови для їхньої інтеграції в глобальний економічний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богуцька Л. Е. Інвестиційна нерухомість як об’єкт облікової політики підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка*. 2015. Вип. 1(45). Т. 2. С. 64–67.
2. Іванченкова Л. В., Лагодієнко Н. В., Ужва А. М., Сєрова І. А. Теоретико-методичні аспекти обліку інвестиційної нерухомості. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 2 (304). Т. 1. С. 211–216.

Сергій Панчук

МИТНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Митна безпека є важливою складовою фінансової безпеки держави, оскільки забезпечує контроль за переміщенням товарів, капіталу та інших ресурсів через кордон, що безпосередньо впливає на економічну стабільність країни. Важливість дослідження митної безпеки полягає насамперед у виконанні нею фіскальної функції, зокрема митні платежі є важливим джерелом наповнення державного бюджету.

В умовах повномасштабної агресії росії проти України реформування митної політики було спричинено кількома чинниками: порушення логістичних шляхів спричинило зростання товарообігу через транспортні кордони України; потреба гармонізації вітчизняного митного законодавства внаслідок набуття Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу; зростання ризиків відмивання грошей та сприяння тероризму тощо.

Проблематика забезпечення митної безпеки стала предметом дослідження багатьох науковців. Так, питанням сутності та методиці аналізу стану митної безпеки, механізму забезпечення та алгоритмам оцінювання присвятили свої праці А. Брачук, Д. Вітер, Л. Врублевська, Ю. Голинський та інші. Проте митна безпека розглядається науковцями і з погляду національної, економічної, бюджетно-податкової, зовнішньоекономічної безпеки, що породжує відсутність узгодженого підходу серед дослідників до розуміння цієї надважливої категорії. Так, Ю. Голинський та О. Віхоть зазначають, що митна безпека відображає взаємозв’язок політичних і економічних завдань, що

забезпечують реалізацію державної митної політики [2]. Таким чином науковці відносять митну безпеку до структури економічної безпеки держави.

Варто також зазначити, що поняття митної безпеки відображено й у вітчизняному законодавстві. Згідно з Митним Кодексом України митна безпека відображає стан захищеності митних інтересів України, забезпечення та реалізацію яких досягають через здійснення державної митної справи [3].

Загальновідомим є той факт, що діяльність митних органів значно впливає на забезпечення митної безпеки держави та соціальну сферу, адже від рівня поповнення державного бюджету податками, зборами та іншими грошовими надходженнями залежить можливість покривати витрати соціального характеру, спрямовуючи фінансові ресурси з бюджетів різних рівнів на відповідні дотації, субсидії, програми, виплати заробітної плати і пенсій тощо. Разом із тим митна безпека пов’язана з іншими видами безпек таким чином: із бюджетною безпекою – у частині наповнення бюджету через справляння митних платежів; із податковою – у контексті адміністрування митних платежів та митно-тарифного регулювання й боротьбою з нелегальним переміщенням фінансових потоків.

Водночас інституційний механізм забезпечення митної безпеки реалізується в Україні Державною Митною Службою України, що перебуває в підпорядкуванні Міністерства фінансів України. Разом із тим митна політика має розроблятися в тісному взаємозв’язку з податковою та бюджетною політикою, фінансовим моніторингом і враховувати міжнародні податкові відносини. Така політика є складовою фінансової політики держави.

З огляду на вищезазначене вважаємо, що митна безпека є складовою фінансової безпеки держави, оскільки її роль пов’язана насамперед із регулюванням відповідних фінансових потоків щодо сплати митних платежів унаслідок переміщення через митні кордони товарів. На наш погляд, основними аспектами митної безпеки як складової частини фінансової безпеки є:

– забезпечення стабільних надходжень до бюджету через справляння митних платежів, акцизів і податків;

– боротьба з ухиленням від сплати митних зборів та податків;

– виявлення та припинення нелегального переміщення товарів і фінансових потоків;

– боротьба з корупцією в митних органах;

– використання сучасних технологій для прозорості й ефективності митного контролю;

– запровадження систем електронного декларування та ризик-менеджменту.

Отже, митна безпека є важливим елементом фінансової безпеки держави, оскільки забезпечує стабільність державних фінансів, захист національної економіки та правопорядок у зовнішньоекономічній діяльності. Ефективна митна політика сприяє економічному зростанню та зміцненню суверенітету країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Kostiana O., Tyschenko V., Naydenko O., Ostapenko V. Customs policy of Ukraine in the context of cyclical economic development. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. Vol. 3. No 34. P. 351–357.
2. Голинський Ю, Віхоть О. Стан митної безпеки України та особливості її забезпечення в умовах трансформації глобалізаційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2021. № 32. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-7
3. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text
4. Стащук О. В. Сучасна парадигма фінансової безпеки акціонерних товариств: моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 398 с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19977/1/Verstka%20%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%89%D1%83%D0%BA%201.pdf
5. Stashchuk O., Boiar A., Shmatkovska T. [etc.]. Analysis of fiscal efficiency of taxation in the system of filling budget funds in Ukraine. AD ALTA: *Journal of interdisciplinary research* (1(11). pp. 47-51. URL: http://ep3.nuwm.edu.ua/20402/1/STASHCHUK_%D0%9E_ANALYSIS_OF_FISCAL_EFFICIENCY...zax.pdf

Денис Півень

ЦІНОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА

В умовах зростальної конкуренції формування ефективної цінової політики підприємства є критично важливим чинником його фінансової стабільності та довгострокового розвитку. Цінова політика відображає

стратегічний підхід компанії до встановлення вартості продукції чи послуг, що впливає на рівень прибутковості, конкурентоспроможність і споживчий попит. Раціональне управління цінами дозволяє підприємству адаптуватися до змін ринкового середовища, забезпечуючи стабільний обсяг продажів та фінансову стійкість.

Ефективне ціноутворення сприяє підвищенню рентабельності підприємства, залученню нових клієнтів, збереженню лояльності наявних споживачів та зміцненню позицій на ринку. Водночас помилки в ціновій політиці можуть призвести до зниження попиту, втрати частки ринку, зменшення прибутків або навіть фінансових труднощів.

У сучасних умовах нестабільної економіки, змін у податковій та митній політиці, інфляційних процесів і коливань купівельної спроможності споживачів підприємства стикаються з необхідністю гнучкого та адаптивного підходу до формування цін. Зміни в ринковому середовищі вимагають постійного моніторингу конкурентних стратегій, економічних тенденцій та поведінки споживачів для своєчасного коригування цінової політики. У зв’язку з цим постає потреба розроблення та впровадження ефективних механізмів управління ціноутворенням, що дозволяють не лише підтримувати оптимальний рівень доходів, але й створюють умови для сталого розвитку підприємства та його довгострокової конкурентоспроможності.

Розширення цінової політики підприємства має вирішальне значення в умовах швидкозмінного ринкового середовища та зростальної конкуренції. Успішне управління цінами не обмежується лише визначенням вартості товарів або послуг, а передбачає системний підхід, який ураховує не тільки економічні, але й психологічні аспекти споживчої поведінки, тренди на ринку, сезонні коливання попиту, а також внутрішні чинники підприємства, як-от витрати на виробництво, рівень інвестицій і потреби у фінансуванні.

Цінова політика має бути динамічною та гнучкою, здатною адаптуватися до змін зовнішнього середовища, таких як коливання валютного курсу, інфляційні процеси або зміни в податковій політиці, які безпосередньо впливають на вартість виробничих ресурсів. Водночас в умовах конкурентної боротьби помилки в ціновій стратегії можуть призвести до втрати частки ринку, погіршення репутації бренду або навіть фінансових труднощів.

Урахування еластичності попиту на продукцію є важливим елементом, що дозволяє оптимізувати рівень цін залежно від чутливості споживачів до змін. Для досягнення максимальної вигоди від ціноутворення підприємствам потрібно впроваджувати різноманітні методи ціноутворення, такі як психологічне ціноутворення, динамічне ціноутворення, а також стратегії знижок та акцій, що можуть стимулювати попит і забезпечити лояльність клієнтів.

Додатково важливо враховувати внутрішню структуру витрат підприємства, оскільки правильний розрахунок ціни має базуватися на балансуванні між доходами, витратами та прибутком. Оптимізація цінової політики має бути не лише відповіддю на зовнішні виклики, а й результатом ретельного внутрішнього аналізу ефективності виробничих процесів, стратегічного планування й фінансового моніторингу.

Тому управління ціновою політикою підприємства є не просто питанням поточних ринкових умов, а стратегічним інструментом, який дає змогу забезпечити стабільний фінансовий стан підприємства, мінімізувати ризики, пов’язані з нестабільністю економіки, та максимізувати прибутки, підтримуючи довгострокову конкурентоспроможність. Урахування таких чинників дозволяє підприємствам не тільки адаптуватися до змін ринку, а й створювати стійку базу для стабільного зростання в майбутньому [1].

Ефективне управління ціновою політикою підприємства потребує комплексного підходу, що включає не лише аналіз поточних цінових умов, але й стратегічне прогнозування змін на ринку, розроблення механізмів для коригування цін та диверсифікацію цінових стратегій. Використання сучасних інструментів ціноутворення, як-от аналіз еластичності попиту, динамічне ціноутворення та гнучка реакція на ринкові зміни, дозволить підприємству адаптуватися до зовнішніх чинників і забезпечити стабільний прибуток на довгострокову перспективу.

Отже, управління ціновою політикою є складним процесом, який потребує не лише стратегічного планування, а й здатності швидко реагувати на зміни в попиті, конкуренції, витратах на виробництво та економічному середовищі. Успішна цінова стратегія передбачає максимальне використання

внутрішніх резервів підприємства для оптимізації витрат, забезпечення високої якості продукції та створення умов для залучення й утримання клієнтів.

Одним із важливих аспектів є застосування гнучких механізмів для коригування цін залежно від змін на ринку. Так, у разі зростання вартості ресурсів або посилення конкуренції підприємство повинно мати можливість оперативно коригувати свої ціни, не втрачаючи клієнтів і забезпечуючи свою фінансову стабільність. Це вимагає постійного моніторингу ринкових тенденцій, аналізу конкурентного середовища та адаптації цінової політики в реальному часі.

Важливим аспектом також є врахування психологічних чинників споживання, адже ціна є не лише економічним індикатором, а й важливим інструментом формування іміджу бренду. Стратегії, які поєднують цінову доступність із високою якістю обслуговування та інноваційними рішеннями, можуть значно підвищити лояльність споживачів.

Успішне функціювання підприємства в умовах змінного ринкового середовища можливе лише за умови чіткої і зваженої цінової політики, яка враховує всі аспекти витрат, попиту та конкуренції. Постійний моніторинг конкурентоспроможності, коригування цінових стратегій та впровадження нових підходів до ціноутворення сприяють не тільки мінімізації ризиків, а й створенню сприятливих умов для фінансової стабільності, збільшення частки ринку та підвищення інвестиційної привабливості підприємства.

Тобто правильне управління ціновою політикою забезпечує підприємству конкурентні переваги, дозволяє оптимізувати фінансові потоки та стимулювати стійкий розвиток, ураховуючи не лише короткострокові, а й довгострокові цілі на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Трофіменко А.Ю., Невмержицька С.М. Удосконалення цінової політики підприємства. Київський національний університет технологій та дизайну. URL: https://ru.knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Nevmerzicka2015022811.pdf

Юлія Поліщук

ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ (IFRS) У СФЕРІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сталий розвиток є однією з ключових концепцій сучасного фінансового й економічного управління, яка передбачає гармонійне поєднання економічних, екологічних та соціальних аспектів. Важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS), оскільки вони допомагають забезпечити прозорість, надійність і доступність фінансової інформації для компаній, які впроваджують принципи сталого розвитку у свою діяльність.

Міжнародні стандарти фінансової звітності є основою для якісного розкриття фінансових та нефінансових показників діяльності компаній. У контексті сталого розвитку використання IFRS сприяє:

- підвищенню рівня прозорості бізнесу;
- інтеграції екологічних, соціальних та управлінських чинників у фінансову звітність;
- розширенню можливостей виходу компаній на міжнародні фінансові ринки, особливо для тих, хто веде соціально та екологічно відповідальний бізнес.

Останніми роками стандарти IFRS поступово розширюють свій вплив у сфері сталого розвитку. Так, у стандартах IFRS 9 «Фінансові інструменти» та IFRS 16 «Оренда» враховуються ризики, що пов’язані з екологічними та соціальними аспектами. Крім того Міжнародна рада з фінансової звітності (IASB) та Фонд IFRS активно працюють над розробкою стандартів сталого звітування (IFRS Sustainability Disclosure Standards – IFRS SDS), які допоможуть покращити розкриття нефінансової інформації.

Упровадження IFRS у сфері сталого розвитку має низку переваг для компаній, зокрема:

- підвищення рівня їхньої інвестиційної привабливості;
- формування довгострокової фінансової стратегії;
- ефективне управління екологічними та соціальними ризиками;
- розвиток корпоративного управління з акцентом на екологічну відповідальність.

Незважаючи на всі переваги, застосування IFRS у сфері сталого розвитку стикається з деякими труднощами, а саме:

- відсутністю єдиного підходу до інтеграції ESG-показників у фінансову звітність;
- недостатньою обізнаністю компаній щодо розкриття сталих показників;
- потребою у спеціальних інструментах для оцінки впливу сталого розвитку на фінансові результати.

Однак перспективи розвитку в цій сфері досить позитивні. Серед них можна виокремити:

- розширення вимог щодо обов'язкового звітування за ESG-критеріями;
- гармонізацію міжнародних стандартів сталого звітування з IFRS;
- активне використання цифрових технологій для збору та аналізу нефінансової інформації.

Отже, застосування IFRS у сфері сталого розвитку є важливим кроком для забезпечення прозорості та надійності фінансової інформації компаній. Інтеграція принципів сталого розвитку у фінансову звітність сприятиме ефективному управлінню ризиками, зміцненню довіри з боку інвесторів та розвитку соціально відповідального бізнесу.

Оксана Посаднєва, Юрій Бездітко

ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Важливою складовою результатів фінансово-господарської діяльності підприємств є прибуток, який фактично є основною метою діяльності суб'єктів господарювання. Зокрема прибуток є головним джерелом інвестицій у розширення масштабів діяльності суб'єктів господарювання, модернізації виробництва, удосконалення технологій, соціального забезпечення персоналу тощо. Прибуток є премією у формі дивідендів чи інших виплат, які компенсують власникам підприємств ризики, на які вони наражаються у

процесі інвестиційної діяльності, а також є стимулом, який спонукає їх до збільшення масштабів інвестиційної діяльності.

Основними напрямками формування прибутку банків є максимізація їх доходів та мінімізація витрат при допустимому рівні ризику. Аналіз доходів та витрат банків України за 2016-2023 роки (табл. 1) показує, що загалом за цей період зростання доходів значно випереджало зростання витрат, доходи за цей період зросли на 234%, із 190691 млн. грн. до 446804 млн. грн., у той час як витрати зросли всього на 104%, із 350078 млн. грн. до 364124 млн. грн. Доходи банків за досліджуваний період, за винятком 2017 року, мали стійку динаміку до зростання, а скорочення доходів 2017 року на 12637 млн. грн. пов'язано зі зменшенням процентних доходів майже на таку суму, при цьому одночасне зростання комісійних доходів цього ж року не змогло компенсувати такий спад. Зростання загальної суми доходів банків України за досліджуваний період переважно забезпечувалося зростанням процентних доходів, які на кінець періоду складали 224%, та комісійних доходів – на 309 % порівняно із 2016 роком.

Таблиця 1

Показники доходів та витрат банків України за 2016-2023 роки, млн. грн. [3]

Показники	січень-грудень 2016	січень-грудень 2017	січень-грудень 2018	січень-грудень 2019	січень-грудень 2020	січень-грудень 2021	січень-грудень 2022	січень-грудень 2023
ДОХОДИ	190 691	178 054	204 554	243 102	250 171	273 863	357 549	446 804
процентні доходи	135 807	124 009	140 803	152 954	147 743	168 746	217 053	304 437
комісійні доходи	31 362	37 138	50 969	62 057	70 640	93 162	85 622	97 061
результат від переоцінки та від операцій купівлі-продажу	8 243	7 224	1 853	16 225	21 507	-77	43 482	30 264
інші операційні доходи	9 605	7 264	8 589	8 147	6 813	7 488	8 126	8 364
інші доходи	3 946	1 349	1 809	2 809	2 705	3 175	2 413	4 621
повернення списаних активів	1 728	1 070	532	909	763	1 370	853	2 056
ВИТРАТИ	350 078	204 545	182 215	184 746	210 445	196 488	335 628	364 124
процентні витрати	91 638	70 971	67 760	74 062	62 895	51 097	65 358	103 043
комісійні витрати	7 182	9 650	13 159	18 096	24 132	35 186	35 449	47 084

інші операційні витрати	10 920	11 719	16 800	11 790	16 405	18 244	17 875	18 481
загальні адміністративні витрати	39 356	44 202	53 670	62 936	69 437	78 293	82 434	92 325
інші витрати	3 089	15 116	2 011	2 379	2 728	3 855	5 951	8 727
відрахування в резерви	198 310	49 206	23 758	10 714	31 037	3 448	121 204	17 813
податок на прибуток	-418	3 681	5 057	4 769	3 811	6 364	7 356	76 650
ЧИСТИЙ ПРИБУТОК	-159 388	-26 491	22 339	58 356	39 727	77 376	21 921	82 680
Рентабельність активів, %	-12,6	-1,93	1,69	4,26	2,44	4,09	1,04	3,23
Рентабельність капіталу, %	-116,74	-15,84	14,67	33,45	19,22	35,08	9,68	30,2
Процентні витрати до процентних доходів, %	67	57	48	48	43	30	30	34
Комісійні витрати до комісійних доходів, %	23	26	26	29	34	38	41	49

Дані таблиці показують, що процентні та комісійні доходи в сукупності за досліджуваний період коливались у межах від 84,6% 2022 року, до 93,7% 2018 року загальних доходів банків України.

Інші статті доходів банків за цей же період не мали такого суттєвого впливу на формування доходів банків. Зокрема результати від переоцінки та від операцій купівлі-продажу мали вкрай нерівномірну динаміку, за 2021 рік навіть мали від'ємне значення, але в цілому на кінець 2022 року досягли свого максимуму у 43482 млн. грн. та 30264 млн. грн. 2023 року, що складало 367% рівня 2016 року. Слід зауважити, що інші показники в структурі доходів банків за досліджуваний період мали незначне коливання й мало впливали на формування доходів банків.

Загальні витрати комерційних банків за цей же період мали нестабільну, різноспрямовану динаміку, зокрема впродовж 2016 – 2018 років вони скоротились із 350078 млн. грн. до 182215 млн. грн., у 2019 та 2020 роках відбулося їх зростання, 2021 року витрати банків знову скоротилися, а у 2022 та 2023 роках знову відбулося зростання. Процентні витрати банків за цей період теж коливалися від 51 097 млн. грн. 2021 року, до 103 043 млн. грн. 2023

року. Стабільно за цей період відбувалося зростання комісійних витрат, із 7 182 млн. грн. 2016 року, до 47 084 млн. грн. 2023 року, та загальні адміністративні витрати, із 39356 млн. грн. 2016 року, до 92 325 млн. грн. 2023 року. Дуже нестабільними за цей період були відрахування до резервів, сума яких коливалася за досліджуваний період із 3448 млн. грн. 2021 року до 198310 млн. грн. 2016 року. Сума інших операційних витрат та інших витрат коливалася із 10920 млн. грн. 2016 року до 18481 млн. грн. 2023 року, та із 2011 млн. грн. 2018 року до 15 116 млн. грн. 2017 року відповідно.

Таким чином можна зробити висновок, що динаміка доходів банків України за досліджуваний період, за винятком 2017 року, мала стійкий тренд до зростання, при цьому після 2021 року темпи зростання зросли. Витрати банків за цей же період мали нерівномірну динаміку, зокрема були періоди скорочення витрат впродовж 2016 – 2018 та 2021 роки, і періоди стрімкого зростання, зокрема у 2022 та 2023 роки.

Розрахунок кореляційної залежності показників доходів банків до прибутку показує, що найвища кореляційна залежність до прибутку є в комісійних доходів, що складає 0,799677124, показник кореляції загальної суми доходів банків складав 0,560624497. Показники кореляції інших операційних доходів, інших доходів і повернення списаних активів мали від’ємне значення, що свідчить про те, що зростання суми цих показників дає зворотній ефект. Найвища кореляційна залежність показників витрат банків до їх прибутку була в загальних адміністративних витратах 0,78167836, комісійних витратах 0,704248128, та інших операційних витратах 0,683354813. Кореляційна залежність загальної суми витрат до прибутку мала від’ємне значення і складала -0,335207745, а відрахувань у резерви – -0,87468, тобто показники кореляційної залежності засвідчують, що найбільший позитивний вплив на прибуток банків справляли процентні та комісійні доходи, а також відрахування в резерви. Найбільший негативний вплив на прибуток справляли загальні адміністративні витрати, комісійні витрати, а також інші операційні витрати.

Проведене дослідження дає можливість зробити висновок, що за 2016 – 2023 роки, незважаючи на складні внутрішні та зовнішні економічні та політичні чинники, банківська система у своєму розвитку мала позитивну

динаміку, у 2016 та 2017 роках хоч і мала збиток, але в напрямку його зменшення, упродовж інших років досліджуваного періоду банківська система України працювала із прибутком у загальному напрямку до його зростання з 22339 млн. грн. 2018 року до 82680 млн. грн. 2023 року.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Катан Л. І., Плахотник М. С. Прибутковість комерційно¬го банку та її підвищення. *Агросвіт*. 2018. № 21. С. 3–6.
2. Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України. Постанова правління Національного банку України №17 від 27 лютого 2018 року URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_27022018_17
3. Доходи та витрати банків України. *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist

Олександр Скорик

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СТАНДАРТІВ CSRD У ЗВІТНІСТЬ ІЗ ЗЕД ПІДПРИЄМСТВА

Імплементація стандартів CSRD (директиви про корпоративний сталий розвиток) у звітність із зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД) підприємств відображає сучасні тенденції трансформації глобальної економіки в бік сталого розвитку. Збільшена увага до екологічних, соціальних та управлінських аспектів діяльності компаній зумовлена потребою гармонізації бізнес-процесів із принципами відповідального підприємництва. Водночас посилення регуляторних вимог у ЄС вимагає від підприємств, що здійснюють ЗЕД, адаптації до нових стандартів розкриття інформації.

Директива CSRD є нормативним актом Європейського Союзу, що ухвалений з метою оновлення та розширення вимог до корпоративної звітності у сфері сталого розвитку. Вона замінила попередню Директиву про нефінансову звітність (NFRD), щоб забезпечити більшу прозорість, надійність і порівнюваність інформації, яку компанії публікують про свою діяльність. CSRD передбачає інтеграцію екологічних, соціальних і управлінських показників (ESG) у загальну структуру звітності, що робить її ключовим елементом трансформації бізнес-практик у напрямку сталого розвитку. Головною метою є надання зацікавленим сторонам (інвесторам, споживачам,

регуляторам) чіткої картини щодо впливу підприємств на суспільство, економіку та довкілля.

Основними вимогами CSRD до звітності є такі [1, с. 295]:

1) розширення кола підприємств, зобов'язаних звітувати. CSRD охоплює не лише великі публічні компанії, як це було у NFRD, а й усі великі підприємства, включаючи небіржові, а також малі та середні підприємства (SMEs), які беруть участь у певних секторах або діють на ринках ЄС;

2) дотримання європейських стандартів звітності ESRS (European Sustainability Reporting Standards). Підприємства мають забезпечити відповідність звітності новим деталізованим стандартам, які регламентують розкриття інформації про ESG-аспекти діяльності;

3) звітність за принципом подвійної суттєвості (Double Materiality). Компанії мають звітувати про:

– вплив їхньої діяльності на суспільство та довкілля;

– вплив чинників сталого розвитку на саму компанію;

4) аудит і верифікація. CSRD вимагає обов'язкового незалежного аудиту нефінансової звітності для забезпечення її точності та достовірності;

5) цифрова доступність. Звіти мають бути доступними в електронному форматі, придатному для аналізу, щоб забезпечити відкритість і прозорість даних.

Вплив CSRD на міжнародну звітність і зовнішньоекономічну діяльність, безумовно, є суттєвим. У сучасному світі, де сталий розвиток стає ключовим критерієм для інвесторів і партнерів, відповідність стандартам CSRD забезпечує підприємствам такі конкурентні переваги:

– підвищення стандартів прозорості. CSRD стимулює підприємства адаптувати свої звітні процеси до міжнародних стандартів (наприклад, GRI, SASB), сприяючи підвищенню довіри серед міжнародних партнерів і регуляторів;

– зміцнення позицій на глобальних ринках: виконання вимог CSRD допомагає компаніям інтегрувати принципи сталого розвитку у ЗЕД, що сприяє зміцненню конкурентних переваг і підвищенню привабливості для інвесторів;

– гармонізація звітності в межах схеми постачання. Міжнародні партнери, особливо з ЄС, усе частіше вимагають відповідності стандартам

CSRD від своїх постачальників і контрагентів, що стимулює компанії інтегрувати принципи сталого розвитку в усі аспекти діяльності;

– адаптація до регуляторного середовища. Підприємства, які займаються ЗЕД, зобов'язані враховувати вимоги CSRD для збереження доступу до ринків ЄС, уникнення санкцій і підтримки ділової репутації.

Тож імплементація CSRD стає не лише потребою для дотримання нормативних вимог, а й стратегічним інструментом для підвищення довгострокової стійкості та ефективності підприємств у глобальному середовищі [2, с. 136].

Сучасні виклики глобалізації та посилення регуляторних вимог у сфері сталого розвитку зумовлюють потребу трансформації практик звітності зовнішньоекономічної діяльності. Упровадження стандартів CSRD вимагає від компаній комплексного підходу до звітності, що виходить за межі суто фінансових показників і охоплює екологічні, соціальні та управлінські аспекти.

Якщо традиційна звітність ЗЕД була зосереджена на фінансових та операційних аспектах, таких як обсяги експорту, імпорту та динаміка торговельних потоків, то звітність на основі стандартів CSRD вимагає інтеграції нових критеріїв, які охоплюють сталість і відповідальність бізнесу.

Це передбачає:

– перегляд структури звітів для включення даних про вплив діяльності на довкілля, соціальне середовище та корпоративне управління;

– використання стандартизованих форматів, таких як ESRS (European Sustainability Reporting Standards), які забезпечують порівнянність і прозорість звітності;

– автоматизацію збору та аналізу даних для спрощення процесу підготовки звітності відповідно до нових вимог.

Підприємства, що складають звітність на основі стандартів CSRD, здійснюють оцінювання впливу діяльності за трьома основними сферами (екологія, соціальна сфера та управління). Інтеграція цих показників у звітність допомагає компаніям не лише відповідати вимогам регуляторів, а й підвищувати довіру партнерів та інвесторів.

Отже, імплементація стандартів CSRD у звітність із ЗЕД підприємств є важливим етапом у трансформації бізнесу відповідно до сучасних викликів

сталого розвитку. Урахування екологічних, соціальних і управлінських (ESG) показників у звітності дозволяє забезпечити прозорість, відповідність міжнародним стандартам і регуляторним вимогам, що є ключовим чинником конкурентоспроможності на глобальних ринках. CSRD стимулює підприємства не лише адаптувати свою звітність, але й інтегрувати принципи сталого розвитку у стратегічне управління. Це дозволяє не лише уникнути потенційних регуляторних ризиків, а й відкрити нові можливості для інновацій, підвищення репутації та створення доданої вартості. Отже, упровадження стандартів CSRD у ЗЕД стає важливим інструментом для побудови довгострокової стійкості, яка відповідає інтересам підприємств, їхніх партнерів та суспільства загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Король С. Я., Семенова С. М., Курбет М. А. Упровадження звітності про сталий розвиток в Україні: стан і перспективи в умовах євроінтеграції. Бізнес-інформ. 2022. Вип. 1. С. 294–301.
2. Безверхий К. Імплементація європейських стандартів звітності про сталий розвиток. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2024. № 2. С. 134-150.

Галина Толкачова, Маргарита Баталова

УПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ: ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Цифрова трансформація фінансового сектору є ключовим чинником, який визначає сучасний розвиток комерційних банків. В умовах глобалізації та швидких змін технологічного середовища банки змушені адаптувати свої стратегії до нових реалій, що включають упровадження цифрових технологій для покращення обслуговування клієнтів і зниження операційних витрат. Технології, як-от мобільний банкінг, штучний інтелект, блокчейн і великі дані, змінюють традиційні бізнес-моделі банків, що вимагає від них постійного вдосконалення та інновацій [1, 2].

Зважаючи на зростальну конкуренцію з боку фінансових технологічних компаній та міжнародних гравців, комерційні банки мають інвестувати в цифрові рішення для забезпечення високого рівня безпеки, швидкості та зручності обслуговування. Цифровізація також відкриває нові можливості для

розширення спектру послуг і залучення нових клієнтів. У цьому контексті вдосконалення діяльності банків в умовах цифрової трансформації стає важливим напрямком для підтримки їх конкурентоспроможності та стійкості на ринку.

Проаналізуємо поточний стан упровадження комерційними банками цифрових технологій. Останніми роками комерційні банки активно впроваджують новітні цифрові технології для модернізації своїх послуг та покращення взаємодії з клієнтами. Серед найбільш популярних технологій можна виділити мобільний банкінг, автоматизацію процесів за допомогою штучного інтелекту (AI) та машинного навчання, а також використання технології блокчейн для забезпечення безпеки транзакцій. Мобільні додатки дозволяють клієнтам банків здійснювати операції в будь-який час та в будь-якому місці, що значно підвищує зручність і доступність послуг. Окрім того багато банків уже використовують чат-боти для автоматизації оброблення запитів клієнтів, а також для надання консультацій з фінансових питань.

Інтеграція штучного інтелекту дозволяє банкам аналізувати великі обсяги даних для прогнозування фінансових трендів, виявлення шахрайських операцій і персоналізації пропозицій для клієнтів. Технологія блокчейн забезпечує високий рівень безпеки і прозорості фінансових операцій, що стає важливим аспектом для довіри клієнтів та інвесторів. Проте, попри значний прогрес у цифровізації, не всі банки встигли адаптуватися до нових технологічних вимог. Залишаються проблеми щодо інтеграції різних цифрових рішень, підвищення рівня кібербезпеки та потреба постійної модернізації інфраструктури.

На основі проведеного аналізу визначимо подальші перспективи розвитку та впровадження цифрових технологій у діяльність комерційних банків України. У майбутньому впровадження новітніх цифрових технологій у діяльність банків матиме ще більш значний вплив на їх розвиток. Одним з основних напрямків стане розвиток Open Banking, що дозволить банкам взаємодіяти із третіми сторонами через відкриті інтерфейси. Це дозволить розширити спектр послуг і сприятиме розвитку фінансових технологій (FinTech) та більш персоналізованих фінансових продуктів. Також перспективною є інтеграція блокчейн-технологій для створення більш

безпечних і швидких платіжних систем, які дозволяють знижувати витрати на обробку транзакцій.

Іншою перспективною технологією є розширене використання штучного інтелекту, який дозволить банкам автоматизувати не лише взаємодію з клієнтами, а й ухвалення рішень з управління ризиками, аналізу кредитоспроможності та вдосконалення маркетингових стратегій. Інтернет речей (IoT) може бути використаний для інтеграції банківських послуг у повсякденне життя клієнтів, надаючи можливість здійснювати фінансові операції через розумні пристрої.

Особливу увагу варто приділити також розвиткові цифрових валют центральних банків, які можуть змінити традиційну систему грошового обігу та сприяти глибшій цифровізації фінансових операцій. Успішне впровадження таких інновацій відкриває для банків нові можливості для залучення клієнтів і підвищення ефективності роботи.

Підводячи підсумки можна сказати, що комерційні банки, які активно інвестують у цифрові технології та адаптують свої бізнес-моделі до нових вимог, мають значні перспективи на ринку фінансових послуг, де конкурентоспроможність усе більше визначається рівнем цифровізації. Упровадження цифрових технологій у діяльність комерційних банків має значний потенціал для підвищення ефективності, зручності та безпеки фінансових послуг. Комерційні банки, які активно інвестують у цифровізацію та адаптують свої стратегії до нових умов, зможуть зміцнити свої позиції на ринку, що зробить їх більш конкурентоспроможними та стійкими до зовнішніх викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Україна 2030Е – країна з розвинутою цифровою економікою. URL: https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-5 (дата звернення: 16.01.2025р.).
2. Національна стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021-2030 роки. URL:https://www.naiau.kiev.ua/images/news/img/2021/06/strategiya-110621.pdf (дата звернення: 21.01.2025р.).

Дмитро Феденко

УПРОВАДЖЕННЯ ВІЗУАЛЬНИХ КОНФІГУРАТОРІВ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ОПТИМІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Сучасні проблеми в управлінні фінансами та бухгалтерському обліку вимагають від організацій як публічного, так і приватного секторів упровадження інноваційних інструментів, здатних адаптувати облікові процеси до умов цифрової трансформації. Одним із таких інструментів є візуальні конфігуратори, які дозволяють підвищити прозорість і ефективність роботи бухгалтерських служб, а також сприяють оптимізації управлінських процесів.

Візуальні конфігуратори – це інтерактивні програмні інструменти, що забезпечують автоматизацію оброблення фінансових даних і надають зручні засоби для їх візуалізації та аналізу. Основною метою їх впровадження є підвищення доступності й зрозумілості складної бухгалтерської інформації для всіх зацікавлених сторін, включаючи керівників, аналітиків, аудиторів і громадян. У публічному секторі це має особливе значення, оскільки прозорість і підзвітність фінансової діяльності органів управління є важливими аспектами демократичного суспільства.

Однією з головних переваг використання візуальних конфігураторів у бухгалтерському обліку є їхня здатність інтегруватися з іншими управлінськими системами, такими як ERP-системи або державні платформи фінансового моніторингу. Це дозволяє об’єднувати дані з різних джерел, забезпечуючи швидкий доступ до аналітичної інформації. Так, у системі публічного управління інтеграція візуальних конфігураторів може сприяти ефективному моніторингу виконання бюджетів, контролю витрат і аналізу доходів [1].

У контексті приватного сектору ці інструменти дозволяють автоматизувати рутинні операції, такі як складання фінансових звітів, розрахунок податкових зобов’язань і прогнозування грошових потоків. Завдяки інтерактивному інтерфейсу користувачі можуть легко адаптувати налаштування конфігураторів до потреб конкретного підприємства, що особливо важливо для малого та середнього бізнесу, де ресурси для складних облікових систем є обмеженими.

Однак упровадження візуальних конфігураторів також супроводжується певними проблемами. По-перше, для ефективного використання цих інструментів потрібно забезпечити навчання персоналу та адаптацію організаційних процесів до нових умов. Бухгалтери та аналітики мають опанувати сучасні технології роботи з великими обсягами даних, розуміти принципи візуалізації й мати базові навички програмування або роботи з цифровими платформами. По-друге, важливою умовою успішної інтеграції є забезпечення кібербезпеки. Візуальні конфігуратори обробляють великий обсяг фінансової інформації, яка є конфіденційною, і тому захист даних від несанкціонованого доступу стає ключовим завданням для організацій [2].

Попри ці проблеми, перспективи впровадження візуальних конфігураторів є значними. У сфері публічного управління вони сприятимуть зростанню довіри громадян до органів влади за рахунок підвищення прозорості фінансової звітності. Так, інтерактивні панелі для моніторингу бюджету громади або державного фінансування можуть стати доступними, що дозволить громадянам самостійно аналізувати, як використовуються податкові кошти.

У міжнародному досвіді можна знайти приклади успішного впровадження таких рішень. Так, у скандинавських країнах активно використовуються інтерактивні платформи для управління публічними фінансами, які інтегрують візуальні конфігуратори. Це забезпечує громадянам доступ до інформації про доходи та витрати органів місцевого самоврядування, сприяє розвитку електронної демократії та підвищує ефективність роботи управлінських органів.

Для України впровадження візуальних конфігураторів у бухгалтерський облік є не лише кроком до модернізації систем управління, але й інструментом адаптації до європейських стандартів. Це відповідає сучасним проблемам цифрової трансформації та створює основу для розвитку прозорих й ефективних фінансових процесів як у публічному, так і приватному секторах [3].

Підсумовуючи можна стверджувати, що впровадження візуальних конфігураторів у систему бухгалтерського обліку є одним із ключових елементів цифрової трансформації як у публічному управлінні, так і в

приватному секторі. Ці інструменти дозволяють значно підвищити ефективність облікових процесів, автоматизувати рутинні завдання, покращити якість управлінських рішень і забезпечити прозорість фінансових даних.

В умовах сучасних економічних і соціальних проблем, зокрема кризових явищ, диджиталізація стає не лише трендом, а й потребою. Використання візуальних конфігураторів дозволяє організаціям швидше адаптуватися до змін, оперативно реагувати на проблеми й забезпечувати високу якість фінансового управління [4]. Для України впровадження таких технологій є важливим кроком до інтеграції з європейським фінансовим простором і підвищення конкурентоспроможності як державного, так і бізнес-сектору. Незважаючи на певні виклики, пов'язані з адаптацією й безпекою, перспективи використання візуальних конфігураторів відкривають нові горизонти для розвитку сучасної системи обліку й управління фінансами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Серпенінова Ю. та ін. Цілі сталого розвитку як фактор удосконалення системи бухгалтерського обліку. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2024. № 6. С. 373-391. URL: https://doi.org/10.58423/2786- 6742/2024-6-373-391 (дата звернення: 28.01.2025).
2. Makarenko I., Plastun A. The role of accounting in sustainable development. *Accounting and Financial Control*. 2017. Vol. 1, no. 2. pp. 4-12. URL: https://doi.org/ 10.21511/afc.01(2).2017.01 (дата звернення: 28.01.2025).
3. Лучко М. Р. Пізнання в розвитку теорії бухгалтерського обліку. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2015. № 1 (45). С. 33-38. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/ 4221?locale=ru (дата звернення: 28.01.2025).
4. Максимчук І. А., Уманець Т. М. Організація внутрішнього аудиту на підприємствах: ризик-орієнтований підхід. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 8. С. 15-18. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/ 123456789/25786 (дата звернення: 28.01.2025).

Світлана Філяр, Олексій Ярощук, Олександр Стародубов

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Аналізуючи місце та складові малого бізнесу в економіці України й будь-якої держави, слід ураховувати нерівнозначність у становищі суб'єктів малого бізнесу (підприємств, індивідуальних підприємців або ФОП) проти великих

фірм. Великі компанії апріорі перебувають у вигідніших умовах порівняно з малими підприємствами. Вони мають значні засоби виробництва, кваліфіковану робочу силу, усталені зв'язки з контрагентами, фінансову, інформаційну базу, переваги в отриманні позикових коштів.

Тобто для рівності умов малим підприємствам, що здійснюють господарську діяльність і намагаються бути конкурентоспроможними з великими підприємствами, потрібно докладати значно більше зусиль та враховувати безліч показників і маркерів через свою особливу сутність. Така ситуація передбачає цілеспрямоване здійснення державою фінансово-кредитної підтримки та стимулювання малого підприємництва на всіх рівнях.

Слід зазначити, що розвинені західні держави приділяють значну увагу розвитку сектора малого підприємництва, досягаючи значних результатів, і багато в чому перевершують українські. У країнах Західної Європи 98% підприємств приватного сектору (несільськогосподарського сектору економіки) є малими та середніми підприємствами. На їх частку припадає близько 57% виробленої доданої вартості. Мале підприємництво відіграє важливу роль і в забезпеченні зайнятості населення, надаючи 66% спільного обсягу робочих місць [1].

Держави, що розвиваються, усвідомлюють важливість малого сектору економіки й упроваджують політику підтримки та стимулювання малого підприємництва. Так, малий і середній бізнес займає близько 90% промислового виробництва Тайваню. Ці компанії складають 70% усіх зайнятих, понад 55% ВВП і близько 99% усіх зареєстрованих підприємств [2].

У зв'язку з цим важливо відзначити, що досвід, накопичений країнами, що розвиваються, та країнами Євразії щодо фінансової підтримки й стимулювання господарювання малих форм бізнесу може бути особливо корисним для України. Так, у країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону 40 мільйонів малих підприємств, що становлять 95% від загального обсягу, працюють до 80% працездатного населення, і вони виробляють від 30 до 60% ВНП. Їхня частка в загальному обсязі експорту з Азійсько-Тихоокеанського регіону становить близько 35%. Ринкові механізми є основним чинником, що впливає на розвиток малого підприємництва в розвинених економіках. А в

країнах з економікою, що розвивається, держава звичайно бере участь у цьому процесі [3].

Серед усіх заходів фінансового стимулювання малого бізнесу особливе місце належить заходам податкового стимулювання діяльності суб'єктів, що належать до цієї категорії. Можна розглянути основі складові на прикладі досвіду зарубіжних країн.

1. Суттєве зниження податкових ставок. Насамперед це стосується основоположних податків – на прибуток, на майно організацій тощо. Так, податкове законодавство США передбачає дві ставки за податком на прибуток для малого бізнесу – в 15% і 28%, а для корпорацій – 34% і 46%. Також сюди можна віднести застосування прогресивної шкали оподаткування, що діє в США, Великій Британії, Австрії, Бельгії, Швейцарії.

2. Застосування такого поняття, як «податкові канікули» з податку на прибуток. Цей захід застосовується у США, Німеччині, Франції, Швеції, Швейцарії, Румунії, Словаччині, Чехії та має на меті максимально полегшити процеси становлення нового підприємства та подолання неминучих труднощів початкового етапу діяльності.

3. Звільнення від ПДВ малих підприємств з невеликим обігом діє в Англії, Франції, Німеччині, Швеції, Чехії – там, де єдиний податок (у межах спрощеної системи оподаткування) або невелика величина доходів (обігу).

4. Уведення спеціальних податкових режимів для оподаткування суб'єктів малого бізнесу. Цей інструмент активно використовується в західних державах (Франція, Іспанія) та у країнах СНД, Латинської Америки тощо. Розглядаючи чинні спеціальні податкові режими для малих підприємців, слід зазначити кілька найбільш загальних підходів до їх використання й відповідно – кілька шляхів формування податкового законодавства стосовно оподаткування малого бізнесу.

5. Установлення неоподатковуваного мінімуму прибутку. Так, у Канаді приватні корпорації, які контролюються громадянами цієї країни, отримують податкову знижку, яка зменшує федеральний податок на доходи на 16%, якщо їх річний оподатковуваний дохід від діяльності не перевищує $200 000 [1].

6. Податкові послаблення при сплаті податків і зборів соціального значення. Потрібно відзначити, що ставки соціальних податків у зарубіжних країнах, які сплачуються і працівниками, і роботодавцями, зокрема й приватними підприємцями, досить великі. Так, ставки соціального податку для фізичних осіб досягають 39,9% від заробітної плати (Нідерланди), але тут, як правило, використовується регресивна або комбінована шкала оподаткування. Крім того встановлюються неоподатковувані мінімуми або граничні доходи: у Нідерландах соціальні податки не стягуються із суми річного доходу, що не перевищує 44 950 євро [3].

7. Податкові преференції процесуального характеру, які безпосередньо не знижують податкове навантаження, але значно полегшують взаємодію платника податків та податкових органів. До таких пільг належать, наприклад, надання спрощеної податкової декларації, використання касового методу обліку доходів (Швеція).

8. Податкова політика, орієнтована на підтримку окремих груп платників, напрямків їх діяльності або галузей підприємництва. Так, у Південній Кореї наслідки кризи виявились у різкому скороченні експорту до США та Західної Європи, що вимагало адекватної та оперативної зміни податкового законодавства, що має на меті стимулювання економічного розвитку. Було зменшено ставки для оподаткування доходів громадян і малого бізнесу, ліквідовано деякі майнові податки.

Узагальнюючи вищесказане слід ще раз наголосити на потребі зваженого підходу в ході застосування досвіду зарубіжних країн у сфері податкового стимулювання діяльності економічних суб'єктів, і зокрема суб'єктів малого бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Bobyl, V. V., & Toporkova, O. A. (2019). Оподаткування малого бізнесу: нормативно-організаційний аспект. *Review of transport economics and management,* (1(17), 35–47. https://doi.org/10.15802/rtem.v0i1(17).176482
2. Ковальчук І. С. Аналіз рівня оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2017. № 5. С. 29-35. https://modecon.mnau.edu.ua/taxation-analysis-of-small-enterprise-subsidiaries-in-ukraine/
3. Левшук А. А. Удосконалення оподаткування малого бізнесу в системі засобів детінізації економіки: дис…. канд. економіч. наук: спеціальність:

08.00.08 /Університет державної фіскальної служби України, 2020. 268 с. URL: https://drive.google.com/drive/u/0/shared-with-me

Оксана Посаднєва, Юрій Бездітко

ОЦІНЮВАННЯ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІДОКРЕМЛЕНИХ СТРУКТУРНИХ ПІДРОЗДІЛІВ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Банки, як одні із суб'єктів економічної системи держави, діють під впливом загальних законів функціонування економіки, одним із яких є намагання отримання якомога вищого рівня прибутку, зростання якого у свою чергу можливе завдяки двом умовам – або підвищення ефективності вже чинних організаційних структур, або шляхом розширення масштабів їх діяльності, намагаючись наблизити свої відокремлені структурні підрозділи до споживача свого продукту. Крім того, поряд зі збільшенням обсягів прибутковості діяльності, відокремлені структурні підрозділи виконують і низку інших функцій, серед яких можна виділити:

- розширення масштабів своєї діяльності за рахунок пошуку нових джерел коштів;
- проникнення на нові території з метою розширення ареалу своєї діяльності;
- підвищення ефективності своєї діяльності за рахунок використання регіональних, специфічних особливостей окремих територій;
- поліпшення позитивного іміджу банку як у існуючих, так і потенційних клієнтів тощо [1].

Тому аналіз сучасного стану розвитку відокремлених структурних підрозділів банку, перспективи їх розвитку та визначення чинників, які впливають на цей процес, є актуальною темою дослідження.

Дані Національного банку України показують, що з початку 2000-х років завдяки зростанню економіки України стрімкими темпами розвивалась і банківська система, зокрема мережа її відокремлених від головного банку структурних підрозділів. При цьому головна увага була сконцентрована на екстенсивному розвитку їх кількості, а головною метою такого розвитку було захоплення регіональних ринків, які потребували забезпечення свого економічного розвитку якісними банківськими послугами. Значною мірою

розвиток відокремлених структурних підрозділів був спрямований на перспективу, що пояснювало, як здавалось, тимчасову збитковість діяльності значної їх кількості [2].

Світова фінансова криза, яка розпочалася 2008 року, значно вплинула на діяльність банківської системи України загалом і мережі відокремлених структурних підрозділів зокрема. Дані рис. 1 свідчать, що зміна кількості банків в Україні та їх структурних підрозділів за досліджуваний період була вкрай нерівномірною, і значною мірою пов'язана зі зміною як економічної, так і політичної ситуації як у самій Україні, так і за її межами, а також зі стрімким розвитком нових банківських технологій.

Зокрема, на кінець 2008 року, коли негативні результати світової фінансової кризи ще не впливали на фінансово-господарську діяльність зокрема комерційних банків України, кількість банків, їх відокремлених структурних підрозділів та відокремлених структурних підрозділів у розрахунку на один банк була максимальною і складала 184 банки, 22974 відокремлених структурних підрозділи й 125 відокремлених структурних підрозділів на один банк. У подальшому під дією об'єктивних та суб'єктивних чинників ці показники, за винятком окремих періодів, мали негативну динаміку.

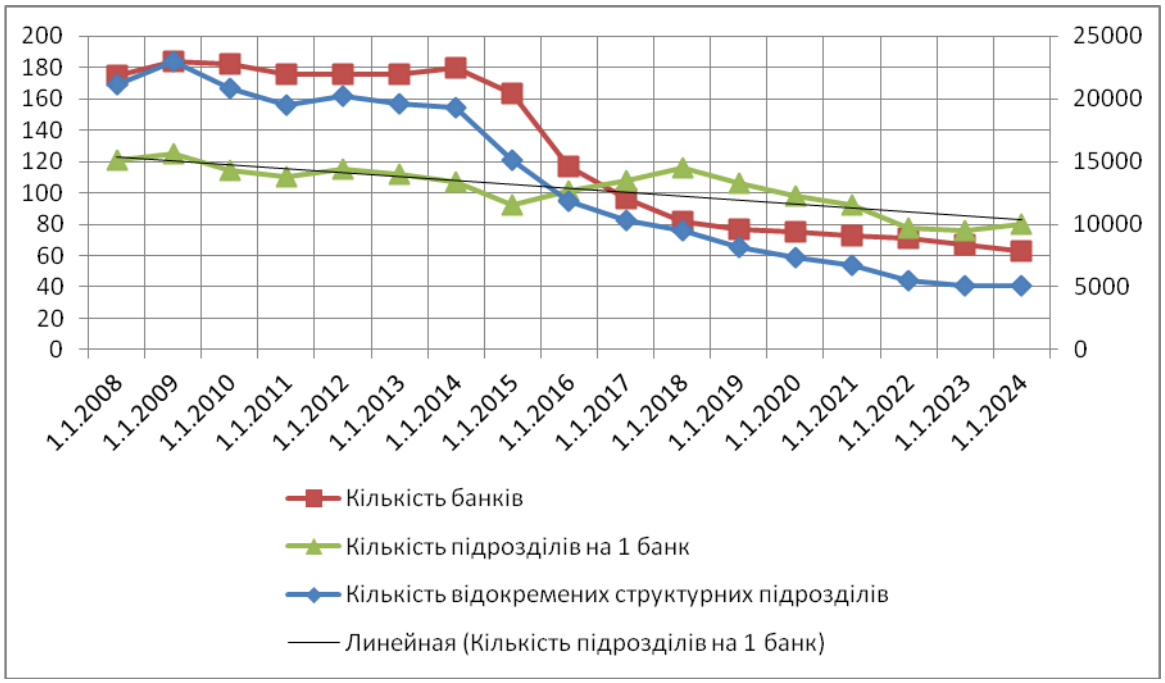

Рис. 1. Динаміка показників формування відокремлених структурних підрозділів банків України [3]

Так, кількість банків упродовж 2011-2013 років залишалась незмінною, а 2014 року навіть зросла. Упродовж 2015 та 2016 років відбулося стрімке, майже дворазове скорочення як кількості банків, так і відокремлених структурних підрозділів, що було пов'язане з початком агресії росії проти України, що привело до втрати територій і відповідно банківських структур, які були розташовані на цих територіях. Крім того, 2015 року розпочалася широкомасштабна реформа банківської системи, яка була пов'язана зокрема з ліквідацією неперспективних банків та їх структурних підрозділів.

У результаті розпочалось стрімке зменшення як кількості банків, так і їх відокремлених структурних підрозділів. Зокрема кількість банків скоротилася зі 184 одиниць 2009 року, до 63 одиниць на початок 2024 року, тобто скорочення склало 2,9 рази. Кількість відокремлених структурних підрозділів за цей же період скоротилася із 22974 одиниць до 5053 одиниць, тобто скорочення склало 4,5 рази. У той же час кількість відокремлених структурних підрозділів у розрахунку на 1 банк скоротилося із 125 до 80 одиниць, тобто скорочення склало всього 1,6 рази.

Важливо відзначити, що станом на 01.10.2024 року відповідно до законодавства України тимчасово припинили свою діяльність 874 відокремлених структурних підрозділи, Така динаміка кількості відокремлених структурних підрозділів та їх структури в регіональному розрізі пояснюється низкою як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. Одним із провідних чинників, звичайно, є військова агресія росії проти України, яка привела до двох етапів різкого скорочення кількості відокремлених структурних підрозділів банків в Україні. На першому етапі – 2014 року, коли кількість відокремлених структурних підрозділів скоротилася в результаті окупації росією частини Донецької, Луганської областей та автономної республіки Крим. Другий етап скорочення відбувся в результаті початку «гарячої» фази війни, коли кількість відокремлених структурних підрозділів продовжувала скорочуватись у Донецькій та Луганській областях та почала скорочуватись у Запорізькій та Херсонській областях.

Це був етап, коли скорочення кількості відокремлених структурних підрозділів відбувалось у результаті суб'єктивних чинників, а саме окупації

частини території України, яка неминуче закінчиться, і функціонування відокремлених структурних підрозділів на цих територіях буде поновлено. Однак, на нашу думку, більш важливим чинником зменшення кількості відокремлених структурних підрозділів банків є стрімкий розвиток структури фінансово-кредитного ринку України та впровадження в повсякденну діяльність банків сучасних технологій.

Зокрема чинник розвитку структури фінансово-кредитного ринку призводить до розширення кількості та функціональних можливостей небанківських учасників ринку. Насамперед це стосуються фінансових компаній, які завдяки розширенню своїх функціональних можливостей, спрощенню процедур кредитування клієнтів захоплюють частину ринку, на якому функціонували банки, особливо в секторі малого бізнесу.

Однак більш важливим об'єктивним чинником, який призводить до зменшення кількості відокремлених структурних підрозділів, є запровадження в повсякденну діяльність банків нових технологій, які призводять до скорочення навіть окремих функціональних структур банків. Тому лінія тренду кількості відокремлених структурних підрозділів на 1 банк має від'ємну траєкторію і не корелюється як із динамікою показників кількості банків, так і з динамікою відокремлених структурних підрозділів банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Якимова А.М., Дил Д.О. Розміщення філій банківських установ на території України: *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 22. С. 39–43.
2. Булюк В.В. Аналіз розвитку мережі відокремлених структурних підрозділів банків в Україні та їх вплив на розвиток регіонів: *Інфраструктура ринку*. Вип. 41 2020 року. С. 247-253
3. Кількість структурних підрозділів банків України: *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#5 (дата звернення: 4.12.2024).

Андрій Фролов

ОБ'ЄКТИВНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЗЕЛЕНОГО ФІНАНСУВАННЯ

Сучасні екологічні проблеми, що пов'язані зі зміною клімату, забрудненням довкілля, втратою природних ресурсів та біорізноманіття,

поставили перед світовим співтовариством надскладне завдання – ужиття необхідних заходів для забезпечення подальшого «зеленого» розвитку. Ключову роль в досягненні економічного зростання за умов зростальних екологічних проблем відіграватимуть довгострокові інвестиції та стабільне фінансування. Але традиційне навантаження на державні фінанси вимагає пошуку інших джерел. Для мобілізації необхідного інвестування в підтримку «зеленого» зростання важливим кроком уважається створення сприятливого середовища, яке б дозволяло залучити як внутрішні приватні, так і міжнародні інвестиції.

«План» подолання перешкод для зелених інвестицій становить складні взаємозв'язки між економічними, соціальними та політичними чинниками на глобальному рівні. Глобальна політика зеленого фінансування полягає в зміцненні рамок, кращого узгодження, а іноді й реформування усього спектру регулювання в залученні інвестицій. Ці чинники по суті й відбивають об'єктивні закономірності формування глобальної політики зеленого фінансування.

Утім на формування світового «порядку денного» у сфері зеленого фінансування насамперед впливають зміни в парадигмі сталого розвитку. Зелене фінансування сьогодні розглядається як фінансування «майбутнього», що порушує питання фінансування та виконання глобальних цілей сталого розвитку [1]. Зростальна увага до кліматичних, екологічних та соціальних питань на міжнародному рівні зумовлює формування нових норм і стандартів, які стимулюють держави до впровадження «зелених» фінансових інструментів. Це стосується, зокрема, зелених облігацій, кредитів та позик. З'являються також ширші можливості щодо вуглецевого кредитування в рамках міжнародних угод, таких як Паризька угода, що покладає на країн-підписантів додаткові зобов'язання до зменшення викидів парникових газів.

Поглиблення взаємозалежності між національними економіками одночасно сприяє уніфікації підходів, просуванню норм, стандартів і правил гри для всіх учасників світового господарства в підтримку сталого розвитку та стимулювання переходу до низьковуглецевої економіки. Глобалізація економік посилює потребу адаптації до нових принципів функціювання в умовах

кліматичних проблем, інтеграції екологічних та соціальних аспектів у фінансові рішення та інвестиції [2].

А розвиток нових «зелених» технологій та еко-інновацій відкриває нові можливості для фінансування екологічних проєктів та проєктів сталого розвитку. Науково-технічні розробки дозволяють доволі ефективно використовувати ресурсний потенціал, що вважається критичним у досягненні країнами соціальної справедливості та економічного добробуту за умов обмежень та дефіциту природних ресурсів.

Однак варто відзначити й суперечності у формуванні глобальної політики зеленого фінансування. Їх зумовлює насамперед конфлікт інтересів між державами, що перебувають на різних рівнях економічного розвитку. Розвинені країни мають ширші інвестиційні можливості, тоді як країни, що розвиваються, стикаються із труднощами фінансування зелених ініціатив через високі вимоги до кредитоспроможності та недостатню інфраструктуру [3]. Нерівність у доступі до зеленого фінансування між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, впливає на інтерес до екологічної проблематики, а відтак і на участь у формуванні глобальної політики зеленого фінансування.

Суперечності можуть виникати й через вплив транснаціональних корпорацій, особливо з традиційних галузей економіки, діяльність яких пов’язана з викопним паливом, нафтою і вугіллям. Використовуючи економічні ресурси та лобістські зусилля, вони можуть тиснути на ухвалення урядових рішень, що не відповідають «зеленому» порядку денному. І в перспективі це може призвести до ситуацій, коли інтереси корпорацій переважатимуть над екологічними потребами суспільства та глобального світу щодо інвестування в низьковуглецеву та кліматично стійку інфраструктуру.

При цьому політика зеленого фінансування часто не враховує потреби найбільш вразливих верств населення. «Зелені» фінансові інструменти і програми часто бувають недоступні для окремих груп чи домогосподарств через високі початкові витрати. А в умовах недостатньої поінформованості, ринкової непередбачуваності та політичної нестабільності така соціальна нерівність може призвести до опору змін і несприйняття «зелених» реформ.

Формування глобальної політики зеленого фінансування триватиме ще не один рік і, очевидно, стане складним процесом. Попри позитивні аспекти зміни

«траєкторії» світової економіки і підтримку фінансування сталого розвитку на глобальному рівні виникає об’єктивна потреба в пошуку балансу між соціально-екологічними вимогами та економічними інтересами всередині країн, що потребує особливого вивчення та врахування. Країни мають різні умови та підходи до розуміння розподілу «зеленого» капіталу в підтримку екологічно-сталих ініціатив, що ускладнюватиме досягнення спільних цілей І це посилюватиме потребу постійної міжнародної координації щодо створення сприятливого середовища для стимулювання «зелених» інвестицій та подальшої інтеграції екологічних і соціальних аспектів у фінансових системах країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зелені” інвестиції у сталому розвитку: світовий досвід та український контекст. Київ : Заповіт, 2019. С. 315.
2. Зінченко, О. А. Світові тренди «зеленого» інвестування. *Економічний простір*. 2022. № 177. С. 31-34. https://doi.org/10.32782/2224-6282/177-5
3. Green Finance for Developing Countries. Needs, Concerns and Innovations. URL: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/7673/-Green_finance_for_developing_countries_Needs,_concerns_and_innovations-2016Green_Finance_for_Developing_Countries.pdf.pdf?sequence=4&amp%3BisAllowed=y%2C%20Summary%7C%7Chttps%3A//wedocs.unep.org/bitstream/ha

Марія Чичура

SWOT-АНАЛІЗ В СИСТЕМІ УПРАВЛІНЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

Науковий керівник: О. Стащук

Особливості функціювання територіальних громад (далі – ТГ), які створені в процесі бюджетної та адміністративної децентралізації в Україні, передбачають формування специфічного механізму залучення та використання коштів, що спрямовуються на забезпечення сталого розвитку цих громад [1]. У такому контексті особливої актуальності набувають питання формування ефективних стратегій розвитку ТГ, що мають базуватися на досконалому аналізі передумов формування таких стратегій [2].

Питання формування ефективних стратегій розвитку ТГ перебуває в полі досліджень учених-економістів, як-от І. Грищенко, М. Кулаєць, О. Шевченко, Ю. Лісневська, О. Берданова, В. Вакуленко, А. Ткачук; М. Бриль; Г. Монастирський, М. Волосюк та ін.

SWOT-аналіз (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) є потужним інструментом для оцінювання внутрішніх і зовнішніх чинників, які впливають на систему управління фінансовою безпекою ТГ в Україні. Проведений SWOT-аналіз показує, як краще застосувати власні сили і зменшити внутрішні слабкості, оптимально використовуючи зовнішні можливості та усуваючи загрози [5], з якими стикається місцеве самоврядування в забезпеченні фінансової безпеки.

1. Сильні сторони (Strengths), Внутрішні переваги громад:

– децентралізація та фінансова автономія: Україна має успішний досвід децентралізації, яка дозволяє ТГ мати більше повноважень у фінансовому контролі та управлінні, збільшити свої доходи, зокрема через місцеві податки та збори. Це дозволяє громадам фінансувати інфраструктуру та покращувати соціальні послуги на місцевому рівні;

– підвищення прозорості: через використання електронних систем для моніторингу витрат та публічного звітування про використання бюджетних коштів, що дозволяє зменшити корупційні ризики та забезпечити підзвітність органів місцевого самоврядування;

– інтеграція з міжнародними фондами: українські громади активно використовують міжнародну допомогу, гранти та кредити для фінансування інфраструктурних проектів та соціальних ініціатив;

– розвиток місцевих підприємств: місцеві ТГ мають потенціал для стимулювання розвитку малого й середнього бізнесу, що сприяє збільшенню податкових надходжень і покращенню економічної стабільності;

– формування нових механізмів фінансового планування та контролю: Уведення сучасних інструментів фінансового управління дає можливість підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів;

– визначення ефективних управлінських практик і прозорості бюджетного процесу: наявність сучасних методик планування та контролю фінансових ресурсів дозволяє оперативно реагувати на негайні виклики;

– наявність місцевих ініціатив із підвищення кваліфікації кадрів: досвід успішних тренінгів і семінарів підвищення професійної компетентності, обміну досвідом співробітників, місцевої влади;

– упровадження цифрових технологій: автоматизовані системи обліку та моніторингу фінансових потоків забезпечують оперативність і точність інформації.

2. Слабкі сторони (Weaknesses), внутрішні недоліки:

– низька податкова база та залежність від центрального бюджету: багато ТГ мають обмежену податкову базу, що обмежує їх здатність генерувати достатній обсяг власних доходів. Особливо це стосується малих і сільських громад, де відсутня значна економічна активність;

– недостатній кадровий потенціал: відсутність достатньої кваліфікації у місцевих органах влади, зокрема в питаннях управління фінансами, може призвести до неефективного використання фінансових ресурсів та погіршення фінансової безпеки;

– низька фінансова грамотність серед населення: низький рівень фінансової грамотності мешканців ТГ ускладнює процес збору податків і зборів, а також знижує ефективність програм фінансового виховання та залучення громади до процесу прийняття рішень;

– неефективне використання бюджетних коштів: недосконала система фінансового моніторингу може призвести до неефективного використання бюджетних коштів, виникнення корупційних схем;

– недостатня інтеграція сучасних технологій, що обмежує прозорість і оперативність інформації;

– відсутність комплексної систематики у підходах до управління ризиками: без цільного аналізу ризиків та загроз може виникати вразливість до несподіваних фінансових криз.

3. Можливості (Opportunities), зовнішні чинники, які можуть позитивно вплинути на фінансову безпеку:

– залучення інвестицій та грантів: розвиток ТГ може бути значно посилений за доступу до фондів Європейського Союзу, міжнародних інвестицій та грантів;

– розвиток цифрових технологій для управління фінансами: упровадження сучасних ІТ-рішень для автоматизації бюджетного процесу дає можливість покращити фінансову прозорість і зменшити корупційні ризики;

– посилення міжмуніципальної співпраці: можливість для малих громад об'єднувати ресурси та реалізовувати спільні проєкти із сусідніми громадами може сприяти ефективному використанню фінансових ресурсів;

– підвищення рівня фінансової грамотності: розвиток програм навчання для місцевих посадовців, підвищення фінансової грамотності серед населення та бізнесу може значно покращити фінансову ситуацію на місцях;

– посилення співпраці з приватним сектором: партнерства з бізнесом може забезпечити додаткові джерела фінансування для розвитку інфраструктури та соціальних проектів;

– розширення децентралізації: надання більшої автономії місцевим органам влади дає змогу адаптувати фінансові стратегії до конкретних регіонів;

– активна участь громадян: упровадження платформи відкритої комунікації, сприяння залученню місцевої громади до процесів контролю та планування бюджету може позитивно вплинути на ефективність управління.

4. Загрози (Threats), зовнішні ризики, які можуть негативно вплинути на фінансову стабільність та безпеку

– економічна нестабільність: ризики, пов'язані з макроекономічною ситуацією в країні, такі як інфляція, коливання валютних курсів та загальна економічна стагнація, глобальні економічні кризи можуть негативно впливати на фінансові надходження територіальних громад;

– політичні зміни: політична нестабільність на національному рівні може призвести до змін у податковій політиці, фінансуванні державних трансфертів та до інших змін, що негативно впливають на фінансову безпеку місцевих громад;

– корупція та неефективне управління: корупція на місцевому рівні залишається значною загрозою для фінансової безпеки. Недостатньо ефективне управління, відсутність належного контролю і публічного звітування можуть призвести до зловживань, порушення довіри з боку громадян через нецільове використання коштів;

– зміни в законодавстві та фінансовій політиці: зміни в міжбюджетних відносинах між державним і місцевим бюджетами, нестабільність у фінансових та податкових реформах можуть створити нестабільність у фінансуванні територіальних громад, особливо для тих, що залежні від державних дотацій, субвенцій;

– глобальні кризи (військові, екологічні, соціальні): війна, природні катастрофи чи інші глобальні виклики можуть призвести до порушення фінансової безпеки на місцевому рівні через перерозподіл ресурсів на невідкладні потреби.

Отже, SWOT-аналіз фінансової безпеки територіальних громад в Україні допомагає оцінити поточний стан фінансової ситуації на місцях, визначити сильні сторони, виявити слабкі місця, а також розкрити потенційні можливості та загрози. У результаті можна розробити стратегії, спрямовані на посилення фінансової безпеки громад, підвищення ефективності управління фінансами та зменшення ризиків у майбутньому. Використання SWOT-аналізу в управлінні фінансовою безпекою територіальних громад України є важливим кроком до забезпечення сталого розвитку та підвищення якості життя громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стащук О.В., Жук М.І. Фінансова безпека територіальних громад як ключовий фактор забезпечення їх сталого розвитку. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2021. № 3 (27). С. 54-60. https://doi.org/10.29038/2786-4618-2021-03-54-60
2. Грінченко Р., Бабій О., Кошельок Г., Літвінова В. Прикладні аспекти використання swot-аналізу при формуванні стратегії розвитку територіальних громад. *Галицький економічний вісник* https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu Galician economic journal, No 3 (88) 2024 ISSN 2409-8892. Web: http://galicianvisnyk.tntu.edu.ua.
3. Gryshchenko I. M., Kulaiets M. M. Development of the capacity of territorial communities. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2 (1). С. 98–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/-nvp_2018_2%281%29__15
4. Shevchenko O., Lisnievska Y. Improvement of the system of strategic planning of the socio-economic development of territorial communities. *Dnipro Academy of Continuing Education Herald. Series: Public Management and Administration*. 2023. 1(1). P. 36–40. Doi: https://doi.org/10.54891/2786-698X-2023-1-7.
5. Любешівська громада » Стратегія розвитку » SWOT-аналіз, https://lubeshivska-gromada.gov.ua/swotanaliz-12-16-04-21-11-2018/

Віталій Шкромида, Ігор Кузишин

ФОРМУВАННЯ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ НА ОСНОВІ ПРІОРИТЕТІВ СТЕЙКХОЛДЕРІВ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасному бізнес-середовищі стейкхолдери мають значний вплив на визначення стратегічних напрямків розвитку компаній, впливаючи як на фінансові показники, так і на їхню ділову репутацію. Для підприємств, що прагнуть впроваджувати інтегровану звітність і дотримуватися актуальних принципів корпоративної соціальної відповідальності, критично важливим є комплексний підхід до аналізу зацікавлених сторін. Ефективне проведення такого аналізу передбачає поетапне виконання аналітичних процедур, що забезпечує системність та обґрунтованість ухвалених рішень (рис. 1).

На початковому етапі передбачається проведення ідентифікації стейкхолдерів. Основною метою цього процесу є визначення всіх зацікавлених сторін, які можуть впливати на діяльність підприємства або мати інтереси щодо нього. До таких груп належать акціонери, працівники, постачальники, клієнти, представники державних органів, громадські об’єднання, місцеві громади, засоби масової інформації та інші. Процес ідентифікації базується на аналізі внутрішнього та зовнішнього середовища організації, ураховуючи специфіку галузі, в якій вона працює. Важливо сформувати максимально повний перелік стейкхолдерів, щоб не пропустити жодної значущої групи, що може вплинути на подальший розвиток підприємства.

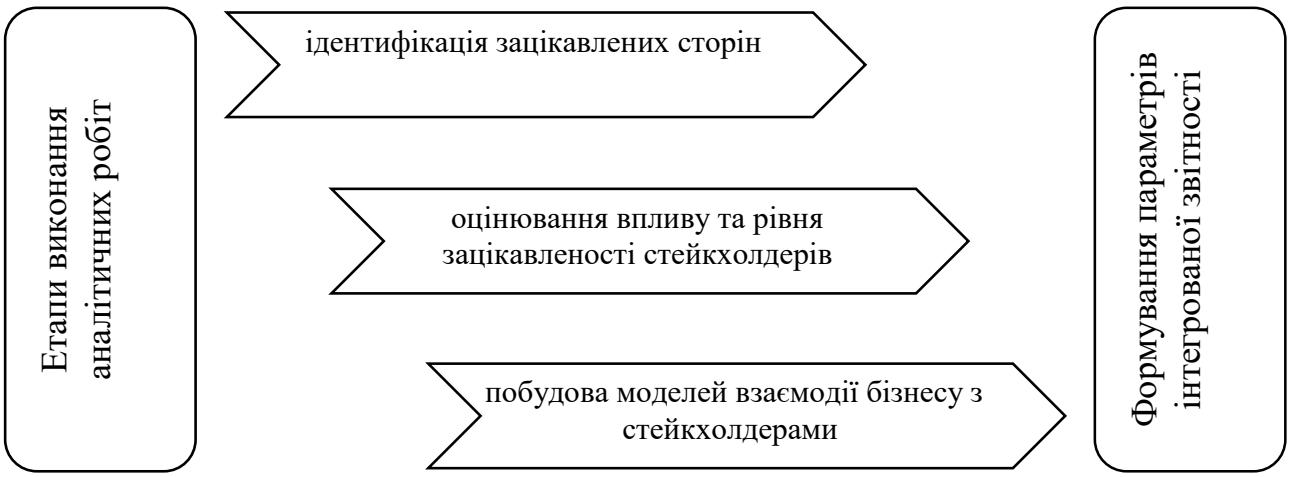

На другому етапі здійснюється аналіз і категоризація стейкхолдерів з урахуванням рівня їхнього впливу на підприємство та ступеня зацікавленості в його діяльності. Для цього застосовується один із найефективніших методів – матриця стейкхолдерів, яка дає змогу розподілити зацікавлені сторони на чотири основні групи:

– ключові стейкхолдери, які виражають високий рівень впливу та зацікавленості. Відповідно вони потребують пріоритетної уваги й активного залучення;

– стейкхолдери-виконавці, які демонструють високий рівень впливу, але низький рівень зацікавленості. Для них важливо забезпечити періодичне інформування та мотивацію;

– стейкхолдери-спостерігачі, які характеризуються низьким рівнем впливу, але мають високий рівень зацікавленості. Ці групи можуть стати джерелом додаткової підтримки через активну комунікацію;

– низькопрофільні стейкхолдери, які мають низький рівень впливу та зацікавленості. Зазвичай вони потребують мінімального моніторингу.

На фінальному, третьому етапі стратегічного аналізу стейкхолдерів основна увага приділяється створенню моделей взаємодії із зацікавленими сторонами та розробленню стратегій управління відносинами з ними. У цьому процесі визначаються найбільш ефективні способи комунікації, оптимальна періодичність контактів, а також формат і зміст інформаційних матеріалів для кожної групи.

Ефективно проведений аналіз стейкхолдерів відіграє важливу роль у процесі підготовки інтегрованої звітності підприємства. Результати такої аналітичної роботи дозволяють глибше усвідомити очікування зацікавлених сторін, коригувати зміст звітності відповідно до їхніх потреб та сприяти покращенню комунікації й взаємодії з ними.

Одним із прикладів успішного використання стейкхолдер-аналізу в підготовці інтегрованої звітності є діяльність компаній, що впроваджують стратегії корпоративної соціальної відповідальності у свої бізнес-процеси. Такі світові корпорації, як Lego [1] і Unilever [2], застосовують результати аналізу зацікавлених сторін для створення детальних звітів про заходи щодо зменшення викидів вуглецю, підтримки місцевих громад та розвитку сталого

ланцюга постачання. Це не лише зміцнює їхню репутацію, а й допомагає залучати нових інвесторів і клієнтів, які цінують відповідальний підхід до ведення бізнесу.

Процес упровадження стратегічного аналізу стейкхолдерів супроводжується низкою викликів, серед яких – складність отримання достовірної інформації, потреба балансування між інтересами різних зацікавлених сторін та недостатня обізнаність бізнесу щодо сучасних методів аналізу. Так, великі компанії часто зіштовхуються із ситуацією, коли запити місцевих громад суперечать короткостроковим фінансовим інтересам акціонерів. Для ефективного вирішення таких питань доцільно використовувати механізми комунікації зі стейкхолдерами, зокрема публічні обговорення, круглі столи та інші формати діалогу, що сприяють пошуку взаємовигідних рішень.

Отже, аналіз стейкхолдерів відіграє ключову роль у процесі впровадження інтегрованої звітності. Його застосування сприяє не лише підвищенню якості та актуальності звітних даних, а й зміцненню довіри між компанією та її зацікавленими сторонами [3]. В умовах глобалізації та прагнення до сталого розвитку цей підхід стає важливим чинником конкурентоспроможності бізнесу, допомагаючи йому ефективно реагувати на нові вимоги та стандарти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Lego. Responsible sourcing. URL: https://www.lego.com/uk-ua/sustainability/responsible-sourcing (дата звернення: 15.01.2025).
2. Unilever. Leading in the next era of corporate sustainability. URL: https://www.unilever.com/sustainability/ (дата звернення: 15.01.2025).
3. Shkromyda V., Gnatiuk T., Shkromyda N., Vasylyuk M., Lubenchenko O. (2025) Sustainable Development in Business Reporting: From Chaos to Structured Accounting Data. Journal of Lifestyle and SDGs Review, 5(1), pp. 1-18. e03879. DOI: https://doi.org/10.47172/2965-730X.SDGsReview.v5.n01.pe03879

Олена Богач, Ольга Стародубцева

КРЕДИТНА ПОЛІТИКА БАНКІВ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Мета цього дослідження – проаналізувати особливості формування та реалізації кредитної політики банків у посткризовий період, визначити основні

проблеми та перспективні напрямки розвитку банківського кредитування в умовах відновлення економіки.

Для досягнення поставленої мети ми маємо дослідити сучасний стан кредитної політики банків України; провести порівняльний аналіз показників банківського сектору України та ЄС; визначити ключові проблеми у сфері банківського кредитування; проаналізувати вплив регуляторних вимог на кредитну політику банків; обґрунтувати перспективні напрямки розвитку банківського кредитування з урахуванням цифрової трансформації та ESG-принципів.

Сучасний етап розвитку банківської системи України характеризується потребою адаптації кредитної політики до посткризових умов. За даними Національного банку України, упродовж 2022-2023 років спостерігалося скорочення кредитного портфеля банківської системи на 8,2% внаслідок впливу фінансових криз, пандемії COVID-19 та геополітичних ризиків [1].

Фінансові кризи призводять до зростання непрацюючих кредитів (NPL), що змушує банки переглядати свою кредитну політику. Динаміка NPL у банківській системі України демонструє поступове зниження з 41% 2021 року до 32,4% 2023 року, проте все ще значно перевищує середньоєвропейський показник.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз показників банківського сектору України та ЄС (2023 р.)

Показник	Україна	ЄС	Відхилення
Рівень NPL, %	32,4	4.8	+27,6
Достатність капіталу, %		18,2	-3,1
Середня ставка за кредитами МСБ, %	15,1	5,2	+13,3
Рівень проникнення кредитування (кредити/ВВП), %	24,3	87,5	-63,2

Джерело: складено автором на основі даних НБУ [1] та ЄЦБ [2]

Аналіз банківського сектору, проведений Європейським центральним банком, свідчить про значні відмінності в показниках проблемних кредитів між

Україною та країнами ЄС. Якщо в українських банках рівень непрацюючих кредитів (NPL) 2023 року становив 32,4%, то в європейських цей показник не перевищував 4,8% [2]. Така ситуація вимагає від вітчизняних банків перегляду підходів до оцінювання кредитних ризиків і вдосконалення механізмів роботи з проблемною заборгованістю.

Важливим аспектом посткризового відновлення стало впровадження нових регуляторних вимог. Відповідно до рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду банки мають підтримувати коефіцієнт достатності основного капіталу першого рівня (CET1) не нижче 7% [3]. Це створює додаткове навантаження на банківський сектор, але водночас сприяє підвищенню його стійкості.

Державна підтримка кредитування відіграє ключову роль у стимулюванні економічного відновлення. За даними Міністерства фінансів України, програма «Доступні кредити 5-7-9%» дозволила надати фінансування малому та середньому бізнесу на суму понад 120,5 млрд грн, що сприяло створенню більше 25 000 нових робочих місць [4].

Цифрова трансформація банківського сектору суттєво впливає на розвиток кредитних процесів. Світовий банк відзначає, що впровадження цифрових технологій дозволяє скоротити час розгляду кредитних заявок на 60% та знизити операційні витрати банків на 35% [5]. Українські банки активно впроваджують інноваційні рішення для автоматизації кредитних процесів, використовуючи штучний інтелект та аналіз великих даних в оцінюванні кредитоспроможності позичальників.

Перспективним напрямком розвитку банківського кредитування є впровадження ESG-принципів (Environmental, Social, Governance). За оцінками OECD, обсяг «зеленого» фінансування у світі демонструє щорічне зростання на рівні 15-20%, що створює нові можливості для розвитку кредитного ринку [6]. Українські банки починають розробляти спеціальні кредитні продукти для фінансування екологічних проектів та впроваджувати ESG-критерії в оцінюванні позичальників.

Аналіз міжнародного досвіду, проведений Європейським центральним банком, показує, що успішне відновлення банківського сектору після кризи потребує комплексного підходу до управління ризиками та розвитку нових

форм кредитування [2]. Важливим елементом цього процесу є впровадження міжнародного стандарту фінансової звітності IFRS 9, який передбачає нові підходи до оцінювання очікуваних кредитних збитків і формування резервів [4].

Посткризовий розвиток банківського сектору України характеризується також активізацією співпраці з міжнародними фінансовими організаціями. За даними НБУ, українські банки отримали підтримку від Європейського банку реконструкції та розвитку та Світового банку для розширення програм кредитування малого та середнього бізнесу [1].

Отже, дослідження показує, що кредитна політика банків у посткризовий період трансформується під впливом нових проблем і можливостей. Ключовими чинниками успішного розвитку банківського кредитування є диджиталізація процесів, упровадження інноваційних технологій оцінювання ризиків і розвиток нових форм фінансування. Особлива увага приділяється питанням сталого розвитку та соціальної відповідальності у кредитній діяльності банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фадєєв В.А., Петренко О.М., Шевченко Т.І. Фінансовий огляд банківського сектору України. *Вісник Національного банку України : електронне наукове видання*. 2023. № 4 (48). Київ: НБУ. С. 15-112. DOI: https://bank.gov.ua/ua/publications
2. Johnson M.K., Smith P.R., Williams A.B. Banking System in Post-Crisis Period. *European Banking Review*: electronic scientific journal. 2022. Vol. 15. № 2. Frankfurt am Main: ECB. P. 45-198. DOI: https://www.ecb.europa.eu/pub/annual/html/index.en.html
3. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: Updated Capital and Liquidity Requirements for Banks: technical document. Basel: BCBS. 2021. 152 p.
4. International Monetary Fund. Impact of IFRS 9 Standards on Banking System: analytical review. IMF Working Paper Series. 2022. № WP/22/174. Washington: IMF. 174 p.
5. World Bank Group. Digital Financial Technologies in Lending: analytical report. World Bank Research Observer. 2023. Vol. 38. № 2. Washington: World Bank. P. 156-216. DOI: https://documents.worldbank.org
6. Organisation for Economic Co-operation and Development. Green Finance Perspectives: Global Trends Overview. OECD Banking Studies: electronic journal. 2023. Vol. 12. № 4. Paris: OECD Publishing. P. 78-128. DOI: https://doi.org/10.1787/finance-2023-en

Сергій Яцемирський

ШЛЯХИ ДО ПОДОЛАННЯ «ТІНЬОВИХ» ЗАРОБІТКІВ

Щороку проблема «тіньових» заробітків, або ж роботи із зарплатами в конвертах, набуває все більших масштабів. Це суттєво знижує надходження до місцевих бюджетів, що безпосередньо впливає на рівень життя та ускладнює вирішення численних соціальних питань. Також зменшується фінансування соціальних напрямків у державному бюджеті.

Питання заробітної плати «в конверті» або «невиплати заробітної плати в повному обсязі» залишається під постійним контролем державної податкової служби, бюро економічної безпеки України, інспекторів Держпраці та правоохоронних органів. Цьому питанню приділяли увагу такі дослідники, як І. Панова, К. Глущенко, А. Павлов, Т. Жукова, К. Ло, Л. Фельд і Ф. Шнайдер. Тому потрібно шукати засоби вирішення проблеми «тіньових» заробітків, що негативно впливають на розвиток економіки в Україні.

Тіньові заробітки становлять серйозну проблему для країни через зменшення надходжень від податків і загрозу недостатніх пенсійних виплат для населення в майбутньому. Згідно зі статтею 43 Конституції України кожен громадянин має право заробляти на життя через працю та отримувати за це винагороду, яка не має бути меншою за встановлений законом рівень. Мінімальна заробітна плата є державною соціальною гарантією, що обов’язкова для підприємств усіх форм власності і господарювання на всій території країни. Тому питання офіційних виплат і працевлаштування є надзвичайно важливим у нашому суспільстві.

Однак виплата зарплат у «конверті» та нелегальна праця стали, на жаль, звичайною практикою як для громадян, так і для роботодавців [1]. Це є соціальною проблемою, з одного боку, оскільки породжує ситуацію, за якої працівник повністю залежить від роботодавця, та вимушеною економічною проблемою, з іншого боку, оскільки загальне навантаження на фонд заробітної плати наразі складає 45% (дохід у вигляді заробітної плати в Україні оподатковується податком на доходи фізичних осіб за ставкою 18%,

військовим збором за ставкою 5%, а роботодавець сплачує єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за ставкою 22%).

У червні 2020 року більшість українців отримували лише «білу зарплату», а 36% громадян всю зарплату або її частину отримували неофіційно. Про це свідчать дані опитування центру Разумкова, опубліковані на сайті організації. Згідно з результатами дослідження 63,7% респондентів працювали на основі запису у трудовій книжці або письмової угоди та отримували лише офіційну заробітну плату. Водночас 16,4% працювали на основі запису у трудовій книжці або письмового договору, але частину зарплати одержували неофіційно (у конверті). Ще 19,8% працювали на основі усної домовленості (без офіційного оформлення). Дослідження було проведене центром Разумкова від 17 до 24 червня 2020 року серед 2017 респондентів в усій Україні за винятком окупованих росією територій. Метод – інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем проживання респондентів. Теоретична похибка вибірки (без урахування дизайн-ефекту) не перевищує 2,3% з імовірністю 0,95. Держава довгий час бореться з «тіньовими» заробітками. В основі стратегії довгий час лежало заохочення людей до їх оформлення, як працівника [2].

Ця стратегія не виявилася ефективною, що підтверджується зростанням кількості незареєстрованих працівників. Стратегія заохочення працівників не є дієвою через те, що ініціатором цього є частіше саме роботодавець. Підприємці прагнуть зменшити розмір обов'язкових відрахувань через зменшення тієї частини заробітної плати, яка підлягає оподаткуванню [3]. В останні часи відбулося посилення контролю з боку держави щодо офіційного працевлаштування працівників. На нашу думку, це підвищить кількість офіційно працевлаштованих працівників, проте така стратегія оминає проблему виплати заробітної плати «в конверті». Компанії з іноземними інвестиціями зазвичай не користуються такою схемою, чого не можна сказати про переважну більшість інших підприємств, які розглядають це як чудовий спосіб мінімізації фінансового навантаження та варіант ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Найефективнішим методом вирішення цієї проблеми, на нашу думку, є поширення профспілок та розширення їх прав. Розширення членства у профспілках дозволяє посилити їх вплив на роботодавців. Чим більше

працівників об’єднано у профспілки, тим сильнішим стає їхній голос при захисті прав на офіційну заробітну плату й соціальні гарантії. Для ефективної боротьби з тіньовими заробітками потрібно забезпечити профспілки правами на контроль за виконанням трудових умов та участь у вирішенні питань щодо заробітної плати. Зменшення тіньової зайнятості призведе до збільшення податкових надходжень, що може підтримати фінансування соціальних програм, включаючи пенсії [4].

Легалізація заробітної плати та офіційне працевлаштування надасть додаткові кошти для вирішення соціальних та побутових проблем населення. Поширення профспілок і розширення їх прав дозволить поліпшити ситуацію в цьому напрямку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Переваги задекларованої праці. *Офіційний портал державної податкової служби України*. URL : https://rv.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/727046.html (дата звернення: 10.02.2025).
2. Зінов’єв Ф. В. Держава та тіньова економіка. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2004. № 4. С. 97–99.
3. Варналій З. С. Шляхи детінізації економіки України та її особливості. *Банківська справа*. 2007. № 2. С. 56–57.
4. Базилевич В., Мазур І. Методичні аспекти оцінки масштабів тіньової економіки. *Економіка України*. 2004. № 8. С. 36–44.

Viktoriia Filippova

PUBLIC ADMINISTRATION AS A COMPONENT OF THE POLITICAL PROCESS: JOHN KINGDON'S CONCEPT

The study of public administration through the lens of the political process was thoroughly researched by the American political scientist John Kingdon, whose contribution to this field of science is one of the most significant. He developed a concept known as the model of organizational anarchy, which has become an important tool for analyzing complex decision-making processes in the political and administrative sphere.

Based on a detailed study of the formation of the political agenda, as well as the practices of public policy development in two key areas – the healthcare system and the transportation sector – J. Kingdon identified three fundamental components of the political process. These components became the foundation for forming an approach to analyzing the methods of creating and implementing political and administrative decisions, or so-called policymaking, which allows for a clearer understanding of the nature and patterns of this multifaceted phenomenon.

The first element of the political-administrative process, according to the researcher, is the problem stream, which serves as the starting point for addressing socially significant issues. This stage is characterized by the concentration of public and political leaders' attention on a specific problem. Methods such as collecting statistical and sociological data, monitoring public opinion, and utilizing feedback mechanisms are actively used to identify the problem situation. These tools enable the analysis of the effectiveness of existing programs. At this stage, the problem is typically formulated in two key ways: by defining it in value-based terms and categories, and by using comparative analysis to assess its severity. The process of problem formulation is extremely important, as the success of subsequent actions to address it depends on this stage [1].

The second component, which is an integral part of the process of forming political decisions, is known as the procedural-political process. The main focus here

is on the key question: does a particular issue become the object of attention for political structures, and is it recognized as one requiring government intervention? It is at this stage that a specific list of problems and issues is formed, which are to be addressed through the mechanisms of public policy, thus shaping the governmental agenda. The process of identifying these issues is complex and depends on the interaction of various factors. Among the key factors are public sentiments, which determine the objective need to address specific problems; the strategic interests of the state aimed at ensuring long-term development; changes in government personnel, which can lead to a reassessment of priorities; as well as the processes of resolving jurisdictional disputes between different ministries and agencies, which directly affect the coherence and effectiveness of public policy development [1].

The third component, known as the «political stream» or «high politics» encompasses the decisive stage of making a political decision. At this stage, not only the presence of professional approaches but also the personal qualities and competencies of the individual making the final decision become critically important. Their influence on the successful resolution of political tasks and the effectiveness of the chosen course cannot be overstated. This phase also emphasizes the importance of creating various alternative approaches to the current issue that needs to be addressed within the political process. The decision agenda at this stage serves as a systematic list of potential courses of action. From this list, those alternatives are selected that appear to be the most appropriate for resolving the identified problem. Notably, the participants in the process of forming such an agenda mostly remain behind the scenes of the political stage. This is a hidden group of influence, which includes high-ranking officials, presidential advisors, expert analysts, consultants, parliamentary assistants, budget planning specialists, representatives of intelligence agencies, and members of interest groups. Their activities are usually barely noticeable to the public, yet their contribution to the preparation of potential decisions is crucial for the development of the political process [1].

When the three key elements of the political process, such as the emergence of a problematic situation, the activity of peripheral participants in the political system, and the targeted actions of centers for political and administrative decision-making, merge into a single stream, the result is the phenomenon known as public policy. J.

Kingdon defined such moments of synchronous convergence of these components as «windows of opportunity.» Such a «window» opens under conditions of significant transformations in the state mechanism or legislative power, particularly as a result of the election of a new parliamentary composition, major shifts in public sentiments and priorities, as well as the emergence of urgent problems affecting large segments of the population. The opening of such a window» creates prerequisites for changing the government agenda. This often becomes a catalyst for restructuring approaches to solving societal problems and adjusting political directions. Thus, the unity of these factors forms the foundation for implementing new ideas in the practical realization of public policy [1].

Thus, the analysis conducted by J. Kingdon offers a thoughtful and precise explanation of politics as an integral process, emphasizing the stages of transition from purely executive decisions to fully-fledged political ones. In this context, political decisions are viewed as the result of the interaction between the influence of professionals and the public. Thanks to a broad approach to understanding public administration, it becomes possible to clearly distinguish between politically significant decisions, the activities of executive and administrative authorities, and aspects of operational or tactical administration.

REFERENCES:

1. Kingdom C. Agendas, Alternatives and Public Policies. Boston, 1984. 223 p. URL: http://surl.li/epyhkd

Олександр Кравченко, Олена Вольська

АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ МОРЕГОСПОДАРСЬКИМ КОМПЛЕКСОМ УКРАЇНИ

Державне управління морегосподарським комплексом України є ключовим елементом економічної, транспортної та екологічної політики країни. Морська галузь включає порти, судноплавство, рибальство, суднобудування та інші суміжні сфери, які забезпечують міжнародну торгівлю, транзитні перевезення та економічний розвиток прибережних регіонів.

Розвиток морегосподарського комплексу залежить від ефективної державної політики, яка регулює інфраструктуру портів, інвестиційний клімат, тарифну політику, безпеку судноплавства та екологічний контроль. В Україні

державне управління цією сферою здійснюється через Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури, Державну службу морського та річкового транспорту (Морську адміністрацію), а також адміністрації морських портів.

Аналіз сучасного стану галузі свідчить про наявність значних проблем, серед яких – зношеність інфраструктури, недостатня глибока модернізація портових потужностей, корупційні ризики та недостатній рівень цифровізації процесів. Важливим чинником є міжнародні санкції та зміни в геополітичній ситуації, що впливають на обсяги вантажоперевезень і використання морських шляхів.

Особливу увагу в управлінні морською галуззю приділяють інтеграції України до міжнародних транспортних систем, адаптації до стандартів ЄС та Міжнародної морської організації (ІМО). У цьому контексті важливими є реформи у сфері портового менеджменту, децентралізація управління портами, упровадження державно-приватного партнерства та залучення інвестицій для розвитку логістичних хабів.

Також суттєвим аспектом є екологічна складова, яка передбачає заходи з мінімізації негативного впливу морської діяльності на довкілля, запровадження програм енергоефективності та перехід на екологічно чисті технології в судноплавстві.

Морегосподарський комплекс є об’єктом дослідження різного кола науковців. Представники економічної науки розглядають його як конкурентоспроможну галузь економіки. Так, В. Шемаєвим доведено залежність економічної безпеки держави від ефективного функціювання транспортної інфраструктури, яку вчений розглядає як ключову умову розвитку всіх суб’єктів господарювання та економіки загалом [1].

Дослідники морегосподарського комплексу як об’єкта державної морської політики дотримуються думки про потребу його вдосконалення через покращення засобів впливу органів державної влади та місцевого самоврядування на функціювання підприємств зазначеного комплексу, до яких, безумовно, належать морські порти України.

О. Граб і М. Корощенко визначають пріоритетні напрямки державної морської політики, до яких відносять насамперед створення умов, які дозволять відродити національне торгівельне мореплавство; визнання на макрорівні

портову галузь високотехнічною, ефективно працюючою та комерційною, що дозволить її максимально адаптувати до роботи в умовах жорстокої конкуренції на світовому ринку транспортних послуг та орієнтувати її на потреби економіки країни [2, с. 141].

Г. Івановим було запропоновано комплекс напрямків оптимізації системи державного управління розвитком морських портів України, які ґрунтуються на стратегічному управлінні на рівні держави, регіону та підприємствах морегосподарського комплексу й застосовуються за допомогою відповідних інструментів [3, с. 20].

Зазначимо, що система державного управління морегосподарським комплексом складається із суб'єктів державного впливу до яких належать відповідні державні установи, а саме Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Цей орган є головним у зазначеній системі, забезпечує формування державної політики у сфері морського транспорту, впливає на модернізацію його інфраструктури, здійснює навігаційне забезпечення судноплавства та торговельного мореплавства.

Елементом зазначеної системи є Адміністрація морських портів України, яка входить до організаційної структури Мінінфраструктури. Це провідне державне підприємств зі стратегічним значенням для соціально-економічного розвитку України. Підприємство, яке було створено 2013 року, є результатом реформи морської галузі України. Його мета – управління державним майном у морських портах країни та ефективне його використання; розроблення механізмів для залучення інвестицій у портову інфраструктуру для її розвитку та стабільної роботи бізнесу [4].

2018 року згідно з постановою Кабінету Міністрів України [5] було створено орган державної влади у сфери морського та річкового транспорту – Державну службу морського та річкового транспорту України (Морська адміністрація). Цей орган є єдиним центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Мінінфраструктури. Завданнями відповідної установи є «реалізація державної політики на підприємствах: морської та річкової галузі; підприємствах торговельного мореплавства, судноплавства на внутрішніх водних шляхах; забезпечення навігаційно-гідрографічного мореплавства;

забезпечення та здійснення державного нагляду (контролю) за безпекою на морському та річковому транспорті» [5].

На локальному рівні управління підприємствами морегосподарського комплексу здійснюють місцеві органи державної влади, які мають компетенцію, що визначена Законом України «Про місцеві державні адміністрації».

Виходячи з аналізу складових системи державного управління морегосподарським комплексом України, можна запропонувати певні напрямки вдосконалення функціювання зазначеної системи.

Для підвищення рівня конкурентоспроможності морських портів потрібно застосувати систему інформаційних даних, яка допоможе обрати той порт, який максимально підходить замовнику транспортних послуг. Система може включати таки складові: 1) загальні показники: порядковий організаційний номер, місце розташування, адміністративний статус; 2) технічні показники: характеристика порту: площа території, кількість причалів, довжина причального фронту, тип порту; 3) характеристики акваторії: площа акваторії, період навігації, глибина якірної стоянки, ступінь захищеності акваторії; 4) проєктні показники: пропускна здатність пасажирських терміналів, вантажних терміналів, вантажних наливних терміналів, вантажних сухих терміналів, контейнерних терміналів; 5) економічні показники: обсяг перевалки вантажів, кількість стивидорних компаній, спеціалізація порту, міжнародний статус, наявність мультимодального термінального комплексу; 6) показники інфраструктурного забезпечення: наявність залізничного сполучення, відстань до аеропорту.

Варто зазначити, що до засобів удосконалення державного управління морегосподарським комплексом варто віднести підвищення ступеня взаємодії державних органів влади з приватним капіталом для покращення стану морських портів України. Державне управління зазначеним комплексом має бути партисипативним, орієнтованим на консенсус, транспарентним, дієвим, справедливим та інклюзивним. Цих характеристик можна досягти саме за допомогою зазначеної взаємодії, через залучення громадянських організацій чи колегіальних органів, які будуть сприяти забезпеченню узгоджених дій органів

державної влади з органами місцевої влади, органами місцевого самоврядування, організаціями з питань морської діяльності.

Створення таких недержавних організацій сприятиме усуненню міжвідомчих перешкод, зокрема при взаємодії державних та комерційних структур; спільному плануванню розвитку транспортних комунікацій з урахуванням перспективних вантажопотоків; упровадженню нових сучасних транспортних та інноваційних технологій; об'єднанню зусиль у створенні спільних інвестиційних проєктів.

Отже, перспективи розвитку морегосподарського комплексу України пов'язані з розширенням міжнародної співпраці, підвищенням конкурентоспроможності портів, удосконаленням правового регулювання та впровадженням цифрових технологій для оптимізації процесів управління морською інфраструктурою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шемаєв В.В. Теоретико-методологічні засади та пріоритети розвитку транспортної інфраструктури в системі економічної безпеки України: монографія. Київ: Видавництво НУОУ, 2018, 368 с.
2. Граб О.Г. Корощенко М. М. Пріоритети державної морс'кої політики у сфері розвитку морс'ких портів України. *Інвестиції практика та досвід*. 2020. № 13-14. С. 137-142.
3. Іванов Г.С. Механізм державного управління розвитком морс'ких портів України. Дисертація. 2019. 238 с
4. Вольська О.М. Застосування закордонного досвіду при удосконаленні процесу управління підприємствами морс'кого транспорту *Збірник наукових прац' ЧДТУ*. 2022. № 67. С. 105-114.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 06 вересня 2017 № 1095 «Про утворення Державної служби морс'кого та річкового транспорту України».

Володимир Гнатюк

ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ І ДОВІРА ДО ДЕРЖАВИ: КЕЙС УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКИХ ВОЄННИХ МІГРАНТІВ У ПОЛЬЩІ ТА ІСПАНІЇ

Науковці у своїх розвідках уже досить давно продемонстрували, що системи з авторитарними та тоталітарними політичними режимами, як правило, завжди підривають узагальнену інституційну й соціальну довіру. І тому більшість людей у власному буденному розумінні процесів у межах

суспільно-політичного поля та своєї безпосередньої участі в них ґрунтуються на довірі конкретизованій [1]. Саме під останньою вчені інтерпретували «довіру», яка властива для невеликих (доволі обмежених і заснованих на міцних відносинах) спільнот, що виникає серед однорідного особистісного дискурсу, зважаючи на взаємозалежність між індивідами та їхньою тісною взаємодією [2]. Отже, це така «довіра», яка «народжується» завдяки соціалізації вузького кола осіб, а отже, в соціальному (відносно незнайомців та інших груп населення) та інституційному (стосовно інститутів держави в цілому або якогось конкретного з них) вимірах становитиме свій прояв лише формально, а функційно визначатиметься на низькому рівні для системи.

Як наслідок, за словами дослідників, саме «узагальнена довіра», тобто її високий рівень, а також широка поширеність серед усіх соціальних груп є однією з ключових передумов для регулярних взаємодій поміж більшістю її учасників у соціумі, які (це досить суттєво) не знають про один одного і не мають спільного соціального походження (зазвичай) [3, с. 348]. Відповідно ми говоримо про специфіку суспільства в епоху міграції, яке по-іншому – у демократичному вимірі – функціювати не може, зважаючи на власну гетерогенність. При цьому такий аспект розширюється завдяки інституційному елементу, коли «довіра до інститутів» базується не на особистому досвіді про інститути, а на їх розумінні загалом – тому, як вони працюють.

Як результат, поняття «довіра» апелює до концепції легітимації політичної системи [4], а ще вона є індикатором підтримки політичного режиму в країні [5]. І тому сьогодні вже не виникають сумніви стосовно неодноразово виявленого сильного взаємозв'язку між цими категоріями, демонструючи ступінь соціальної взаємодії між учасниками та рівень підтримки з їх боку системи. Відповідно, чим демократичнішою остання є (отже, і таким є її режим), тим рівень узагальненої довіри вищий.

Якщо звертатися до аналітичного звіту «Democracy Index 2023» від центру «Economist Intelligence Unit», тоді типи політичних режимів у Польщі і Іспанії визначені відповідно як «неповна» та «повноцінна» демократії (кожен документ «Democracy Index» публікується в наступному році щодо аналізу рівня розвитку демократії за попередній рік. У матеріалах оперовано даними за 2023 рік) [6]. А для України стабільним став перехідний режим [7], який був

установлений від початку здобуття незалежності 1991 року та триває досі. Головною причиною цієї ситуації було те, що політична система завдяки неформальним інститутам (їх впливу на суспільно-політичне життя країни) не змогла рухатися в напрямку до ліберальної демократії, проте також не могла стати і на шлях автократизації, залишаючись в рамках гібридності [8]. Як результат, відмінність між режимами України, з одного боку, і Польщі та Іспанії, з іншого – стала суттєвою.

Використовуючи первинні дані, що отримані в межах комплексної розвідки «Ціннісні орієнтири українських вимушених мігрантів у Польщі та Іспанії», реалізованої Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка» у партнерстві з Українською асоціацією «Джерело» (Барселона, Іспанія) [9-10], можна висвітлити питання взаємозв'язку між типом політичного режиму та рівнем довіри до держави і її інститутів як у межах країни перебування (Польща та Іспанія) українських воєнних мігрантів, так і в контексті країни, звідки вони прибули (Україна). Це важливо, бо цілком може допомогти відповісти на питання впливу системи на процес адаптації та інтеграції до нового середовища, а також ставлення до нього через ключові виміри – соціальний та інституційний – за період від 24 лютого 2022 року до кінця 2023 і частково 2024 років.

Зважаючи на це, ситуація мала такий вигляд (діаграма 1). Загалом серед вибраних для аналізу інститутів держави були (далі – категорія та її скорочення): система правосуддя (СП), система охорони здоров'я (СОЗ), система соціального забезпечення (ССЗ), система освіти (СО), парламент (П), уряд (У), державні служби (ДС), поліція (Пол) і засоби масової інформації (ЗМІ). Також інші умовні позначення варто розуміти так: Іспанія і Польща – це лінії рівня інституційної довіри у вказаних державах, що побудовані на основі суми (відсоткової частки) позитивних оцінок («повністю довіряю» і «певною мірою довіряю»), отриманих від респондентів; Україна (І) і Україна (П) – це лінії рівня інституційної довіри українських вимушених мігрантів у Польщі та Іспанії до аналогічних інститутів в Україні за таким же алгоритмом обрахунку значень.

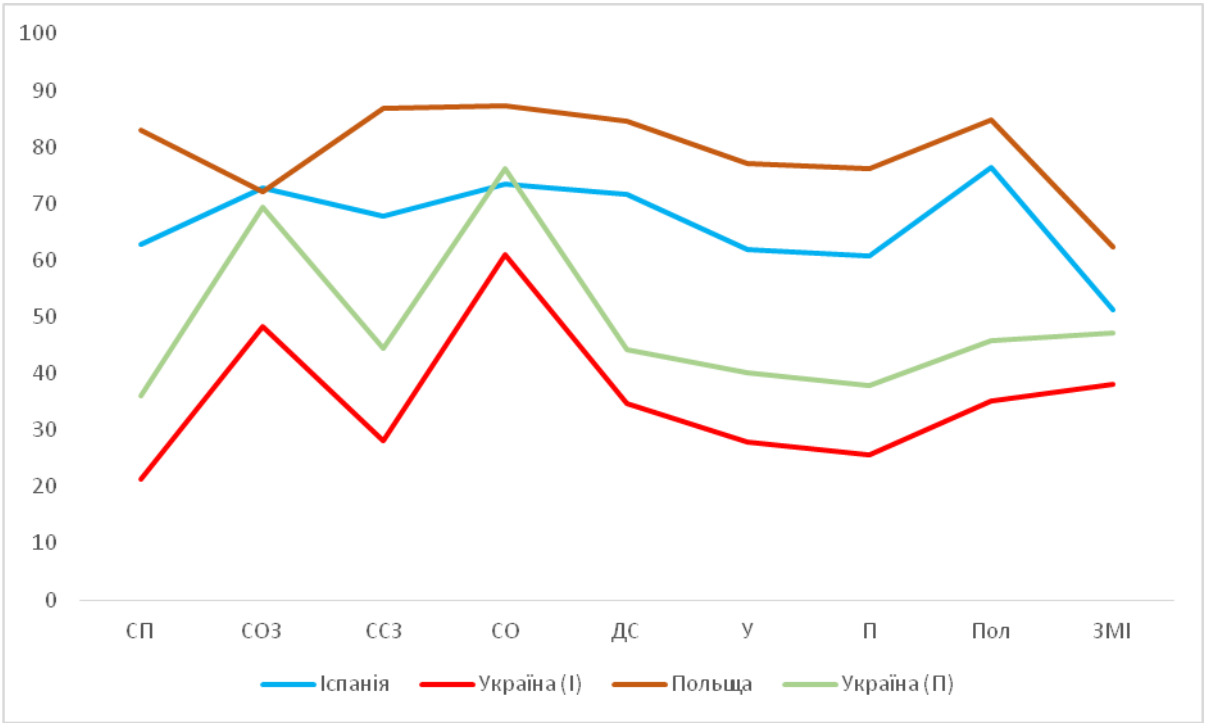

Діаграма. 1. Залежність між рівнем довіри українських воєнних мігрантів / до різних інститутів держави у Польщі, Іспанії та щодо України і типом політичного режиму у зазначених країнах (зроблено автором)

Зокрема можна побачити виокремлення двох груп «ліній», де для Польщі та Іспанії «довіра» до інститутів держави була на високому рівні – 79,4 % і 66,5 % відповідно (ці відсоткові показники інституційної довіри є середнім арифметичним значень усіх дев'яти категорій для кожної держави, які обраховані завдяки сумам часток позитивних оцінок – «повністю довіряю» і «певною мірою довіряю»). На противагу показник «довіри» з боку воєнних мігрантів з Польщі та Іспанії до інститутів держави в Україні продемонстрував такі значення – 49,1 % і 35,6 % відповідно. Тільки для систем «освіта» та «охорона здоров'я» переселенці виявляють довіру нарівні з їх аналогами у країнах перебування. Варто відзначити і спільну для всіх чотирьох випадків тенденцію – найнижчий рівень довіри до «ЗМІ», що доречно пояснити як глобальним розвитком інформаційних технологій, так і їхнім впливом і сучасними можливостями в руслі маніпуляції, створенні фейків й інших інформаційних продуктів, природу та об'єктивність яких усе дедалі складніше зрозуміти. Навіть попри те, що рівень критичності мас стає все меншим (бо

чим більше інформації, тим простіше у ній «загубитися»), а ступінь піддатливості впливу лише посилюється, залишається лише скепсис і маргіналізація. Тому навіть такі системи, що не перебувають безпосередньо у воєнному стані, як Україна, превентивно є в позиції гібридної війни.

Однак тенденція була частковою, оскільки для Польщі та Іспанії рівень «довіри» все-таки переважав, а щодо інститутів в Україні навпаки – «недовіра» домінувала. Звідси витікає, як відзначають науковці, що респонденти не стільки довіряють самим інститутам, бо знають про них щось або цілком, а тому, що довіряють системі, яка їх інтегрує, контролює, регулює діяльність та оцінює. Цю ситуацію, можна окреслити як парадокс довіри, яку добре описує британська філософиня О'Ніл, надаючи приклад зі світу живої природи [3, с. 351-352]. Це не означає, що довіра з часом не може бути підірвана, але свідчить, що в політичних системах із більш демократичним спрямуванням інститутів соціум йде на кроки, аби зменшити ризики недовіри, запроваджуючи складні правила для її гарантії, що в той же час ставить довіру в невигідне положення [11].

Тому, як показали дані, така гіпотеза (про зв'язок між режимом і рівнем довіри) підтверджується. Зважаючи на те, що політична система України визначається анократичною, це детермінувало, що в конкретних аспектах рівень довіри наближався до рівня в країнах перебування українських воєнних мігрантів. Але це швидше виключення, ніж тенденція до можливої схожості інституційного розвитку систем у наш час або в найближчій короткотривалій перспективі. При цьому навіть в умовах обмеженого нового післяміграційного досвіду ми переконуємося, що особа довіряє в інституційному та соціальному вимірах новій системі регулярніше й більше, якщо та є значно демократичнішою за попереднє місце перебування, з якого мігранти прибули. Це чітко виділило момент, що воєнні мігранти вміють досить реактивно пристосовуватися до інших реалій, які в контексті двох проаналізованих вимірів довіри суттєво відрізнялися й були для більшості з них не відомими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Mishler W., Rose R. Trust, distrust and skepticism: Popular evaluations of civil and political institutions in post-communist societies. *Journal of Politics*, 1997. № 59(2). pp. 418–451.

2. Williams B. Formal structures and social reality. Trust: Making and Breaking Cooperative Relations. Ed. by D. Gambetta. Oxford: Blackwell, 1988. pp. 3–15.
3. Newton K. Social and Political Trust. The Oxford Handbook of Political Behavior. Eds. by R. Dalton, H.-D. Klingemann. Oxford, UK: Oxford University Press, 2007. pp. 343–344.
4. Evans P. Government Action, Social Capital and Development: Reviewing the Evidence on Synergy. *World Development*, 1996. № 24(6). pp. 1119–1132.
5. Easton D. A Systems Analysis of Political Life. New York: Wiley, 1965. 507 p.
6. Democracy Index 2023. Age of conflict. London: Economist Intelligence Unit, 2024. 84 p. URL: https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/
7. Кондратенко О. Україна у світових рейтингах демократії. Київ: ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 176 с.
8. Маціївський Ю. У пастці гібридності: зиґзаґи трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014). Чернівці: Книги – ХХІ, 2016. 552 с.
9. Долінська О., П'ятковська О., Гнатюк В., Сорочук М. Ціннісні орієнтири українських вимушених мігрантів у Польщі: результати дослідження / ред. І. Ключковська. Львів: Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою, 2024a. 25 с.
10. Долінська О., П'ятковська О., Гнатюк В., Сорочук М. Ціннісні орієнтири українських вимушених мігрантів в Іспанії: результати дослідження / ред. І. Ключковська. Львів: Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою, 2024b. 24 с.
11. O'Neil O. A Question of Trust: The BBC Reith Lectures 2002. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 110 p.

Анастасія Некряч, Федір Сидоренко

УЧАСТЬ ГРОМАДЯН В УПРАВЛІННІ МІСЦЕВИМИ СПРАВАМИ ЯК ЗАПОРУКА ПОБУДОВИ СПРОМОЖНИХ ГРОМАД І МІЦНИХ РЕГІОНІВ

Складні турбулентні й тектонічні політичні зсуви, що так швидкоплинно відбуваються в міжнародному просторі і вже сколихнули світову спільноту, кардинально змінили політичний ландшафт, розстановку сил між ключовими гравцями світової політики й без перебільшення трансформували та перезавантажили світопорядок загалом. Проте ключовим у цій трансформації є те, що в епіцентрі цих глобалізаційних перезавантажень, цивілізаційних розломів опинилася наша українська держава. Тому кожен із нас, кожна українська сім`я, родина усвідомлює масштаби проблем і загроз, які доводиться нам долати. Але в нас, українців, немає іншого вибору як захистити

і зберегти нашу суверенність, незалежність, відстояти своє право на власну долю, власну модель розвитку. Щоб реалізувати це історичне й доленосне завдання, ми, українці, як ніколи маємо бути згуртованими, солідарними і відповідальними як за сьогодення, так і за майбутнє. Тому навіть у таких надскладних умовах громадяни мусять самовіддано працювати, складати програми і плани, прогнозувати, передбачати можливий хід подій.

Є одна умова, про яку не варто забувати. Усі програми, плани стануть реальністю якщо до їх реалізації буде залучено населення. Своєю чергою населення має володіти відповідними знаннями, практичними навичками та вміннями, аби знати, як це робити. Тому в цих умовах участь громадян в управлінні місцевими справами є важливим завданням всіх владних структур як місцевого, так і регіонального рівнів.

Зазначимо, що участь громадян в управлінні місцевими справами є ключовою фундацією становлення й розвитку інституту місцевого самоврядування. Саме на його базі ґрунтується існування багатьох форм впливу на процес ухвалення управлінських рішень на місцевому рівні.

Щодо нормативно-правової бази запровадження партисипативної демократії (демократії участі), то в нашій державі створено належні умови для її реалізації. Найбільш ефективним рівнем для становлення демократичних цінностей, звісно, що є базовий рівень – територіальна громада.

До основоположних актів, які захищають право на участь, варто віднести Конституцію України як Основний Закон, який закріпив широкий спектр прав на участь в управлінні місцевими справами, а також Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Так, у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, зокрема, наголошується на потребі розвивати форми прямого народовладдя, залучаючи членів громад до солідарних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів, у співпраці з органами місцевого самоврядування й місцевого органами виконавчої влади.

Дійсно, найбільш ефективним шляхом вирішення цієї та інших проблем є максимальне залучення населення до ухвалення збалансованих, обґрунтованих та оптимальних управлінських рішень на місцевому рівні. Проте вищезазначене ще не стало постійною практикою для всіх територіальних

громад. На нашу думку, проблеми тут в наступному: мешканці громади не відчувають себе повною мірою суб'єктами співпраці з органами місцевого самоврядування; усе ще зберігається недооцінка значущості громадських об`єднань як реального майданчика для співпраці з органами місцевого самоврядування; недостатня інформованість населення про справи, які вирішуються в рамках громади; низький рівень довіри до місцевої влади з боку населення. І цей перелік можна продовжувати. Але варто розуміти ось що. Упровадження механізмів громадської участі потребує комплексного підходу. Полягає він у тому, щоб органи місцевої влади мали цілісну сформовану політику залучення громадян до вирішення спільних справ на місцевому рівні, керуючись принципом субсидіарності. З іншого боку, саме населення має бути обізнаним щодо механізмів, як долучатися в цей процес безпосередньо.

Зазначимо, що в реальній практиці сформувалися дві найбільш форми реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні: це представництво в органи місцевого самоврядування та безпосередня участь у вирішенні місцевих справ. Назвемо окремі з них: місцевий референдум, місцеві вибори, загальні збори громадян за місцем проживання; місцеві ініціативи; громадські слухання; робота в органах самоорганізації населення. Коротко відкоментуємо.

Місцеві референдуми. На жаль, нині відсутній закон про місцеві референдуми, що значно звужує легітимне поле для зміцнення і розвитку місцевої демократії та місцевих ініціатив. Поширеною є така форма як загальні збори громадян за місцем проживання. Не розкриваючи регламентну частину їх підготовки та проведення, на нашу думку, найважливішим у цій формі є те, що вона створює сприятливі умови для мешканців територіальних громад, аби вони мали реальну змогу долучатися до вирішення місцевих питань. У ході їх проведення своєю чергою місцева влада отримує ефективно діючий інструмент виявлення, узагальнення й формулювання актуальних питань безпосередньо від самого населення. До того ж ця форма є своєрідною формою контролю за діяльністю місцевої влади.

Щодо місцевих ініціатив, то на сьогодні вони використовуються також досить активно. Право громадян на місцеві ініціативи визначено в статті 9 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», а щодо їх порядку

внесення до розгляду місцевою радою, то визначається він статутами територіальних громад. Важливо тут акцентувати увагу на тому, щоб місцеві ініціативи, внесені мешканцями, не тільки в обов`язковому порядку розглядалися на засіданнях ради, а й оприлюднювалися для всіх членів громади.

Громадські слухання. Згідно зі статтею 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» територіальна громада має право проводити громадські слухання. Як засвідчує практика, вони є досить відкритою формою роботи органів місцевого самоврядування, оскільки дають можливість мешканцям безпосередньо зустрітися із місцевими депутатами, посадовими особами, порушити питання, які є найбільш важливими в місцевій громаді. Безпосереднє спілкування у такому форматі – це реальна можливість для влади отримати пропозиції, зауваження і прозвітувати перед населенням про поточні та перспективні плани розвитку громади. Порядок їх організації та проведення визначається також статутами територіальних громад. Така форма найбільшою мірою сприяє врахуванню громадської думки при підготовці та ухваленні рішень місцевого значення.

Органи самоорганізації населення є постійними представницькими органами частини територіальних громад. Утворюються вони за дозволом місцевої ради. Водночас можуть наділятися радою частиною власних повноважень, компетенції, а також фінансами і майном. Ці органи максимально наближені до мешканців громади, а тому місцева влада максимально має сприяти їхній роботі.

До вищезазначених форм варто додати й інноваційні форми участі громадян. насамперед до них віднесемо партиципаторне бюджетування (бюджет участі). Цей вид бюджетування один із поширених інструментів залучення мешканців територіальних громад до вирішення місцевих справ, оскільки безпосередньо розкриває широкі можливості громадянам брати участь у розподілі частини коштів із місцевого бюджету. До того ж сам бюджетний процес на рівні громади стає більш прозорим і зрозумілим для всього населення. Саме реалізуючи цю форму, мешканці мають змогу вирішувати багато локальних справ і бути відповідальними за власні проєкти і програми. Якщо говорити про можливі ризики, які можуть бути в ході реалізації цієї

форми залучення громадян, то тут важливо звернути увагу ось на що: передусім потрібно дотримуватися максимальної відкритості щодо процедури добору найбільш рейтингових проєктів, дотримуватися об`єктивності й надійності під час підрахунку голосів, забезпечити надання вичерпної інформації мешканцям про умови отримання бюджетного фінансування, не порушувати з боку органів влади термінів оплати за виконані роботи.

У контексті інноваційних форм доцільно говорити і про е-демократію, яка доповнює всі вищезазначені форми і сприяє оперативному реагуванні на всі події, що відбуваються на місцевому рівні. Електронні петиції, різноманітні онлайн-ініціативи, локальні портали надання адміністративних послуг, вебсайти місцевих органів, консультування та анкетування, інші інструменти електронної демократії сприяють підвищенню прозорості влади на всіх рівнях управління, роблять більш відповідальними посадовців перед населенням і безперечно сприяють розвитку зв`язків між громадянами різного соціального статусу, владою, посадовцями. На практиці все це згуртовує і солідаризує населення, формує такий самоврядний простір, який би найбільшою мірою відповідав потребам та інтересам кожного члена територіальної громади.

Тож підсумуємо, що залучення населення в самоврядний процес – це найпотужніші інвестиції в його розвиток. При такому підході громадяни з об`єкта управління трансформуються в активного суб`єкта управління. Усе це підвищує довіру до місцевої влади, консолідує спільні зусилля, робить більш спроможнішою як саму громаду, так і закладає вагоме підґрунтя для зміцнення регіону як важливого суб`єкта здійснення державної політики на місцевому та регіональному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. URL: https://surl.li/ivmrbg
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР : станом на 8 січ. 2025 р. URL: https://surl.li/jvwuoh (дата звернення: 26.02.2025).
3.Європейська хартія місцевого самоврядування : Хартія Ради Європи від 15.10.1985 : станом на 16 листоп. 2009 р. URL: https://surl.li/knwtwo (дата звернення: 26.02.2025).
4. С.17 Некряч А., Шаравара Т., Приходько С., Макарець С.. Самоосвіта в громадах: посібник. Полтава, 2024.135 с.

Федір Семенченко

УХВАЛЕННЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ТА КОРУПЦІЙНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

В умовах російської агресії розвиток України визначається насамперед потребою ухвалення й реалізації сукупності політичних рішень, спрямованих на перемогу та на формування політичного курсу країни, внутрішньої і зовнішньої політики, консолідацію українського суспільства, вирішення гострих суперечностей і проблем у соціально-економічній, політичній і духовній сферах. Причому важливо, щоб рішення були не лише адекватні історичному моменту, який переживає країна, національним і державним інтересам, але й узгоджувалися з нинішнім станом громадянського суспільства, цінностями й нормами Конституції України, ураховували менталітет і культуру українського соціуму.

Без перебільшення можна сказати, що від здатності влади розробити, прийняти й реалізувати в умовах війни систему соціально значущих загальнонаціональних рішень залежить не лише доля країни, добробут народу, але і доля самої влади.

Сьогодні політичні рішення – це особливого роду технологія перетворення суспільних вимог у загальнообов’язкові й публічні норми, що регулюють взаємостосунки і визначають розподіл владних ресурсів у суспільстві з метою розв’язання політично значущих проблем. Це соціально-політичний механізм, за допомогою якого суспільні проблеми й суперечності перетворюються на цілеспрямовані управлінські дії з метою подолання цих проблем і суперечностей.

Також актуальним є питання «Хто готує й ухвалює політичні рішення?» Відповідь на це питання не завжди може бути отримана лише на основі Конституції, у якій визначається компетенція різних політичних інститутів, закріплюються основоположні правила, норми, процедури, що стосуються прийняття рішень. Як показує політична практика, можливі ситуації, за яких політичні інститути, що мають ухвалювати рішення (Президент, парламент, Кабінет Міністрів України, регіональні органи державної влади, політичні

партії, громадські організації та ін.), перебувають під сильним впливом певних політичних і економічних сил. Останні на різних етапах процесу підготовки й ухвалення рішень можуть контролювати діяльність формальних політичних інститутів або безпосередньо впливати на них із метою вираження, закріплення і реалізації в рішеннях своїх інтересів.

Тому, щоб визначити, хто фактично в певному політичному режимі ухвалює рішення, потрібно вивчити взаємостосунки між політичними елітами, лідерами і конкретними особами або групами, які контролюють або впливають на владу, на структури, що приймають рішення. Ними можуть бути індивідууми, наділені державною або юридичною відповідальністю за певні політичні рішення; суб'єкти, які фактично беруть участь у процесі ухвалення рішень; іноземні суб'єкти; суб'єкти, які подають інформацію для ухвалення рішень; суб'єкти, які визначають вибір альтернатив, приналежні до найбільш могутніх верств політичної, військової, суспільної еліт тощо.

Політичні рішення, ухвалені суб'єктами політичної системи, мають різну кількість адресатів, стосовно яких ухвалюються. Рішення найвищих органів влади, як правило, визначають зміст дій, норм, правил як відносно самої системи органів влади, так і зовнішнього середовища (елементи суспільного організму, міжнародне співтовариство). Рішення політичних партій, інших суспільно-політичних організацій, рухів можуть стосуватися їхніх дій стосовно державних і недержавних структур, окремих елементів соціальної системи.

Різні типи політичних рішень характеризуються різним рівнем інтеграції соціальних інтересів. Так, метою політичних рішень, ухвалених на найвищому рівні державної влади, є узгодження різнорідних інтересів соціальних груп і верств суспільства, консолідація соціального організму країни, захист суспільства від можливих внутрішніх і зовнішніх загроз тощо.

Процес підготовки рішень сам по собі є складним і багатовекторним, він включає низку етапів або фаз, пов'язаних із виконанням різних дій, операцій, оцінювання й оптимізацію ризиків в ухваленні політичних рішень, підтримку законодавчої і виконавчої влади, політичних і громадських організацій, лідерів суспільної думки, пересічних громадян.

Аналіз реальної політики переконує, що ухвалення рішень для українських політиків характеризується так званим «візантійським» стилем

керування, який припускає, як правило, тіньові й напівтіньові способи ухвалення рішень, закулісні методи добору кадрів. Склалося враження, що більшість із чинних у минулі роки політиків не хотіли (навіть якщо могли) відкрито ухвалювати відповідальні, але непопулярні рішення.

Правлячі політичні сили, представлені в гілках влади, ухвалювали рішення без урахування думки громадян, змушуючи тих як завгодно пристосовуватися до нав'язаних згори правил існування суспільства й держави. Більше того, інтереси більшості громадян суспільства ігнорувалися, що не зближало народ і владу, а створювало між ними стіну відчуження й непорозуміння.

Сьогодні, незважаючи на війну, особливу небезпеку для українського суспільства становить корупція, яка деформує основну мету політики, і замість забезпечення суспільних інтересів, та політика спрямовується на забезпечення приватного і групового інтересу. Політичні наслідки корупції виявляються в тому, що вона змінює сутність політичної влади, знижує рівень її легітимності як усередині країни, так і на міжнародній арені; порушує принципи її формування й функціювання; підриває політичну систему; породжує відчуження влади від народу, знижує залежність держави від її громадян; дестабілізує політичну ситуацію; підпорядковує державну владу приватним і корпоративним інтересам, зокрема інтересам корумпованих утворень і кланів.

Навіть в умовах війни однією з причин збереження в Україні корупції, що загрожує національній безпеці країни, є недостатня політична воля найвищих посадових осіб держави, незацікавленість деяких груп політиків в ефективній протидії корупції. Це виявляється в безсистемному підході до створення законодавчої бази, допущенні недоліків у формуванні й реалізації антикорупційної політики.

Отже, політичні рішення будуть досягати мети тоді, коли перемога у війні й боротьба проти корупції будуть результативними, якщо політики, насамперед національного рівня, виявлять достатню політичну волю й погодженість дій у виконанні рішень щодо перемоги та профілактики у сфері боротьби з корупцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Семенченко Ф.Г. Роль політичних рішень в політичній діяльності. Ціннісний вимір політичної діяльності: збірник наукових праць. Херсон: вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2021. С. 3-6.

Володимир Демченко

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ В ІСТОРІЇ ТА ПОЛІТИЦІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІМПЕРІАЛІЗМУ: СУЧАСНИЙ ВИМІР

Маємо сьогодні війну – найбільшу після Другої світової за жертвами та руйнуваннями. Звісно, ми дізнаємося колись про її глибинні причини, але навіть якщо це бізнесовий конфлікт чи індивідуальний (скажімо, віроломна омана в очікуваннях від начебто оговореної усної угоди), усе одно вся війна загалом базується на протистоянні поглядів двох народів, які найбільше в цій війні задіяні і страждають. Ці погляди є протилежними, що і складає будь-який конфлікт на будь-якому рівні. І якщо переважна більшість кожного з цих народів розділяє свій погляд, то він стає всенародним, і прибічники іншого погляду автоматично стають «чужими», конкретно – ворогами. Проте ці погляди є принциповими: це не низька зарплатня, не подорожчання бензину й навіть не примушування використовувати не твою рідну мову – це питання свободи індивідуального вибору, справедливої законності, державної незалежності, непорушності кордонів рідної землі тощо.

Означені демократичні цінності можуть потрапити в небезпеку їх порушення лише в одному разі – агресії з боку імперії, яка й існує живлячись кров'ю (у метафоричному сенсі) сусідніх народів, приєднуючи їх землі, асимілюючи їх, нав'язуючи їм свою мову і зрештою збільшуючи власний народ такими ось неофітами. Більш відоме й актуальне слово на їх позначення – «яничари», що має у своїй семантиці не лише психологічну інтеграцію в інший народ (імперський), але й забування своїх етнічних коренів, більш категорично – зраду свого народу й героїв, які полягли в боротьбі за його свободу.

Прикладів такої психологічної трансформації в історії України багато. Як приклад: діти висланої до далекого Сибіру селянської сім'ї повертаються через певний час до совєтської України і стають героями праці – із відповідними преференціями та оспівуванням у пресі. Поверхово тут бачимо їх бажання

повернутися на рідну землю й жити більш повним життям, аніж у сибірських хащах. Можливий також і елемент гордості за свій хліборобський рід: подивіться, як ми можемо працювати. Можливе й благословення батьків: їдьте, діти, додому й покажіть усім, які ми, українці, трудівники. Проте в жодному разі немає почуття непрощення того давнього злочину проти твоєї родини, коли майбутні покоління нащадків пам'ятатимуть той злочин. При тому що існують злочини, від яких страждає весь народ (скажімо, допущення голодомору, нерозголошення факту чорнобильської аварії чи жертовна війна в Афганістані), тисячами гублячи своє молоде покоління. Їх також не можна забувати.

Тобто маємо специфічний менталітет совєтського народу, сформований певною мірою штучно – через знищення людей з іншим мисленням, зокрема господарів, реальної релігії, через етнічну та мовну асиміляцію, а також через упровадження в цей менталітет дезінформації, що й мала на меті створити такий соціальний антропологічний конгломерат. Наочним його прикладом є, скажімо, народ в антиутопії Джорджа Орвела «1984», що діє як одна людина, контролюється та мотивується з одного центру, а його історія формується спеціальними інституціями, що вже перетворені на виробництва. Тобто відбувається виробничий процес творення «правди» – скажімо, прибирання з історії певних осіб, наче їх ніколи й не було.

Цей процес активно розпочався ще від Катерини ІІ зі знищення літописів київської редакції та виникнення на їх місці таких самих московської редакції, а також із розгоном Запорізької Січі, де імператрицю дратувало «политическое уродство», тобто демократичний устрій козацької республіки. Звісно, що тоді розпочалося й уведення гетьманської України в адміністративний організм імперії, тобто нівелювання хоч якоїсь її суверенності. Паралельно імперська дипломатія домагалася від країн Європи визнання саме за нею й назви «росія», адже до цього за їхньою територією впродовж 400 років було закріплено назву «московія», а «росією» (грецька вимова слова «русь») називалася територія України.

Отже, маємо історію віроломного перероблення історії з імперативним присвоєнням назви (тобто колишня окраїна Київської Русі стала метрополією та імперативно зробила українські землі своєю «окраїною» й відповідно

офіційно трактувала так само й старожитнє слово «україна». Для вирішення цієї колізії (історико-лінгвістичної) ми звернулися до думок Сергія Шелухіна, який ще 1921 року докладно аргументував не лише старожитню ґенезу назви «Україна», але й реальний її суверенітет у давні періоди історії. Що ж до терміна «окраїна», то вчений порівнює дискурси протилежного значення: за імперським – це «окраїна іншої землі з народністю тієї землі» (тобто окраїна московії з московським народом), а за власне українським – «окрема земля з окремою народністю» [1, с. 12]. І саме на користь другого свідчать не лише внутрішні фольклорні джерела, але й зовнішні, зокрема картографічні, що є незаангажованим і реальним доказом.

Промовистим фактом є те, що совєтська історіографія прибрала прізвище Шелухіна з усіх доступних людям джерел (як і Агатангела Кримського з його словників), проілюструвавши таким чином описаний Орвелом процес вироблення дезінформації. Тобто Сергій Шелухін становить пряму небезпеку для імперії – росії, адже його думки й висновки є реальними аргументами проти її брехливих постулатів.

Як висновок можемо передбачити подальшу історію російського народу, що повторюватиме часи після Другої світової війни: безправний і безвільний, сформований у дезінформації, він і надалі буде слухняним інструментом у руках російських політиків, які завжди будуть повертатися до ідей світового панування, «третього Риму», панслов'янізму тощо – тобто будь-якої теорії, яка б виправдала імперські зазіхання на свободу інших народів. Народ України мусить бути готовим до такої небезпеки завжди, не зважаючи на нові форми існування російської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шелухін Сергій. Назва України. З картами. Відень : вид-во Тов. «Франко Син і Спілка», 1921. 30 с.

Юлія Калюжна

ЄС ТА УКРАЇНА НА ШЛЯХУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРАКТИК DIGITAL CITIZENSHIP

У сучасному світі, де цифрові технології проникають у всі сфери життя, взаємодія між державою та громадянами зазнає кардинальних змін. Традиційні

інституції вже не можуть повною мірою задовольнити потреби суспільства в ефективній комунікації з владою та участі в ухваленні рішень. На зміну їм приходять нові форми взаємодії, як-от інтерактивні державні сервіси, електронні реєстри, платформи для онлайн-петицій, системи е-голосування та інші цифрові інструменти, що надають громадянам можливість активніше впливати на політичний процес і контролювати діяльність влади. Ці цифрові інструменти е-демократії стають ключовими елементами політичної архітектури сучасних демократій, відкривають нові шляхи для електронного урядування й досягнення цілей сталого розвитку.

Забезпечуючи прозорість і підзвітність влади, е-демократія створює умови для ефективного діалогу між державою та громадянами, розширюючи можливості для громадських ініціатив та впливу на формування державної політики. Активна участь громадян у формуванні та реалізації державної політики, що забезпечується інструментами е-демократії, сприяє ухваленню обґрунтованих й легітимних рішень, які враховують інтереси всіх членів суспільства та спрямовані на досягнення збалансованого й інклюзивного розвитку.

В умовах цифрових трансформацій концепція «Digital Citizenship» (А.М. Аль-Абдуллатіф, С. Васіл, А. Вітт, Н. Генрі, Р. Голландсворт, Дж. Донован, К. Моссбергер, Д. О'Ніл, А. Ортегрен, Ш. Сюй, К. Толберт, Ш. Чжу, М. Чой, С. Штайнінгер та ін.) набуває ключового значення. Цифрове громадянство – це багатогранна концепція, що охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із правами та обов'язками громадян у цифровому просторі. Вона включає взаємодію між державою та громадянами в контексті електронного урядування, розвиток цифрової грамотності та критичного мислення, а також забезпечення безпеки, цифрового здоров'я та етичної поведінки в кіберпросторі [1]. Тобто цифрове громадянство означає відповідальне й ефективне використання цифрових технологій, що включає громадянську активність для загального блага [2]. Як зазначив Лі Цзюньхуа на презентації E-Government Development Index у вересні 2024 року: «Прискорюючи зусилля та впроваджуючи інноваційні інклюзивні рішення, ми можемо гарантувати, що всі країни отримають вигоду від трансформаційної

сили цифрового уряду, зробивши державне управління більш ефективним, стійким і справедливим» [3].

Упровадження концептуальних ідей «Digital Citizenship», як-от цифрова комерція, цифрова комунікація, цифрова грамотність, цифрова етика, цифрове право та відповідальність, цифрове здоров'я та благополуччя, цифрові технології та цифрова безпека [4], є ключовим для реалізації потенціалу е демократії та зміцнення інформаційної безпеки й економічного розвитку сучасних держав. Для демократичних держав, які прагнуть сталого розвитку, Digital Citizenship є важливим чинником забезпечення ефективної комунікації між владою та суспільством. Воно сприяє підвищенню прозорості та підзвітності органів влади, розвитку демократичних інститутів, залученню громадян до ухвалення рішень, зміцненню громадянського суспільства, подоланню цифрового розриву та покращенню соціальної інтеграції.

Ефективне використання цифрових інструментів для громадянської активності задля загального блага є запорукою сталого розвитку суспільства. Активна участь громадян сприяє розвитку демократичних інститутів та ефективній відповіді на глобальні цифрові виклики, що є критично важливим для досягнення цілей сталого розвитку. Також це сприяє формуванню соціально відповідальної цифрової спільноти, здатної ефективно відповідати на глобальні проблеми. До ключових аспектів того, як Digital Citizenship сприяє сталому розвитку, можна віднести: а) підвищення громадянської участі (Digital Citizenship надає громадянам нові можливості для участі в політичному житті, зокрема через електронне голосування, онлайн-петиції, громадські обговорення та інші інструменти е-демократії, що сприяє зміцненню демократичних інститутів та підвищенню легітимності влади); б) забезпечення прозорості та підзвітності (цифрові технології дозволяють громадянам отримувати доступ до інформації про діяльність влади, контролювати її роботу та висловлювати свою думку щодо ухвалених рішень, а отже – сприяє підвищенню прозорості та підзвітності органів влади, запобіганню корупції); в) сприяння розвитку цифрової грамотності (Digital Citizenship передбачає розвиток у громадян цифрової грамотності, тобто вміння ефективно та безпечно використовувати цифрові технології, це сприяє подоланню цифрового розриву, розширенню доступу до інформації та можливостей, а

також розвитку інновацій); г) створення умов для сталого економічного розвитку (цифрові технології є важливим фактором економічного зростання та створення нових робочих місць, розвиток Digital Citizenship сприяє формуванню цифрової економіки, залученню інвестицій та підвищенню конкурентоспроможності країни); д) забезпечення соціальної інтеграції та розвитку громадянського суспільства (Digital Citizenship сприяє створенню умов для спілкування та співпраці між громадянами, розвитку громадянського суспільства та вирішенню соціально-значущих проблем, зокрема цифрові платформи можуть використовуватися для організації громадських ініціатив, збору коштів на благодійність та поширення соціально важливої інформації).

Країни ЄС, як-от Данія, Естонія, Франція, Німеччина, Фінляндія, Нідерланди та інші, досягли значних успіхів у реалізації концептуальних ідей Digital Citizenship. Так, у Естонії, що є світовим лідером у сфері електронного урядування, система X-Road забезпечує безпечний обмін даними між різними державними установами, що робить отримання державних послуг швидким та зручним; Фінляндія активно розвиває цифрову демократію, залучаючи громадян до обговорення та ухвалення рішень через онлайн-платформи. Так, платформа «Osallistuva Budjetti» дозволяє громадянам голосувати за проєкти, на які будуть спрямовані бюджетні кошти; Данія є однією з найбільш цифровізованих країн світу. Її успіх базується на комплексному підході до розвитку цифрової інфраструктури, цифрової грамотності та електронного урядування; Франція активно розвиває цифрову ідентифікацію громадян, що спрощує доступ до державних послуг та онлайн-сервісів. Так, система FranceConnect дозволяє громадянам використовувати єдиний логін та пароль для доступу до різних державних платформ; Німеччина приділяє значну увагу розвитку цифрової грамотності населення. Ініціативи, такі як «DigitalPakt Schule», спрямовані на забезпечення шкіл сучасним обладнанням та підготовку вчителів до використання цифрових технологій в навчальному процесі; Нідерланди приділяють велику увагу кібербезпеці та захисту персональних даних громадян. Національний центр кібербезпеки Нідерландів (NCSC-NL) розробляє та впроваджує стратегії щодо захисту від кіберзагроз.

Україна, прагнучи до європейської інтеграції, досягла значних успіхів у сфері цифровізації та розвитку Digital Citizenship, зокрема в напрямку е

демократії та е-урядування. Країна посіла п’яте місце у світі за рівнем розвитку цифрових державних послуг згідно з дослідженням E-Government Development Index за 2024 рік. Цей міжнародний рейтинг, який розробляє ООН, оцінює рівень електронного урядування та залученість громадян до взаємодії з державою через електронні сервіси. Завдяки ініціативам, як-от «Дія», Україна є лідером у Європі за темпами розвитку цифрових державних послуг. Платформа «Дія» надає громадянам доступ до багатьох державних послуг онлайн, як-от отримання довідок, реєстрація бізнесу, шлюбу, сплата податків тощо. Крім того у січні 2025 року урядом України було затверджено Стратегію цифрового розвитку інноваційної діяльності України (WINWIN) до 2030 року, що свідчить про прагнення нашої держави очолити лідерство у сфері технологій та інновацій.

Порівняльний аналіз кейсів країн ЄС та України в контексті розвитку Digital Citizenship та досягнення Цілей сталого розвитку засвідчує наявність спільних завдань та позитивного досвіду у вирішенні таких питань, як розвиток цифрової інфраструктури та е-урядування, підвищення цифрової грамотності, забезпечення кібербезпеки та цифрової етики. Країни ЄС та Україна активно працюють над вирішенням цих питань, що сприяє ефективній комунікації між владою та суспільством, підвищенню прозорості та підзвітності влади, залученню громадян до ухвалення рішень та розвитку цифрової економіки. Досвід країн ЄС та України свідчить про те, що розвиток «Digital Citizenship» є важливим чинником сталого розвитку суспільства. Країни, які досягли значних успіхів у цій сфері, мають більш ефективне державне управління, розвинуту цифрову економіку та активне громадянське суспільство. Україна, маючи значний потенціал у сфері цифровізації, може не тільки скористатися кращими практиками країн ЄС, але й презентувати власний успішний досвід та інноваційні рішення, як-от платформа «Дія», для подальшого розвитку цифрового громадянства та досягнення Цілей сталого розвитку в країнах-членах ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Mossberger, K., & Tolbert, C. (n.d.). (2007). Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation. *MIT Press*. URL: https://doi.org/10.7551/mitpress/7428.001.0001

2. Sadiku, M. N., Tembely, M., & Musa, S. M. (2018). Digital citizenship. International Journal of Advanced Research in Computer Science and Software Engineering, 8(5), 18-20.
3. United Nations. (2024, September). Press Release | Digital transformation accelerates, but gaps underscore need for new framework to advance use of technologies in governments. URL: https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2024/09/press-release-e-government-survey/
4. Al-Abdullatif, A. M., & Gameil, A. A. (2020). Exploring Students' Knowledge and Practice of Digital Citizenship in Higher Education. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 15(19), pp. 122–142. URL: https://doi.org/10.3991/ijet.v15i19.15611

Сергій Бевз

ПОЛІТОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

Політологічне підґрунтя розвитку альтернативної енергетики в Україні охоплює комплекс політичних, законодавчих, геополітичних і соціально-економічних чинників, що визначають можливості та перспективи впровадження відновлюваних джерел енергії. Розвиток альтернативної енергетики є стратегічно важливим напрямком державної політики, оскільки безпосередньо пов'язаний із питаннями енергетичної незалежності, національної безпеки та євроінтеграційних прагнень України.

Політичний вимір розвитку відновлюваної енергетики в Україні визначається як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. Внутрішні включають законодавче регулювання, інституційну підтримку, політичну волю влади та рівень громадянської активності. Український уряд впроваджує низку ініціатив, спрямованих на стимулювання виробництва та використання альтернативної енергетики, зокрема через механізми «зеленого тарифу», державні програми з енергоефективності та залучення інвестицій у відновлювані джерела енергії. Водночас проблеми політичної нестабільності, корупційні ризики та бюрократичні перепони створюють додаткові виклики розвитку галузі.

Зовнішні чинники, що впливають на формування політики у сфері альтернативної енергетики, включають міжнародні зобов'язання України,

співпрацю з Європейським Союзом, МВФ та іншими фінансовими й екологічними організаціями. Європейський курс України передбачає дотримання норм і стандартів ЄС у сфері енергетики та екологічної безпеки, що стимулює розвиток «зеленої» енергетики. Так, Україна зобов'язалася скоротити викиди парникових газів та підвищити частку відновлюваної енергетики відповідно до Паризької угоди та інших міжнародних ініціатив.

Геополітичний аспект альтернативної енергетики в Україні є надзвичайно важливим, оскільки залежність від традиційних джерел енергії, зокрема російських нафти й газу, створює ризики для енергетичної безпеки держави. Розвиток внутрішніх джерел відновлюваної енергії, таких як сонячна, вітрова, гідро- та біоенергетика, сприяє диверсифікації енергетичного балансу та зниженню залежності від імпортних енергоносіїв. У цьому контексті альтернативна енергетика є не лише екологічно доцільним, але й стратегічно важливим напрямком державної політики [1].

Важливу роль у розвитку альтернативної енергетики відіграють інституції громадянського суспільства, екологічні рухи та міжнародні неурядові організації, які просувають принципи стійкого розвитку, екологічної відповідальності та раціонального використання природних ресурсів. В Україні активну участь у цьому процесі беруть як місцеві ініціативи, так і міжнародні організації, що надають гранти та фінансову підтримку проєктам у сфері відновлюваної енергетики [2].

Зазначимо, що ефективна система державного регулювання сфери альтернативної енергетики формує соціально-економічний консенсус, який базується на гармонізації інтересів держави, регіонів і підприємств за допомогою керівництва індикативного характеру з боку державних органів влади. У зв'язку з цим основною метою державного регулювання сфери альтернативної енергетики є створення гідних умов життя населення, які нерозривно пов'язані з потребою забезпечити правові, організаційні та економічні умови для придбання та споживання громадянами енергетичних ресурсів належної якості в обсязі, достатньому для задоволення їх життєвих потреб. В умовах неминучого виснаження запасів викопного палива потрібне формування дій з боку держави, спрямованих на сприяння збільшенню

використання відновлюваних джерел енергії через ефективний механізм державного регулювання сфери альтернативної енергетики [3].

Отже, політичні аспекти розвитку альтернативної енергетики в Україні є багатовимірними та включають законодавче регулювання, стратегічне планування, міжнародну співпрацю, вплив геополітичних чинників та активність громадянського суспільства. Незважаючи на наявні проблеми, подальший розвиток альтернативної енергетики є необхідною умовою для досягнення енергетичної незалежності, зміцнення національної безпеки та інтеграції України до європейського простору сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Григор'єва Х. Державне стимулювання альтернативної енергетики: порівняльно-правовий аналіз. *Юридичний вісник*. № 4. 2021. С.109-117.
2. Платонова Є.О. Стимулювання розвитку альтернативної енергетики за законодавством Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 137–142.
3. Європейський кліматичний закон (Регламент 2021/1119) URL: https://compass27.info/yevropejskyj-klimatychnyj-zakon-reglament-2021-1119/#:~:text (дата звернення 20.01.2025)

Олександр Піддубняк

АНАЛІТИЧНА СКЛАДОВА РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЇ

Аналітична складова ресурсного потенціалу території охоплює комплексне дослідження природних, економічних, соціальних та екологічних аспектів, що визначають можливості використання ресурсів для забезпечення сталого розвитку регіону. Ресурсний потенціал території включає мінерально-сировинні, водні, земельні, лісові, рекреаційні та енергетичні ресурси, а також людський капітал, інфраструктуру та інноваційний потенціал.

Оцінювання ресурсного потенціалу передбачає аналіз обсягів, доступності та якісних характеристик ресурсів, їх раціонального використання та перспектив освоєння. Значну роль у цьому процесі відіграють методи економічного прогнозування, геоінформаційні технології, екологічний моніторинг і соціально-економічний аналіз. Дослідження ресурсної бази дозволяє виявити ключові можливості для розвитку території, оцінити рівень

ресурсної забезпеченості та визначити потенційні загрози виснаження або деградації природних ресурсів.

Розвиток території залежить від збалансованого управління її ресурсним потенціалом. Ефективна політика в цій сфері спрямована на забезпечення гармонійного співіснування економічної діяльності та природоохоронних заходів, стимулювання інвестицій у екологічно безпечні технології, а також формування стратегій раціонального використання ресурсів. Важливим аспектом є залучення громадськості та місцевого самоврядування до процесу ухвалення рішень щодо ресурсокористування, що сприяє підвищенню ефективності управління територіальним розвитком.

Для ефективного використання ресурсного потенціалу існують відповідні підходи до його оцінювання. Так, Г. Монастирський пропонує використовувати експертний підхід, де ключовим є визначення ресурсної домінанти – ресурсу, що має найбільший вплив на розвиток громади. Цей ресурс стає рушійною силою економічного зростання та основою для формування пріоритетних напрямів розвитку [1].

У продовження зазначеної думки вчені Л. Баценко та В. Мантула пропонують оцінювати ресурсний потенціал з урахуванням раціонального управління, що дозволяє оцінити ймовірність залучення інвестиції для забезпечення стабільного доходу населення громади. Ресурсний потенціал також визначає спроможність громади інтегруватися в регіональні й глобальні економічні процеси, що робить його важливим чинником стратегічного планування місцевого розвитку. Зазначений підхід дає змогу визначити ключові вектори економічного розвитку громади, беручи до уваги специфіку її ресурсного забезпечення. Акцентування на використанні домінантних ресурсів сприяє їх гармонійній взаємодії з іншими складовими потенціалу громади, що створює передумови для успішного подолання кризових проблем і формування стабільного та довгострокового економічного зростання території [2].

Тобто ресурсний потенціал територіальної громади є фундаментальною категорією, що визначає її можливості і перспективи розвитку, стаючи основою для ефективного управління, адаптації до зовнішніх проблем та інтеграції в більш широкий соціально-економічний контекст.

У сучасних умовах важливим чинником оптимального використання ресурсного потенціалу території є цифровізація, застосування інноваційних підходів до управління природними ресурсами, розвиток альтернативних джерел енергії та впровадження принципів циркулярної економіки. Аналіз динаміки використання ресурсів, їх просторового розподілу та можливостей інтеграції у світові економічні процеси дозволяє формувати довгострокові стратегії розвитку територій, орієнтовані на стійке зростання та збереження екологічного балансу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Монастирський Г.Л. До питання дослідження територіальної спільноти базового рівня як економічної системи. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. Вип. 13. Тернопіль: Економічна думка, 2008. С. 78-85.
2. Баценко Л., Мантула В. Оцінка ресурсного потенціалу об'єднаної територіальної громади. *European journal of economics and management*. Vol. 5. Issue 1. 2019. С. 242-256.

Володимир Ратушняк

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДІЄВОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Порівняльний аналіз дієвості громадянського суспільства України та країн Європейського Союзу виявляє як спільні риси, так і відмінності у рівні організованості, впливовості та ефективності громадських ініціатив. Громадянське суспільство відіграє ключову роль у демократичному розвитку, забезпеченні прав і свобод громадян, формуванні політичної культури та контролі за діяльністю влади. В Україні громадянське суспільство значно активізувалося після Революції гідності, що стало поштовхом до посилення його ролі у суспільно-політичних процесах.

У країнах Європейського Союзу громадянське суспільство має довшу історію розвитку, високий рівень інституційної підтримки та широке коло механізмів взаємодії з державними органами. Європейські громадські організації активно впливають на ухвалення політичних рішень, беруть участь у процесах формування політик, реалізують численні проєкти у сфері захисту прав людини, екології, соціальної справедливості та цифрової демократії. Важливу роль відіграє фінансова підтримка з боку держави та міжнародних

фондів, що дозволяє громадському сектору бути самодостатнім та незалежним [1].

Як приклад, німецьке громадянське суспільство має сильну правову базу, що підтримує розвиток неурядових організацій, профспілок та екологічних рухів. Велике значення мають фундації, такі як Фонд Конрада Аденауера, Фонд Фрідріха Еберта, які підтримують демократичні ініціативи як у Німеччині, так і за її межами. Важливим інструментом є принцип соціального партнерства, коли громадські організації, бізнес та держава спільно формують політики.

Французьке громадянське суспільство відзначається високою політичною активністю. У країні поширені масові протестні рухи, як-от «жовті жилети», а також активна участь профспілок у політичних процесах. Франція має сильні екологічні, антикорупційні та правозахисні ГО, зокрема Transparency International France. ГО активно використовують юридичні механізми для впливу на державні рішення.

Швеція є зразковою країною з погляду інтеграції громадянського суспільства в державну політику. Держава фінансує ГО через спеціальні фонди, що дозволяє їм зберігати незалежність. Більшість громадян залучені до діяльності громадських рухів, а рівень довіри до них дуже високий. Значний вплив мають екологічні ініціативи (як приклад, Fridays for Future) та гендерні організації.

Громадянське суспільство Польщі активно розвивалося після демократичних реформ 1989 року. У країні діє велика кількість ГО, однак їхня діяльність інколи ускладнюється через політичний тиск. Деякі організації, зокрема правозахисні (як приклад, «Фонд ім. Стефана Баторія»), критикують урядові ініціативи щодо обмеження свобод. Незважаючи на це, польське громадянське суспільство є впливовим гравцем у політичних та соціальних процесах [2].

В Іспанії громадянське суспільство є важливим елементом соціальної структури. Сильними є соціальні рухи, що виступають за права жінок, екологічні ініціативи та незалежність регіонів (Каталонія, Країна Басків). ГО мають доступ до державного та європейського фінансування, що робить їх дієвими в адвокаційній діяльності.

В Україні, попри зростання впливу громадських організацій, їхня діяльність усе ще часто стикається з перешкодами, як-от нестача фінансування, бюрократичні труднощі, політичний тиск і низька довіра частини населення. Водночас волонтерський рух, що значно посилився під час військового конфлікту, демонструє високий рівень самоорганізації громадян. Українське громадянське суспільство активно впроваджує європейські стандарти прозорості, підзвітності й участі у формуванні політик, однак потребує подальшої інституціїзації та розвитку механізмів сталого фінансування [3].

Головна відмінність між Україною та країнами ЄС полягає в рівні співпраці громадянського суспільства з державою. У європейських країнах існують розвинуті механізми соціального діалогу, тоді як в Україні цей процес часто залежить від політичної волі влади. Водночас українське громадянське суспільство має високий потенціал до подальшого розвитку, що підтверджується його активною участю у процесах демократичних реформ та євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Strategy of Civil Society Development in Slovakia for 2022–2030 URL: https://www.minv.sk/swift_data/source/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/rozvoj_obcianskej_spolocnosti/2023/KROS%202022-2030%20_AJ.pdf
2. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023 – 2024 роках URL: https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitychni-dopovidi/stan-rozvytku-hromadyanskoho-suspilstva-v-ukrayini-u-2023-2024
3. Грузд М.М. Участь інститутів громадянського суспільства у становленні держави соціального добробуту. *Право та державне управління*. 2019 р. № 2 (35). Т. 1. С. 174-180.

Дмитрій Семенишин

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ПОЛІТИЧНУ МОБІЛІЗАЦІЮ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ ПІДХІД ДО АВТОРИТАРНИХ І ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕЖИМІВ

Цифрові технології докорінно змінили політичну мобілізацію у XXI столітті, перетворившись на потужний інструмент взаємодії між громадянами, політичними силами та державними інституціями. Соціальні мережі, месенджери, мобільні додатки та онлайн-платформи сприяють поширенню

інформації, залученню громадян до політичних процесів і організації протестів. Однак їхній вплив значною мірою визначається політичним контекстом: у демократичних країнах цифрові технології використовуються для зміцнення громадянської участі, тоді як в авторитарних режимах вони можуть бути інструментом контролю та репресій. Тому метою нашого дослідження є аналіз впливу цифрових технологій на політичну мобілізацію в демократичних і авторитарних режимах і визначення спільних рис та відмінностей їхнього використання.

Політична мобілізація в цифрову епоху відбувається через такі основні механізми, як соціальні мережі (Facebook, Twitter, Telegram, TikTok), що сприяють швидкому обміну інформацією та організації протестних рухів; мобільні додатки та месенджери (WhatsApp, Signal, Zello), що використовуються для координації дій активістів і поширення інформації в умовах цензури; онлайн-платформи для збору підписів (Change.org, Avaaz), що дають змогу громадянам висловлювати свою позицію та впливати на ухвалення політичних рішень; блогосфера та незалежні онлайн-ЗМІ, що розширюють інформаційний простір, надаючи доступ до альтернативних поглядів.

Однак спосіб використання цих інструментів значною мірою залежить від типу політичного режиму. У демократичних країнах цифрові технології сприяють підвищенню громадянської участі, оскільки онлайн-платформи забезпечують широкий доступ до політичної інформації та дають можливість громадянам брати активну участь у виборчих кампаніях. Вони також сприяють розвитку цифрової демократії через електронне голосування, онлайн-консультації та петиції, які розширюють можливості громадського впливу на ухвалення рішень. Громадські організації та незалежні журналісти використовують цифрові технології для моніторингу державної діяльності, що підвищує прозорість і підзвітність влади. Також цифрові технології є ключовим інструментом мобілізації протестних рухів, що виявилося в таких подіях, як Арабська весна (2010–2012), рух «жовтих жилетів» у Франції (2018) та протести в США після вбивства Джорджа Флойда (2020).

Попри переваги цифрової політичної мобілізації, у демократичних країнах також виникають проблеми, такі як поширення дезінформації,

маніпуляція суспільною думкою через ботоферми та ризики втручання у вибори.

Натомість в авторитарних державах цифрові технології використовуються як для мобілізації громадян, так і для посилення контролю з боку влади. Уряди таких країн блокують опозиційні ресурси, упроваджують жорстку інтернет-цензуру (наприклад, Великий китайський фаєрвол, контроль над Telegram у росії) та використовують соціальні мережі для поширення пропаганди, створення фейкових новин і дезінформаційних кампаній. Репресії проти цифрових активістів стають частиною стратегії авторитарних режимів: арешти блогерів, журналістів та активістів за політичні висловлювання в інтернеті є поширеною практикою у країнах із жорстким авторитарним контролем, таких як Білорусь, Іран та Китай. Проте навіть у цих умовах опозиційні сили знаходять альтернативні засоби мобілізації, використовуючи VPN, анонімні платформи та закриті групи у месенджерах для координації протестів (як у Білорусі 2020 року та Ірані 2022 року).

Для глибшого аналізу можна порівняти вплив цифрових технологій у демократичних і авторитарних режимах за ключовими параметрами. У демократичних режимах рівень свободи інтернету залишається високим, а цензура – мінімальною, тоді як в авторитарних державах уряди жорстко контролюють доступ до інформації та блокують небажані ресурси. Соціальні мережі в демократичних країнах є засобом політичної мобілізації та громадської активності, тоді як в авторитарних стають інструментом державної пропаганди та цензури. У демократичних державах політичні кампанії ведуться відкрито, з можливістю обговорення та реклами, натомість у авторитарних режимах політична конкуренція обмежена, а виборчий процес піддається маніпуляціям. Організація протестів у демократичних країнах можлива без значних обмежень, тоді як в авторитарних режимах протестні рухи стикаються з блокуванням комунікацій, арештами та репресіями. Доступ до альтернативної інформації в демократичних суспільствах є вільним, що дозволяє громадянам отримувати різні точки зору, а в авторитарних країнах інформаційний простір суворо контролюється державою.

Отже, цифрові технології є потужним інструментом політичної мобілізації, але їхній вплив визначається політичним контекстом. У

демократичних країнах вони сприяють прозорості, громадській активності та свободі слова, тоді як в авторитарних використовуються для контролю, цензури та репресій. Проте навіть в умовах жорсткого державного контролю цифрові технології залишаються важливим інструментом боротьби за права і свободи, що свідчить про їхній значний мобілізаційний потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Diamond, L. (2010). Технологія визволення: соціальні медіа та боротьба за демократію. *Journal of Democracy*, 21(3), 69–83.
2. Tufekci, Z. (2017). Twitter і сльозогінний газ: сила та крихкість мережевого протесту. *Yale University Press*.
3. Freedom House (2023). Свобода в інтернеті. [Онлайн] https://freedomhouse.org
4. Howard, P. N., & Hussain, M. M. (2013). Четверта хвиля демократії? Цифрові медіа та Арабська весна. *Oxford University Press*.
5. King, G., Pan, J., & Roberts, M. E. (2017). Як китайський уряд створює публікації в соціальних медіа для стратегічного відволікання, а не для дискусій. *American Political Science Review*, 111(3), 484–501

Олена Скляр

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОЛІ ГОЛОВИ УРЯДУ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ НІМЕЧЧИНИ ТА ФРАНЦІЇ

Німеччина та Франція – це держави, які є засновницями та лідерками Європейського Союзу, об’єднані стратегічними економічними партнерськими зв’язками та мають подібні геополітичні пріоритети. Проте політичні системи цих двох держав мають свої особливості, які визначаються зокрема тим, що Федеральна Республіка Німеччина за Конституцією є парламентською республікою, а Французька Республіка має напівпрезидентську форму правління. Традиційно в парламентських республіках ключову роль в системі ухвалення рішень відіграє глава уряду, який у своїй політиці орієнтується на правлячу партію та коаліцію, що сформувалась в парламенті. Так, федеральний канцлер у Німеччині по суті є представником правлячої партії (влади), у той час як у Франції прем’єр-міністр, хоч і призначається президентом, мусить мати підтримку парламентської більшості, яка може бути в опозиції до президента.

Отже, у політичній системі Франції прем'єр-міністр забезпечує рівновагу представництва, що відповідає принципу стримувань і противаг у політичній владі. федеральний канцлер Німеччині обирається парламентом Німеччини за поданням федерального президента, який зберігає символічний вплив на політичні процеси в країні. Вибори глави уряду відбуваються таємним чином і без попереднього обговорення. Конституцією передбачено до трьох турів виборів (кожен триває 14 днів), проте історична практика демонструє, що, як правило, канцлера обирають під час першого раунду. Для обрання на посаду кандидат має отримати абсолютну більшість голосів. У разі проведення наступного туру виборів діє такий алгоритм: якщо обрана особа отримує голоси більшості членів Бундестагу, федеральний президент має здійснити її призначення упродовж семи днів після виборів; якщо обрана особа не отримує цієї більшості, федеральний президент має упродовж семи днів або призначити її, або розпустити Бундестаг [1, с. 57].

Наступний критерій для здійснення порівняння ролі глави уряду в цих двох державах – це характер взаємодії глави уряду з безпосередньо урядом, президентом, обсяг його повноважень. Так ФРН фахівці часто характеризують як канцелярську демократію, проте законодавство країни свідчить про те, що главою держави слід уважати саме федерального президента. Хоча з плином часу його повноваження були істотно скорочені, формально вважається, що він представляє німецький народ на міжнародній політичній арені, церемоніально є запобіжником концентрації влади в руках одного політичного лідера та символізує єдність держави. Федеральний канцлер натомість пропонує кандидатів до уряду, федеральний президент їх затверджує. За це таку систему в Німеччині часто називають канцлер-демократичною, адже керують країною особисто обрані канцлером люди [2, с. 37]. Де-факто саме канцлер визначає зовнішньополітичні пріоритети розвитку держави та характер внутрішньополітичних трансформацій.

У Франції виконавча влада розділена між урядом під керівництвом прем'єр-міністра та президентом. Аналогічно Німеччині очільник уряду пропонує кандидатів на посади міністрів, а президент їх призначає. Однак обсяг повноважень прем'єр-міністра Франції є значно меншим ніж канцлера в Німеччині, оскільки президент зберігає свій історичний вплив на політичну

систему. Він командує Збройними Силами держави, укладає міжнародні договори та здійснює призначення на ключові цивільні та військові посади. Прем'єр-міністр має свої важелі у політичній системі, зокрема має право законодавчої ініціативи, забезпечує виконання законів, контрасигнує акти президента, видає підзаконні акти. Можливості реалізації цих повноважень значною мірою залежать від розстановки сил у парламенті (передусім в його нижній палаті) і від міри політичної підтримки, що президент має в середовищі конкретного скликання парламенту, тобто владні можливості прем'єр-міністра зумовлені наявністю або відсутністю в парламенті «пропрезидентської» більшості, а також партійно-політичним балансом, що складається за результатами президентських і парламентських виборів [3, с. 12].

Федерального канцлера можуть відправити у відставку голосами абсолютної парламентської більшості за умови, що є кандидат на цю посаду. Депутати подають заяву до федерального президента з проханням звільнити федерального канцлера та призначити певного кандидата на його місце. Разом із канцлером у відставку іде також і його уряд. Уряд Франції аналогічно можуть відправити у відставку лише у випадку звільнення прем'єр-міністра. Звільнення окремих міністрів в обох державах є неможливим. Згідно з французьким законодавством прем'єр-міністр подає прохання про відставку президенту після того, як йому висловлює вотум недовіри парламент. На думку В. Кобрина, така норма дозволяє уникнути систематичної обструкції щодо дій уряду з боку парламенту [4, с. 146].

Роль голови уряду в Федеративній Республіці Німеччина та Французькій Республіці істотно відрізняється, що зумовлено відмінностями в історичному розвитку держав та особливостями політичної культури кожної країни. Незважаючи на те, що Франція є змішаною республікою, традиційно політичним лідером держави є президент, який має доволі широкі повноваження. Законодавством держави передбачено, що влада має бути розподілена між прем'єр-міністром та президентом, проте на практиці президент має більше важелів впливу на систему ухвалення рішень у державі.

У Німеччині навпаки – номінально главою держави є федеральний президент, а фактично – федеральний канцлер. Він здійснює представництво держави на міжнародній арені разом із президентом, ухвалює стратегічні

рішення в економіці, політиці, зовнішній політиці, безпековій та інших сферах. Президент виконує церемоніальні функції й символічно виступає як запобіжник щодо можливості концентрації влади в один руках та подальшої її узурпації. Аналізуючи вищеподані порівняння, єдиною схожістю в політичних системах обох країн є прагнення втілити принцип балансу сил через закріплення певних неформальних процедур й ухвалення та дотримання нормативно-правових документів. Тобто влада в країнах розподілена між президентом та главою уряду, що підсилює політичну стабільність і забезпечує рівність представництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основний закон Федеративної Республіки Німеччина. Нове видання. 20 скликання. м. Берлін : *Нім. Бундестаг, Від. зв'язків із громадськістю*, 2024. 148 с. URL: https://www.bundestag.de/resource/blob/1033364/ea61281e39aaac743a3025aba57cbed2/grundgesetz_uk.pdf (дата звернення: 19.02.2025).
2. Сандул О. П., Шамалюк Д. П. Політична система Німеччини. Президент Німеччини та його поноваження. *Збірник наукових статей студентів ФІМ (за результатами підсумкової наукової конференції з Політології)*, м. Вінниця. Вінниця, 2016. С. 35–40.
3. Шаповал В. М. Конституція Французької Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). Київ : ФОП Москаленко О.М., 2018. 56 с. URL: https://pravo.org.ua/books/konstytutsiya-frantsuzkoyi-respubliky/ (дата звернення: 19.02.2025).
4. Кобрин В. С. Особливості конституційного регулювання статусу глави уряду у змішаних європейських республіках. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки* : збірник наукових праць. 2025. № 824. С. 144–150. URL: https://ena.lpnu.ua/handle/ntb/31347 (дата звернення: 20.02.2025).

Ірина Цурканова

ПОЛІТИЧНА РЕГІОНАЛІСТИКА ЯК ЧИННИК ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ

Політична регіоналістика відіграє ключову роль у децентралізації, оскільки сприяє ефективній взаємодії центральної та регіональної влади, підвищує політичну участь громадян і забезпечує соціально-економічний розвиток територій. В умовах глобалізації та зростання ролі локальних громад

вона стає невід'ємним елементом стабільності й ефективного державного управління, адже врахування регіональних особливостей є необхідною умовою для збалансованого розвитку країни.

Україна, яка перебуває у стані інтенсивних реформ та війни, змушена шукати оптимальних моделей регіонального управління, що відповідатимуть європейським стандартам і сприятимуть інтеграції до ЄС. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз міжнародного досвіду регіональної політики та його адаптація до українських реалій.

Відомо, що одним із головних аспектів регіоналістики є децентралізація – передання частини владних повноважень на місця. Цей процес створює умови для більш ефективного управління ресурсами, сприяє політичній стабільності та зміцнює демократичні інститути. Успішні приклади демократизації через регіоналістику можна знайти в Європейському Союзі, де такі країни, як Німеччина, Іспанія та Польща досягли значного розвитку завдяки реформам місцевого самоврядування.

Ю. Курілов зазначає, що «децентралізація – процес інколи симетричного функціонально та асиметричного територіального розподілу свободи дій, функцій, повноважень та операцій від центру урядування до низових організацій влади, які зазвичай діють локально в умовах самоорганізованої доктрини, включають в себе як місцевих лідерів та політичних адміністраторів, так і сервісні блоки обслуговування разом із активістами, правозахисниками та всією громадою в цілому» [1, с.76].

Ми вважаємо, що децентралізація є одним із головних проявів політичної регіоналістики, оскільки передбачає передання адміністративних, фінансових та політичних функцій на місцевий рівень. Це сприяє підвищенню ефективності управління, збільшенню прозорості влади та активізації громадянського суспільства. Приклади успішної децентралізації можна знайти в таких країнах, як Франція, Німеччина та Швейцарія, де регіони мають значну автономію та можливість самостійно визначати пріоритети розвитку.

В Україні політична регіоналістика стала основою реформи децентралізації, яка розпочалася 2014 року. Створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ) та передання їм розширених повноважень сприяли зміцненню місцевого самоврядування та покращенню якості надання

публічних послуг. Реформа дала змогу регіонам отримати більше фінансової незалежності, залучати інвестиції й формувати власну економічну політику відповідно до потреб населення.

Своєю чергою Б. Куц наголошує на тому, що «одним із напрямів децентралізації публічної влади в Україні є підвищення дієвості територіальних громад. Пріоритетним засобом забезпечення самодостатності та спроможності територіальних громад є створення умов для формування ефективних фінансово-економічних механізмів (наповнення бюджету, система оподаткування, умови для концентрації фінансових ресурсів тощо). Ефективність фінансового забезпечення розвитку територій в умовах реформи децентралізації влади в Україні обумовлюється, насамперед, оптимальною державною політикою, коли саме на державу покладається регулятивна роль. У такому разі у фінансовому забезпеченні розвитку територій комплексно поєднуються ресурси централізованих та децентралізованих фондів грошових коштів» [2, с.41].

На наш погляд, процес децентралізації в Україні супроводжується проблемами, зокрема нерівномірним розвитком регіонів, політичними ризиками та впливом зовнішніх загроз.

Особливо ці виклики загострилися після воєнного вторгнення росії на територію України 2022 року, коли багато громад опинилися в зоні бойових дій або під тимчасовою окупацією, а місцева влада зіткнулася з безпрецедентними випробуваннями. Водночас саме децентралізація стала одним із чинників стійкості держави, дозволивши громадам оперативно реагувати на виклики війни, забезпечувати гуманітарні потреби та організовувати оборону. Саме тому важливо продовжувати адаптацію кращих міжнародних практик і вдосконалювати механізми регіонального управління, щоб забезпечити ефективну децентралізацію без загрози державній цілісності.

Досвід розвинених демократичних держав, як-от США, Канада та країни ЄС, демонструє різні підходи до регіонального розвитку та управління, які відбивають особливості політичних систем, що можуть бути корисними для України. Тож, пропонуємо розглянути різні моделі порівняння регіонального управління в табл. 1.

Табл. 1

Порівняння моделей регіонального управління: досвід ЄС, США та Канади

Країна	Модель регіональної політики	Особливості
Європей-ський Союз	децентралізована система багаторівневого управління	Європейський комітет регіонів як платформа для представлення інтересів регіонів, фінансова підтримка регіонів через фонди ЄС
США	федералізм із чітким поділом повноважень	штати мають значну автономію в законодавчій та економічній сферах, виборність губернаторів, власні бюджети
Канада	симетричний федералізм	провінції мають розширені повноваження, але співпрацюють із федеральним урядом у стратегічних питаннях

Однією з важливих умов інтеграції України до ЄС є приведення системи регіонального управління відповідно до європейських стандартів. Для цього потрібно:

– удосконалити механізми управління на місцевому рівні відповідно до європейських підходів;

– ефективно використовувати фінансові інструменти ЄС для розвитку регіонів;

– упроваджувати принципи субсидіарності та партнерства.

Як унітарна держава, Україна почала здійснювати децентралізаційні реформи, що наближають її до європейських моделей управління. Водночас подальше розширення повноважень регіонів залишається важливим напрямком гармонізації з принципами ЄС.

На думку А. Міщенко, «розвиток регіоналізму, як ідеології і стратегії, спрямований на забезпечення інтересів регіонів країни, повинен перетворити країну на потужний механізм, де кожний регіон виконує своє унікальне завдання відповідно до власних можливостей та особливостей» [1, с.301].

Повномасштабна війна, розв'язана росією проти України 2022 року, завдала значної шкоди економіці та інфраструктурі багатьох регіонів. Руйнування міст, сіл, доріг, мостів та інших об'єктів критичної інфраструктури призвело до значних перебоїв у забезпеченні населення життєво необхідними ресурсами. Вимушена міграція мільйонів українців створила додаткове навантаження на регіони, які приймали переселенців в перші місяці та роблять це й досі. Концентрація військових дій на сході та півдні країни призвела до значних диспропорцій у розвитку різних регіонів. Усе це вимагає розроблення нових стратегій післявоєнного відновлення та регіонального розвитку, які враховуватимуть нові реалії та проблеми.

Ця війна стала проблемою не лише для нашої країни, а й для всього світу. Як бачимо, міжнародна спільнота надає значну підтримку Україні у відновленні та відбудові. Це створює нові можливості для співпраці з міжнародними партнерами та залучення інвестицій. Однак для ефективного використання цієї допомоги потрібно розробити чітку стратегію регіонального розвитку, яка відповідатиме міжнародним стандартам і враховуватиме особливості кожного регіону. Водночас війна підкреслила потребу зміцнення регіональної співпраці між українськими регіонами для обміну досвідом і взаємної підтримки.

Отже, ми бачимо, що Україна має значний потенціал у розбудові ефективної регіональної політики, що сприятиме демократизації та стійкому розвитку. Досвід ЄС, США та Канади демонструє ефективність гнучких моделей управління, які можуть стати орієнтиром для України. Головним завданням залишається завершення децентралізації та інтеграція регіональної політики в загальноєвропейські стандарти.

З огляду на сучасні проблеми та можливості подальше реформування регіональної політики може стати важливим чинником демократичного розвитку України та її інтеграції до ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Курілов Ю. Регіоналізація, децентралізація та адміністративна реформа в Європі: теоретико-методологічний аспект. *Аспекти публічного управління*. 2018. Том 6. № 11-12. С.72-84. DOI: https://doi.org/10.15421/151876.

2. Куц Б. Децентралізація публічної влади в Україні як чинник демократичного розвитку сільських територій. *Аспекти публічного управління*. 2023. Том 11. № 2. С.40-46. DOI: https://doi.org/10.15421/152317.
3. Міщенко А. Основні чинники розвитку регіоналізму в Україні в умовах децентралізації влади. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2023. Вип. 49, С.301-307. DOI: https://doi.org/10.30970/PPS.2023.49.37

ПЕРЕЛІК АВТОРІВ

Секція №1. Менеджмент, публічне управління та адміністрування

Абрамова Діана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету економіки та управління підприємництвом, Одеський національний економічний університет

Аветісян Ерік, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 073 «Менеджмент», Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Аврята Андрій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний біотехнологічний університет

Азарова Ірина, докторка технічних наук, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Акімова Людмила, докторка наук з державного управління, професорка, Національне агентство кваліфікацій, заслужений працівник освіти України

Алєко Тетяна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Маркетинг», Львівський національний університет імені Івана Франка

Ангелін Микита, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Маріупольський державний університет

Андрейченко Андрій, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний економічний університет

Антипенко Ірина, докторка наук з державного управління, професорка кафедри публічного управління та адміністрування, Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій

Безверхнюк Тетяна, докторка наук з державного управління, професорка, в.о. зав. кафедри національної безпеки та управління суспільним розвитком, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Белецький Андрій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри державного управління та місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Бескоровайний Валентин, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний Університет

Бігус Галина, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність «Маркетинг», Львівський національний університет імені Івана Франка

Бідник Тарас, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри управління та адміністрування, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

Біла Дар'я, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету економіки та управління підприємництвом, Одеський національний економічний університет

Білик Олег, доктор наук з державного управління, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та моніторингу якості освіти, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

Білорусов Сергій, директор Херсонського регіонального центру підвищення кваліфікації, к.т.н., доцент, заслужений працівник освіти України

Бінчева Поліна, старша викладачка кафедри маркетингу, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного

Богацька Наталія, кандидатка економічних наук, доцентка, Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

Бондар Юлія, кандидатка економічних наук, доцентка, Центральноукраїнський державний університет ім. Володимира Винниченка Інга Мірошниченко, кандидатка економічних наук, Українська державна льотна академія

Боярчук Дар'я, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету економіки та управління підприємництвом, Одеський національний економічний університет

Будніков Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Полтавський державний аграрний університет

Бурденюк Світлана, кандидатка економічних наук, викладачка, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Василенко Надія, докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедри управління та адміністрування, КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Вебер Богдан, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Полтавський державний аграрний університет

Вергун Микола, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Верескун Михайло, доктор економічних наук, професор, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет

Вінниченко Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Київський авіаційний інститут

Возняк Аліна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Львівський національний університет імені Івана Франка

Войт Богдан, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Полтавський університет економіки і торгівлі

Войтенко Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Волкова Олена, кандидатка економічних наук, доцентка, Херсонський національний технічний університет

Волощук Дар'я, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Вольська Ангелія, кандидатка економічних наук, доцентка Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Гайдук Богдан, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Національний Університет «Львівська Політехніка»

Гайко Олена, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Херсонський національний технічний університет

Гбур Зоряна, докторка наук з державного управління, професорка, професорка кафедри публічного управління та адміністрування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Голубицький Віталій, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Полтавський університет економіки і торгівлі

Гончаренко Володимир, кандидат юридичних наук, докторант кафедри публічного управління та адміністрування, Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій

Горбатенко Василь, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету прокуратури, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Горейко Данило, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри управління проектами, Інститут адміністрування, державного управління та професійного розвитку Національного університету «Львівська політехніка»

Грушецький Вадим, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Губа Марина, кандидатка економічних наук, доцентка. доцентка кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Губа Світлана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний університет

Гурякова Катерина, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Херсонський національний технічний університет

Гусаковська Тетяна, кандидатка економічних наук, доцентка, Полтавський університет економіки і торгівлі

Гусар Ольга, кандидатка юридичних наук, доцентка, Інститут правотворчості та науково-правових експертиз НАН України

Гуц Роман, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет «Львівська політехніка»

Даниленко Олена, кандидатка економічних наук, доцентка, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Дейнека Анастасія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Маркетинг», Львівський національний університет імені Івана Франка

Держій Руслан, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності менеджмент Полтавський університет економіки і торгівлі

Джерелюк Юлія, докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри менеджменту, маркетингу і туризму Херсонський національний технічний університет

Дрозд Тетяна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, декан факультету публічного управління, соціальних та природничих наук, КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Дуб Микола, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Дудченко Андрій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Полтавський університет економіки і торгівлі

Єжеєв Микола, кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування, Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, м. Київ

Ємець Володимир, здобувач вищої освіти, Державний біотехнологічний університет

Ємцов Андрій, начальник науково-дослідного відділу військової кар'єри, Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України, полковник

Жаданова Юлія, кандидатка економічних наук, доцентка Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Заїка Світлана, кандидатка економічних наук, професорка Державний біотехнологічний університет

Заярнюк Олексій, кандидат економічних наук, доцент, Центральноукраїнський національний технічний університет

Згара Ірина, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Маріупольський державний університет

Зубаль Олена, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Іванцик Володимир, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва, Національний університет «Львівська політехніка»

Івасюк Євгеній, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет «Львівська політехніка»

Ігнатенко Веніамін, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»), Державний торговельно-економічний університет

Ільченко Кирило, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет

Ісаєва Софія, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та права, Дніпровська академія неперервної освіти

Калайда Єлізавєта, здобувачка вищої освіти спеціальності «Маркетинг», Львівський національний університет імені Івана Франка

Кашульська Інна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти за ОПП «Публічне управління та адміністрування», Центральноукраїнський національний технічний університет

Книш Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри підприємництва та економіки підприємства, Університет митної справи та фінансів

Кобік Артур, студент PhD Полтавський університет економіки і торгівлі

Ковальська Наталя, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Ковальчук Анна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти центру заочної та вечірньої форми навчання Одеський національний економічний університет

Козюра Ігор, доктор наук з державного управління, Полтавський університет економіки і торгівлі

Койнак Володимир, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Одеський національний економічний університет

Коломієць Богдан, PhD (кандидат педагогічних наук), докторант, Полтавський університет економіки і торгівлі

Корольова Ольга, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Одеський національний економічний університет

Корсун Андрій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Вінницька академія безперервної освіти

Корчевська Лілія, кандидатка економічних наук, професор кафедри менеджменту, маркетингу і туризму, Херсонський національний технічний університет

Костюк Микита, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Кравченко Мілена, докторка наук з державного управління, професорка, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика

Красовський Дмитро, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ПВНЗ «Європейський Університет»

Кулиняк Ігор, кандидат економічних наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка»

Кулініч Ольга, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний університет

Кунтий Степан, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри адміністративного та фінансового права, Національний університет «Львівська політехніка»

Кухар Володимир, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Івано-Франківський національного технічний університет нафти і газу

Кухарчук Петро, кандидат наук з державного управління, доцент, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

Кучеренко Катерина, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та права, Дніпровська академія неперервної освіти

Кущ Дмитро, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія», Херсонський національний технічний університет

Лапчук Ярослав, кандидат економічних наук, доцент, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Листопад Надія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Литвин Ірина, кандидатка економічних наук, доцентка кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва Національний університет «Львівська політехніка»

Логачов Дмитро, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Лозова Оксана, кандидатка економічних наук, доцентка, Полтавський університет економіки і торгівлі

Лопушинський Іван, доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, заслужений працівник освіти України

Ляшук Артем, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління, адміністрування та соціальної роботи, Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика

Ляшук Назарій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика

Макущенко Лілія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету економіки та управління підприємництвом, Одеський національний економічний університет

Мауер Діана, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Полтавський державний аграрний університет

Миронов Юрій, кандидат економічних наук, доцент, Львівський торговельно-економічний університет

Михайлова Тетяна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування, Херсонський національний технічний університет

Михайляк Олена, магістр екології, завідувачка лабораторії фізики та астрономії, КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Михно Владислав, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій

Мізерний Володимир, викладач кафедри економіки бізнесу, Навчально-науковий Інститут управління, економіки та бізнесу ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Молибога Руслан, докторант Інституту держави і права імені В. М. Корецького

Молодцов Олександр, доктор наук з державного управління, доцент, Івано-Франківський національний технічний університет нафти та газу

Мурзабулатова Олена, кандидатка економічних наук, доцентка, Харківський національний університет радіоелектроніки

Мусіловський Ігор, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Набока Руслан, кандидат економічних наук, доцент Херсонський національний технічний університет

Назаренко Сергій, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент» Полтавський університет економіки і торгівлі

Наконечна Анна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний університет «Львівська Політехніка»

Негода Євген, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри економіки, фінансів та обліку, ПВНЗ Європейський університет

Несененко Павло, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний економічний університет

Овінніков Антон, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Оленковська Лариса, кандидатка наук з державного управління, доцентка, доцентка кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонського національного технічного університету

Олійник Віталій, голова Уманської районної ради Черкаської області, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності «Публічне управління та адміністрування», Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

Олійник Євген, кандидат економічних наук, докторант, спеціальність «Підприємництво та торгівля», Дніпровський університет митної справи та фінансів

Олійник Наталія, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Осадчий Максим, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний економічний університет

П'ятничук Ірина, кандидатка економічних наук, доцентка, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Паланиця Микола, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Херсонський національний технічний університет

Перерва Карина, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності «Менеджмент», Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Пишна Юлія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти центру заочної форми навчання, Одеський національний економічний університет

Поважук Олена, старший викладач кафедри управління та адміністрування», доктор філософії з публічного управління та адміністрування, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

Подмазко Олексій, кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний економічний університет

Позичанюк Кузьма, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри управління та адміністрування, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

Прийма Олеся, здобувачка вищої освіти спеціальності «Маркетинг», Львівський національний університет імені Івана Франка

Примак Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Прокопчук Ілля, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування Херсонський національний технічний університет

Резекіна Ольга, здобувачка першого (бакалаврського) рівня, Одеський національний економічний університет

Резекіна Світлана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету економіки та управління підприємництвом, Одеський національний економічний університет

Реміняк Юлія, здобувачка вищої освіти, Державний біотехнологічний університет

Рибалко-Рак Леся, кандидатка економічних наук, доцентка Полтавський університет економіки і торгівлі

Риженков Валерій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та права, Дніпровська академія неперервної освіти

Ріпешко Іван, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Херсонський національний технічний університет

Рудзік Дмитро, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Саленко Максим, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Полтавський університет економіки і торгівлі

Сапожніков Натан, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Саух Олександр, старший викладач кафедри фінансів, обліку та підприємництва, Херсонський національний технічний університет

Семко Майя, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри управління та адміністрування, керівник спеціальності «Публічне управління та адміністрування», Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

Сергєй Анастасія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Скачко Артем, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Державний біотехнологічний університет

Скоробрещук Діана, викладач Військова академія (м. Одеса)

Скуратовська Вікторія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний університет

Славінський Ярослав, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Херсонський національний технічний університет

Слободян Любомир, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Сороковий Святослав, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності менеджмент Полтавський університет економіки і торгівлі

Стельмашенко Юрій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Степанов Олександр, здобувач вищої освіти, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Степанова Вікторія, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Стороженко Ліна, кандидатка філологічних наук, доцентка, докторантка кафедри публічного управління та адміністрування, Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій

Сторожук Оксана, кандидатка економічних наук, доцентка, Центральноукраїнський національний технічний університет

Сухарніков Володимир, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Чорноморський національний університет ім. П. Могили

Тардаскіна Тетяна, кандидатка економічних наук, доцентка, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Татар Марина, кандидатка економічних наук, доцентка, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Тимошенкова Юлія, здобувачка вищої освіти, Державний біотехнологічний університет

Трофименко Микита, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Херсонський національний технічний університет

Трубієнко Костянтин, головний фельдшер КНП «ОТЦЕМД та МК» ХОР, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний університет.

Ульянченко Наталія, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Фердман Геннадій, доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Ференс Володимир, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний університет

Філонич Ілона, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент», Полтавський університет економіки і торгівлі

Фіщук Володимир, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування», Державний університет «Київський авіаційний інститут»

Фоменко Єгор, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри управління та адміністрування, Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

Харчевнікова Лілія, кандидатка економічних наук, доцентка, Державний біотехнологічний університет

Харченко Владислав, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Хижняк Андрій, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний університет

Холодов Сергій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Хоменко Дмитро, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Університет Григорія Скороводи в Переяславі

Хохлюк Юлія, головний спеціаліст сектору нагородної справи управління роботи з персоналом апарату Херсонської обласної державної адміністрації

Цихоня Артем, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри ВАБО Публічне управління та адміністрування

Чабаненко Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент», Європейський університет

Чайка Інна, кандидатка економічних наук, доцентка, Полтавський університет економіки і торгівлі

Черепахіна Анастасія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Державне некомерційне підприємство «Державний університет “Київський авіаційний інститут”»

Чернишева Наталія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний університет

Шафоренко Ігор, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний біотехнологічний університет

Шафоренко Святослав, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний біотехнологічний університет

Шиляєв Юрій, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу військової кар'єри, Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України

Штефан Анна-Вікторія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний університет «Львівська Політехніка»

Шукліна Вікторія, к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту, маркетингу і туризму, Херсонський національний технічний університет

Шумік Вадим, здобувач вищої освіти, Державний біотехнологічний університет

Юденко Денис, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Полтавський університет економіки і торгівлі

Юник Єлизавета, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Юрчик Галина, кандидатка економічних наук, доцентка, Національний університет водного господарства та природокористування

Ярощук Ярослав, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління та адміністрування, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Ясінська Юлія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний університет «Львівська Політехніка»

Gardus Maxim, student of the Faculty of Management, Mykolaiv National Agrarian University

Horbashevska Maryna, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Finance, Mariupol State University

Matsuka Viktoriia, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and finance, Mariupol State University

Секція №2. Міжнародні відносини, право та міжнародне право

Андрій Дуб, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Національний університет «Львівська політехніка»

Андрій Калінкін, аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та безпеки бізнесу, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця

Бакуменко Андрій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності «Право», Університет економіки та права

Бурчак Богдан, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Вітова Богдана, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

Волкович Олена, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної юриспруденції, Миколаївський навчально-науковий інститут права НУ

Гронь Олександра, кандидатка економічних наук, доцентка кафедри міжнародних економічних відносин та безпеки бізнесу, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця

Древаль Юрій, доктор наук з державного управління, професор, Національний університет водного господарства і природокористування (м. Рівне)

Дубняк Марія, кандидатка юридичних наук, Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»

Ільїна Оксана, кандидатка економічних наук, доцентка кафедри міжнародних відносин, Навчально-науковий інститут психології та соціальних наук ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна академія управління персоналом»

Кондратюк Сергій, доктор філософії, науковий співробітник Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України

Кохан Вероніка, кандидатка юридичних наук, старша дослідниця, Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України

Кошева Валерія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи КЮ-221 Національний університет «Чернігівська політехніка»,

Красняк Олена, кандидатка економічних наук, доцентка, Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

Кульганік Оксана, кандидатка економічних наук, Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

Левицький Андрій, начальник управління криміналістичного забезпечення Головного слідчого управління Національної поліції України, к.ю.н. кафедри цивільного та кримінального права і процесу

Лісний Іван, старший викладач кафедри правознавства та фінансів, Полтавський інститут економіки і права ЗВО Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

М’ялик Валерія, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Право», Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Марусич Анна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», Національний університет біоресурсів і природокористування України (Київ)

Олексенко Валерія, здобувачка Полтавського фахового коледжу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Осіпова Лариса, кандидатка економічних наук, доцентка, Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

Палюх Олександр, кандидат економічних наук, Державний податковий університет

Плютенко Яна, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти юридичного факультету, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв

Пузирна Наталія, кандидатка юридичних наук, доцентка, Національний університет «Чернігівська політехніка»

Самойленко Марія, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти юридичного факультету, Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Троцька Валентина, кандидатка юридичних наук, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

Федорова Надія, кандидатка юридичних наук, НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

Цимбалюк Данило, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Чиркін Денис, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», Національний університет біоресурсів і природокористування України

Шабалін Андрій, кандидат юридичних наук, старший дослідник, завідувач відділу питань захисту прав інтелектуальної власності, Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук ТНУ імені. В.І. Вернадського. адвокат

Шишкіна Валерія, здобувачка спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» гуманітарно-педагогічного факультету, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Bereda Maria, 3d year cadet of the Faculty of Training of Specialists for Pre-Trial Investigation Bodies of the National Police of Ukraine, Dnipro State University of Internal Affairs

Koshcheieva Daria, applicant of the first (bachelor's) level of higher education, educational and professional program «International Business», Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Sokol Oleksandr, Law student, Dnipro State University of Internal Affairs

Секція №3. Національна, пожежна, цивільна безпека та безпека державного кордону

Акімов Олександр, доктор наук з державного управління, професор, заслужений економіст України

Андрусяк Марк, директор Департаменту кадрової політики Міністерства оборони України, полковник

Вербовенко Олександр, кандидат наук з державного управління, заступник начальника Центрального управління військово-цивільного співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України , полковник

Вовк Лариса, викладачка економічних дисциплін, ВСП «Технолого-економічний фаховий коледж БНАУ»

Галаревич Віталій, студент 3-го курсу, Кам’янський енергетичний фаховий коледж

Глушкова Дар’я, докторка філософії, доцентка кафедри правоохоронної діяльності ННІ №5, Харківський національний університет внутрішніх справ

Гречко Денис, Центральне управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України

Дзьоба Оксана, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний університет

Дюденко Світлана, Центральне управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України

Задолинний Віктор, викладач кафедри ремонту та експлуатації автомобільної та спеціальної техніки факультету підготовки спеціалістів забезпечення експлуатації військової техніки, Військова академія (м. Одеса)

Зайцєв Ігор, доктор філософії у галузі знань «Освіта/Педагогіка», доцент, Військова академія (м. Одеса)

Золотов Андрій, тимчасовий виконувач обов'язків начальника Науково-методичного центру кадрової політики, Міністерство оборони України, полковник

Кутков Олександр, начальник Центрального управління цивільно-військового співробітництва Генерального штабу Збройних Сил України**,** полковник

Куцолабська Анастасія, здобувачка спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», Національний університет біоресурсів і природокористування України

Леженко Сергій, командир військової частини А4324 Повітряних Сил Збройних Сил України, полковник

Михалко Олег, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри публічного управління, адміністрування та соціальної роботи, Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика

Мощенко Дмитро, викладач кафедри тактики, Військова академія (м. Одеса)

Орлик Володимир, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри адміністративного та фінансового менеджменту, Національний університет «Львівська політехніка»

Рознай Юлія, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Чорноморський національний університет ім. Петра Могили

Русецький Руслан, заступник директора Департаменту кадрової політики Міністерства оборони України, полковник

Честковський Андрій, Збройні Сили України

Шебела Віталіна, курсантка 3-го курсу ФПФОДР НПУ, Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Шикула Ростислав, Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Bazychenko Viktoriia, Postgraduate student of the Department of Public Administration, Kherson National Technical University

Секція №4. Системний аналіз, моделювання та оптимізація

Андронова Олена, кандидатка технічних наук, доцентка, Херсонський національний технічний університет

Анцибор Тіна, здобувачка кафедри міжнародних економічних відносин, Сумський державний університет

Березорудський Андрій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (PhD) спеціальності 051 «Економіка», кафедра статистики та ММЕ, Одеський національний економічний університет

Богачук Анастасія, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти «Управління проєктами та програмами» Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, м. Одеса

Богдан Едуард, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Менеджмент», Сумський державний університет

Богуцька Олена, здобувачка освіти ІІІ курсу спеціальності «Комп'ютерні науки», Кам’янський енергетичний фаховий коледж

Будякова Олена, кандидатка економічних наук, доцентка, Київський національний університет технологій та дизайну

Грисевич Роман, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності G3, Херсонський національний технічний університет

Жидка Ольга, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ст. викладачка, Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, м. Київ

Задолинний Віктор, викладач кафедри ремонту та експлуатації автомобільної та спеціальної техніки факультету підготовки спеціалістів забезпечення експлуатації військової техніки, Військова академія (м. Одеса)

Іванов Олександр, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 141, Херсонський національний технічний університет

Канака Вероніка, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Львівський торговельно-економічний університет

Комаров Сергій, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності G3, Херсонський національний технічний університет

Кондратюк Борис, викладач кафедри комп’ютерної інженерії, Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій

Курак Владислав, кандидат технічних наук, доцент Херсонський національний технічний університет

Лісова Валерія, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності G3 Херсонський національний технічний університет

Логвінов Валерій, доцент кафедри національної безпеки та управління суспільним розвитком

Мікрюков Іван, ад'юнкт науково-організаційного відділу, Військова академія (м. Одеса)

Мосьпан Валерій, кандидат технічних наук, старший викладач, Херсонський національний технічний університет

Мосьпан Наталія, кандидатка технічних наук, консультант у галузі транспортних технологій, Представництво «Дорнієр Консалтинг Інтернешенал ГмбХ»

Паламарчук Сергій, викладач, Військова академія (м. Одеса)

Петренко Артур, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 141, Херсонський національний технічний університет

Русін Богдан, курсант факультету підготовки спеціалістів забезпечення експлуатації військової техніки, Військова академія (м. Одеса)

Сафонова Віра, докторка економічних наук, професорка, Київський кооперативний інститут бізнесу і права

Смєшко Анна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 141, Херсонський національний технічний університет

Стельмах Юлія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Херсонський національний технічний університет

Степанов Олександр, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти «Управління проєктами та програмами» Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, м. Одеса

Тендітний Дмитро, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності G3, Херсонський національний технічний університет

Ткачук Олена, кандидатка технічних наук, Військова академія (м. Одеса)

Турчин Володимир, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 141, Херсонський національний технічний університет

Шаптала Роман, доктор філософії, асистент кафедри системного проектування, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Щербаченко Вікторія, кандидатка економічних наук, доцентка, старша викладачка кафедри міжнародних економічних відносин, Сумський державний університет

Яворський Кіріл, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний університет «Львівська Політехніка»

Яковенко Ярослава, доктор філософії, доцент кафедри економіки, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Deviatkina Svitlana, Associate professor State University “Kyiv Aviation Institute”, Ukraine

Smirnova Tatiana, senior lecturer at the Department of Marketing and International Management, Oles Honchar Dnipro National University

Riabokon Yevheniia, students, State University “Kyiv Aviation Institute”, Ukraine

Telepenko Anna, students, State University “Kyiv Aviation Institute”, Ukraine

Tsvietkova Elizaveta, student of the Faculty of Economics at Oles Honchar, Dnipro National University, majoring in business analytics

Секція №5. Психологія та педагогіка

Абрамов Дмитро, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Беньковська Наталя, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Інститут Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія»

Берестова Ярослава, начальник групи психологічного відновлення військової частини А4324, Повітряні Сили Збройних Сил України

Білан Інна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Борисенко Карина, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Брежнєва Надія, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Початкова освіта» навчально-наукового інституту педагогіки і психології ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Бриженюк Юрій, ад'юнкт науково-організаційного відділу, Військова академія (м. Одеса)

Велика Анастасія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія», Херсонський національний технічний університет

Виногородська Євгенія, докторка психології, юридична психологиня приватної практики

Віремейчик Анатолій, перший заступник голови Чаплинської селищної ради, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія управління», Херсонський національний технічний університет

Гайнутдінов Андрій, старший викладач, Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Гальчич Ірина, здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота», Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Голубєв Олександр, старший викладач кафедри практики англійської мови і методики її навчання, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Губа Марина, кандидат економічних наук, доцент, Херсонський національний технічний університет

Дегтярьов Олег, здобувач вищої медичної освіти, ДЗ «Луганський державний медичний університет»

Длугопольська Злата, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Длугопольський Олександр, доктор економічних наук, професор Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Єфременко Андрій, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, Харківська державна академія фізичної культури

Золотов Андрій, т.в. начальника Науково-методичного центру кадрової політики, Міністерства оборони України

Іваненко Вікторія, викладачка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Військовий інститут танкових військ НТУ «ХПІ»

Калько Ірина, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Карапузова Ірина, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Карпюк Ілліна, викладачка кафедри соціальної політики, Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Карташова Ольга, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія», Херсонський національний технічний університет

Коваленко Катерина, асистентка кафедри початкової освіти, Навчально-науковий інститут педагогіки і психології Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Ковальська Наталя, кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Козакова Лідія, кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Козаченко Юлія здобувачка Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Конушева Алла, викладачка першої категорії, Відокремлений структурний підрозділ «Канівський фаховий коледж культури і мистецтв Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини»

Корінецький Петро, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри психології та соціальних технологій, ПВНЗ «Європейський університет»

Котов Олег, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія», Херсонський національний технічний університет

Коцюба Віктор, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний університет

Кочеткова Наталія, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Психологія», Інститут післядипломної освіти, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Кучеров Геннадій, кандидат історичних наук, доцент, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Лебедик Леся, докторка педагогічних наук, професорка, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Леженко Сергій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, командир військової частини А4324, Повітряні Сили Збройних Сил України

Литовченко Дарина, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Лютікова Маргарита, психологиня, Благодійний фонд «Джерело єдності»

Малахова Тетяна, докторка наук з державного управління, професорка, Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, м. Київ

Минаєва Анастасія, здобувачка спеціальності 012 «Дошкільна освіта», Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Мисан Костянтин, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Мірошниченко Інга, кандидатка економічних наук, Українська державна льотна академія

Міський Вадим, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського,

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Мойсеюк Василь, кандидат педагогічних наук, викладач, Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»

Момоток Олена, старша викладачка кафедри економіки, підприємництва та економічної безпеки, Херсонський національний технічний університет

Мочалюк Олена, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу, Херсонський національний технічний університет

Муртазієв Ернест, кандидат педагогічних наук, доцент, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Назаренко Богдана, здобувачка спеціальності 012 «Дошкільна освіта», Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Науменко Ольга, викладачка вищої категорії, Відокремлений структурний підрозділ «Канівський фаховий коледж культури і мистецтв Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини»

Неїжпапа Людмила, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Новицький Андрій, здобувач освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Озерський Ігор, доктор юридичних наук, професор, академік НАНВО України, Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Опошнян Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Павлюк Олена, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Пасічніченко Анжела, кандидатка психологічних наук, доцентка, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Пастернак Андрій, здобувач вищої медичної освіти, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Підпалий Ростислав, викладач кафедри аудіовізуального мистецтва, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Пінка Альона, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Херсонський національний технічний університет

Пустяк Руслан, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Рабовлюк Дарина, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Дошкільна освіта» навчально-наукового інституту педагогіки і психології, Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Ромащенко Марина, здобувачка 2 курсу, спеціальності «Соціальна робота. Соціальна педагогіка», Український державний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова

Рукавиця Вадим, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний університет

Савчук Олена, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (м. Одеса)

Снітько Дмитро, кандидат філософських наук, доцент, Військовий інститут танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Соловей Яна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія (ОПП «Реабілітаційна психологія»), НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут» м. Кам'янець-Подільський

Сологуб Анна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу, Херсонський національний технічний університет

Соляник Марина, кандидатка педагогічних наук, доцентка, Український державний педагогічний університет імені Михайла Драгоманова

Стрельніков Віктор, доктор педагогічних наук, професор, Полтавська академія неперервної освіти ім. М. В. Остроградського, ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Тарасенко Дмитро, курсант 2 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ,

Тарута Даніл, курсант 2 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України, Дніпровський державний університет внутрішніх справ,

Татарченко Олександр, кандидат історичних наук, доцент, Херсонський національний технічний університет

Ткаченко Тетяна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний університет

Томюк Денис, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Тоцька Наталія, кандидатка педагогічних наук, доцентка, докторка філософії, Херсонський національний технічний університет

Трубієнко Костянтин, головний фельдшер КНП «ОТЦЕМД та МК» ХОР, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» Херсонський національний технічний

Тюганова Марія, асистентка кафедри психології, Державний університет економіки і технологій Ірина Бондаренко, здобувачка групи ПС-22, Державний університет економіки і технологій

Фролова Маргарита, старша викладачка кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Хомишак Оксана, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри практики англійської мови і методики її навчання Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Христова Тетяна, докторка біологічних наук, професорка, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Христовий Дмитро, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Цимбалюк Світлана, докторка економічних наук, професорка, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Черних Анастасія, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Шабельник Олег, кандидат біологічних наук, доцент ДЗ «Луганський державний медичний університет»

Шершова Тетяна, докторка філософії, завідувачка кафедри естрадного вокалу, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Шуліка Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Шуст Уляна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу Херсонський національний технічний університет

Шутєєв Ілля, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Харківська державна академія фізичної культури

Bevzenko Yuliia, teacher, Maritime Applied College of Kherson State Maritime Academy

Bezrukova Olena, Departament of international economic relations, management and business, Kherson national technical university

Burmystrova Yelyzaveta, 3d year cadet of the Faculty of Training of Specialists for Pre-Trial Investigation Bodies of the National Police of Ukraine, Dnipro State University of Internal Affairs

Datsenko Oleksandra, master’s degree student, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Filippova Viktoriia, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Kherson National Technical University

Kononova Olena, teacher, Maritime Applied College of Kherson State Maritime Academy

Logachov Dmytro, Departament of international economic relations, management and business, Kherson national technical university

Petrychenko Yuliia, student of the second (master's level) higher education, Kherson National Technical University

Yurzhenko Alona, PhD, Assoc. Prof., Kherson State Maritime Academy

Секція №6. Фінанси та банківська справа; оподаткування, облік і аудит

Баталова Маргарита, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Бездітко Юрій, кандидат економічних наук, доцент, Херсонський національний технічний університет

Богач Олена, викладачка вищої категорії Лозівська філія Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу

Бурих Денис, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ПВНЗ «Європейський університет»

Виссал Володимир, здобувач вищої освіти, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Гнедіна Катерина, кандидатка економічних наук, доцентка, доцентка кафедри економіки, обліку і оподаткування, Національний університет «Чернігівська політехніка»

Годлевський Максим, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальністю «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», ННІ «Каразінський банківський інститут» ХНУ імені В.Н. Каразіна

Гора Артем, здобувач вищої освіти, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Граділь Катерина, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Херсонський національний технічний університет

Жарікова Анна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Жарікова Олена, кандидатка економічних наук, доцентка кафедри банківської справи та страхування, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Земська Ганна, сертифікована аудиторка України, магістерка з обліку та аудиту, м. Краків, Польща / м. Херсон, Україна

Зимовець Владислав, доктор економічних наук, старший науковий співробітник, Державна установа «Інститут економіки і прогнозування НАН України»

Кирпач Віталіна, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний університет біоресурсів і природокористування України

Крюкова Поліна, здобувачка ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кузишин Ігор, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності «Облік і оподаткування», Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Лебеденко Анна, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет

Листопад Євген, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ

Меженська Богдана, здобувачка Харківського національного університету імені Семена Кузнеця

Морозова Надія, кандидатка економічних наук, доцентка, ННІ «Каразінський банківський інститут» ХНУ імені В.Н. Каразіна

Нестеренко Ірина, кандидатка економічних наук, доцентка, Державний біотехнологічний університет

Новицький Микола, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри обліку та аудиту, Державний податковий університет

Панчук Сергій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», Волинський національний університет імені Лесі Українки

Півень Денис, здобувач вищої освіти Міжрегіональна Академія управління персоналом

Поліщук Юлія, здобувачка вищої освіти, Міжрегіональна академії управління персоналом

Посаднєва Оксана, кандидатка економічних наук, доцентка, Херсонський національний технічний університет

Сідельникова Лариса, докторка економічних наук, професорка, Херсонський національний технічний університет

Скорик Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри обліку та аудиту, Державний податковий університет

Стародубов Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри економіки, фінансів та обліку, ПВНЗ Європейський університет м. Київ

Стародубцева Ольга, викладачка першої категорії, Лозівська філія Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу

Толкачова Галина, кандидатка економічних наук, доцентка, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Феденко Дмитро, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Фімяр Світлана, доцентка кафедри економіки, фінансів, обліку, математичних та інформаційних дисциплін, доцентка, Черкаська філія ПВНЗ Європейський університет

Фролов Андрій, кандидат наук з державного управління, докторант кафедри економічної теорії, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Холявко Наталія, докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри фінансів, банківської справи та страхування Національний університет «Чернігівська політехніка»

Чичура Марія, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування ВНУ імені Лесі Українки, м. Луцьк

Шкодіна Ірина, докторка економічних наук, професорка, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Шкромида Віталій, кандидат економічних наук, доцент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Яковенко Світлана, викладачка вищої категорії, викладач-методист, Лозівська філія Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу

Ярощук Олексій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри економіки, фінансів та обліку, ПВНЗ Європейський університет м. Київ

Яцемирський Сергій, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування», Херсонський національний технічний університет

Koverza Viktoriia, Ph.D in Economic sciences, Associate professor, Associate Professor of the Department of Management and Finance, Mariupol State University

Shendryhorenko Maryna, PhD in Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Finance, Mariupol State University

Shevchenko Lyubov, PhD in Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management and Finance, Mariupol State University

Секція №7. Порівняльна політологія та аналітика

Бевз Сергій, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри управління та адміністрування, КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Вольська Олена, докторка наук з державного управління, професорка, професорка кафедри економіки та морського права, Херсонська державна морська академія

Гнатюк Володимир, доктор філософії з політичних наук, науковий співробітник, Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою, Національний університет «Львівська політехніка»

Демченко Володимир, кандидат філологічних наук, доцент. доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування, Херсонський національний технічний університет

Калюжна Юлія, кандидатка політичних наук, доцентка, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Кравченко Олександр, доктор технічних наук, професор, Жилінський університет в м. Жиліна, Словаччина

Некряч Анастасія докторка політичних наук, професор, професор кафедри політології, історії і філософії, Полтавського державного аграрного університету, координатор проєкту Sut Com «Участь громадян та соціальний діалог як ключові фактори розбудови сталих територіальних громад: успішні практики ЄС для України»

Піддубняк Олександр, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри управління та адміністрування, КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Ратушняк Володимир, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності «Публічне управління та адміністрування», КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Семенишин Дмитрій, слухач Військової академії (м. Одеса)

Семенченко Федір, доктор політичних наук, професор, Київський національний університет будівництва і архітектури

Сидоренко Федір, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності «Політологія» Полтавського державного аграрного університету

Скляр Олена, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, Державний торговельно-економічний університет

Цурканова Ірина, кандидат політичних наук, доцент, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Filippova Viktoriia, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Kherson National Technical University

Наукове видання

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ ТА СУСПІЛЬСТВА: НАУКОВІ ГОРИЗОНТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник матеріалів 2-ї Науково-практичної конференції з міжнародною участю

Том 2

Відповідальний редактор:
Філіппова В. Д., в.о. завідувача кафедри
державного управління і місцевого самоврядування
Херсонського національного технічного університету,
доктор наук з державного управління, професор

Редагування та комп'ютерна верстка:
Демченко В. М., доцент кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету,
кандидат філологічних наук, доцент

Здано до набору __.___.2025. Підписано до друку _____.
Формат А5. Папір для КМА. Гарнітура Таймс.
Ум. друк. арк. ___. Тираж 100 прим. Вид. № ___.